

TPLA120B177

21/30

ధర్మ సాహిత్య అకాడమివారిచే
రూ. 5000 బహుమానము
నొందిన గ్రంథరాజము

గ్రంథరాజము
(ప్రతిభా)

II

శ్రీరామకృష్ణుని జీవితచరిత్ర

(మూలవంగ్ గంథముల ననుసరించి రచితము)

ఉపదేశ సహితము

పీఠికారచయిత : శతావధాని శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రి

గ్రంథరచయిత, ప్రకాశకుఁడును :

చి రం త నా నం ద స్వా మి

శ్రీరామకృష్ణసేవాసమాజము, P. O. మారినపేట, తెనాలి R. S.

ఆచరణరూపక ధర్మకథయే రామకృష్ణపరమహంస-జీవితకథ. భగవత్సాక్షాత్కారభాగ్యము నొందుట కీయన జీవితము మనకుఁ దోడ్పడఁగలదు. రామకృష్ణుఁడు సజీవాకృతిని దాల్చిన దివ్యత్వము.... ఈ దివ్యపురుషుని జీవితమే కనుక లభించియుండనిచో, వేలకొలది స్త్రీపురుషులు మనశ్శాంతిఁజూపితులై ఆధ్యాత్మికవికాసవిరహితులై యుండెడివారు.... ఈ సచ్చరిత్ర చదువువారి కెల్లరకును ఈయన దివ్యప్రేమ దివ్యాశయప్రేరకమై దీపించుఁగాక!

(ఆంగ్లమందలి శ్రీరామకృష్ణజీవితచరిత్రకు పీఠికలో) —మహాత్మా గాంధీ

వె ల: రెండు రూపాయలు మాత్రమే

(పుస్తక విక్రేతలయొద్దను, ముఖ్యముగా వేంకటరామ అన్డ్ కంపెని వారి అన్ని శాఖలలోను ఈ గ్రంథప్రతులు దొరకును.)

ప్రశంస

‘ఆంధ్ర సాగస్సతవధూటికి నివ్యాలంకారము’.... ‘చెన్నపురి తెలుగుభాషాసమితి, ఢిల్లీ సాహిత్యపరిషత్తు మున్నగు విద్యత్సంస్థల మహోత్తమపారితోషికములను బొందఁదగినది’ ‘ఇతరభాషలలో ముఖ్యముగా ననువదింపఁబడఁదగిన మహోత్కృష్టగ్రంథ మిది’.... అని యీవిధముగా ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ-ఆస్థానకవి, కవిసార్వభౌమేత్యాదివిరుదాంచిత శ్రీ శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రి, మహోపాధ్యాయేత్యాది విరుదాంచిత శ్రీ దుర్భాసుబ్రహ్మణ్యశర్మ మున్నగు కవి పండిత విమర్శకవరేణ్యులచేఁ గొనియాడఁబడిన గ్రంథరాజము.

...He (Dr. Moulana Abul Kalam Azad Saheb) has no doubt that a life of the Great Saint of Dakshineswar as written by you will be widely appreciated by the Telugu reading public. He is glad that the book has been moderately priced.

He is passing on the book to the Sahitya Academy where it will be a valuable addition to the Telugu section of the Academy's Library....

K. R. Kripalani

(Hony. Private Secretary to the Hon'ble Minister for Education, India, New Delhi, 23-11-1956.)

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమున (1960-వ సం॥) బి. ఏ. పరీక్షకును, మద్రాసు, మైసూరు విశ్వవిద్యాలయములలో (వరుసగా '60, '61-వ సం॥) మూఁడేండ్ల పట్ట పరీక్షలకును ఉపపాఠ్యముగా నియమితమై గౌరవింపఁబడినది.

ప్రఖండయశోధురీణులగు శ్రీ వాసిరెడ్డి
 వేంకటాద్రి నాయ (డు గారి వంశీయులును,
 గుంటూరుజిల్లా, తెనాలితాలూకా, పెదపాలెము
 గ్రామవాస్తవ్యులైన శ్రీ వా. నాగయ్యగారి
 కుమారులును అగు శ్రీ వా. వెంకటప్పయ్యగారు
 తమ సోదరులును కీర్తిశేషులును అగు శ్రీ వా.
 మల్లయ్య, శ్రీ వా. సుబ్బయ్యగార్ల జ్ఞాపకార్థము
 ఈ గ్రంథమునకును 'శ్రీరామకృష్ణపరమహంస :
 మహాజనవాణి' యను పుస్తకమునకును ముద్రణ
 ప్రకటనార్థమైన వ్యయమున సగపాలును, శ్రీ వా.
 మంగమ్మగారును ఆమె భర్త కీ. శే. శ్రీ వా.
 శక్తిశ్వరుడుగారును మిగిలిన సగపాలును ఒకరి
 ఆర్థికభారమును పూర్తిగా వహించియున్నారు.
 ఈ దాతలును వీరి కుటుంబములును భగవానుని
 పరిపూర్ణానుగ్రహము నొందుఁగాక !

ర చ యి త

11

ప్రస్తావన

శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యజీవితచరిత్ర నెట్లు వ్రాయవలయునో తెలుపుచు, ఆతని శిష్యులలో అగ్రగణ్యుడగు శ్రీ వివేకానందస్వామి లోకము నకు మేలుకొలుపు లనఁదగు తన లేఖలలో నిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు: “శ్రీరామకృష్ణుఁడు లోకమున కెమి బోధించెనో, అందులకు నిదర్శనమగు నాతని చరిత్ర మెట్టిదో తెలుపుటయే (శ్రీరామకృష్ణజీవితచరిత్ర రచనమున) నీ ముఖ్యాశయమై యుండవలయును. అనర్హుడ నైనను నా యధీనమం దుంపబడిన రత్న పేటికను వెలికిఁ గొనివచ్చి మీకు అందఁజేయుటయే నా కారణం దొసఁగిన యాజ్ఞ. పేరుప్రతిష్ఠల నిమిత్తముకాక లోకకల్యాణమునకై శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఆవిర్భవించెనని సదా జ్ఞప్తి నుంచుకొనుఁడు. ఆతఁడు దేనిని బోధింప నావిర్భవించెనో దానినే వ్యాప్తిచేయుఁడు. ఆయన పేరునుగూర్చి మీరు తాపత్రయపడనక్కఱలేదు—దానంతటదియే వ్యాపించును. మీ గురువును ప్రతివ్యక్తియు (భగవదవతారమని) అంగీకరింపవలయునని పట్టుదల చూపనారంభించినంతనే యొక శాఖను సృష్టించినవా రగుదురు — కావున జాగ్రత్త!” “రామకృష్ణపరమహంస అవతారమూర్తి యనియు మఱి యేమేమో అనియు మీరు ప్రచారముచేయనక్కఱ లేదు. లోకకల్యాణము నకై యాతఁడు ఆవిర్భవించెను—తనపేరు చాటుకొనుటకుఁ గాదు—ఈ సంగతి సదా మీరు జ్ఞప్తి నుంచుకొనవలయును. తమ గురుని బోధలను గంగలోఁ గలిపి శిష్యు లాతని పేరు నిలువఁబెట్టుటకై ప్రాశులాడు చుందురు—ఫలిత మేమి? — స్వమతదురభిమానాదులు.” “ఆయన భక్తి జ్ఞానములను, ఆయన యుపదేశములను, సర్వమతములనుండియు పరమధర్మములను గ్రహించునట్టి యాయనతత్త్వము మున్నగు విషయములను అను వదింపఁదగును. విషయ మిది. శ్రీరామకృష్ణుని జీవితము దివ్యశోభితి, తదీయ తేజఃప్రసారమున సనాతనధర్మపరమావధి నంతయు, సనాతనధర్మపరమాదర్శముల నన్నింటిని యథారూపమున గ్రహింపనగును. శాస్త్రములలోని ఔప పత్తిక జ్ఞానమున కంతకును అతఁడే ప్రత్యక్ష నిదర్శనము. ఋషులును అవ తారమూర్తులును నిజముగా వేనిని బోధింప నెంచిరో ఆతత్త్వముల నన్నింటిని

ఈతఁడు తన జీవితముచేఁ బ్రకటించెను. మతగ్రంథములు వాదమాత్రములు. ఈతఁడో, తదీయాచరణము, అనుభవము. ఈ పురుషుఁడు తన యేఁబది యేండ్లలోనే పంచసహస్రవర్షపర్యంతమగు భారతజాతీయ పారమార్థిక జీవితము సంతయు జీవించి భావిసంతతికి ఆదర్శమై యుప్పెను. ద్వైతము, విశిష్టా ద్వైతము, అద్వైతము ననునవి ఆత్మవికాసమున క్రమావస్థ లనెడి యీతని సిద్ధాంతమువలననే వేదములు అర్థవంతము లగును, శాస్త్రములకు సమన్వయ మేర్పడును. అన్యమతములయెడ సహనము నవలంబింపవలయు ననుటయే కాక, అన్యమతములును మోక్షమార్గములేయని మనఃపూర్వకముగా అంగీకరింపవలయు ననియు సత్యమే సర్వమతములకును మూలాధారమనియు నాతని యుపదేశము.¹ ఈక్రమమున అత్యంతమనోజ్ఞము, హృదయోత్తేజకము నగు రీతిని ఆతని జీవితము వ్రాయనగును.... లోకమున కాతని జ్ఞానబోధ అపారమై యుండ, నిజముగా అనావశ్యకవిషయములగు యోగసిద్ధులను—అద్భుతములను(Miracles)—పట్టుకొని ప్రాచులాడనేల? వానినిగూర్చి నొక్కివక్కాణింపఁబూననేల? వానివలన రుజువగున దేమియు లేదే! జడమువలన ఆత్మ నిరూపితము కాఁజాలదు. ఆత్మయనుఁడు, పరమాత్మ యనుఁడు, అమృతత్వ మనుఁడు—వీని యునికికిని ఈ యద్భుతసంఘటనములకును ఏమియు సంబంధము లేదు.² శ్రీరామకృష్ణుని తత్త్వమునుగూర్చియు నాతని వ్యక్తి

¹ శ్రీ రామకృష్ణ నిర్యాణానంతరము ఆతని శరీరమును నానామత భక్తజన సమూహములు రుద్రభూమికిఁ గొనిపోవుచుండ, హిందూ బౌద్ధ క్రైస్తవ మహమ్మదీయాదిమతపతాకలు ఆ జనసమ్మేళనమున నెగురుచుండె నన్నచో, శ్రీ రామకృష్ణుని జీవితమున సర్వమతసామరస్యము ఎట్లు రూపు దాల్చెనో ఊహింపనగును.

— రచయిత.

² యోగసిద్ధులవలని ప్రమాదములనుగూర్చి శిష్యులను హెచ్చరించుచు శ్రీరామకృష్ణుఁ డెట్లు ఉపదేశించును : “లోగనివారణచేయుట, వ్యాజ్యములు గెల్పుట, నీటిపై నడచుట — మున్నగు వానికై తోడ్పడు యోగ సిద్ధులకై ప్రాచులాడువారు అల్పబుద్ధులు. భగవచ్చరణారవిందములను దక్క నిజమైన భక్తులు మఱిదేనిని ఆశ్రయింపరు.

త్వమునుగూర్చియు బోధింపుము. నీ పిపాసను దీర్చిన యమృతభాండము నొరులకు అందఁజేయుము.”¹

శ్రీవివేకానందుల యీయుపదేశవాక్కులే యీ జీవితచరిత్రరచనమున మాకు ఒజ్జబంతులు.

శ్రీరామకృష్ణసంస్థచుండి ఆంధ్రవంగాంగ్లభాషలలో వెలువడియున్న శ్రీరామకృష్ణసంబంధరచనలలో, మూలప్రామాణికగ్రంథములలో, ముఖ్యమైనవానిని బరిశీలించి విశేషప్రామాణికముగా నుండునట్లు ఈ మహానీయ జీవితచరిత్ర వ్రాయఁబ్రయత్నించియున్నాము. వేనిని దెల్పినచో, లేదా, అంగీకరించినచో, తమ ఆరాధ్యవ్యక్తియొక్క ఆజన్మసిద్ధత్వమున కెక్కడ లోప మనిపించునో యని యనుయాయులు తెలుపుటకు సర్వసాధారణముగా వెనుదీయుచుందురో అట్టి కామము, అహంకారము మున్నగువానిని శ్రీరామకృష్ణఁడు ఎట్లు ఎదుర్కొనెనో, ఎట్లు నిర్జించెనో తెలుపు సంఘటనలను — సత్యాన్వేషకులగు సాధకులకు అత్యంతోపయుక్తమగు నిట్టి

“సిద్ధులను అశుద్ధమువలె త్యజింపవలయును. ఆధ్యాత్మిక సాధనల వలనను సంయమమువలనను సిద్ధులు వానియంతట నవియే కల్గుచుండును. కాని వానిపై మనసు నిల్పవారు వానియందుఁ దగుల్కొని యింక పురోవృద్ధి నొందఁ జాలకుందురు.” (చూ. ఈగ్రంథరచయిత అనువాదమగు ‘శ్రీరామకృష్ణ బోధామృతము’ — సిద్ధులవలని ప్రమాదములు, పుట 132.)

యోగశాస్త్రజనకుఁ డనఁదగు పతంజలిమహర్షియు (‘స్థాన్యపనిమంత్రణే సంగస్మయాకరణం పునరనిష్టప్రసంగాత్’ అను సూత్రమున) యోగసిద్ధుల వలని ప్రమాదములనుగూర్చి సాధకులను హెచ్చరించును. (చూ. ఈగ్రంథరచయిత అనువాదమగు ‘రాజయోగము’ — పాతంజలయోగసూత్రములు, 3.52.)

¹ చూ. ఈగ్రంథరచయిత అనువాదమగు ‘శ్రీవివేకానందలేఖావళి’ — తొలికూర్పు, మొదటి భాగము, పు. 104—5, 201—3; రెండవ భా., పు. 56—7.

Refer ‘Letters of Swami Vivekananda’ — fourth edition, Pages 92, 131, 155 & 228.

విషయములను — మూలగ్రంథములనుండి ప్రత్యేకశ్రద్ధతో సేకరించి వ్రాసి యున్నాము. ¹ [ఉదాహరణమునకు 'సాధనానుభవవిశేషములు: సాధనాంతము' అను ప్రకరణము (పు. 249—264) చూడుడు.] సందర్భానుసారముగ శ్రీరామకృష్ణుని యుపదేశములను ప్రసంగములను ఉదాహరించుటయే కాక మూలగ్రంథములనుండి — లబ్ధమైనంతవఱకు — జీవితసంఘటనములను విశేషప్రామాణికమైన యాయనవాక్కులలోనే తెల్పియున్నాము. పాఠకు

¹ సాక్షాదవతారమూర్తులకు నైతము ఒక్కొక్కప్పుడు కామ మోహదులు కలుగుచుండును. కాని, వానిని నిర్జించి వా రెల్లరకును మార్గదర్శకులగుచుందురు. సీతాపహరణసందర్భమున, సీతావియోగమున, శ్రీరామచంద్రుని దుర్భరమనఃస్థితినిగూర్చి వాల్మీకిమహర్షి శ్రీమద్రామాయణమున వ్రాసియున్న యీ క్రింది వాక్కులను బరికింపుడు :

శ్లో. 'సీతా మపశ్య స్థర్మాత్మా కామోపహతచేతనః,
విలలాప మహాబాహూ రామః కమలలోచనః.'

తా || ధర్మాత్ముడు, ఆజానుబాహువు, కమలలోచనుడును అగు రాముడు సీతాదేవి యగపడనందున కామోపహతమానసుడై యిట్లని విలపించెను.

శ్లో. పశ్యన్నివ చ తాం సీతా మపశ్య స్మదనార్ధితః
ఉవాచ రాఘవో వాక్యం విలాపాశ్రయ దుర్వచమ్.'

తా || రాముడు తనయెదుట సీత లేకుండుటచే నామెను జూడకున్నను, మన్మథపరవశత్వమున నామెను జూచుచున్నవానివలె రోదనముచే, డగ్గుత్తికవలన శబ్దములు ఉచ్చరింపజాలకుండియు నెట్లో యీమాట చెప్పెను. (శ్రీమద్రామాయణము, అరణ్యకాండము, 62-1, 2 చూ.)

అటులయున్న శ్రీరామచంద్రుడు ఎట్లు ఏకపత్నివ్రతుడై, 'నియతాత్మా మహావీరో ద్యుతిమాన్ ధృతిమాన్ వశీ' యను నారదమహర్షి వాక్కులకు దివ్యనిదర్శనభూతుడై యొప్పెనో వాల్మీకిరామాయణము అద్భుతముగా నిరూపించుచున్నది. రామాయణమున శ్రీరామచంద్రుడు ఆదర్శమానవుడుగాఁ జిత్రింపబడియున్నాడనుట స్పష్టము.

లలో వంగభాష తెలిసినవారికంటే ఆంగ్లభాష తెలిసినవారే యెక్కువ మంది యుందురను కారణమున పాదటీకలలో ఆంగ్లానువాదగ్రంథములను సూచించియున్నను, శ్రీరామకృష్ణవచనామృతమును మూలవంగగ్రంథముల నుండియే యాస్వాదించి, యానందించి, యథాసాధ్యముగ పస చెడకుండ అనువదించి యాంధ్రసోదరులకు అందఁజేయఁబూనితిమి.

శ్రీపరమహంస-జీవితోపదేశసంబంధమగు ననేకముఖ్యవిషయములను ఆయన సాక్షాత్ప్రియశిష్యులలో నొకరును, ప్రయాగ (అలహాబాదు) శ్రీరామకృష్ణమఠసేవాశ్రమ సంస్థాపకులును, ఆంగ్ల వంగ భాషలలో సద్గ్రంథ కర్తయు, అంత్యదశలో శ్రీరామకృష్ణమఠసేవాసంఘ (The Rama-krishna Math and Mission) సర్వాధ్యక్షులును, మా గురువరేణ్యులును అగు శ్రీవిజ్ఞానానందస్వామివారివలన విను భాగ్యము నందియున్నాము.

పెక్కిండమును పే మాచే రచితమైయున్న శ్రీవివేకానంద జీవిత చరిత్రాదులను ప్రశంసించుచు, “శ్రీరామకృష్ణజీవితచరిత్రను ఈగ్రంథకర్త రచించుచో మిక్కిలి సంతసించుము” అని కవిసార్వభౌమేత్యాదివిరుదాంచితులు, ఆంధ్రరాష్ట్రప్రభుత్వాస్థాన కవులును అగు శ్రీ శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రి గారు, ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషదుపాధ్యక్షులు, కీర్తి శేషులును అగు డాక్టర్, సర్ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు మున్నగు కవిపండితవిమర్శకవరేణ్యులు మహోత్సాహముతో మమ్ము ప్రోత్సహించియున్నారు. ఆ ప్రోత్సాహము మా తరణోపాయము. భగవదనుగ్రహమున అది నేటికి సిద్ధించినది.

“రామకృష్ణుఁడు సజీవాకృతిని దాల్చిన దివ్యత్వము.... ఇదే (ఈదివ్య పురుషుని జీవితమే) కనుక లభించియుండనిచో, వేలకొలది స్త్రీపురుషులు మనశ్శాంతిరహితులై ఆధ్యాత్మికవికాస విరహితులై యుండెడివారు” అని గాంధీమహాత్ముఁడు వక్కాణించియుండెఁగదా? ఇట్టి శ్రీరామకృష్ణ జీవితోపదేశ వ్యాపనమే కర్తవ్యముగా గ్రహించి సాధ్యమైనంతవఱకు సరళ శైలిలో రచించి పుస్తక మెల్లరకును అందుపాటున నుండుటకై వీలైనంత తక్కువ వెల నేర్పఱచియున్నాము.

గ్రంథమందలి యేవిషయమునైనను పాఠకులు వెంటనే గుర్తింపననువగు రీతిని సమగ్రమైన విషయానుక్రమణిక గ్రంథాంతమునఁ బొందుపఱుపఁబడినది.

తప్పాప్పుల పట్టికను ముద్రింపక పాఠకుల సౌకర్యమునకై అచ్చు తప్పలు మున్నగువానిని ముద్రితప్రతులలో స్వయముగా దిద్దియున్నాము.¹

ఈగ్రంథపీఠిక—గ్రంథకథితపరమపురుషపీఠిక—నిర్మించిన శతావధానీ శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రిమహోదయుల మనోభీష్టసిద్ధికై మనఃపూర్వకముగా భగవంతునిఁ బ్రార్థించుచున్నాము.

శ్రద్ధాభక్తులతో, సేవాదీక్షతో పుష్టకము చక్కఁగా ‘బైన్డ్’ చేయుచున్న శ్రీ అక్కల వేంకటేశ్వర్లు, ఉచితముగా, మనోహరముగా ‘జాకెట్’ ముద్రించియున్న ‘బి. ఎస్. కె. ప్రెస్’ యజమానులు శ్రీ బొమ్మిరెడ్డి నాగిరెడ్డిగారును, ఈగ్రంథప్రకటనమున బహువిధముల మాకుఁ దోడ్పడియున్న పెదపాలెము గ్రామవాసులును, అట్టి మఱికొందఱును, తెనాలి శ్రీ రామకృష్ణసేవాసమాజమువారును భగవానుని విశేషానుగ్రహము నొందుదురుగాక !

రచయిత

సవరణలు

¹ 5-వ పుటయందలి 18, 19-వ పంక్తులలోని శుక యను పదమును సుఖ యనియు,

170-వ పుటయందలి 17-వ పంక్తిలోను, 372-వ పుటయందలి 24-వ పంక్తిలోను లభ్య యను పదమును లబ్ధ యనియు, మఱికొన్ని మిగిలిపోయిన చిన్నచిన్న పొరపాటులను యథాయోగ్యముగను పాఠకులు దిద్దుకొందురుగాక.

A

శ్రీరామకృష్ణ పరమహంస (భావసమాధిస్థితిలో)

శ్లో. పవిత్రం చరితం యస్య పవిత్రం జీవనం తథా,
పవిత్రతా స్వరూపాయ నమస్తస్మై నమోనమః.

B

శ్రీ గదాధర చట్టోపాధ్యాయ గ్రంథాలయము
(చట్టోపాధ్యాయ, సాకిన్, కామార్పురుర్)

శ్రీ గదాధరుని (శ్రీరామకృష్ణుని) సంతకము—నకలు

ప్రొఫెసర్ బాబాజీ
సాకిన్, కామార్పురుర్

(శ్రీ గదాధర చట్టోపాధ్యాయ, సాకిన్, కామార్పురుర్)

శ్రీ విజ్ఞానానందస్వామి

శ్రీ రామకృష్ణుల ప్రియశిష్యులు, ఏప్రిల్ 1937 నుండి ఏప్రిల్ 1938 వరకు
శ్రీ రామకృష్ణమఠ సేవాసంఘాధ్యక్షులు, ఈ గ్రంథకర్తయొక్క గురువు

పీఠిక

శ్రీ రామకృష్ణుడు జగద్గురువు. ‘కామినీకాంచన త్యాగ ముపదేశింప
అర్ధనాగేశ్వరుఁ డిటులు విడివడెనా? సత్త్వైశ్వర్యము ప్రకటింప రామ
కృష్ణావతారములు రెండు నిటులు సమ్మేళన మొందెనా? శంకర వైతన్య
రామానుజుల ప్రోవా?’ అని తలఁపించు నితఁడు సర్వమతసమన్వయస్వరూ

శతావధాని శ్రీవేలూరి శివరామశాస్త్రి
(పీఠికా రచయిత)

పము. ఇతని చరిత్రము మన
యిహాముత్రల కేకైకజ్యోతి.
ఇతని శీలము అందఱకును ఒజ్జ
బంతి. నిగూఢముగా నవత
రించిన యీపగమపురుషునిలో
మొదలునుండి తుది వఱకు
బాలలీల యెటులు వికసిం
చెనో చూతము.

గదాధరుఁ డను పందొమ్మి
దేండ్ల కుఱ్ఱుడు దక్షిణేశ్వర
మున రాసమణి కట్టించిన దేవ
శము ప్రవేశించి రెండుమూఁ
డేండ్లలో కాళికాలయా
ర్చకుఁ డయ్యెను. అట నున్న
వారందఱును కూడఁ బడి
గదాధరుఁడు పిచ్చివాఁ డని

అనుకొనిరి. పెచ్చరిల్లిన యీ పిచ్చులో నతఁడు ఆలయములోని అమ్మవారి
తాతిబొమ్మతో సంభాషించును. ఆ బొమ్మచే అన్నము తినిపించును. గాలి
యాడుచున్నదా లేదా యని ముకుపుటములముందు దూదిపింజ పట్టుకొని
పరీక్షించును. దానికి ఫలితముగా — ‘తాతిరూపము కైవడిఁ జిత్తంబు
కన్న కదలకయుండెన్’ (జ్ఞానవాసిష్ఠము — 5-184) అనునటులు తాను
తాబొమ్మ యాయెను. అతఁడు అమ్మతాబొమ్మ చిన్మయ మనును; తనను

మట్టిబొమ్మ యనును. ఇది చూచినవారు గదాధరునకు బ్రహ్మపిచ్చి యని ఉద్ఘోషించిరి. కాశీప్రతిష్ఠ రాసమణి చేసెనా, గదాధరుఁడు చేసెనా? కాశికాలయనిర్మాణము రామకృష్ణునిచే సఫలమని రాసమణి నమ్మెను.

ఈయెడ నిట్టి సంఘటన మొకటి గుఱుతు తగులుచున్నది. సదాశివేంద్రసరస్వతి కావేరీపులినములలో పితౄచమో యన తిరుగాడుచుండఁగా చూచినవారు పరమశివేంద్రయోగితో — ‘అయ్యా! తమ శిష్యుఁడు పిచ్చివాఁడైపోయె’ నని చెప్పిరి. అతఁ డది విని, ‘అయ్యో! నాకు అట్టి పిచ్చియొత్తకపోయెనే!’ యని పరితపించెను. శృంగేరిమఠాధిపతులు శ్రీ శివాభినవ నృసింహభారతు లాయీ సంగతిని తమ సదాశివేంద్రస్తుతిలో నిటులు త్రోడీకరించిరి:

‘ఉస్మత్తవ త్స్వంచర తీహ శిష్య
స్తవేతి లోకస్య వచాని శృణ్వన్
భిద్యంన్ ను వా చాస్య గురుః ‘పురాహౌ
ఉస్మత్తతా మే స హ తాప్యగీతి.’

మన యీ దక్షిణేశ్వరపు పిచ్చివాఁడును ఇట్టిపిచ్చివాఁడే. ఈ పిచ్చివాఁడే ప్రపంచ మంతయు నిపు డవతారమని ఎఱిగిన శ్రీరామకృష్ణపరమహంస!

రామకృష్ణునకు స్వగ్రామమునందును దక్షిణేశ్వరమునందును చదువు లేఱుఁగని సాధువులతోడను ఎఱిగిన సన్న్యాసులతోడను చాల సాంగత్యము కలిగెను. ఇటు లితఁడు మధ్యయుగమునందలి సాధువులకును ఆధునికులగు సన్న్యాసులకును కూడలి. కావుననే శ్రీరామకృష్ణుఁడు తత్త్వము తెన్నియో పాడును. ‘గీత తత్త్వనవరీతి’మని యనును.

సమాధిమేఘము శ్రీరామకృష్ణుఁడు.

అమ్మ - యాదేశముచే శ్రీరామకృష్ణుఁడు ‘భావముఖము’న నుండెడి వాఁడు. ఐనను అతఁడు తఱచు పొందుచుండెడి భావసమాధిస్థితిని జూచి కొందఱు మూర్ఖ యనియు మూర్ఖవంటి యేదో వ్యాధి యనియు ననిరి. ఇటులు చెప్పవారు మొనమొన్నటివఱకు ఉండిరి. యాథార్థ్య మెఱిగిన విజ్ఞులును నేటికి నున్నారు. ఉరమరిక ముప్పదేండ్ల వెనుక నాకు హైదరా

బాదాలో శ్రీ దండిస్వాములవారి దర్శనము లభించెను. వారిది రాజపుత్ర స్థానము. ప్రసంగవశమున వారిటులు చెప్పిరి — ‘నేను సన్న్యసింఁచిన క్రొత్తలో దక్షిణేశ్వరమున శ్రీరామకృష్ణ పరమహంసను జూచితిని. అప్పుడు వారికి తఱచు చేతనసమాధి¹ కలుగుచుండెడిది. సమాహితమగు నాయవస్థ జగన్మోహనము. ఈశ్వరుఁడు వారి మోమునను వారు భూమిమీఁదను నృత్యముచేసెడివారు. ఆ సమాధిపట్టు భగవంతుని గుట్టుకు రట్టు. సాధకుల కది మార్గజ్యోతి. వారు కేలు వ్రేసి కెరలి యాడు టొకయెత్తు, ఈ సమాధి యొక యెత్తు.’

‘తాము ఆపట్టు ఏల పట్టుకొనకపోతిర?’ అని నే నడిగితిని. ‘నీవే తెలిసికొనుము’ అని వారనిరి. వారు జ్ఞానయోగులు.

సమాధి చక్షుష్మంతులకు చాక్షుషబోధ : మనస్సులకు మానసబోధ. అది వేయి శ్రవణమనధ్యానముల పెట్టు.

శ్రీరామకృష్ణునకు శ్రీ తోతాపురి సన్న్యాస మిచ్చెను. అతఁడు గురువుకడ నుపదేశము గొని మూన్నా శ్లోకతెగని సమాధిలో మునిగి పోయెను.

నలుబదేండ్లకుఁగాని ఆస్థితి శ్రీ తోతాభగవత్పదులకు నొరక లేదు. అల్పకాలములో ఈ స్థితి చూరకొన్న శిష్యునిఁ జూచి ఆ మహాయోగి ‘ఏ కేయారే!’ యని విస్తుపోయెను.

సమాధి యన నేమి? ఈ ప్రశ్నకు శ్రీరామకృష్ణులు పలుమాటలు పలుచోటుల పెక్కు ఉపమానములతో సమాధానము చెప్పియున్నారు. వారి మాటలనే ఉదాహరింతును :

‘ఒక చిన్న హండీలో ఉండే చేప ను గంగలో వదిల్తే

¹ చేతనసమాధి యన్నను భావసమాధి యన్నను ఒకటే. ‘భక్తిచేఁ గలుగు సమాధికి చేతనసమాధి యని పేరు.’ — శ్రీరామకృష్ణకథామృత— 3-వ భాగము, 9-వ సంస్కరణము, పుట 90. భావ మహాభావ ప్రేమ భక్త్యాదులకు వంగభాషలోని చైతన్యచరితామృతము, రామకృష్ణలీలా ప్రసంగము, మఱి చైతన్యచంద్రోదయ చైతన్యచరితామృతములఁ గాంచునది.

ఎలా ఉంటుందో సమాధిలో అలా ఉంటుంది.’

‘మట్టమధ్యాహ్నం ఎండలో నిలబడితే నీడ కనబడకుండాపోయినట్లు సమాధిలో ‘నేను’ కనబడకుండాపోతుంది.’

‘భగవంతునికై మొర పెడితే దర్శన మాతుంది. సమాధి సిద్ధిస్తుంది. ఏడిస్తే అమాంతంగా కుంభకం కుదురుతుంది, దాంతో సమాధి.’

‘నాటకం చూడలేదా? చూడవచ్చినవా రంతా కబుర్లు చెప్పుకుంటూ వుంటారు. అట్టి సమయంలో తెర పైకి పోతుంది, అప్పుడందరి మనస్సు ఆటమీదికి పోతుంది. బాహ్యదృష్టి మరి ఉండదు—దీనిపేరే సమాధిలో ఉండడం.’

‘విచారం చేస్తూపోతూవుంటే అహం నశించాక కలిగేది స్థిరసమాధి లేక నిర్వికల్పసమాధి.’

‘సమాధి కలుగకపోతే సరియైన యోగుక కలుగదు.’

అయిదు విధములైన సమాధులలో నేదో యొకటి యొదవి సడలు చుండుటచే శ్రీరామకృష్ణునకు ‘దైనందిన మేడుమాటులు పుట్టి యేడు మాటులు గిట్టుచుండువాడు’ అని పేరువచ్చెను. వీరి యీ సమాధియే ఆకాల మున శ్రీ కేశవచంద్రసేన్ మొదలగు కొంతమంది ముఖ్యుల నాకర్షించి యుండును. ఈయెడ వారికిని శ్రీ ‘మ’ కును జరిగిన ఈదిగువ సంభాషణము ఉదాహరణము :

శ్రీరామ.—లోకులు ఏమనుకుంటారు? భావావస్థ చూస్తే ఎలా వుంటుంది?

మ. — ఈ అవస్థ చాలామందికి ఏమీ అర్థంకాదు, — ఎవరికో ముగ్గురు నలుగురికి తప్ప; ఐతే ఈ అవస్థ వాళ్ల నాకర్షిస్తుంది.¹

శ్రీ చిరంతనానందులు ఈ సమాధినిగూర్చి — ‘మల్లెపొదల యాకు గుముల నడుమ వెల్గాందు పూవులవలె తత్త్వసంగముల నడుమ నాతడు పొందు దివ్యభావసమాధిస్థితులు శ్రోతలను అద్భుతరీతిని ఆకర్షించు

¹ శ్రీరామకృష్ణ కథామృత — 4-వ భా., 6-వ సం., పు. 140.

చుం డె ను? అని గ ద్యము లో ప ద్యము వ్రాసిరి.¹

ఏగురువు పాదములముందో కూర్చుండి శ్రవణము చేయవచ్చును. మన స్సును మిథించి మననముచేయవచ్చును. ఏ విక్షిప్తభూమికలోనో ధ్యానమును జేయవచ్చును. కాని యీ సమాధి? ఎవరికేని దీని జూడనేని సమకూరునా? కాళికాలయదాసివగు నో బృందా! నీ వెంతయు ధన్యరాలవు.

ఈ దెస చైతన్యము పాతిన భక్తివృక్షమునకును శంకరులు కాపాడిన జ్ఞానవృక్షమునకును తనకుఁ దా నంటు ద్రొక్కుకొన్న మొక్క శ్రీరామకృష్ణుఁడు!

సర్వమతైక్యద్రష్ట శ్రీరామకృష్ణుఁడు.

ఈ యెడ నీ సంశయ మొదవును,—‘దార్శనికు లందఱును స్వమతమును స్థాపించుట, పరమతమును ఖండించుట అను వాదమును జల్పమును స్వీకరించిరి.’ ‘నైకో ఋషిర్యస్య మతం న భిన్నమ్’ అన్నటులు వేఱడము లేనిదే దర్శనము లేదు. ‘సాంఖ్యాదిదర్శనములకంటె మా దర్శనము వేఱు’ అని శ్రీ శంకరులు బ్రహ్మసూత్రభాష్యమున చెప్పనేచెప్పిరి. కావున మతైక్య మెటులు? ‘మత, ఐక్య పదములకే పొందు లేదే!’ అని.

ఇటు లగుచో మా దర్శనము వేఱనిన శ్రీశంకరులు మన్మతస్థాపనాచార్యు లెటులైరి? కావున జిజ్ఞాసువులకును ముముక్షువులకును వైరుధ్యముతో పనిలేదు. మననమునకు దర్శనము. ‘రుచిభేదమును బట్టి సాధకుఁడు పద్దర్శన

¹ శ్రీ రామకృష్ణుని జీవితచరిత్ర, పుట 366 చూ.

² వాద మనఁగా స్వపక్షస్థాపనము. జల్ప మనఁగా స్వపక్షస్థాపన పూర్వకమగు పరపక్షఖండనము. వితండ యనఁగా కేవల పరపక్షఖండనము. పరిదుర్గమును భేదించుట వంటిది వితండ. దుర్గమును లోఁగొనుట వంటిది జల్పము. స్వరాజ్యము స్థాపించుట వంటిది వాదము. దర్శనములకిది సామాన్యము. దర్శనము నొనరించినవా రందఱును ఇతరదార్శికునికుఁడెంత గొప్పవాఁ డయినను ఈ మూఁటిని వినియోగించుటలో వెనుదీయలేదు. — ‘నామాట నమ్మరుగాని కపిలునకు వేదార్థము తెలియ’ దని శంకరులు. యోగప్రత్యుక్త్యధికరణము చూ.

ములలో నేదోయొకదర్శనము నవలంబించి బ్రహ్మవిచారము చేయునది¹ అని పెద్ద లందురు.

‘యుక్తిశాస్త్ర మగు దర్శన మంతయు గ్రుడ్డిది’ అని కొందఱు యుక్తిచే సాధింపజూతురు కాని వీరు గురువెందలు. అది యటు లుండె.

శ్రీరామకృష్ణు లిటులు సమన్వయింతురు : ‘మతము లెన్నో మార్గము లన్ని.² ధర్మా లన్నీ సత్యం. చాలా బాటలగుండా కాశీఘాట్ పోవచ్చు. ధర్మం ఏదీ (ఏదర్శనమూ) దేముడు కాదు. వేరువేరు ధర్మాలను పట్టుకొని దేముడు దగ్గరకు పోవచ్చు.’

‘ఎన్నో ఉపాయాలతో మిద్దెపై కెక్కచ్చు. రాతి మెట్లు, కట్ట మెట్లు, వంకర మెట్లు — ఆఖికి తాడు వేసుకొనిగూడా ఎక్కచ్చు. ఎక్కేటప్పుడు మాత్రం ఏదో ఒకరకం మెట్టుమీంచి ఎక్కాలిగాని రెండుమూడు మెట్లమీద కాలు పెట్టరాదు. కాని మిద్దె ఎక్కిన తరువాత అన్నిరకాల మెట్లమీంచి దిగిరావచ్చు. మల్లా ఎక్కనూ వచ్చు.’

ఒకరు — అయ్యా, అన్యధర్మంలో భ్రమ వుంటే?

శ్రీరామ. — ఏ ధర్మంలో లేదూ? నా గడియారమే సరిగా నడుస్తూం దని ప్రతివాడూ అంటాడు. కాని ఏదీ సరిగా నడవదు. అన్నిగడియారాలనూ సూర్యునితో సరిపుచ్చాలి.

‘నేను ప్రతిధర్మాన్నీ ఒక్కొక్కసారి అవలంబించి చూచా, — ముసల్మాన్, కిరీస్తాన్, శాక్తం, వేదాంతం.... వీని అన్నిటిగుండా ఆ ఒక్కడే కనబడ్డాడు — అన్నీ వేరువేరు బాటలగుండా ఆ ఒక్కనిదగ్గరకే వస్తున్నయ్.’ ఇదీ శ్రీరామకృష్ణుని సమన్వయము.³ అజ్ఞులకు అనులోమ

¹ శ్రీరామకృష్ణులును ఇటులు చెప్పిరి.

² Many faces, many theologies.

³ ఈ గ్రంథముమునందలి ‘సాధనానుభవ విశేషములు: సాధనాంతము’ అను ప్రకరణము (పు. 249 — 263) చూచునది. తర్కమునకు గుఱిచేయఁ దగని ఈ సమన్వితినీ ఖండించినవారు లేకపోలేదు. చూ. The critical examination of the Philosophy of Religion by Sadhu Sri Santhinatha.

మార్గము, విజ్ఞులకు విలోమమార్గము. 'నేను సాక్షాత్తు చూస్తున్నాను, — అతడే చతుర్వింశతి తత్త్వాలుగా ఆవుతున్నాడు. అతడు సాకారుడూ, నిరాకారుడూ, ఈ రెంటికీ కూడా అవీతుడు' అని శ్రీరామకృష్ణుడు దనును.

శ్రీరామకృష్ణుడు కవి. — 'కవిం కవీనామ్.'

పరమహంస పలుకు తత్త్వదృష్టిలో నెట్లు గురువాక్యమో కావ్య దృష్టిలో అట్లు రసవాక్యము. అది చీకటికోణములో నెట్లు వైద్యుత ఘర్షణమో జాగ్రత్ క్షేత్రములో నట్లు ఆనందవర్షము. బుద్ధునిచందముగా నీతఁడు పదుగుర భాషలో బోధించును. ఆభాషకు రెండువైపులను పదను. అది రెండుచేతులతోడను రెండుకత్తులతో సాముచేయును. అది యెంత తేలు తెలుగో అంత లోతు వెలుగు. దాని మాహాత్మ్య మెఱిగియే శ్రీవివేకానంద స్వామి కాదంబరి మొదలగు కావ్యముల భాషను నిరసించి తత్త్వప్రకాశము నకు వాడుకమాటల అక్కటను కన్నుపొడిచి చూపెను.¹

శ్రీరామకృష్ణుని ఒక్కొక్క కథ ఒక్కొక్క కావ్యము. అతఁడు చేత్యములో మునిగియు చిత్తులో తేలి మెఱపులఁ గ్రుమ్మరించును. మఱి చిత్తులో మునిగి చేత్యములో తేలి ఆనందమును దిమ్మరించును.

—'అమ్మా! నన్ను రసంలో ఉంచు, మరి వసంలో ఉంచు. అంతే. శుష్కసన్నాసిని మాత్రం చేయకు!' అని వా రందురు. రసమునం దుంచనిచో ఎండక తప్పదు. వశమునం దుంచనిచో ఈ పంచదార. బొమ్మ రసములో ఐక్య మొందక తప్పదు.

ఈ మహాకవిది గద్యకవిత. అది వింటివలె యుంకరించును. తూపువలె లక్ష్యమును భేదించును. దానికి ఉపమాదృష్టాంతములు రెండే రెండు కన్నులు. ఈ రెండును ఒకానొక ఆవ్యక్తమును ఒకానొక అవిజ్ఞాతమును ఒకానొక వాఙ్మనసాతీతమును నీ మనోదర్పణమున తళుక్కు మనిపించి కుంభక మొనఁగూర్చును. శ్రీరామకృష్ణుని ఉపమ వాల్మీకికాళిదాసులకు త్రోసిరాజు. యోగవాసిష్ఠమునందలి కొన్ని ఉపమల కితఁడు కథాశరీరము

¹ శ్రీ వివేకానందస్వామి విరచిత మగు 'భావబార్ కథా' చూ.

సృజించెను.¹ ‘ఉపమా కాళిదాసస్య’ అను ఆభాణకము పూర్వకాలమున. ఇపుడో — ‘ఉపమా రామకృష్ణస్య.’² శ్రీరామకృష్ణుని పలుకు ఆబాల గోపాలమునకు పిలుపు, ఆద్యా శక్తికి మేలుకొలుపు! ఆతని ప్రతి మాటయు నవ్వల యూట, ప్రతిబోధయు రసముపాట. ‘జ్ఞాని యీశ్వరుడు తేజో మయుడు, భక్తుని యీశ్వరుడు రసమయుడు’³ అని ఒకచోఁ జెప్పిరి. అతఁ డెంత రసికుఁడో! మఱి ఆనందమయుఁడో!

శ్రీరామకృష్ణుఁడు భావనాసిద్ధుఁడు.

కవి ఒక వస్తువు నింకొక వస్తువుగా భావించును. మానసప్రపంచమున దాని కేదో యొక స్థానమును కల్పింపవచ్చును. కాని యీ భావకవి భావిం చెనా, అది సత్యము కావలసినదే.

అతఁడు దాస్యభావమున తన్ను హనుమగా భావించుకొనెను: తోఁక మొలచుకొనివచ్చెను. మాధుర్యమున తన్ను రాధగా తలఁచుకొనెను:

¹యోగవా. ముముక్షుప్రకరణము — 18.50...67 వఱకు చూ.

‘అంతరిక్షేఽపి జాయంతే ఆకాశవిహగాదయః

వనవీధిషు జాయంతే సింహవ్యాఘ్రమ్మగాదయః.’

—యోగవా. ఉపశమ. 14-31.

‘ఆకాశవిహగాః ట్సుద్రపక్షివిశేషా స్తే హి సదా భ్రమంతోఽన్తరిక్ష వీవ ప్రసూయన్తే ప్రసూతం చాండ మధః పాతాత్ ప్రాగేవ భిత్వా నిర్గతాః శావకా స్సద్యః సంజాతపక్షా అంతరిక్ష మేవోత్పత్య భ్రమన్తితి లోకప్రవాదసిద్ధమ్.’

శ్రీరామకృష్ణులు హోమపక్షికథ వేదమునందలిదిగా చెప్పిరి. (కథామృత — 1.వ భా., 17.వ సం., పు. 36; 2.వ భా., 11.వ సం., పు. 28, 177 చూ.) ఉప్పబొమ్మ - ఉపమకు యోగవాసిష్ఠమునందలి నిర్వాణ. పూర్వ. — 128.31. — ‘యథా వై లవణగ్రంథిః సముద్రే సైంధవోయథా.’ ఈ మొ. చూ.

² శ్రీ అచింత్యకుమారసేన్ గుప్త ప్రణీతమగు ‘కవి రామకృష్ణ’ చూ.

³ శ్రీరామకృష్ణ కథామృత-2.వ భా., 11.వ సం., పు. 292 చూ.

తనలో స్త్రీత్వము వికసించెను. వత్సత్వము వరించెను: అటు జగదంబనే అంబగాఁ జేసికొనెను. శిశువై ఇటు 'గొపాలేర్మా' (గోపాలుని తల్లి) ను ఆవహించెను. మరల తాను రామునకు, రాఖాశ్ నకు తండ్రి! ఏమిటీ విచిత్ర సృష్టి! యశాగికమగు ప్రకృత్యాపూర్వమా? ఏమో! వీరి భావనాలేశములలో ప్రాణమును, రూపమును జాగరణ మందుచున్నవి.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు భగవత్ప్రతినిధి.

పందొమ్మిదవ శతాబ్ది పాశ్చాత్యుల తాకిడికి గుఱి. నాగరకులు తాముమాత్రేపోవు తఱి. అట్టితఱిలో సనాతనధర్మ మీగకయే ¹ పాశ్చాత్య సభ్యతను జీర్ణింపఁజేసికొంగల శక్తి ననుగ్రహించిన శ్రీరామకృష్ణుఁడు భగవదవతారములలో ఒకానొక సాత్త్వికావతారము కాదా?

ఈ ప్రపంచము నేఁ డుండి నేఁ పుడుగు బుడగయే. అట్లులయ్యు ఁన్నంతవట్టు ఇది ఁన్నదియే. మఱి యిది ఁ త్తరోత్తరము ఁన్నతి గొను విరాడ్రూపము. జీవుఁడు అంశము. పూర్ణుఁ డయినను అంశమువంటి అతఁ డెల్ల వెంట పూర్ణుఁ డగుట జీవితమున కొడ్డు. ఈ ప్రాజదువులకు సారమగు— 'నేను పని చేయనిచో లోకులు చెడిపోదురు' ² అను భగవదుపదేశమును మానవదృష్టికోణమునుండి చూచి — నిర్వికల్పస్థితినుండినైతము దిగిరాఁగలిగి కొందఱు లోకశిక్షణమున కీలోకమునందే 'యాడుచుఁ బాడుచు నగుచు నేడ్చుచు నుందురు.' వారు సంసారుల దుఃఖములకు జాలిగొనక జ్ఞానోన్మాదముచే తమ తరణోపాయమే చూచుకొను లుబ్ధులు కారు. నారదుఁడు, ప్రహ్లాదుఁడు, శుకుఁడు, శంకరుఁడు, రామానుజుఁడు, చైతన్యఁడు నట్టివారు. 'నేను మరను, అతడు మరకాడు' అని పరమహంస యచును. లోకులకు చైతన్యము కలిగించుట కీఘట్టమున ఈ హంస వాలెను. శ్రీ కేశవసేనాదులు శ్రీరామకృష్ణుని ప్రచారముచేయుమని చెప్పిరి. తా నందులకు దిగలేదు కాని తగిన ప్రచారకులను సిద్ధపఱచుటకు నడుముకట్టెను. అతఁడు రామానుజులవలె

¹ శ్రీరామకృష్ణ కథామృత — 2-వ భా., 6-వ సం., పు. 214 చూ.

² 'ఉత్పిదేయు రిమే లోకాః న కుర్యాం కర్మ చే ద హ మ్.' — గీత — 3.24.

గోపుర మెక్కి నరేంద్రదాదులకై మొఱలిడెను. ఎట్టకేల కతని యాహ్వానము నరేంద్రదాదులను బలిమితో నాకర్షించెను. సూదంటుఱాకొండకు నావ లంటు కొనిపోయెను.

కాని ప్రకృతిశాస్త్రప్రాభవములో భగవదేకవైభవ మెవరికి గోచరించును? శ్రీరామకృష్ణు లిటు లనిరి : ‘ఈశ్వరుడు ఉన్నాడని ఎవరయినా చెప్పితే లోకులు నమ్మరు. ఏమహాపురుషుడయినా ‘నేను ఈశ్వరుణ్ణి చూచాను’ అని అన్నా సామాన్యులు పాటించరు. ‘ఆయన దేవుణ్ణి చూస్తే మాకు చూపించమను’ అని అంటారు. కాని ఒకనాటిలోనే నాడి చూడడం తెలుస్తుందా? వైద్యునిచుట్టూ ఎన్నాళ్లో ప్రదక్షిణాలు చేయాలి. చేశాక శ్లేష్మనాడేదో, వాతనాడేదో, పిత్తనాడేదో తెలుస్తుంది. నాడి తెలుసుకోవాలంటే నాడితో ఆడేవాడితో తిరగాలి.’¹ ‘అవతారం వస్తే గోప్యంగా వస్తుంది. ముగ్గురు నల్లరు అంతరంగభక్తులుతప్ప సాధారణులు కనుక్కోలేరు. రాముడు పూర్ణబ్రహ్మం, పూర్ణావతార మనే సంగతి పన్నిద్దరు ఋషులకు మాత్రమే తెలుసు. ఇతరులకో, దశరథుని పిల్లకాయ అనిమాత్రమే తెలుసు.’²

‘ఎవడు రాముడో, ఎవడు కృష్ణుడో, ఆతడే భక్తులనిమిత్తం ఈ రామకృష్ణరూపంతో ఇపు డవతరించాడు.’³

లోకశిక్షణమునకు తా నేఱుకొనిన యిరువదిముప్పదిమందిలో శ్రీ పెట్టెదగిన నరేంద్రుడే దొడ్డ సంశయాశువు. శ్రీరామకృష్ణుడు శక్తి పాతముచేసెను.⁴ దానితో నరేంద్రునకు పునర్జన్మ. ‘తమ కృపచే

¹ శ్రీరామకృష్ణ కథామృత — 2-వ భా., 11-వ సం., పు. 53 చూ.

² శ్రీరామకృష్ణ కథామృత — 2-వ భా., 11-వ సం., పు. 22 చూ. ఇంకను ఈవిషయమునకు కథామృత-ప్రథమభాగము, 17-వ సం., పు. 247, 248 మొ. పట్టులు చూచునది. ఈగ్రంథమున ‘భైరవీ బ్రాహ్మణి’ యను ప్రకరణము, పు. 145 చూ.

³ కథామృత-ప్రథమభాగప్రారంభము చూ.

⁴ శక్తి పాతప్రభావమునకు యోగవా. నిర్వాణ ప్ర., పూర్వభా., 127 — 4; 128 — 60, 61 చూ.

నాకు సమాధి కలుగుచున్న' దని యితఁ డనును.¹

ఇది యిటు లుండఁగా శ్రీరామకృష్ణునకు వ్యాధి ముంచుకొనిపచ్చెను. అది మందులమాట వినదు. అట్టిస్థితిలో ఈ సంభాషణము గమనింపఁదగినది :

శ్రీరామ. — 'ఆయన ఇంతవాడు గదా ! ఐతే ఈ జబ్బేమిటి ?' అని లోకు లంటారు.

ఒక గోస్వామి — మీవ్యాధి యితరుల నిమిత్తం. మీ సన్నిధి కొచ్చేవారి పాపాల్ని మీరు తీసుకుంటున్నారు. ఆ పాపాలన్నిటినీ స్వీకరించడంవల్లనే మీకు వ్యాధి.

ఒక భక్తుఁడు — ఈవ్యాధి నివారింపమని మీరు అమ్మను అడిగితే, శీఘ్రంగా నివారణమైపోతుంది.

శ్రీరామ. — వ్యాధి నివారింపమని అమ్మను అడగలేను....²

ఈరీతిగా వారికి శరీర మత్యంతభిన్నముగా ననుభవమాయెను. 'ఇప్పుడు 'నే' ననేది వెతికినా దొరకటం లేదు' అని వా రనిరి.³ వారు తమ అవతార సమాప్తికి ముందు కనఁబడినవారందఱకును శక్తిపాతముచేసి రుచి చూపించిరి. పిదప శరీర ముపసంహరించిరి. రుచిచూచిన భక్తులు ఆ రుచి నెల్లపు డధీనములో నుంచుకొనుటకు ఎట్టిసాధన లొనర్చిరో దేవునకే యెఱుక. వీరిలో అనక్షరాస్యుఁడు లాటూ ఒకఁడు. 'శ్రీరామకృష్ణుని అద్భుతస్పృష్టులలో లాటూ పరమాద్భుతస్పృష్టి' అని వివేకానందుఁ డనెను. శ్రీరామకృష్ణుల బోధ లోకకల్యాణమునకు వివేకానందాదులచే బర్రానగర మతమే నీజముగా ప్రపంచమంతయు ప్రాకి ప్రాకిపోవుచునున్నది. సేవాలాభము వడసిన యేకొలఁదిమంది భక్తులకోకాని భగవదవతారమని తెలియని శ్రీరామకృష్ణుఁ డవతారమే యని వీరివలన ఇప్పుడు ప్రపంచమున కెల్ల విదితచరము.

¹ 'శ్రీరామకృష్ణ - ఆరాత్రికి' చూ.

² కథామృత — ౨-వ భా., ౨-వ సం., పు. 175 చూ.

³ కథామృత — ౨-వ భా., ౨-వ సం., పు. 175 చూ.

ఈ కీతిగా సాధనలో, మతసమన్వితలో, బోధలో, భావనలో శ్రీరామకృష్ణులు విజాతీయమగు నొక సౌందర్యమును చూచి చూపించిరి. శ్రీవైతన్యఁడు, బుల్ల మొదలగు వారితోఁ బ్రవహించుచువచ్చిన సంస్కరణ ధారను అవిచ్ఛిన్నముగా పాఠఁజేసిరి. వీరి యీధారకు శ్రీగాంధీ రెండొడ్డులను తీసివేసిరి. ఇట్టి యీ యవతారపురుషుని వాణి ఒక భాషకు, ఒక జాతికి, ఒక మతమునకు, ఒక దేశమునకు, మాత్రమే సంబంధించినది కాదు. అది సర్వ భాషలకు, సర్వజాతులకు, సర్వమతములకు, సర్వదేశములకు గాలి వలె వలయునది. లీలకు జీవుఁడై పుట్టి దేవుఁ డైపోయిన యీతని చరిత్ర శ్రీచిరంతనానందస్వాములవారివలన నేటికి లభించుట తెలుఁగువారి సుకృతము, కల్యాణము.

శ్రీచిరంతనానందులకు శ్రీరామకృష్ణులు పరమగురువులు. శ్రీవిజ్ఞానానందులకు శ్రీరామకృష్ణుఁడు గురువు. ఈ విజ్ఞానానందు లొకానొకపుడు వినోదమునకు శ్రీరామకృష్ణులతో కుస్తీపట్టి ఒక గోడకడకు నెట్టిన జెట్టి. అట్టి జగజెట్టి శిష్యులు మన చిరంతనానందులు !

శ్రీరామకృష్ణుల మానసపుత్రులు బ్రహ్మనందస్వామివారు శ్రీవిజ్ఞానానందులను గుఱించి—‘ఇతఁడు గుప్తబ్రహ్మజ్ఞుఁడు; తెలిసినట్లు రెవరికిని పట్టు వడఁడు’ అని చెప్పిరి. అట్టి గుప్తబ్రహ్మజ్ఞుల ఛాత్రులు మన చిరంతనానందులు !

శ్రీవిజ్ఞానానందులు నారదపాంచరాత్రమును దేవీభాగవతమును బృహజ్ఞాతకమును సూర్యసిద్ధాంతమును రామాయణమున కొంతవట్టును ఆంగ్లీకరించిరి. పాంచరాత్రమున వీరు వెల్లడించిన మంత్రతత్త్వము, దేవతాతత్త్వము, సాధనారహస్యము లోనగు విషయములు సాధకులకు అవశ్యావలొకనీయములు. దేవీభాగవతపీఠికలో వీరు చేసిన సూక్ష్మమీమాంస పాండితీస్ఫోరకము. ఇట్టి పండితస్వామి యంతేవాసులు మన చిరంతనానందులు !

కొందఱు భక్తులు శ్రీరామకృష్ణుల బోధలను సంభాషణములను ఇతర సంఘటనములను విన్నవి విన్నటులు, కన్నవి కన్నటులు దినచర్యలలో తిథి వారపూర్వకముగా వ్రాసికొనిరి. వారిలో ముఖ్యులు శ్రీమహేంద్రనాథ గుప్త (M.) అనువారు. శ్రీరామకృష్ణుల చరమజీవితమున రమారమి

అయిదుసంవత్సరములు తమకు వీలైన వేళలందు వీరు శ్రీరామకృష్ణుల పాదములముందు కూర్చుండి విన్న మాటలు విన్నటులు వ్రాసి ప్రకటించిరి. మఱియు శ్రీరామకృష్ణుల సమకాలికులును భక్తులును మహాకవులును అగు శ్రీ అక్షయకుమారసేన్ అనువారు ‘శ్రీరామకృష్ణపుణ్య’ అను మహాకావ్యమల్లిరి. శ్రీ శారదానందస్వామి శ్రీరామకృష్ణ లీలాప్రసంగము రచించి గురు హృదయమును హృదయంగమ మొనరించిరి. శ్రీరామకృష్ణులే చెప్పిన కొన్ని అపూర్వవిషయములను వీరును వారును మఱికొందఱును గ్రంథస్థముచేసిరి. శ్రీరామకృష్ణులు శరీర ముపసంహరించి నేటికి డెబ్బదేండ్లు. ఈ డెబ్బదేండ్లలో వారి వాణి చాలవట్టు వెల్లడికి వచ్చెనని యనుకొందును. ఆంగ్ల భాషయందును పరాసు భాషయందును శ్రీరామకృష్ణుని నిండు చరిత్రములు వెలువడియున్నవి. శ్రీ చిరంతనానందులు పలుపూవులనుండి తేనియను సేకరించు తుమ్మెదవలె ఈ గ్రంథసముదాయమునుండియు తమ గురువులు విజ్ఞానానందులనుండియు ఆయాయీవిషయములను సేకరించి శ్రీరామకృష్ణుని జీవితచరిత్ర మను మధుచక్రమును నేటికి తెలుగుభాషయందును నిర్మించిరి. ‘శ్రీరామకృష్ణుఁ డాపాదమస్తకము ఆత్మవైభవము’ అని శ్రీ ప్రతాపచంద్రులును, ‘దివ్యవైభవము’ అని శ్రీ విజయగోస్వామియు అని నటులు ఈ చిరంతనానందుల శ్రీరామకృష్ణ జీవితచరిత్ర ఆద్యంతము ఆత్మవైభవమే, దివ్యవైభవమే. ఇది యొకదెస కావ్యము, ఇంకొకదెస చరిత్రము; వెరసి తత్త్వసంహిత, లేక దివ్యకావ్యము.

ఎంత వ్రాసినను, ఎంత చెప్పినను, శ్రీ రామకృష్ణులు మిగిలియేపోయినను, ఈగ్రంథము ఓరపారలు లేక ఆ మిగులును సూచించుచునే యానందము ననుసంధానము చేయుచున్నది. ఇన్ని కొలఁది పుటలలో ఇంత నాదైశ్వర్యముతో మిళితమైన మహానంద మిముడ్చుట శ్రీ చిరంతనానందుల శక్తిసూపార్తియే. ఈ గ్రంథము చదువుటే నిదిధ్యాస. ఈ గ్రంథము చదువుకొనుచుఁ బోదుమేని శ్రీరామకృష్ణులే తమ కథ తాము చెప్పకొనిపోవుచుండఁగా మనము వినుచున్నటు లుండును.

ఐహికాముష్మికశ్రేయస్సాధనభూతమగు నేదేని ధార్మికవీరచరిత్రను ఉన్నతపాఠశాలలలోఁగాని కళాశాలలలోఁగాని మన బాలురచేఁ జదివింపఁ

దలఁచినచో శ్రీరామకృష్ణచరిత్రకంటె సర్వధర్మసమన్వితమునగు గ్రంథమింకొండు దొరకునా? ఆబాలగోపాలము తెలియుచు, మహావేగముతో ప్రవహించుచు, అదోషమగు భాషతో అందఱు నాకట్టు ఈ శ్రీరామకృష్ణ జీవితచరిత్ర శారదాకంఠమున ఓంకారఘంట ! రోమాంచముల పంట !

ఈగ్రంథపురుషుఁడు, చరిత్ర, బోధ, గ్రంథకర్త, రచన, మధురము. సర్వము మధురము.

సబ్రహ్మచారీ ! శ్రీ చిరంతనానందులు నీచేతి కందించిన యీగ్రంథమునం దేపుట యెత్తినను అది నీయంతఃకరణమును కబళించును. భగవద్దర్శనమున కేవ్వాళులత కావలయునని శ్రీరామకృష్ణులు చెప్పిరో యా వ్యాళులత దీనివలన నీకు గలుగక తప్పదు. ఇందలి ప్రతిపుటయు నీ యానందాశ్రువులచే తడియకమానదు.

సతీర్థ్యుఁడా ! భగవద్వ్యాళులత వలయునా, దీనిని జదువుము ! మొఱయుఁ గూతఁయు నిడఁగోరుదువా, దీనిని జదువుము ! రోమాంచనేత్రములఁ దాల్పఁదలఁతువా, దీనిఁ జదువుము ! బ్రహ్మచారి వర్షించు టెటులా నేర్చుకొందువా, శ్రీరామకృష్ణజీవితచరిత్ర చదువుము !

చిరివాడ, కృష్ణా }
12-6-1956

వేలూరి శివరామశాస్త్రి
శతావధాని

శ్రీ రామకృష్ణుని జీవితము ఆయన యుపదేశములకంటెను సహస్ర గుణాధికముగా ఉపనిషత్తులపై సజీవభాష్యము; మానవరూపము దాల్చిన ఉపనిషత్సారమే యాతఁ డనియుఁ జెప్పనొప్పును. అట్టి నిరుప మానపరిపూర్ణత, సర్వజీవులపైనను అవ్యాజముగాఁ బ్రసరించు నట్టి యద్భుతమైన దయ, సంసారబద్ధులగు మానవులయందు అట్టి గాఢ సానుభూతియు ఈ ప్రపంచమున మఱుచ్చటను గానరావు.... ప్రాచ్య పాశ్చాత్యనాగరికతా సమ్మేళనమును గొనివచ్చుటకై యాతఁడు ఆవిర్భ

వించెను. గతించిన అనేకశతాబ్దములుగా ఇంతటి మహనీయుని — ఇట్టి యద్భుతధర్మ సమన్వయాచార్యుని — భారతమాత కనియుండలేదు.... ఈ నవ-యుగధర్మము ప్రపంచమున కంతకును — ముఖ్యముగా భారతదేశము నకు — విశేషకల్యాణ హేతుభూతము; ఈ నవ-యుగధర్మప్రవర్తకుడగు శ్రీరామకృష్ణభగవానుడు ప్రాచీనమతస్థాపనాచార్యుల పునస్సంస్కృత మూర్తి.

ద్వైతము, విశిష్టాద్వైతము, అద్వైతము అనునవి ఆత్మవికాసమున క్రమావస్థ లనెడి యీతని సిద్ధాంతమువలననే వేదములు అర్థవంతము లగును, శాస్త్రములకు సమన్వయ మేర్పడును. అన్యమతములయెడ సహ నము నవలంబింపవలయు ననుటయేకాక, అన్యమతములును మోక్షమార్గములే యని మనఃపూర్వకముగా నంగీకరింపవలయు ననియు సత్యమే సర్వమతము లకును మూలాధార మనియు నాతని యుపదేశము.

భగవంతుడు సర్వవ్యాపియై యున్నను, మానవవ్యక్తిత్వశీలము లందుచు, తన్ములమునను మాత్రమే మనకు గ్రాహ్యుడు కాఁగలఁడు. రామకృష్ణునంతటి పరిపూర్ణమైన వ్యక్తియు రామకృష్ణుని శీల మంతటి పరిపూర్ణమైన శీలమును మున్నెన్నఁడును భాసించియుండలేదు — అట్టి యీతని శీలవ్యక్తిత్వములే మనకు ఆదర్శమై యుండవలయును : మఱియు ప్రతివ్యక్తియు తన దృక్పథమును, తన యిచ్ఛను అనుసరించి భగవంతుడు గనో, రక్షకుడుగనో, ఆచార్యుడుగనో, ఆదర్శమూర్తిగనో, మహాపురు షుడుగనో ఆతనిఁ బరిగణింప మనము అంగీకరింపవలయును.

పూర్వాచార్యు లందఱు యుపదేశములకంటెను పరమహంసదేవుని యుపదేశములు విశేషముగా స్వతంత్రములు, ఉదారాశయసమంచితములు, క్రమవికాస హేతుభూతములు. పూర్వాచార్యుల భావములు ఒకవిధముగా పాక్షికములైయుండ, యోగ-జ్ఞాన-కర్మ-భక్తిమార్గములందలి ఉత్తమ తత్త్వములు నూతనసమాజమును నిర్మించునటులు నేఁ డొండొంటివో సమ్మేళన మొందింపఁబడవలయునని యీ నూతనావతారమూర్తి, లేక నూతనాచార్యుడు మనకు ఉపదేశించుచున్నాఁడు. పూర్వసంప్రదాయ ములు మంచివే, కాని యోగ-జ్ఞాన-కర్మ-భక్తి సంయోగము-స్త్రీపురుషాది

భేదములను పాటింపక, ఆచందాలము భక్తిజ్ఞానముల నందఁజేయు ధర్మ వ్యాపనము--వర్తమానయుగ నవీనధర్మము, సవీనమతము. పూర్వావతార పురుషులు తెల్పిన విషయములు మంచివే, కాని య వన్నియు రామకృష్ణుని వ్యక్తిత్వమున సమ్మేళన మందినవి.

శ్లో. అచణ్డాలాప్రతిహతరయో యన్య ప్రేమప్రవాహః
లోకాతీతోఽప్యహహ న జహౌ లోకకల్యాణమార్గమ్,
తైలోక్యేఽప్యప్రతిమమహిమా జానకీప్రాణబంధు
ర్భక్త్యా జ్ఞానం వృతవరవపుః సీతయా యో హి రామః.
స్తబ్ధీకృత్య ప్రలయకలితం వాహవోత్తం మహాస్తమ్
హిత్వా రాత్రిం ప్రకృతినహజా మన్దతామిన్ర మిశ్రామ్,
గీతం శాన్తం మధురమపి యః సింహనాదం జగర్జ
సోఽయం జాతః ప్రథితపురుషో రామకృష్ణస్త్విదాసీమ్.

[తా|| ఎవ్వని ప్రేమవాహిని చండాలుర (హరిజనుల) పర్యంతము అప్రతిహతమై ప్రవహించెనో, ఎవఁడు లోకాతీతుఁ డయ్యు, లోకకల్యాణ మార్గమును వీడలేదో, ఎవఁడు ముల్లోకములయందును సాటిలేని మహిమా నివ్వితుఁడో, ఎవని విశుద్ధశరీరము సీతాస్వరూపమున భక్తిచే సమావృత మయ్యెనో, ఎవఁడు రాముఁడై జానకీప్రాణేశ్వరుఁడై వెల్గొందెనో, ఎవఁడు కృష్ణుఁడై, ప్రశాంతము, మధురము నయ్యు, తోడ్తోడనే సింహనాదము వలె గంభీరమై ఘోరయుద్ధ సంకులధ్వని నణఁచివేసి ప్రకృతినహజమగు నజ్ఞానాంధకారమును నశింపఁజేయఁజాలు గీతాగానము నొనరించెనో — అనిత్యప్రసిద్ధస్వరూపుఁడే ఇపుడు ఈ రామకృష్ణుఁడై ఆవిర్భవించెను.]

ఎయ్యది యనంతవేదోదధిని మధించుటచే లభించెనో, హరిహర బ్రహ్మదిదేవత రెండు తమ బలమును గ్రుమ్మరించియుండినో, అవతార మూర్తుల ప్రాణసారముచే నెయ్యది పూరింపఁబడియెనో—అట్టి పరమామృతము శ్రీరామకృష్ణుని వ్యక్తిత్వమున పరిపూర్ణమై యొప్పారుచున్నది.

(వేయేల,) అతఁడు ఆధ్యాత్మికసాగరము, అతని యాశయములు అనంతములు, బ్రహ్మజ్ఞానమున కైనను పరిమితి కనుఁగొనవచ్చు నేమోకాని,

అగాధమగు గుగుమహాశయని మనస్తత్త్వ మిట్టిదని నిర్ణయింపజాలము. ఆ మహాత్ముని కరుణాకటాక్షవీక్షణ మొక్కటి ప్రసరించినఁ జాలును, లక్షమంది వివేకానందులు అరనిముసములొ బయలుదేఱఁగలరు !

—శ్రీ వివేకానందస్వామి

[ఇందలి తుదిపరిచ్ఛేదము 'The Life of Swami Vivekananda by his Eastern and Western Disciples' (శ్రీ వివేకానంద జీవిత చరిత్ర) నుండియు, మిగిలిన పైవాక్కులు The Complete Works of Swami Vivekananda—అందు ముఖ్యముగా 'Letters of Swami Vivekananda' (శ్రీ వివేకానంద లేఖావళి) నుండియు క్రోడీకరింపఁ బడినవి.]

ఆయనను (శ్రీరామకృష్ణుని) స్వయముగాఁ గాంచి, సంవత్సరములకొలఁది ఆయనతో నివసించుచు, అహర్నిశము ఆయనను బరిశీలించుచుండినట్టివారు ప్రపంచమందలి నానాజాతీయ మహాత్మనృతాధ్యాత్మికాదర్శముల మూర్తి భావమే యాతఁ డనియు, శ్రద్ధాభక్తులతో ఆయనను ఆరాధించునా రెవ్వరైనను అత్యంతాధునిక పరిపూర్ణభగవత్స్వరూపమును ఆరాధించుచున్నారనియు లోకమునకుఁ బాటియున్నారు.

—శ్రీ అభేదానందస్వామి

('Memoirs of Ramakrishna' by Sri Swami Abhedananda యందలి Preface చూడుఁడు.)

సమస్తమతప్రవక్తలకును, సర్వకవులకును, కళాప్రకృతిశాస్త్రరంగములలో అపూర్వవిషయములను గనుఁగొని అపూర్వయంత్రాదికనిర్మాతలైనవారల కందఱకును, తత్త్వశాస్త్రప్రపంచమున మహాదార్శనికుల కెల్లరకును దివ్యావేశమూలము ప్రేమయే — దివ్యప్రేమయే, — కొందఱలో ఇతరులయందుఁగంటె అది విశేషముగా వ్యక్తమగుచుండుననుటయే

విశేషము. కృష్ణుడు, చైతన్యుడు, తులసీదాసు,
షేక్స్పియరు, షనుక్రీస్తు, రామకృష్ణుడు —
వీరందఱును దివ్యవిరహసంతపు లగుటచేతనే
దివ్యావేశపూరితులై విలసిల్లిరి.

—శ్రీ రామతీర్థస్వామి

(శ్రీ రామతీర్థస్వామి యొనరించిన 'Criticism and Universal Love' అను సుపన్యాసమునుండి అనూదితమై ప్రోడీకరింపబడిన వాక్కులివి. చూ. Complete Works of Sri Swami Ramatirtha, ౨-వ సంపుటము, పుట ౨9.)

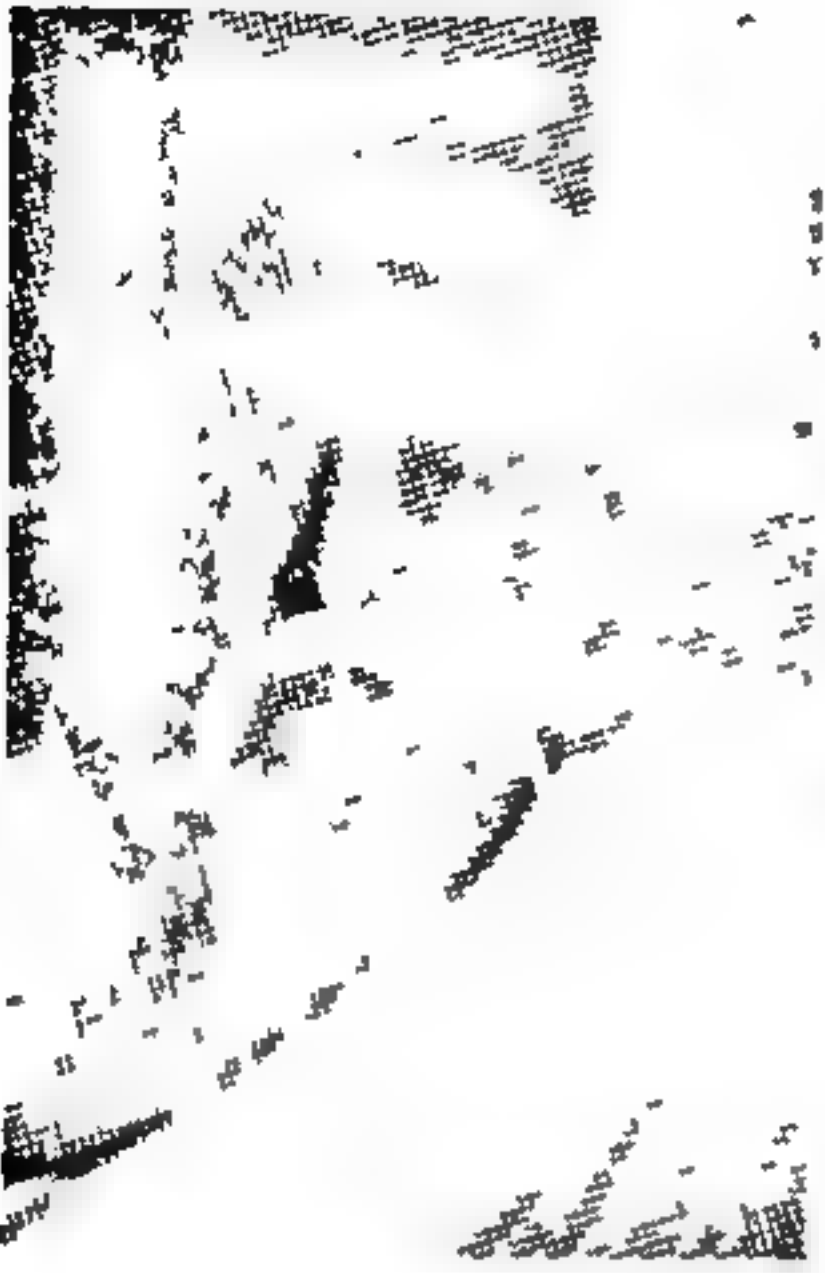
శ్రీరామకృష్ణపరమహంస పూర్ణ పురుషుడు,
ఋషీశ్వరుడు, లోకమును ఉద్ధరింప నవతరించిన
మహనీయుడు.

—శ్రీ రమణమహర్షి

(శ్రీ రమణమహర్షి సన్నిధిని పెక్కెండ్లు నివసించియున్న విశ్వస
నీయులు ఒకరిద్దఱు శ్రీవారివలన ఇట్లు వినియుంటిమని లేఖలమూలమున
ఈ గ్రంథకర్తకుఁ దెల్పిన వాక్కులివి.)

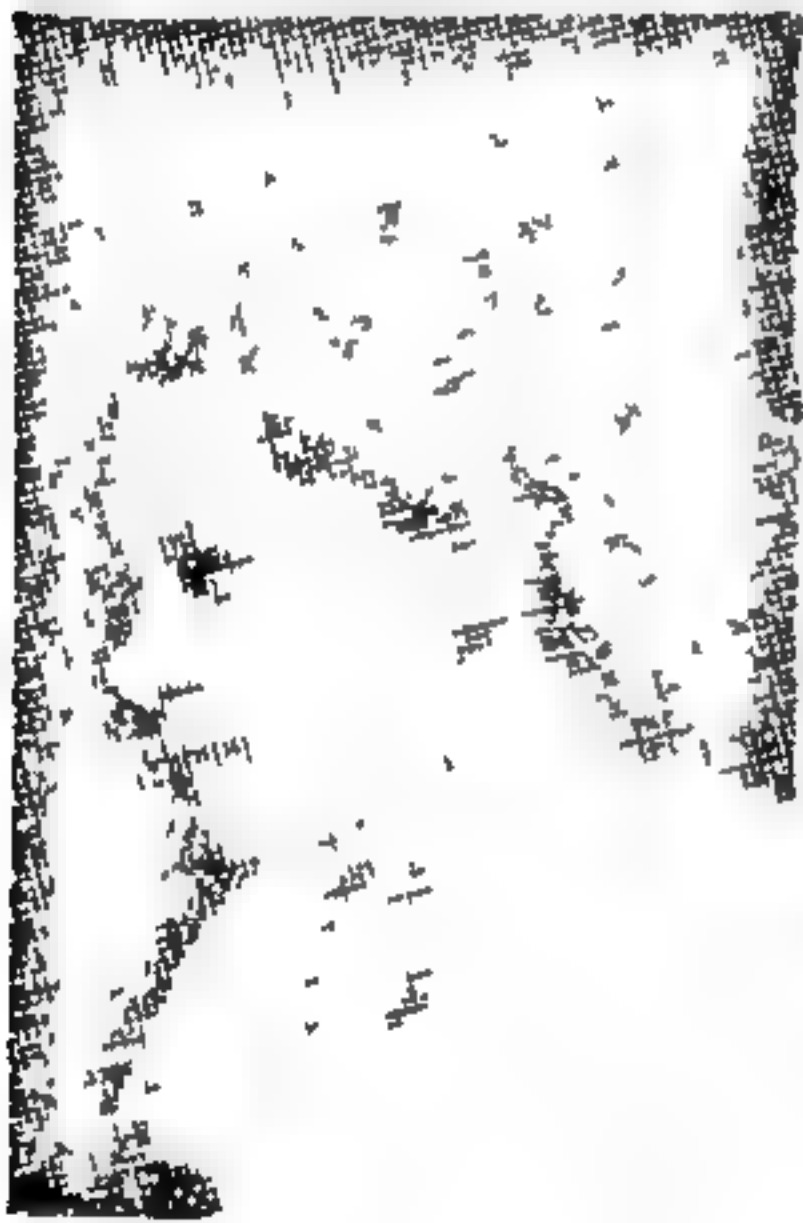
ఇంక నైదువందల సంవత్సరముల లోపున రామకృష్ణపరమహంసవంశ,
మఱియొక లోకోత్తరపురుషుడు ఆవిర్భవించుచో, ఆ భాగమును ఈ
లోకము భరింపజాలదు. ఆతఁడు మనకు ఒసంగియున్న భావరాశిని అనుభూతి

గాఁ బరిణమింపఁజేసికొనవలసియున్న; ఆధ్యాత్మిక శక్తిని సిద్ధిరూపము నొందించుకోవలసియున్నది... సర్వసంగ్రహము రామకృష్ణ పరమహంస.... మనకు ఆధారభూతమైయున్న శక్తికిని భావిభాగ్యోదయము ననును ఆతఁడే దివ్య నిదర్శనభూతుఁడు. అంతటి మహనీయుని జననము మహాసంఘటనములకు నాంది.

—శ్రీ అరవిందయోగి

(శ్రీ అరవిందాశ్రమ ప్రకటితమగు శ్రీ అరవిందవాఙ్మయమునుండి అనూదితమై ఉదాహరింపబడిన వాక్యము లివి.)

మానవుని భగవత్ప్రేమయందలి అంతరార్థమును వ్యక్తీకరించునట్టివాఁడనికాక, తన బిడ్డలయెడ జగజ్జనని చూపు వాత్సల్యమునకు మహావతారమూర్తి యను భావమున రామకృష్ణపరమహంస-పాదసన్నిధిని మోకటిల్లుదుము.... ఆధునికకాలమున ప్రాయికముగా ఆతని దొక్కనిదే నిజమైన విశ్వజనీనమానసము.... అపారశక్తిసమూహసమక్షమున నుంటిమని, అగాధజ్ఞానసాగరమునుండి జ్ఞానామృతబిందువులను గ్రోలుచుంటిమని, జను లాతని సన్నిధిని భావించిరి....

నిజముగా ఆతనిది అత్యంతపరిపూర్ణమైన ధార్మికసంస్కృతి—దానిని మించినది మానవమానసమునకు ఊహాతీతము. సామాన్యరీతిని ప్రతిపాదెంపబడునట్లు 'వివిధమతములు కేవలము భగవత్ప్రార్థనకి అనువగు వివిధ మార్గములు' అను సిద్ధాంతము భారతదేశమునకు క్రొత్తది కాదు. కాని యీ మహనీయుఁడు దానిని లోకమునకు బోధించినరీతిని బట్టి చూచినచో.... ప్రపంచచరిత్రలో అది అద్వితీయము.... ఈపావనాత్ముని ప్రేమకు ఎల్లలనునవి లేవు.... ప్రపంచమందలి ప్రతిజీవియు ముక్తి నొందుటకై యాతఁడు పరితపించెను. ప్రపంచమున మఱి యేయితర దేశమునను ఆతఁడు సంభవింపక

పోయియుండెడివాఁ డనుటకు సందియము లేదు.¹ కాని భారతీయమానస మునుమాత్రమే, లేదా, దానినే ముఖ్యముగానైనను—ఆతడు ప్రకటించు ననుమాట నిజము కాదు. ఏలన సమస్తమానవకోటిభావములును విజ్ఞానమును ఆతనియందు సమ్మేళనమొందుచున్నవి; కావున రామకృష్ణుఁడు—ఆ కాళీ భక్తుఁడు—మానవకోటి ప్రతినిధి.

—స్తోదరి నివేదిత (Sister Nivedita)

(‘Kali The Mother’ by Sister Nivedita, చూడుఁడు, పుటలు 56—80.)

ప్రకృతియందును మానవాత్మయందును నిక్కముగా భాసించు దివ్యత్వము భారతదేశమునందు అనుభూతమైనంతటి గాఢముగను, సార్వ జనీనముగను ప్రపంచమున మఱెచ్చటను అనుభూతమై యుండలేదనియు, ఉజ్జ్వలమైన భగవత్ప్రేమ—భగవత్తత్త్వమున పరిపూర్ణైక్యానుభూతి— రామకృష్ణుని ప్రవచనములందు వ్యక్తమైనంతటి పాటవముతో మఱెచ్చటను వ్యక్తముకాలే దనియు ఆతని (యీ) యుపదేశములను గమనించుచో మనకుఁ దెలియుఁగలదు : ఐనను దైవత్వమునకును మానవత్వమునకును గల విభేద మాతనికి పూర్తిగాఁ దెలియుననియు గ్రహింపనగును.... దైవత్వ మానవత్వములు రామకృష్ణునియందు అద్భుతరీతిని సమ్మేళనమొందియున్నవి.

—శ్రీ మాక్స్ మ్యులర్ (F. Max Muller)

¹, ఆర్షవిద్యాభూషణ శ్రీ జటావల్లభుల పురుషోత్తముగారు తమ ‘చిత్రశతకము’న చిత్రముగా రచించిన యీ క్రిందిశ్లోకము ఈసందర్భమున ఉదాహరణము :

‘నాఽస్మత్త్ర భూషే ర్భరతస్య బాతాః
శ్రీరామకృష్ణో రమణావయశ్చ
ఆత్మైవ కిం బ్రహ్మవిదాం సుజన్మ?
తారోదయః కిం గగనే న భూషౌ?’

(తా|| శ్రీరామకృష్ణరమణమహర్ష్యాదులు భారతదేశముననే యేల జన్మించిరి? నక్షత్రములు ఆకాశముననే యెందులకు ఉదయించుచున్నవి?)

(‘Ramakrishna—His Life And Sayings’ by Prof. F. Max Muller, చూ. పు. ix, 58.)

....నవ్యశరత్ఫలరాజము, పరమాత్మనవీనసందేశము, భారతవర్షీయనానామత మహాస్వర సమ్మేళనము, సుత్రావ్యరాగమాలిక శ్రీరామకృష్ణుడు. తన విజయ పతాకతో నాతడు నవయుగప్రవర్తకుడై వెల్లొందు చున్నాడు. రెండువేల యేండ్లలో ముప్పదికోట్ల జనుల ఆధ్యాత్మికజీవన పర్యవసానమే....యీమహా నీయమూర్తి. ఈతడు గతించి అర్ధశతాబ్దముపైగా గడచినను, ఈతని యాత్మ నవీన భారతదేశమును పునరుజ్జీవింపజేయుచున్నది.

—శ్రీ రోమే రోలా (Romain Rolland)

(‘The Life of Ramakrishna’ by Romain Rolland, చూ. పు. 13, 14.)

శ్రీరామకృష్ణుని మనస్సును, హృదయమును సర్వదేశశ్రేయమునకు అంకితమై యుండిన చందముననే ఆతని నామమును సర్వమానవసమాన సంపదయై యున్నది.

—శ్రీ సిల్వన్ లెవి (Sylvain Levi)

[‘The Voice of Our Time’. (Sri Ramakrishna Centenary Presentation — 1937), చూ. పు. 18.]

ఆచరణరూపకధర్మకథయే రామకృష్ణ పరమ హంస జీవితకథ. భగవత్సాక్షాత్కారభాగ్యము నొందుటకు ఈయన జీవితము మనకు దోడ్పడగలదు. ఈ మహనీయుని చరిత్రను జదివినవారి కెవ్వరికైనను ‘భగవంతుడే సత్యము, మిగిలినదంతయు మిథ్య’ యను నిశ్చయము కలిగితిరును. రామకృష్ణుడు

సజీవాకృతిని దాల్చిన నివ్యత్వము. ఈయన యుపదేశములు ఒక పండితమాత్రుని వాక్కులు కావు. అవి జీవితమును గ్రంథములోని పుటలు, స్వానుభవప్రకాశకములు. కావుననే వానిని జదువునప్పుడు పాఠకునికి అనివార్యమైన చిత్తసంస్కారము గలుగుచుండును. పాఠమార్థికవిషయములయెడ విశ్వాసహీనమైన యీ యుగమున సజీవమై, ఉజ్జ్వలమై దీపించు విశ్వాసమునకు రామకృష్ణుని జీవితము ఉత్కృష్టనిదర్శనము. ఇదే కనుక లభించియుండనిచో వేలకొలది స్త్రీపురుషులు మనశ్శాంతిరహితులై, ఆధ్యాత్మికవికాసవిరహితులై యుండెడివారు. అహింసావిషయమున రామకృష్ణుని జీవితము లోకమునకు గుణపాఠమై యొప్పియున్నది. దేశకాలవర్ణాదులచే గట్టువడక, అపారమై ప్రవహించినది ఈ మహనీయుని ప్రేమప్రవాహము. ఈ సచ్చరిత్ర చదువువారి కెల్లరకును ఈయన నివ్య ప్రేమ దివ్యాశయప్రేరకమై దీపించుఁగాక !

—శ్రీ మో. క. గాంధీ

(‘రామకృష్ణ మిషన్’-అబ్బెతాశ్రమ ప్రకటితమగు ‘Life of Sri Ramakrishna’ యను గ్రంథమునకు గాంధీ మహాత్ముని సీతక కిని యీ గ్రంథ రచయిత అనువాదము.)

పరమహంస-రామకృష్ణ దేవునకు—

పరిపూర్ణతాప్రాప్తిసాధనములగు వివిధోపాసనావాహినులు నీ ధ్యాన సాగరమున లీనమైయున్నవి. బ్రహ్మానందతేజము నానావిధములఁ బ్రకాశితమై నీ దివ్యజీవితమున వికృమందిరమును నిర్మించియున్నది. సర్వజనవంద్యమైన యీ మందిరమున కి వే నానమోవాకములు.

—శ్రీ రవీంద్రనాథ ఠాకుర్

['The Voice of Our Time' (Sri Ramakrishna Centenary Presentation—1937), చూ. పు. 17.]

భౌతికవాద శోషితమైయున్న మన దేశీయజన సహస్రములకు శ్రీరామకృష్ణభగవానుని దివ్యసందేశము సందించుట నేడు అత్యవశ్యకమైయున్నది.

—శ్రీ మా. స. గోశ్వల్కర్

(రాష్ట్రీయస్వయంసేవకసంఘ నాయకులగు గురుజీ శ్రీ మాధవరావ్ సదాశివరావ్ గోశ్వల్కర్ గారు నాగపురమునుండి 16-9-1956 న ఈ గ్రంథకర్తకు ఆంగ్లమున వ్రాసిన లేఖనుండి యీ వాక్కులు అనూదితమై క్రోడీకరింపబడినవి.)

....రాముడు+కృష్ణుడు = రామకృష్ణుడు.... ఈనాడు రామకృష్ణుని పేరు పరమేశ్వరుని పేరుతో సమానమైనది....సంఘమున వ్యాపించియున్న వైషమ్యములు, భేదభావములును పోయిననే కాని సంఘము సుఖపడదు.... నిద్రలో అద్వైతము, జాగ్రత్తున ద్వైతము; ఆలోచనలలో అద్వైతము, వ్యావహారిక రంగమున ద్వైతము; మతమున అద్వైతము, రాజనీతిలో ద్వైతము—ఈ రీతిగా నుండరాదు.... నాకు అర్థమయినంతవఱకు రామకృష్ణుని భూమిక ఇది కాదు.

—శ్రీ వినోబా భావే

[20-9-'56 న పెరియనాయకపాలెము (కోయంబత్తూరుజిల్లా) లోని రామకృష్ణమిషన్ విద్యాలయ విద్యార్థులకు శ్రీ ఆచార్య వినోబా భావే చేసిన ప్రసంగమునుండి అనూదితమై ఉద్భవము.]

సమస్తదేశములకును సమస్తమతములకును జేందిన స్త్రీలును పురుషులును శ్రీరామకృష్ణపరమహంస-శతవార్షికజయంతియందుఁ బాల్గొని యుండుటకు కారణ మేమి? తమతమ ఆధ్యాత్మికాదర్శముల మూర్తిభావమే యాతఁడని కనుఁగొనుటయే. నిరక్షరాస్యుఁ డయ్యు, శ్రీరామకృష్ణుఁడు జనసహస్రములను సంసారబంధవిముక్తులఁ జేసెనన్నచో, కేవల పాండిత్యము నిష్ప్రయోజనమని నిరూపితమగుచున్నది.

—శ్రీ సరోజినీదేవి

(15-12-1938 ని చెన్నపురి శ్రీరామకృష్ణమఠమున శ్రీ శాగదా దేవీజన్మదినోత్సవసందర్భమున శ్రీ సరోజినీదేవి యొసఁగిన యుపన్యాసము నుండి అనూదితమై ఉద్భవము.)

ఆధ్యాత్మికజీవనమే యథార్థభారతీయస్వభావము.... ఆధ్యాత్మికజీవనజ్యోతి దేవీప్రమానమై యెవ్వరియందు వెల్గొందుచుండునో అట్టి యసాధారణమహనీయులలో ఆతఁడు (శ్రీరామకృష్ణుఁడు) ఒకఁడు : తత్సాన్నిధ్యము నొందువా రెల్లరును జ్ఞానవికాసము నొందఁగల్గుచు, ప్రపంచము పునస్సంజాతమై భాసించుచున్నట్లు దర్శింపఁగల్గుచున్నారు. వేదర్షులకాలమునుండి నేటివఱకు ఈదేశపుమతచరిత్రయందు అవిచ్ఛిన్నమై యొప్పు బ్రహ్మనుభవ సంప్రదాయమునకు ఈతఁడు దివ్యనిదర్శనభూతుఁడు.... ఈ మహాచార్యుని ఉపదేశప్రభావమున సాంఘిక సహానుభూతి ప్రబలమైన పునరుద్ధారణ నొందియున్నది. విద్యావైద్యవిషయకమగు నేవ దేశమం దంతటను ఒనరింబడుచున్నది.

—శ్రీ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణ

(శ్రీరామకృష్ణ శతవార్షికజయంతిసంఘ ప్రకటితమగు 'The Cultural Heritage of India' అను మహాగ్రంథమునకు భారత-ఉప రాష్ట్రపతి, భారతరత్న శ్రీరాధాకృష్ణపండితుని పీఠికనుండి అనూదితమై ఉద్భవము.)

మన మహర్షులబోధలందలి రామణీయకమును నవీనోదారవిధానమున అనుభూత మొనర్చుకొను చందమున శ్రీరామకృష్ణపరమహంస వివేకానంద స్వామిని సుశిక్షితు నొనర్చుటచే నేమి, ఆతనితోఁ బాటు అసంఖ్యాకులైన జనులకు దివ్యభావప్రబోధకుడై యొప్పుటచే నేమి, ధార్మిక-ఆధ్యాత్మిక మహానాయకుఁడుగా మాత్రమేకాక, ఆధునిక భారతదేశచరిత్రలో మహాపాత్రధారిగను ప్రకాశించుచున్నాఁడు.

—శ్రీ రాజేంద్ర ప్రసాద్

(అమెరికాయందలి న్యూయార్కులోని రామకృష్ణ వివేకానంద కేంద్రమున, 10-1-1952 న, శ్రీరామ కృష్ణ విగ్రహవిష్కరణసందర్భమున భారత రాష్ట్రపతి, డాక్టర్ శ్రీ రాజేంద్రప్రసాద్ పంపిన సందేశమునుండి అనూదితమై ఉద్భవము.)

శ్రీరామకృష్ణపరమహంసవంటి వ్యక్తులు, వివేకానందస్వామివంటి వ్యక్తులు, మఱియు గాంధీమహాత్ముని వంటి వ్యక్తులు ఏకత్వ మొనగూర్చునట్టి మహాశక్తులు; లోకమునకు వా రొసర్చినట్టి బోధలవిషయముననేకాక, లోకమునెడ వారు అవలంబించిన దృక్పథమునుబట్టి చూచినను, ప్రపంచ మహానిర్మాణాత్మక ప్రతిభాశాలులు వారు; తమకుఁ దెలిసియుఁ దెలియకుండఁగను గూడ

లోకముపై వారు చూపు ప్రభావము మనకు అతిముఖ్యగణనీయమై యున్నది....

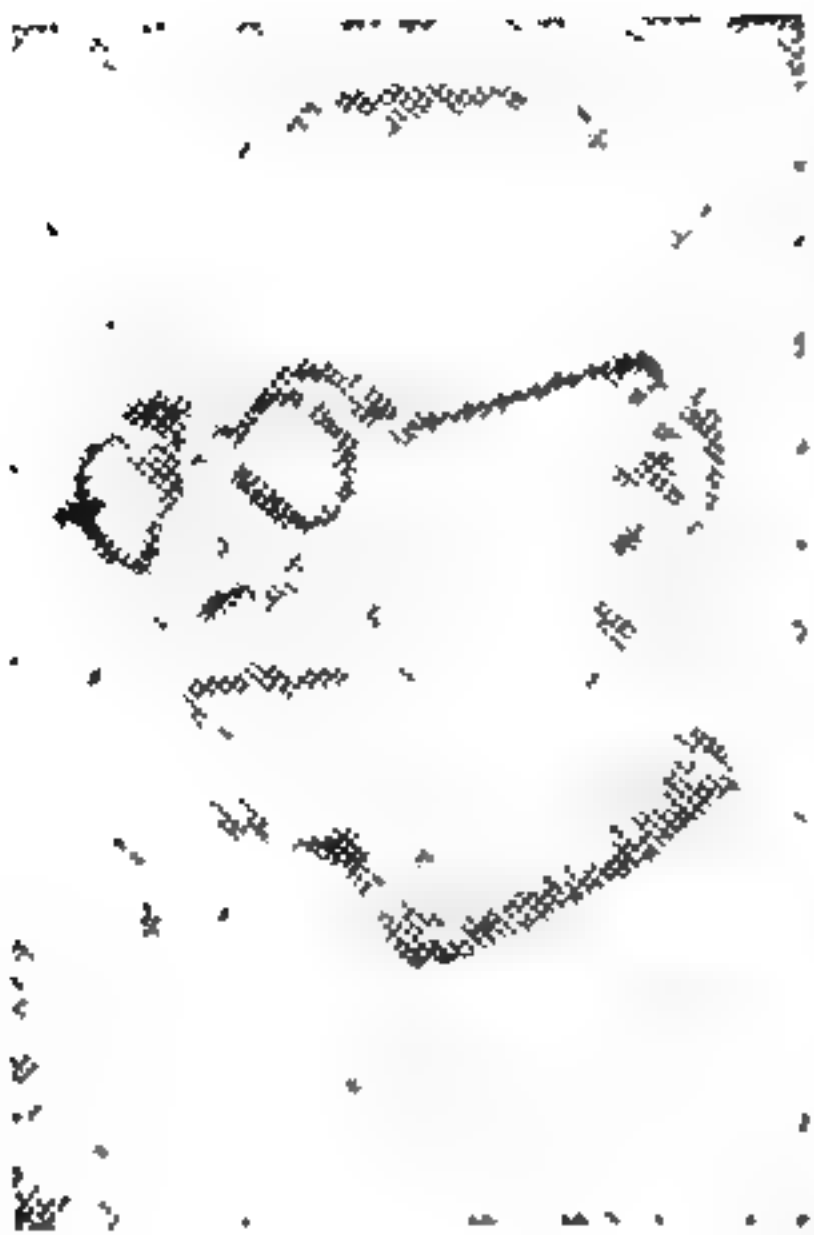
రామకృష్ణసేవాసంఘము నిర్వహించుచున్న కార్యములు సదా నిరాడంబరముగా, శాంతముగా శక్తిసామర్థ్యపూర్వకముగా జరుగుచున్నవి. శ్రీరామకృష్ణపరమహంస దివ్యప్రేరణ, వివేకానందస్వామి ప్రోత్సాహము—ఇవియే రామకృష్ణసేవాసంఘమునకు జీవగట్టి....పారమార్థికులకు రామకృష్ణ పరమహంస - సందేశము హృదయోత్తేజకమై భాసించును.... శ్రీరామకృష్ణ వివేకానంద సందేశము రామకృష్ణసేవాసంఘము (Ramakrishna Mission) న కార్యరూపము దాల్చినది....

నానామతసంప్రదాయములతో, నానాజీవన దృక్పథములతో, నానావిధానములతోఁ గూడిన భారతదేశపు ప్రధానైక్యమును రామకృష్ణ పరమహంస ప్రకటించియున్నాఁడు.

—శ్రీ జవహర్ లాల్ నెహ్రు

(భారతరత్న, భారతప్రభుత్వసభాసమంత్రి, పండిత శ్రీ జవహర్ లాల్ నెహ్రు) 20-3-1949 ని 114-వ శ్రీరామకృష్ణజన్మదినోత్సవసందర్భమున ఢిల్లీలోని రామకృష్ణమిషన్ సేవాశ్రమమున ఒసంగిన యుపన్యాసము నుండి యిందు మొదటి పరిచ్ఛేదమును, 4-3-1951 ని బొంబాయిలోని శ్రీరామకృష్ణాశ్రమమున శ్రీవివేకానందవిద్యాలయాది నూతనసంస్థాప్రారంభోత్సవసందర్భమున ఒనరించిన యుపన్యాసమునుండి మిగిలిన పరిచ్ఛేదములును అనూదితమై క్రోడీకరింపఁబడినవి.)

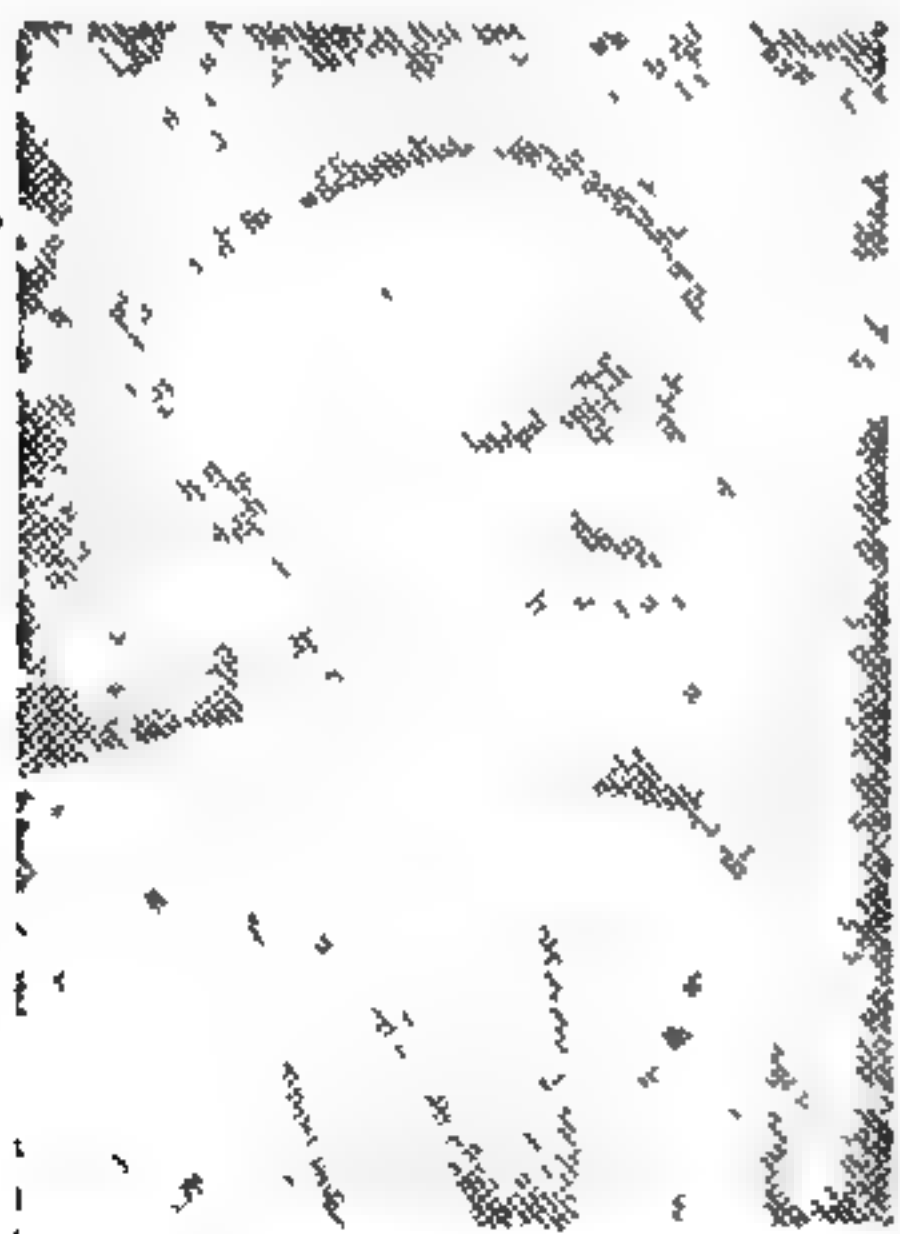
మహాజ్ఞానియయ్య, రామకృష్ణభగవానుఁడు విగ్రహారాధనమునకు వ్యతిరేకముగా నేమియు మాటాడలేదు; సమాధిస్థితిలో అపరోక్షానుభూతి—అఖండబ్రహ్మసాక్షాత్కారము—నొందిన అద్వైతజ్ఞాననిధియయ్య, క్రింది మెట్టులోనిదగు పూజావిధానాదికమును నిరసింపలేదు.... ‘జను లీ దినములలో ముఖ్యవిషయములనే పాటెంటురు : ముఖ్యముకాని వానిని ఆమోదింపరు : కావున కర్మకలాపములను ఆచారములను తగ్గించుట మంచిది’ అని కాలానుగుణముగా పరమహంస బోధించెను.... శ్రీరామకృష్ణపరమ

హంస-బోధలను ఉపనిషత్తునుట అతిశయోక్తి కానేరదు.... ఆతఁడు ఏ గ్రంథమును వ్రాయలేదు, ఏయుపన్యాసమును జేయలేదు. యథార్థయతిజీవనము గడపి యాతఁడు పరమపదించెను. ఒండొరులను మనమెంత నిశ్చయభావముతో, ఎంత ప్రత్యక్షముగాఁ జూచుచుందుమో, అంత నిశ్చయభావముతో, అంత ప్రత్యక్షముగా తన యంతరంగమునను, బాహ్యజగత్తునను భగవంతుని గాంచిన మహాత్ముఁడు శ్రీరామకృష్ణుఁడు.... శ్రీరామకృష్ణుని యుపదేశములు మనకు శుష్కపాండిత్యమును గాక యథార్థజ్ఞానమును గల్గించును.

—శ్రీ చ. రాజగోపాలాచారి

(భారతరత్న శ్రీ చక్రవర్తి రాజగోపాలాచారిచే తమిళభాషలో విరచితమై, ఇతరులచే ఆంగ్ల, ఆంధ్ర, హిందీ, వంగ, కన్నడ, గుజరాతీ, మహారాష్ట్ర భాషలలోనికి అనువదింపబడియున్న ‘శ్రీరామకృష్ణోపనిషత్తు’ నుండి యీ ప్రశంస అనువాదితమై త్రోడీకరింపబడినది. ఆంగ్లసంస్కరణమునకు పీఠికను, 1, 55, 57-వ పుటలను చూ.)

భారతదేశజీవితము అసఁగా.... రామకృష్ణ పరమహంస, వివేకానందస్వామి, రమణమహర్షి—ఇత్యాదిమహాత్ముల జీవితము. ఈ మహాత్ములే ఆర్యసంస్కృతీతేజము దిగంతములకుఁ బరిపాలనారు. వీరే జన్మింపకపోయినచో భారతదేశము ఎక్కడ నుండెడిదో!....

ఎవరు ఈ మహాపురుషుఁడు? విశ్వమానవ హృదయమును వివిధవిధానముల పొందికతో విరివిగా ఆకర్షించుచున్న ప్రేమశక్తి శ్రీరామకృష్ణుఁడా! జయ! శ్రీరామకృష్ణపరమహంసకు జయ!!

—శ్రీ రామదాసస్వామి

(అనందాశ్రమాధిపతి యగు శ్రీ రామదాసస్వామి యొనర్చిన యీ ప్రశంస 'మోక్షసాధని'—జూలై 1949-వ సం॥ సంచికనుండి క్రోడీకరింపఁ బడినది.)

మన పూర్వచరిత్రకు అత్యంత మగుణము, తోడ్పాటుగా భావిమహాఫలగర్భితము, భారత జాతీయవిజ్ఞానసంస్థితము, అటులయును విశ్వజనీన దృక్పథసంశోభితము, అందుచే సమగ్రభారతీయ ధర్మతత్త్వప్రకాశకమును అగు నట్టి యుద్యమము ఆధునికకాలమున భారతదేశమున వెలువడియున్న ధార్మికోద్యమము లన్నిటిలో శ్రీరామకృష్ణపరమ హంసనామముతో, మఱి యాతని శిష్యుడగు శ్రీవివేకానందస్వామినామముతో సంబద్ధమైయున్న ఉద్యమమువంటిది మఱియొకటి లేదు. ప్రస్తుతహిందూధర్మపునరుద్ధరణమునకు ఒకవిధముగా శ్రీరామకృష్ణపరమహంసయే మూలపురుషుడని చెప్ప నొప్పును. ఏలన, ఈశ్వరవాదము, లేదా, వేదమతమువంటి యే ప్రత్యేక భాగము మాత్రమోకాక సనాతనధర్మచక్రమంతయు ఆతని జీవితమున సుప్రకాశిత మగుచున్నది. ఒక్కొక్కటి జ్ఞానియు భక్తుడగు ఆతఁడే.... సత్కర్మవిరాజిత గృహస్థజీవనావశ్యకతను, త్యాగయోగసందీపిత సన్న్యాసజీవనావశ్యకతను గూడ సమానముగా ఆతఁడు ఉద్ఘాటించెను.... నిజముగా సనాతనధర్మచరిత్రలో ఆతఁడు అద్వితీయవ్యక్తి... అచంచల దృక్కులతో నిత్యత్వమును తేజీచూడ సుశిక్షితములైన యాతని యా దివ్యదర్శనసమర్థములగు నేత్రములలో ఋగ్వేదకాలమునుండి నేటివఱకు సమస్తహిందవ-ఋషుల యనుభూతియు మనకు గోచరించుననఁజెల్లును గదా!

—శ్రీ డి. ఎస్. శర్మ

(‘The Master And The Disciple’ by Prof. Sri D. S. Sarma, చూ. పు. 1, 2, 4.)

(రాష్ట్ర)పతి శ్రీ రాజేంద్రప్రసాద్, ప్రధానమంత్రి శ్రీ జవహర్ లాల్ నెహ్రూ మహాశయులు ఈ గ్రంథప్రతుల నందుకొని తమ కార్యదర్శుల ద్వారా ధన్యవాదములను చెల్పియున్నారు. ఆ రేఖలతోఁబాటు శ్రీ రామదాసస్వామి, శ్రీ చక్రవర్తి రాజగోపాలాచారి, శ్రీ దిట్టకవి సుబ్రహ్మణ్యశర్మ, శ్రీ మా. స. గోశ్వల్కర్, శ్రీ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణ మహోదయులును, యతిపండితవరేణ్యాదు లనేకులును ఈ గ్రంథమునుగూర్చి యొనర్చిన దివ్యప్రశంసలు శ్రీ వివేకానందప్రోక్తమగు శ్రీరామకృష్ణజీవిత సంగ్రహముతోఁ గూడిన 'శ్రీరామకృష్ణపరమహంసః మహాజనవాణి' యను పొత్తమునఁ బొందుపఱుపఁబడినవి.)

విషయ సూచిక

ప్రస్తావన	౧
ప్రీతిక	2
మహాజనవాణి	౨౧
వంశ చరిత్ర	1
జననము	12
బాల్యము	17
దక్షిణేశ్వరనివాసప్రారంభము	47
దేవీసాన్నిధ్యసాక్షాత్కారములు	57
దివ్యోన్నాదము	75
హాలధారి	99
వివాహము	106
తన్మయత్వము	113
భైరవీ బ్రాహ్మణి	132
తాంత్రికసాధన	147
సాధుపండితసంసర్గము	155
వాత్సల్యమధుర భావదివ్యానుభవములు	165
నిర్వికల్పసమాధి	176
గురుజనసాన్నిధ్యవిశేషములు	183
మధురునిపై అనుగ్రహము	202
తీర్థయాత్ర	209
హృదయుఁడు, అక్షయుఁడును	219
దీనజనసానుభూతి : కొన్ని విశేషసంఘటనలు	225
దివ్యదాంపత్యము	231

సాధనానుభవవిశేషములు : సాధనాంతము	249
ఆత్మబంధువియోగములు	264
బ్రాహ్మసామాజికసంస్కర్తము	269
సంకీర్తనానందపారవశ్యము :	287
కాంచనాదివిషయ విముఖత్వము }	
స్రియతమశిష్యుఁ డగు నరేంద్రుఁడు.	296
సుప్రసిద్ధవ్యక్తులతో సమావేశములు	320
శిష్యభక్తకోటి : శిష్యశిక్షణము	331
అంత్యదశ : నిర్వాణము	376
శ్రీరామకృష్ణమఠ సేవాసంఘోదయము	411
అనుబంధము—జాతకము	425
విషయానుక్రమణిక	428

పటములు

శ్రీ రామకృష్ణ పరమహంస

(పటమునకు వెనుకవైపున సంతకము - నకలుతో) మొదటిది

శ్రీ విజ్ఞానానందస్వామి

తరువాతిది

శ్రీ శారదామణిదేవి

232-వ పుట కెదురుగా

శ్రీ వివేకానందస్వామి

296

„ „

శిష్యభక్తబృందము

331

„ „

ఓం నమో భగవత్ శ్రీరామకృష్ణాయ !

శ్రీరామకృష్ణుని జీవితచరిత్ర

వంశచరిత్ర

శ్రీనిలయపుగు కమలమీ అడుసునుండి వెలువడు చున్నను, దానిచే నిసుమంతయు హాలిన్యము నొందక, తన శిరమును జలములపై కెత్తి వినిర్మలమున వరణమునఁ దేలియాడుచు, తన దివ్యసౌరభసౌందర్యములను నల్లిక్కులను వెలార్చుచుండును. రాయంచ జలసమ్మి శ్రీతనుగు పాలనుండి జలమును వేటుపట్టిచి పాలను గ్రోలును. ఇట్లే మహానీయులు సంసారమున మెలఁగుచుండియు, సంసార పంక నిమగ్నులుకాక నిర్దిష్టులై బ్రహ్మనందామృతమును గ్రోలుచు, పరమహంసలై వెలయుచుందురు. మానససరో వరములీల ప్రశాంతము, గంభీరము, మందాకినీతోయముల నలె వినిర్మలము, సుమధురము, నవవికసితప్రసూనమువోలె మృదులము, మనోజ్ఞము, హిమాలయముపోల్కి సుస్థిరము, మహోన్నతము, అటులయ్యును దివ్యఫలసంభరితతరుశాఖ చందమున వినమ్రము, విశ్వజనమహోసకారకము నగు శీలమున దీపించు వీరలే సర్వజనసన్మార్గదర్శకులు, విశ్వకల్యాణ హేతుభూతులు. ఇట్టి మహానీయులలో ఉత్తమోత్తమ గణ్యుడగు శ్రీరామకృష్ణ పరమహంసుని చరిత్ర మన కెంతయు పఠనీయము, స్మరణీయము, మననీయమునుగదా ?

క్రీస్తుశకము పదునెనిమిదవ శతాబ్దమునడుమ నంగ దేశమున హుగ్లీజిల్లాయందలి దేరేపుర్ (దేరేపురము) అను గ్రామమున పూర్వాచారపరాయణముగు నొక బ్రాహ్మణ సంశయమున మాణిక్ రామ్ చట్టోపాధ్యాయ్ (మాణిక్యరామ చట్టోపాధ్యాయ) అను నొక సంపన్నగృహస్థుడుండెను. చట్టోపాధ్యాయులు (చటర్జీ) అనఁబఱిఁగుచుండిన యీ వంశీయులు దైవభక్తిపరులు, ఋజుమార్గవర్తనులునై పవిత్ర జీవనమునకు పేరుగాంచియుండిరి. ప్రాయీకముగా ఈ వంశీయులందఱి పేర్లలోను వెలయు రామనామము శ్రీరామ చంద్రుఁడు వీరి కులదైవమని చెప్పక చెప్పుచుండును. ఇంచు మించుగా నేఁబది యెకరముల భూమికి అధిపతియు దయార్ద్రహృదయుఁడగు మాణిక్యరాముఁడు పేదసావలకు శోడునీడయై వారల ప్రేమగౌరవములను జూఱకొను చుండెను. ఆతనికి ప్రాయీకముగా 1775-వ సంవత్సరమున టుదిరామ్ (ఝుదిరామ్) అను పుత్రుఁడును కాలక్రమమున నిధిరామ్, కానాయ్ రామ్ అను కుమాళ్లును, రామశీల యను కుమార్తెయును గలిగిరి. మాణిక్యరాముఁడు గతించిన పిమ్మట కుటుంబసంరక్షణభారమంతయు బాల్యము దాఁటియు దాటని ఝుదిరామునిపైఁ బడెను.

ఝుదిరాముఁడు ఆదర్శశీలసంపన్నుఁడు; తన కెట్టి కష్టసప్తములు వాటిల్లినను న్యాయ్యమార్గమును అణుమాత్రమును జవదాఁటియెఱుఁగని ధర్మతత్పరుఁడు; భక్తుల సమస్త భారములను శ్రీరాముఁడే వహించునను దృఢవిశ్వాసముతో అనన్యగతిగా నాతని సేవించుచుండిన మహాభక్తుఁడు. భగ

వానుని యనుంగుబిడ్డలలో మేటియగు మన కథానాయకుని పుత్తునిగాఁ బడయనున్న మహాభాగ్యశాలియగు నీతని సుగుణసంపదనుగూర్చి యాతఁడే—శ్రీరామకృష్ణఁడే— శిష్యులతోడను భక్తులతోడను ఇట్లు ముచ్చటించును : “మా నాయనగారు పూజాదపధ్యానములతోడనే దినమున అధికభాగము గడపుచుండువారు. సంధ్యావందనసమయమున, ‘ఆయాహి వరదే దేవి...’¹ యను మంత్రము నుచ్చరించుచు, గాయత్రిని ఆహ్వానించునపు డాయన వక్షఃస్థల ముబికి యెఱ్ఱవాణి అశ్రుధారలతోఁ దడిసిపోవుచుండెడిది. ‘రఘువీర్ ! రఘువీర్ !’ అని యుచ్చరించునపుడును ఆయన వక్షము ఎఱ్ఱవాఁడెడిది. పూజాదులలో నిమగ్నులు కాకుండునపు డాయన రఘువీరుని అలంకరించుటకై సూదిదారములతో పూలదండలు గ్రుచ్చుచు కాలము గడపువారు. కూటసాక్ష్యము చెప్పవెఱచి పితౄర్జితమైన నివేశసమును విడనాడివేసిరి. గ్రామస్థులు ఆయనను సాక్షాత్తుఁబుషిగాఁ బూజించువారు. పాదుకలను దాల్చి, యూరిలోని చిఱువీధులలో ఆయన నడచునప్పుడు వర్తకులు, ‘అదిగో, ఆయన వచ్చుచున్నారు!’ అని చెప్పుకొనుచు లేచి నిలుచుండువారు. హాల్దార్ చెఱువులో ఆయన స్నానముచేయునపుడు గ్రామస్థు లెవ్వరును అం దడుగిడ సాహసించువారుకారు. తాము స్నానముచేయుటకుముందు వా రాయన స్నానమైనదా యని విచారణచేయువారు.”

¹ “ఆయాతు వరదా దేవి...” అని దక్షిణదేశమున దీనికే మన పాఠాంతరము.

క్షుదిరామునిది సుశీలసంపదకుఁ దగిన స్వరూపసంపద. పొడగరి, బలిష్ఠుఁడు, పచ్చని శరీరచ్ఛాయ, చక్కని ముఖాకృతి. సనాతనబ్రాహ్మణత్వము ఆతనియం గుట్టిపడుచుండెడిది. శూద్రులవలన నాతఁడు దానములు పట్టువాఁడు కాఁడు. కన్యాదానముచేయక కన్యాశుల్కమును గ్రహించు నట్టి బ్రాహ్మణులు తాఁకిన జలమునుపైత మాతఁడు స్వీకరించువాఁడు కాఁడు.

ప్రథమభార్య బాల్యముననే చనిపోవ, క్షుదిరాముఁడు చంద్రమణిదేవియను కన్యను పెండ్లియాడెను. సర్వవిధములను క్షుదిరామునకుఁ దగిన యిల్లాలగు నీమె యెల్లరయం నును ఆప్తప్రేమానురాగములు చూపుచుండెడిది. సహజముగా తల్లియే ప్రేమవల్లి యనఁదగియుండ, “ఒక్కజీవికి సాయముచేయఁగలుగుచో, సహస్రసర్వాయములు కుక్కనై పుట్టుటకై న సంసిద్ధుఁడను” అని వక్కాణించిన విశ్వమానవ ప్రేమమయునకు—సర్వభూతప్రేమపూరితునకు—తల్లియగు సాధ్వీమతల్లి ప్రేమపుఁ బాలవెల్లియై యుప్పెసన్నచో, ఆశ్చర్యమేమి? సుందరాకృతితో, దానిని మించిన సుగుణములతో శోభిల్లుచుండిన యీమెనుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁడు భక్తులకును శిష్యులకును నిట్లు వచించును : “మా అమ్మ కల్లకపటము నెఱుఁగని శుద్ధసత్యకాలపుస్త్రీ. తాకిక వ్యాపారజ్ఞాన మామెకు లేదు. డబ్బు లెక్కపెట్టఁజాలకుండెడిది. దాఁపటికము నెఱుఁగని యీమె తన కడుపులోని మాట నెవ్వరితోనైనను జెప్పివేయును. అందుచే లోకు

లామెను 'నెట్టిబాగులమ్మ' అనువారు. ఎల్లరకును భోజన మిడుట ఆమెకు పరమానందము."

ధార్మికలకే ధర్మపరీక్షాసంఘటనములు. దేరేపుర గ్రామపు జమీందారుడు రామానందరాయ్ అతినిరంకు శుడు, కుటిలుడు. ఈతఁ డొకనిపై నొక దొంగవ్యాజ్యము తెచ్చి తనపక్షమున సాక్ష్యమిమ్మని ట్నుదిరాముని నిర్బంధింప సాగెను. పితృసత్యపరిపాలనమునకై సర్వము త్యజించిన శ్రీరామచంద్రుని మహాభక్తుడగు ట్నుదిరాముడు అందు లకు అంగీకరింపమిచే రామానందరాయ్ పగపట్టి యాతనిపై మఱియొక అసత్యపువ్యాజ్యము దెచ్చి పితౄజ్ఞతమైన యాతని భూవసతులనేకాక, వంశానుగతముగా నాతనికి నిలువ నీడనిచ్చుచుండిన కుటీరములను సైతము హరించెను. ఎంతటి బలవంతుడగు దుర్మార్గుడైనను మహాత్ముల భూ ధనాదిసంపదలను హరింపఁగలఁడేమోకాని వారల ధైర్య సైర్యాది సుగుణసంపదను హరింపఁజాలఁడుకదా! ట్నుది రాముఁ డీసుమంతయుఁ జలింపలేదు. సమీపగ్రామమగు కామార్పుకుర్ నందలి తన మిత్రుడు, జమీందారుడును నగు శుకలాల్ గోస్వామి తన్ను ఆహ్వానింప, నివాసార్థము ట్నుదిరాముఁ డచటికి వెడలెను. శుకలాలు తన నివేశనము నకు సంబంధించిన కొన్ని కుటీరములను, 'లక్ష్మీజల' యను మహాసంపన్నిలయమగు నరయేకరము పొలమును ట్నుది రామునకు ఉచితముగా నొసఁగెను.

ట్నుదిరాముని నూతననివాసమగు కామార్పుకుర్ (కమ్మరిచెఱువని శబ్దార్థము) హుగ్లీజిల్లా పశ్చిమోత్తరపు

సరిహద్దు విట్టను, బాంకురా మేదిసీపురముల సమీపమున వెలయు నొక పల్లెటూరు. బంగారము పండు వంగదేశము నందలి గ్రామములు అప్పటికి మన్నెపుజ్వరముల బారిపడక, ఆరోగ్యైశ్వర్యవంతములై యలరాడుచుండెడివి. అభివృద్ధి నొందిన నడ్రంగము, కలకత్తాబజారులలోనైతము పేరు పొందిన దోవతులకును చీరలకును మూలమగు చేనేతపరిశ్రమ మున్నగు విశేషములతో, పాడిపంటలతో, ప్రాయశముగా సంవత్సరము పొడవునను జరుపఁబడు నానాదేవతోత్సవములతో కామార్పుకుర్ కలకలలాడుచుండెడిది.

భార్యతోడను, పదేండ్లయీడుగల రామకుమార్ అను ప్రథమపుత్రునితోడను, నాలుగేండ్ల యీడుగల కాత్యాయని యను కుమార్తెతోడను త్సుదిరాముఁడు తన ముప్పదితోమ్మిదవయేట నూతనగృహప్రవేశ మొనర్చెను. ఆకస్మికముగా నొక జమీందారునివలన భరింపరాని యిక్కట్టు వాటిల్లుటయు, ఈ విపత్కాలమున మఱియొక జమీందారుని చేయూతనూపమున భగవదనుగ్రహము తనపై నద్భుతముగాఁ బ్రసరించుటయు నాతని విషయవిరక్తిని, భగవదనురక్తిని ఇనుమడింపఁజేసెను. కల్మడైవము, తన యిష్టదైవమునగు శ్రీరామచంద్రుని ధ్యానప్రార్థనాదులతోడనే యాతఁ డించుమించుగా దినమంతయుఁ గడపసాగెను. పొలములో నాటు నాటు సమయమున త్సుదిరాముఁడు స్వయముగాఁ గొన్ని వరిమొలకలను గైకొని రఘువీరజయజయధ్యానములతో నాట, మిగిలిన కృషిని పాలికాపులు పూర్తిచేయువాడు. సార్థకనామధేయయగు

‘లక్ష్మీజల’ వలన నాతని కుటుంబమునకు వలసినంత గ్రాసము లభించుటయేకాక, యాచకులకును అతిథులకును అన్నప్రదానమునకు వలయు ధాన్యమునైతము మిగులు చుండెను.

ఒక నాఁడు యుదిరాముఁడు గ్రామాంతరము వెడలి తిరిగి వచ్చుచు, అలసటచెంది యొక వరిపొలముస్రక్కనున్న చెట్టు క్రిందఁ గూర్చుండి, యంతలో నిద్రితుఁడై దివ్యస్వప్నము గాంచెను. తన యిష్టదైవముగు శ్రీరామచంద్రుఁడు లేలేత గణికపోచచాయను బోలు మేనిచాయతో నొప్పు బాలకుని రూపమున ప్రత్యక్షమై యిట్లు పల్కెను : “అలక్ష్మీతుఁడనై అనేకదినములుగా నిరాహారి నై యిచటఁ బడియున్నాను. నీ సేవలను బొందవలయునని నా గాఢాభిలాష. నన్ను మీ యింటికిఁ దీసికొని పోమ్ము.” దివ్యానందపరవశుఁడై యుది రాముఁడు ఆ భక్తవత్సలునకుఁ బదేపదేస్రణమిల్లి, “ప్రభూ! భక్తిహీనుఁడను, నిఱుపేదను. నా కుటీరమున మీకుఁ దగు సపర్యలను నేనెట్లుచేయఁగలను?...” అని విన్నవింప, బాల రామచంద్రుఁడు అభయమొసఁగుచు, “నీసేవలచే సంతుష్టుఁ డనై యుందును” అని వచించెను. యుదిరాముఁడు మేల్కొని, స్వప్నమనికాని, యథార్థజాగ్రదనుభూతియనికాని నిర్ణయింపఁజాలని విచిత్రమానసికస్థితిలో నలువైపులను గలయఁ జూచుసరికి, సరిగా కలలో సూచింపఁబడిన తావు గోచరింపఁ, దడబడుచుండిన యడుగులతో నచటి కేగునుగదా, యొక త్రాచుపడగనీడ నొక సాలగ్రామము కనుపించెను! భయాశ్చర్యానందములు ముప్పిరిగొని భక్తిభావమున

లయింప, ఆ సాలగ్రామమును గ్రహించుటకై యాతఁడు చేయి చాచినంతనే సర్పము అంతర్ధానమయ్యెను. ముక్త కంఠమున రఘువీరజనుజయనినాదము లొనరించుచు, దానిని కన్నులకద్దుకొని, కౌగిటఁ జేర్చుకొని, మనసార, కన్నులారఁ దిలకింప, నిజముగా అది దివ్యలక్షణలక్షితమగు 'రఘు వీరసాలగ్రామశిల'యే! ఆ సాలగ్రామము నాతఁ డింటికిఁ గైకొనిపోయి తన యిష్టదైవముగాఁ బూజింపసాగెను.

పూజకై త్సుదిరాముఁడు పూలు సేకరించునపుడు శీతలాదేవి—ఆతని ఆరాధ్యదేవత—కెంజాయనలువలతో, రంగారు బంగారు నగలతో, చిఱునవ్వువెన్నెలలు గాయు మోముచందురునితో కన్యకాచూపమునఁ దనయెదుట నడయాడుచు, చెట్లకొమ్మలను వంచి పూలు గోయుటలోఁ దనకు సాయపడుచున్నట్లు ఆతఁడు ఒక్కొక్కప్పుడు దివ్య దర్శనము నొందుచుండువాఁడు.

త్సుదిరాముని అపారదైవభక్తివిశ్వాసములకు మఱి యొక నిదర్శనము. మేదిసీఫరమను నలుబదిమైళ్లదూరమున నున్న యొక గ్రామమునకు ఆతఁ డొకసాఁడు నడచి పోవుచు, మార్గమధ్యమున మారేడుచెట్లు నిగనిగలాడు నూతన దళములతో మన హారమై యొప్పుచుండుటఁ గాంచెను. ఇఁకఁ గావలసిన దేమి? శివప్రీతికరమైన యా బిల్వపత్త్రములను సేకరించి శివపూజ గావింపవచ్చునుగదా యను భక్తిభావమున పరవశుఁడయ్యెను. జీవయాత్రాపరమ గమ్యదృష్టిని తాత్కాలికయాత్రాగమ్యము అంతర్ధానమైనది! పలసినన్ని బిల్వపత్త్రములను సేకరించి యాతఁడు

మూఁడుగంట లగునప్పటికిఁ దిరిగి యిల్లు చేరి, స్నాన మొనర్చి, వానితో ఆదిదేవుఁడగు శివుని, జగజ్జననియగు శీతలాదేవిని మనసారఁ బూజించెను. మేదిసీపురప్రయాణము ఆ మఱునాఁడు సంఘటిల్లెను.

భగవద్భక్తివిశ్వాసనిలయమగు ఈ మహానీయుని వంశమునందు అనేకులం దిట్టి తన్మయత గోచరించును. తన పినతండ్రియగు కానాయరాముని పారమార్థిక శీలవైభవమును గొనియాడుచు శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు తెలుపును :
“ఒకప్పు డొక వీధినాటకబృందము రామచంద్రనాటకము నాడుచుండెను. వనవాసమునకుఁ బొమ్మని కైకేయి శ్రీరామునకుఁ జెప్పుచుండ, ప్రేక్షకులలో నొకఁడగు హలధారి తండ్రి (అనఁగాఁ దన పినతండ్రి) తటాలున లేచి, ‘ఓ దుర్మతీ!’ యని యఱచుచు, కైకేయివేషధారిని సమీపించి, వానిమొగము కాగడాతోఁ దగులఁజెట్టఁబోయెను! ఆయన పరమపావనాత్ముఁడు. స్నానానంతరము నీటిలో నిలిచి, ‘రిక్తవర్ణం చతుర్ముఖమ్’—ఇత్యాదికమంత్రము పఠించి ధ్యానించుచుండ, అశ్రుధారలు ఆయన చెక్కిళ్లపై జాలువాటుచుండెడివి.”

ఇక మన ప్రధానకథ. తుదిరాముని కుమారుఁడగు రామకుమారుఁడు వివాహితుఁడయ్యెను. బహుశాస్త్రపండితుఁడై యాతఁడు తండ్రికి చేదోడు, వాదోడునై కుటుంబ నిర్వహణభారమును తగ్గింపసాగెను. శక్తిపూజాధురంధరుఁడై యాతఁడు దేవివిశేషానుగ్రహమును బడసెను. తదనుగ్రహ

ప్రభావమున నాతఁడు చెప్పు జోస్యము అమోఘముగా ఫలించుచుండె ననుటకు అనేక నిదర్శనములు కలవు.

రామకుమారుఁడు కార్యవశమున నొకప్పుడు కలకత్తా కేఁగి స్నానార్థము గంగకు వెడలియుండ, శ్రీమంతురాలగు నొక యంతఃపురకాంత పాలకి నెక్కి యచటికి వచ్చి యందుండియే పరమగోప్యముగా స్నానమాచరించుచుండెను. అనతిదూరమున నిలిచియున్న రామకుమారున కామె వదనాంబుజము తటాలునఁ గనుపించెను. అంత నాతఁడు నిట్టూర్పు నిగిడ్చి, “ఆహా! ఒరుల కంటఁబడకుండ, ఇంత గోప్యముగాఁ గాపాడఁబడుచున్న యీ శరీరము రేపు ఉదయము నిర్జీవక శేబరముగా ఎల్లరయెనుటను ఈ గంగ యందే విసర్జింపఁబడనున్నదికదా!” యని పలికెను. సమీపస్థుఁడై యా వాక్కులను విని విషాదాశ్చర్యచకితుఁడైన యామెభర్త యా పలుకు లెంతవఱకు నిజమో పరీక్షింపవలయుననియు, కల్లలగుచో నాతని శిక్షింపవలయుననియు నెంచి తన యింటికి ఆహ్వానించెను. కాని రామకుమారుని జోస్యము ‘తు, చ’ తప్పకుండ జరిగెను.

తన భార్య యెల్లరచే శుభలక్షణోపేతయని భావింపఁబడుచున్నను, తొలికానుపునకుఁ బిమ్మట నామె జీవింపదని రామకుమారుఁడు చెప్పివేయ నదియు సరిగా అట్లే జరిగెను. ఆమె తన ముప్పదియైదవయేటఁ జక్కని యొకమగశిశువును గని మరణించెను.

రామకుమారుఁడు కుటుంబసంరక్షణ మొనర్చుచుండ, యుదిరాముఁడు విశేషముగా భగవదాయత్తచిత్తుఁడై

కాలము గడపుచు, ప్రాయశఃకముగా 1824-వ సంవత్సరమున రామేశ్వరతీర్థయాత్రకు వెడలెను. భారతజాత్యైక్యమునకు పట్టుకొమ్మలు, జ్ఞానవిజ్ఞానములకు ఆలవాలములు, పుణ్యక్షేత్రలక్ష్యేకి నేత్రాంబుజములును నగు కాశీరామేశ్వరములకు ఏ సనాతనభారతపుత్త్రిఁడు యాత్రలనొనరింపకుండును? ఇంచుమించు సద్దునైదువందలమైళ్లదూరమున నున్న రామేశ్వరమునకు ట్టుదిరాముఁడు యథార్థయాత్రికధర్మము ననుసరించి పాదచారియై పయనించెను. దారిలో నున్న వివిధ పుణ్యక్షేత్రములను దర్శించుచు, తుదకు గమ్యమును జేరి శ్రీరామలింగేశ్వరుని సేవించి కాళినడక నింటికిఁ దిరిగివచ్చునప్పటికి సుమా రొక సంవత్సరమైనది. మఱియొక సంవత్సరమున కాతనికి రెండవకుమారుఁడు కలుగ నాతనికి 'రామేశ్వర' అని పేరిడెను.

ఇంచుమించుగాఁ బదునొకండేండ్లు అయినపిమ్మట— ఇపుడును పాదచారిగనే—ట్టుదిరాముఁడు సుప్రసిద్ధమగు కాశీగయాక్షేత్రములకు యాత్ర నొనరించెను.

జ న న ము

కుదిరాముఁడు కాశిలో విశ్వనాథుని సేవించి, యటనుండి
 య బయలుదేటి గయ చేరి, యథావిధిగా పితృకర్మల
 నాచరించి, యచటి గదాధరాలయమందలి గదాధర పాద
 కమలములందు అఖండ శ్రద్ధాధక్తులతో పితరులకు పిండ
 ప్రదాన మొనరించెను. గయలో కుదిరామునకుఁ గలిగిన
 అద్భుతానుభూతినిగూర్చి కాలక్రమమున శ్రీరామ
 కృష్ణుఁడే శిష్యుల కిట్లు తెల్పును : “మా నాయనగారు
 గయ వెళ్లిరి. అచట రఘువీరుఁడు ఆయనకు స్వప్నమున
 సాక్షాత్కరించి, ‘నేను నీ బిడ్డ నగుదును’ అని పలికెను.
 అంతట నాయనగారు, ‘ప్రభూ! పేదబ్రాహ్మణుఁడను, నేను
 మిమ్ము ఎట్లు సేవింపఁగలను?’ అనిరి. ‘ఆందోళన పడకు,
 అది నిర్వహింపఁబడును లెమ్ము’ అని రఘువీరుఁడు సమా
 ధానించెను.”

గయాక్షేత్రవిధుల నన్నిటిని సావధానముగా నిర్వ
 ర్తించి కుదిరాముఁడు ఇంటికి వచ్చెను.

ఇంతలో చంద్రదాదేవియు అద్భుతానుభూతుల
 నొందుచుండెను. ఎన్వరో దివ్య తేజోమయ పురుషుఁడు—
 సరిగాఁ దన భర్తను బోలు నాతఁడు—తనప్రక్కను బండు
 కొనినట్లు ఒక రేయి యామె కలగాంచెను. అతాకికరీతి
 నామె గర్భము దాల్చినట్లు ఈక్రిందిగాథ వినవచ్చుచున్నది:
 ఒకనాఁ డామె తమ యింటిసరస నున్న శివాలయము
 మ్రోల, తన నెచ్చెలియుఁ బొరుగింటి కమ్మరస్త్రీయు నగు

ధనితోఁగూడ నిలిచియుండ, శివవిగ్రహమునుండి దివ్యతేజః
ప్రవాహము వెలువడి—దానినిగూర్చి నెచ్చెలితోఁ జెప్పఁ
బోవునంతలో—తన శరీరమునఁ బ్రవేశింప, పరవశురై
శరీరస్మృతి గోల్పోయెను. ధని యామెను సేదదేర్చి, జరిగిన
కథ విని యబ్బురపడి, యది నరముల బలహీనతచేఁ గలిగిన
మూర్ఛ యనుకొనెను. కాని చంద్రాదేవికిఁ దాను గర్భము
దాల్చినట్లు తోఁపసాగెనట.

చంద్రాదేవి తన అద్భుతానుభవములను భర్తకుఁ
దెలుప, నాతఁడు గయలోఁ దన కొనఁగూడిన దివ్యస్వప్న
మునుగూర్చి ముచ్చటించి, అంతయు భక్తవత్సలుఁడగు
రఘువీరుని వాత్సల్యవిశేషమనియు, దివ్యపుత్రజననమునఁ
దమ జన్మము ధన్యము, తమ గృహము పావనముఁ గానున్న
పనియు నామెకు విశ్వాసము గలుగ సమస్వయించెనని
విందుము.

చంద్రాదేవి సహజప్రేమానురాగములు శతగుణా
ధికమై యెల్లరయందును బ్రసరింపసాగెను. ఆమె ప్రవర్తన
మందలి యీ విశేషపరిణామమే గయనుండి తిరిగినచ్చిన
క్షుదిరాముని మొట్టమొదట ఆకర్షించిన విషయము. తన
కష్టసుఖముల నిసుమంతయుఁ బొందింపక, రాత్రియనక, పగ
లనక, స్వయముగా వెడలి కనుఁగొని యరుగుపొరుగువారల
కామె మహోత్సాహముతో నానావిధములఁ దోడ్పడుచుం
డును. ఆవశ్యకమగుచోఁ దాను బస్తుండియైనను వారికి
అన్నాదులను బెట్టును.

చంద్రదాదేవి యీ కాలమున నించుమించుగా ప్రతి
దిన మేదియో యొక దివ్యదృశ్యము గాంచుటయో, దివ్య
వాణిని ఆలకించుటయో, మఱి యే దివ్యానుభవము సంఘ
టయో జరుగుచుండెడినట్లు. ఒక్కొక్కప్పు డామె దేవత
లతో మఱతనములాడుచుండును. ఒకనాఁ డామెకుఁ దన
గదిలోఁ దానుదక్క మఱెవ్వరును లేకుండినను, ఘుల్లుఘుల్లుచున
చిందులుత్రొక్కుచు నడయాడు బిడ్డ గజ్జెలమ్రోఁత
వినవచ్చెను. కాని యీ విచిత్రానుభవములు ఏ దయ్యాల
దుండగములో, మఱి యేవ్యాధిచిహ్నములో యని యామె
యొక్కొక్కప్పుడు ఆందోళనచెంది భర్తకుఁ దెలుపును.
ఆతఁ డామెకు గయలోని తన దివ్యానుభూతిని జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చి
యివన్నియు పరమశుభసూచకములుకాని భయకారణ
ములు కానని యామె నూఱడించును.

చంద్రమణీదేవికి పుత్తోదయసమయ మాసన్న
మైనది. అది మస్మధనామసంవత్సర ఫాల్గున శుక్ల ద్వితీయా
బుధవారమున సుప్రభాతము. (క్రీ.శ. 1836-వ సం. ఫెబ్రువరి
18-న తేది.) సూర్యోదయమునకు సరిగా అరగడియ
పూర్వము పరమశుభముహూర్తమున ఆమె పుత్తునిఁ
గాంచెను. పుత్త్రజననమహోత్సాహసూచకములై త్సుది
రాముని గృహమునుండి గంభీరశంఖారావములు చెల
రేఁగెను.

అది వసంతర్తునవోదయము. అంతవఱకును విపరీత
మైన శీతయాతనచేఁ గొఱిడుపాటి, ముడుచుకొనిపోయి, కొన
యూపిరితో నున్న ప్రకృతికాంత ప్రియవసంతాగమనప్రభా

వమున పునర్జీవితయై పులకితగాత్రియై లేజివురాకు జిలుగు
వలువలను, రంగురంగుల పూలనగలను దాల్చి కలకల
లాడుచు, ఎల్లెడలను కన్నులపండువుచేయుచుండెను. సర్వ
ధర్మసమన్వయమూర్తియై తన యనంతప్రేమానురాగహస్త
ములతో విశ్వమానవకోటి నాలింగన మొనరించుకొనుటకై,
తాపత్రయపరిపీడితలోకమునకు శాంతిమాతయై, ఆశా
జ్యోతియై సంతతానందదాయక వసంతునితో విచ్చేసిన లోకో
త్తర బాలకునకు శకుంతముల కలకలారావములే సుస్వాగత
గీతములై, త్సుదిరామకుటీరనిర్గత శంఖధ్వానములే జయజయ
ధ్వానములై, నవవికసిత సుగంధ కసుమసందోహములే
గంధమాల్యములై యుగపురుషు నావిర్భావమును లోకము
నకుఁ బ్రకటించి వించెను.

చంద్రాదేవికి మంత్రసానియగు ధని తల్లికి వలయు
సాయమొనర్చి బిడ్డ నరయ, తా నుంచినచోట లేడు!
ప్రక్కనున్న పొయ్యిలోనికిఁ బొరలి భావిమహత్తర వివేక
వైరాగ్య విభూతులను సూచించుటకోయన, బూడిదచే
సగము కప్పఁబడి యేడుపుకూడ లేకుండఁ బరుండియుండెను.

చేతులలో నిషుకొనిచూడ, ఆటునెలల బిడ్డయంతటి
పరిమాణము గలిగియుండి యామెకు ఆశ్చర్యము గొల్పెను.
పుత్త్రజననశుభవార్తను విని యిరుగుపొరుగువా రందఱును
మహానందము నందిరి. జ్యోతిషవేత్తయగు త్సుదిరాముఁడు
జాతకగణన మొనర్చి శశువునకు మహాన్నత భావిదశ
కలదని గ్రహించెను. కాలక్రమమున సుప్రసిద్ధ జ్యోతిష
సంజ్ఞితులు దానిని స్థికరించుచు, పరమశుభలగ్నమున

మహోత్తమగ్రహసంయోగములందు ఉదయించిన యానాల
కుండు ఆచంద్రతారార్కయశస్సాంద్రుడగు మహానీయుడై
వెలయునని వక్కాణించిరి.¹

ఋషిరాముడు గయయందలి తన దివ్యానుభూతి
ననుసరించి బాలకునకు 'గదాధర' అని నామకరణమొన
ర్చెను. ఆతని ముద్దుపేరు 'గదాయ్'.

¹ అనుబంధమున జాతకము చూడనగును.

శ్రీ మహాభాగ్యం శ్రీ మహాభాగ్యం
అమృతం. (శ్రీ మహాభాగ్యం)

బా ల్య ము

క్రిష్టికస్థితిని పేదలయ్య, పారమార్థికసంస్థితిని మహాభాగ్య వంతులగు చంద్రమణిక్షుదిరాముల పరిపోషణమున గాల గదాధరుఁడు దినదినప్రవర్ధమానుఁ డగుచుండెను. గదా ధరుఁడు ఉదయించిన నాఁటినుండియు ఝుదిరాముని ఆర్థిక పరిస్థితి అభివృద్ధి నొందసాగెను. రామకుమారుఁడు శాంతి స్వస్థ్యయనాది కర్మలను పూజలను విధ్యుక్తముగా జరిపిం చుటయందు మంచి పేరుప్రతిష్ఠల నొంద, ప్రస్తుత కుటుంబ పరిస్థితులలో వ్యయమునకుఁ దగురీతిని ఆదాయమును హెచ్చెను. మఱియు ఝుదిరాముని మేనల్లుఁడును సంపన్నుఁ డును నగు రామచంద్రుఁడు గదాధరజనన శుభవార్తను విని, యింతవఱకు ప్రతిమాసము దాను బంపుచుండిన పదు నైదు రూకలతోఁబాటిపుడొక పోడియావును బంపెను.

అటునెలలైనవి, అన్నప్రాశసమయము వచ్చినది. మొదట ఝుదిరాముఁడు తన స్థితికిఁ దగురీతిని దానిని సామాన్యముగా, సంస్కారమాత్రముగా జరుప నెంచెను. కాని యూరిలోని బ్రాహ్మణులు ఝుదిరాముని మిత్రుఁడును, శ్రీమంతుఁడును నగు ధర్మదాస్లాహ రహస్యముగాఁ దమ్ముఁ బ్రోత్సహింప, దానిని వైభవోపేతముగా జరుపుఁ డని ఝుదిరామునిఁ గోరిరి. విత్తముకొలఁదియు వైభవము— తన కంత విత్త మెక్కడిది? ఝుదిరాముఁడు తుదకుఁ దన మిత్రునితో సంప్రతించి యాతని తోడ్పాటున నెల్లరకును

మహానందకరముగా అన్నప్రాశనమహోత్సవము జరిపెను. బ్రాహ్మణులకేకాక యితరజాతులకును, భిక్షుకులకును సంతర్పణ జరుగ వారందఱును బిడ్డను దీవించిరి.

ఏపునకుఁ దగిన యందచందములతో అలరారుచుండిన బాలగదాధరుఁడనిన, ఎల్లరకును అల్లారుముద్దు. ఇరుగు పొరుగమ్మలక్కలందఱును ఏదియో నెపమునఁ బనికట్టుకొని యైనను వచ్చి, “చంద్రమ్మగారి కొడుకు చంద్రుఁడేనమ్మా” యనుచు, నాతని నెత్తుకొని ముద్దాడి మురిసిపోవుచుండు వారు. ఇది యిట్లుండ, చంద్రదేవికి అత్యంతభయహేతువులైన వివిధాద్భుతసంఘటనలు గదాధరుఁడు జన్మించినప్పటి నుండియు జరుగుచుండినట్లు కొన్ని యితీహాసములు వినవచ్చుచున్నవి. శిశువు కొన్నివేళలఁ దా. నెత్తుకొనఁజాలనంతటి భారముగాఁ దోఁపఁ దనకు సాయమొనర్చుటకై యామె తన భర్తను బిలుచును. మఱుక్షణము గదాధరుఁడు పూర్వమువలెనే తేలికగా నుండును. ఒకనాఁ డామె బిడ్డను మంచముపైఁ బండుకొనఁబెట్టి, దోమతెర కట్టి, కార్యాంతరమున బైటికి వెడలి వచ్చి చూడ, తన బిడ్డకు మాటుగా ఆజానుబాహువగు నొక నూతనపురుషుఁడు శయనించి యున్నట్లు కనఁబడెను. తుదిరాముఁ డేమి చెప్పినను, వేయి కన్నులతోఁ దన బిడ్డ సేమ మరయు నామె మాతృహృదయము కుదుటఁ బడదయ్యె. ఆ విచిత్రచర్యలు భూతముల యాగడములు కాఁబోలునని యింకను భీతిల్లుచు, పిల్లవాని కేముప్పును బాటిల్లకుండుఁగాతమని పలుదేవతల కాతల్లి మ్రొక్కుకొనుచుండును.

కాలవాహిని చయ్యనఁ బ్రవహించెను; సంవత్సరములు గడచెను. రూప రేఖావిలాసములతో ముద్దులు మూటగట్టుచుండిన గదాధరుఁడు ఐదేండ్ల బాలుఁడయ్యెను. అంతటి చిన్ననాఁడే యాతఁడు చూపుచుండిన అసాధారణమగు ధారణాశక్తిని, బుద్ధికౌశలమును గని త్కుదిరాముఁడు ఆశ్చర్యానందభరితుఁ డగుచుండెను. ప్రియనందనుని కాతఁడు తమ పూర్వవంశీయనామావళిని, దేవతాస్తోత్రములను, రామాయణమహాభారత కథలను జెప్పుచుండును. గదాధరుఁడు ఏకసంధాగ్రాహి. ఒక్కసారి యాలకించిన విషయములను మరల నెంతకాలమునకైనను నిర్దుష్టముగ నొప్పఁజెప్పఁగలుగువాఁడు. సకాలమున త్కుదిరాముఁ డాతనికి అక్షరాభ్యాససంస్కారము జరిపి పాఠశాలకుఁ బంపెను. అనతి కాలముననే గదాధరుఁడు ఉపాధ్యాయులకును తోడిబాలురకును ప్రియతముఁ డయ్యెను.

గదాధరుఁడు అసాధారణుఁడని మొట్టమొదటి నుండియు గ్రహించిన త్కుదిరాముఁ డాతనియెడ ప్రత్యేకాదరాభిమానములను జూపుచు, ఆతని స్వేచ్ఛాప్రవర్తనము నరికట్టక, తోడ్తోడనే జాగరూకతతో నాతని మనస్తత్త్వానుగుణమగు శిక్షణ గలపుచుండెను. దండనభయము గొల్పి గదాధరుని బాల్యచేష్టలను మాన్పించుట కెవ్వరికైనను అసాధ్యము. శాంతముగా, ప్రేమతో నచ్చఁజెప్పిననో, వినయవిధేయతలను జూపును.

పాఠశాలలో గదాధరుఁడు చదువుటయు వ్రాయుటయు నేర్చెను. ఐనను, కాలక్రమమునఁ దన శిష్యాగ్ర

గణ్యుడై వివేకానందనామమున జగద్విఖ్యాతుడై వల
లిన సరేంద్రునకువలెనే గదాధరునకును గణితమనిన విము
ఖత. పరమార్థపరిగణనమున లెక్క లొక లెక్కలోనివి
కావనుకొనిరేమో ఆ భావిగురుశిష్య వరేణ్యులు! రామా
యణాది పురాణపఠన మెక్కడ జరిగినను, తాను వెళ్లి
శ్రద్ధగా వినువాడనని కాలక్రమమున నాతఁడు తెలుపును.
(పురాణకథలను బ్రదర్శించు యాత్ర లనఁబడు నొక విధ
మైన) వీధినాటకములనిన గదాధరునకు అమితప్రీతి. ఊరిలో
నెచట వీధినాటకము జరిగినను గదాధరుఁ డచట నుండ
వలసినదే. కన్నులను చెవులను అప్పగించి నటకుల కీర్త
నాభినయాదులను హృదయస్థ మొనర్చుకొని తఱచుగా
నాతఁ డా నాటకములను దన చెలికాండ్రయెదుట నొక్క
మాటయైనను పొల్లుపోకుండ మరలఁ బ్రదర్శించును. అను
కరణమున నాతఁడు అతి సమర్థుఁడు. నడక, సంభాషణ
మున్నగు వానియందలి జనుల నైచిత్ర్యముల నాతఁడు
అద్భుతరీతి ననుకరింపఁ గలుగువాఁడు. ఊరిలోని కుమ్మ
రుల యొద్దనుండి యాతఁడు దేవతావిగ్రహములను జేయుట
నేర్చి జీవకళలతో దీపించు బొమ్మలుచేయును. చిత్రకారుల
యొద్దనుండి యట్టి దేవతల బొమ్మలు చిత్రించుటయు
నేర్చెను.

పురాణ ప్రసిద్ధులగు ధార్మికమహావీరుల చరిత్రలం
దిట్లు బాల్యమునుండియు పరమానురక్తుఁడగు గదాధరుఁడు
ము ద్రి త గ్రంథములనుండికాని, వ్రాతప్రతులనుండికాని
తనకు అత్యంత మనోరంజకమగు ఘట్టములను ముత్యాల

కోవలను బోలు తన యక్షరపంక్తులతోఁ దఱచు నకలు వ్రాసియుంచుకొనును. ఇట్టివానితోఁ గొన్ని నేటికిని కలకత్తా యందలి బేలూమ్ మఠమున భద్రపఱుపఁబడియున్నవి.

గదాధరుని గుణసంపద కాలక్రమమున సువ్యక్తము కాసాగెను. ఆతని ధైర్యమునుగూర్చి సూచించియున్నాము. దయ్యాలు తిరుగాడు తావులని యితరులు తఱచు నిజముగా భయపిశాచగ్రస్తులై విడనాడు చోటల కాతఁడు నిర్భయ ముగాఁ బోవును. ఉత్తమభక్తురాలును దన మేనత్తయు నగు రామశీల యొకప్పుడు దేవతావేశము నొందియుండ, ఇంటిలోనివా రెల్లరును అపు డామెయెడ విశేషభయభక్తు లను జూపుచుండ, నిదంతయుఁ దిలకించుచుండిన బాలగదా ధరుఁడు ఆ సంఘటనానంతరము చిఱునవ్వుతో నిట్లుపలికెను: “అత్త నావేశించిన దేవత నన్ను ఆవేశించినచో, చాల చిత్రముగా నుండెడిది!”

గదాధరునిఁ గాంచి, యాతని పలుకులను విని, యెవ్వరై నను ముగ్ధులగుచుండెడివారు. తోడిబాలురు ఆతని యెడఁబాటున కోర్వఁజాలకుండెడివారు. ఒక్కసారి కాంచినవారుపై తము పండ్లను, మిఠాయులను గైకొని మరల మరల నాతనిఁ జూడవచ్చుచుందురు. సహజసిద్ధమైన యీ యాకర్షణశక్తియే కాలక్రమమున ముముక్షు జనసహస్రముల నాతని సన్నిధికిఁ గొనివచ్చిన మహాప్రభావమై ప్రకాశించెను.

తల్లిదండ్రుల లాలనపాలనములతో, బా ల్య కేళీ విలాసాదులతో నిర్విచారముగా కాలము గడపుచుండిన

గదాధరుడు ఏడేండ్ల బాలుడై యుండ, (1843-వ సం॥న) కుటుంబమున కొక గొప్ప యిక్కట్టు వాటిలైనను. అస్వస్థుడై యుండియు, త్సుదిరాముడు మేదినీపురమందలి తన మేనల్లుడగు రామచంద్రునింటికి దుర్గాపూజలను గాంచుటకై ఆహూతుడై వెళ్లెను. విజయదశమినాటికి పూజలు నిర్విఘ్నముగా సరిసమాప్తమైనవి. త్సుదిరామునకు అనసాన సమయము వచ్చెను. ముమ్మాటు రఘువీరనామమును గంభీరముగా నుచ్చరించి యా మహాభక్తుడు ప్రాణములు విడిచెను. ఈ విషాదవార్తను విని కామార్పుకుర్ నందలి త్సుదిరాముని కుటుంబమును, ఆపులును, ఎల్లరును మహాదుఃఖాక్రాంతులైరి. జ్యేష్ఠపుత్రుడగు రామకుమారుడు ఉత్తరక్రియలు విధ్యుక్తముగా జరిపెను.

పితృవియోగము గదాధరుని మృదుల బాలహృదయమున కెంతయో సంతాపకరమయ్యెను. శైశవమున తల్లిని, బాల్యమున తండ్రిని, యశావనమున భార్యను గోల్పోవుట తీఱని లోపములు, మహాదుఃఖకరములు ననుట లోకానుభవసిద్ధము. బాల్యమునుండియు మననశీలుడగు నాతఁ డీ సమయమున గంభీరాలోచనాపరుడగుచు శ్మశానమునకో, గ్రామజన వినియోగార్థము మాణిక్యరాజ ప్రదత్తమైన మామిడితోపునకో వెళ్లి యేకాంతముగా నచటఁ జాలసేపు గడపుచుండును. ఇది యిట్లుండ, మురిపెంపు బిడ్డడగు తన్నుఁ గాంచుచుఁ జాలవఱకుఁ దన దుఃఖమును మఱచి పారమార్థికచింతతో ప్రౌద్ధులు పుచ్చుచున్న తల్లికి గృహ

కృత్యములందును, ఇంట జరుగు దేవతార్చనమునను గదా ధరుఁడు తోడ్పడుచుండెను.

ఈసమయమున గదాధరునకు మఱియొక ఆకర్షణ మేర్పడసాగెను. జగన్నాథమునకుఁ బోవు యాత్రికజన సమ్మర్దమైన మార్గమున కామాద్వుకుర్ నెలకొనియున్నది. బాటసారుల సౌకర్యమునకై కామాద్వుకుర్ నొక సత్ర మేర్పడియుండ, సచటికి యాత్రికులగు వైరాగులును సన్న్యాసులును అనేకులు వచ్చుచుండెడివారు. వారివలన యోగుల కథలేమి, పుణ్యతీర్థచరిత్రలేమి, భగవన్నామ సంకీర్తనలేమి, ఆలకించుచుండిన గదాధరునకు వారల సాంగత్యము అపూర్వానందహేతు వగుచుండెను. త్యాగ వైరాగ్యములతో, తపోధ్యానాదికములతో, అఖండానంద స్వాతంత్ర్యములతో విహరించు సాధుపుంగవుల మహనీయ జీవితముగూర్చి భావనాసౌధములను నిర్మించుకొని ముగ్ధుఁ డగుచు, బాలగదాధరుఁడు వారల సంసర్గమున గంటలు గడపసాగెను. తమ ధార్మికచర్చలను, ప్రసంగములను విశేషశ్రద్ధతో వినుచు, ప్రార్థనామలలోఁ బాల్గొనుచు, కీర్తనలను నేర్చికొనుచు, నీరు, వంటచెఱకు మున్నగువానిని సమకూర్చుకొనునెడఁ దోడ్పడుచు, సర్వవిధములను దమకు చేదోడు, వాదోడు నగుచుండిన గదాధరునియం దాసాధువు లును అత్యంతానురక్తులై యాతని యెడబాటున కోర్వఁ జాలకుండెడివారు. అప్పుడప్పు డాతఁడు వారియొద్దనే భుజించు చుండును. కాని గదాధరుఁ డొకనాఁడు ఒడలినిండ భస్మము నలఁదికొని, వస్త్రమును జింపి కౌపీనము దాల్చి, చిటు

నగవుతో తల్లిని సమీపించి, “చూడు, అమ్మా, నేను సాధువునై నాను” అని పలుక, నామె యా బైరాగులు తుదకుఁ దన పుత్రు నెత్తుకపోవుదు రేమోయని యాందోళన మొంది, “వారియొద్దకుఁ బోకు”మని వారించెను. గదాధరుని వలన ఈ సంగతి విని యా సాధువులు వచ్చి తమ సద్భావ మునుగూర్చి యామెకు నచ్చఁజెప్పిరి.

గదాధరునకు తొమ్మిదవయేట ఉపనయనసంస్కారము విధ్యుక్తముగా జరిగెను. ఈ సందర్భమున నాతని భిక్షాగ్రహణ వృత్తాంతము అత్యంతస్మరణీయము. భక్తురాలును, పురిటిలో గదాధరునకు మంత్రసానియైన నాటి నుండియు నాతనియందు అత్యంతప్రేమబద్ధురాలునై యుండిన ధని యాతని యుపనయనసమయమున ప్రథమభిక్ష తనవలన గ్రహింపవలయునని యింతకు ముందే కోరి యాతని సమ్మతి నొందియుండెను. ఈ సంగతి విని యది వంశసంప్రదాయ విరుద్ధమని రామకుమారుఁడు అభ్యంతరము వెలిపుచ్చెను. కాని వాగ్దానమును ఉల్లంఘించుట అసత్యదోషమున కొడి గట్టుకొనుటయని వక్కాణించి గదాధరుఁడు తనవాగ్దానము నెఱవేర్చుకొనవలయునని పట్టుపట్టెను. ఆచారసంప్రదాయములు ఎట్టకేలకు దృఢనిశ్చయసత్యసంకల్పములకు తలయొగ్గ, ధనియొద్దనుండియే యాతఁడు తన ప్రథమభిక్షను గ్రహించెను.

మాతా! ధనీ! ముముక్షుజనసహస్రములకు జ్ఞానభిక్షాప్రదాతయైన మహనీయునకు ప్రథమభిక్ష. నిడ నోచుకొనిన నీవు నిక్కముగా ధన్యురాలవు!

తాను నమ్మిన విషయములం దిట్టి గట్టి సమ్మకమే, పూనిన కార్యములం దిట్టి పట్టువలయే గదాధరుని భావి మహత్తరకార్యముల కన్నిటికిని మూలము. నంశాను గతమో, పూర్వాచారమో ఐనంతమాత్రమున దేనినైనను తలఁ దాల్చుట ఆతని స్వభావమునకు వ్యతిరేకము.

ఉపనయనానంతరము గదాధరుఁడు రఘువీరాది దేవ తార్చన మొనర్ప సమ్మతి నొంది మహానందముతో నొస రింపసాగెను.

గదాధరుఁ డిపు డించుమించు పదేండ్లబాలుఁడు. శ్రీమంతుఁడగు ధర్మదాస్లాహా యింట నొక పితృకార్యము జరుగ, అనేక బ్రాహ్మణపండితులు ఆహూతులై వచ్చి యేదియో సూక్ష్మమగు శాస్త్రవిషయమునుగూర్చి చర్చింప నారంభించిరి. గంటలు గడచుచుండెను. ఆవేశపూరితమగు వారల కంతధ్వనులచే గ్రామవాసు లనేకు లాకృష్టులై వచ్చిరి. గదాధరుఁడును వచ్చెను. ఆ సచ్చినవారిలో పిల్లలు వాదోపవాదనిమగ్నులగు పండితుల నేత్రహస్తాద్యభినయము లను చిత్రవిచిత్రరీతుల ననుకరించుచు, ముచ్చటలాడు కొనుచు, ఆ స్థలమునకు మఱింత యాకర్షణము, కలకలముఁ గలుగఁ జేయుచుండ, బాలగదాధరుఁడు నిశ్శబ్దముగా అతి శ్రద్ధతో చర్చ నాలకించుచుండెను. తుద కాతఁ డొక పండి తుని చెవిలో నేదియో చెప్పి, “ఇది సరియైన సమాధానము కాదా?” యనెను. దానినిగూర్చి వినినంత నే త మ్మంత పఱకుఁ గలవరపఱచుచుండిన విషమసమస్య కంతకంటె సమాధానాంతరము—పరిష్కారాంతరము—లేదని పండితులు

ఏకగ్రీవముగా అంగీకరించిరి. గాలగదాధరుని ప్రజ్ఞానై భవమున కెల్లరును ఆశ్చర్యచకితులైరి.

లోకకల్యాణార్థము ఆవిర్భవించు మహనీయుల చరిత్రలు బాల్యమునుండియు నిట్టి అద్భుతధీవైభవాదులతో విరాజిల్లుచుండుట పురాణేతిహాసప్రసిద్ధము. పసితనముననే పండితులకు ధర్మసూక్ష్మములను దెలిపి వారలను ఆశ్చర్యచకితుల నొనర్చిన గదాధరు నేపాఠశాలయుఁ దనయందిముచ్చుకొనఁజాలకపోవుట అబ్బురము కానేరదు. ఈవిధముగా బాల్యముననే “చదువులతో మర్మమెల్లఁ” జదివి, పవిత్రమనోవాక్కర్మములచే జీవితమును జాఙ్గల్యమానమొనర్చు నిట్టి మహనీయులకంటె లోకమునకు ధర్మోపదేశకులు, స్వయముగా ధర్మమార్గప్రదీపకులు, మతెవ్వరు?

గదాధరుని నిర్మలకోమలబాలహృదయమును ధార్మిక గ్రంథము లెట్లు ఆకర్షించుచుండెనో గమనించియున్నాము. అట్టిగ్రంథములందలి విశేషాసక్తిచే నాతఁడు వానిని—ముఖ్యముగాఁ దన్ను ఆకర్షించిన ఘట్టములను—గ్రామవాసులకుఁ గూడఁ జదివి వినిపించుచుండును. అతని పఠనవిధానము అద్భుతము. ఆ ఘట్టములందలి మహత్తరవిషయములతో ఐక్యము నొంది యాతఁడు సొండు భావోద్రేకము—భావపారవశ్యము—శరీరమున మూర్తీభవింప నాతఁడు కేవలము వేఱొకవ్యక్తియై మఱియొక లోకమున నున్నట్లు గోచరించును. అట్టి యాతని భావపారవశ్య ప్రభావమున శ్రోతలు మంత్రముగ్ధులౌ యన నిశ్చేష్టు లగుచుందురు. గదాధరుని ధోరణిని, అతని మనస్తత్త్వమును గ్రహింపఁ

జాలకుండిన బంధువు లిదంతయు నాడీదౌర్బల్యమో, అప
స్మారమో యనుకొనిరి. శాగీరిమానసిక పరిపూర్ణారోగ్య
వంతుడగు గదాధరుని మృదుల బాలహృదయమునందలి
యపురూపమగు రసజ్ఞత వారి కెఱుకపడదయ్యె! ప్రకృతి
శోభాస్పదమైన యాయూర మృదుపవన తరంగచోలికలం
దూఁగాడు పచ్చని పైరులను, శతపత్త్ర కమల సందీపిత
కాసారములను, నానావిధ సుగంధపుష్ప ఫల సంభరిత
వనములను, మానసాంబరమున భావములవోలె వినీలాకాశ
మున యధేచ్ఛముగా విహరించు పలురంగుల విహంగము
లను, మేఘములను గాంచుచు, నాతఁడు తఱచు ముగ్ధుడై
నిశ్చేష్టితుఁ డగుచుండును. అంతరవలోకనాయత్తమగు
నాతని చిత్తమునకు అవి యే అద్భుత ప్రకృతిరహస్యము
లను విప్పి చెప్పుచుండెనో, యే అమర సందేశముల నందించు
చుండెనో, యెవరు చెప్పఁగలరు? ఈ విధముగా గ్రంథ
ములేకాక, గ్రంథములను దన వర్ణనాదులచే రమణీయ
మొనర్చెడి యే రమణీయ ప్రకృతి దృశ్యమైనను, హృద
యమును స్పృశించు నే సంఘటన మైనను ఆతనికి పూర్ణ
మగు మైమఱపు గల్గింపఁ గల్గుచుండెనని యచిరకాలము
ననే యెల్లరకును వెల్లడియైనది. ఈ సమయమునఁ దన
యాప్తుల కెంతయో యలజడి కలిగించిన యిట్టి యొక సంఘ
టనమునుగూర్చి కాలాంతరమున శ్రీ రామకృష్ణుఁడు భక్తు
లకును శిష్యులకును నిట్లు తెలిపెను:

“... నాయొద్ద బుట్టికలో నుండిన మరమరాలు
తినుచు, ఒకనాఁడు ఉదయము వరిపొలముల గట్లమీఁదుగా

నడచుచుంటిని. అది జ్యేష్ఠమో, ఆషాఢమాసమో ఏ
యుండును. ఆకాశమున నొకవైపునఁ జక్కని యొక
కాలమేఘము కనుపించెను. దానిని దిలకించుచు మరమరాలు
తినుచుంటిని. అట్టె యట్టె యా మేఘము ఆకాశము
నంతయుఁ గ్రమ్ముకొనుచుండ, పాలవలె తెల్లనైన కొంగల
గారు ఆ కాలమేఘమున కెదురుగా నెగురసాగెను. (విలక్షణ
మైన తార్కతమ్యముచే) ఇంతింతనరాని సుందరమై భాసించి
నది ఆదృశ్యము! ఆ మనోహరదృశ్యమును అవలోకించుచు,
అపూర్వభావమున తన్మయుఁడనైతిని. బాహ్యస్మృతి తప్పి
పోయినది. క్రిందఁ బడిపోతిని. మరమరాలు నల్దిక్కులను
జెదరిపోయినవి. ఆ యవస్థలో నన్నుఁ గొందఱు కనుఁగొని
యెత్తుకొని యింటికిఁ జేర్చిరి. భావసమాధిస్థితిచే బాహ్య
స్మృతి గోల్పోవుట కదియే నాకు మొదటిసారి.”¹

బాలకుఁ డేమి! సుందర ప్రకృతి సన్నివేశమును
గాంచి భావసమాధిస్థితి నందుటేమి! ఏ ప్రత్యేక శిక్షణ
మును బడసి యెఱుఁగని బాలకుఁ డిట్లు ప్రకృతి సౌందర్యాను
భవ పరవశుఁడై అతీంద్రియావస్థను జూజకొనుట ఆధ్యా
త్మిక చరిత్రమున ప్రాయీకముగా అద్వితీయ సంఘటనము.

¹ ఈ సంఘటనసమయమున గదాధరుఁడు ఆజేడేండ్ల ప్రాయమున
నున్నట్లు ‘శ్రీ శ్రీరామకృష్ణ లీలాప్రసంగ’(ము) చెప్పుచున్నను,
శ్రీరామకృష్ణుని దైనందిన సంభాషణలు యథాతథముగా క్రోడీకరింపఁ
బడియున్న ‘శ్రీ శ్రీరామకృష్ణ కథామృత’(ము) ఆతఁడు తన కపుడు
పదిపదునొకం జేండ్లుండెనని వచించియున్నట్లు రెండుచోట్ల వెల్లడించు
చున్నది. (Refer The Gospel of Sri Ramakrishna, pp. 85, 820)
పూర్వాపరసంఘటనలును దీని కెంతయు అనుగుణముగా నున్నవి.

ఇది యెట్లు సాధ్యమయ్యెనో యెవరు నిరూపింపఁగలరు?
 “త్రుల్లింతలాడుచు, ఉల్లాసముతో నవ్వుచుండెడి యీ
 బాలకుని శరీరమున నెంతటి గంభీరభావములు, ఎంతటి
 మహోన్నతభూమికలును అణఁగిమణఁగియుండెనో యెవ్వ
 రును—తుద కా బాలకుఁడు సై తము—ఊహించియుండ
 లేదు” అని జగద్విఖ్యాత రచయితయైన రొమే రోలా
 (Romain Rolland) తన శ్రీరామకృష్ణ చరిత్రమున వ్రాసి
 యున్న వాక్కులు అత్యంత సమీచీనములుగదా? గదా
 ధరుఁడు నవీన మనస్తత్వశాస్త్రీయ చికిత్సకు (Psycho-
 therapy) లోనై యుండినచో, ఆతనియందలి ఆధ్యాత్మిక
 తేజము అణఁగారిపోయియుండెడిదనియు, లోకము భావి
 శ్రీరామకృష్ణుని మహోపకారములను గోల్పోయియుండెడి
 దనియు నొక యూరపుదేశీయ పండితుఁడు వాపోయి
 యున్నాఁడు గాని, అట్టి చికిత్స గదాధరుని ఆధ్యాత్మిక జీవి
 తమును జెఱుపఁగలిగియుండుటకు బదులు యోగుల అప్రా
 కృతానుభూతికి సంబంధించిన మూలసూత్రములను వేని
 నై నను గొన్నిటిని గనుఁగొని, కేవల పరిశోధనాత్మకములు
 (Experimental) అగు నవీన మనస్తత్వశాస్త్రమునకును,
 తదీయచికిత్సావిధానములకును మహత్తర ప్రబోధకమై
 పరిణమించియుండెడిదని చెప్పనొప్పును.

దేహస్మృతి నొందినవెనుక గదాధరుఁడు ఎప్పటి
 వలెనే ఆరోగ్యోల్లాసవంతుఁడై యుండినను, తల్లియు నిత
 రాత్తబంధువులును అది మూర్ఛారోగ సంబంధమో, మఱి
 యే పీడయో యని మహాందోళన మొంది దాని నటుపై

నివారించుటకై యుపాయముల నరయసాగిరి. కాని గదా ధరుఁడు తనకు ఆ స్థితిలో ఆనందపరవశత్వము కలిగెననియు, శరీరస్మృతి తప్పినంతమాత్రమున భయపడవలసిన దేమియు లేదనియు నచ్చఁజెప్పఁబూనెను. ఏమైనను గొన్ని దినముల వఱకును వా రాతనిని బడికి వెడలనీయలేదు.

కామార్చుకుర్ సమీపమున నున్న ఆనుర్ అను గ్రామమందలి విశాలాక్షీదేవియను ప్రసిద్ధదేవతను ఆరాధించుటకై ధర్మదాస్లాహా కుమార్తెయు మహాభక్తురాలును నగు ప్రసన్నయు మఱికోందఱు స్త్రీలును ఒకనాఁడు గదా ధరుని దమ వెంటనిడుకొని బయలుదేరిరి. దారిలో గదా ధరుఁడు తన కోమలమధురస్వరమున విశాలాక్షీదేవీకీర్తనలను మనోహరముగాఁ బాడుచుండెను. భక్త్యావేశపారవశ్యమున అకస్మాత్తుగా నాతని శరీరము నిశ్చేష్టితమై కొయ్యపాఱెను; చెక్కిళ్లపై అశ్రువులు జాలువాఱెను. ఎంత బిగ్గఱగాఁ బిలిచినను బదులు లేదు. పిల్లవానికి వడగొట్టినది కాఁబోలు ననుకొని వా రొనర్చిన శైత్యోపచారములన్నియు నిష్ఫలము లయ్యెను. దిక్కు తోఁపక ప్రసన్న తుదకు విశాలాక్షీదేవినిఁ బ్రార్థింపసాగెను. విశాలాక్షీనామము కొలఁదిసార్లు ఉచ్చరింపఁబడఁగ నే స్మృతిచిహ్నములు గోచరింపసాగ, కొంచెము సేపటికే పూర్తిగా బాహ్యస్మృతి నొందెను. ఏ దౌర్బల్యమును బొడకట్టలేదు; సరికదా, అపూర్వానందోత్సాహములు మోమునఁ జిందులాడుచుండెను.

ఈ భావసమాధిస్థితినిగూర్చియే కాలాంతరమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు 'మ' (మహేంద్రనాథగుప్త)యను శిష్యున కిట్లు

తెలిపెను: “నా కపుడు పదిపదునొకండేండ్ల ప్రాయము. ఒక మైదానముమీఁదుగా విశాలాక్షి దేవిగుడికి వెడలుచుంటిని. అపుడు సంఘటిల్లినది నా ప్రారంభభావసమాధిస్థితులలో నొకటి. ఏమి దివ్యదర్శనము!”

ఒక మహాశివరాత్రినాఁడు గదాధరుఁడు ఉపవసించియుండి, రాత్రి శివపూజాసంకీర్తనాదులతో జాగరణమొనర్పఁబూనెను. తొలియామము గడచెను. ప్రథమపూజయైనది. ఇంతలో గ్రామమున సీతానాథపాయిన్ అను భక్తునింటఁ బ్రదర్శింపఁబడనున్న శివలీలానాటకమున శివవేషధారికి అకస్మాత్తుగా జబ్బుచేయ, ప్రధానశివపాత్రధారణమునకు గదాధరుఁడే సమర్థుఁడని గ్రామమంగలి పెద్దలెల్లరును ఒనరించిన నిర్ణయమును దెలిసి యాతని నందుల కియ్యకొనఁజేయుటకై గయావిష్ణువు మున్నగు నాష్టమిత్రులు ఆతని కడకు వచ్చిరి. ఆ పుణ్యరాత్రమునఁ దన పూజాదికములను విడువఁజాలనని తెలుపుచు, గదాధరుఁ డందులకు మొదట నిరాకరించియు, ప్రేక్షకభక్తజనసమూహముల పవిత్రోత్సాహమును బాటించియైన నేమి, శివపాత్రధారణమున నిరంతరశివచింతాపకాశము లభింపఁగలదను మిత్రుల సమాలోచనము నామోదించియైన నేమి, తుదకు సమ్మతించెను. మిత్రులాతనిని నాటకప్రదేశమునకుఁ గైకొనివెడలి భస్మజటారుద్రాక్షమాలాదికములతో నలంకరించుచుండ, నాతని మానసము బాహ్యప్రపంచస్మృతి నతిక్రమించి యున్నత భూమికల కెగయుచుండెను. యథాయోగ్యమగు సమయమున మిత్రుల తోడ్పాటున మెల్లఁగా నడుగులిడుచు, బాల

చంద్రాలంకృత జుజూబూటాదికములతో, ప్రశాంతగంభీర వదనముతో, దివ్యానందస్ఫోరకములగు సర్ధనిమిలిత నేత్రములతో నాతఁడు రంగస్థలమునఁ బ్రవేశించెను. ఏమి శివ స్వరూపసాక్షాత్కారము! అపరిమితోత్సాహమున ప్రేక్షకులొకనిని తెప్ప వాల్చక చూచుచుండిరి. గదాధరుఁ డంతలో ధ్యానమున పూర్తిగా మైచుటచేను. విషయప్రపంచాతీతమై యాతని మానసము అచంచలశాంత్యానందమయలోకమున రమించుచుండెను. సచ్చిదానందస్వరూపుఁడగు మహేశ్వరుని—దేవదేవుఁడగు మహాదేవుని—సమస్తలోకకల్యాణకరుఁడగు శంకరుని మహానైభవలీలావిలాసములను అంతరవలోకనమున సందర్శించుచు, నిశ్చలుఁడై నిలిచియున్న యాతని కన్నులనుండి అశ్రుధారలు ప్రవహించుచుండ, ముఖమండలము దివ్యతేజోవంతమై దీపించుచుండెను. కాని యా భావపారవశ్యస్థితి తత్త్వము బోధపడని నాటకనిర్వాహకులును, మిత్రులును, ఆతనిని సమీపించిన తదితరులును పొందిన యాందోళన మింతింత కాదు. శరీరస్మృతి కలిగించుటకై యెంతయో ప్రయత్నించిరి. కాని ఫలములేదయ్యె. ఆస్థితియందాతని నింటికిఁ గైకొనిపోయిరి. గదాధరుని దివ్యభావప్రకటనమే నాటకమునకు నాందియు భరతవాక్యము నైనవి. మఱునాఁటి యుదయమువఱకును నాతనికి స్మృతి రాలేదు.

ఇంతటినుండియు నిట్టి భావపారవశ్యస్థితులు మెండుకొనసాగెను. ధ్యానించునపుడు కాని, భక్తిసంభరితమైన కీర్తనము నానించునపుడు కాని యాతనిమానసము బాహ్య విషయములనుండి విడివడి యెంతయో సేపు అంతర్లీనమై

యుండును. ఇవిషయమై యాతనిఁ బ్రశ్నింపఁ, దా నే దేవతను ధ్యానించుచుండునో ఆ దేవతాస్వరూపము తన మనస్సునఁ బ్రకాశించుననియు, తన్ములమునఁ గలుగు భావా వేశముచే బాహ్యస్మృతి సమసిపోవుననియు నాతఁడు పలు కును. ఈ పారవశ్యస్థితులను మూర్ఖులుగా భావించి తల్లియు నితరాప్తులును మొదటఁ జాల భయపడినను, చెక్కుచెదరని యాతని శరీరారోగ్యమును గాంచి క్రమముగా వారు స్తిమిత పడసాగిరి. ఎట్టి భేదభావమునకును మనసున నెడమీయక, యాతఁడు ఊరిలో జరుగు నానాదేవతోత్సవములందును సమానోత్సాహముతోఁ బాల్గొనుచుండును. ఈసమదృష్టియే, ఈ నిష్పాక్షికభక్తియే, కాలక్రమమున సర్వమతములందును ఆతనిని అద్వితీయబ్రహ్మసాక్షాత్కారము నొందించి, యాతని జీవితమును సర్వమతసమన్వయజ్యోతి నొనరించెనని చెప్పనొప్పును.

పూవు పుట్టఁగనే పరిమళము తెలియును. బాలగదా ధరుని మహనీయతను గుర్తించి స్వయముగా నాతని నారా ధింపఁగలిగిన ధన్యజీవులలో శ్రీనివాస్ అను నాతఁడు సుస్మరణీయుఁడు. శంఖపుగాజులను జేయుచు జీవనోపాధి నార్జించు చుండిన యీతఁ డొక నిమ్మకులమునకుఁ జెందిన వ్యక్తి. విశేషప్రశంసనీయమగు నీతని పవిత్రశీలమును, పారమార్థిక జీవితమునుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁడు తఱచు ముచ్చటించు వాఁడు. గదాధరునియందు అత్యంతానురక్తుఁడగు నీతఁడు భాగవతమునందలి మహత్తరవిషయములనుగూర్చి యాత నితో దివ్యోత్సాహముతోఁ జర్చించును. ఒకనాఁ డాతఁడు

గదాధరు నేకాంతప్రదేశమునకుఁ గైకొనివెడలి, పుష్ప
మాలాలంకృతునిఁ గావించి, మిఠాయులను దినిపించి, పూజిం
చుచు, బాష్పపూరితనేత్రుఁడై, గద్గదకంఠుఁడై యిట్లు
వచించెను : “నాయనా ! నేను ముసలివాఁడనైతిని. నా
అవసానకాలము సమీపించుచున్నది. లోకమున నీ వొన
రింపఁబోవు మహాద్భుతకార్యములను కన్నులారఁ గాంచు
మహాభాగ్యము నాకుఁ గలుగదు. నీదాసుఁ డనిపించుకొనుట
కై నను దగని యీ దీనుని సదా దయఁజూచుచుండుము,
ఇదియే నా ప్రార్థన.”

చెలికాండ్రు తన్ను వెంబడింప గదాధరుఁడు పాఠ
శాలకు వెడలుట తఱచు మానివేయుచుఁ దన క్రీడావినోద
ములతో హాయిగా కాలక్షేపముచేయుచుండును. జనోపయో
గార్థము మాణిక్యరాజప్రదత్తమైన మామిడితోఁపు వారల
యభిమానవిహారిస్థలము. పాడఁగిలిగిన బాలురను గొందఱు
నెన్నుకొని గదాధరుఁ డొకవిధమైన నాటకసమాజము
నేర్పఱిచెను. ప్రతినటకునకును దగిన పాత్ర నాతఁడే నిర్ణ
యించి స్వయముగా నాయకపాత్రను ధరించును. శ్రీకృష్ణ
లీలలు—అందు ముఖ్యముగా ప్రజలీల — బృందావనగోప
గోపికలతో శ్రీకృష్ణలీల—వారల యభిమానప్రదర్శనకథ.
అద్భుతధారణాశక్తిసంపన్నుఁడగు గదాధరున కా యీ
నాటక భాగములు కంఠస్థములు. నందనందనుని మహాద్భుత
కృత్యముల సభివర్ణించు జానపదగీతములనో, రాధావిరహ
గీతములనో, సముచితహావభావములతో గదాధరుఁడు తన
కోమల మధురకంఠమునఁ బాడుచుండునపుడు ప్రదర్శనము

మహాఛ్చస్థాయి నందుకొనుచుండును. ఇతర బాలురు సుబల శ్రీదామాది శ్రీకృష్ణసఖపాత్రలు ధరించువారు. గదాధరుఁడు తన సహజసుందరాకృతితో, దీర్ఘశిరోజములతో, కంఠమున వనమాలచు దాల్చి, వేణువు నూఁదుచు, శృంగారరస స్వరూపుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడై రంగస్థలమునఁ బ్రవేశించును. మఱియొకప్పుడు శ్రీకృష్ణవిరహసంతాపమున కరుణరస స్వరూపిణియగు రాధికయై యభినయించును. ఈ లోకోత్తర పాత్రలను ధరించి వారల దివ్యభావములను బ్రకర్షించునప్పు డాతఁడు తన్మయుఁడై అతీంద్రియావస్థల నందుచుండును. ఒక్కొక్కతఱి బాలకులందఱును గలిసి యొనరించెడి సంకీర్తనలతో ఆ నూమిడితోఁ పంతయు మాఱుమ్రోఁగుచుండును. క్రీడావినోదములతో హాయిగా నిట్లు కాలము గడపుటకై బాలకులు బడికి వచ్చుట మానివేయుచుండిరని అచిర కాలము ననే ఉపాధ్యాయుఁడు తెలిసికొని యొక నాఁడు వారి నందఱును బిలిపించి తన సమక్షమున నిలువఁబనిచి, “మీ నాయకుఁ డెవ్వఁడో చెప్పుఁ” డనెను. గదాధరుఁడు పేర్కొనఁబడ నుపాధ్యాయుఁడు, “‘ధర్మమామిడితోఁపు’లో నీ జతగాం డ్రతో నేమి చేయుచుందువో చూపు” మనెను. అదరు బెదరును లేకుండ గదాధరుఁడు వెంటనే యొకకీర్తన మనో హరముగాఁ బాడనారంభించుటయు నంతవఱకును క్రుద్ధుఁడై యుండిన యుపాధ్యాయుఁ డది విని ముగ్ధుఁడై వారలను శిక్షింప నెంచిన సంగతియే మఱచిపోయెను.

ఇది యిట్లుండ, కుటుంబపోషకుఁడగు రామకుమారుఁడు, తాను కలకత్తావంటి మహాపట్టణమున నివసించుచో,

తన శక్తిసామర్థ్యములను వినియోగించి యార్థికపరిస్థితిని జక్కఁబఱచుకోవచ్చునని యచటికి వెళ్లి యొక పాఠశాలను — ఇంచుమించుగా ఉచిత పాఠశాలయే — నెలకొల్పెను.

సుగుణాభిరాముఁడగు గదాధరునియందలి అపరిమిత ప్రీతిచే నిరుగుపొరుగు స్త్రీలు తఱచు చంద్రాదేవి యింటికి వచ్చుచు, నాతని చుట్టును గుమికూడుచుండువారు. వారల కోరికలను మన్నించి తన గ్రంథపఠనసంకీర్తనాదులతో వారిని సంతృప్తి నొందించుట ఆతనికి విధాయకమగు నిత్య కృత్యమైనది. ఒక్కొక్కప్పు డాతఁడు యాత్రలనఁబడు వీధినాటకములను — అందలి వివిధపాత్రలను తానే వేర్వేలు కంఠధ్వనులతో ధరించి — ప్రదర్శించుచు వారలను వినోదింపఁజేయును. కంఠస్వరములను, అందు ముఖ్యముగా స్త్రీకంఠములను అనుకరించుటలో ఆతని సామర్థ్యము అద్భుతము. జనుల మాటలలో, చూపులలో, నడకలలోఁ గల వైచిత్ర్యముల నాతఁడు మహాద్భుతరీతి ననుకరించుచు నెవ్వరి నై నను ప్రక్కలుపడ నవ్వించును. కాలక్రమమున నాతని యీ అనుకరణమునకును హాస్యమునకును శిష్యులుమున్నగు వారు క్రిందఁబడి దొరలిపోవుచు నవ్వువారని విందుము. ¹

వైష్ణవసంప్రదాయములలోఁ బుట్టిపెరిగిన యీ పల్లెటూరి స్త్రీలు అనేకులు దివ్యలక్షణోపేతుఁడగు గదాధరుని గోపాలునిగా భావించుచు, ఆతని నెపుడు కలిసికొందుమా

¹ నర్తకియగు నొక వేశ్యయొక్క నటనను శ్రీరామకృష్ణుఁ డొక ప్పడు అతిచాతుర్యముతో అనుకరించుట తాను గాంచితిని శ్రీ విజ్ఞానానందస్వామి మాకుఁ చెలిపిరి.

యని సదా ఉవ్విళ్ళూరుచుండువారు. రుచ్యమగు నాహారములను వా రాతనికి దాచి పెట్టుచుండురు; అరమరికయనునది లేక తమ రహస్యముల నాతనితోఁ జెప్పుచుండురు. బృందావన గోపగోపికలతో శ్రీకృష్ణుని సన్నిహితసంబంధమును బ్రదర్శించు జానపదనాటకములను గాంచుచు, నైష్ణవగీతములను, పురాణగాథలను వినుచు, పఠించుచు, తదీయభావనాప్రపంచమున మసలుచుండిన గదాధరుని స్వభావము ఈ కాలమున ఆశ్చర్యకరమగు రీతిని స్త్రీస్వభావముగా మాఱఁజొచ్చెను. ఇందువలన నాతఁడును భక్తురాండ్రగు ఆ నారీమణులతో అపురూపమగు చనవుతో మెలఁగుచుండును.

మధురాతిమధురమగు గోపికల శ్రీకృష్ణప్రేమ, వారల మహావిరహాపరితాపము, శ్రీకృష్ణపునస్సమాగమపరమానందము, అందలి దివ్యశృంగారరసోత్కర్ష, రాసలీలాపరమార్థము — ఇవన్నియు గదాధరుని హృదయక్షేత్రమున సుస్థిరముగా నాటుకొనియెను. భగవత్పరితాపమున నాతఁడు తఱచు తన వ్యక్తిత్వమునే మఱచి తా నొక గోపికనని భావించుకొనుచుండును. స్త్రీలై యుండుటచేతనే కదా, గోపికలు శ్రీకృష్ణునిఁ దమ భర్తగా భావించి యాతని శాశ్వతసమాగమసౌఖ్యము ననుభవింపఁగలిగిరని సమాలోచించి యా యాదర్శసిద్ధిని దానును బడయవలయుననెడి మహాపరితాపముననాతఁడు, “అయ్యో, పురుషుఁడనై జన్మించితినే ! ఈ పురుషజన్మముగదా ప్రాణప్రియునిఁ బ్రాపించుటకు నాకు మహావరోధమును గల్పించు

చున్నది!” అని విచారించును. తాను మరల జన్మించుచో, పవిత్రబ్రాహ్మణకుటుంబమున బాలవితంతువై యుండఁగోరును. నెఱికురులతో, సుందరరూపముతో, దివ్యగుణములతో నొప్పుచుండు నామె శ్రీకృష్ణునే తన ప్రాణేశ్వరునిగా ధ్యానించుచు ప్రార్థనలు పుచ్చుచుండును. ఒకనోడియావు, నూలు వడకుటకు రాట్నము, కాయగూరలు పండించుకొనుటకు కుటీరసమీపమున తుండెఁడు నేల— ఇవియే యామె యాస్తిపాస్తులు. ఒకవృద్ధురా లామెకు తోడునీడ. భక్తురాలైన యా బాలవితంతువు ఆవుపాలతో వివిధమధురాహారములను జేసి మనోహరునికై దాచి యుంచును. గృహకృత్యములను ముగించుకొని రాట్నము కడఁ గూర్చుండి నూలు తీయుచు, దివ్యగంభీరభావపూరితములగు శ్రీకృష్ణకీర్తనలను బాడుచుండును. అంతట మనోహరుఁడు ప్రసన్నుఁడై, గోపాలరూపమున సంజలేఁ జీకటులలో రహస్యముగా కుటీరమునఁబ్రవేశించి భక్త్యముల నారగించును. ఇట్లు ఆతఁడు భావనాసౌధములను నిర్మించుకొని శ్రీకృష్ణసంసర్గానుసంధానమున రమించుచుండును.

బాలగదాధరుని యీ యపురూపమైన ఆదర్శము ఈ రూపమున సిద్ధించినట్లు కనఁబడకున్నను, ప్రస్తుతజన్మముననే కాలాంతరమున శ్రీకృష్ణసాక్షాత్కారము నాతఁడెట్లు పొందెనో కనుఁగొనఁగలము. స్త్రీపాత్రలను చాల్చునపుడు అత్యంతము స్త్రీస్వభావానుగుణములగు తన వేషభాషాభినయముల మూలమున అచ్చముగా స్త్రీవలెనే భాసించును. జానపదస్త్రీలవలెనే బిందె చంకఁ బెట్టుకొని,

తఱచుగా వినోదార్థము యువతీవేషమున హాల్దార్ చెలువు
నకు వెడలును; పుట్టిన నాటినుండియుఁ ద న్నెఱింగిన
వ్యక్తులకుఁజై త మపు డాతఁడు గదాధరుఁడని పోల్చుకొను
టకే వీలు గాకుండెడిదట!

క్షుదిరాముని యింటి పొరుగుననే యుండిన దుర్గాదాస్
పాయిన్ అనునాతనికి 'ఘోషాసద్ధతి' యెడ మహాభిమానము.
తన యింటిస్త్రీలు అసూర్యంపశ్యలనియు, వారల అంతఃపుర
నివాసమునుగూర్చి యన్యులెవ్వరికిని ఎంతమాత్రము తెలియ
దనియు, మఱి యేమేమో ఆతఁడు అట్టహాసముగాఁ జెప్పు
చుండును. గదాధరుఁ డొకనాఁ డాతని దంభోక్తులను పిని,
స్త్రీలను అంతఃపురముననో, తెరమఱుఁగుననో, బంధించు
టెన్నఁటికిని వారల శీలమును పాతివ్రత్యమును గాపాడు
మార్గము కానేరదనియు, నందులకు సద్విద్యయు భగవ
ద్భక్తియునే సాధనభూతములనియు నక్కాణించుటయేకాక,
యాతని 'అంతఃపురము'నఁ దాను అవలీలగాఁ బ్రవేశింపఁ
గలనని పలికెను! 'ఏదీ, చేసి చూపు'మని దుర్గాదాసు
సవాలుచేయ, 'సరే, చూచెదముగాక!' అని నవ్వుచు,
గదాధరుఁడు సమాధానించి వెడలిపోయెను.

ఒకనాఁడు సాయంకాలము దుర్గాదాసు కొంతమంది
మిత్రులతో స్వల్లాపములాడుచుండఁగా, ఒక పేదరాలు చగక
నొక పుట్టిశోతో, మోము నాచ్ఛాదించియుండిన మేలి
ముసుఁగుతో, వచ్చి యెదుట నిలిచి, తాను పొరుగుగి
సాలెదానననియు, నూలమ్ముకొనుటకై సంతకు వచ్చి,
తోడివారందఱు నిండ్లకుఁ బోవుటచే, ఆ సంజచీకటివేళఁ

దా నొంటరిగాఁ బోఁజాలకున్నాననియుఁ జెప్పి యారాత్రి
కాతని యాఁడువారితో నుండనిండని వేఁడుకొనెను. దుర్గా
దాసు ఆమెను గొన్ని ప్రశ్న లడిగి, “సరే, లోనికిఁ
బోయి స్త్రీల నడుగు” మనెను. ‘చిత్తము’ అని యామె
లోనికి వెడలి తన సమాచారము స్త్రీలకుఁ దెలుప, వా రా
యెలబ్రాయమున నామె నిస్సహాయతకు జాలిపడి, సరళ
స్వభావవర్తనములకు మెచ్చుకొని, రాత్రి తమయింట నుండ
సన్నుతించుటయేకాక, యామెకుఁ గొన్ని తినుబండారముల
నొసఁగిరి. సమీపమునఁ గూర్చుండి తినుచు, ఇంటిలో
ప్రతిగదిని బరిశీలించుచు, అపుడపు డామె వారల సంభాష
ణమునఁ బాల్గొనుచుండెను. ఈ విధముగా జాముసేపు
గడచెను. ఇంట నంతవఱకు గదాధరుఁడు కాస్పింపమికి
ఆందోళితమానసయైన చంద్రాదేవి పనుపున రామేశ్వరుఁ
డతనికై యిందందు వెదకులాడుచు, బిగ్గటగా పేరఁ బిలుచు
చుండ, దుర్గాదాసు నింటినుండి, “అన్నా! ఇదిగో, నచ్చు
చున్నాను” అని సమాధానము నెలువజెను. మాఱు
వేసమునఁ దమ్మంతవఱకుఁ గనుఁగప్పిన యా సాలెపడుచు
గదాధరుఁడేయని గ్రహించి యా స్త్రీలందఱును ఆశ్చర్య
చకితలై బుగ్గపై వేలిడుకొనిరి. తన్ను నలలో వేసికొని
యీవిధముగాఁ దన గర్వభంగ మొనర్చిన గదాధరునియెడ
దుర్గాదాసు మొదటఁ గొంచెము కుపితుఁడై నను, వెనువెంటనే
యీ మహాచమత్కారమునకుఁ దానును సంతసించుచు,
బాలుని సామర్థ్యము నెంతయో కొనియాడెను.

గదాధరుడు తమయింటి సమీపమున నుండిన
 సీతానాథపాయిన్ అను భక్తునింట విశేషముగ చనవుతో
 నించుమించుగా ప్రతిదినము కొంతకాలము గడపును.
 ఆతని గాంచుటయందేమి, ఆతని పురాణకథాభగవత్సం
 కీర్తనాదుల నాలించుటయందేమి, అపరిమిత సక్తిచే నిరుగు
 పొరుగుస్త్రీలనేకులు అచటికి వచ్చుచుండఁ, బైని దెల్పిన
 'సాలెపడుచుకథ' జరిగిన నాఁటినుండియు దుర్గాదాసునింటి
 యంతఃపురస్త్రీలును 'ఘోషా'వలని ప్రతిబంధమునకు
 'ఘోషా' కల్పించి యచట సమావేశమగుచుండువారు.
 సంకీర్తనసమయమున నాతఁడు భావసమాధిస్థితి నొందునెడ,
 ఆ పరమపవిత్రశరీరమున శ్రీకృష్ణుఁడో, గౌరాంగుఁడో
 ఆవిర్భావము నొందియున్నట్లు తోఁప, వారాతని నారా
 ధించువారు. కాలక్రమమున వారాతని కొక బంగారు
 మురళిని, స్త్రీపురుషపాత్రధారణమునకు వలయు దుస్తులను
 అలంకారములను బహూకరించిరి. శ్రీరామకృష్ణుని సాక్షాత్
 శిష్యులగు యతివరేణ్యులు కొందఱు 1893-వ సంవత్సరమున
 కామార్పుకుర్ వెడల, సీతానాథుని కుమార్తెలలో నొక తె
 యగు అఱువదేండ్ల వయసు గల రుక్మిణియను మహనీయు
 రాలు గదాధరునకుఁ దమ కుటుంబముతో నుంచెడి
 సన్నిహితత్వమునుగూర్చి యీక్రిందిమహత్తరవిషయములను
 దెల్పెను : "నా కపుడు పదునేడు పదునెనిమిదేండ్ల
 ప్రాయము. మా కుటుంబ మపుడు సిరిసంపదలతో, పిల్లలతో,
 పాపలతో, కలకలలాడుచుండెడిది. సీతానాథపాయిన్
 మాతండ్రి. తోఁబుట్టువులము, దాయాదురాండ్రము కలిసి

మొత్తముమీఁద మేమందఱము పడునేడు, పదునెనమందుగు
రము; ఇంచుమించు ఒకే యీడువారము. చిన్ననాఁటి
నుండియు గదాధరుఁడు మాతో ఆడుచుండెడివాఁడు.
అందుచే మా కతనితో ఎంతో చసపు. మాకు పెండ్లిండ్లై
యీడు వచ్చినతరువాతఁగూడ అతఁడు మాయింటికి వచ్చు
చుండువాఁడు. అతఁడును ప్రాయము నొందినవాఁడైనను
మేము నివసించు లోపలిగదులలోనికి యథేచ్ఛగా వచ్చుట
కే యభ్యంతరమును లేకుండెడిది. నాయనగా రతని నెంతో
ప్రేమించువారు. సాక్షాత్తు తన యిష్టదేవతవలె జూచు
కొనుచు, అతనియెడ శ్రద్ధాభక్తులు చూపువారు. 'ప్రాయము
వచ్చిన ఆడుపిల్లలు మియింట నెందఱో ఉన్నారు. గదా
ధరుఁ డేమంత కష్టవాఁడు కాఁడుగదా? అతని నెందుకు
మీకుటుంబములోని కంత తఱచుగా రానిచ్చెదరు?' అని
యిరుగుపొరుగు వ్యక్తులు కొందఱు నాయనగారితో మొఱ
పెట్టిరి. అందుల కాయన, 'మీకెందు కీ లేనిపోని చిత్తకోభ?
గదాధరుఁ డెట్టివాఁడో నాకు బాగుగాఁ దెలియును' అని
సమాధానించువారు. ఇక వారు కిక్కురుమన సాహసించు
వారుకారు. ఆహా! గదాధరుఁడు మా కెన్ని పురాణకథలు
చెప్పవాఁడు! ఎన్ని చమత్కారములు చేయువాఁడు!
ఇంచుమించుగా ప్రతిదినము ఆ కథల నాలకించుచు మేము
ఆనందముగా గృహకృత్యములు చేసికొనువారము. అతని
సాహచర్యమున మేము పొందుచుండెడి యానందము
ఈ యొక్కనాలుకతో నే నెట్లు వర్ణింపఁగలను? ఒక్కనాఁ
డాతఁ డెందుచేనైన రాకుండినచో, అతని కేమైనను

అస్వస్థతగా నున్నదేమోయని మేము పొందుచుండెడి యాందోళనమునకు మేరయే లేదు. ఏనో మిష పెట్టుకొని నూలో నెవనో యొకరు బ్రాహ్మణమ్మ (చంద్రాదేవి) గారి యింటికిఁ బోవలసినదే. ఆతని క్షేమవార్తకై విగిలినవారందఱము కాచుకొనియుండువారము. ఆతని ప్రతివాక్కును మాకు అమృతప్రాయమై యుండెడిది. ఆతఁడు మాయింటికి విధివశమున రాజాలని దినములలో ఆతనిఁగూర్చిన ప్రసంగములతో ప్రొద్దుపుచ్చువారము.”

తనబాల్యమున ఊరిలోని స్త్రీపురుషు లెల్లరును దన్నుఁ బ్రేమించువారనియు, ప్రతివారును తమకుటుంబమునఁ దన్నొక వ్యక్తిగాఁ జూచువారనియు, తా నపుడు ఆనందమయమైన యొక పావురమువలె కాలము గడపువాఁడననియు కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు భక్తులకుఁ దెలుపును.

ఇంచుమించుగా ప్రతిసాయంకాలము ఆయూరి రచ్చలు మున్నగు తావులలోఁ జేరుచుండు గ్రామస్థులకు గదాధరుఁడు ఏ భాగవతమునుండియో భక్తిరసభరితమైన ఘట్టములను శ్రావ్యముగాఁ బఠించి యందలి భావములను అరఁటిపం డొలిచినట్లు విప్పిచెప్పుచుండును. ఆతని దివ్యోత్సాహము, హాస్యచమత్కృతులు, ఆనందపారవశ్యము, మృదుమధురస్వరము, రమణీయనృత్యము—ఇవన్నియు గ్రామస్థులకు గగుర్పాటు గలిగించి వారల దృక్పథమున దివ్యభావజ్యోతులను ప్రదర్శించుచుండును.

ఈ సమయమున గ్రామమందలి కొందఱు బాలురేర్పరిచిన యొక నాటకసమాజమున గదాధరుఁడు తన మిత్రులతో నొకని ప్రేరణమునఁ జేరి, ప్రధానపాత్రలను స్వయముగా ధరించుటయేకాక, యితరనటకులకు శిక్షణగఱపుచు, లలితకళోపాసనమున దివ్యానందానుభూతులనందుచు, పాతశాలయందలి విద్యాభ్యాసమునకు స్వస్తిచెప్పెను.

ప్రత్యేకమగు నేశిక్షణము లేకుండినను, విగ్రహ నిర్మాణమునను చిత్రలేఖనమునను గదాధరుని కౌశలము అభివృద్ధి గాంచెను. తీవ్రమగు నాతని యేకాగ్రతయు స్వతస్సిద్ధమగు దివ్యాదర్శనతయు నాతని కిందు ప్రబల స్పృహయ్యకరములై యొప్పెను. ఆరితేజిన శిల్పులకు నైత మాతఁడు విగ్రహమునందలి భావప్రదర్శకాంగములగు నేకన్నులయందో కల సూక్ష్మమగు టోటుపాటులను, వానిని సవరించుకొను విధానమును దెలిపి వారలను ఆశ్చర్యచకితుల నొనర్చుచుండును. దివ్యభావావస్థలలోఁ దాను గాంచు దేవతారూపములు తన పరిశీలనశక్తిని బెంపొందింప, దివ్యసుందరము, జీవకళాప్రదీప్తమునగు విగ్రహములను నిర్మింపఁగలుగుచుండువాఁడు.

చెల్లెలగు సర్వమంగళను జూచుటకై గదాధరుఁ డొకనాఁ డామెయొక్క యత్తవారింటికి వెడలిన సమయమున నామె తన భర్తను సేవించుచు మహోల్లాసమూర్తియై యుండుటఁ గాంచెను. ఆ దివ్యమంగళదృశ్యము తన లలిత కళాదృష్టిని ఆకర్షింప, అనంతరము ఇంటికి వచ్చిన కొలఁది దినములకు ఆ పుణ్యదంపతులను సరిగాఁ దాను గాంచిన

రీతిని చిత్తరువు రచించి, యింటిలోనివారి కెల్లరకును మహా శ్చర్యానందములు గొల్పెను.

గదాధరుఁ డిసుడు పదునేడేండ్ల నవయావనవంతుఁడు. అట కాళీఘట్ట (కలకత్తా) మహాపట్టణమున ఝామాపుకుర్ అను పేటలో తన పాఠశాలానిర్వహణమునకు తోడు కొన్ని యిండ్లలో నిత్యదేవతార్చన జరుపుచు నొంటరిగా నున్న రామకుమారుని కార్యభారము అతిశయించు చుండెను. ఆతఁ డొకనాఁడు కామాద్పుకుర్ వచ్చి, గదాధరుఁడు బడిచదువు మానివేసెనని తెలిసికొని, తల్లి తోడను రామేశ్వరునితోడను సమాలోచించి, తనశిష్యులతోఁ బాటాతఁడు తనయొద్ద విద్య నభ్యసించుటకేకాక, గృహకృత్యనిర్వహణమునఁ దా నాతని తోడ్పాటు నొందుటకును అనువగునని తనతోఁ గైకొనివెడల నిశ్చయించెను. 'జ్యేష్ఠభ్రాతా పితృసమ' యనునట్లు పెద్దన్నగారియెడ పితృభావము కలిగియుండిన గదాధరుఁడు తనచదువుమాట యెట్లున్నను, తా నాతనికిఁ దోడ్పడవచ్చునుగదా యను భావమున మాటుమాటాడక వెంటనే సమ్మతించెను. ఒక శుభదినమున రామకుమార గదాధరు లిరువురును రఘు వీరుని సేవించి, మాతృదేవిపాదరజమును శిరమునఁ దాల్చి, యాశీస్సుల నందుకొని, కలకత్తాకు బయలుదేరిరి.

“ప్రభాతమందమారుతమువలె స్వేచ్ఛామయమై, అష్టాదశ్పాదే విరిసిన పూవువలె సుగోమలమై, మంచుబిందువు చందమున స్వచ్ఛమై యలరారు బాల్యము ఆజన్మాంత మెన్వనియందు శోభిల్లునో వాఁడే ధన్యాత్ముఁడు” అని

శ్రీరామకృష్ణుడు పలుకు దివ్యవాక్కులు సర్వవిధములకు ఆతనియందే సార్థకములై భాసించుచున్నవని చెప్పనొప్పును. సదా బాల్యోత్సాహపూరితుడై, ఆత్మీయులకు అల్లాసు ముద్దుబిడ్డడై, బాలబాలికలకు నెచ్చెలియై, తోడివారలకు నాయకుడై, గ్రామజనసామాన్యమునకు బోధకుడై, లలిత కళారాధకులకు ఆచార్యస్థానీయుడై, పారమార్థికచింతా పరాయణులగు ననేకులకు ఆరాధ్యుడై, యెల్లరకును ప్రేమానురాగపాత్రుడై, స్త్రీ పురుష హృదయములం దాతఁడు తన వ్యక్తిత్వమును స్థిరముద్రిత మొనరించెను. గదాధర బాల్యజీవనవాహిని శ్రీరామకృష్ణజీవన దివ్యగంగా ప్రవాహమై తన మహోపదేశామృతవాహినులను మానన తోటికి అందింపవలసియున్నది. ప్రపంచశాంతిమార్గదర్శక మగు తన యపూర్వసాధనానుభవములకై విశేషానుకూల ప్రదేశము నాతఁడు ప్రాపింపవలసియున్నది. అట్టిచోఁ దన యెడబాటున జన్మగ్రామమున నెందఱు తపించు చున్నను, పరితపించుచున్నను, చంద్రదాదేవి మున్నగు నాత్మీయులయు, ఆప్తసఖీసఖులయు నెడబాటు స్వయముగాఁ దన కెంతటి పరితాపకరమైనను, తన మహా జీవితోద్యమసాధనరంగమును బ్రాపింప జగజ్జననీచోదితుడై యాతఁడు పురోగమించెను.

దక్షిణేశ్వరనివాస ప్రారంభము

66

ఓ సంసారులారా! ఒకచేతితో మీ గృహకృత్యములను నిర్వర్తించుకొనుచు, రెండవచేతితో భగవానుని పాదారవిందములను బట్టుకొనుడు; గృహకృత్యములు మీకు లేకుండునప్పుడు రెండుచేతులతోడను వాని పాదపద్మములను బట్టుకొని మీ హృదయమునకు అద్దుకొనుడు” అని, కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణుడై లోకమునకు బోధించు గదాధరుడు కలకత్తాలో ఝామాపుకుర్ నందలి తమ నివాసమున రామసుమారునకు గృహకృత్యములలోఁ దోడ్పడుచు, నిర్ణీతగృహముబందలి దేవతార్చన నాతఁడు తన కొప్పగింప, మహానందముతో నిర్వర్తింపసాగెను. ఆ కుటుంబములలోని పెద్దలు, ముఖ్యముగా స్త్రీలు, పూజావిషయమున గదాధరునకును పూర్వార్చకులకునుగల యపారభేదమును గుర్తింపసాగిరి. హడావుడిగా ఏదో తంతు జరిపెనని పించుటకుబదులగాతఁడు విశేషశ్రద్ధాభక్తులతో దేవతార్చన మొనర్చును. ఆతని వినిర్మలహృదయము, సరళవర్తనము, భక్తిప్రపత్తులును ఆతని సాహచర్యము నొందినవారి నెల్లరను ముగ్ధుల నొనర్చును. వారల కోరికల ననుసరించి తన యభిమానకీర్తనములను బాడుచు, చిన్నచిన్న సాయములొనర్చుచు, ఆయిండ్లలో నాతఁడు గంటలకొలది గడపును. చదువుకొనుట కాతనికి తీజికగాని, చదువుపై నాస్థగాని

యెంతసూత్రము గోచరింపకుండెను. గదాధరుడు విద్యా వంతుడై, ప్రయోజకుడై కుటుంబాదాయమును బెంపొందించునని గంపెడాశ పెట్టుకొనియున్న రామకుమారుడు ఆతని యీ ధోరణి జూచి, యిక్కడ గలుగజేసికొననిచో సుతిమించునని తలచి, యొకనాఁ డాతని జేరబిలిచి మృదు వాక్కులతో మందలించెను.

సోదరుని మందలింపులకు గదాధరుడు, “అన్నా! బియ్యమును, అరటిపండ్లను మూటకట్టుకొను విద్య నాకు వలదు, దేనివలన యధార్థజ్ఞానము కలుగునో ఆ విద్య నేర్తును” అని నిర్భయముగా, నిష్కపటముగా బదులు చెప్పెను. సోదరుని మనస్తత్త్వమును గ్రహింపని రామకుమారునకు - ఈ సూత్రప్రాయమైన సమాధానమునకు సమగ్రమైన తాత్పర్యము అవగతము కాలేదు.

గదాధరుని నిశితపరిశీలనదృష్టికి లోకుల పోకడలును లక్ష్యములును తేటతెల్లమై యున్నవి. తుచ్చసాంసారికవిషయములకై వారు ప్రాకులాడుచున్నారు. తుణభంగురమగు పేరుప్రతిష్ఠలకై పరితపించుచున్నారు. ఐహికచింత, స్వార్థపరత—ఇవియే యించుమించుగా లోకుల ధర్మసూత్రములై యున్నవి. పాఠశాలయందలి విద్యావిధానము భగవదనురక్తికిఁగాక భోగానురక్తికే దారితీయుచున్నది. పరమపురుషార్థసాధనముకాని యట్టి విద్య సహజముగా పాఠమార్థికశీలుడగు గదాధరుని యంతరాత్మ కెట్లు సంతృప్తి కరము కాఁగలదు? గ్రుడ్డెద్దు చేనఁ బడినట్లు సంచరించు

సామాన్యమానవులవలెగాక, మహత్తరప్రయోజనములను
సాధించుటకై జన్మించిన వ్యక్తినని నానాటి కాతనికి
విస్పష్టము కాజొచ్చెను.

“దేవదేవునిఁ జింతించు దినము దినము
చక్రహస్తునిఁ బ్రకటించు చదువు చదువు
కుంభినీధవుఁ జెప్పెడి గురుఁడు గురుఁడు
తండ్రి, హరిఁ జేరుమనియెడి తండ్రి తండ్రి !”

అని పరమభాగవతోత్తముఁడగు ప్రహ్లాదుఁడు ప్రకటించిన
చందమున, వట్టి పొట్టకూటి నీచవిద్య తన కక్కఱలేదనియు
భగవత్సాక్షాత్కార హేతుభూతము, శాశ్వతానందదాయ
కమునగు బ్రహ్మవిద్యయే తనకు పరమావలంబనీయమనియు
గదాధరుఁడు నిశ్చయించెను.

గదాధరుని సమాధానము విని రామకుమార
పండితుఁడు ‘నిర్ఘాంతపడెను.’ ఏమి చేయుటకును ఆతనికిఁ
దోషలేదు. విద్యాప్రయోజనములను దెలుపుచు విద్యా
వంతుఁడగు నాగరకుని సుఖమయజీవితము నాతఁడు కన్నులకుఁ
గట్టినట్లు వర్ణించి యాబాలునకు నచ్చఁజెప్పఁబూనెను. కాని
యాతని తాకిక సుఖాభినుతులన్నియు గదాధరుని పరమార్థా
సక్తచిత్తము నించుకంతయు ఆకర్షింపఁజాలకపోయెను.

రెండేండ్లు గడచెను. ఎయ్యది తన నివాసక్షేత్రమై
మహాపుణ్యక్షేత్రప్రసిద్ధి గాంచునున్నదో, అట్టి దక్షిణేశ్వర
మును గదాధరుఁడు చేరుటకు హేతుభూతమగు నొక విశేష
సంఘటనము జరిగెను.

కలకత్తాయందలి జాన్ బజార్ అను పేటలో నివసించు చుండిన రాణి రాస్మణి (రాసమణి) మహాభక్తురాలు. “జగజ్జననికి పార్శ్వచారిణులైన యెనమండుగురు నాయకలలో నొకతెయగు నామె దేవీపూజను వ్యాప్తిచేయుటకై ఆవిర్భవించెను. తన జమీందారికి సంబంధించిన పత్తాదులలో వేయఁబడు నామె మొహరున, ‘కాలీపదాభిలాషిణి శ్రీమతి రాసమణిదాసి’ యను పదములు చెక్కఁబడియుండెను. ఆమె ప్రతికార్యమునను జగన్మాతయెడ అచంచలభక్తి ప్రకాశమానమగుచుండెడిది” అని స్వయముగా శ్రీరామకృష్ణుడే ప్రశంసించెనన్నచో, ఆమె భక్తిప్రపత్తు లెట్టివో యూహింప నగును. భర్తృమరణానంతరము తనకు సంక్రమించిన జమీందారి నామె విశేషశక్తిసామర్థ్యములతోఁ బరిపాలించుచుండెను. పేదసాదలయెడ నామె ప్రేమసానుభూతులకు కలకత్తాయందును పరిసరములందును ఆమెచేఁ బ్రతిష్ఠితమైనేటికిని నిలిచియున్న యనేకధర్మసంస్థలే తార్కాణములు.

రాసమణిరాణి స్వప్నమున కాలీదేవి తన కొనఁగిన యాదేశముననుసరించి దక్షిణేశ్వరమున, గంగాతీరమున కాళికాలయమును నెలకొల్పెను. దక్షిణేశ్వరము కలకత్తా కేంద్రస్థానమునకు ఉత్తరమున నాలుగుమైళ్ల దూరమున నున్న యొక పేట. ఇందలి కాళికాలయమునకు పడమట గంగానది ప్రవహించుచుండును. నావపై వచ్చు యాత్రికు లచట నిర్మితమైయున్న స్నానఘట్టసోపానముల నెక్కి, యుత్తరమునను దక్షిణమునను గల చెఱియాలు శివాలయముల నడుమ నున్న ద్వారమంటపమునఁ బ్రవేశింతురు. దానికి తూర్పున

విశాలప్రాంగణమునడుమ కాళికాలయమును, ఈయాలయము నానుకొనియున్న రాధాగోవిందాలయమును ఎల్లర నాకర్షించుచుండును. తొమ్మిది విమానములతో వెలయు నీకాళికాలయముమ్రోల విశాలమైన నాట్ మందిర్ అను నుత్సవమండపము కలదు. ఆలయావరణమునకు పడనుటివైపు విడిచి మిగిలిన మూడునైపులను గల గదులు ఆలయోద్యోగుల నివాసములు, అతిథినివాసములు, ఉగ్రాణములు మున్నగునవి. ఆవరణవాయవ్యభాగమున శివాలయశ్రేణి నానుకొని, దానికి ఉత్తరమున నున్న గది శ్రీరామకృష్ణునకు నివాసస్థానమై పరమపావనమై ప్రత్యేకప్రాముఖ్యము నొందియున్నది. ఈగదికి వెనుకతట్టున పుష్పవనము కలదు. వనముప్రక్కనే దిగువ గంగానదీప్రవాహము. ఆలయావరణమునకు వెలుపల ఉత్తరదిక్కున నున్న భవనము రాసమణి కుటుంబమువారి తాత్కాలికనివాసస్థానము. ఆలయప్రాంగణమునకు సమీపమున నైరృతిదిశ నొకటియు వాయవ్యదిశను మఱొకటియు సహజతానా లనెడి వాద్యమందిరములు కాననగును. రెండుచెఱువులును అనేకమహావృక్షములును వనశోభను బెంపొందించుచుండును. శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యసాధన లనేకములు ఈవనమున నేటికని సురక్షితమైయున్న విశాలవటవృక్షముక్రిందను, గొన్ని వనమునకు ఉత్తరపుగొననున్న మారేడుచెట్టుక్రిందను జరిగెను.

కాళికాలయమున సంప్రోక్షణమునకు సర్వము ఆయిత్తమై యుండఁగా నొక విషమసమస్య వెలువడెను. మందిరమున దేవికి నిత్యము పంచభక్ష్యపరమాన్నములతో,

గూడిన యన్నము సమర్పించు నేర్పాటు గావింపవలయునని రాసమణిరాణి గాఢాభిలాష. కాని, యాచారసంప్రదాయ ములనుబట్టి చూచినచో, దేవికి అన్నపునై వేద్యము సర్పింప బ్రాహ్మణుడే, లేదా, బ్రాహ్మణుడగు నర్చకుడుమాత్రమే అధికారియైయుండ, శూద్రస్త్రీ, అందును పల్లెకులస్త్రీయగు తాను గట్టించిన యాలయమున పూర్వాచారపరాయణుడగు నేబ్రాహ్మణుడు అర్చకుడై యుండనంగీకరించును? అన్న ప్రసాదమును గ్రహింపనొడంబడును? సమయస్ఫూర్తితో నామె యివ్విషయమున శాస్త్రనిశ్చితాభిప్రాయము నరయుచు అనేక పండితులకు లేఖలు వ్రాయించెను. కాని యెవ్వరును అనుకూలసమాధానము నొసగరైరి. ఆలయనిగ్వహణార్థము తగినంత యాస్తితో కాళికాలయమును రాణి యొక బ్రాహ్మణునకు దాన మొనరించినచో, బ్రాహ్మణుడందు పూజారిగా నుండుటకై నను, అన్నాదికప్రసాదమును గ్రహించుటకై నను శాస్త్రసమ్మతమగునని యెట్టకేలకు రామకుమారపండితునియొద్దనుండి సమాధానము లభించెను. ఇది సుసాధ్యమేకదా? రాణి తన గురువర్యునకు అట్లు దాన మొనర్చి యాప్రతిబంధమును దొలగించుకొనెను. కాళికాల యార్చకుడుగా నుండుటకై యామె రామకుమారునే కోర నాతఁడంగీకరించెను. స్నానయాత్రాదినమనెడి శుభదినమున (1855-వ సం॥ మే 31-వ తేదీని) అఖండశ్రద్ధాభక్తిపూర్వకముగా, మహావైభవాన్వితముగా సంప్రోక్షణ జరిగెను.

గదాధరుడు ఈదివ్యోత్సవమును గాంచి పరమానంద భరితుడయ్యెను. ఐనను, శూద్రప్రతిష్ఠితాలయసంబంధమగు

నన్నము దినుట నాటి శిష్టాచారవ్యతిరక్త మగుటచే నందుల కొల్లక, యొక కాని పెట్టి మరమరాలు గొని భుజించెను. సరమనిష్ఠాపరుడగు తమతండ్రి శూద్రులయొద్ద నెన్నడును దానములకు చేయిచాపని వ్యక్తియైయుండ, రామకుమారుడు శూద్రులయొద్ద కొలువున కొడంబడుటయు, శూద్రస్త్రీప్రతిష్ఠితాలయార్చకుడగుటయు గదాధరునకు మనస్కరింపదయ్యె. ఇవ్విషయమై సోదరు లిరువురకును ఎంతయో ధార్మిక చర్చ జరిగెను. కర్తవ్యనిర్ణయార్థము తుదకు 'ధర్మపత్రము' అను విధానము ననుసరించి చీట్లు వేసికొనిచూడ, రామకుమారుని పక్షమే నెగ్గెను. గదాధరుడు ఆలయమందలి యుగ్రాణము నుండి బియ్యము, కూరగాయలను గ్రహించి గంగాతీరమున స్వయంపాక మొనర్చుకొని భుజించుచు సోదరునితో నివసింప సాగెను. "పల్లెకులస్థుల యన్నము తినవలసిన విధి యేర్పడు చున్నదే దైవమా! యని నా కపుడు దారుణమనోవ్యధ కలుగుచుండెడిది"యని కాలక్రమమున నాతడు శిష్యులకుఁ దెల్పెను.

పావనగంగాతీరమున, దక్షిణేశ్వరపుణ్యక్షేత్రమున, ఏకాంతప్రదేశమున, దేవాలయావరణమున నివాసము, సోదరుని విశేషప్రేమానురాగములు, రాసమణిరాణియు నామె యల్లుడగు మధురానాథవిశ్వాస్ ¹ యును తనయెడఁ జూపుచుండిన ప్రేమగౌరవాభిమానములు, ఆలయమున శ్రీభవతారినీకాళీదేవి నిక్కముగా అవతరించియున్నదను

¹ మధురామోహన విశ్వాస్ అని యీతని నామాంతరము. 'మధురా నాథ' అని వాడుక పేరు.

తన దృఢవిశ్వాసము—ఇవన్నియు నూతననివాసమున నాతని హృదయమును బాదుకొల్పెను.

విశేషప్రసిద్ధమగు శ్రీరామకృష్ణనామమున నిఁక గదాధరునిఁ బేర్కొందము. ¹ యావజ్జీవితము శ్రీరామకృష్ణుఁడు గంగాభవానియెడ అఖండభక్తిభావముఁ జూపుచుండువాఁడు. “గంగాజలము సామాన్యజలముగా భావింపరాదు, అది పరమపవిత్రము, బ్రహ్మస్వరూపము. గంగాతీరమున నివసించుచో, నా స్తికులు సైతము ఆ స్తికులై భక్తులగుదురు. గంగానదీతటారభరితమైన గాలి ప్రసరించు ప్రదేశమంతయు పవిత్రము. అచట నివసించువారు అప్రయత్నముగా ఆత్మప్రబోధము నొందుదురు” అని యాతఁడు వచించును. భక్తుఁ డెవ్వఁడైనను తాకికసహవాసము చేసినను, చాలసేపు తాకికప్రసంగము చేసినను గంగాజల మొకింత పానముచేయుమని చెప్పును. ఏస్థలమైనను విషయలంపటుఁడగువాని స్పర్శచే కలుషితమైనచో, తద్దోషపరిహారార్థ మాతఁ డచట గంగాజలము ప్రోక్షింపఁజేయును. చిన్ననాఁటినుండియు నిట్లు గంగాభక్తిపూరితుఁడగు నాతఁడు స్వయముగాఁ బర్యాయోచించియైన నేమి,

¹ గదాధరునకు శ్రీరామకృష్ణనామము ఎట్లు కలిగెనో ఇదమితముగాఁ జెప్పఁజాలము. ఆలయనిర్వాహకుఁడగు మధురానాథుఁడు తన కీ పేరిడెనని తనపితండ్రియే—శ్రీరామకృష్ణుఁడే—తనతోఁ జెప్పినట్లు రామలాల్ మహాశయుఁడు చెలిపెను. సన్న్యాసదీక్షాసమయమున గదాధరునకు ఆతనిగురువరేణ్యుఁడగు శ్రీతోతాపురి శ్రీరామకృష్ణనామము నిడియుండ వచ్చునని శ్రీరామకృష్ణుని శిష్యుఁడు శ్రీశారదానందస్వామి ‘శ్రీరామకృష్ణలీలాప్రసంగ’(ము)నఁ చెలుపుచున్నాఁడు.

“గంగాజలములతోఁ బచనమైన దేవీనివేదితాన్నము శూద్రస్త్రీప్రతిష్ఠితాలయసంబంధ మైనంతమాత్రమున స్వీకరింపకుండుట పాడి గాదు” అని రామకుమారుఁడు సోదర ప్రేమతో హెచ్చరించుటచే నైననేమి, శ్రీరామకృష్ణుఁడు అచిర కాలముననే సంకోచవిరహితుఁడై మహానందముతో దేవీప్రసాదాన్నము భుజింపసాగెను.

జాతిభేదాదులనుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁడు కాలక్రమమున లోకమున కొనరించిన యీక్రింది యుపదేశములు ఈసందర్భమున ముఖ్యము గా గమనింపఁదగియున్నవి: “జాతిభేదబుద్ధి తొలఁగించుకొనుటకు ఒక్కటే ఉపాయము. భక్తియే ఆ ఉపాయము. భక్తులు ఏజాతికిని జెందరు. భగవద్భక్తిలేని బ్రాహ్మణుఁడు బ్రాహ్మణుఁడుకాఁడు; భగవద్భక్తుఁడగు చండాలుఁడు చండాలుఁడు కాఁడు. అస్పృశ్యుఁడు భక్తిమూలమున శుద్ధుఁడు, పవిత్రుఁడును అగుచున్నాఁడు.

“కొబ్బరిచెట్లును తాటిచెట్లును ఎదిగినకొలఁదియు ప్రాతమట్టలు తమంతఁ దామే రాలిపోవునట్లు, ఆత్మవికాసము నొందినకొలఁదియు జాతిభేదాదులు తమంతఁ దామే రాలిపోవును. కాని వానిని బలాత్కారముగాఁ బరిత్యజింపఁదగదు.

“ముక్తిమార్గమున ఆహుఁడు నవాఁడు ఆచారములు మొదలైనవాని నంతగాఁ బాటించనక్కఱలేదు. పుండు మానిపోయినతరువాత పక్క దానంతటదే రాలిపోవును. కాని అంతవఱకు ఆగక పక్కను బలాత్కారముగా లాగి వేసితిమా, పుండునుండి నెత్తురు కాఱనారంభించును.”

దేవీసాన్నిధ్య సాక్షాత్కారములు

తన నిష్ఠానియమములతో, సాధనానుభవములతో, అత్యంతనిరాడంబరముగా మనుచుండిన శ్రీరామకృష్ణుని యునికి యచిరకాలముననే మధురానాథుని అనిర్వచనీయ రీతిని ఆకర్షింపసాగెను. రాసమణిరాణికి సర్వవిధములను చేదోడువాదోడునై యుండిన యాతఁడు కాళికాలయమున శ్రీరామకృష్ణు నెఱ్ఱెనను ఏదియోయొక సేవయందు నియోగింప నభిలషించి రామకుమారునితోఁ బ్రస్తావించెను. కాని తన సోదరుని చిత్తవృత్తి అపూర్వమైనట్టిదనియు, అత్యంతస్వాతంత్ర్యప్రియుఁడగు నాతఁడు కొలువుచే బద్ధుఁడై యుండ నిచ్చగింపఁడనియు రామకుమారుఁడు చల్లఁగా విశద పఱిచెను. ఇట్లు ప్రతికూలసమాధానము నొంది మధురుఁడు కేవలతాత్కాలికముగాఁ దన యుద్దేశమును, లేదా, స్రయత్నమును విరమించినను, తన యభిలాషను నెఱవేర్చు కొనుటకుఁ దగిన యనకాశమునకై వేచియుండెను.

కాళికాలయావరణమున శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు తనచే నిర్మితమైన శివవిగ్రహమును తన్మయుఁడై యారాధించుచుండ, మధురుఁడు సమీపస్థుఁడై విగ్రహదివ్యసౌందర్యమునకేకాక, ఆరాధకుని తన్మయత్వమునకును ఆశ్చర్యచకితుఁడయ్యెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడే యావిగ్రహనిర్మాతయని యనంతరము మధురుఁడు తెలిసికొని దానిని దన కిమ్మని

ప్రార్థించి యాతనివలనఁ బడసెను. కాళికాలయమున శ్రీరామకృష్ణుని సేవల నేదియో యొకరూపమునఁ బడయవలయుననెడి విశేషాభిలాషతో మధురుఁడు మరల రామ కుమారుని సమీపించెను గాని, మరల వ్యతిరేకసమాధానమే యయ్యెను. శ్రీరామకృష్ణునియెడ గాఢాసక్తచిత్తుఁడగు నాతని యభిలాష మఱింత ప్రబలమయ్యెను.

కాళికాలయమునఁ దన్ను సహాయార్చకునిగా నొనరించుటకై మధురుఁడు తనపై కన్నువేసియుండెనని శ్రీరామకృష్ణుఁ డెట్లో గ్రహించి సాధ్యమైనంతవఱ క్కాతని కంటఁ బడకుండఁ దప్పించుకొని మెలఁగుచుండెను. అఖండ త్యాగవైరాగ్యములను బూని స్వీయమార్గమున భగవత్సాక్షాత్కారమును బడయుటకంటె కర్తవ్య మొందులేదను దృఢనిశ్చయమే యాతని యీ కార్యవిముఖతకు ప్రధాన కారణము. కాని కాళికాలయావరణమున నివసించుచుండిన యాతఁ డెంతకాలము మధురుని కంటఁబడకుండ, ఎదురుపడకుండ, మనఁగలఁడు? తన మేనత్త (తండ్రిచెల్లెలి) దౌహిత్రుఁడును, ఆలయమున నేదేని యుద్యోగమును సంపాదించు నిమిత్త మచటికి వచ్చియున్నవాఁడును, తన కిటుపై పాతికసంవత్సరములపర్యంతము తోడునీడయై వర్తింపనున్నవాఁడును నగు హృదయ్ (హృదయరామ ముఖోపాధ్యాయ) అనునాతనితో శ్రీరామకృష్ణుఁడు కాళికాలయమున సంభాషించుచుండ, మధురుఁడు కనుఁగొని, శ్రీరామకృష్ణుఁడు తొలఁగిపోఁగలుగుటకుముందే యాతనికిఁ గబురంపెను. మధురునిఁ గలిసికొన నాతఁడు సందేహించు

చుండ, హృదయుఁడు కారణమరయ నాతఁ డిట్లు పల్కెను: “కలిసికొంటినా, ఆలయమున న న్నాతఁడు కొలువుచేయు మనును.” అందులకు హృదయుఁడు, “కానిమ్ము, అందు శాధ యేమున్నది? సౌమ్యుఁడు, పుణ్యాత్ముఁడు నగు నాతనిక్రింద (ఆలయమున) కొలువుచేయుటవలని అగౌరవ మేమి?” అని ప్రశ్నింప, శ్రీరామకృష్ణుఁడు మెల్లఁగా నిట్లు సమాధానించెను: “పరాధీనుఁడనై జీవింపనొల్లను. అది గాక, దేవి యమూల్యాభరణములను భద్రపఱచుచు, స్వాధీనమున నుంచుకొనుటయనిన, మహాబాధ్యతకదా? అది నాకు మనోవ్యాకులహేతు వగును. ఆబాధ్యతను నీవు వహింపనంగీకరించిన పక్షమున మధురుని కోరికకు ఒడంబడఁగలుగుదునేమో.” ఆడఁబోయిన తీర్థ మెదురైన దన్నట్లు, ఉద్యోగార్థమే యచటికి వచ్చియుండిన హృదయుఁడు వెనువెంటనే యందులకు అంగీకరించెను. శ్రీరామకృష్ణుని సమ్మతికి మధురుఁడు పరమానందభరితుఁ డయ్యెనని వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱలేదు. రామకుమార శ్రీరామకృష్ణులకు హృదయుఁడు సహకారిగా నియమితుఁ డయ్యెను. శ్రీరామ కృష్ణుఁడు దేవి భూషణాద్యలంకరణోద్యోగము గైకొనెను.

శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు కాళికాలయసేవానియుక్తుఁ డైనపిమ్మట రాసమణిరాణికిని మధురునకును ఆతనియెడ సౌరభము ఇనుమడించుటకు సాధనభూతమైన యొక సంఘటనము జరిగెను. రాధాగోవిందాలయార్చకుఁడైన తేత్రనాథ్ అనునాతఁడు శ్రీకృష్ణవిగ్రహమును పవళింపు మందిరమునకుఁ గైకొనివెడలుచు, చలువతొలిపడ్డిపై కాలు

జాతీపడుట తటస్థింప, విగ్రహమున కొక కాలు విడిగెను. వెంటనే, పాపము, ఆతఁడు అర్చకత్వమునుండి తొలఁగింపఁ బడెను. విగ్రహము విడిగిపోవుట అపశకునము కాఁబోలునని రాణి యెంతయో వ్యాకులపడి, కర్తవ్యనిర్ణయార్థము పండిత సమావేశము నొనఁగూర్చి, భగ్నవిగ్రహమును అర్చించుట శాస్త్రవిరుద్ధమనియు, దానిని గంగాద్వీతమొనర్చి నూతన విగ్రహమును ప్రతిష్ఠింపవలయుననియు పండితులు తీర్మానించిరి. నూతనవిగ్రహనిర్మాణార్థము వెంటనే ఉత్తరువొసఁగఁబడెను. కాని తా నంతవఱకుఁ బూజించుచుండిన విగ్రహమును గంగపాలుచేయుటకు భక్తురాలైన యామె మనసు ఒప్పదయ్యె. ఇవ్విషయమై మధురుని ప్రేరణమున నామె శ్రీరామకృష్ణుని యభిప్రాయము నరసెను. వృత్తాంతమునంతయు విని శ్రీరామకృష్ణుఁడు అతీంద్రియావస్థయందుండి పలికెను : “ పండితుల నిర్ణయము హాస్యాస్పదము. ప్రమాదవశమున రాణిగారి యల్లుని కాలు విడిగిన పక్షమున, ఆతనిని విడనాడి యాతని స్థానమున మఱియొకరి నుంచునా? చికిత్సచేయించునా? ఇందును అదియే విధానము అవలంబనీయము. విగ్రహమును బాగుచేయించి యథాప్రకారము పూజింపనగును.” ఈయద్భుతపరిష్కారవిధానమును విని పండితులు దిగ్రాభింతులైరి. ఎన్ని శాస్త్రములు తలక్రిందుగా నొప్పఁజెప్పఁగలిగినను, ఎన్ని ధర్మము లేకరువుపెట్టఁగలిగినను, శాస్త్రహృదయమును, ధర్మమునందలి మర్మమును గ్రహింపఁగల పండితు లెందఱు? ధర్మసూక్ష్మమును తన వినిర్మలాంతఃకరణమనెడి సూక్ష్మదర్శనియంచుండి పరిశీలించిన శ్రీరామ

కృష్ణుని సరళాతీసరళమైన యీసమాధానమునకు పండితులు మొదట పెదవి విడిచినను, తుద కదియే సరియైనదని శిరసావహింపవలసినవారైరి. రాణి యానందమునకు మేర లేదు. ఇదివఱకే శ్రీరామకృష్ణుని శిల్పనైపుణ్యమునకు నిదర్శనముఁ గాంచియుండిన యామె విగ్రహమును బాగు చేయుఁడని యాతనిఁ గోరెను. ఎందఱెందఱి ఘోరసంసార దుఃఖభగ్నహృదయములనో తన యుపదేశామృత సేచనమునఁ జక్కఁబఱుపనున్న యాదివ్యశిల్పి సమ్మతించి, విగ్రహమునకు విఱు పెచ్చట నేర్పడెనో తెలియఁగాకుండునట్లు అతిచమత్కారముగా కాలు అతికెను !

మఠురుని కోరికపై రామకుమారుఁడు ప్రేరేపింప, శ్రీరామకృష్ణుఁడు సమ్మతించి రాధాగోవిందాలయార్చకుఁ డయ్యెను.

ఏకొలువున కొడంబడ శ్రీరామకృష్ణుఁ డిదివఱ కెంతయో సంకోచించియుండెనో, ఆకొలువే యాతని ఆత్మ సామ్రాజ్యలక్ష్మీమందిరద్వార మయ్యెను. పూజార్థము ఆసీనుఁడై సంత నే బాహ్యలోకమును మఱచును. పూజాదులను దర్శింపవచ్చువారల యునికియే యాతనికిఁ దెలియదు. అంగన్యాసకరన్యాసము లాచరించునపుడు శరీరమందలి ఆయాభాగములందు దివ్యకాంతులలో మంత్రాక్షరములను దర్శించువాఁడనని కాలాంతరమున నాతఁడు శిష్యులకుఁ దెలుపును. నియమితవిధానము ననుసరించి 'రంగీ' అను అగ్నిబీజమంత్రము నుచ్చరించుచు, చుట్టును జలముప్రోక్షించు కొనుచు, జ్వాలావలయ మేర్పడియున్నట్లు భావించునపు

డాతనికిఁ దాను నిజముగా జ్వాలావలయమునడుమనున్నట్లును, ఆజ్వాల తనను, పూజాస్థలమును సమస్తమష్టసంపర్కముల నుండియు సంరక్షించుచున్నట్లును అనుభూతమగును. యోగ శాస్త్రోక్తమగు కుండలినీవిజృంభణముపై త మాతనికి అనుభూ తము కాఁజొచ్చెను. పూజాసమయమున నాతని ముఖమండ లమున వెల్లొందుచుండెడి యతాకిక తేజము, ఆతని ధ్యాన నిమగ్నత, ఆదివ్యవ్యక్తిత్వముచే నిర్మితమై పవిత్రతతో స్పందించుచుండెడి యా వాతావరణము—ఇవన్నియు వేద శాస్త్రవర్ణితమైన సనాతనబ్రాహ్మణత్వ మచట మూర్తీభ వించియున్నట్లు ప్రేక్షకులకుఁ దోఁపించుచుండును.

ఈవిధముగా శ్రీరామకృష్ణుఁడును అర్చకత్వమును ఒండొరులను వరించియున్నట్లు ఎల్లరకును భాసింప, నాతఁడు తన నూతనోద్యోగమున కలవడి మిగిలినవిషయము లన్నియు మఱచిపోయెను. సోదరుఁడు మనఃపరివర్తనము నొందెనని రామకుమారుఁడు మొదట సంతృప్తి నొందియు, క్రమముగా శ్రీరామకృష్ణుని యేకాంతవాసానురక్తిని, అభివృద్ధిగాంచు చుండిన యాతని సంసారవిరక్తిని గని యాందోళనము నొందసాగెను. సమయము వచ్చినంతనే కాళికార్చనమును సోదరుఁడు స్వయముగా నిర్వహింపఁగలుగుటకై సాంగోపాంగముగా నాతనికి నేర్పవలయునని రామకుమారుఁడు సమ కట్టెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు సమ్మతించి యందులకై మంత్రోపదేశము నొందనిశ్చయించుకొని, శక్త్యుపాసనాధురీ ణుడనియు మహనీయుడనియు ప్రసిద్ధి గాంచిన శ్రీకేనారాం భట్టాచార్యునియొద్ద నుపదేశమునొందెను. మంత్రము చెవినిఁ

బడినంతనే భక్తిపరవశుడై యొక కేక వేసి గాఢధ్యానమున మునిగిపోవ, గురు నది గాంచి నిశ్చేష్టుడయ్యెనట ! మహానీయగురుశిష్యమంత్రసంయోగమునఁ గలుగని మహా ఫలము లెవ్వి ?

ఇంతటినుండియు రామకుమారుఁ డపుడపుడు కాళి కార్చనమును సోదరునిచే నిర్వర్తింపఁజేయుచు, రాధాకృష్ణార్చనము తాను జేయసాగెను. “శ్రీకాళికార్చనమును మీరే సాగించుచుండుడు” అని మధురుఁ డొకనాఁడు శ్రీరామకృష్ణు నెంతయో వేడుకొన నాతఁడు సమ్మతించెను. వృద్ధుడగుచుండిన రామకుమారుని యారోగ్యము క్షీణింప సాగెను. కొంతకాలమువఱకును దన పని హృదయుని కొప్పగించి, విశ్రాంతినిమిత్తము రామకుమారుఁ డింటికి వెడలఁబూనియు, కార్యవశమున సమీపగ్రామమున కేగి యచటనే పరమపదించెను.

రామకుమారుని మరణము శ్రీరామకృష్ణునకు మహా విషాదకరమయ్యెను. తనకు అతిభాగ్యముననే తండ్రి గతింప, నాతని పితృప్రేమాదులు పెద్దన్నయగు రామ కుమారునియందు లగ్నమైయున్నవి. తనయం దాతనికి అఖండవాత్సల్యము. అట్టి పరమాత్తసోదరుని యాకస్మిక మరణము ప్రబలఘాతమై యాతనిహృదయమును సోకెను. కాని యీవిషాదసంఘటనమే యాతనిమానసమున మహాత్తర పరిణామముఁ గల్గింపసాగెను. మరణాదివిషాదసంఘటన ములను గాంచియేకదా గౌతమబుద్ధుఁడు మహావిరక్తుడై తత్త్వాన్వేషణమున నిమగ్నుడయ్యెను? సంసారసారహీనతను

శ్రీరామకృష్ణుఁ డిదివఱకే గ్రహించి సత్యాన్వేషణమున మహాసంక్షోభము నందుచుండెను.

ఈ మహామనఃపరివర్తనసమయమున కాళికాలయ సేవ యాతని నిత్యకృత్యముగా నేర్పడినది. ఏశుభము హూర్తమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు మంత్రోపదేశము నొందెనో, ఆసుముహూర్తమునుండియు కాళీమాతయే యాతని యభీష్ట దైవతము. వస్త్రాభరణమాల్యాదులతో ప్రతిదిన మాతఁ డామె మూర్తి నలంకరించును. ఆతని కామె సాక్షాజ్జగ జ్జనని, సచ్చిదానందస్వరూపిణి. దివ్యకళావిలాసములతో విరాజిల్లుచున్న యామనోహరప్రతిమ అపూర్వశిల్పనిదర్శన మని తన్మూర్తిని సందర్శించినవా రెల్లరును వక్కాణించు చుందురు. దేవి మేలిమి కాశీపట్టుచీరతో, ఆపాదమస్తకము దివ్యాభరణములతో సమలంకృతయై సొంపునింపుచుండును. సహస్రదళాన్వితరజతకమలమున యోగనిద్రితుఁడై యుండు సరమశివుని ధవళవక్షఃస్థలమున నామె కాళమూర్తి నిలిచి యుండును. ఆతీరుణానిర్వచనీయము. ప్రళయరౌద్రాకార మును ప్రేమామృతమయమాతృస్వరూపమును అందు అద్భుతరీతిని సమ్మేళన మొందియుండును. ఆమె మహాశక్తి స్వరూపిణి, సృష్టిస్థితిలయకారిణి. సృజనసంరక్షణముల నొనర్చు శాంతమూర్తియు సర్వవినాశనమొనర్చు భయానక మూర్తియు నామెయే. ఆమె గళమునఁ దాల్చినది కపాలహారము. మొలచుట్టును వ్రేలాడుచుండు ఖండితమానవ హస్తములే యామె యౌడ్డాణము. క్రింది యెడమచేతితో ఖండితమానవశిరస్సు పట్టుకొనియుండును. (ఈశిరస్సును,

పై ని దెల్పిన యొడ్డాణమును, హారమును సువర్ణ నిర్మితములు.)
 పై యెడమచేతిలో ర క్తలిప్తమైన ఖడ్గము. క్రింది కుడిచేతితో
 నామె భక్తులకు వరప్రదాన మొనర్చుచుండ, పై కుడిచేతితో
 అభయ మొసంగుచుండును. ఆమె నేత్రత్రయము దుష్టులకు
 మహాభయంకరముఅయ్యును, శిష్టులకు—భక్తులకు—ప్రేమ
 కటాక్షసమంచితములు. ఖడ్గకపాలాదు లామె రాద్రస్వభావ
 మును బ్రకటించుచుండ, వరదాభయహస్తములు దయా
 స్వభావమును వ్యక్తీకరించుచుండును. ఇట్లు దయారాద్ర
 సన్నిభితదివ్యమూర్తియగు నామెయే శ్రీరామకృష్ణుడు
 అనుదినము అర్చించు భవతారణికాళీదేవి. ¹ ఆతని కామె
 సర్వదా వర్ణనాతీతప్రేమస్వరూపిణియగు తల్లి; ఆనందమయి;
 సమస్తశక్తిస్వరూపిణి; అభయప్రదాయిని. ఆతఁ డామె
 చరణారవిందాశ్రితుఁడు.

ఆతని విషయవిరక్తి అఖండనైరాగ్యముగాఁ బరిణ
 మించెను. తాకిక సంసర్గమేకాక, తాకిక సంపర్కమునై తము
 ఆతనికి అత్యంతదుర్భర మయ్యెను. అపరాహ్ణకాలనుంతయు
 నేకాంతముగాఁ గడపును. రాత్రి యెల్లరును నిదురించు
 చుండునపు డాతఁడు శయ్య విడిచి నిశ్శబ్దముగా బయటకు
 వెడలును. తెల్లవాఱునపుడు తిరిగివచ్చును. విశేషవిలాప

¹ కాళీమూర్తిత్వమును దెలుపుచు శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు
 వచించును: “కాళీపాదపద్మములక్రింద శివుఁడు శవప్రాయముగాఁ బడి
 యుండును. కాళి శివుని అవలోకించుచుండును. ప్రకృతిపురుషసంయోగ మే
 యిందలి తాత్పర్యము. పురుషుఁడు అకర్త, కావున నాతఁడు శవప్రాయ
 ముగాఁ బడియుండును. పురుషునితోఁ జేరియుండుటవలననే ప్రకృతి—
 జగన్మాత—తన సృష్టిస్థితిలయకార్యముల నొనర్చుచున్నది.”

ముననో, దీర్ఘ కాలపర్యంతధ్యానముననో కన్నులు వాచి
యుండును. ఎచటికి వెడలుచుండునదియు నెవ్వ రడిగినను
జెప్పక తప్పించుకొనును. హృదయుఁడు ఈ రహస్యమును
గనుఁగొన నిశ్చయించెను.

శ్రీరామకృష్ణుని బహుసంవత్సరపర్యంతమగు తీవ్ర
తపోధ్యాననిష్ఠలకు నిలయమై నేఁడు పంచవటీక్షేత్రనామమున
ప్రసిద్ధమై ఆలయమునకు ఉత్తరమున నున్న ప్రదేశము
నాఁడు దట్టమైన చిట్టడవి. గుబురుకొనిన పొదలతోడను
ముండ్ల చెట్లతోడను నిండియుండిన యెగుడుదిగుడు నేల.
ప్రాయీకముగా సూర్యరశ్మియే చొరని చీకటితోన. దీనికి
తోడది పూర్వము శ్మశానవాటికయై యుండినందున జను
లెవ్వరును అచటికిఁ బోవ సాహసించువారు కారు. తన
యాధ్యాత్మికసాధనలకు శ్రీరామకృష్ణుఁ డీసలము నెన్నుకొని,
యందలి యొకవిశాలమైన యుసిరిక చె
అపరాహ్ణములను ధ్యాననిమగ్నుఁడై

హృదయుఁ డొక రేయి నిశ్చ
వెంబడించెను, కాని యా నిశీధమ
మును బ్రవేశించుటఁ జూడ నా
ఆతనికి భయము గొలువ
నిష్ఠులయ్యెను.

కృష్ణుని

వచనము.” హృదయుఁ డీ సమాధానముతో తృప్తి నొందక,
తన చర్య మఱింత విశేషముగా సాగించియు ప్రయోజనము
గానక, యొక రేయి యెట్లో సాహసించి యడవిలోఁ
జొరఁబాటి తన బాబును గాంచి మహాశ్చర్యచకితుఁ
డయ్యెను. అతఁ డేమి చేయుచుండెను? యజ్ఞోపవీతమైనను
లేక కేవల దిగంబరుడై యా యుసిరిక చెట్టుక్రింద ధ్యాన
నిమగ్నుడై యుండెను. ‘బాబూ! ఏమిది? కట్టుబట్టును,
యజ్ఞోపవీతమునుగూడ తీసివేసితివేమి?’ అని కొన్నిసార్లు
కేకలిడుచుఁ బ్రశ్నింప, నాతఁడు మెల్లమెల్లఁగా బాహ్యప్రజ్ఞ
నొంది, హృదయుని ప్రశ్న విని యిట్లు సమాధానించెను :
“తెలియదా? ఈ విధముగా పాశముక్తుడై సాధకుఁడు
ధ్యానింపవలయును. పుట్టినది లగాయతు మానవుఁడు ఘృణ
(అనఁగా రోత) లజ్జ, కులము, శీలము (అనఁగా స్వభావము),
భయము, వా (అనఁగా ప్రతిష్ఠ), జాతి, అభిమానము
ననునట్టి పాశములచే బద్ధుఁడగుచున్నాఁడు. ¹
‘నేను అందఱి కంటెను అధికుఁడను’
అ- చిహ్నమై జందెముకూడ పాశమగు
ని) ప్రార్థించుచో, ఈ పాశముల
ననునట్టి (మ)నఁ బేర్కొనఁ
ము.

నన్నిటిని తొలగఁద్రోసి యేకాగ్రచిత్తుఁడై ప్రార్థింప వలయును, ధ్యానింపవలయును. అందుచే వీనిని (బట్టను జుదెమును)తీసివేసితిని, ధ్యానానంతరము మరల ధరింతును.” హృదయుఁడు ఆలకించి మెల్లఁగా అటనుండి వెడలెను.

‘సాక్షాత్కారము నా కెపుడు లభించును? అమ్మను (జగజ్జననిని) ఎపుడు దర్శింతును?’—ఇదియే ఉచ్చాస్య సన్యాసములతోఁబాటు, హృదయస్పందనములతోఁబాటు నిరంతరమై శ్రీరామకృష్ణుని యంతరంగమునఁ జెలరేఁగ సాగిన మహావాంఛ. రామప్రసాదు, కమలాకాంతుఁడు మున్నగు మహాభక్తులు రచించిన భక్తిప్రపూరితకీర్తనముల నాతఁడు తన్మయుఁడై పాడుచు, దేవినిఁ బ్రార్థించుచుండును. ఆకీర్తనలచే నాతని హృదయమందలి భగవద్భావము లుబికి పొరలిపాట, తల్లి నెడఁబాసిన బిడ్డవలె అఖండవేదనతో వెక్కివెక్కియేడ్చుచు నిట్లు మొఱలిడుచుండును : “అమ్మా! అమ్మా! ఎక్కడ ఉన్నావు? నాకు సాక్షాత్కరింపుము. రామప్రసాదు నిన్నుఁ గాంచి నీ యనుగ్రహము నొంది ధన్యుఁడై యుండెఁగదా? నాకుఁ గానరావా? నే నంతటి నిర్భాగ్యుఁడనా? సౌఖ్యము, సంపద, సఖులు, భోగములు— ఇవేవియు నాకు వలదు. అమ్మా! నిన్నుఁ గాంచుటయే నా కోరిక.” అతని కన్నీరు సంతతధారగాఁ బ్రవహించుచుండును. ఇట్టి సమయములలోఁ దఱచుగా నాతఁడు కేవలము ‘అమ్మా! అమ్మా!’ యని విలపించుచుండ, ఆవిలాపములు జనసమూహముల నాకర్షింప, వా రాతనిఁ గాంచి, “పాపము, ఈయువకుని తల్లి చనిపోయెనుగాఁబోలును,

ఎంత దీనముగా విలపించుచున్నాడు ! ” అని తమ సానుభూతిని వెల్లడించువారు.

ఇట్లు తీవ్రభగవత్పరితాపమునఁ గడచిన యాదినము లనుగూర్చి కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణుడే శిష్యుల కిట్లు వచించును : “ ఒక్కొక్కప్పుడు తీవ్రభగవద్విరహవేదనచే మొగము నేలను బెట్టి రాచుకొన, గాయములై రక్తము వచ్చెడిది. ధ్యానముతో, ప్రార్థనలతో, భక్తిసాధనలతో దినము లట్టే నిమిషములనలఁ గడచిపోవ, నాకపుడు వానిని గూర్చిన యెఱుకయే లేకుండెడిది. సంధ్యాసమయమును ఆలయమునుండి శంఖఘంటారావములు ఘోషింప, సగలు గడచి రాత్రి యగుచున్నదని నాకపుడు స్మరణకు వచ్చెడిది. ఆయెఱుకతోఁబాటు నిరాశాదుఃఖము నన్ను అలముకొన, నేలపైఁ బడి పొరలాడుచు, మొగము నేలను రాచుకొని యిట్లు బొబ్బలుపెట్టువాడను : ‘ఓతల్లీ ! మఱియొక దినము నిరర్థకముగాఁ గడచిపోయినది. నా కింకను నీవు ప్రసన్నపు గ్గావైతివికదా !’ హృదయము అంపముతోఁ గోయఁబడినట్లు తోఁప, నేలపైఁ బొరలాడుచు, నేను బడు వేదనను గాంచిన జరులు, ‘అయ్యో ! పాపము ! ఈతఁ డేదియో శూలచే బంధపడుచున్నాడుకాఁబోలును !’ అనుకొనెడివారు.”

ఒక్కొక్కప్పు డాతఁడు కాళీమూర్తి మ్రోలఁ గూర్చుండి యిట్లు పలుకును : “ అమ్మా ! నీ వుండుట నిజమేనా ? కాక ఇదంతయు కేవలచిత్తవిభ్రాంతియూ ? ఉత్త కవితాకల్పనయూ ? ఉన్నచో, ఎందుకు నిన్నుఁ జూడఁ జాలకున్నాను ? పరమార్థము అభూతకల్పనయేనా ? గగన

కోసుమమేనా ?” కాని వెనువెంటనే యాతఁడు దైవసాక్షాత్కారము నొందిన రామప్రసాదాదిమహానీయుల దివ్యజీవితములను స్మరించి, వారివలె సాక్షాత్కారము నొందిననే జీవితము అర్థవంతమై, 'రసవంతమై, బ్రహ్మానందమయమై విరాజిల్లుననియు, లేనిచో రసాభాసమై, హాస్యాస్పదమై, నిరర్థకమై, దుర్భరమైపోవుననియు నిశ్చయించి, భగవత్సందర్శనార్థము తీవ్రతరపరితాపముతో, తన సాధనలను మహత్తరదీక్షతో సాగింపఁబూనును.

లోభికిఁ దాను గూడఁబెట్టుకొనిన ధనమునం దుండు మక్కువ, పతివ్రతకు భర్తయందలి ప్రణయము, తలిదండ్రులకుఁ దమ యేకైకపుత్త్వనం దుండు ననురాగము— ఇవి ముప్పిరిగొనినప్పు డేర్పడు గాఢప్రేమానురాగములును, పరితాపమును ఎట్టివో ఊహించినయెడల, తన భగవదనురాగమును, భగవత్పరితాపమును ఒకించుక గ్రహింపనగునని కాలక్రమమున నాతఁడు శిష్యులకుఁ దెలుపును. శ్రీరామకృష్ణుని అ ఖం డ భగవత్పరితాపమును, భగవదున్మత్తతనుగూర్చి My Master (నాగురుదేవుఁడు) అను తన మహోపన్యాసమున శ్రీవివేకానందస్వామి యిట్లు చాటియున్నాఁడు : “ఆమహానీయుఁడే నా కిట్లు తెల్పెను : ‘నాయనా ! ఒక గదిలో కాసులసంచయి, ప్రక్కగదిలో నొక దొంగయు ఉన్నారనుకొనుము. దొంగ నిశ్చింతగా నిద్రపోఁగలఁడా? ఎట్లు ఆగదిలోఁ జొరఁబడి కాసులసంచి చేపట్టుదునాయని తల్లడిల్లిపోవుచుండునుగదా? అట్లే యీ దృశ్యప్రపంచమునకు ఆధారభూతమైన పరతత్త్వ మొకటి

కలదని, దేవుడనువాఁడొకఁడున్నాఁడని, ఆతఁడు అమృతానందస్వరూపుడని, ఆయానందముతోఁ బోల్చిచూచినచో, విషయసుఖము లన్నియు తుచ్ఛములని—స్థిరవిశ్వాసము గలవాఁడు దానికై తీవ్రప్రయత్న మొనరింపకుండ నుండఁగలఁడా? నిమిషమైనను ప్రయత్నహీనుడై మనఁగలఁడా? మనఁజాలఁడు. ఈపరితాపము వానిని ఉన్మత్తునిఁ జేసివేయును. 'ఈదివ్యోన్మాదమే ఆయువకు నావేశించెను. ఈసమయమున ఆయనకు గురువనువాఁడెన్వఁడును, ఏవిషయమును జెప్పువాఁడును లేఁడు. ఎల్లరును ఆయనకు మతిపోయినదని తలఁచిరి. ఇదియేకదా లోకస్వభావము? తాకికవిషయముల నెవ్వఁడైనను ఉజ్జగించినచో, లోకము వానిని పిచ్చివాఁడనును; కాని యీపిచ్చివాండ్రే లోకమున ఉత్తమోత్తమగణ్యులు, లోకాభ్యుదయమునకు వీరే మూలకారణభూతులు. ఇట్టి యున్మాదమునుండియే మన జగత్తును ఉట్టూఁతలూఁగింపఁగలిగిన శక్తులు ఉద్భవించినవి; ఇట్టి యున్మాదమునుండియే లోకమున మహాపరివర్తనము గల్గింపఁగల శక్తులు ఉద్భవింపఁగలవు. "

ఇంతటినుండియు యథాక్రమమున పూజచేయుట ఆతనికి అసాధ్యమయ్యెను. ఏవిధమైన చలనము లేకుండ శిలాప్రతిమమ్రమాల నాతఁడు మఱియొక శిలాప్రతిమవలెఁ గూర్చుండును. ఒకప్పు డాతఁడు పిచ్చివానివలె సంచరించును; మఱుక్షణమున పసిబిడ్డవలె నేడ్చును. పూజారంభ విహితధ్యానసందర్భమున తలపై పుష్పము నిడుకొని యేరెండుగంటలసేపొ నిశ్శబ్దముగా అట్లే కూర్చుండును.

నై వేద్యము నర్పించి దేవి ప్రత్యక్షముగా ఆరగించుచుండినట్లు తదేకదృష్టితో నామెవై పు చూచుచుండును. ఉదయము పూలు కోసి మాలలు కట్టి గంటలతరబడిని దేవి నలంకరించు చుండును. సాయంసంధ్యాసమయమున హారతల నిచ్చుచు, వానిని సరిసమాప్తినొందించు మాటయే మఱచిపోవును. ఆలయోద్యోగులు ఎవ్వ రేమనిసను, అనుకొనిసను, మధురఁడుమాత్రము ఆతని తన్మయత్వమునకు ముగ్ధుఁడగు చుండెను. తన మహాలక్ష్మ్యసాధనయందు నిమగ్నుఁడై యుండిన శ్రీరామకృష్ణునకు ఒరులు తన చర్యలను గాంచి ముగ్ధులైన నేమి? క్రుద్ధులైన నేమి? భూషించిన నేమి? దూషించిన నేమి? ఆతనికి సమాసమే. మహావిరక్తుఁడగు నాతని నిద్రాహారములు విశేషముగా క్షీణించెను. వక్షము, ముఖమును భావోద్రేకముచే సదా ఎఱ్ఱవాటియుండును. కన్నులు తఱచు బాష్పపూరితములై యుండును.

ఆ మహాహృదయమథనము బ్రహ్మానందామృతఫల ప్రాప్తిని గాంచు సమయ మాసన్నమైనది. ఆశానైరాశ్య తరంగఁడోలాందోళిత మగుచున్న యా మానసము సాక్షాత్కారమహాప్రశాంతస్థితి నందు తరుణము ఇరక క్షణములో నున్నది. అనిర్వచనీయాత్రితో నాతఁ డొకనాఁడు, “అవ్వా! నిన్ను నే నెంతగా ప్రార్థించుచున్నను, కొంచెమైనను నా మొఱ ఆలకింపవా? రామప్రసాదుని ధన్యునిఁ జేసితివికదా? నన్ను ఏల ధన్యునిఁ జేయవు?” అని మొఱలిడుచు, నిరాశాసంజనితదుఃఖము హృదయము నలముకొన, జీవితము నంత మొందించుకొనఁ బ్రయత్నించునంతలో అద్భుతరీతిని

సాక్షాత్కారము లభించెను. ఈ మహాసంఘటనమునుగూర్చి యాతని వాక్కులనే క్రోడీకరించుచున్నాము :

“అమ్మ సందర్శనము నొందనై తినిగదాయని మహా తీవ్రబాధ పడుచుంటిని. ఆ దారుణవ్యధ మెలిపెట్టి తడిబట్టను పిండునట్లు నా హృదయమును సిండివేయుచుండెను. ఈ జన్మమున నా కామె సాక్షాత్కారభాగ్యము లభింప దేమో యను ఘోరమైన అశాంతియు భయమును నన్ను ఆవేశించెను. వియోగతాపము దుర్భరమయ్యెను. ఎందుకీబ్రతు కనిపించెను. అకస్మాత్తుగా నా దృష్టి అమ్మగుడిలో నున్న ఖడ్గముపైఁ బడెను. జీవితము తుదముట్టింప నిశ్చయించుకొని, పిచ్చివానివలె అచటికిఁ బరుగెత్తి తటాలున ఖడ్గము పట్టుకొంటిని. అకస్మాత్తుగా ‘అమ్మయొక్క అద్భుతదర్శనము’ లభించెను. దేహస్మృతి గోల్పోయి నేలపైఁ బడిపోయితిని. అటుపై బాహ్యలోకమున నేమి జరుగుచుండెనో నాకు స్ఫురణయే లేదు—నాఁడును మఱు నాఁడును ఎట్లు కడచెనో ఎఱుకయే లేదు. కాని అంతరంగమున అనిర్వచనీయానందవాహిని—అంతకుముందు నే నెన్నఁడును అనుభవింపని దివ్యానందము—ప్రవహించుచుండెను; మఱియు అమ్మ (జగదంబ) ఉనికి భాసించెను.”

ఈ యనుభూతినిగూర్చియే మఱియొకప్పు డాతఁ డిట్లు వివరించెను : “నానాభాగములతోసహా భవనములును, ఆలయమును, నా చుట్టునుండిన సమస్తము క్షణములో అదృశ్యమయ్యెను; ఇంక నేమియు లేనట్లు తోఁచెను! దేదీప్యమానమగు అనంతచైతన్యసాగరముమాత్రమే నాకు

గోచరింపసాగెను. ఏనై పు చూచినను—అన్నిదిశలనుండియు—ఆదివ్యసాగరతరంగములు గంభీరఘోషతో నావై పు ఉవ్వెత్తుగ వచ్చుచుండెను. అప్పుపాటులో అవి నాపైఁ బ్రసరించి నన్ను ముంచివేసెను. ఉక్కిరిబిక్కిరియై, స్మృతి తప్పిపోవ, క్రిందఁ బడిపోతిని!”

ఈ చిద్రూప తేజస్సాగరమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన యభీష్టదై వతమగు కాళీమాతను సందర్శించెనా? సందర్శించియేయున్నట్లు ఊహింపనగును. ఏలన, బాహ్యాస్మృతి నొందినంతనే, ‘అమ్మా!’ యని దీనస్వరమున నాతఁడు ఉచ్చరించుచుండెను.

జగజ్జననీసందర్శనమును అవిచ్ఛిన్నముగాఁ బొంద వలయుననునదియే యింక నాతని నిరంతరమహావాంఛ. ¹ భగవదనుభవము కొల్లగొని కరతలామలకము గావించుకొను పర్యంతము తృప్తి నొందఁజాలని ఆధ్యాత్మిక యోధాగ్రేసరుఁడు శ్రీరామకృష్ణుఁడు. కాని జగజ్జనని కాతఁడు ముద్దుబిడ్డఁడు. తన మహాభిలాషను నెఱవేర్చుమని యాతఁ డామెను నానా విధములుగా బతిమాలుకొనును, ప్రార్థించును, నిలపించును. “అమ్మా! నన్ను అనుగ్రహించి సాక్షాత్కరింపుము” అని యాతఁడు మహాపరితప్తహృదయుఁడై, యొక్కొక సమయ

¹ ఈ సమయమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు కేవలము మఱియొక సారి దేవీసందర్శనము నొందఁగోరెనని కొందఱి యభిప్రాయము. కాని యాతఁ డింతటినుండియు, అవిచ్ఛిన్న సందర్శనవాంఛ నొందసాగెనని ‘శ్రీ శ్రీరామ కృష్ణ లీలాప్రసంగము’ స్పష్టీకరించుచున్నది. (Refer Sri Rama-Krishna The Great Master, pp. 143.)

మున నేలపైఁ బడి పొకలాడుచు బాష్పధారలచే నేల తడిసి
 పోవునట్లు రోదనముచేయును. ఈ సమయమందలి తన
 మనఃస్థితినిగూర్చి కాలాంతరమున శిష్యుల కాతఁ డిట్లు
 తెలుపుచు: “జనులు నా చుట్టును (రోదనచేతను, ప్రార్థనల
 చేతను ఆకృష్టులై) మూఁగినయెడల, వారు కేవలము నీడల
 వలెను, తెరపై వేయఁబడిన బొమ్మలవలెను—అంతటి
 కల్పితవ్యక్తులుగాఁ—దోఁచెడివారు : అందుచే వారియెదుట
 నా భావోద్రేకముచు గనఁబడున లజ్జకాని, సంకోచముకాని
 కలిగెడిది కాదు. కాని అమ్మయెడఁబాటువలనిదుర్భరావేదనచే
 బాహ్యస్మృతి కోల్పోయినపుడెల్ల, ఉత్తరక్షణముననే
 నిరుపమాన తేజోమయస్వరూపమున వరదాభయహస్త
 ములతో స్రత్యక్షమయ్యెడిది. ఆ భవ్యరూపము నవ్వుచు,
 సంభాషించుచు, బుజ్జగించుచు, నానాప్రకారములుగా
 బోధించుచు, సాక్షాత్కరించెడిది.”

ది వ్యో న్మా ద ము

“యా ప్రీతి రవివేకానాం విషయే ష్వనపాయినీ,
 త్వం అనుస్మరత స్తా మే హృదయా న్నాససర్పతు” (క్షణిక
 ములగు విషయసుఖములయందు అవివేకుల కెట్టి ప్రీతి
 యుండునో, ఓ సర్వేశ్వరా! నిన్ను ధ్యానించునపుడు నీయం
 దట్టి గాఢమగు ప్రీతి నా హృదయమునుండి తొలగిపోకుండు
 గాక!) అని భక్తాగ్రేసరుడగు ప్రహ్లాదుడు ప్రార్థించును.
 విషయసుఖములనిన లోకుల కెంత యబలాటము! ఎంత
 యాందోళన! ఎంత గగుర్పాటు! వాని నిమిత్త మెంత
 కష్టమైన నోర్తురే! ఎంత యవమానమైన సహింతురే!
 విషయసుఖాన్వేషణమున తుదకు నిజముగా పిచ్చివాం
 డై ప్రోవుచుందురే! ఈ యున్మత్తలోకమున కొందఱకు
 డబ్బుపిచ్చి, కొందఱకు సంతానపుబిచ్చి, కొందఱకు భోగముల
 పిచ్చి, మఱికొందఱకు పేరుప్రతిష్ఠలపిచ్చి—ఇం దనేకులకు
 తామితరుల నణగఁద్రొక్కి యెఱైనను పైకి రావలయునను
 పిచ్చి. ఇక నెవరి పిచ్చి వారి కానందము! ప్రపంచమును
 ఉన్మత్తశరణాలయమున లోకు లిట్లు నానావిధములుగా
 ఉన్మత్తులై యుండ, తాను భగవత్ప్రాప్తినిమిత్తము ఉన్మత్తుడ
 నై తినని కాలాంతరమున శ్రీరామకృష్ణుడే వచించును.
 అఖండసచ్చిదానందమూర్తి, అనంతకల్యాణగుణాకరుడు,
 పరమప్రేమాస్పదుడును నగు భగవంతునిఁ బొందనై తినిగదా
 యను దివ్యవిరహోన్మాదమును, తదుపరి అవిచ్ఛిన్నసాక్షా

తాకరమున బ్రహ్మానందానుభవోన్మాదమును బొందఁగలుగు
కెంతటి మహాభాగ్యము!

దేవీసాక్షాత్కారము శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యజీవితో
ద్యానమునకు వసంతోదయము. ఇంతటినుండియు అపూర్వా
శయములతో, అపూర్వసాధనలతో, అపూర్వదివ్యాను
భవములతో విరాజిల్లనున్న యాతని ఆధ్యాత్మిక సార్వభౌమ
స్థితికి ప్రారంభోత్సవము. ఈసమయమున నించుమించుగా
ప్రతిదినము ఆతఁడు అసాధారణదివ్యదర్శనములను బడయ
సాగెను. ఇందుఁ గొన్ని ధ్యాననిమగ్నావస్థయందు—
సమాధ్యవస్థయందుఁ—గలుగ, కొన్ని బాహ్యప్రజ్ఞావస్థ
యందే కలుగుచుండెను. బాహ్యప్రజ్ఞావస్థయందు దిట్లు దివ్య
దర్శనములను బడయఁగల్గెనన్నచో, ఆతని యంతఃకరణ
మెంతటి పవిత్రమై యుండియుండవలయునో, ఉన్నతా
ధ్యాత్మికభూమిక లాతని కెంతటి స్వాధీనములై యుండ
వలయునో ఊహింపనగును. ఈ లోకముననే మసలుచుండి
నను, నిజముగా మఱియొకలోకమునకుఁ జెందిన వ్యక్తియగు
నాతఁడు ఇతరులకు అదృశ్యులగు నే దేవతలతోడనో తఱచు
సంభాషించుచుండును. కాళీప్రతిమతో మంతనములాడు
చుండును, సల్లాపించుచుండును, సంభాషించుచుండును.
కాళికాలయమునకు సంబంధించిన జనుల కిదంతయు కేవలము
పిచ్చిధోరణిగాఁ దోచెననుటకు సందియము లేదు. తీవ్ర
సాధనలవలన నాడీకోశము దుర్బలమై మెదడు చెడెనని
హృదయుఁడు—ఆతని సన్నిహితుఁడు—నిశ్చయించెను.
భూకైలాసపాలకుల సంస్థానవైద్యునితో సంప్రతించి

యాతనిచే చికిత్స చేయింపసాగిరి. కాని శ్రీరామకృష్ణుని మనఃస్థితిని గ్రహించుపట్ల మందులనఁదగు వారిమందులచే, చికిత్సలచే గుదురు పిచ్చియా యది? గుణమేమియుఁ గనఁ బడనందున చికిత్స విరమింపవలసివచ్చెను.

దేవీ సాక్షాత్కార సంజనితానందోద్వేగముచేఁ గొన్నాళ్లవఱకును పూజాదికార్యములను నిర్వహించు టాతనికి అసాధ్యమయ్యెను. అయ్యెడ హృదయుఁడు వానిని జరుపువాఁడు. తదనంతరము అవిచ్చిన్న సాక్షాత్కారమునకై దుర్భరపరితాపము నందుచుండియు, మనస్సు కొంత శాంత స్థితిలో నున్న దినములలో శ్రీరామకృష్ణుఁడు పూజచేయుఁ బూనును. ఈసమయమందలి తన ధ్యానానుభవములను గూర్చియు మనఃస్థితినిగూర్చియు కాలక్రమమున నాతఁ డిట్లు వివరించును : “ ఆలయమున కెదుటి మంటపపుబ్బిట్టగోడపై నున్న భైరవ (శిలా) విగ్రహమును గనఁబఱచుచు, ‘నీ వట్లు నిశ్చలముగా, నిశ్శబ్దముగా నుండి అమ్మపాదారవిందములను ధ్యానింపవలయును’ అని మనస్సును శాసించుకొనువాడను. ధ్యాన మారంభించినంతనే, చీలమండలనుండి మీఁదికి కీళ్లను ఒకదానివెంబడినొకటిగా నెవ్వరోలోనుండి తాళము వేయుచుండిరా యనునట్లు చిత్రమైన శబ్దములు స్పష్టముగా వినిపించెడివి. అటుపై లేశమును గదలఁజాలను, మెదలఁ జాలను. ధ్యానము సాంతమగువఱకు నిర్బంధముననో యను నట్లు అదే స్థితిలో నుండువాడను. ధ్యానాంతమున తలక్రిందు వరుసలో కీళ్లకు వేయఁబడిన తాళము లొకటొకటిగాఁ దీయఁబడు శబ్దములు వినఁబడును. అప్పుడే మెదలఁగలుగుట.

ధ్యానారంభమున మిఁదుఁగుఁలుగుంపులవలె తేజఃకణములు కనఁబడుచుండును. ఒక్కొక్కప్పుడు దేదీప్యమానమైన మంచుతెర నానాదిశలను ఆవరించియున్నట్లు గోచరించును. ఇంకొకప్పుడు కరఁగిన వెండివలె ధగధగలాడు తరంగములు సర్వత్ర వ్యాపించియున్నట్లు కనిపించును. కన్నులు మూసికొని యున్నను, తెఱచికొనియున్ననుగూడ ఈ దృశ్యములు గోచరించుచుండును. వీని యర్థమేమో, నా ఆత్మోన్నతికి ఇవి సాధకములో, సాధకములో గ్రహింపఁజాలక, అత్యంతార్థితో అమ్మ నిట్లు ప్రార్థించువాఁడను : ‘అమ్మా ! వీని యర్థమేమో ఎఱుఁగను. నీ సాక్షాత్కారమునకు పలయు మంత్రాదు లేవియు నాకుఁ దెలియవు. అమ్మా, నిన్ను దర్శించు టెట్లో నాకు బోధింపుము. నీవు గాక నాకు ది క్కెన్నవరు ? గురు వెన్నవరు ?’ అహర్నిశము ఇదియే నేఁ జేయుచుండెడి ప్రార్థన. దుఃఖము మితిమీరినప్పుడు వెక్కివెక్కియేడ్చువాఁడను. ”

జగజ్జనని నుద్దేశించి యొక్కొక్కప్పు డాతఁడు, “అమ్మా, వినోదార్థము తల్లి తన బిడ్డకుఁ గానరాకుండ దాఁగియుండునుగదా ? అట్లే నాతో దాఁగుదుమూఁతలాడు చుంటివా ?” అని కొంత మనశ్శాంతి నొందుచుండును. ఆతని చర్యలనుగూర్చి లోకుల—అందు ముఖ్యముగా ఆలయోద్యోగుల—గుసగుసలు నానావిధనిండలుగాఁ బరిణమించి చెవినిఁ బడుచుండెను. కాని యవి యాతని నిరంతర దేవీ చింతాప్రపూరిత మా న న ము నఁ బ్రవేశింపఁజాలక పోయెను.

ఏమహోత్తమవివ్యానభూతికై యాతఁడు అనవరతము
దేవిని ప్రార్థించుచు పరితపించుచుండెనో, అట్టి అవిచ్ఛిన్న
సాక్షాత్కారము క్రమక్రమముగా లభింప నారంభించెను.
పూర్వము పూజాధ్యానసమయములం దొక్కొక్కప్పు
డామె రమణీయహస్తమునో, పాదపద్మములనో, దివ్యప్రేమ
విలసితముఖారవిందమునో ఒకించుక దర్శింపఁగలుగువాఁడు ;
ఇపు డామె దివ్యసుందర తేజోమయమూర్తి మందహాస
మొనర్చుచు, తనతో సంభాషించుచు, ' ఇది చేయు మిది
చేయకు 'మని యుపదేశించుచున్నట్లు లాతనికిఁ దఱచు
ప్రత్యక్షమగుచుండును. ఇదివఱకు నైవేద్యము సమర్పింపఁ
బడునపుడు ఆమె నేత్రములనుండి యొక తేజఃకిరణము
వెలువడి నైవేద్యమును స్పృశించి యందలి సారమును
మాత్రము గ్రహించునట్లు కానవచ్చెడిది. ఇపుడో, విధ్యుక్త
సమర్పణమునకుముందే యామె నైవేద్యము నాగించుటకు
ఆత్రముచూపుచు, ఆసీనయైయున్నట్లు ఆతఁడు గాంచును.

పూర్వము కాళీశిలాప్రతిమ చైతన్యమంద
లాతఁడు పరిగణించువాఁడు ; ఇపుడు శిలా
మైపోయి యా స్థానమున దివ్యప్రేమాన
దనపైఁ బఱపుచున్న జగన్మాత శ్రీ
కాలాంతరమున నాతఁ డిట్లు వచ్చి
యొద్ద చేయి పెట్టి చూతునుగదా
శ్వాసలు నాచేతిపైఁ బడుచుం
దీపారాధన జరిగిన వెనుక, ఏ
గాక, గోడలపై ఆమె

కెన్నఁడును గనఁబడలేదు. బాలికనలె•నామె మహోల్లాసముతో గంతులిడుచు, ఆలయపుమీఁదియంతస్తునకు వెళ్లుచుండ, ఆమె పాదభూషణముల గలగలలు నా గదిలోనికి వినిపించెడివి. భ్రమపడితి నేమోయని చట్టన బయటికి వచ్చిచూడ, విరియఁబోసికొనిన కేశపాశములతో ఆమె పైయంతస్తునసారాలో నిలుచుండి కలకత్తానో, గంగానదినో తిలకించుచుండును. ”

శ్రీరామకృష్ణుని పారమార్థికజీవితలత మహత్తరవికాసము గాంచెను. ఆరాధనసంబంధములగు శాస్త్రోక్తవిధానములకును, ఆచారములకును, నియమములకును ఇఁక నాతఁడు అతీతుఁడు, జగజ్జననీసాక్షాత్కారసల్లాపలాలనాదిక మహాభాగ్యములను గొల్లగొనఁగలుగుచుండిన యాతని కిఁక ఆచారాదిలాంఛనము లేల? కర్మకలాపము లేల? నియమబంధనము లేల? సాష్టాంగప్రణామములతో నాతఁడు ఆలయమున వ్రేలుపడెడు. భీతహృదయముతో, బేలచూపులతో మీరింపఁడు. దూరదూరముగా నిలువఁడు.

“అను బరింపఁడు. కన్నతల్లియొద్ద నటు తల్లియొద్ద బిడ్డకు భయమా? తల్లికంటె సుతరవ్యక్తి, బిడ్డకు మతేమి కలదు? ఉన్నను, కొట్టుచున్నను, ‘అమ్మా! ను, తల్లిని మఱింత గాఢముగా ప్రేమిగదా? ‘అమ్మ’ యనుమాట గు మాట మతేమి కలదు? యను నామ మెంత

మనోహరము ! దేవీభావములలో మాతృభావము అత్యంత సహజముకదా ! ఆత్మోద్ధారకముకదా ! దేవీసాక్షాత్కార దివ్యసాధనభూతమై విరాజిల్లు ప్రేమామృతవాహినికదా మాతృభావము ! ప్రళయతాండవ మొనర్చు మహారాత్ర మూర్తియు కరాళియునగు నామెయే, “నైషా ప్రసన్నా వరదా నృణాం భవతి ముక్తయే—వరప్రదాయినయైన యా దేవియే ప్రసన్న యైనపుడు నరులను సంసారబంధ విముక్తులను జేయుచున్నది” అని దేవీమాహాత్మ్యము వక్కా గించురీతిని, తన భక్తులపై కరుణాకటాక్షవీక్షణములను బలుపు భద్రకాళి, భవతారిణీమహాకాళి, జగన్మాత.

శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యానందానుభవోన్మత్తతనుగూర్చి హృదయంగమమగు ననేకవిషయములను హృదయుఁడు తెల్పియున్నాఁడు. ఆతఁ డిట్లు వచించును: “ఆలయమున— ముఖ్యముగా తాకుడు (శ్రీరామకృష్ణుఁడు) పూజచేయు చుండునప్పుడు—ప్రవేశించుచో, అనిర్వచనీయమైన యొకా నొక దివ్యావేశము గలుగ శరీరము పులకరించును. పూజా కాలమున ఆయన యెట్లు వర్తించునో చూడవలయుననెడి ప్రబలాసక్తికి లోనై అనేకసమయములలో, అకస్మాత్తుగా నే నచటికి వెళ్లి చూచుచుండెడి సంఘటనములు నన్ను ఆశ్చర్యచకితుని, భక్తిపులకితాంగునిఁ జేయుచుండెడివి. కాని బయటికి వచ్చినప్పుడు మనస్సున సందేహము కలుగు చుండెడిది. ‘బాబుకు నిజముగా పిచ్చియై తిన్నదా ? కానిచో పూజాకాలమున అట్లేల అశాస్త్రీయకృత్యములను జేయును?’ అనుకొనువాఁడను. రాణికిని, మఘరాబాబునకును ఈ

పూజాసమాచారము తెలిసినచో, వా రేమనుకొందురో, ఏమందురోయని నా భీతి. కాని ఆయన ఈ విషయములపట్ల పూర్తిగా ఉదాసీనుఁడు. నే నేమైనను జెప్పినను వినిపించుకొనువాఁడుకాఁడు. ఇట్టివిషయములనుగూర్చి పూర్వమువలె ఆయనతో అంతగాఁ బ్రస్తావింపను సాహసింపఁజాలకపోవువాఁడను. ఏదో అనిర్వచనీయమైన భయమును సంకోచమును నా వాగ్బంధనచేయుచుండెడివి. ఆయనకును నాకును హఃస్తిమశకాంతర మున్నట్లు తోచును. అందుచే నిశ్శబ్దముగా నా శక్తికొలఁదియు పరిచర్యచేయుచుంటినన్నమాటయేకాని, ఆయన అసాధారణవైఖరివలన ఏదియో ముప్పువచ్చుననిమాత్రము భయపడుచునేయుంటిని. ”

శ్రీరామకృష్ణుని పూజాపద్ధతినిగూర్చి హృదయుఁ డిట్లు పలుకును : “ పూవులను, మా రేడుదళములను గైకొని, ఆయన తన తలకును, తొమ్మునకును, శరీరమున కంతకును—తుదకు పాదములకునై తము—అద్దుకొని, పిమ్మట వానిని కాళీచరణారవిందములకు సమర్పించును. మఱియొకప్పుడాయన యెట్టవాతిన కన్నులతోడను, వక్షముతోడను, త్రాగియున్నవానివలెఁ దూలుచుఁ దన యాసనము వీడి, దేవీపీఠము నెక్కి, ప్రీతిపూర్వకముగా నామె చుబుకము తాఁకి బుజ్జగించుచుఁ బాడును, సల్లాపించును, పరిహాసము చేయును, నవ్వును, దేవిచేతులను బట్టుకొని నృత్యముచేయ నారంభించును! నై వేద్యసమయమున నొక కబళము చేతఁ బట్టుకొని త్వరితగతిని వెళ్లి దేవిమూఁతియొద్దఁ బెట్టి తినుమని బతిమాలును. అపు డీ మనోహరసంభాషణ జరుగును :

‘ నన్ను ముందుఁ దినుమందువా? సరే తిందును! ’ అని కొంత తాను దిని, మిగిలినది దేవినోటఁ బెట్టి, ‘ నేను దిన్నానుగదా! ఇప్పుడు నీనంతు, తిను’మనుచు! ఒకనాఁడు నై వేద్యసమర్పణ సమయమున, ‘ మ్యా వు, మ్యా వు ’ మని యఱచుచు, ఆలయములోనికి వచ్చియుండిన యొకపిల్లిని జూచి, ‘ అమ్మా, తినుటకుఁ దొందరపడుచున్నావా? ఇదిగో, తిను, అమ్మా, తిను! ’ మనుచు, నై వే ద్య ము పిల్లికిఁ బెట్టెను. రాత్రి పవళింపు సేవాసమయమున దే వి నిఁ బరుండఁబెట్టుచు, ఒక్కొక్కప్పు డా తఁ డు, ‘ నన్ను దగ్గఱ పండుకొనుమనుచుంటివా? సరే పండుకొందును ’ అనుచుఁ గొంత తడవామె వెండిమంచముపైఁ బరుండును. ఇది యిట్లుండ, పూజకై కూర్చుండి, గాఢధ్యానమున మునిగిపోవ, బాహ్య స్మృతిచిహ్నము లెంతమాత్రము కానరాకుండ నెంతయో సేపు అట్లు కడచిపోవును. ఉదయమున దేవిమాలలనిమిత్తము పూలు కోయునప్పుడును ఆయన ఎవరినో ముద్దులాడును, ఎవరితోడనో సంభాషించును, పరిహాసములాడును, ఉల్లసిించును, ఎవరియొద్దనో గాఢముగుడుచును. రాత్రులు కనులు మూయఁడు. నే నెప్పుడు మేల్కొని చూచినను, దివ్యభావ పరవశుడై సంభాషించుచుండును, లేక పాడుచుండును, లేదా, ఇప్పుడు పంచవటి యున్నతావున ధ్యాననిమగ్నుడై యుండును. ”

ఇట్టివన్నియు ఉన్మాదలక్షణములుగా భావించుట లోకులకు పరిపాటియేకదా! భట్టాచార్యునకు (అనఁగా శ్రీరామకృష్ణునకు) మతిపోయినదని స్థానికాధికారు లిప్పుడు

నిశ్చయించుకొనిరి. ఏడ్చుట, నవ్వుట, విగ్రహముతో ముచ్చట
లాడుట — యనువానిమాట యటుండ — పూవులతోఁ దన
పాదములను దాఁకి వానిని దేవికి అర్పించుటా! నై వేద్యమును
దేవికి సమర్పించుటకు ముందుగానే తాను దినుచుండుటయా!
దేవీసింహాసనము నెక్కి తనయెంగిలిని దేవినోటఁబెట్టుటయా!
దేవీతల్పమున స్వయముగాఁదాను శయనించుటయా! ఎంతటి
మహాపచారములు ! దారుణకృత్యములు ! ఇట్టిపనులు
చేయువాఁడు ' పూజారి ' ¹ కాని ' పూజోరి ' కాఁడే!
మతియున్నవాఁ డెవఁడైనను ఇట్టి ఘోరాపచారములకు
ఒడికట్టుకొనునా? — ఇదియే వారల యభిప్రాయము. ఇట్టి
వానిని దేవ్యాలయమున నుండనిచ్చుట యుక్తముకాదనియు,
అమంగళకరమనియు నెంచియు, స్వయముగా నేమియుఁ
జేయఁజాలక, విషయములను సవివరముగా మధురునకుఁ
దెలియఁబఱచిరి. మధురుఁ డొకనాఁడు అకస్మాత్తుగా వచ్చి,
నిశ్శబ్దముగా ఆలయమునఁ బ్రవేశించి, శ్రీ రామకృష్ణుని
పూజావిధానమును బరిశీలింపసాగెను. రసజ్ఞుఁడు, పరిశీలన
దక్షుఁడు నగు నాతనికి విషయము విస్పష్టమైనది. “ నేటికి
ఆలయప్రతిష్ఠ సార్థకమైనదికదా! దేవీపూజ సుసంపన్న
మైనదికదా! జగన్మాత నేటికి ఆలయమున ఆవిర్భావము
నొంది ప్రకాశించుచున్నదికదా!” యని యాతఁడు భక్తి
పులకతాంగుఁడై, పరమానందభరితుఁడయ్యెను. ఇంటికి
వెళ్లి, మఱునాఁ డాతఁడు, భట్టాచార్యమహాశయులు (అనఁగా

¹ పూజా + అరి = పూజారి, అనఁగా పూజకు శత్రువు.

శ్రీరామకృష్ణుడు) తమ యిచ్చవచ్చినరీతిని పూజచేయవచ్చుననియు, ఆయన కెవ్వరును ఎట్టి యాటంకమును గల్పింపరాదనియు ఆలయపర్యవేక్షణాధికారికి తనయాజ్ఞాపత్రముపంపెను.

భక్తివికాస క్రమమునుగూర్చి (కాలక్రమమున) శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు వచించును : “శాస్త్రవిధుల ననుసరించునది ‘వైధభక్తి’. నియమితవిధుల ననుసరించి నామ జపముచేయుట, ఏకాదశ్యాదిశుభ్యాతిధులందు ఉపవసించుట, తీర్థయాత్రలుచేయుట, శాస్త్రోక్తమైన పూజాద్రవ్యములతో భగవంతు నర్చించుట—ఇట్టి నియమములన్నియు వైధభక్తికి లక్షణములు. ‘శాస్త్రములు ఈకర్మములను విధించుచున్నవి, కావున నేను జేయుచున్నాను’ అను భావనతోఁ గూడినది ఈ వైధభక్తి. ప్రహ్లాదునకువలె అఖండమైన భగవత్ప్రేమచే లభించు మఱియొకవిధమైన భక్తికలదు : అదియే ‘రాగభక్తి’. గాలి వీచకుండునంతవఱకు విననకట్టితో వినరుకొందుము. వైధభక్తి యిటువంటిది. స్వయముగా మలయమారుతము వీచునపుడు విననకట్టిను ఆవలఁబెట్టుదుము. ఇట్లే రాగభక్తి కలుగునపుడు శాస్త్రవిహితక్రియాకలాపములను ఆచరించుట అనావశ్యకము. స్వయముగా భగవత్ప్రేమోన్మత్తత కలుగునపుడు వాని నెవరు ఆచరింతురు ? భక్తుఁడు పిచ్చివానివలె ఒకప్పుడు నవ్వును, మఱియొకప్పుడు ఏడ్చును. ఆతఁడు ఇంద్రియములను పూర్తిగా జయించియుండును. లోకులకు అత్యంతప్రియమగు శరీరమునే మఱచును. చాలకాలము వైధభక్తిసాధన చేసినయెడల, ఉత్తమమగు రాగభక్తి—ప్రేమభక్తి—లభించును.”

అత్యంతసహజముగా శ్రీరామకృష్ణుడు వడసిన యీదివ్యప్రేమోన్మాదము సరమభాగవతోత్తమస్థితి యనుట స్పష్టము. కాని యీ మహత్తరపరిణామము ఇపు డాతని కై నను ఇకమిత్థముగాఁ దెలియకుండెననుటకు క్రమముగా మన కనేకనిదర్శనములు కానవచ్చును.

శ్రీరామకృష్ణునకు ఈ సమయమున శరీరమందంతటను కారము నూఱిపూసినట్లు దుర్భరమైన మంట కలుగసాగెను. కాలాంతరమున దీని నాతఁ డిట్లు వివరించెను : “సాధ్యా వందనము, పూజ మొదలగువాని నాచరించునపుడు, శాస్త్ర విహితవిధానము ననుసరించి, శరీరమునందలి పాపపురుషుఁడు దగ్ధమైపోయెనని భావించువాఁడను. శరీరమున నిజముగా పాపపురుషుఁడనువాఁ డుండుననియు వానిని వినాశముచేయ నచ్చుననియు అపు డెవ రెఱుఁగుదురు ! సాధనప్రారంభము నుండియు శరీరము మంటలెత్తసాగెను. అదేదియో వ్యాధి యనుకొంటిని. క్రమముగా అది వృద్ధియై దుర్భరమైనది. వైద్యులు చెప్పిన నానావిధతైలములు మర్దనముచేయఁ బడినవి. కాని మంట లెంతమాత్రము తగ్గలేదు. ఒకనాఁడు సంచవటిక్రిందఁ గూర్చుండియుండఁగా, కా టు న ల్ల ని శరీరముతో, చింతనిష్ఠులవంటి కన్నులతో, భయంకరా కారుఁడైన యొకపురుషుఁడు తాగినవానివలెఁ దూలుచు, (తన శరీరము చూపుచు) ఇందుండి వెలువడి నాయెదుట నడయాడసాగెను. చూతునుగదా, ఉత్తరక్షణముననే, సౌమ్యమూర్తియు, కాషాయాంబరధారియు, త్రిశూల పాణియు నగు మఱియొక పురుషుఁడు అట్లే (యీ శరీరము)

లోనుండి బయల్పడలి, ముందుఁ జెప్పిన భీషణాకారుని ప్రచండరీతి నెదుర్కొని చంపివేసెను. నాఁటినుండియు మంట తగ్గిపోసాగెను! ఈ సంఘటనకుముందు ఆఱునెలల పర్యంతము ఆ మంటతో బాధపడితిని.”

శ్రీరామకృష్ణుఁ డిఁక దాస్యాదిభక్తిభావముల నవలంబించి యం దెట్లు చరితార్థత గాంచెనో ఆచరిత్ర యం త యు అత్యంతరమణీయము. కాళీసాక్షాత్కారా నంతరము కొలఁదికాలమైనంతనే శ్రీరామకృష్ణుఁడు దాస్య భక్తిసాధనయందు నిమగ్నుఁడయ్యెను. ఈదివ్యసాధనాను భవములనుగూర్చి కాలక్రమమున నాతఁ డిట్లు తెలుపును : “నిరంతరము హనుమంతుని దివ్యశీలముచుగూర్చి చింతించుచు నావ్యక్తిత్వమును పూర్తిగా మఱచిపోయితిని. ఆసమయమున ఆహారవిహారాదినిత్యకృత్యముల నన్నిటిని హనుమంతుని వలెనే చేయవలసివచ్చెను—చేయవలయునని అట్లు చేయు చుంటినా? కాదు, దానంతటదే అట్లువర్పడెను. కొంతభాగము తోఁకవలె వ్రేలాడునట్లు కట్టుబట్టను మొలకు దట్టివలెఁగట్టు కొని, యొకచోటినుండి మఱియొకచోటికి నడచుటకుబదులు దుముకుచుఁ బోవువాఁడను. పండ్లు, దుంపలు మొదలగునవియే ఆహారము; అవై నను ఒలువకయే తినుట ఇష్టముగానుండెడిది. చాలకాలము చెట్లపైఁ గడపుచు, ‘రఘువీరా! రఘువీరా!’ యని గంభీరస్వరమున ఉచ్చరించువాఁడను. కన్నులును కోతికనులవలె చంచలము లయ్యెను. అన్నిటికంటెను ఆశ్చర్యము, వెన్నెముకతుదిభాగము ఒక యంగుళము పెరిగి పైకిఁ బొడుచుకొనివచ్చెను! ఆ సాధన సరిసమాప్తమై యా

చిత్తవృత్తి అంతరించినపిమ్మట, క్రమముగా అది యథాస్థితి పొందెను.

“ఈసాధనకాలమున, ఒకనాఁడు పంచవటీతలమున —ధ్యానించుచునా? కాదు, ఊరకయే—గూర్చుండియుండఁగా, అకస్మాత్తుగా నిరుపమానతేజోమయమగు నొక స్త్రీమూర్తి ప్రత్యక్షమై ఆ స్థలమంతయుఁ దన తేజముతో నింపివేసెను. ఆ మూర్తినేకాక, పంచవటీప్రదేశమందలి వృక్షసమూహమును, గంగానదిని, సర్వము కనుఁగొంటిని. ఆమెకు నేత్రత్రయము మొదలైన దేవీచిహ్నములేవియు లేవు, మానవస్వరూపమే. కాని ప్రేమను, దయను, దుఃఖమును, సహనమును ఒక్కుమ్మడి విరజిమ్ముచుండిన యా మహనీయముఖాకృతి దేవీమూర్తులలో నైనను అరుదుగాఁగాని కానరాదు. నాపై ప్రసన్నవీక్షణములను బఱుపుచు, ఆ ‘దేవమానవి’ ఉత్తరమునుండి దక్షిణమునకు మెల్లఁగా అడుగులిడుచు నావైపునకు వచ్చుచుండెను. ఆశ్చర్యపరవశుఁడనై, ‘ఎవరా యీమె?’ యనుకొనుచుండఁగా, ఎచ్చటినుండియో ఒక కొండముచ్చు అచటికి దుమికి, కిచకిచలాడుచు, ఆమె పాదములచెంతఁ గూర్చుండెను. ‘సీత ; యావజ్జీవితము దుఃఖము లనుభవించిన సీత ; జనకమహారాజసుతయైన సీత ; రామమయజీవితయైన సీత!’ యని అంతర్వాణి పలికెను. ‘అమ్మా! అమ్మా!’ యనుచు, త్వరితముగా లేచి యామెపాదములపైఁ బడఁబోవుచుండఁగా, ఆమె తనచిఱునగవు నా కిచ్చుచున్నానని పలికి (శరీరమును జూపుదు) ఇందుఁ బ్రవేశించెను. ఆశ్చర్యానందపరవశుఁడనై

బాహ్యస్మృతిఁ గోల్పోయి క్రిందఁ బడిపోతిని. ఏ ధ్యానాదు
లను జేయుచుండని స్థితిలోఁ గలిగిన మొట్టమొదటి దివ్య
దర్శన మిదియే. జననమునుండియు దుఃఖము లనుభవించిన
సీతను మొట్టమొదటఁ జూచుటచేఁగాఁబోలు, యావజ్జీవితము
ఆమెవలె దుఃఖములు అనుభవించుచున్నాను!”

శ్రీరామకృష్ణునియెడ రాసమణిరాణికిఁ గల విశేష
కౌరవమును గమనించియుంటిమి. తాత్కాలికముగా
దేవాలయవనభవనమున నివసించుచుండిన యామె యొక
నాఁడు గంగాస్నానానంతరము ఆలయమును జొచ్చి, దేవికిఁ
బ్రణమిల్లి, పూజాధ్యానార్థము సన్నిధిని ఆసీసయై దేవీ
సంకీర్తన మొనరింపుఁడని శ్రీరామకృష్ణునిఁ గోరెను. ఆతఁడు
సమ్మతించి తన మహాభక్త్యానందసౌరభము తన మనోహర
గానమారుతముతో సమ్మిళితమై యా ప్రదేశమం దంతటను
వ్యాపింప దేవీకీర్తనములను బాడసాగెను. కొంతసేపటి
కామె పూజకై పువ్వులను సర్దుచు—పరధ్యానముగా—
పరతత్త్వధ్యానముననా? కాదు, అన్యవిషయచింతచే
పరధ్యానముగా—నుండు టాతఁడు కనుఁగొని, “ఇక్కడను
అదే గొడవా!” యని కఠినముగాఁ బలికి యామెను రెండు
లెంపకాయలు వేసెను. ఆలయ సేవకులును, రాణిపరిజనమును
ఈసంఘటనమును గనుఁగొని దిగ్రాభింతులైరి, కోపావిష్టులైరి.
ఆందోళనతో అనేకు లిటునటు తిరుగాడఁజొచ్చిరి. వారిదృష్టి
నిపు డాతఁడు యమింపరాని మహాపరాధి. కాని యాతని
నెవ్వరును శిక్షింపసాహసింప లేదు. ఇకను ఆ మహాందోళన
పరిస్థితిలో శ్రీరామకృష్ణుఁడు, రాసమణిరాణియునే ప్రశాంత

ముగాఁ గూర్చుండియుండిన వ్యక్తులు. వాత్సల్యపూరితుఁ డయ్యు, తప్పుచేసిన తనబిడ్డను శిక్షింపవలసివచ్చిన తండ్రి వైఖరి యాతనియందుఁ దోఁప, ఏదియో అనుచిత కార్యముఁ జేయుచుఁ బట్టువడినట్లు ఆమె లజ్జావినయవిధేయతలతో చేతులు జోడించుకొని కూర్చుండియుండెను. భక్తికీర్తన— శ్రవణాయత్తమై యుండుటకుబదులు తన మనస్సు అపుడు న్యాయస్థానమున జరుగుచుండిన యొక వ్యాజ్యముమీఁదికిఁ బోయినట్లు ఆతఁ డెట్లు కనుఁగొనఁగల్గెనాయని యామె నూశ్చర్యచకితయయ్యెను. దండనాధికారము నారోపించుకొని యాలయ సేవకులు శ్రీరామకృష్ణునిపై దౌర్జన్యము ప్రయోగింతు రేమోయని—మహాభాగవతాపచారము సంభవించు నేమోయని—భీతిలి, జరిగిన సంఘటనముఁగూర్చి యాతనితో ప్రస్తావమైనను జేయవలదని రాణి కఠినశాసన మొనరించెను.

ఆమె తనమందిరమునకు వచ్చినపిమ్మట, పరిచారకులు శ్రీరామకృష్ణుని ప్రవర్తనమును నిరసించుచు, ఆమె సహించిన యవమానమునుగూర్చి తమ రోషమును వెలిపుచ్చుచు, మొఱలిడఁగా, శాంతముగా నామె యిట్లు సమాధానించెను : “విషయము మీకు బోధపడలేదు. అమ్మయే—భవతారిణిదేవియే—నన్ను శిక్షించినా భ్రాంతులను నిర్మూలించినది.”

పరిశీలించినచో, పైని దెల్పిన సంఘటనమున సాధనసంబంధమైన యొక మహారహస్యము ఇమిడియున్నదని గ్రహింపనగును. మనస్సంయమమును మించిన ఘనతర కార్యము—మహాత్తరవిజయము—లేదు. మనస్సంయమము

నొంది ధ్యానసిద్ధుడగువానికి మోక్షము కరతలామలకము. కాని యదెప్పుడు ప్రాప్తింపవలయునో అప్పుడే ప్రాప్తించు ననుచు, కర్మసిద్ధాంతమునకు విపరీతార్థములు కల్పించుచు, ప్రయత్నహీనులై యనేకులు మెట్టవేదాంతులై మనుచుందురు. నిజముగా పురుషప్రయత్నమునకు—మానవ ప్రయత్నమునకు—వేదాంతమునఁ గల ప్రాముఖ్యము మఱెందును గానరాదు. పురుషప్రయత్నవిహీనునకు పరమేశ్వరానుగ్రహము లభించుట కల్లయని వేదాంతకేసరియు, శ్రీరామకృష్ణశిష్యాగ్రగణ్యుడగు శ్రీవివేకానందస్వామి ఘోషించును. విషయవాసనాప్రాబల్యమున పలువిషయములమీఁదికి మనస్సు సదుగులెత్తుచుండునపుడు ప్రయత్న పూర్వకముగా, సామోపాయములచే, దాని నరికట్టఁబూనుటయే మన కర్తవ్యము. ఆత్మసంయమయోగమున నిదియే భగవద్గీతోపదేశము.

రాసమణిని శిక్షించినరీతినే శ్రీరామకృష్ణుడు ఈ సమయమున మఱియొకరిని శిక్షించుట తటస్థించెను. ఈ సంఘటనములనుగూర్చి కాలకృమమున నాతఁడే యిట్లు తెలిపెను: “ఆ దివ్యోన్మత్తావస్థలో ఒకనాఁడు బరా(వరాహ) నగరమందలి గంగాస్నానఘట్టమునకు వెళ్లినాను. అచట జయముఖర్జీ (జయముఖోపాధ్యాయ) భగవన్నామజపము చేయుచుండెను. కాని, ‘చిత్తము శివునిమీఁద, భక్తి చెప్పుల మీఁదను’ అన్నట్లు, అతని మనస్సు అన్యవిషయాక్రాంతమై యుండెను. అతనిని రెండుచెంపకాయలు గొట్టినాను.

“... (రాసమణిని చెంపపైఁ గొట్టఁగా) ఆమె కలవర పడి చేతులు జోడించుకొని కూర్చుండెను.

“ఈ నా మనఃస్థితినిగూర్చి, యిదియేమి దై వమాయని యెంతో దిగులుపడి నోదరుఁడగు హలధారితో నిట్లంటిని: ‘చూడు నా స్వభావము ! దీనిని తొలఁగించుకొను టెట్లు?’ మహాపరితాపముతో అమ్మను (దేవిని) గొంతసేపు ప్రార్థించి యా యలవాటు తప్పించుకొంటిని.”

ఎట్టి మృదులశాలహృదయము శ్రీరామకృష్ణుని యీ వాక్కులలో స్పందించుచున్నదో!

ఇది యిట్లుండ, దెబ్బలను దేవీప్రసాదముగా భావింపఁగలిగిన రాసమణి ఆత్మసమర్పణమును, సర్వాధి కారిణియగు తన్ను, ఏ కారణముచేనైన నేమి, కొట్టిన వ్యక్తియెడల ఆగ్రహము చెందుటకుబదులు విశేషగౌరవము చూపఁగలిగిన యామె వినయశీలమును ఆదర్శప్రాయము లనుటకు సందియము లేదు.

శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు భావసమాధిస్థితిలో మధురునియెదుట కాళికార్చకస్థానమున హృదయు నుంచి, యంతటినుండి యాతఁడు పూజ సాగించుచో, దేవి సంతోష్టురాలగునని వచించెను. మధురుఁడు అది దేవీసంకల్పముగా భావించి వెంటనే సమ్మతించెను.

శ్రీరామకృష్ణుని తపమునకు ఆలవాలమైయున్న పంచ వటీక్షేత్రముఁగూర్చి ముచ్చటించియుంటిమి. పవిత్రమగు వట-బిల్వ-అశ్వత్థ-అశోక-ఆమలక నామకమగు పంచవృక్ష సముదాయమే పంచవటియనియు, పంచవటిక్రింద తప

మాచరించినచో, త్వరితముగా సిద్ధించుననియు శాస్త్ర వచనము. ఇందొకటియై శ్రీరామకృష్ణుని జపధ్యానాదులకు ఆలవాలమై జన్మసార్థకత గాంచిన ఉసిరిక చెట్టు కారణాంత రమునఁ గొట్టివేయఁబడుట తటస్థించెను. అంతటఁ దనసాధన లకు మఱియొకతావు నేర్పాటుచేయుమని శ్రీరామకృష్ణుఁడు హృదయునితోఁ జెప్పెను. హృదయుఁడు పూర్వసాధనస్థల సమీపముననే యొక తావును సంసిద్ధమొనర్ప, శ్రీరామ కృష్ణుఁడు స్వయముగా అచట నొక రావిమొక్క నాటి, మిగిలిన నాలుగుమొక్కలను హృదయునిచే నాటించెను. విశేషయోగ్యక్షేత్రమున ఈవిధముగా పంచవటి వెలసెను. తులసిమొక్కలతోడను అపరాజితాపుష్పలతలతోడను దాని కొక చక్కని కంచె నిర్మింపఁబడ, అవి చక్కఁగాఁ బెరుగ సాగెను. కాని యొకనాఁడు పశువులు ఆ కంచెను బాడు చేయుటచే, శ్రీరామకృష్ణుఁడు గట్టికంచె వేసి మొక్కలను సురక్షితమొనర్ప సంకల్పించెను. ఆశ్చర్యకరముగా త్వర లోనే రాటలు, త్రాడు, కొడవలి—కంచెకుఁగావలసిన సామగ్రి అంతయు—గంగాప్రవాహ మెటనుండియో తీసికొనివచ్చి, ‘ఇదిగో, గైకొను’మనుచందమున, గట్టున వై చెను!

ఈకాలమునఁ దనసాధనలనుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు తెలుపును : “పంచవటియందు తులసీవనము పెంచి యందుఁ గూర్చుండి ధ్యానించువాఁడను. హృదయపరి తాపముతో ఒక్కొక్కప్పుడు ‘అమ్మా! అమ్మా!’ యనియు మఱియొక్కొక్కప్పుడు ‘రామా! రామా!’ యనియు ఉచ్చరించువాఁడను....ఆ కాలమున పట్టుబట్ట ధరించి పూజ

చేయువాడను. ఆహా! ఆపూజలో ఏమి యానందము నొందువాడను!”

శ్రీరామకృష్ణునియెడ మధురుని కెట్టి లక్ష్మణమరి యున్నదో గమనించియున్నాము. అట్టి మధురుడును శ్రీరామ కృష్ణున కేమైనను చిత్తచాంచల్యము కలిగెనేమోయనియు, రాణిని, జయముభోపాధ్యాయుని ఆతఁడు చెంపదెబ్బలు గొట్టుట కిదియే కారణము కాబోలుననియు అనుమానించి యొక సుప్రసిద్ధాయుర్వేదవైద్యునిచేఁ గొంతకాలము చికిత్స చేయించెను, గాని యది నిరర్థకమని తేలెను. భగవద్భక్తి సైతము మితిమీరిరాదనియు, మితిమీరినచో ఉన్మాదమునకు దారితీయుచుండుననియు నింకను ఏమేమో తనకుఁ దెలిసియుఁ దెలియని పరమార్థతత్త్వములను—పాపము—మధురుడు శ్రీరామకృష్ణునకుఁ దెలుపఁబూనుచు, నిర్ణీతసూత్రముల ననుసరించి జీవితమును క్రమపఱుచుకొనఁదగునని హితోపదేశముచేయఁబూనెను! మధురున కెట్లు మనఃపరివర్తనము కలిగెనో తెలుపుచు, కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యుల కిట్లు నచించెను : “భగవంతుఁడుసైతము తన నియమములకు అధీనుఁడని, స్వయంకృతమైన ప్రకృతి నియమముల నతిక్రమించుటకు అశక్తుఁడని, మధురుని యభిప్రాయము. నే నిట్లంటిని : ‘ఎంత అసంగతమైన భావము! నియమకర్తయైనవాఁడు తన చిత్తానుసారము ఆనియమమును రద్దుచేయఁగలఁడు, దానితావున వేఱొకనియమమైనను జేయఁగలఁడు.’ దీని కాతఁడెంతమాత్రము అంగీకరింపఁడయ్యె. ఆతఁ డిట్లనెను : ‘ఎట్టిపూవులు పూచు చెట్టెప్పుడును ఎట్టి

పువ్వులేకాని తెల్లపువ్వులు పూయదు—ఏలన, అది భగవ
న్నియమము. ఏదీ, చూతము, ఎఱ్ఱపువ్వులు పూచు చెట్టున
భగవంతుఁడు తెల్లపువ్వు పుట్టింపఁగలఁడేమో!’ నేనందుకు,
‘భగవంతుఁడు సంకల్పించెనా, సర్వము చేయఁగలఁడు;
అదియుఁ జేయఁగలఁడు’ అంటిని. కాని యాతఁడొప్పుకోలేదు.
మఱునాఁడు నేను పక్కపొదలవైపు బహిర్భూమికి వెళ్లఁగా
అచట నొక మందారవృక్షమున ఒకే కొమ్మను రెండు
రెమ్మలందు ఎఱ్ఱని దొకటియు, ఇసుమంతయు ఎఱ్ఱమచ్చ
లేకుండ, ధగధగలాడుచున్న తెల్లనిదొకటియురెండు పువ్వులు
కనఁబడినవి. వెంటనే పువ్వులతోఁ గూడిన యా కొమ్మ
విడిచి, తీసికొనివచ్చి మధురునియెదుటఁ బెట్టి, ‘ఇదిగో;
చూడవోయి’యంటిని. ‘బాబా! నిజమే, మీరు వక్కాణించిన
మాట. నేను పరాజితుఁడనైతిని’ అన్నాఁడు మధురుఁడు.”

మాయాతీతులై భగవదానందప్రమత్తులై యుండు
మహాసీయుల మానసికస్థితిని గ్రహించుట సహృదయులగు
సన్నిహితులకుసైత మెంతయు దుర్లభము. కఠోరబ్రహ్మ
చర్యమువలన శ్రీరామకృష్ణునకు నాడీదౌర్బల్యమును,
చిత్తచాంచల్యమును గలిగియుండవచ్చుననియు, అవియే
నానావిధభావావేశములుగా వ్యక్తమగుచున్నవి కాఁబోలు
ననియు నాతని సాధనదశయందలి తొలినాలుగు (1855—
1858) సంవత్సరములలో నొకానొకప్పుడు మధురుఁడును
రాసమణిరాణియు అనుమానించిరి ! బ్రహ్మచర్యము నొకిం
చుక సడలించినచో, స్వస్థత కలుగవచ్చునని యోచించి—
శాంతం పాపమ్—అందులకై మోహనాంగులగు వ్యభిచారి

ఋలను రహస్యముగా నేర్పాటుచేయుటకును, విశేష మాతని మనోనైర్మల్యమును బరీక్షించుటకునుగూడ సమకట్టిరి. ¹ ఇందు మొదట దక్షిణేశ్వరమున జరిగిన సంఘటనమునుగూర్చి కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణుడు భక్తులతో నిట్లు వచించెను: “నే నపుడు ఆస్థితిలో (దివ్యప్రేమాన్మత్తస్థితిలో) నుండఁగా, నన్ను బరీక్షించుటకును, నా ఉన్మాదమును నివారించుటకునుగూడ నుద్దేశించి యొకరు నా గదిలోని కొక వ్యభిచారిణిని దీసికొనివచ్చిరి. సుందరనేత్రములతోఁ గూడిన యందకత్తె యామె. ‘అమ్మా! అమ్మా!’ యని కేకవేసి, త్వరితముగా ఈవలకు వచ్చివేసితిని. (వరుసకు సోదరుఁడగు) హలధారియొద్దకు పరుగునఁ బోయి, ‘హలధారీ! హలధారీ! నాగదిలో ఎవరు ప్రవేశించినారో వచ్చిచూడు!’ నుంటిని. ఆస్త్రినిగూర్చి యతనితోను, మిగిలినవారందఱితోనుగూడఁ జెప్పినాను. (ఆ దినములలో) ఆస్థితిలో (భగవత్ప్రేమాన్మత్తస్థితిలో) దేవీనామము నుచ్చరించుచు, విలపించు వాఁడను. ‘అమ్మా! రక్షింపుము! సదా అమలచరిత్రుఁడనై యుండునట్లు అనుగ్రహింపుము! సద్వస్తువునుండి అసద్విషయములవైపు నామనస్సు ఎన్నఁడును మఱల కుండునట్లు కటాక్షింపుము!’ అని మొఱలిడువాఁడను.”

1 “ఒకవైపున మఘరుఁడు శ్రీరామకృష్ణున కొనర్చుచుండిన యద్భుత సేవలనుగూర్చియేకాక, మఱియొకవైపున ఆయన మనోనైర్మల్యమును బరీక్షించుటకై వ్యభిచారిణుల నేర్పాటుచేయుటనుగూర్చియు స్వయముగా తాకురువలననే వినియున్నాము” అని శ్రీకారదాసందస్వామి ‘శ్రీ శ్రీ రామకృష్ణలీలాప్రసంగము’న వ్రాసియున్నాడు. (Sri Ramakrishna The Great Master, pp. 175 & 439.)

ఆపరమభాగవతో త్తమునినై ఖరినిఁ గాంచి యాకులట
పశ్చాత్తప్తయై పలాయనమయ్యెనని వేలుగఁ జెప్పనక్కఱ
లేదు. ఇంకను గుణపాఠము గ్రహింపని మధురుఁడు మఱియొక
నాఁడు శ్రీరామకృష్ణునిఁ దన గుట్టపుసారటులో నెక్కించుకొని,
కలకత్తాలోని మెఘయాబజాఱను పేటలోని యొక భవన
మునకుఁ దీసికొని వెడలెను. అచట విలాసినులగు యువతులు
పలువురు తుచ్చసంకల్పముతో వేచియుండిరి. మరుకటారు
లగు వారికడ శ్రీరామకృష్ణుని దిగవిడిచి మధురుఁ డటనుండి
తొలఁగెను. జగజ్జననీప్రియతమనందనుఁడగు శ్రీరామకృష్ణుఁడు
తత్క్షణమే శిశుభావము నొంది, యా పతితస్త్రీలయందు
జగజ్జననినిఁ గాంచి, 'అమ్మా! అమ్మా!' యని యుచ్చ
రించుచు, బాహ్యస్పృతిరహితుఁడై, మనస్సంయమ మనో
నైర్మల్య మూర్తీభావమై భాసించెను. ¹ శ్రీరామకృష్ణుని
నిరుపమాన విరక్తి కిని, అఖండభక్తిపారవశ్యమునకును
నిశ్చేష్టితలై యాభోగకాంతలు తమ బుద్ధిహీనతను గుర్తించి,
ఋషీశ్వరుని మోహితుని జేయనుద్యమించిన తమకు ఏ ఘోర
నరకము ప్రాప్తించునోయని భీతిలి, తమింపుఁడని యేడ్చుచు,
పదేపదే ప్రణమిల్లుచు, నా తనిఁ బ్రార్థింపసాగిరి. ఈ
కల్లోలముచే ఆకృష్ణుఁడై మధురుఁ డాగదిలోఁ బ్రవేశించి
సర్వజనాదర్శమగు శ్రీరామకృష్ణుని జితేంద్రియత్వమునకు
నిశ్చేష్టుఁ డయ్యెను. అట్టి ఋషీశ్వరునిఁ బరీక్షింపఁబూని

¹ ఆ సమయమునఁ దన మర్మావశువము ముడుచుకొనిపోయి
తాఁబేటియవయవములవలె పూర్తిగా శరీరమునఁ జొచ్చెనని కాలక్రమమున
శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యులకుఁ చెల్పెను.

నందులకేకాక, ఆ యువతులు తనపైఁ గురిపింపసాగిన నిందాలాసములకును సిగ్గుచే తల వంచుకొని, శీఘ్రముగా నాతఁ డా తావునుండి శ్రీరామకృష్ణునిఁ దోడ్కొనిపోయెను.

ఈ విధముగాఁ దన సంశయములు తొలఁగిపోవ, మఘరుఁడు శ్రీరామకృష్ణునియెడ గురుభావము నందసాగెను.

పరమవిరక్తుఁడగు శ్రీరామకృష్ణునకు భక్తజనసంసర్గ మునిన, వార లొనర్చు పూజాసంకీర్తనలందుఁ బాల్గొనుటనిన, పరమప్రీతి. అందులకై ఆత్రము చూపును. దశమహావిద్య లనెడి దేవీదశావతారమూర్తులను సందర్శించుటకై కలకత్తా లోని బరా (వరాహ) నగరమునకును, కాళీసందర్శనార్థము కాళీఘట్టమునకును వెడలును. దక్షిణేశ్వరమునకుఁ గొలఁది మైళ్ల దూరముననున్న పాణిహాటియందు జరుగు దేవతా మహోత్సవమున నించుమించుగా ప్రతిసంవత్సరము వెడలి పాల్గొనును. ప్రసిద్ధవైష్ణవభక్తుఁడగు వైష్ణవచరణుఁడు ఈ పుణ్యక్షేత్రముననే ప్రప్రథమమున (1858-వ సం॥న) శ్రీ రామకృష్ణసమావేశము నందెను. శ్రీరామకృష్ణునిఁ గాంచి నంతనే యాతఁడు అసాధారణపారమార్థికప్రతిభావంతుఁడని గ్రహింపఁగలిగిన మహాసీయుఁడు వైష్ణవచరణుఁడు. భక్త బృందము శ్రీరామకృష్ణునిఁ బరివేష్టించి నృత్యముచేయుచు హరినామసంకీర్తనము చేయసాగెను. భక్తిపరవశుడైన యాతని నోట వైష్ణవచరణుఁ డొకించుక నైవేద్యము నుంచెను, కాని యాతఁ డాస్థితిలోఁ దిసఁజాలకపోయెను; మిగిలినదానిని వైష్ణవచరణుఁడును భక్తులెల్లరును పరమ పవిత్రప్రసాదముగా స్వీకరించిరి.

హ ల ధా రి

నమస్తభోగవాంఛలను వీడి, మనోవాక్కాయములచే భగవంతునే ఆశ్రయించి భగవత్పరిపూర్ణానుగ్రహపాత్రులగు వారు అత్యల్పసంఖ్యాకులు. కాని, 'అవ్వా కావలె, బువ్వా కావలె'ననునట్లు, యోగము కావలయును, భోగమును గావలయుననువా రనేకులు. రాముని, కామునిఁ గూడ వీరు సేవింపఁజూచుచుందురు. వీరల మనోవాక్కర్మములందుఁ దటచుగా సామరస్యమనునది కానరాదు. వీ రెంతటి పాండిత్యము సంపాదించినను, ఎంతటి జపతపములు చేయుచుండినను, ఒక్కొక్కప్పు డేవో కొన్ని యద్భుతశక్తులను బడసినను, నిజమైన ఆధ్యాత్మికవికాసము నొందకుండుటకు త్రికరణశుద్ధి—అందు ప్రప్రథమమగు చిత్తశుద్ధి—లేకుండుటయే, లేదా, కొఱతగా నుండుటయే ముఖ్యకారణము. హలధారి యిట్టి వ్యక్తులకు ప్రతినిధియని చెప్పవచ్చును.

శ్రీరామకృష్ణుని పినతండ్రికుమారుఁడగు నీతని పుట్టు పేరు రామతారక్, కాని హలధారియను పెట్టుపేరే యెక్కువ వాడుక. శ్రీరామకృష్ణుఁడు దివ్యోన్మత్తావస్థయం దుండఁగా, ఉద్యోగార్థము దక్షిణేశ్వరము వచ్చిన యీతఁడు ఇంచు మించుగా నెనిమిదేండ్లు (1858—1866) ఆతని సన్నిధి నుండెను. ఈతఁడు వేదాంతశాస్త్రపండితుఁడు. స్వయముగా వైష్ణవఁడయ్యు, మథురుని కోరిక ననుసరించి కాళికార్చకుఁ

డయ్యెను. కాని యంతలి పశుబలి కొల్లక, పూజను మనఃపూర్వకముగాఁ జేయకుండెను. ఒకనాఁ డీతఁడు ధ్యానస్థుఁడై యుండ, కాళీదేవి కనఁబడి, తన యాలయమును వీడుమనియు, హృదయపూర్వకముకాని పూజకు ఫలితముగా నీతని పుత్రుఁడు చనిపోవునని శపించెననియు, ఆశాపము వెనువెంటనే ఫలించెననియు విందుము. జరిగిన సంగతి శ్రీరామకృష్ణునకుఁ దెలిపి హలధారి రాధాగోవిందాల యార్చకుఁ డయ్యెను.

హలధారి పగటిపూట భగవంతుని సాకారునిగను, రాత్రి నిరాకారునిగను ధ్యానించువాఁడని శ్రీరామకృష్ణుఁడు తెలుపును.

కామినీకాముకప్రేమానురాగానుబంధమును ఎందు భక్తుఁడు భగవంతునియందుఁ బడసియుండునో అట్టి దివ్యమధురభావమును విద్యుక్తధ్యానమార్గమునను భావనామార్గమునను గాక, నిజముగా ఏ స్త్రీతోడనో రహస్యసంబంధము నేర్పఱుచుకొని సాధింపఁబూను నొక పతితవైష్ణవ సంప్రదాయమునకుఁ జెందినవాఁడు హలధారి. పలువరి నోళ్లలోఁ బడిన యివ్విషయమునుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁడు విని, యాతని విపరీతసాధనలనుగూర్చి జను లేమనుకొనుచుండిరో పరమహితవాక్కులతో, సహజనిష్కపటరీతి నాతనికిఁ దెల్పెను. సిగ్గుపడి పశ్చాత్తప్తుఁడగుటకు బదులు దురభిమానపూరితుఁడు, ఆగ్రహపరవశుఁడై, హలధారి, “నీవు నా తమ్ముఁడవై యుండియు నన్నిట్లు అవమానింప సాహసించెదవుగా! ఇందుకు శాస్త్రిగా నీనోటినుండి రక్తము

ప్రవహించుఁగాక !” యని శపించెను. సంగతిసందర్భముల నాతనికిఁ దెలుపుటలోని తన సదుద్దేశమును వివరించి, శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతనిని శాంతింపఁజేయఁ బ్రయత్నించినను, ఆతఁడు తన శాపము నుపసంహరించుకోలేదు.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈసమయమున నచటికి రాసాగిన పరివ్రాజకులలో ఏ హఠయోగిపుంగవునియొద్దనో తద్రహస్యములను గ్రహించి హఠయోగము నభ్యసించినట్లు కానవచ్చుచున్నది. పైని దెల్పిన సంఘటనము జరిగిన కొలఁదికాలమున కొక నాఁటిసాయంకాలము ఆతనికి అంగిలియం దొక విధమైన గులగుల కలుగ, నొకక్షణములో నటనుండి నెత్తురు కాటసాగెను. ఈ సంఘటనమునుగూర్చి యాతఁడే యిట్లు వివరించెను : “ఆ రక్తము చిక్కుడాకులపసరువలె నల్లగా నుండెను. చాల చిక్కగా నుండుటచే ఒక లేశమే నేలపైఁ బడి, మిగిలినది ముద్దకట్టి మట్టియూడలాగున పండ్లనుండి వ్రేలాడసాగెను. రక్తము కాటకుండుటకుఁగాను బట్టకొంగుతో అంగిలిని అదిమిపట్టితిని గాని లాభము లేకపోయెను. చాల కలవరపడితిని. ఇంతలో అనేకులు నా చుట్టును జేరిరి. ఆలయమున నేవచేయుచుండిన హలధారికూడ, ఆందోళనతోఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చెను. ఆతనిఁ జూచి, కన్నుల నీరు గ్రమ్మ నిట్లంటిని : ‘అన్నా ! నీ శాపముచే నా కెట్టి యవస్థ దెచ్చి పెట్టితివో చూడు!’ నా స్థితి చూచి యాతఁడును ఏడ్చెను.

“నాఁ డొక మహావిజ్ఞానియగు సాధువు ఆలయమునకు వచ్చియుండెను. గందరగోళము విని యాతఁడును వచ్చి, రక్తపురంగును, నోటినుండి యది సరిగా ఏతావునుండి వచ్చు

చున్నదియుఁ బరిశీలించి యిట్లు పలికెను : ‘భయము లేదు. ఈ నెత్తురు వెలువడుటయే మేలై నది. నీవు యోగసాధన చేసితివి. హఠయోగచరమావస్థయందు జడసమాధి¹ కలుగును. ప్రస్తుత విషయమును అట్టిదే. సుషుమ్నా ద్వారము తెఱచుకొన, శరీరమునందలి రక్తము తల కెక్కుచుండెను. అది తలలోనికిఁ బోవుటకుఁ బదులు, స్వయముగా నోటినుండి యొకమార్గము కల్పించుకొని బయటికినచ్చివేసినది. ఈ రక్తమే కనుక నీ శరీరస్సులోనికిఁ బోయియుండెనా, ఇంక మరల తెలివి కలుగని జడసమాధిస్థితి నొందియుండెడి వాడవు. నీ శరీరమూలమున జగజ్జనని సాధింప సంకల్పించిన విశేషకార్య మేదియో యున్నది. అందుచేతనే ఆమె నిన్నిట్లు రక్షించినది.’ ఆ సాధువు చెప్పిన యీవాక్కులను విని, బ్రతుకు జీవుఁడా యనుకొంటిని.”

హలధారిశాపము ఇట్లు వరముగా—శ్రీరామకృష్ణోత్తరజీవితమహాలాభప్రాప్తిమూలమున—లోకమునకు మహావరప్రసాదముగా మాజీపోయినది ! తా నొకటి తలఁచిన, దైవ మొకటి తలఁచును !

శ్రీరామకృష్ణుని మానసికస్థితినిగూర్చి హలధారి యొకప్పుడు విస్మయము, మఱి యొకప్పుడు నిరసన, వేఱొకప్పుడు జాలియుఁ బొందుచు, సంశయాందోళితచిత్తుడై యుండెను. “తామసికమూర్తియగు కాళిని బూజించుటచే నెవ్వరికైనను ఆత్మవికాసము కలుగునా?” యని యొకప్పుడాతఁడు శ్రీరామకృష్ణుని నిరసించెను. అనంతర మాతని

1 అనఁగా నిర్వికల్పసమాధి.

శరీరస్పర్శప్రభావమునకు వివశుడై పూవులతో నాతనిఁ బూజించెను. ఏ మైనను, తన వేదాంతగ్రంథములకడఁ గూర్చుండి, జోరుగా పొడుముపట్టు పీల్చి, వ్యాఖ్యాన మారంభించినంతనే ‘పునర్మూషికకథ’ చందమున పాండిత్యా హంకార పిశాచ మాతని నావేశించుచుండును!

“గ్రంథములు గ్రంథులు—మనలను బంధించుముడులు; తఱచుగా ఈయర్థమే వానికిఁ జెల్లును. గర్వమునంతయు విడిచి, సత్యము గ్రహింపవలయునను తీవ్రవాంఛతో నొనరించిననేకాని గ్రంథపఠనము దుష్పాండిత్యము, అహంభావము మొదలగువానిని బెంచును. హృదయమున నివి యనేక గ్రంథులై బాధించును” అని కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు సాధకలోకమున కొనరించు మహోపదేశమునందలి యధార్థమునకు హలధారి వర్తనమే ప్రబల నిదర్శనము.

కాళికాలయమున భిక్షుకులకు అన్నప్రదాన మొనర్పఁబడుచుండెడిది. శ్రీరామకృష్ణుఁడు వారిని సాక్షాత్సారాయణస్వరూపులుగాఁ బరిగణించి వారి యుచ్ఛిష్టము నొకనాఁడొక లేశము భుజించెను. ఇది గని హలధారి శ్రీరామకృష్ణునిఁ జూచి, “కులభ్రష్టుఁడ వైతివి. నీ కుమార్తెలకు పెండ్లి యెట్లగునో చూతునుగాక!” అని తన కులాచారాభిమానవీరావేశమును బ్రకటించుచు అధిక్షేపింప, శ్రీరామకృష్ణుఁడిట్లు సమాధానించెను: “ఓ ధూర్తుఁడా! జగత్తు మిథ్యయనియు, సమస్తభూతములయందును బ్రహ్మదృష్టిని అపలంబింపవలయుననియు నీ వే మే మో శాస్త్రవచనములను ఏకరువుపెట్టుచుందువే! నీ వలెనే నేను జగత్తు మిథ్య

యనుచు దానితోఁ బాటు పిల్లలను గందుననుకొనుచుంటివా?
చీ చీ ! ఇదేనా నీ శాస్త్రజ్ఞానము !”

హలధారి యొకనాఁడు శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యానుభూతులనుగూర్చి విమర్శించుచు, భగవంతుఁడు అవాఙ్మానసగోచరుఁడనియు, భావాభావములకు, లేదా, అస్తిత్వనాస్తిత్వములకు రెంటికినిగూడ అతీతుఁడనియు శాస్త్రప్రమాణములతో వ్యాఖ్యానించుచు, ఆతని దైవదర్శనములు మిథ్యాభూతములని నిరూపింపఁబూనెను. అందలి సత్యాసత్యములనుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన బాలహృదయమొంతయో కలఁత నొంద, దేవి తన్ను మోసగించెనాయని సంశయించి దేవినిఁ దలంచి విలపింపసాగెను. అనంతరము తనకుఁ గలిగిన దివ్యానుభూతినిగూర్చి కాలాంతరమున నొక శిష్యున కిట్లు తెల్పెను: “...పొగమంచువంటి ఆవరణమున సునర్ణతేజోమయమైన యొక సౌమ్యవదనము వక్షమువఱకుఁ గల గడ్డముతో ప్రత్యక్షమయ్యెను! ఆమూర్తి తదేకదృష్టితో నన్నుఁ జూచుచు, గంభీరస్వరమున, ‘నాయనా ! భావముఖమున నుండుము!’¹ అని ముమ్మాటు పలికి, వెంటనే యా పొగమంచులో లీనమైపోవ, ఆ పొగమంచును అంతర్ధానమయ్యెను. ఈ దివ్యదర్శనము నొంది మనశ్శాంతి పొందితిని.”

సంశయనిర్మూలనార్థమై మఱియొకప్పుడు దేవినిఁ

¹ సమస్తప్రపంచము భగవత్స్వరూపమే యనెడి యొకతో ద్వంద్వప్రపంచపుఁబాలిమేరను—సమాధిద్వారమున—నెలకొని యుండుమని భావము.

బ్రాధింప, ఒకానొక స్త్రీరూపమున దేవి ప్రత్యక్షమై,
'భావముఖముననే యుండు'మని పలికెనని శ్రీరామకృష్ణుడు
తెలిపెను. కాలక్రమమున సన్న్యాసస్త్రీకారానంతరము
ఆతఁడు ఆఱునెలలపర్యంతము ఎడతెగని నిర్వికల్పసమాధి
స్థితియందు నెలకొనియుండిన సందర్భమున నిదే భగవ
దాదేశమును మూఁడనసారి వినెను.

తన జ్ఞానోన్ముత్తావస్థలో నొకానొక పూర్ణిమనాటి
రాత్రి, "అన్నా! నేఁడు అమావాస్యయా?" అని తాను
హలధారిని అడుగ నాతఁడు, "ఏమి ఘోరకలి! పూర్ణిమకును
అమావాస్యకును ఇతనికి భేదము తెలియకున్నదట! ఐనను
లోకు లితనిని గౌరవించుచున్నారు!" అని పలికెనని శ్రీరామ
కృష్ణుడు తెలుపును.

వివాహము

తన వివాహసంఘటనమునుగూర్చి చిఱునగవుతో శ్రీరామ కృష్ణుడు భక్తులతో నిట్లు ముచ్చటించును : “శాస్త్రవిహిత సంస్కారమునిమిత్తము వివాహము ఆవశ్యకము. కాని తాకిక జీవితము గడుపుట నా కెట్లు సాధ్యపడును? నిగ్రహింపరాని దివ్యభావావేశమువలన జందెము మెడలో వేయఁబడినపుడెల్ల జాతీసడిపోవుచుండెడిది!”

కామవాసనావిరహితమగు తన వినిర్మలగార్హస్థ్యజీవితమున లోకమునకు మహోన్నతాదర్శము చూపిన యాతని వివాహము ఎట్లు సంఘటిల్లెనో ఆముచ్చటలను జూతము.

దక్షిణేశ్వరమండలి శ్రీరామకృష్ణుని మానసికస్థితిని గూర్చి చంద్రాదేవియు రామేశ్వరుఁడును ఏమేమో విని, యెంతయో వ్యాకులపడి, యాతనికి ఆరోగ్యము నొనఁగూర్పవలయునను తలంపున నెన్నియో లేఖలు వ్రాసి యాతనిని జన్మగ్రామమునకు రావించిరి. ఒకవైపున నాతఁ డెల్లరి యెడలను సహజప్రేమానురాగములతో మెలఁగుచుండినను, మఱియొకవైపున అంతర్ముఖుఁడై సర్వవిషయములయెడలను ఉపేక్షాభావము నొందసాగెను. ఏదియో అపూర్వవేదన నొందుచు, జగన్మాతను స్మరించుచుఁ దటచుగా, ‘అమ్మా! అమ్మా!’ యని విలపించుచుండును. పూర్వమువలెనే శరీరము మరల మంటలెత్త సాగెను. ఔషధచికిత్సలతోఁబాటు

మాంత్రిక చికిత్సలను, శాంతిస్వస్థ్యనాదిక్రియలను జరుపసాగిరి.

ఏనివారణోపాయములకును లొంగని యిది యే భూతా వేశపీడయోయని చంద్రాదేవి మహాదోళిత మానసమై భూతమాంత్రికులచే చికిత్సచేయింపఁబూనెను. ఇవిషయమై యనంతరము శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు తెలిపెను : “ ఒకనాఁ డొక భూతమాంత్రికుఁడు వచ్చి, మంత్రించిన యొక వత్తిని గాల్చి, నన్ను దానిని వాసనచూడఁజేసి, ‘భూతావేశమైతే భూతము వెంటనే పాటిపోవు’ననెను. కాని యది కేవలము నిష్ప్రయోజనమయ్యెను. అనంతర మొకరాత్రి కొందఱు ప్రసిద్ధభూతమాంత్రికులు ఏకమై, పూజాదిక్రియలు జరిపి, ‘చండ’ (ఒక ఉగ్రక్షుద్రదేవత)ను ఆవాహనచేసిరి. పూజా బలులను స్వీకరించి ప్రసన్నమై చండ యా మాంత్రికులతో, ‘వీనికి భూతావేశముకాని, మతియేవ్యాధిగాని లేదు’ అని పలికెను. పిమ్మట నన్ను సంబోధించుచు, అందఱియెదుటను ఇట్లనెను : ‘ఓ గదాయ్ ! నీవు సాధువపు (సన్న్యాసివి) కాఁగోరుచున్నావు. ఐతే నీ వంతగా పోకచెక్కలు తిను చున్నావేమి? అది కామమును వృద్ధిచేయునని తెలియదా నీకు?’ నిజముగా నాకు వక్కలనిన చాల ఇష్టము. తఱచు తినుచుండువాఁడను. చండ మాట విని యా యలవాటు నంతటినుండి విడిచిపెట్టినాను. ”

భోగానురక్తులకు భయాస్పదము, భగవదనురక్తులకు ధ్యానాస్పదమును నగు శ్మశానవాటికను శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన తీవ్రతపమునకు సముచితస్థానముగా నెన్నుకొని,

అహర్నిశము విశేషభాగము అచట పూజాజసధ్యానాదులలోఁ గడపసాగెను.

కొలఁది నెల లిట్లు కడచెను. మనోవ్యాకుల మణఁగెను. విలాపము లంతరించెను.

శ్రీరామకృష్ణుఁ డిపు డిరువదిమూఁడేండ్ల యువకుఁడు. శారీరసుఖములయెడ, ఇంద్రియభోగములయెడ, మహావిరక్తుఁడు; సాంసారికవిషయములయెడ నెప్పటివలెనే కేవలము ఉదాసీనుఁడు. వివాహయోగ్యమగు ప్రాయమున భోగమనక, భాగ్యమనక, ఇల్లనక, వాకిలియనక, ఎంత సేపు ఏశ్వశానములనో ఆశ్రయించుచుండుట ఆత్మబంధువర్గమునకు దురవగాహనమగుటయేకాక, దుర్భరమయ్యెను. ఇది యిట్లుండ నాతఁడు సన్న్యాసి కాఁగోరుచుండినట్లు చండ—మాంత్రికులచే ఆవాహనచేయఁబడిన ఉపదేవత—చెప్పియుండెనుగదా? ఇట్టి స్థితిలో సాంసారికవిషయములయం దీతనికి ఆసక్తి కలిగించు టెట్లని వారు యోచింపసాగిరి. అనుకూలురాలైన కన్యను దెచ్చి పెండ్లిచేసినచో, ఆమెయందు అనురాగమున మనస్సు కుదురుకొనుననియు, సర్వవిషయములును జక్కఁబడుననియు వారికిఁ దోచెను. ఆశ్చర్య మేమి? లోకస్థితిని అరయుచో, సమస్తబాధ్యతలను గుర్తింపఁజేయునదియు సమస్తబాధ్యతలను గల్పించునదియు వివాహబంధమేకదా!

చుట్టుపట్ల గ్రామములలో కన్యాస్వేషణచేయసాగిరి, కాని వారి ప్రయత్నములు సఫలముకాకుండెను. నాటి సాంఘికాచారముల ననుసరించి తగినంత శుల్క మీయనిదే

మంచి సంబంధము దొరకుట దుర్లభమైయుండ, అంతటి సమర్థత రామేశ్వరునకు లేదయ్యె. ఇది యిట్లుండ వివాహ సంబంధమగు తమ సంప్రతింపులును, కన్యాస్వేషణమును దెలిసినచో, గదాయి సర్వము పాడుచేయునను భయమున రహస్యముగా సాగించుచుండిరి. కాని నిశితపరిశీలనదక్షుడగు నాతఁడు పన్నబడుచున్న వ్యూహమంతయు అచిర కాలముననే కనుఁగొని, ప్రతిఘటించుటకు బదులు, పెండ్లి వేడుక కెదురుచూచు బాలకునివలె ఉల్లాసము ప్రకటింప సాగెను. జగన్మాతృసంకల్ప మిట్లుండెననిగ్రహించి యందుల కిట్లు ఆతఁడు మహోల్లాసపూర్వకముగా సంసిద్ధుడయ్యె ననియే భావింపనొప్పును.

ఎంత ప్రయత్నించినను తగిన సంబంధము దొరక నందున, తల్లియు అన్నయు చింతాక్రాంతులై యుండుట కనుఁగొని, భావసమాధిస్థితిలో శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు వచించెను : “ఎక్కడెక్కడో ప్రయత్నించిన, ఏమి లాభము? జయరాంబాటి, (జయరామవాటి) కిఁ ¹ బోయి చూడుఁడు, అచట రామచంద్ర ముఖోపాధ్యాయు నింట నాకై నిర్ణీతమైయున్న వధువు కలదు.” ² ఈపలుకులను

¹ జయరామవాటి, కామార్పుకురనకు వాయవ్యదిశగా (అనఁగా పశ్చిమోత్తరదిక్కున) మూడుమైళ్లలో నున్న పల్లెటూరు.

² సహజసరళమనోహరభాషలో నాతఁ డీ సందర్భమున నొక చక్కని జాతీయము నుపయోగించెను : అది యిది : “(గుర్తుగా) గడ్డి పోచతోఁ జుట్టబడి భద్రపటుపబడియున్నది.” చెట్టుననున్న ఉత్తమ ఫలమును దేవుని కర్పించుటకై గుర్తుగా నిట్లు గడ్డిపోచతోఁ జుట్టి భద్రపటుచుచుండుట వ్యవసాయులగు (నచటి) గ్రామవాసుల యాచారము.

వారంతగాఁ బాటింపకపోయినను, 'పోనీ, చూత'మని యచటి కొకరిని బంపిరి. అతఁడు తిరిగివచ్చి, రామచంద్రునకు కుమార్తె యుండుట నిజమేయనియు, సంబంధము చాల మంచిదే యైనను, పిల్ల కై దేండ్లుమాత్రమే యగుటచే ఈడు తక్కువగు నేమోయనియుఁ జెప్పెను. కాని విశేషానుకూలమగు సంబంధము దొరకునట్లు కాన్పింపకుండుటచేతనేకాక, తలవని తలంపుగాఁ బ్రాప్తించిన యీ సంబంధము దైవసంకల్పితమనియు, నధువునకు ఈడు చాలకున్నను, వంశసంప్రదాయాదులచేఁ దమ కది యీడైన సంబంధమేకదాయనియు మనస్సమాధానమునొంది చంద్రాదేవి దీనికేయంగీకరించెను. శారదామణీదేవియను ఆకస్యకకును శ్రీరామకృష్ణునకును శుభముహూర్తమున జయరామవాటిలో సిద్ధార్థినామ సంవత్సర వైశాఖమాసమున (1859-వ సం॥ మే నెలలో) వివాహము జరిగెను. రామేశ్వరుఁడు మూఁడువందల రూపాయల శుల్కము నీయవలసివచ్చెను.

వివాహము సక్రమముగా జరిగెననియుఁ దమ గదాయి కిది విశేషశ్రేయస్కరమగుననియు చంద్రాదేవి యెంతయో సంతసించెను. వివాహసమయమున నామె పొరుగున నున్న ధనవంతమగు లాహాకుటుంబమునుండి నగల నెరువు తెచ్చి పెండ్లికూతునకుఁ బెట్టియుండెను. తన చిన్నికోడలితో స్వగృహమునకు వచ్చిన యనతికాలముననే నగల నిచ్చివేయ వలసిన సమయమును వచ్చెను. కాని యా నగలను దన ముద్దుకోడలును, అమాయకురాలును నగు నా బాలికయొద్ద నుండి తీసికొనుటకు చంద్రాదేవికి చేతులు రావయ్యె! ఇది

గని శ్రీరామకృష్ణుడు, బాలిక నిద్రపోవుచుండఁగా నిపుణముగా నగల నన్నింటిని దీసివేసి లాహాకుటుంబమునకుఁ బంపివేసెను. బాలిక లేచి చూచుకొనునుగదా, నగ లేవి? తన నగలు పోయినవని ప్రాయశః కండ్ల నీరు పెట్టుకొని యామె యందఱతోఁ జెప్పనారంభించెను. చంద్రాదేవి యామెను గొంగిలించుకొని, “చిట్టితల్లీ! విచారింపకు. గదాయ్ నీకింతకంటె మంచినగలను జేయించిపెట్టునులే” ¹ అని యోదాదెచ్చెను. నాఁ డచటికి వచ్చియుండిన శ్రీశారదాదేవి పినతండ్రి యీ సంఘటనఁ జూచి కోపించి వెంటనే పిల్ల నింటికిఁ దీసికొని పోయెను. కాని శ్రీరామకృష్ణుడు నర్మగర్భితముగా నవ్వి, “ఇస్స డేవ రేమి చెప్పినను, చేసినను, పెండ్లిమాత్రము రద్దుచేయలేరుకదా!” యని తల్లి మనస్సు నూఱడించెను.

తన వివాహానంతరమానసికస్థితినిగూర్చి ముచ్చటించుచు, కాలాంతరమున శ్రీరామకృష్ణుడిట్లు వచించెను : “నా భార్యనుగుఱించి మొదట వ్యాకులపడితిని. పిమ్మట ఆమెయు నావలెనే అన్నపానములను బొందుచుండునుగదా యని మనస్సమాధానము లొచ్చింది.”

వివాహానంతరము శ్రీరామకృష్ణుడు కామార్పుకుర్చిన నించుమించుగా రెండు సంవత్సరము లుండెను. ఆచారము ననుసరించి యాతఁ డీ సమయమున నొకసారి యత్తవారింటికి వెళ్లి కొన్ని దినములు గడపెను. ఆ సమయమున

¹ నిజముగా శ్రీరామకృష్ణుడు కాలక్రమమున నామెకు మాఁడు వందల రూపాయలను బెట్టి చక్కని నగలను జేయించెను. ఆమె వానిలోఁ గొన్నింటిని తుదివఱకును ధరించెడిది.

మాతృదేవి (శ్రీశారదాదేవి) తా నేడేండ్ల బాలికననియు, పతికిఁ బ్రణమిల్లి, పాదములను గడిగి, యాయనకు వీవనతో విసరితిననియు, అపు డచట నున్నవారందఱును అది గని (సంతోషాతిశయమున) న వ్వి ర ని యు కాలక్రమమున స్మరించెడిది.

ఆటలలో మైమఱచియుండు పసితనముననే తన హృదయసింహాసనము నీవిధముగా ప్రాణేశ్వరునకు సమర్పించిన పరమసాధ్వీమణి శ్రీశారదామణీదేవి!

అనతికాలముననే శ్రీరామకృష్ణుఁడు కామార్పుకుఁ వచ్చి కొన్ని దినము లుండి, తల్లియొద్దను, అన్నయొద్దను సెలవు గైకొని దక్షిణేశ్వరకాళికాలయమునకు మఱలెను.

తన్మయత్వము

దక్షిణేశ్వరమునకు వచ్చినంతనే శ్రీరామకృష్ణుడు మరల కాళీపూజను నిర్వహింపసాగెను. కాళికాదేవి యాతని నావేశించుటకై వేచియుండెనో యనునట్లు కొలఁదిదిసముల లోనే యాతఁడు దివ్యోన్మత్తుఁ డయ్యెను. వృద్ధురాలగు తల్లి, సంసారనిర్వహణబాధలు పడుచున్న సోదరుఁడు, గాలభార్య—సర్వము ఆతని దేవీనిరంతరసందర్శనమహా వాంఛలో విస్మృతమైపోయెను. పూర్వమువలెనే అహర్నిశము ఒక టి ప్రార్థన, ఒకటే ధ్యానము! అఖండభావావేశమున వక్షఃస్థలము ఎఱ్ఱవాలుట, శరీరమందంతటను మంటలు, ప్రాపంచికవిషయవైముఖ్యము, క్షణమైనను నిద్రింపకుండుట, లేదా, నిద్ర పట్టకుండుట—ఇవన్నియు మరల గోచరింప సాగెను. చికిత్సలవలన శారీరబాధలు ఉపశమించుటకు బదులు హెచ్చుచుండెను.

క్రమముగా ఈ వార్తలు చెవినిఁ బడ, చంద్రాదేవి పొందసాగిన పరితాపము వర్ణనాతీతము. భగవదనుగ్రహము నర్థించుటకంటె నుపాయాంతరము లేదని, యా భక్తవత్సలుఁడు పుత్త్రక్షేమోపాయము దెలుపనిచో నామె ప్రాయోపవేశముచేయ సమకట్టెను. ఇట్టి మహాదీక్షతో నామె కామార్పుకుర్ నందలి 'వృద్ధశివాలయము'నకు వెడలి ప్రణమిల్లియుండెను. ప్రసన్నుడైన శివుని పనుపున నామె

ముకుందపురమందలి శివాలయమున కేగి రెండుదినములు పవసించియుండ, స్వప్నమున పరమశివుడు ప్రత్యక్షమై యిట్లు అభయప్రదానమొనర్చెను : “ భయము లేదు, నీ పుత్రుడు పిచ్చివాడు కాడు; కేవలము ఈశ్వరావేశమున నిట్టి స్థితిలో నున్నాడు. ” మనస్సు కుదుటఁ బడ, దేవదేవునికృపకు కన్నీరు విడిచి యామె యింటికి మఱలెను.

తన ప్రస్తుతదివ్యానుభూతులనుగూర్చి యనంతరము శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు వచించును : “ ఒక స్థితి గడచినంతనే మఱియొక స్థితి గలుగుచుండెను. ఆ ఝంఝామారుతమున యజ్ఞోపవీతము ఎగిరిపోయినది. కట్టుకొన్న బట్ట యైనను సరిగా నిలువకుండెను. పల్లెవాండ్రు వల విసరి అమాంతముగా చేపలను బట్టునట్లు జగన్మాతను బట్టుకొనవలయునను సంకల్పమున, దాడలు ఆకాశపాతాళములను దాకుచుండెనో యనురీతిని, నోరు తెఱచి, ‘ అమ్మా ! ’ యని బిగ్గటగా అఱచి పిలుచువాడను.

“ ఆహా ! ఏమి తన్మయావస్థ యది ! బాహ్యలోకము నందలి యే అల్పకారణమైనను ఈశ్వరజ్ఞానమును రగుల్కొల్పుచుండెడిది.... నీలిచీర దాల్చిన యొక స్త్రీ యొకనాడు పొగడచెట్టుకడ నిలిచియుండుట చూచితిని. ఆమె యొక వేశ్య. కాని తత్క్షణమే యామె నా యంతరంగమున సీతాదర్శనమును రగుల్కొల్పెను. ఆ స్త్రీని మఱచిపోతిని. రావణుని బారినుండి రక్షిత యై విజయాభిరాముడగు రామునిఁ గలిసికొనవెడలుచున్న సాక్షాత్ సీతగా ఆమె కనిపించెను. బాహ్యప్రపంచస్మృతిని గోల్పోయి చాలసేపు

సమాధిస్థితిలో నుంటిని....మఱియొకనాఁ డొక ఆంగ్లేయ
బాలుఁడు (కాలుపై కాలు వేసికొని) ఒక చెట్టు నానుకొని
నిలుచుండియుండ, వాని శరీరము మూఁడు తావులందు వంగి
యుండెను. తటాలున కృష్ణభావము ¹ స్ఫురింప సమాధిస్థితి
నొందితిని. ఒకప్పుడు బుజమున వెదురుకట్టతో దేవాలయా
వరణమున సంచరించువాఁడను. ఒక్కొక్కప్పుడు కుక్కపై
నెక్కి కూర్చుండి, దానిచే లూచి (ఒకవిధమైన పూరీ)
తినిపించుచు, నేనును దినువాఁడను. 'సర్వం విష్ణుమయం
జగత్.' మట్టిగుంటలలో నిలిచియుండు నీటిని ఆచమనము
చేయువాఁడను. ఆ దివ్యోన్మత్తావస్థలో జాతిభేదము లెంత
మాత్రము పాటింపఁగల్గువాఁడను గాను. ఒక హీనకులస్థుని
భార్య తాను వండిన కూరలను బంప, ప్రీతితోఁ దినువాఁడను.
ప్రపంచస్మృతిని గోల్పోయి, నిశ్చలశరీరమున, గాఢధ్యాన
నిమగ్నుడనై పంచవటియందుఁ గూర్చుండువాఁడను. తల
జడలు కట్టుకొనిపోయెను. పక్షులు తలపై వ్రాలి పూజాక్ష
తల నేరికొన్నితినును. నిశ్చలమై కొయ్యవలెనున్న శరీరమున
పాములు ప్రాకును — పాములకుఁగాని, నాకుఁగాని యా
యెఱుకయే లేకుండెడిది. ఆహా! అహర్నిశము ఏమి దివ్య
దర్శనములు గలుగుచుండెడివి! ”

1 ఉ. “మూఁపున వామకుండలము, మోవి నొకించుక మోడ్చు నందమున్
జూపెడు నోరచూపు, సాగసుంబామ యొక్కట నిక్కు గన్నడన్
గ్రేపులు సొక్కఁ గల్పకముక్రిందఁ ద్రిభంగిగ నిల్చి యంగుళీ
వ్యాపితవంశపూర్తియయి వర్తిలు మోహనమూర్తి గొల్చెదన్.”

నాటి తన విచిత్రానుభవములనుగూర్చి యాతఁ డిట్లు వచించును : “ ధ్యానమునకుఁ గూర్చుండినంతనే త్రిశూలపాణియగు నొక సన్న్యాసి యీ శరీరమునుండి వెలువడి, ‘ ఇతరచింతల నన్నిటిని విడిచి భగవంతునియందే మనసు లగ్నముచేయుము’ అని నన్ను ఆజ్ఞాపించును. అట్లు చేయనియెడల త్రిశూలమును శరీరమున గ్రుచ్చెదనని బెడ రించును. నాలోనుండి వెలువడిన పాపపురుషునిఁ జంపిన నీ యతియే. దూరస్థులగు దేవతలను జూడఁగోరినను, దూర ప్రదేశములందలి సంకీర్తనము వినఁగోరినను, ఈ తేజో మూర్తియే లోనుండి బయల్పెడలి, తేజోమయమార్గమున ఆ తావులకుఁ బోయి, నాకోరిక తీఱినపిమ్మట మరల శరీర మునఁ బ్రవేశించును. ”

కాలక్రమమున శిష్యులతో నాతఁ డిట్లు తెలుపును : “ సరిగా నావలెనే యుండు నొక యువసన్న్యాసి నాలో నుండి వచ్చి సర్వవిషయములను నాకు బోధించువాఁడు. ఒక్కొక్కప్పుడు బౌద్ధాప్రజ్ఞ కొంచె ముండెడిది. మఱి యొక్కొక్కప్పుడు డాతని చేష్టలను గమనించుచు, వాక్కులను వినుచు, బౌద్ధాస్మృతి పూర్తిగాఁ గోల్పోయి జడునివలెఁ బడియుండువాఁడను. అతఁ డీశరీరమునఁ బ్రవేశించినపిమ్మటనే యథాస్థితి నొందువాఁడను. పూర్వ మాతనివలన ఏ తత్త్వ విషయములను వినియుంటినో, వానినే తిరిగి బ్రాహ్మణి, దిగంబరుఁడు (శ్రీతోతా పురి) మొదలగువారు వచ్చి బోధించిరి—ఇదివఱకు (నేను) తెలిసికొనియుండిన తత్త్వము లనే వారు ఉపదేశించిరి. శాస్త్రవిధిని మన్నించి శాస్త్ర

ప్రామాణ్యమును బాటించుటకై (నా)యీ జీవితమున వారు గురువులుగా ఏర్పడినట్లు తోచుచున్నది. వారిని గురువులుగా గ్రహించుట కింతకంటె మఱియొక కారణము గోచరింపదు.”

“అట్టి భావావేశమును గొంచెమైనను సామాన్యులగు లోకులు భరింపజాలరు; దానిలో నాల్గవనంతునకే శరీరము తుత్తునియలైపోవును. ఆ దశలో అహర్నిశము విశేషకాలము ఏదియోయొక రూపమున అమ్మదర్శనము నొందుచు, అనిర్వచనీయమైన నా పరితాపమును మఱవగల్గువాడను. అట్లు లభింపకుండినచో, ఈ శరీరము నిలిచియుండెడిది కాదు. ఆతేండ్లపర్యంతము కంటి కొకకునుకై నను రాలేదు—ఎంత ప్రయత్నించినను తెప్పలు మూతపడెడివే కావు. కాలమే అపుడు స్ఫురించెడిది కాదు, శరీరస్మృతి సమసిపోయెను. అరుదుగా ఒకానొకప్పుడు లేశము శరీరము వైపునకు దృష్టి మఱలుట సంభవింప, పిచ్చివాడనై పోవుచున్నా నేమోయను ఘోరభయము ఆవహించెడిది. అద్దమునెదుట నిలిచి, తెప్పలు మూతపడునేమోయని కండ్లలో వేలు పెట్టుకొందునుగదా, మూతపడవే! ఈ స్థితిని గాంచి భయభ్రాంతుడనై విలపించుచు, అమ్మ నిట్లు ప్రార్థించువాడను: ‘అమ్మా! కేవలము నిన్నే నమ్మి యుండుటకును నాప్రార్థన లన్నిటికిని ఇది యా ఫలము! శరీరమున కీ విషమవ్యాధి తెచ్చిపెట్టితివా?’ కాని మఱుక్షణముననే, ‘అమ్మా, ఈ శరీరమునకు ఏగతి పట్టినను సరే, నీవుమాత్రము నన్ను విడనాడకుము! కృపాకటాక్షము చూపుము! ప్రత్యక్షమగుము! తల్లీ! నీ దివ్యపాదార

విందములనే అనన్యగతిగా నమ్మియున్నానుగదా! నీకంటె నాకు దిక్కెవ్వరు? అని బాష్పము లొలుక వేడికొన, మనస్సునకు మరల అద్భుతోత్సాహమును ఉత్తేజమును గలిగెడివి. శరీరము తృణప్రాయముగాఁ దోచెడిది. అప్పుడు అమ్మ—దయామయి—ప్రత్యక్షమై తన అభయవాణిచే నన్ను ఊఱడించును.”

ఆఱు సంవత్సరములపర్యంతము శ్రీరామకృష్ణునకు కంటికి కునుకే పట్టలేదన్నచో, తెప్పలు మూతపడెడివే కావన్నచో, అదెంతటి తీవ్రభగవత్పరితాపమో, తన్నయా వస్థయో, ఊహింపనగును. ఆఱు సంవత్సరములపాటు కాదుగదా, ఆఱుదినముల పర్యంతము నిద్ర యనునది లేకపోయినచో, లోకుల గతి యేమగునో వేఱుగఁ జెప్ప నక్కఱలేదు. కొలది ఊణములపాటి భగవదనుభవలేశ ముచే నైనను గలుగు మహావిశ్రాంతియు ప్రశాంతియు నెంతటి నిద్రాదులచేనైనను గలుగఁజాలవన్నచో, ఇంచు మించుగా అహోరాత్రము ఏదియోయొక రూపమునఁ దాను భగవద్దర్శనము నొందుచుండువాఁడననియు, లేనిచో శరీరము నిలిచియుండెడిది కాదనియు—ఇందలి కీలకమును—శ్రీరామ కృష్ణుఁడే వెల్లడించియున్నాఁడుకదా? తత్త్వానుభూతి కెవ్వరును పరిమితి నేర్పఱుపఁజాలరనియు, నీవొక దివ్యానుభూతిని బేర్కొన్నచో, దానిని మించినది మఱొకటియు దానికి అతీతమైనది వేఱొకటియు నుండవచ్చుననియు నాతఁడు వచించును. ఆధ్యాత్మికసాధనప్రభావమున మనస్సు తగినంత నైర్మల్యము నొందునపుడు అదియే సాధకునకు గురువై

వ ర్తించునని యాతఁడు తెలుపును. తనలోనుండి తన్నుఁ బోలు పురుషుఁడు వెలువడి సర్వవిషయములను దనకు బోధించుచుండినట్లు శ్రీరామకృష్ణుఁడు స్వయముగా దివ్యానుభూతి నందియుండెనుగదా? ధ్యానసిద్ధులగు మహాయోగుల వినిర్మలాంతఃకరణమున వేదవేదాంతతత్త్వరహస్యములును, భూతభవిష్యత్తులును సైతము అప్రయత్నముగా భాసించు ననుటకు శ్రీరామకృష్ణుని యీ దివ్యానుభూతులే తార్కాణములు. ధ్యానప్రభావముననేకదా ఋషులు స్వయముగా మంత్రద్రష్టలై ప్రకాశించుచున్నారు? ఈశ్వరవాణిని విని పించు దివ్యమైన రేడియో (Radio) కీలకముగదా ధ్యానము!

తన మహోన్నతాదర్శసిద్ధిని గాంచి యందు సుప్రతిష్ఠితుఁ డగుటకై శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఆచరించిన సాధనలు అనుపమానములు. కాంచనాసక్తి—ధనాసక్తి—తన మనసున లేశమైనను నుండరాదని, కలనైనను గలుగరాదని, నిశ్చయించుకొని యాతఁ డీ సమయమున నొక యపూర్వ సాధన నాచరించెను. గంగాతీరమునఁ గూర్చుండి, యొక చేతఁ గొంత మట్టిని, రెండవచేతఁ గొన్ని రూపాయలను గ్రహించి వాని విలువలను మనస్సున నెంచుకొనుచు, నొక చేతినుండి మఱియొక చేతిలోనికి మార్చుకొనుచు, భగవత్సాక్షాత్కారమునకు అవి రెండును నిరర్థకములేకదా యని నిశ్చయించుకొని వానిని గంగలోఁ బాటవేయును. ఈసాధనను గూర్చియే కాలక్రమమున నాతఁడు భక్తులతోడను శిష్యులతోడను నిట్లు వచించెను : “భగవంతుని బొందినచో, సమస్తము పొందినవాఁడనే. ‘ఇది రూపాయ, ఇది మట్టి;

మట్టి—బంగారము; బంగారము—మట్టి ' యనుచు వెండి బంగారములను త్యజించితిని. ధనమును మట్టిని గంగలోఁ బాటవేసినాను. అంతట శ్రీమహాలక్ష్మి తన్ను నిరసించితిని నాపైఁ గోపగించునేమోయని, నాకు అన్నము దొరకకుండఁ జేసినను జేయునేమోయని, భయపడి యిట్లు ప్రార్థించినాను; 'అమ్మా! నీవు నా హృదయమున నెలకొనియుండుము, నాకు మఱేమియు అక్కఱలేదు. ' ఆమెను సాక్షాత్కరించు కొనుటచే సమస్తము పొందుదునని నాకుఁ దెలియును!''

సర్వసమభావమున సుప్రతిష్ఠితఁడగుటకై యాతఁడు చందనమును మలమును సమభావముతో స్పృశించును. మలమును నాలుకతోఁ దాఁకిన సంఘటనములు సైతము కలవు.

అహంకారనిర్మూలనకై శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఆచరించిన సాధనలు అపూర్వములు. పేదలకును బిచ్చగాండ్రకును ఆలయమున సంతర్పణచేయుఁబడునపు డాతఁడు వారల యెఁగిలి ఆకులను తలపై నిడుకొని మోసికొని వెడలి, యవ్వల విసర్జించి, వారు తినిన తావును స్వయముగా శుభ్రపఱచిన సమయములు కలవు. వారును సాక్షాత్సాక్షాతరాయణస్వరూపు లేయను దివ్యభావమున వారల యుచ్ఛిష్టము నాతఁడొకప్పుడొకించుక భుజించియున్న సంగతి గమనించితిమికదా? ఆలయ సేవకులు మలవిసర్జనచేయు ప్రదేశము నాతఁడు జడలు కట్టిన తన శిరోజములనే చీపురుగా గ్రహించి వానితో నూడ్చి, కడిగి, జగజ్జననిని, "అమ్మా! వీరికంటె నే నధికుఁడనను భావము నామనసున నెన్నఁడును గలుగకుండునట్లు

నన్ను అనుగ్రహింపుము! ” అని ప్రార్థించెనని ‘శ్రీ శ్రీరామ కృష్ణ లీలాప్రసంగము’ తెలుపుచున్నది. ‘చెప్పరానివాండ్రు’, ‘అంటరానివాండ్రు’, ‘చండాలురు’నని నిరసింపఁబడుచుండిన హరిజనులయెడనై త మాతఁడు ఎట్టి పరమాదర్శనేవక భావము చూపెనో శ్రీ వివేకానందస్వామి My Master (నా గురు దేవుఁడు) అను తన మహోపన్యాసమున నిట్లు ప్రకటించి యున్నాఁడు : “ ఈ బ్రాహ్మణోత్తముఁడు (పొరుగున నివ సించుచుండిన) యొక పంచముని సమీపించి, తన్ను వాని యింట నీచ సేవల నొనరింపనిమ్మని కోరెను... కాని యాతఁడు అందులకు అంగీకరించునా? అంగీకరింప లేదు. అందుచే అర్థ రాత్రమున, ఎల్లరును గాఢనిద్రలోనుండఁగా శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఆ పంచమునింటఁ బ్రవేశించి, ‘అమ్మా! జగజ్జననీ! నన్ను మాలమాదిగల సేవకునిగాఁ జేయము! మాలవానికంటెను అల్పుఁడనను భావము నాకుఁ గలిగింపుము!’ అని ప్రార్థించుచుఁ దన దీర్ఘశిరోజములతో వాని దొడ్డి నూచ్చును. ”

ఇట్టి నిరహంకారమున సహస్రాంశమైనను ఎవ్వని కబ్బునో వాఁడేకదా ధన్యాత్ముఁడు!

కాళీదేవి తన యభీష్టదైవతమైయున్నను, భగవానుని నానారూపములయెడ సమభావమునను, అభేదదర్శనమునను శ్రీరామకృష్ణుఁడు నెలకొనియుండెననుటకు అనేక నిదర్శన ములను గనుఁగొనియున్నాము. ఇందులకు మఱియొక ప్రబలనిదర్శన మీ సమయమున సంఘటిల్లెను. ఒకనాఁ డాతఁ డచటి ద్వాదశశివాలయములలో నొకదానియందుఁ బ్రవేశించి, యఖండభక్తిపూర్వకముగా శివమహిమ్నస్తోత్ర

మును పారాయణమొనర్పసాగెను. అతని తభక్తి భావ సంభరితమైన యా స్తోత్రరాజమునందలి “అసితగిరిసమం స్యా త్కజ్జలం....”¹ అను నత్యంతరమణీయశ్లోకమునకు వచ్చినంతనే భావావేశము మహోన్నతస్థితి నంద, నాతఁడు పరమశివసాక్షాత్కారము నందుచుండెనోయనునట్లుండెను. అట్టి తన్మయావస్థలో యథాతథముగా శ్లోకము నుచ్చరించుటకు అవకాశ మెక్కడిది? పాదములవరుసయు శ్లోకశబ్దములు సైతము విస్మృతమైపోయెను. “ఓ మహాదేవా! నీ మహిమాలేశయము నే నెట్లు వర్ణింపఁగలను?” అను మాటలు మాత్రము నోటినుండి వెలువడెను. కన్నీరు ధారాపాతముగాఁ బ్రవహించుచుండెను. ఇంత లో జను లనేకులు చుట్టును మూఁగిరి. ఆ సమయమున కాళికాలయమునకు వచ్చియుండిన మధురఁడును శీఘ్రముగా అచటికి వచ్చెను. కాని శ్రీరామకృష్ణునకు శరీరస్మృతియే లేదు. లేనిపోని పెత్తనము చలాయించుచు నాలయోద్యోగి యొకఁడు, “ఈ పిచ్చివానిని స్వామిసన్నిధినుండి నెట్టివేయవలెను” అని పలుక, “తల మెడపై నుండఁజూచుకోనివాఁ డెవఁడైనను భట్టాచార్య

1 “అసితగిరిసమం స్యా త్కజ్జలం సిన్ధుపాత్రే
సురతరువరశాఖా లేఖినీ పత్త్రముర్వీ;
లిఖతి యది గృహీత్వా శారదా సర్వకాలం
తదపి తవ గుణానా మిశ పారం న యాతి.”

(ఓ మహేశ్వరా! నల్లని కొండయే సిరాయు, సముద్రమే సిరా పాత్రయు, కల్పతరుశాఖయే కలమును, భూమియే పత్త్రమునైనై, స్వయముగా వాగ్దేవియగు సరస్వతి వీనిని గ్రహించి సర్వకాలము వ్రాయఁబూనినను, నీ యనంతకల్యాణగుణపారమును బొందఁజాలదు.)

మహాశయనిఁ దాఁకవచ్చును ” అని మధురుఁడు హెచ్చరించెను. కొంత సేపటికి శ్రీరామకృష్ణుఁడు మెల్లఁగా బాహ్య ప్రజ్ఞ నొంది, అనేకులు తన్ను అవలోకించుచుండట గని, “వివశుఁడనై యున్న స్థితిలో ఏమైనను ఆనచితకార్యము చేసియుంటినా ?” యని బాలకునివలె మధురు నడిగెను. మధురుఁడు బద్ధాంజలియై యిట్లు విన్నవించెను : “ లేదు, బాబా ! మీరు స్తవపఠనముచేయుచుండిరి. మీ ధ్యాన ప్రార్థనల కెవ్వరును భంగము కలిగింపకుండుటకై నే నిచట నిలిచియుంటిని. ”

ఈ విధముగా శ్రీరామకృష్ణునియెడ నా నా ఁ టి కి అతిశయించుచుండిన మధురుని గౌరవము మహత్తరభక్తిభావముగాఁ బరిణమించుటకు హేతుభూతమైన యొక అద్భుత సంఘటనము ఆచిర కాలముననే జరిగెను. తన గదికి తూర్పు తట్టున నున్న వసారాలో శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు గంభీర భావ నిమగ్నుఁడై పచారుచేయుచుండెను. అపు డొంటరిగాఁ దన గదిలోఁ గూర్చుండియుండిన మధురుఁడు ఆతనివై పే తిలకించుచుండెను. కాని శ్రీరామకృష్ణున కా విషయమే తెలియదు. అకస్మాత్తుగా మధురుఁడు పరుగున వెళ్లి శ్రీరామకృష్ణునకుఁ బ్రణమిల్లి, బాలకునివలె విలపింప సాగెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు అబ్బురపడుచు, “ ఏమిది ? రాసమణిరాణి యల్లుడవగు నీ విట్లు ప్రవర్తించిన, లోకు లేమనుకొందురు ? లేమ్ము, మనస్సు కుదుటఁబఱుచుకొనుము ” అని పలికెను. కాని మధురుఁ డింకను విలపించుచునేయుండెను. భావావేశము కొంచె ముపశమింప నాతఁడు ఇట్లు విశద

సఖీచెను : “వసారాలో మీరు పచారుచేయుచుండఁగాఁ జూచితిని. ఒకనైపునకు వెళ్లునప్పుడు ఆనందమయి యగు జగజ్జననిరూపమునఁ గాన్పించితిరి, రెండవనైపునకుఁ దిరుగు నప్పుడు సాక్షాత్ పరమశివస్వరూపమును దాల్చితిరి! మొదట భ్రమయేమో యనుకొంటిని. కన్నులు నులుము కొని మరలఁ జూతునుగదా, ప్రతిపర్యాయము ఆయచ్ఛత దృశ్యమే గోచరించెను.” ఇట్లు పలుకుచు నాతఁడు మరల భావావేశమున విలపింపసాగెను. “నే నేమియు ఎఱుఁగను జూమి!” అని సహజసరళరీతిని శ్రీరామకృష్ణుఁడు వక్కాణించెను. ఈ సంఘటనమునుగూర్చియే కాలాంతరమున నాతఁ డిట్లు తెలుపును : “మధురుఁడు ఊటడిల్లఁడయ్యె. రాసమణిరాణి యీ సంగతి వినిన నేమనుకొనునోయని— ఆతని కే మాయామంత్రమో పెట్టితిననుకోవచ్చునని— భయపడితిని. పలువిధముల ఊటడింపఁగా అతఁడు ఊటట పొందెను. మధురుఁడు ఊరకే అంతగా ఉపచరించెనా? అంతగా ప్రేమించెనా? (తన శరీరమును జూపి తన్ను ద్వేశించుచు) దీనినిగూర్చి యెన్నో దర్శనములను, అనుభూతులను అమ్మ యాతనికిఁ గలిగించెను....”

ఇంతటినుండియు శ్రీరామకృష్ణునకు ఏ యల్పసేవ చేయఁగల్గినను, అది అనన్యసామాన్యమగు తన మహా భాగ్యముగా మధురుఁడు పరిగణింపసాగెను.

రాసమణిరాణి రక్తగ్రహణివ్యాధిపీడితురాలయ్యెను. అవసానసమయము సమీపించెను. గంగాతీరమునకుఁ గొని పోఁబడిన యా మహాభక్తురాలు తన యెదుట నున్న దీప

ములను గని, “వీనిని దీసివేయుడు. ఇపు డివి యెంత వెలవెలబోవుచున్నవో! ఆహా! అదిగో, నా తల్లి (జగజ్జనని) వచ్చుచున్నది—ఆమె డివ్య శరీర ప్రభ చే నల్దిక్కులును ప్రకాశించుచున్నవి!” అని ఊణ మూరకుండి, “అమ్మా! వచ్చితివా? ...” అనుచు, (1861-వ సం॥ ఫిబ్రవరి 19-వ తేదిని) భౌతిక దేహము వీడి దేవీసాయుజ్యము నొందెను.

రాసమణిరాణి యనంతరము మధురుడు జమీందారి కంతకును వ్యనహారనిర్వహణకర్తయై, సర్వవిధములను శ్రీరామకృష్ణునకు వశపర్తియై నడచుకొనఁబ్రయత్నించు చుండెను. శ్రీరామకృష్ణుడు ఏ యాత్రనైనను, పర్యటనము నైనను జేయఁగోరినపుడు మధురుడు వలయు నేర్పాటు లన్నియుఁ జేయుటయేకాక, పాణిహాటియందలి దేవతోత్సవమువంటి మహోత్సవములకు వెడలు సందర్భమున జన సమ్మర్దమువలన నాతని కెట్టి యిబ్బందియుఁ గలుగనీయ కుండుటకై తటచు కొంతమంది పరిచారకులతో స్వయముగా మాఱువేసమున వెంబడించును.

సాధనసమయమున ఆయా సాధనలకు వలయు సామగ్రి తనకుఁ జేకూర్పఁగల యొకవ్యక్తి ప్రాపు తన కొనఁగుమని శ్రీరామకృష్ణుడు దేవిని ప్రార్థించియుండెను. తనకై దేవిచే నియమితులైన యైదుగురు ‘రసద్దారు’ (సరఫరాదారు)లలో మధురుడు ష్ఠుడటివాడని యాతఁడు తెలుపును. ఐనను మధురునకు విద్యుక్తధర్మమును దెలుపుట కాతఁడెన్నఁడును వెనుకదీయువాడు కాదు. బంగారమును మట్టిపెళ్లను సమదృష్టితోఁ జూడఁగల్గిన ధీరుడు ధనముని

కేల లోబడుదు? తన స్వాతంత్ర్యప్రవృత్తినిగూర్చి యాతఁడే యొకప్పు డిట్లు తెల్పెను : “మఘరాబాబుతో నొకప్పు డిట్లాటిది : ‘నీవంటి యొక గొప్పవాఁడు నన్ను గౌరవించు చున్నందువలన నేను కృతార్థుఁడనై పోతి ననుకొనఁబోకుము. నీవు నాకు విధేయుఁడవై యున్నను, కాకున్నను నా కొక్కటియే.’” మఘరునియెడ నాతఁడు విశేషదాక్షిణ్య వంతుఁడై యుండియు, నిష్కర్షగా నాతనికి ధర్మమును దెలిపి, ఆవశ్యకమగుచో, కఠినముగా మందలించువాఁడనుట కొక నిదర్శనము . నాతనివాక్కులలోనే తెలిపెదము : “రాధా కాంతాలయమున నొకప్పుడు విగ్రహాధరణములను దొంగ లెత్తుకొనిపోవుట తటస్థింప, సంగతिसందర్భములను గనుఁ గొనుటకై మఘరుఁడును నేనును ఆలయమునకు వెళ్లితిమి. ప్రతిమరు సంబోధించుచు మఘరుఁ డిట్లు ఆశ్రోశించెను : ‘సిగ్గుచేటు! ఓ దేవుఁడా! నీవు అసమర్థుఁడవు! నీ యాధరణముల నన్నింటిని దొంగ లెత్తుకొనిపోవ నీ వేమియుఁ జేయఁజాలవైతివి.’ అప్పుడు మఘరునితో ఇట్లాంటిది : ‘చీచీ! ఏమి అసంబద్ధప్రలాపము! నీ వేదో మహా ర్భావిగాఁ జెప్పుచున్న నగలు జగదీశ్వరునకు మట్టిపెళ్లలపాటి చేయవుసుమీ! సాక్షాద్భాగ్యదేవతయగు శ్రీమహాలక్ష్మీవాని సతి, వాని దాసి. దొంగ లెత్తుకొనిపోయిన నీ యీరాకల కోసము—ఈ మట్టి పెళ్లలకోసము—భగవంతుఁడు కలవరించు ననుకొనుచుంటివా? నీ విట్లు ఎన్నఁడును అనరాదు!’”

సిరిసంపదలయెడ శ్రీరామకృష్ణుని అనాసక్తి యెట్టిదో గమనించియున్నాము. ఇందులకు మఱియొక ప్రబలనిదర్శనము

ఈ సమయముననే సంఘటిల్లెను. దీనినిగూర్చి యనంతర మాతఁడు భక్తులతో ప్రసంగవశమున నిట్లు తెలిపెను :
 “ ఒకప్పుడు మధురుఁడు నాకు (పెద్ద)భూవసతి నీయఁగోరి—
 నాపేర వ్రాయఁదలఁచి—హృదయునితో సంప్రతించు
 చుండెను. కాళికాలయమునుండి యా విషయమంతయు
 విని వెళ్లి మధురునితో ఇట్లంటిని : ‘ ఇదిగో, చూడు. అట్టి
 భావము నెన్నఁడును తలపోయకు. అది నాకు మహాహాని
 సుమీ ! ’ ”

“ నరులను నారాయణునియెడ విముఖులను జేసి
 సంసారమున—పాపపంకిలమున—ముంచివేయునవి కామినీ
 కాంచనములే (కామకాంచనమోహమే) ” యని శ్రీరామ
 కృష్ణుఁడు లోకమునకు ఉపదేశించును. “ నిధి చాల సుఖమా,
 రాముని సన్నిధిసేవ సుఖమా...” అని సార్థకనామధేయుఁ
 డగు శ్రీ త్యాగరాజు దివ్యగాన మొనరించియున్నాఁడు
 గదా ?

జాన్ బజాటునందలి తననివాసమునకుఁ దఱచు శ్రీరామ
 కృష్ణుని ఆహ్వానించుచు, మధురుఁ డాతనితో మహానందమున
 అనేకదినములు గడపువాఁడు. సాయంకాలము విహారార్థము
 తన గుట్టపుసారటులోఁ దోడ్కొని వెడలును. ఆతని యుప
 యోగమునకై వెండిబంగారుపాత్రలను జేయించును :
 విలువైన వలువలను గొనివచ్చును. కాని జ్ఞానభక్తివైరా
 గ్యాదిమహేశ్వర్యవంతుఁడగు శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈ యై
 హికసంపద లన్నిటియెడలను అత్యంతము అనాసక్తుఁడై
 మెలఁగుచుండెను.

అగుచో, లోకులను ముప్పుతిప్పలఁ బెట్టి మూఁడు చెఱువుల నీళ్లు త్రాగించు భోగ్యవస్తువాంఛ లేన్నఁడును శ్రీరామకృష్ణురకుఁ గలుగ నే లేదా యనినచో, కలిగినవి; కాని తగురీతిని వానిని దీర్చుకొని యాతఁడు సమస్తభోగ వాంఛాతీతుఁ డయ్యెను. స్వానుభవమును దెల్పుచు నిర్విషయమై కాలక్రమమున నాతఁడే భక్తులతో నిట్లు వచించుచు: “త్యాగసాధనకై రాజసికభావము పూను వాఁడను. అచ్చపు జగీబుటావలువను, ఊగరమును ధరింప వలయుననియు, పొడవైన గొట్టము గల హుక్కా పీల్చవలె ననియు నా కొకప్పుడు వాంఛ కలిగెను. మధురాబాబువీని నన్నిఁటిని గొని పంపెను. శాలువ ధరించితిని. హుక్కా కూడ అనేకరీతులను పీల్చితిని. ఒకప్పు డీ వైపునకు, మఱి యొకప్పు డా వైపునకును ఒఱిగియు, ఒకప్పుడు తలయెత్తియు ఇంకొకప్పుడు వాల్చియు హుక్కా పట్టితిని. అంతట నాలో నే నిట్లు అనుకొంటిని: ‘ఓ మనసా! దీనినే వెండిహుక్కా పీల్చుటందురు.’ వెంటనే దానిని త్యజించితిని. మఱికొన్ని నిమిషములు శాలువను శరీరమున నుంచుకొని పిమ్మటఁ దీసివేసితిని. ‘ఇదేకదా విలువైనవలువ! కాని యిది మానవుని రజోగుణము వృద్ధిచేయును’ అనుచు, దానిని కాలిక్రింద వేసి త్రొక్కివేయుచు, దానిపై ఉమ్మివేయ నారంభించినాను! ¹

¹ ఇంతటితో తృప్తినొందక దాని నాతఁడు తగులఁబెట్టఁబోవ, వాని కా గతి పట్టకుండ నెవ్వరో కాపాడిరనియు, మఱురుఁ డీ సంఘటన మంతయు విని, “బాబా మంచిపని చేసినారు!” అని సంతసించెననియు ‘శ్రీశ్రీరామకృష్ణలీలాప్రసంగము’ తెలుపుచున్నది. (Sri Ramakrishna The Great Master, p. 441.)

“నా చిన్నతనమున ఒకనాఁడు గంగాస్నానము చేయుచుండఁగా, బంగారుమొలత్రాటితోఁ గూడిన యొక బాలుని జూచియుంటిని. దివ్యోన్మత్తస్థితిలో నుండఁగా నాకు స్వయముగా అట్టి యాభరణము దాల్చినలెనని మనసయ్యెను. దానిని నాకుఁ జేయించియిచ్చిరి; కాని దాని నెంతోసేపు ఉంచుకోఁజాలకపోతిని. దానిని ధరించినపుడు శరీరమున ఒకానొక వాయుప్రవాహము క్రిందినుండి మీఁదికెగయుచు బాధ కలిగింపసాగెను. సువర్ణస్పర్శచే ఆబాధ కలిగినది. కొద్దిక్షణములపాటు ఆ నగ దాల్చి యావలఁ బెట్టవలసివచ్చెను. లేని యెడల దానిని త్రెంపివేసికోవలసివచ్చెడిది.

“భోగలాలస మంచిది కాదు. అందుచే నాకు ఏ కోర్కెలు కలిగినను నెఱవేర్చుకొనువాఁడను. ఒకప్పుడు పెద్ద బజారులో రంగురంగుల ‘సందేశ్’ (ఒకవిధమైన పాల మిఠాయి) చూచి తినఁగోరఁగాఁ దెచ్చిపెట్టిరి. ఎంతో తింటిని. తత్ఫలితముగా జబ్బుచేసినది.

“ఒకప్పుడు వివిధ నగరములలోని పేరు సొందిన మిఠాయులను తినవలయునని నాకు వాంఛ కలిగినది.¹

¹ ఒకానొక మధురభక్ష్యము తినవలయునని నీ మనస్సు ఉబలాట పడుచున్నచో దానిని సంపాదించి నోటఁబెట్టుకొని నమలుచు, “ఓ మనసా! దీని మాధుర్యానుభవము ఇది గొంతుక్రిందికి దిగునంతవఱకే. అనంతర మిదియు ఇతరపదార్థముల వలెనే రక్త మాంస మల మూత్రాదులుగా మాఱిపోవును. అధికముగాఁ దిన్నచో వ్యాధి సంభవించును. ఇట్టి క్షుద్ర వస్తువుపై నీ కింత మోహమేల?” యని మనస్సునకు ఉద్బోధించుకొనుచు, ఈ విధమైన వివేచనతో నొకటిరెండుసార్లు దాని ననుభవించినయెడల తత్కాంత తీరిపోవునని శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యులకు బోధించును.

“ఒక యేకాదశినాఁడు కృష్ణకిశోర్¹ లూచీ (ఒక విధమైన పూరీ)లను కూరను దినుచుండఁగాఁ జూచితిని. హృదయునితో నిట్లంటిని : ‘హృదు, కృష్ణకిశోరుని ఏకాదశి నవలంబింపవలయు నని నాకు కోరిక గలుగుచున్నది.’ ఒకనాఁడు అట్లే చేసితిని. బాగుగా కడుపునిండఁ దింటిని. ఆమఱునాఁడు ఉపవాసముచేయవలసివచ్చెను !

“వాంఛ లున్నంతవఱకు—భోగలాలస యున్నంత వఱకు—ముక్తియనున దెవ్వరికైనను అసంభవము.

(సన్న్యసింసఁబోవు శిష్యులను అవలోకించుచు)
“చిల్లరకోర్కెలనే యిట్లు వివేకముతో నెఱవేర్చుకొనుటచే వానిని బరిత్యజించుట—వానియందలి రాగమును నినర్తించు కొనుట—సాధ్యమగును, కాని పెద్దవాని విషయమున నిది యసాధ్యము. అట్టికామోపభోగములకు దిగినంత నే వానిలోఁ జిక్కుకొనిపోవుచుందురు. అట్టివానిని వివేకముచేతను, వాని యందలి దోషములనుగూర్చి చింతించుటచేతను మనసునుండి తఱిమివేయవలయును.”

తాను భక్తరాజై యుండవలయు ననియు, శుష్కసాధువై యుండక భక్తజనసాంగత్యమున ఆనందించుచుండ వలయుననియుఁ దనకు రెండుకోర్కె లుండెడివని శ్రీరామ కృష్ణుఁడు కాలక్రమమునఁ దెలుపును.

ఒకనాఁడు సమాధిస్థితుఁడై మధురునియింట శ్రీరామ కృష్ణుఁడు పరుండియుండఁగా, మెల్లమెల్లఁగా బాహ్యప్రజ్ఞ

¹ ఈమహనీయునితో శ్రీరామకృష్ణుని సంసర్గమునుగూర్చి ‘సాధు పండితసంసర్గము’ అను ప్రకరణమునఁ జెప్పఁబడును.

నందుచుండఁగా, ఆతని యద్భుత సహనశీలమును జూచు నొక సాఘటనము జరిగెను. దానినిగూర్చి యాతఁడు కాల క్రమమున ప్రసంగవశమున నొకరి కిట్లు చెప్పెను : (“నన్ను తన్నిన) అతఁడు కౌళీఘట్టపు చంద్రహాల్వార్. తఱచు మఘరునింటికి వచ్చుచుండువాఁడు. ఒకనాఁడు భగవదావేశ స్థితిలో (మఘరునింట వెలుపలిగదిలో) క్రిందఁ బరుండియుంటిని. ఆ గది చీకటిగానుండెను. మఘరాజాబునకు ప్రీతిపాత్రుఁడ నగుటకై నేను ఆతస్మయస్థితి నటించుచుంటి నని చంద్ర హాల్వార్ తలఁచెను. గదిలో ప్రవేశించి తన కాలిజొళ్లతో నన్ను తన్ననారంభించెను. శరీరమున నల్లని జాడలు పడినవి. ప్రతివారును ఈ సంగతి మఘరాజాబునకుఁ జెప్పఁబూనిరి; కాని నేను నలదంటిని.”

కౌళీఘట్టపు కాలికాలయమున మఘరుని కుటుంబ పురోహితుఁడై యుండిన యీ చంద్రహాల్వార్ మఘరుని వశపఱుచుకొనఁ బూనుటలో శ్రీరామకృష్ణుఁడు తనకు వోటీదారుఁ డని యెంచి, “మఘరాజాబు నే మంత్రముచే వశపఱుచుకొంటివో చెప్పు” మని శ్రీరామకృష్ణుని గుంజి గుంజి యడిగి తన్నెననియు, అచిర కాలముననే ఏదియో మఱియొక గుష్కార్యమూలమున మఘరునిచే పదభ్రష్టుఁడు చేయఁబడెననియుఁ దెలియవచ్చు న్నది. మహాభాగవతా పచారి ఫల మనుభవింపక త

భైరవీబ్రాహ్మణి

శ్రీ రామకృష్ణుడు ఒకనాడు ఉదయము ఆలయో
 ద్యానమున పూలు కోయుచున్న సమయమున,
 నావనుండి యొక స్త్రీ చేత నొక చిన్న మూటతో అచటి
 చిన్న స్నానఘట్టమున దిగుట గాంచెను. నడిమి వయస్సు.
 స్ఫురద్రూపము. విరియబోసికొనిన దీర్ఘశిరోజములు.
 సన్న్యాసిని యని సూచించుచున్న కాషాయవస్త్రములు.
 ఆమెకు నలుబదియేండ్లుండునుగాని యంత వయస్సు గలదిగాఁ
 గనఁబడదు. ఏదియో అతాకికాకర్షణ కలుగ, శ్రీరామ
 కృష్ణుడు తన గదికి వెడలి హృదయునిచే నామెకుఁ గబు
 రంప, వెంటనే యామె వచ్చెను. శ్రీరామకృష్ణునిఁ గాంచి
 నంతనే ఆనందభాష్యములను విడుచుచు, ఆశ్చర్యానురాగ
 ములతో నామె, “నాయనా! నీ విచట నుంటివా! గంగా
 తీరమున నీ వున్నట్లు గ్రహించి యింత కాలముగా నీకోసము
 వెదకుచుంటిని; ఇపుడు నిన్నుఁ గనుఁగొంటిని!” అని పలి
 కెను. “అమ్మా! నన్ను గుఱించి నీవెట్లు తెలిసికోఁగలిగితివి?”
 అని శ్రీరామకృష్ణుని నామె యిట్లు తెలిపెను :
 “మీలో ముఱవలసియుండు నని జగదంబ
 కృపచే ని. తూర్పు వంగదేశమున
 ఇద్దఱున నేఁ డిచట నిన్నుఁ గనుఁ

గొన్నాను.” త న్నెడఁబాసియున్న తల్లిని గలసికొనిన బిడ్డ వలె శ్రీరామకృష్ణుఁడును ఆనందపరవశుఁ డయ్యెను.

కొంతసేపటి కామె స్వవిషయము తెలిపెను. ఆమె పేరు యోగేశ్వరి.¹ వంగదేశమందలి జయశూర్ (?) [Jessore] జిల్లాలో నొక బ్రాహ్మణసంశమున నామె జన్మించెను. ఆ దేశమందలి మువ్వురు మహనీయులకు సాధన యందుఁ దాను సాయమొనర్పవలసియున్నట్లు యోగదృష్టి వలన నామె గ్రహించెను. వారిలో నిదివఱకే యామె కలసి కొనిన వ్యక్తులు ‘చంద్ర’, ‘గిరిజ’ యనువారు. శ్రీరామకృష్ణుఁ డామెదగ్గఁ గూర్చుండి, తల్లికిఁ దన హృదయరహస్యము లను దెలుపు బాలునివలెఁ దన సాధనానుభవవిశేషములను, జనులు తన్ను పిచ్చివాఁడనుచుండుటయు సర్వము తెలిపి, “అమ్మా! ఈ లక్షణములకు అర్థ మేమి? నిజముగా నేను పిచ్చివాఁడనైతినా? అహర్నిశము జగన్మాతను ప్రార్థించు చున్నందుల కిదియేనా ఫలితము?” అని పదేపదే ప్రశ్నింప సాగెను. పరమాశ్చర్యానందములతో ఈ కథ యంతయు విని, సరిపూర్ణమాతృవాత్సల్యముతో ఆ యోగిని యిట్లు సమాధానించెను : “నాయనా! నిన్ను పిచ్చివాఁ డనువారెవరు? ఇది పిచ్చి కాదు. శాస్త్రములలో ‘మహాభావము’²

¹ తాంత్రికసంప్రదాయమునకుఁ జెందినదై సాధారణముగా శివు నుపాసించు సన్న్యాసినియే ‘భైరవి.’ శ్రీరామకృష్ణునిచే ‘బ్రాహ్మణి’యని చెప్పఁబడుచుండిన యీమె నిందుచే ‘భైరవీబ్రాహ్మణి’ యని పేర్కొని యున్నాము.

² ‘వాత్సల్యమధురభావ దివ్యానుభవములు’ అను ప్రకరణమున దీనినిగూర్చి వివరింపఁబడును.

అని చెప్పబడియున్న దివ్యస్థితియే నీ స్థితి. తన్నూలముననే నీ కివన్నియుఁ గలుగుచున్నవి. ఈ నీ దివ్యస్థితిని గ్రహింపఁ జాలనిలోకులు—అజ్ఞానులు—నిన్నుపిచ్చివాఁడనుచున్నారు. శ్రీరాధకును శ్రీచైతన్యమహాప్రభువునకును ఈ స్థితి లభించినది. ఇవన్నియు భక్తిశాస్త్రములలోఁ దెలుపఁబడియున్నవి. ఆ గ్రంథములు నాయొద్ద నున్నవి. ఆత్మసమర్పణ మొనర్చుకొని భగవత్ప్రాప్తికై పరితపించువారెవ్వరైనను, పూర్వము కాసీ, వర్తమానమునఁగాసీ, ఈ స్థితి పొంది దీని సధిగమింపవలసినవారే యని నిరూపింపఁగలను.” ఈ వాక్కులు విని శ్రీరామకృష్ణుఁడు అపూర్వధైర్యోత్సాహనంతఁడయ్యెను.

అనంతరము ఆ యోగిని భిక్షుటన మొనర్చి తెచ్చిన యాహారపదార్థములను వండి, నివేదనార్థము తన యిష్టదైవ ప్రతీకముమ్రోల నిడి ధ్యానస్థితురాలయ్యెను. ఆమెచెక్కిళ్లపై ఆనందాశ్రుధారలు ప్రవహించుచుండెను. ఇంతలో శ్రీరామకృష్ణుఁడు అర్ధబాహ్యాప్రజ్ఞావస్థలో అచటికి వచ్చి యా నైవేద్యమును భుజింపసాగెను. కొంత సేపటి కాలమే కన్నులు తెరిచి, ధ్యానావస్థలోఁ దనకుఁ గలిగిన దివ్యానుభవమును, శ్రీరామకృష్ణుని చర్యయు ఏకరీతి నుండుట చూడఁగా నామె మేను పులకరించెను. దేహస్మృతి నొందినపిమ్మట శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన కార్యమునకు లజ్జించి యామెను ఓమాపణవేడుకొన, నామె యాతని నూటడించి, “నేటికి నాపూజ సఫలమైనది” అని వచించుచు, ఆ భుక్తశేషమును మహాప్రసాదముగా భుజించి, తన సాలగ్రామమును గంగాద్వీత మొనర్చెను.

ప్రథమసమావేశముననే ఉభయులకును ఏర్పడిన మాతాపుత్రసంబంధము నానాటికి ప్రబలమయ్యెను. ఇరువురును పగటిపూట పంచవటియందు చాలసేపు పారమార్థిక ప్రసంగములుచేయువారు. తంత్రశాస్త్రవైష్ణవభక్తిశాస్త్రములలో విజ్ఞాననిధియగు బ్రాహ్మణి—శ్రీరామకృష్ణునిచే ఎక్కువ వాడుక చేయఁబడిన యీనామముననే యామె నిఁకఁ బేర్కొందము—ఆతఁడు తన వివిధదివ్యానుభవములనుగూర్చి వేయు ప్రశ్నలకు శాస్త్రప్రమాణముల నుదాహరించుచు సదుత్తరము లొసఁగును.

వచ్చిననాటినుండి కొలఁదిదినములుగా ఆలయావరణముననే బ్రాహ్మణి నివసించుచుండెను. ఆమెతోడి తన సన్నిహితత్వము లోకుల యపోహలకు కారణము కావచ్చు నని శ్రీరామకృష్ణునకుఁ దోఁస, ఆతని సూచన ననుసరించి యామె దక్షిణేశ్వరమునకు రెండుమైళ్ల దూరముననుండిన అరియాదహయను గ్రామమున దేవమండలఘట్టముకడ నివాస మేర్పఱుచుకొని యటనుండి ప్రతిదినము నాతనికి జూడవచ్చుచుండెను. వాత్సల్యభక్తిభావప్రపూరితహృదయయై యామె శ్రీరామకృష్ణుని గోపాలునిగా భావించును. దివ్యప్రేమానురాగములతో నాతనికి వెన్నను, మధురాహారములను బెట్టును. ఒక్కొక్కప్పు డెటనుండియో పట్టుచీరను నగలను దెచ్చికొని తాల్చి, యిరుగుపొరుగిల్లాండ్రను వెంట నిడుకొని తన్మయురాలై వాత్సల్యభక్తికీర్తనలను బాడుచు, మహోత్సవమున శ్రీరామకృష్ణునికడకు వచ్చి, తాను దెచ్చిన భక్ష్యములను దినిపించును. ఇట్టి దృశ్యములచే, పవిత్రసన్నివేశములచే,

చూపట కామె యశోదను తలఁపునకుఁ దెచ్చుచుండెడిది.

ఈ సమయమున శ్రీరామకృష్ణునకు శరీరమున మరల దుర్భరమైన మంట కలుగసాగెను. ఉదయమున ప్రారంభమై మధ్యాహ్నమునకు బాధ దుస్సహమగుచుండెను. నిపుణులగు వైద్యులుపై తమ తమ ప్రయత్నములచే నేమియుఁ జేయఁ జాలరైరి. ఆ తాపము భరింపఁజాలక మూఁడు నాలుగు గంటలసే పాతఁడు గంగానదిలోఁ గూర్చుండెను. ఇంకను నీళ్లలో నానినచో, ఉన్న బాధకుఁ దోడు మఱేబాధలు కలుగునో యని, బైటికి వచ్చి, తడిగుడ్డతో అలుకఁబడి మఱింత చల్లఁబఱుపఁబడిన చలువతాతినేలపైఁ బొరలాడును. బ్రాహ్మణి యీతాప మఖండ భగవత్పరితాపసంజనితమనియు పూర్వము శ్రీ రాధాదేవికిని శ్రీ చైతన్యదేవునకును నిట్టి దుస్సహశరీరతాపము కలిగినట్లు గ్రంథములు తెలుపుచున్న వనియుఁ జెప్పి, శరీరమున గంధము పూసికొని సుగంధకుసుమ మాలలను దాల్చుటే శాస్త్రోక్తనివారణోపాయమని తెలిపెను. అపురూపమైన యీ చికిత్సచే బాధ మూఁడునాళ్లలోనే పూర్తిగా నివారణమయ్యెను. ఇది యిట్లుండ, శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు సిహోక్ గ్రామమునకు వెడలుచుండ, ఆతని శరీరమునుండి యిరువురు బాలురు వెలువడియుండి రను వృత్తాంతము ఆతనివలననే బ్రాహ్మణి విని, యీ సంఘటనము లన్నియు శ్రీ చైతన్య శ్రీ రామకృష్ణుల యేకత్వమునకు నిదర్శనము లని నిశ్చయించుకొని, “శ్రీ చైతన్యఁ డీసారి (తన నిత్యసహవాసి యగు) నిత్యానందుని ‘ఒఱ’ యందు

ఆవిర్భవించియున్నాడు” అని శ్రీరామకృష్ణునకుఁ జెప్పెను.¹

కొన్ని దినము లైనపిమ్మట శ్రీరామకృష్ణునకు తీవ్రమైన మఱియొక బాధ కలుగసాగెను. దానినిగూర్చి యాతఁడే యిట్లు పలుకును : “ఎంత తినినను తనివి తీరినది దారుణమైన ఆఁకలి! తినిన ఉత్తరక్షణముననే తిరిగి ఆఁకలి! ఏమి తిందునా యను తలంపు తప్ప అహర్నిశము మఱియొక తలంపే లేదయ్యె! ‘ఈ క్రొత్త వ్యాధి యేమై యుండునా?’ యని కలవరపడి బ్రాహ్మణికిఁ దెలుపఁగా, ఆమె యిట్లు సమధానించెను : ‘నాయనా! భయము లేదు. భగవదనుభవ మార్గమున పురోగమించువారి కిట్టి స్థితలు గలుగుచుండునని శాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి. నేను దీనిని గుదుర్పఁగలను.’ ఇట్లని యామె అటుకులు మొదలుకొని ‘సందేశ్’, ‘రసగుల్లా’ వంటి భక్త్యముల పర్యంతముగల నానావిధరచ్యాహారములను సమృద్ధిగ నొక గదిలో మధురనిచే అమర్పఁజేయించి, ‘అహర్నిశము ఈ గదిలో ఉండి, యిచ్చ వచ్చినప్పుడు ఇచ్చ వచ్చినదానిని దినుచుండు’మని నాకుఁ జెప్పెను. నే నందుండి పచారుచేయుచు, వానిని అవలోకించుచు, చేతఁబట్టుకొనుచు, ఇపు డొక దినుసు, మఱియొకప్పుడు మఱియొక దినుసు— ఈ విధముగా యథేష్టముగాఁ దినుచుంటిని. ఇట్లు మూఁడు

1 “చైతన్యదేవుఁడు భగవదవతారము” అని శ్రీరామకృష్ణుఁడు కాలక్రమమున వక్కాణించియుండ, నరేంద్రుఁడు—శ్రీరామకృష్ణుని ప్రియతమశిష్యుఁడు— “అద్వైత-చైతన్య-నిత్యానందు లను నీ మువ్వరును తానేయని నాకురు (శ్రీరామకృష్ణుఁడు) నాతో ఎన్నియో సాగు చెప్పియుండిరి” అని వచించును. (Refer The Gospel of Sri Ramakrishna, pp. 235, 393, 615, 913.)

నాళ్లు గడచునప్పటికి ఆ విపరీత తుద్యాధ నివారణమైనది.”

ఇంతటి ఉద్ధృతముగాఁ గాకున్నను, విపరీతమైన యీ యాఁకలి శ్రీరామకృష్ణునకు జీవితమునఁ బెక్కు సార్లు కలిగెను.

శ్రీరామకృష్ణుని వాస్తవవ్యక్తిత్వమునుగూర్చి తాను జేసిన ప్రతిపాదనమును శంకింపఁబనిలేదని బ్రాహ్మణి యిపుడు నిశ్చయించుకొనెను. అతఁడు కేవలసాధారణభక్తుఁడు కాఁడనియు, ఉన్నతాధ్యాత్మికానుభవములను బడసిన మానవాతీతుఁడుకూడఁ గాఁడనియు, ఏదియో మహాకార్యము నిమిత్తము ఆవిర్భవించిన సాక్షాద్భగవదవతారమూర్తి యనియు నామె యాతనితోడనేకాక, హృదయుఁడు మున్నగువారితోడను ధారాళముగాఁ బ్రకటింపసాగెను. ఈ సందర్భమున వెలువడిన యొక ప్రసంగమున నామె, వైష్ణవపండితుల యెదుటఁ దన వాదమును జుజువుచేయ సంసిద్ధురాల నని శ్రీరామకృష్ణునకును మధురునకును దెలిపెను.

బ్రాహ్మణి యొనర్చిన స్రకటనము కాళికాలయమున విశేషసంచలనము గలిగించెను. సరళబాలహృదయుఁడగు శ్రీ రామకృష్ణుఁడు పండితసమావేశము జరుపఁబడుటకై ఆత్రము చూపసాగెను. బ్రాహ్మణి యభిప్రాయమునుగూర్చి సంశయాదోళితమానసుఁడై యుండిన మధురుఁడు సమావేశము నొనఁగూర్చు నిశ్చయించెను.

సుప్రసిద్ధపండితులగు వైష్ణవచరణుని, గౌరీకాంత తర్కభూషణుని ఆహ్వానింప నిశ్చయించిరి. వైష్ణవచరణుఁడు మహాభక్తుఁడని ప్రసిద్ధిగాంచి, తత్త్వాంతమున వైష్ణవసమాజ నాయకుఁడై యుండెను. గౌరీకాంతుఁడును సాధనసంపన్నుఁ

డగు మహావిద్వాంసుఁడు. ఇరువురును మహాపరీక్షాదత్తులు. కొలఁది దినములలో వైష్ణవచరణుఁడు దక్షిణేశ్వరము నకు వచ్చెను. సభ సమావేశ మయ్యెను. పండితుల తోడను, మధురునితోడను, స్వయముగా శ్రీరామకృష్ణుని తోడను గూడియుండిన యా సభలో బ్రాహ్మణి శ్రీరామ కృష్ణుని వివిధదివ్యానుభూతులను—తాను విన్నవియు స్వయముగాఁ గన్నవియునగువాని నన్నిఁటిని—ఉగ్గడించి, శాస్త్ర ప్రమాణములను క్రోడీకరించుచు, అతఁడు సాక్షాద్భగవదవతారమని మహాధైర్యస్థైర్యములతో, అప్రతిహతయక్తులతో, బ్రకటించెను. ఈ చర్చ కంతకును మూలపురుషుఁ డగు నాతఁడు ఆతరుణమున నెట్లుండెను? ఆ చర్చయు, తత్పరిష్కారమును దన కెంతమాత్రమును సంబంధింపనివో యనునట్లు కేవలము ఉదాసీనుఁడై, అచ్చట జరుగు వినోదమునకు ఆనందించు బాలునివలె నొకప్పుడు నవ్వుచు, మఱియొకప్పుడు చెంతనున్న సంచినుండి సుగంధద్రవ్యములను చిటికెఁడు నోట వైచుకొనుచు, వేఱొక సమయమున, “ఇటు చూడుఁడు, ఒకప్పుడు నా కిట్లుండును, మఱియొకప్పు డట్లుండును” అని వైష్ణవచరణునకుఁ జెప్పుచు, స్వీయదివ్యభావనిమగ్నుఁడై హాయిగాఁ గూర్చుండియుండెను. బ్రాహ్మణి యొనర్చిన సిద్ధాంతముల నన్నిఁటిని వైష్ణవచరణుఁడు మనఃపూర్వకముగా ఆమోదించి, లోకాతీతవ్యక్తులగు నే కొందఱియందో మహాభావమునందలి కొన్ని దివ్యలక్షణములుమాత్రమే గోచరించియుండ, శ్రీ రామకృష్ణునియం దవన్నియు పూర్తిగా

వ్యక్తమైయుండుట అత్యాశ్చర్యకరమైన విషయమని నక్కాణించెను. మధురఁడు మున్నగువారు ఈ పరిష్కారమును విని నిశ్చేష్టులైరి. శ్రీరామకృష్ణుఁడు—బాలునివలె—మధురునితో నిట్లు పలికెను : “ఏమనుచున్నాఁడో అతఁడు ! ఏమైనను ఇది రోగముకాదని గ్రహించి సంతోషించుచున్నాను.”

శ్రీ రామకృష్ణునియెడ మహాశారవమున వైష్ణవచరణుఁ డింతటినుండి తఱచు దక్షిణేశ్వరము వచ్చి యాతనిని సందర్శించి తన గుప్తసాధనల నాతనికిఁ దెల్పుచు, హితోపదేశములను గైకొనసాగెను. వైష్ణవచరణుఁడు వంగీయ వైష్ణవమతమందలి ‘కర్తాభజా’ సంప్రదాయమునకుఁ జెందిన వాఁడు.¹ కలకత్తాప్రాంతమున నున్న యొక గ్రామమున నీతని శిక్షణమున సాధనల నభ్యసించుచుండిన స్త్రీపురుషశిష్యులనేకు లుండిరి. వైష్ణవచరణుఁడు శ్రీరామకృష్ణునిఁ బెక్కుమాఱు లచటికిఁ దోడ్కొని వెడలెను. ఈ సంప్రదాయములోని స్త్రీపురుషులలో ఒండొరులకుఁ గల యసాధారణమైన చనపు శ్రీరామకృష్ణునకు దుస్సహమై యుండెడిది. కాని యందును గొందఱు నిజమైన భక్తు లుండుటచే అనంతర మాతఁడు తన యభిప్రాయమును మార్చుకొనెను. వామాచారపరులయెడ రోతను దొలఁగించుటకై కాలాంతరమున శిష్యుల కాతఁ డిట్లు ఉపదేశించును : “ఆహా ! మీ ‘రేల ద్వేషింపవలయును ? వామాచారపరులది సైతము భగవత్ప్రతిమార్గములలో ఒక మార్గమే యని, కాని యది అశుద్ధమార్గ మని, గ్రహింతురుగాక. ఇంటికి సింహద్వార

¹ ఈ సంప్రదాయస్థులు గురువు నే భగవంతునిగా ఆరాధింతురు.

మనియు, దొడ్డిగుమ్మమనియు, పాకివాండ్రు ప్రవేశించు గంత గుమ్మమనియు అనేక ద్వారము లుండవచ్చునుగదా? ఎందుండి యైనను సరియే, ఇంటిలోఁ బ్రవేశింపవచ్చును—గమ్యమును జేరవచ్చును. కాని మీరు వామాచారపరుల ననుకరింప వలెననియు, వారితోఁ గలసిమెలసి తిరుగవలెననియునా, నా యభిప్రాయము? కాదు, కాదు. ఐనను వారియెడ మీ రిసుమంతైనను ద్వేషభావము నొందరాదు.”

స్మరణీయమైన యీ సమావేశము జరిగిన కొన్నాళ్లకు బాంకురాజిల్లాయందలి ఇందేశగ్రామమునుండి గౌరీకాంత తర్కభూషణుఁడు కూడ దక్షిణేశ్వరమునకు వచ్చెను. గొప్ప తాంత్రిక సాధకుఁడగు నీతఁడు ప్రతిసంవత్సరము దుర్గాపూజా దినములలో తన భార్యనే దేవీప్రతీకముగా ఆరాధించువాఁడు. ఈతఁడు హోమముచేయు విధానము అత్యాశ్చర్యకరము. లోక సామాన్యరీతిని నేలపై సమిధలు పేర్చి హోమముచేయు టకుబదులు తన యెడమఅటచేయి వాతావరణమునఁ జోపి, దానిపై నించుమించు మూఁడున్నర మణుఁగుల బరువుగల సమిధలను పేర్చి, కుడిచేతితో వానికి నిప్పంటించి, హోమ క్రియ పూర్తియగువఱకు చేతి నట్లే యుంచి హోమమాచ రించువాఁడట! ఆతని యీ యద్భుతప్రక్రియను స్వయముగాఁ దాను జూచితి ననియు, అది యీతని అతాకిక శక్తులలో నొక టనియు శ్రీరామకృష్ణుఁడు వచించును.

గౌరీకాంత పండితుఁడు దక్షిణేశ్వరమునకు వచ్చిన సందర్భమున జరిగిన యొక విచిత్రసంఘటనమునుగూర్చి శ్రీ రామకృష్ణుఁడు తనచు భక్తులతో ముచ్చటించువాఁడు.

వాదమున ఈ పండితప్రకాండునిముం దెవ్వరును నిలువఁజాలకుండెడివారనియు, అది యాతనికి దేవీప్రసాదలబ్ధమైన యొక అమానుషశక్తియనియు జనులు చెప్పుకొనువాడు. వాదమునకై ఏ పండితసభకై నను ఆహ్వానింపఁబడినపు డీతఁడు శ్రీశంకరాచార్యకృత మగు దేవీస్తవమందలి “నిరాలంబో లంబోదరజననీ కం యామి శరణమ్” (ఓ లంబోదరజననీ! (లంబోదరుఁడగు గణేశుని తల్లీ!) నిరాలంబుఁడనగు నేను నిన్నుఁగాక మఱెవ్వరిని ఆశ్రయింతును?) అను పాదమునకు ముందు ‘హ-కే-రే-రే’యను బీజాక్షరములను జేర్చి మేఘగర్జారావమునఁ బఠించుచు, ఉద్దీప్తశక్తిమంతుఁడై, సమస్త ప్రతివాదిభయంకరుఁడై సభలోఁ బ్రవేశించువాఁడట! అంత నాతఁడు మల్లుర వలె జుశబ్బకొట్టి సభలో వీరాసనమునఁ గూర్చుండి అజేయుఁడై భాసించును. దక్షిణేశ్వరకాళికాలయావరణములోనికి సైత మాతఁ డీ గర్జారావముచేయుచునే ప్రవేశించెను. ఆ సమయమునఁ దన గదిలోఁ గూర్చుండి యుండిన శ్రీరామకృష్ణునకు ఈ యుద్దండపండితుని శక్తులను గూర్చి యేమియుఁ దెలియకుండినను, ఏదియో అంతశ్శక్తి ప్రేరణమున, నాతఁడు పండితుఁడు ఉచ్చరించిన శబ్దములను మఱింత గంభీరధ్వనితో ఉచ్చరించెను. అది విని పండితుఁడు మఱింత బిగ్గటగా అటచెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు దానిని మించిన కంఠధ్వనితో అటచి సమాధానించెను. ఇరువురకును ఈపోటీ జరుగుచుండ, తన్ములమున వెలువడుచుండిన గావుకేకలు, బందిపోటుదొంగలు భయంకర ధ్వనులతో దోపిడిచేయు చున్నట్లు తోఁప, దేవాలయరక్షకభటులు నలువైపుల

నుండియు దుడ్డుకట్టలతో అచటికిఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చిరి! ఎవరిది పెద్దగొంతో పరీక్షించుకొనుచందమున ఆ పండితుఁడును తమ 'పిచ్చిపూజారి'యు అట్లు అటచుచుండినట్లు కనుఁగొని యెల్లరును గడుపుబ్బ నవ్వుచు నిలుచుండిరి! శ్రీరామకృష్ణుని కంటె బిగ్గటగా ఘోషింపఁజాలక పండితుఁడు మొగము చిన్నపుచ్చుకొని మెల్లఁగా కాళికాలయమునఁ బ్రవేశించెను. వాదమున 'గౌరి' అజేయుఁడగుటకు కారణభూతమయ్యు, భగవత్సాక్షాత్కారమునకు అవరోధమును గల్పించుచుండిన యా యసాధారణశక్తులను ఆతని మేలుకొఱకే జగజ్జననితన లోనికి (శ్రీరామకృష్ణునిలోనికి) ఆకర్షించెనని యనంతరము శ్రీరామకృష్ణుఁడు తెలిపెను.

గౌరీకాంతపండితుఁడు వచ్చినపిమ్మటఁ గొలఁదిదినములలో మధురుఁడు మఱియొక పండితసభ సమావేశపఱచెను. వైష్ణవచరణుఁడును విధాయకముగా ఆహ్వానింపఁబడెను. ఆతఁడు వచ్చుట ఆలస్యమగుటచే, శ్రీరామకృష్ణుఁడు గౌరీకాంతునితోఁ గూడి కాళికాలయముమ్రోల నాట్యమందిరమున నేర్పఱుపఁబడిన సభామంటపమునకు బయలుదేఱెను. అట నాసీనుఁడగుటకుముందుఁగా శ్రీరామకృష్ణుఁడు కాళికాలయమునఁ జొచ్చి, దేవికిఁ బ్రణమిల్లి, దివ్యభావపరవశుఁడై వెలువడుచుండ, నింతలో వైష్ణవచరణుఁడు వచ్చి యాతనికి సాష్టాంగసందన మొనరించెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు భావసమాధిస్థితుఁడై వైష్ణవచరణుని భుజములపైఁ గూర్చుండెను. వైష్ణవచరణుఁడు దివ్యానందపులకితాంగుఁడై సంస్కృతమున ఆశువుగా శ్లోకములను రచించి శ్రీరామకృష్ణుని స్తుతింప

సాగెను. పరమానందప్రపూరితహృదయుడై, సులలితరీతిని స్తవపఠనమొనర్చుచు, బద్ధాంజలియై యుండిన వైష్ణవచరణుని, సమాధిస్థితుడై ప్రకాశించుచుండిన శ్రీరామకృష్ణుని ప్రసన్నోజ్జ్వలమూర్తినిఁ గాంచి మధురుఁడు మున్నగువారెల్లరును నిశ్చేష్టులై నిలుచుండిరి. కొంతసేపటికి శ్రీరామకృష్ణుఁడు గౌహ్యప్రజ్ఞ నొంద, ఎల్లరును ఆతనితో మెల్లఁగా సభలోఁ బ్రవేశించిరి.

సభాప్రారంభముననే గౌరీకాంతుఁడు శ్రీ రామకృష్ణుని దివ్యత్వమునుగూర్చి తాను వైష్ణవచరణుని యభిప్రాయముతో ఏకీభవించుచున్నాననియు, అందుచే వాదము అనావశ్యకమనియుఁ బ్రకటించెను. అనంతరము గౌరీకాంతుని మనోభావమును బరీక్షింపఁబూని శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు (తన శరీరమును జూపుచు) ఆతనితో, “వైష్ణవచరణుఁడు దీనిని అవతార మనుచున్నాఁడు.¹ అ దెట్లు సంభవము !

¹ అవతారశత్యమునుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుని యీ క్రింది ప్రవచనములను బరికింపుఁడు: (ఇం దనేకము లాతనిచేఁ బడేపడే వక్కాణింపఁ బడియున్నవి.)

“ఇతరులను బంధవిముక్తులను జేయునదే భగవదవతారము. ” (The Gospel of Sri Ramakrishna, page 779.)

“భగవంతుఁడు మానవుఁడుగా అవతరించునపుడు సరిగా మానవుని వలెనే ప్రవర్తించును. అందుచేతనే భగవదవతారమును గురించుట దుర్లభము. భగవంతుఁడు మానవుఁడైనపుడు సరిగా మానవునివలెనే ఉండును. అదే ఆకలి, దప్పిక, వ్యాధి, గుఱిము, ఇంక నొక్కొక్కప్పుడు భయమును. రాముఁడు సీతనిమితము మహాగుఱితుఁడయ్యెను. కృష్ణుఁడు తన తండ్రి నందుని కాలిజోళ్లను, పీటను తలపైఁ బెట్టుకొని మోసెను. ” (Gospel, p. 286.)

తాంత్రిక సాధన

తాంత్రికోపాసన అత్యంతప్రాచీన మైనట్టిది. తంత్రము లందలి ధ్యానవిధానము వివిధయోగములందలి ప్రధాన తత్త్వములను సమీకరించుచున్నదని చెప్పనొప్పును. తంత్రములు భగవద్గీతాభావమును బోధించుటయేకాక, స్త్రీసుహృత్త్వమును వేనోత్థా జూటుచున్నవి. వేదములలోఁ గాని, పురాణములలోఁగాని మన కీభావము చూచాయగాఁ గాని కానరాదు. స్త్రీశరీరము పరమపవిత్రమనియు, ఆమెను సాక్షాత్జగద్గీతాస్వరూపముగా గ్రహింపవలయు ననియుఁ దెలుపుచు, ఎవ్వరును, ఎన్నఁడును, ఎంతమాత్రము స్త్రీలను హింసింపరాదని తంత్రములు ఆదేశించుచున్నవి.¹

ఐనను తాంత్రికమార్గావలంబకులు కాలక్రమమున ఇంద్రియలోలురై, దేవీసాక్షాత్కారమునకై ప్రయత్నించు టకు బదులు దైహికము, ఐహికమును నగు అల్పసిద్ధులకై

¹ ఈ క్రింది యుదాహరణములను గమనింపుడు :

“యస్యాః అంగే మహేశాని సర్వతీరాని సన్తివై.”—పురశ్చరణోల్లాసతంత్రము. (ఓ మహేశ్వరీ! ఆమె (స్త్రీ) శరీరమున సర్వతీర్థములును నెలకొనియున్నవి.)

“స్త్రీయో దేవాః స్త్రీయః పుణ్యాః స్త్రీయ ఏవ విభూషణమ్,
స్త్రీద్వేషో నైవ కర్తవ్య స్తాసు నిన్దాం ప్రహరకమ్.”

—ముండమాలాతంత్రము, పంచమపటలము. (స్త్రీలు దేవతలు, పుణ్యమూర్తులు, సమాజమునకు అలంకారములు. వారల నెవ్వరును ఎన్నఁడును క్వేషింపరాదు, నిందింపరాదు, కొట్టరాదు.)

దేవులాడఁ జొచ్చిరి. భూతపిశాచారాధనమునకును, తుద్ర
దేవతారాధనమునకును ఇదియే మూలము. ఇంక నివి తంత్ర
ములలో నేఁడు మనకుఁ గాన్పించు పరమదుర్మార్గములకును,
ఘోర వామాచారములకును దాఱిఁతీసినవి. ఈవిధముగా ప్రతి
తంత్రమునను ఉన్నతోపాసనవిధానము, నీచోపాసనవిధాన
మునుగూడ గోచరించును. సంస్కారజనితమైన అభిరుచి
ననుసరించి సాధకుఁడు వీనియందుండి తన మార్గము నెన్ను
కొనుచుండును.

మానవుని సదా మోహితుని జేయుచు, జననమరణ
రూప సంసారబద్ధుని జేసి, భగవత్సాక్షాత్కారదూరుని
గావించు నింద్రియవిషయములకు దివ్యత్వము నాపాదించి,
వానియందు సాక్షాదీశ్వరస్వరూపభావమును సాధకునికి అల
సఱిచి విషయరాగవిముక్తునిజేయుటయే తంత్రముల ముఖ్యో
ద్దేశము. సాధకుల అర్హత ననుసరించి, ఇంద్రియనిగ్రహ
దృష్టిని క్రమాధికమైన పశుభావము, వీరభావము, దివ్య
భావము నను మూఁడు సాధనమార్గములను తంత్రములు
బోధించుచున్నవి. వైష్ణవమతాచార్యులు తాంత్రికోపాసన
యందలి పశుభావమును ప్రధానముగా గ్రహించి, ఆహార
విహారాదిసర్వవిషయములందును సాధకుఁడు శౌచము నవలం
బింపవలయునని శాసించుచు, భగవత్సాక్షాత్కారముకొఱకు
భగవన్నామజపము ప్రధానసాధనగా నిర్ణయించియున్నారు.

కాలక్రమమున ఈసంప్రదాయమునను దోషములు
బయలుదేఱినవి. ఆచార్యుల బోధనలందలి అంతరార్థమునకు
స్వస్తిచెప్పి, అనుయాయులు తమ యభిరుచులకును మనః

ప్రవృత్తులకును అనుగుణముగ పద్ధతులను అవలంబింపసాగిరి. భగవంతునిపై సాధకుని కెట్టి గాఢప్రేమానురాగములు కుదురవలయునో తెల్పుచు, కామినీకాముకుల పరస్పరప్రబలా కర్షణమును ఉదాహరణముగ ఆచార్యులు పేర్కొనిరి. అను యాయులు ఈసాదృశ్యమును మక్కికి మక్కిగా అవలంబించి, పూర్వపవిత్రారాధనవిధానమును స్వీయప్రవృత్తులచే భ్రష్టము చేసిరి. కామవ్యాపారసురాపానములనునవి యెంతమాత్రము లేకుండ తాంత్రికక్రియలను జయప్రదముగా సాధింపవచ్చుననుటకు శ్రీరామకృష్ణుని సాధనానుభవములే ప్రబలనిదర్శనము.

జగజ్జనని అభ్యనుజ్ఞ నర్థించి పొందియే తా నీనూతన తాంత్రికసాధనమార్గము నవలంబించితి నని శ్రీరామకృష్ణుడు తెలుపును. తన నైసర్గికమహాదీక్షతో ఆతఁ డీసాధనలకు ఉపక్రమించెను. పంచవటిక్రింద నొకటియు, వనమునకు ఉత్తరపుఁగొన నున్న బిల్వవృక్షముక్రింద మఱొకటియు— రెండు 'కపాలాసనములు' ఏర్పఱుపఁబడెను. ఈ సాధనానుభవములనుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుడు అనంతర మిట్లు వచించును : “తంత్రోక్తము, దుష్ప్రాపమునైన వస్తువుల నన్నిటిని బ్రాహ్మణి పగటిపూట ఆలయవనమునుండి యెక్కడెక్కడికో వెళ్లి తెచ్చుచుండెడిది. రాత్రి వానిని పంచవటి క్రిందనో, మారేడుచెట్టుక్రిందనో ఉంచి నన్ను బిలిచి, యా వస్తువిని యోగము తెలిపెడిది.... ఒక్క సారి జపమాల త్రిప్పితి నో, లేదో, సమాధిలో మునిగిపోవ, ఉపాసనక్రియల నిర్దిష్టఫలము స్రత్యక్షమగుచుండెడిది. ఈ విధముగా అతి శీఘ్రముగా, ఒక దానివెంబడి నొకటిగా, ఎన్నెన్ని మహాద్భుత

దర్శనములు! ఎన్నెన్ని దివ్యానుభూతులు!—వాని నన్నిటిని ఇప్పుడు వివరింపజాలను. ప్రధానమైన అఱువదినాలుగు తంత్రములందును జెప్పబడిన సాధనల నన్నిటిని ఒకటొకటిగా గ్రాహ్యుణి నాచే జేయించెను. వానిలో అనేకములు అత్యంతకఠినసాధనలు, భ్రమప్రమాదకరములు; వాని నాచరింపబోయి సాధకులనేకులు మార్గభ్రష్టులగుచుందురు. అవినీతిపంకిలమునఁ బడిపోవుచుందురు. అమృతకృపవలన వానిలో అన్నిటియందును ఉత్తీర్ణుడనై తిని.”

సాధకుఁడు అసహ్యతను అతిక్రమింపఁగలుగుటకై తంత్రశాస్త్రములు వేనిని నిర్దేశించుచున్నవో, వేని ప్రక్రియలను, సన్నివేశములనుగూర్చి వినినచో, ఒడలు జలదరించునో, అట్టి యసాధారణసాధన లెన్నియో శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈసమయమున ఆచరించి యందు పరిపూర్ణవిజయోపేతుఁడయ్యెను. ఇదే విధముగా సముచితమనోనిగ్రహసంపన్నులగువారికిమాత్రమే తంత్రోద్దిష్టమైన వీరభావసాధనలను¹—వేని నాచరింపఁబూని యనేకులు కామమోహితులై, మార్గభ్రష్టులై, సమాజమునకు మహోపద్రవకరులై, యొక్కొక్కప్పుడు ఉన్నత్తులైపోవుచుందురో—అట్టి కఠినాతికఠినమగు వీరభావసాధనలను శ్రీరామకృష్ణుఁడు అఖండజయప్రదముగా ఆచరించి, ఆధ్యాత్మికవీరశిఖామణి యయ్యెను.

“తంత్రములు స్త్రీసాహచర్యమున సాధన విధించుచున్నవికదా? దానినిగూర్చి మీ యభిప్రాయ మేమి?”

¹ యావనోద్దీప్తితపోదర్యవతియు, నగ్నయు నగు స్త్రీయొడిలోఁ గూర్చుండి ధ్యానించుట మున్నగునవి.

అని కాలక్రమమున నరేంద్రుడు—తన ప్రియతమశిష్యుడు—ప్రశ్నింప, శ్రీ రామకృష్ణు డిట్లు సమాధానించును :
 “అది వాంఛనీయము కాదు, మహాకఠినమార్గము. దాని నవలంబించి సాధకులు తఱచు పతితు లైపోవుచుందురు. అట్టివి మూఁడు విధములైన సాధనలు కలవు. స్త్రీయెడ (తాంత్రిక) సాధకుడు ప్రేయసీభావముకాని, సఖిభావము కాని, మాతృభావముకాని అవలంబింపవచ్చును. స్త్రీని నేను తల్లిగా భావించును. ఆమెయెడ సఖిభావముకూడ మంచిదే. కాని స్త్రీని తనప్రేయసిగా భావించుచు, (తాంత్రికవీరభావ) సాధనచేయుట మహాభ్రమప్రమాదకరము. పుత్రభావమే నిష్కళంకము.” దుస్సాధమైన తంత్రోక్తయోగమునఁ దన దివ్యశిష్యుడు పరిపూర్ణుడయ్యెనని బ్రాహ్మణి ప్రకటించెను. “నా కేవలత పాలిండ్లైనను నాతల్లి పాలిండ్లవలెనే తోచును” అని యాతఁడే యొకప్పుడు వచించిన చందమున, సమస్త స్త్రీలయందును మాతృభావ మనెడి తన దివ్యాదర్శము నాతఁడు అసిధారావ్రతముగాఁ బరిపాలించెను. తంత్రశాస్త్రమున మద్యమునకు సాంకేతికపద మగు ‘కారణము’—తదుచ్ఛారణమాత్రమున—జగన్ములకారణమగు జగజ్జననిని దన మనస్సున స్ఫురింపఁజేయ, ప్రాపంచికవిషయముల నన్నిఁటిని మఱచి. యాతఁడు దివ్యానందప్రమత్తుఁ డగువాఁడు.

ఆతఁ డీ సమయమున, ‘ఇది పవిత్రము, ఇది అపవిత్రము’ ననెడి భేదభావమునకు పూర్తిగా అతీతుడయ్యెను. సర్వము ఆతని దృష్టిని పవిత్రమే. “తులసీపత్రము, మున గాకును ఒకే విధమున పవిత్రముగాఁ దోచుచుండెడివి” అని

యాతఁడే తెల్పియున్నాఁడు. శాస్త్రములు ఉపదేశించురీతిని ప్రతి అక్షరము అక్షరత త్వప్రతీకమే, జగజ్జననీచిహ్నమే యని విశ్వసించిన యాతనికి పచ్చిబూతుమాటలుపై తము కేసలము అక్షరసముదాయములుగఁ దోచుచుండెడివి; ఇంతేగాక, ఆనందమయియగు జగన్మాతనే యాతనికి అవి స్ఫురింపఁజేయుటచే, వానిని విని యాతఁ డొక్కొక్కప్పుడు సమాధినిమగ్నఁ డగుచుండును. బాహ్యంతరములందు జ్ఞాన తేజము త న్నావరించియున్నటు లాతఁడు కనుఁగొనును.

ఈకాలమున శ్రీరామకృష్ణుని మహాత్తరదివ్యానుభవము కుండలినీవిద్యంభణముని చెప్పవచ్చును. మూలాధారమునుండి సహస్రారము వఱకును ఆయా కేంద్రములలో అధోముఖమై ముకుళితమైయున్న కమలములు కుండలినీ విద్యంభణమున ఊర్ధ్వముఖమై పరిపూర్ణవికాసము నొందినటు లాతఁడు దివ్యదర్శనము నొందెను. ఒడలు జల్లుమన, కుండలినీ శక్తి విద్యంభించి శిరస్సును జేరఁబోవునప్పు డయ్యది కఠమును దాటకుండునంతవఱకే మాటాడఁగల్గుచుండు నని యాతఁడు తెల్పును. యోగశాస్త్రోక్తములైన పిపీలికా-మండూక-సర్ప-విహంగ-మర్కట గమనము లను నైదు విధములైన కుండలినీగమనమును తత్సంబంధమగు స్వానుభవ విశేషములతో వివరించును.

కుండలినీప్రబోధము నొందనిదే బ్రహ్మజ్ఞానము నొందు ఔవ్యనికై నను అసాధ్యమని శ్రీరామకృష్ణుఁడు వక్తాణించును.

ఈ కాలముననే జగన్మూలకారణము నాతఁడు దర్శించెను. ప్రతిక్షణము అనేకలోకములను గనుచున్న అఖండ

చైతన్యవంతము, దివ్యతేజోమయము నగు నొక బ్రహ్మాండ మైన త్రికోణముగా అది సాక్షాత్కరించెను. మహాగంధీర ప్రణవనాదమువంటి అనాహతధ్వని తలచుగా వినవచ్చెడిది. సశుపక్షుల భాషనైత మాతనికి ఈకాలమున అనగాహన మగుచుండెడిదట.

మానవుని సర్వశక్తిసంపన్నుని జేయు నణిమాదికమైన యోగసిద్ధులన్నియు శ్రీరామకృష్ణునకు కరతలామలక మయ్యెను. కాని నిరంతర భగవచ్చింతామృతపాన పరితృప్తుడగు భక్తునిదృష్టి కివన్నియు తృణప్రాయము లనియు, వ్యభిచారిణిమలమువలె అతిహేయము లనియు జగజ్జనని తనకొక దృశ్యమూలమున విస్పష్టమైనరైచినని శ్రీ రామకృష్ణుడు పలుకును. సిద్ధులు తలచు వ్యామోహకరములై సాధకుని పురోభివృద్ధికి అవరోధము కల్పించుచుండును గావున వానిని వాంఛింపరాదని శిష్యుల నాతడు హెచ్చరించును.

అచింత్యరీతిని సృష్టిస్థితిలయముల నొనర్చుచు, జనన మరణాదిరూపమగు తన యనంతఖేలనమున లోకులను సదా సమ్మోహిత మొనర్చు భగవన్నాయను—దేవీమహామాయా స్వరూపమును—ఆతఁడీసమయమున నే దర్శించెను. లోకాతీత సౌందర్యవతి యగు నొక స్త్రీ గంగానదినుండి వెలువడి మెల్లగా పంచవట్టిని సమీపించెను. పూర్ణగర్భవతియగు నామె యంతలో నొక బిడ్డను గని యఖండవాత్సల్యముతోఁ బోషించుచుండెను. మఱుక్షణముననే యామె మహాభయం కరస్వరూపముదాల్చి బిడ్డను నోటఁబెట్టుకొని తుత్తునియలుచేసి నమలి మ్రింగివేసి, మరల గంగానదిలో అంతర్ధానమయ్యెను!

తాంత్రిక సాధన కాలమున శ్రీ రామకృష్ణునకు అసంఖ్యాకమైన దేవతలు ప్రత్యక్షమైరి. వారందఱును అసాధారణ సౌందర్యసందీపితులైనను (పోడశియనియు రాజరాజేశ్వరియనియు నామాంతరములు గల) త్రిపురసుందరి జగన్మోహనరూపవైభవమున నెల్లరను మించెనని యాతఁడు వచించును.

శ్రీరామకృష్ణుని శరీరచ్ఛాయ సర్వజనాకర్షకమై ప్రకాశింపసాగెను. బాహువుపై నాతఁడు ధరించెడి బంగారు తాయెతు రంగు మేని పసిడి కాంతులతో మిళితమైపోవ, ప్రత్యేకముగా దానిని గనుఁగొనుటకే సాధ్యము కాకుండెడిదట. శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు వచించును : “జను లీ రూప లావణ్యమును తేఱిచూచువారు. ముఖమును వక్షమును సదా ఎఱ్ఱవాఱియుండ, శరీరము తేజస్సు విరజిమ్ముచున్నట్లుండెడిది. జనులు తేఱిచూచుటచే, ఎప్పుడును దశమైన ఉత్తరీయముతో శరీరము కప్పకొనువాఁడను : మఱియు అమ్మ నిట్లు వేఁడు కొనువాఁడను : ‘ఇదిగో, నీ బాహ్యసౌందర్యము; అమ్మా, దీనిని నీవే తీసికొని అంతస్సౌందర్యమును నాకిమ్ము.’ శరీరము నిమిరి, మెల్లఁగాఁ దట్టుచు, ‘లోనికిఁ బొమ్ము’ అని పదేసదే చెప్పుచుండువాఁడను. చాలకాలమైనపిమ్మట బాహ్యరూపము ఇపు డున్నరీతిని చామనచాయగా మాఱిపోయినది.”

కాలక్రమమున నెందఱెందఱో ఆధ్యాత్మికబోధలను, శిక్షణను బడయుటకై తనయొద్దకు వత్తురని శ్రీరామకృష్ణునకు ఈకాలముననే ఎఱుకపడెను.

సాధు పండిత సంసర్గము

నిండొడుకుండ తొణకదు. అల్పవిద్యావంతునకే, లేదా, అల్పప్రజ్ఞావంతునకే అహంభావము. తన్ములమున నాతఁ డెగిరియెగిరిపడుచుండును, పడి తఱచు లేవలేకుండును. “జీవించియున్నన్నాళ్లు నేర్చుకొనుచునేయుందును” అని శ్రీరామకృష్ణుఁడు వచించెనన్నచో, ఆతని వినయసంపద యెట్టిదో విశదము కాఁగలదు. ఆతఁ డెంతటి ఆధ్యాత్మిక ప్రజ్ఞాధురీణుఁడో అంతటి సహజవినయసంశోభితుఁడు. తన్ను గూర్చి అత్యావశ్యకమైననేకాని యాతఁడు ‘నేను’ అని చెప్పకొనఁడు; తానని సూచించుటకై యాతఁడు శరీరమును జూపుచు, ‘ఇది’, లేదా, ‘ఇందున్నది’ యనును. ఏ యాహ్వానమునిమిత్తము నిరీక్షింపకయే యాతఁడు ప్రసిద్ధులగు సత్యా న్వేషకులను, తత్త్వజులను స్వయముగా వెడలికలసికొనును. తన్నుగూర్చి వా రేమనుకొందురో యనికాని, వారు తన్ను సమాదరింతురో, లేదో యనికాని యణుమాత్రము చింతింపఁడు. పారమార్థికు లగు కొందఱును గలసికొనుటకై యాతఁడు పరితపించువాఁడు.

బ్రాహ్మణివలన నిదివఱకే సాధసపథమున సాహాయ్యము నొందియుండిన యిరువురిలో నొకఁ డగు చంద్ర (చంద్రుఁడు) ఆమె తనకు లేఖ వ్రాయఁగా, ఆమె నివాసమునకు వచ్చెను. ఇంతలో శ్రీరామకృష్ణుఁడును అచటికి వచ్చి భావసమాధిస్థితుఁడై, అకస్మాత్తుగా, “ఆహా! ఇడిగో, చంద్రుఁడు! ఇతఁడు చంద్రుఁడు కాఁడా?” అని బిగ్గఱగాఁ

- బలికి, శరీరస్పృతిరహితుఁ డయ్యెను. చంద్రుఁడు ఆతనిచేతులను బట్టుకొని, మూఁడునాలుగుసార్లు 'రామకృష్ణా!' యని గట్టిగాఁ బిలిచినంత నే శ్రీరామకృష్ణుఁడు బాహ్యప్రజ్ఞ నొంద, నిరువురును ఎంతయో ఆప్యాయముతో సంభాషింపసాగిరి. ఆతఁడు ఇతరులకు అదృశ్యుఁడు కాఁగల్గునట్టి గుటికాసిద్ధి యను నొక సిద్ధిని బడిసియుండెను. కాని క్రమముగా వ్యామోహితుఁడై యొక శ్రీమంతుని కుమార్తెను కామించి యామె యంతఃపురము తన గుటికాసిద్ధిప్రభావమున అదృశ్యుఁడై ప్రవేశించుచుండువాఁడట. క్రమముగా నాతఁడు తన సిద్ధిని గోల్పోయి యెన్నియో అవమానముల పాలయ్యెననియు, తుదకు శ్రీరామకృష్ణసాంగత్యప్రభావమున తెలివి నొంది పురోగమనమార్గ మవలంబించెననియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. "సిద్ధులను అశుద్ధమువలె పరిత్యజింపవలయును. ఆధ్యాత్మిక సాధనలవలనను, ఆత్మసంయమమువలనను సిద్ధులు వానియంతటనవియే కలుగుచుండును. కాని సిద్ధులపై మనసు నిలుపువారు వానియందుఁ దగుల్కొని యొక పురోవృద్ధి నొందఁజాలకుందురు" అను శ్రీరామకృష్ణుని మహోపదేశము నందలి పరమసత్యమున కిదియే ప్రబలనిదర్శనముకదా?

బ్రాహ్మణికి మఱియొక శిష్యుఁడగు గిరిజయు (గిరిజుఁడు) దక్షిణేశ్వరమునకు వచ్చెను. శ్రీరామకృష్ణుఁ డొక సాయం కాలము ఆతనితో సమీపమున నున్న శంభుచరణమల్లిక్ అనునాతని తోటకు వెడలెను. భక్తుఁడు, శ్రీమంతుఁడును నగు శంభుచరణుఁడు శ్రీరామకృష్ణున కేమైనను సేవచేయఁగల్గుట తన మహాభాగ్యముగాఁ బరిగణించువాఁడు. మువ్వు

దును ఆధ్యాత్మిక గోష్ఠిలో నిమగ్నులై యుండ, చీకటిపడెను. గిరిజునితో శ్రీరామకృష్ణుడు తన నివాసమునకుఁ దిరిగి వచ్చుచుండ, గాఢాంధకారమున నాతని యడుగులు తడఁబడుచుండెను. ఈస్థితిలో గిరిజుడు అకస్మాత్తుగా ఆగి, “సోదరా! ఒక్క క్షణముండు, వెలుతురు చూపుదును” అని తన వీపు త్రొప్పఁగనే యందుండి అద్భుతమైన కాంతి కాళికాలయ ద్వారమునఱకుఁ బ్రసరించెను. ఈయదంతమును వివరించుచు శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు పలుకును : “చంద్రుఁడుగాని, గిరిజుఁడు కాని యా స్థితులను నిలుపుకోలేదు. వా రిచట నివసించుచుండఁగా, వారి మేలుకోసము వానిని అమ్మ దీనిలోనికి (తనలోనికి) ఆకర్షించినది. అంతటినుండి యానిస్సారవిషయముల నన్నిటిని విడిచిపెట్టి భగవంతునివైపు వారు తమ దృష్టి మఱలించిరి.”¹

వివిధసంప్రదాయములకుఁ జెందిన సాధువులును భక్తులును తండ్రోపతండములుగా తమ యాత్రామార్గమధ్యమున దక్షిణేశ్వరము రాసాగిరి. వా రచటఁ గొన్నిదినము లుండి, గంగాసాగరమునకో, జగన్నాథమునకో సయనించువారు.

¹ శ్రీరామకృష్ణనిర్యాణానంతరము అనేక సంవత్సరములకు 1899-వ సం॥న శ్రీ బ్రహ్మానందస్వామి శ్రీరామకృష్ణమతాధ్యక్షుఁడై యుండ, నొక మహానీయుఁడు బేలూర్ మఠమునకు వచ్చి తన వేరు చంద్రయని తెలిపెననియు, శ్రీరామకృష్ణుని ఛాయాపటమును జూచి ‘సోదరా!’ యని సంబోధించిన యాతఁడు అశ్రువులు ప్రవహింపఁ దలచు ధ్యానప్రార్థనలందు నిమగ్నుఁడై యుండువాడనియు, స్వామి యాతని నలుపై బేలూర్మఠమున నే నివసింపఁగోరినను, వ్యవహారపరిష్కారార్థ మాతఁ డింటికి వెళ్లి తిరిగి రాలే దనియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

వారిలో రామాయణులనెడి వైష్ణవసాధువుల భక్తిప్రపత్తులు అత్యంతప్రశంసనీయములై యుండెడివని తెలుపుచు, అందొక సాధుపుంగవునిగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుడు డిట్లు వచించును:

“ఒక పుస్తకము, కమండలువు — ఇవియే యాతని యాస్తి. ఆ పుస్తకము ఆతని పెన్నిధి. పూలతోఁ బూజించి యాతఁడు దానిని మహాదీక్షతో పారాయణచేయువాఁడు. ఆతని పరిచయమైనపిమ్మట దాని నొకసారి చూడనిమ్మని బతిమాలి, తెఱచి చూతునుగదా, ప్రతిపుటలోను ఎఱసిరాలో పెద్ద పెద్ద అక్షరములతో వ్రాయఁబడిన ‘ఓమ్ రామ’ యను రెండే మాటలు! దానినిగూర్చి యాతఁడు నా కిట్లు విశదపఱచెను: ‘పెట్టెలకొలఁది పుస్తకాలు చదువుటవలన ఏమి లాభము? సమస్తవేదశాస్త్రములకును భగవంతుఁడే మూలము. భగవంతునకును వాని నామమునకును అభేదము. చతుర్వేదములలోను, అష్టాదశపురాణములలోను, మఱి సకలశాస్త్రములలోను ఉన్నదంతయు భగవన్నామమునం దిమిడియున్నది. కాఁబట్టి వాని నామముతో నే సంతుష్టుఁడనైయున్నాను.’ భగవన్నామమున ఆతని కంతటి మహాభక్తివిశ్వాసములు!”

‘పొట్టకూటి బై రాగిబల్గము’గాక నిజమైన సాధువులు — సరమహాంసపరివ్రాజకులు — ఎందఁబెందఁతో తనయొద్దకు రా సాగిరనియు, తీవ్రచర్చలచే వారికిఁ దేలకుండిన తాత్త్విక సమస్యలు దేవీప్రేరితమైన తన సమాధానములచే పరిష్కృత మగుచుండెడివనియు శ్రీరామకృష్ణుడు తెలుపును. మరియు నాతఁ డిట్లు వచించును:

“ఒకప్పు డిచటి కొక సాధువు వచ్చెను. ఆతని ముఖము దివ్య తేజస్సుతో ప్రకాశించుచుండెడిది. ఒకచోటఁ గూర్చుండి కేవలము చిఱు నవ్వు నవ్వుచుండువాఁడు. ఉదయసాయంకాలములందుమాత్ర మాతఁడు తన గదినుండి వెలువడి, గంగ, ఆకాశము, చెట్లు మొదలైన ప్రకృతి దృశ్యముల నన్నిటిని తేఱిచూచి పరమానందమున చేతు లెత్తి నృత్యము చేయువాఁడు. ఒక్కొక్కప్పుడు క్రిందఁబడి దొరలిపోవ నవ్వుచు, ‘సెబాసు!

మగు మతధర్మములు ప్రాయశముగా విస్మృతమై, స్వధర్మాచరణము అడుగంట, పరమతావలంబనవ్యామోహము తలయెత్త, సాంఘిక రాజకీయాదిరంగములందన్నింటను పతనముగోచరింపసాగెను. ఆత్మశ్రేయమునకేకాక జగత్కల్యాణమునకును భారతవర్షము పునఃప్రాణవంతమై నిల్చు టత్యావశ్యకమయ్యెను. ఈమహాకార్యమునకు వలయు ధార్మికపునర్నిర్మాణము శ్రీరామకృష్ణునివంటి అఖండాధ్యాత్మిక శక్తిసంపన్నునికేకదా సాధ్యము? బ్రాహ్మసమాజప్రచారకులలో పేరు పొందిన ప్రతాపచంద్రమజుందార్ మహాశయుని యీక్రింది వాక్కులను బరికింపుడు: “ఈసాధుసత్తముడు హిందూమతమాధురీ గాంభీర్యములకు సజీవ నిదర్శనము. పరిపూర్ణ జితేంద్రియుఁ డీతఁడు. ఆపాదమస్తకము ఆత్మవైభవమే, పరమార్థయాధార్థ్యమే, ఆనందమే, దివ్యనైర్మల్యమే....”

పండితశిరోమణియగు గౌరీకాంత తర్కభూషణుడు శ్రీరామకృష్ణుని ఆధ్యాత్మికమహత్త్వమున కెట్లు ముగ్ధుడయ్యెనో కనుఁగొంటిమి. తన తార్కికప్రతిభ యంతయు నిస్సారమనియు, ఈశ్వరసాక్షాత్కారము నొందని జీవితము నిరర్థకమనియు నిశ్చయించుకొని యాతఁడు (ప్రాయశముగా 1870-వ సం॥న) శ్రీరామకృష్ణుని సన్నిధికి వచ్చి శిక్షణనందసాగెను. ఇంతలో ఆతఁ డెక్కడ సస్మయించునోయని భయభ్రాంతులై, మఱిరమ్మని ఆత్మీయు లాతనికిఁ బదేపదే లేఖలు వ్రాయసాగిరి. ఒకనాఁ డాతఁడు శ్రీరామకృష్ణుని సమక్షమున నిల్చి, కరములు మోడ్చి, కన్నుల నీరు గ్రమ్మ, “ప్రభూ! నా యభీష్టము సిద్ధించునట్లును, భగవత్సాక్షాత్

త్కారము నొందనిదే సంసారమునకు మఱలకుండునట్లును నన్ను ఆశీర్వాదింపుఁడు” అని విన్నవించి నెలపు గైకొని వెడలెను. ఇక నాతని జాడ యెవ్వరికిని దెలియదు.

పిమ్మట నారాయణశాస్త్రి యను మఱియొక మహా పండితుఁడు శ్రీరామకృష్ణుని సన్నిధికి వచ్చెను. ఈతని నివాస స్థానము రాజపుత్రస్థానము. ముప్పదిరెండేండ్లు గురుకులవాస మొనర్చి, షట్చాస్త్రపారంగతుడై, యాలోపుననే జయ పురమహారాజు ఆస్థానపండితపదవి స్వీకరింపఁ దన్ను ఆహ్వానించినను నిరాకరించిన వైరాగ్యసంపన్నుఁ డీతఁడు. కేవల శాస్త్రజ్ఞానముతో ఈ పండితోత్తముఁడు. తృప్తికొందక, భగవద్దర్శనము నొంద నిశ్చయించుకొని, భాగ్యవశమున శ్రీరామకృష్ణుని సన్నిధికి వచ్చెను. ఈతనియందు సమృద్ధిగా రాణించుచుండిన సాధనసంపదకు అలరి, తత్త్వబోధనప్రసంగ ములలో శ్రీరామకృష్ణుఁ డీతనితో గంటలు గడపువాఁడు.

ఇది యిట్లుండ, న్యాయవాదియు, పంగదేశీయ కవివ రేణ్యుఁడును, కైస్తవమతావలంబియు నగు మైకేల్ మధుసూదనదత్తు కార్యవశమున దక్షిణేశ్వరము వచ్చి, శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శింప నభిలషించెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు నారాయణశాస్త్రితో మధుసూదనునికడకు వెడల, శాస్త్రి యాతనితో సంస్కృతమున సంభాషించుచు, నాతని స్వధర్మపరిత్యాగమునకును పరమతావలంబనము నకును కారణమేమని యడిగెను. మధుసూదనుఁడు తన కడుపు చూపి, దారిద్ర్యబాధచే కైస్తవమత మవలంబింప వలసివచ్చెనని సూచించెనట. అందులకు పరమజుగుప్సా

సూచక కంఠస్వరమున శాస్త్రి, “ఏమి! ఈ మూన్నాళ్ల జీవితమున ఉదరపోషణకై స్వధర్మమును పరిత్యజించుటయా! ఎంత అవివేకము! ఎప్పుడో యొకప్పుడు ఎవ్వరైనను మరణింపక తప్పదు. అట్టిచో, పస్తుండి నీవు ప్రాణత్యాగము చేసిన బాగుండెడిది” అని పలికి యాతనితో నిక మాటు మాటాడ లేదు. పిమ్మట కవి తన కేమేని బోధింపుడని శ్రీరామ కృష్ణు నెంతయో బతిమాలుకొనెను. “ఎవ్వరో నా నోరు మూయుచున్నారు, ఒక్కమాట యైనను బలుకఁజాల కున్నాను” అని శ్రీరామకృష్ణుఁడు బదులుచెప్పెను; సహజముగా మధుసూదనుఁడు మొగము చిన్నపుచ్చుకొనెను; కాని శ్రీరామకృష్ణుఁడు కొన్ని భక్తికీర్తనలను బాడి యాతని నూటపటిచెను.

నారాయణశాస్త్రి యొకనాఁడు శ్రీరామకృష్ణునిఁ బ్రార్థించి యాతనివలన సన్న్యాసమును బడసి దక్షిణేశ్వరము విడిచివెళ్లెను. ఈకాలమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు స్వయముగా వెడలికలసికొనిన సుకృతాత్ములలో పద్మలోచనతర్కాలంకారుఁడు చిరస్మరణీయుఁడు. ఆతఁడు మహాపండితుఁడు, ఉదార హృదయుఁడు, భగవద్భక్తుఁడు, సనాతనధర్మనిష్ఠాంగిఁడు.

ఇష్టదేవతోపదేశము ననుసరించి పద్మలోచనుఁడు సదా తనయొద్ద నొక యంగవస్త్రమును జలపాత్రము నుంచుకొని, యేదైనను కఠినసమస్యను బరిష్కరింపవలసివచ్చునెడ, కొన్నియడుగులు నడచి, ముఖము కడుగుకొని తుడుచుకొని పిమ్మట సమాలోచించును. వాదమున నాతఁడిక అజేయుఁడు. ఇది యాతఁ డెన్నఁడును ఎవ్వరికిని దెలుపని రహస్యము.

కాని శ్రీరామకృష్ణుడు డొకనాడు జాపరికరములను దాచి వేయ, పద్మలోచనుడు నిశ్చేష్టుడై తన యిష్టదైవరూపాంతరమే శ్రీరామకృష్ణుడని విశ్వసించి, బాష్పపూరితలోచనుడై యాతనిని నుతించుచు, ఆత్మసమర్పణ మొనరించుకొనెను.

కాలక్రమమున ఆర్యసమాజమును స్థాపింపనుండిన శ్రీ దయానందసరస్వతి యీ సమయమున కలకత్తా వచ్చి యుండ, శ్రీరామకృష్ణుడు డాతనిని గలసికొని కాలాంతరమున శిష్యులతో నిట్లు పలికెను : “సింతిగ్రామమున నాతడు డొక తోటలో నివసించుచుండఁగా వెళ్లిచూచినాను. కొలఁదిగా దివ్యశక్తియున్నట్లు కనఁబడినది. వక్షస్థలము సదా ఎఱ్ఱగా నుండెడిది. అది ‘నై ఖరీ అవస్థ.’ అహర్నిశము శాస్త్రచర్చ చేయుచు, వ్యాకరణసాహాయ్యమున అనేక శాస్త్రవాక్యముల కాతఁడు విపరీతార్థములు కల్పించువాఁడు. ‘ఏదో యొక అపూర్వకార్యముచేయుదును—నూతనమతము స్థాపింతును’—అను నీయహంకారము ఆతనియందుండెను.”

అధ్యాత్మరామాయణ శ్రవణమునకై శ్రీరామకృష్ణుడు కృష్ణకిశోర్ అను మహాభక్తునికడకు వెడలుచుండు వాఁడు. కృష్ణకిశోరుని భగవన్నామవిశ్వాసము నాతఁడు విశేషముగాఁ గొనియాడును. ఈ కాలమునఁ దన్ను సందర్శించు వారగు గోవిందపాల్, గోపాలసేన్ అనునిరువురు దొడ్డ బాల భక్తులనుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుడు తఱచు ముచ్చటించును.

వాత్సల్య మధురభావ దివ్యానుభవములు

ఎవ్వని శాసనాధీనమై వాయువు వీచునో, మేఘుఁడు వర్షించునో, సూర్యుఁడు వెలుంగునో, మృత్యువు ప్రాణులను గ్రసించునో అట్టి సర్వేశ్వరుఁడు భక్తవత్సలుఁడేకాక, భక్త పరాధీనుఁడని మహాభక్తుల చరిత్రలు చాటుచున్నవి. అట్టి భగవానుని అవతారమూర్తులలో ఉత్తమగణ్యుఁ డగు శ్రీరామచంద్రునిఁ దన వత్సగా భావించి శ్రీరామకృష్ణుఁడు పడసిన నిరుపమాన దివ్యానుభవములు ప్రేమమహత్త్వమును బ్రకటించుచు, దివ్యావేశజనకమై యలరారుచున్నవి.

ఇంచుమించుగా 1864-వ సం॥ న దక్షిణేశ్వరమునకు వచ్చిన జటాధారి యను సాధుసత్తముఁడు రామభక్తాగ్రేసరుఁడు. ఆతని భగవద్భక్తిప్రపత్తులు నిరుపమానములని శ్రీరామకృష్ణుఁడు వచించును. “రామలాలా”, లేక బాలరామచంద్రుఁడు ఆతని యిష్టదైవము. సదా తనయొద్ద నుంచుకొను ‘రామలాలా’ యను ముద్దు లొలుకు నొక చిన్న లోహవిగ్రహమున నాతఁడు రాము నుపాసించును. రామలాలాసంసేవనమే యాతని యేకైకవృత్తి, అదియే యాతని చిత్తవృత్తి. రామలాలాను ఆతఁడు పాలించును, లాలించును, ఆతనితోఁ గ్రీడించును. ఈవిధముగా బాలరామచంద్రుని నిరంతరసాక్షాత్కార మాతనికి సిద్ధించెను.

తమ కులదైవమగు రఘువీరుని యర్చనమున బాల్యము ననే తన్మయత నందసాగిన శ్రీరామకృష్ణుఁడు జటాధారి రామసేవాదివ్యానుభవములకు స్వయముగా ముగ్ధుఁ డగు

చుండెను. అచిరకాలముననే యిరువురకును పరమాప్త సంబంధ మమరెను. జటాధారివలన శ్రీరామకృష్ణుఁడు రామ మంత్రోపదేశము నందెను. రామలాలా ప్రతిమానూపముననే కాక, అప్రతిమానమగు నిజస్వరూపమున శ్రీరామకృష్ణున కెట్లు పూర్తిగా వశుఁడయ్యెనో, ఆమనోహరకథను ఆతని వాక్కులలోనే విందము :—

“ఆ బాబాజీ రామలాలాను చిరకాలము నేవించెను. ఎప్పుడును వెంటఁ గైకొనిపోవును. భిక్షాటనమున ప్రాప్తించినదానిని వండి నివేదించును. అంతేకాదు,—రామలాలా తిరుటయు, తనకు ఫలానివస్తువు కావలయునని కోరుటయు, విహారమునకు వెళ్లెదననియో, మఠెందులకనియో గారము గుడుచుటయు బాబాజీకి ప్రత్యక్షానుభవములు. రామలాలాసాంగత్యమున సదా ఆతఁడు ఆనందోన్మత్తుఁడై యుండును. రామలాలా చేష్టలన్నియు నాకును గాన్పించెడివి. బాబాజీతో అహర్నిశము కూర్చుండి రామలాలాను అవలోకించువాఁడను.

“నానాటికి రామలాలాకు నాపై ప్రీతి వృద్ధిసాందుచుండెను. బాబాజీతో నేను ఉన్నంతసేపు రామలాలా తన క్రీడావినోదములతో హాయిగా నుండును. కాని (నేను నా) గదికి మఱిసంతనే ఆతఁడును నన్ను వెంబడించును. రావలదని యెంత చెప్పినను వినఁడు. మొట్ట మొదట నిది నా భ్రాంతియేమో యనుకొంటిని. అంత కాలముగా అపార ప్రేమానురాగములతో తన్ను నేవించుచుండిన యాతనిపైఁగంటే నాపై నెక్కువ ప్రీతి యుండునా? కాని ప్రతిదినము ఇదే దృశ్యము—ఇదే యనుభవము—వినప్పుడు భ్రాంతియగుటెట్లు? (శిష్యుల నుద్దేశించుచు) మిమ్మందఱును ఇప్పు డెట్లు చూచుచున్నానో, అట్లే రామలాలానుగూడ చూచువాఁడను. ఒకప్పు డాతఁడు నాయెదుట ముచ్చటగా నృత్యము చేయును. మఱియొకప్పుడు నాబుజములపై కులుకును. ఇంకొకప్పుడు ఎత్తుకొనుమని పట్టుపట్టును. ఒక్కొక సమయమున తొడపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొందును. కాని యతఁడు అక్కడ నుండునా? ఎండలో వనము లోనికిఁ బరుగెత్తును. ముండపొదలలో పువ్వులు కోయును. గంగానదిలో

ఉఱికి యథేచ్ఛముగా ఈఁదులాడును. ‘వద్దురా, నాయనా! ఎండలో పరుగులెత్తుకు, కాళ్లు బాబ్బలెక్కును; అంతగా నీళ్లలో నానకు, జలుబు చేయును, జ్వరము వచ్చును’ అని యెంత చెప్పినను వినఁడు. తామర రేకులను బోలు సుందర నేత్రములతోఁ గూడిన తన దృష్టి నాపై నిగిడ్చి పకపక నవ్వును. తన కొంటె చేష్టలను మఱింతగా సాగించును; వలయాకారముగా మూత్రముడుచును, మఱియొకప్పుడు వెక్కిరించును. అంతట నిజముగా కోపముచే, ‘ఓరీ, ధూర్ఘాటా! ఉండు, ఒడలు చిట్టఁగొట్టుదును’ అని కూఁకలువేయుదును. ఎండనుండియో, నీటినుండియో యీవలకు లాగి, గదిలో ఆడుకొమ్మని చేత పలువిధములైన ఆటబొమ్మలు పెట్టి బుజ్జగింతును. ఏమైనను అనువునఁ బెట్టుట ఎంత మాత్రము సాధ్యపడకుండుటచే, ఒక్కొక్కప్పుడు ఒకటిరెండు లెంపకాయలు వేయుదును. అంత నతఁడు పెదవులు కంపింప, కన్నీ రొలుక, వెక్కివెక్కి యేడ్చుచు, నాకేసి చూచును. ఆహా! ఆతని నట్లు శిక్షించినందులకై నే నెంత వేదనపడు వాఁడనోకదా! అపు డాతనిని ఒడిలోఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని ఓదార్పు వాఁడను. ఇవన్నియు వాస్తవముగా జరిగినవి.

“ఒకనాఁడు రామలాలా పట్టుపట్టి నాతోఁగూడ స్నానమునకు వచ్చెను. కాని నీటిలోనుండి యీవలకు రాకుండెను. ఎంత చెప్పినను వినఁడయ్యె. తుదకు ప్రాణము విసుగ, నీళ్లలో గట్టిగా నదిమిపట్టి, ‘ఏదీ, ఇప్పుడు నీళ్లలో నీయిచ్చవచ్చినంత నేపు ఉండు’మంటిని. పాపము, ఆ పిల్లవాఁడు నీళ్లలో ఊపిరి ఆడక గిజగిజ కొట్టుకొనసాగెను. పశ్చాత్తాప పడి యెత్తుకొని బుజ్జగించితిని. మఱియొక సుందర్భమునఁగూడ ఎట్లు నొచ్చుకొని యెంతగా విలపించితినోకదా! నాయొద్ద లేని యేదో తిను బండారము పెట్టుమని రామలాలా నాఁడు పట్టుపట్టెను. ఊఱడించుటకై అటుకులను—చక్కఁగా దంపనివానిని—బెట్టితిని. వానిని నమలునపుడు అందలి ఊఁకచే—పాపము—కోమలమైన యతని నాలుక గీటుకొని పోయెను! ఆహా! అప్పుడు నేఁ బడిన పరితాపము ఇంతింత కాదు. అంత నాతని నాతోడపైఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని, ‘కాసల్యామౌత వెన్న మీఁగడలను బెట్టి నిన్నెంతో గారాబముతోఁ బోషించెడిది; అట్టి పరమ సుకుమారుడవగు నీకు నే నెంత తెలివిమాలినవాఁడనై నికృష్టమైన యీ మోటుపదార్థము పెట్టితి నోయి!’ అనుచు విలపించితిని.”

ఇట్లనుచు, శ్రీరామకృష్ణుడు మరల పూర్వభావావేశ పరవశుడై విలపించెను.

అపురూపమైన తన వాత్సల్యభక్తిసంజనిత దివ్యానుభవములనుగూర్చి శ్రీ రామకృష్ణుడు మఱియు నిట్లు ముచ్చటించును :

“బాబాజీ వంటచేసి, రామలాలాను గానక, పఠితప్తుడై, యిచటికి (అనగా శ్రీరామకృష్ణుని గదికి) వచ్చి, రామలాలా గదిలో ఆడుకొనుచుండుట చూచి, అభిమానగ్రస్తుడై బాలు నిట్లు మందలించును : ‘ఎంతో శ్రమపడి వంటచేసి నీకోసము వెదకులాడుచుండే, నిశ్చింతగా నీ విక్కడ ఆటలాడుచున్నావు! నిన్నననేల? ఇది నీ నైజము. చితానుసారము సంచరింతువు. తల్లిదండ్రులను విడనాడి, అడవులకుఁ బోయిన నీకు దయాదాక్షిణ్యము లెక్కడివి? గుండె పగిలి తండ్రి మరణించుచుండ, కడసారి చూపునకైనా నీవు తిరిగి రాలేదు.’ ఈ విధముగాఁ గూఁకలిడుచు, రామలాలాను తీసికొనిపోయి అన్నము తినిపించును. రామలాలాకు నన్ను విడిచి వెళ్లుట ఇష్టము లేనందున, బాబాజీ యిచట చాలకాలము ఉండెను.

“ఒకనాఁడు జటాధారి (బాబాజీ) వచ్చి కన్నీరు గార్చుచు, ఇట్లు చెప్పెను : ‘రామలాలా తన కృపావిశేషమున నాకు అత్యంతప్రియమగు రూపమున దర్శన మిచ్చి నా జీవితపిపాసను దీర్చెను. మఱియు నిన్ను విడిచి రాజాలనని చెప్పెను. నీతోఁ గ్రీడించుచు, అతఁ డిచట హాయిగా నుండుటకంటె నాకుఁ గావలసిన దేమున్నది? అదియే నాకు పరిహారము. అతనిని నీకు అప్పించి వెల్లెనను.’ ఇట్లనుచు నాతఁడు రామలాలాను నామొద్ద దిగవిడిచి దక్షిణేశ్వరమువీడి వెల్లెను. అప్పటినుండియు రామలాలా ఇక్కడ నున్నాఁడు.”

ఆత్మార్పణపూర్వకమైన అఖండతపోధ్యానాదులవలన భగవంతుడు ప్రత్యక్షమై ప్రాయశఃకముగా ఆముహూర్తము

ననే అంతర్ధానమైనట్లు మహాభక్తుల చరిత్రలలో మనకుఁ గాన్పించుచుండును. కాని శ్రీరామకృష్ణుఁడు అవిచ్ఛిన్న సాక్షాత్కారము నందఁగల్గుటయేగాక, ఉపాస్మదై షమును బిడ్డగాఁ జేసివేసికొని తనివితీర లాలనపాలనముల నొనరింపఁ గల్గెనన్నచో, అదెంతటి అనన్యసామాన్యదివ్యానుభవము! ఇందలి కీలక మేమి? “భగవానునియెడ ‘ప్రేమ’ యనఁబడు నిక్కమైన అనురాగమును బడయఁగల్గినచో, వానిని గట్టి వేయు పాశము లభించినదన్నమాటయే”యని శ్రీరామ కృష్ణుఁడే తెలుపును. ప్రేమమూలముననే భగవంతుని— అనిర్వచనీయ ప్రేమస్వరూపుఁడగువానిని—వశమొనర్చుకోఁ గలమనుట ఎంతయు సహజముగదా? శ్రీరామకృష్ణుని చరిత్రమందలి దివ్యసుందరఘట్టములలో ఉత్తమోత్తమగణ్య మగు రామలాలావృత్తాంతము తాకికులకు కేవల కావ్యకల్పన గనో, శ్రీరామకృష్ణుని చిత్తవిభ్రాంతిగనో తోచినఁ దోఁప వచ్చును. కాని త్రికరణశుద్ధిగాఁ దాను భగవత్ప్రాప్తికై, లేదా, భగవదనుభూతికై స్రయస్నించితి ననియుఁ బరితపించితి ననియుఁ దనకెట్టి దివ్యానుభూతియుఁ గలుగ లేదనియు గుండె పై చేయి వేసికొని చెప్పఁగలవాఁ డెవ్వఁడు?

కం. “ఇందుఁ గలఁ డందు లేడని

సందేహము వలదు చక్రి సర్వోపగతుఁ

డెందెందు వెదకి చూచిన

నందందే కలఁడు దానవాగ్రణి వింటే”

అను భక్తాగ్రేసరుఁడగు ప్రహ్లాదుని మహోపదేశమునందలి “ఎందెందు వెదకి చూచిన, నందందే కలఁడు” అను

వాళ్ళు మణివిరాజితసువర్ణాక్షరములతో లిఖించి గుర్తింపఁ దగియున్నవనుటకు సందియము లేదు.

సాధనకాలమున తొలి నాలుగేండ్లలో శ్రీ రామ కృష్ణుఁడు భగవానునియెడ ముఖ్యముగా శాంత-దాస్య-అపత్య¹ భావముల నవలంబించి వాని యన్నిఁటియందును అఖండవిజయోపేతుఁ డయ్యెను. కొన్ని సమయములలో శ్రీదామ సుదామాది శ్రీకృష్ణమిత్రుల సత్ప్రభావమునుగూడ ననుసరించెను. పిమ్మట వాత్సల్యమధురభావము లనెడి ప్రేమా మృతసాగరోత్తుంగతరంగములలో నోలలాడ నభిలషించెను.

స్త్రీయే—తల్లియే—వాత్సల్యమునకు పట్టుకొమ్మ. వాత్సల్యభక్తి సాధింపఁబూనినంతనే శ్రీరామకృష్ణుని యంత రంగమున తదనుగుణమగు భావపరిణామము కలుగ సాగెను. అట్టిచోఁ దన పురుషస్వభావమునే మఱచిపోవ, మాటలందును చేష్టలందును నాతఁడు అచ్చముగా స్త్రీవలెనే ప్రవర్తించుచుండెను. సఖిభావమున జగజ్జననికి సమస్తాస చారముల నొనర్చును. ఈ తరుణముననే జటాధారి సాంగత్యము లభ్యమై శ్రీరామకృష్ణుని వాత్సల్యసాధనకు దివ్యమార్గదర్శక మైనది.

సాధనయందు నిర్విరామదీక్షాదక్షుఁడగు శ్రీ రామ కృష్ణుఁడు అచిర కాలముననే మధురభావభక్తిసాధన పూనెను. జగదీశ్వరుఁడుగా, తన ప్రభువుగా, తల్లిగా, పుత్తుఁడుగా, మిత్రుఁడుగా, తుదకు ప్రాణప్రియుఁడుగా—భక్తిశాస్త్రాక్త

¹ అపత్యభావమనఁగా తల్లియనికాని, తండ్రియనికాని భగవంతుని గూర్చి భావించుట.

ములగు నానావిధములను—భగవంతునిఁ బ్రేమించి స్వవశ మొనర్చుకొనుటయే, నానావిధములుగా దివ్యానందానుభూతి నందుటయే, ఆతని పరమసంకల్పము. ప్రేయసి తన ప్రియునిఁ బ్రేమించునట్లు ఏమహోన్నతభక్తిభావమున భక్తుఁడు భగవానునిఁ బ్రేమించునో, ఏదిన్యభావమున శాంతదాస్యాదిక మైన యితరభావములును జేరియుండునో, అదియే మధుర భావమని గమనించియుంటిమి. ఈ భక్తిభావము లన్నియు మానవజీవిత మూలాధారమగు ప్రేమను ఆశ్రయించుకొని యున్నవి. ఈ భక్తిభావప్రేమయందు ఒక్కొక్కమెట్టు ఎక్కు కొలఁదియు సాధకునకు భగవానునితో చనవు అతిశయించును; భగవద్వైభవముచే నిఁక నాతఁడు అంతగా ఆకృష్టుఁడుగాక, ప్రియతమ సంబంధముననే రమించుచుండును. ఈ చనవును, ఈ యాప్తసంబంధమును భక్తుఁ డెందు జగదీశ్వరునిఁ దన హృదయేశ్వరునిగా—ప్రాణ ప్రియునిగా—ప్రేమించునో, అట్టి మధురభావమున సహజముగా మహోన్నతస్థాయి నందుకొనును. బృందావనగోపికల శ్రీకృష్ణప్రణయచరిత్రయే యిందులకు మహోజ్వలమగు తార్కాణము. ప్రేమావతార మనఁదగు శ్రీచైతన్యుఁడును, ఆతని శిష్యులును మధురభక్తి సాధనను పరిపుష్టమొనర్చి వ్యాప్తి గావించిరి.

తాను ఏసాధనపూనునో, అందు అఖండదీక్ష వహించి నిమగ్నుఁడై, తద్విధానమున ప్రతిసూక్ష్మవివరమును బాటించుచు, అన్యవిషయవిముఖత నొందుట శ్రీరామకృష్ణుని స్వభావము. ఇదియేకదా విజయకీలకము? మధురభావ సాధనకై స్త్రీకుస్తుల నన్నిటిని ఆతఁడు మధుర నడిగి

పడసెను. సముచితసువర్ణాభరణములను, (స్త్రీపాత్రధారణమున) నటులు దాల్చు కేశకలాపమునునై తము మధురుఁడు సమకూర్చెను. ఇఁక శ్రీరామకృష్ణుని శ్రీకృష్ణప్రేమాన్మత గోపికాజీవితము ప్రారంభమైనది. శ్రీకృష్ణునిఁ దమ భర్తగా నొనఁగూర్చుమని బృందావనగోపికలు కాత్యాయనీదేవినిఁ బ్రార్థించునట్లు శ్రీరామకృష్ణుఁడును జగజ్జనని నందులకై ప్రార్థించెను. ఈసమయమున నాతఁడు తఱచు పరిచారికగా రాధాకృష్ణులను సేవించును.

తన దివ్యభావపరిణామము వేషభాషలలో ఈవిధముగాఁ ప్రతిబింబింప, శ్రీరామకృష్ణుఁడు అచ్చముగా స్త్రీవలెనే ప్రవర్తించుచుండ, మధురుని కుటుంబస్త్రీలు ఆతనిఁ దమలో నొకరుగాఁ జూచుకొనుచుండిరనుట అబ్బురము కానేరదు. మధురుని గృహమున, ఒకానొక దుర్గాపూజా మహోత్సవసందర్భమున, శ్రీరామకృష్ణుఁడు పట్టుచీర కట్టుకొని, దివ్యాభరణభూషితుఁడై, స్త్రీజనపరివేష్టితుఁడై, దేవీసఖిభావనిమగ్నుఁడై, దేవికి చామరముతో విసరుచుండ, ఆ దృశ్య మెంతయు దర్శనీయమై విరాజిల్లుచుండెను. చిరపరిచితుఁడై యుండిన మధురుఁడు, ఆసమయమున, శ్రీరామకృష్ణుని యా స్త్రీరూపమును గాంచి, గుర్తింపఁజాలక, పూజానంతరము తన భార్య నడిగి తెలిసికొని, “ఆహా! స్వయముగా వ్యక్తపఱుచుకొనిన నేకాని, అల్పవిషయములలోఁగూడ బాబాను మనము తెలిసికోఁజాలముకదా!” యని యాశ్చర్యపరవశుఁ డయ్యెను.

ప్రాణవల్లభుఁడగు శ్రీకృష్ణుని సమాగమమునకై

శ్రీరామకృష్ణుడు మహాపరితాపము నందసాగెను. బాల్యము ననే శ్రీకృష్ణసంసర్గము నాతఁ డెట్లు కాంక్షించెనో పాఠకులకు జ్ఞప్తి నుండవచ్చును. ఇపు డా కాంక్ష వేయింతలై నది. దినములు, నెలలును గడచుచుండెను. విరహవేదన దుర్భరమయ్యెను. అన్నపానములను మఱచి, అహర్నిశము ఆతడు విలపించును. శ్రీకృష్ణసందర్శనమహోత్కంఠ క్రమముగా ప్రేమోన్మాదముగాఁ బరిణమించెను. మనోవ్యధకుఁ దోడు శరీరమంతటను తీవ్రమైనమంట. అదెంతటి మహాపరితాపమో కాని, రోమకూపములనుండి సూక్ష్మమైన రక్తబిందువులు స్రవింపసాగెను. ఒక్కొక్కప్పుడు శరీరమందలి కీవన్నయు పట్లు తప్పిపోయినట్లుండును. పరితాపతీవ్రతచే ఇ

రము

తన వినిర్మలప్రేమచే శాశ్వతముగ
వశవర్తి నొనరించుకొనిన శ్రీరాధాదేవియ
శ్రీకృష్ణదర్శనభాగ్యము లభింపఁజూ
తదేకభక్తితో నామెను ప్రార్థింపసా
లభించిన శ్రీరాధాదరము

శ్రీరామకృష్ణునకు అనుభూత మయ్యెను. ఇంక నాతనికిఁ దానే రాధగాఁ దోఁపసాగెను. నిరంతరరాధాధ్యానము ఆతని వ్యక్తిత్వమునే అదృశ్య మొనర్చి, శ్రీరామకృష్ణుని అపర రాధగాఁ బరిణమింపఁజేసెను. అపారము, అగాధము, మహా జ్వలమునగు రాధాదేవిశ్రీకృష్ణప్రేమానురాగములు శ్రీరామ కృష్ణునియందు అభివ్యక్తమై, 'మహాభావము' ఆతనియందు రూపు దాల్చెను. తన మహాభావానుభవములనుగూర్చి యనంతర మాతఁ డిట్లు వచించును :

“ఆ యనుభూతికి ముం దెంతటి దుర్భరవేదనయో, తదనంతర మంతటి పరమానందము! మహాభావ మనఁగా ఈశ్వరభావావేశపరవ శత్యము ములను ఉట్టాతలూఁగించివేయును. పెద్ద యేనుఁగు నట్లే. గుడిసె అల్లలాడిపోవును. కూలిపోవునేమో ను, అబ్బా! చెప్పఁదరము గాదు. ఈసితిలో రూప శ్రీని శిష్యవరేణ్యులు) ఒక చెట్టుక్రిందఁ గూర్చుండి యు వాడిపోయెడివట! ఆసితిలో మాఁడుదినములుంటిని. కదలలేక ఒకచోటఁ బడియుంటిని. స్మృతి వన్ను స్నానమునకుఁ దీసికొనివెళ్లెను. కాని శరీర క్షయము శరీరముపై దళమైన గుడ్డ కప్పి, మునియుండఁగా.

లోకులకు యావజ్జీవితము పట్టును. కాని యీ శరీరమున (తనయందు) పందొమ్మిదియు పూర్తిగా వ్యక్తమైనవి.”

తాను రాధ నను భావము నందుచు, మహాభావ ప్రపూర్ణప్రేమానురాగములతో శ్రీకృష్ణుని ధ్యానించుచు, శ్రీరామకృష్ణుఁడు అచిర కాలముననే తన మహాసాధనఫలము నందఁగ లెను. శ్రీకృష్ణుఁడు తన జగన్మోహనరూపమున సాక్షాత్కరించి శ్రీరామకృష్ణుని మనోరథము నీడేర్చి యాతని యందు లీనమయ్యెను. అంతట చరాచరసకలప్రపంచమును శ్రీకృష్ణమయముగాఁ గాంచుచు, స్వీయవ్యక్తిత్వమునే మఱచి, తాను శ్రీకృష్ణుఁడనను భావము నందుచు, నాతఁడు అఖండానందసాగరమున నోలలాడసాగెను. రెండుమూఁడు నెల లిట్లు కడచెను. పెక్కేండ్లు ఐనపిమ్మట నాతఁ డొకా నొక గడ్డిపువ్వు పుడికి, శిష్యులకుఁ జూపుచు, నిట్లు పలికెను: “ఆ సాధనకాలమున అగపడుచుండెడి శ్రీకృష్ణుని మేని చాయ యిట్లుండెను.”

మధురభావానుభవకాలమున నొకనాఁ డాతఁడు శ్రీమద్భాగవతపారాయణము వినుచుండ, శ్రీకృష్ణపాదార విందములనుండి దివ్య తేజఃకిరణములు ప్రబలపాశరూపమున వెలువడి భాగవతమును, పిమ్మటఁ దన వక్షమును పెక్కు మాఱులు తాకుచు, మూఁడిఁటి నేకముచేయుచున్నట్లు దివ్యదర్శనము నొందెను. భాగవత-భక్త-భగవానులు మువ్వురును ఏక మేయని యిందలి భావమని శ్రీరామకృష్ణుఁడు విశదీకరించును.

నిర్వికల్ప సమాధి

ఐ०తువు ఆహారనిద్రామలయందును, మానవుఁడు బుద్ధి
వై భవమునను, దివ్యపురుషుఁడు ఆత్మధ్యానమునను రమించు
చున్నారు. ధ్యానసాక్షాత్కారసంజనితమైన ఆనందమే
సర్వోత్కృష్టమైన బ్రహ్మనందము.

ప్రగాఢధ్యానస్థితియే సమాధి. ఇదియే అతీంద్రియ
జ్ఞానావస్థ, దివ్యజ్ఞానావస్థ. సమస్త తత్వరహస్యములును
ఇందే ప్రత్యక్షమై భాసించును. ఈస్థితిని బడసినవారే
యోగులు, ఋషులు, తత్త్వదర్శులును.

పరిపూర్ణమైన అతీంద్రియజ్ఞానావస్థయే—ధ్యానపర
మావధియే—నిర్వికల్పసమాధియని చెప్పనొప్పును. ఇదియే
అద్వైతవేదాంతమున తుది మెట్టు. మాయను విడనాడి, ద్వైత
ప్రపంచము నతిక్రమించి, సుఖదుఃఖాదిద్వంద్వములను, సమస్త
భ్రాంతులను త్రోసిరాజని, యేమహోన్నతస్థితియందు ఆత్మ
స్వస్వరూపవై భవమునఁ దేజరిల్లుచుండునో అదియే నిర్వికల్ప
సమాధి. నిర్వికల్పసమాధిః హత్త్వమునుగూర్చి శ్రీరామ
కృష్ణుఁ డిట్లు వచించును : “కర్పూరనీరాజనము వెలుఁగఁగా
వెనుక నేమియుమిగులని చందమున సదసద్విచారము ముగియ,
నిర్వికల్పసమాధి ప్రాప్తించునపుడు ‘నీవు’, ‘నేను’, ‘జగత్తు’
అను స్ఫురణమే యుండదు. ఇది వర్ణింపనలవికానిది—జీవుఁడు
బ్రహ్మముగా మాయనట్టి అఖండపరిణామము. ఉప్పుబొమ్మ
సముద్రపులోతును గనుఁగొనుటకై అందు దుమికినదట!
కాని యది నీటిని తాకినంతనే కరఁగిపోయినదట! అపు డీక

సముద్రము ఎంత లోతున్నదో వచ్చి చెప్పవా రెవ్వరు!”

తన ఆధ్యాత్మికవిజయయాత్రలో భక్తిమార్గమునను, తాంత్రిక యోగమార్గమునను మహామృతవిజయములను సాధించియున్న శ్రీ రామకృష్ణుఁ డిఁక జ్ఞానమార్గమునను పరిపూర్ణుఁడై అతీంద్రియప్రజ్ఞాపరమావధి యగు నిర్వికల్ప సమాధిని కైవస మొనర్చుకొనవలసియున్నది. “మొదట పురాణమతస్రకారముగను, పిమ్మట తంత్రమతస్రకారము గను, అటుపిమ్మట వేదమతము ననుసరించియు—ఇట్లు భగవంతుఁడు నాచే నానావిధసాధనలను జేయించెను” అని యాతఁడే వచించును.

తోతాపురి యను మహానీయుఁడు ఈసమయమున నే దక్షిణేశ్వరవనమునకు వచ్చెను. ఆజానుబాహువు; దృఢ కాయుఁడు ; నాగసంప్రదాయమునకుఁ జెందిన యతివరేణ్యుఁడు ; దిగంబరుఁడు; బ్రహ్మమే సత్యమని అపరోక్షానుభూతిచే గ్రహించి, ప్రపంచమును స్వప్నప్రాయముగాఁ గాంచుచు, శీతోష్ణాదులను లక్షింపక విశాలాకాశవితానము క్రింద కాలము గడపుచు, భిక్షుచే ప్రాప్తించినదానితో తృప్తి నొందుచు, ఎచటను మూఁడురాత్రులకంటె అదనముగా నిలువక సంచరించు మహాపరివ్రాజకుఁడు ; సర్మదానదీతీరమున నొక నిర్జనారణ్యమున నలుబదియేండ్లు కఠినతప మొనర్చి నిర్వికల్పసమాధి సాధించిన యోగిపుంగవుఁడు. కాళికాలయ సన్నిధి నాతఁడు శ్రీ రామకృష్ణునిఁ గని, “బ్రహ్మవిద్యకు ఉత్తమాధికారివిగాఁ దోచుచున్నావు : వేదాంతసాధన చేయుదువా?” యని యడిగెను. “అదంతయు అమ్మ దివ్య

చిత్త” మని శ్రీరామకృష్ణుడు కాళికాలయమునకు వెడలి, భావసమాధిస్థితిలో దేవి అభ్యనుజ్ఞను బడసివచ్చి, “అమ్మ సెలవై నది” అని చెప్పెను. యథావిధిగా వేదాంతసాధన చేయుటకు సన్న్యాసస్వీకారము ఆవశ్యకమని తోతాపురి తైలుప శ్రీరామకృష్ణుడు సమ్మతించెను. పితృదేవతలకును, సాంసారికవిషయములపట్ల మృతప్రాయుడగు తనకును విధ్యుక్తశ్రద్ధాక్రియలను ఆచరించి, నియమితశుభదినమున, విరజాహోమమున, శిఖాయజ్ఞోపవీతములను హోమాగ్నికి అర్పించి, శ్రీరామకృష్ణుడు తన గురువరేణ్యుడగు తోతాపురి యొసగిన కాషాయాంబరములను స్వీకరించెను.

ఆశ్రమసోపానశ్రేణియందు అంత్యసోపానము, సర్వసంగపరిత్యాగ నిలయము, సర్వసమభావసమాశ్రయము, జీవన్ముక్తిపరమసాధనము, శ్రీబుద్ధ-శంకర-చైతన్యాది-జగద్గురూత్తమావలంబితమును నగు సన్న్యాసాశ్రమము నిట్లు శాస్త్రోక్తముగా శ్రీరామకృష్ణుడు స్వీకరించెను. “స్వీయమోక్షజగత్కల్యాణములకై ప్రపంచమున సన్న్యాసిజన్మించుచున్నాడు. పరహితార్థము తన జీవితము నర్పించుటకై, ఆకసమును ఆర్తనాదములచే చిల్లులువడఁజేయు దీనజనకోటి కష్టములను దొలఁగించుటకై, అనాథుల కన్నీటి నాఁపుటకై, పుత్రిశోకసంతప్తలగు తల్లుల నోదార్చుటకై, అజ్ఞులు, అధఃపతితులు నగు జనులు స్వశక్తిపై నిలుచుటకు వలయు సదుపాయముల నొనఁగూర్చుటకై, జాతిమతభేదములను గణింపక సమస్తమానవకోటికిని ఇహపరసౌఖ్యదాయకమగు తత్త్వబోధ లొనరించుటకై, ప్రతివ్యక్తియందును నిద్రాణమై

యున్న బ్రహ్మశక్తిని మేల్కొల్పుటకై సన్న్యాసి యీ లోకమున జన్మించుచున్నాఁడు” అని శ్రీవివేకానందస్వామి ప్రకటించును. “సన్న్యాసియందలి అఖండ త్యాగమును గాంచిననే లోకులకు త్యాగమును అలవలించుకొనుటకు వలయు ధైర్యము కలుగును. సన్న్యాసి కానిచో, లోకులకు మతెవ్వరు త్యాగవైరాగ్యమార్గదర్శకులు కాఁగలరు?” అని శ్రీరామకృష్ణుఁడు వక్కాణించును.

సన్న్యాసదీక్షానంతరము శ్రీరామకృష్ణుఁడు గురునకు సాష్టాంగవందన మొనర్చెను. తోతాపురి అద్వైతవేదాంత తత్వోపదేశ మొనర్పసాగెను. పొడగ్గరియు దృఢశరీరియు నైన యాపంజాబుదేశపు యతిసింహము, ఆమహాముక్తజీవి, అంతగా పొడగ్గరియు పొట్టియుఁ గానివాఁడను, అతిసుకుమార శరీరుఁడును, వినమ్రుఁడగు పరమసత్యాన్వేషకుఁడును నగు తన వంగదేశీయశిష్యునకు ఉద్బోధించుచుండిన యాదృశ్యము సంస్మరణీయము. ఆత్మవిచారమూలమున సమాధినిమగ్నత నంది, అఖండసచ్చిదానంద పరబ్రహ్మముతో ఐక్యము నందు విధానమును ఆతరుణమున తోతాపురి యుక్తియుక్తముగా, వేదాంతశాస్త్రప్రమాణపూర్వకముగా శ్రీరామకృష్ణునకు ఉపదేశించెను.¹ ప్రపంచాధ్యాత్మిక చరిత్రలో ఉత్తమోత్తమ

¹ ఆందలి సారాంశ మిది : “నిత్య-శుద్ధ-బుద్ధ-ముక్తము, దేశకాల నిమిత్తతలనువానికి ఆతీతము, అఖండము, అద్వితీయమును నగు బ్రహ్మము అనిర్వచనీయమగు మాయవలన, నామరూపములచే, విభక్తము, అనేకమునై యున్నట్లు కొన్నించుచున్నది. సమాధినిమగ్నత నందునపుడు మాయా కల్పితనామరూపములుగాని, దేశకాలనిమిత్తతలుగాని గోచరింపవు. కావున

గణ్యమగు తన వేదాంతసాధనానుభవములనుగూర్చి సహజ సరళరీతిని శ్రీరామకృష్ణుడు ఇట్లు వచించును :

“దీక్షానంతరము దిగంబరుడు అద్వైతవేదాంత సిద్ధాంతములను నాకు ఉపదేశింపసాగెను. సర్వవిషయముల నుండియు మనస్సును ఉపసంహరించుకొని ఆత్మలో నిమగ్నుడవు కమ్మని చెప్పెను. కాని నే నెంత ప్రయత్నించినను, నామరూపప్రపంచమును దాటి మనస్సును నిర్వికల్పము చేయఁజాలకపోతిని. ఇతఃవిశేషయములనుండి మనస్సును మఱిబుట్ట నాకు కష్టమనిపించలేదు కాని, చిద్భవము, దేదీప్యమానమునై యొప్పు శ్రీజగదంబరూపము నాకు మిగుల చనవైన కారణమున, ఆదివ్యరూపము నాకు సజీవ సత్యస్వరూపమున ప్రత్యక్షమై నామనస్సును నామరూప ప్రపంచమును దాటిపోనియకుండెను. ఎన్నిసార్లు అద్వైతముపై మనసు నిలుపఁ బ్రయత్నించినను, ప్రతిపర్యాయమును ఆరూపము నాకు అడ్డునచ్చుచునే యుండెను. అప్పుడిక నిరాశుఁడనై, ‘ఇది నాకు సాధ్యము కాకున్నది. మనస్సును పూర్తిగా నిర్వికల్పముచేసి, ఆత్మధ్యానమున నిమగ్నుడను గాఁజాలకున్నాను’ అని దిగంబరునితోఁ జెప్ప, నాతఁడు తీవ్ర దృష్టితో నిట్లు నిష్ఠూరముగఁ బలికెను: ‘ఏమి! నీ కిది సాధ్యము కాకున్నదా? చూచెదను, నీ కిది సాధ్య మైతీరవలయును!’

మాయామాత్రమగు నామరూపజాలమును ఆత్మవిచారముచే భేదించి, సమాధిమూలమున ఆత్మసంస్థితుఁడ వగుము, అఖండసచ్చిదానందపర బ్రహ్మముతో వికృతమునొందుము. ఇట్టి అద్వైతజ్ఞానమే శాశ్వత బ్రహ్మసందప్రాప్తిసాధనము.”

ఇట్లని, చుట్టుపట్ల పరికించి, యొక గాజుపెంకు గనబడ, దానిని గైకొని నా కనుబొమలనడుమ నొక్కి, 'సూటిగా మనస్సును ఈచుక్కపై కేంద్రీకరింపుము' అనెను. అంతట కృతనిశ్చయుడనై, మరల ధ్యానమునకుఁ గూర్చుండి, శ్రీ జగజ్జననిరూపము కాన్పింపఁగనే వివేకమును ఖడ్గముతో ఆరూపమును ఖండించితిని. ఇక నేమియు వికల్పము—అంత రాయము—లేకుండుటచే, మనస్సు దృశ్యప్రపంచమును దాటి నిర్వృణ పై కెగసిపోవ, సమాధినిమగ్నుడ నైతిని!"

శ్రీ రామకృష్ణుడు వాచామగోచరమైన నిర్వికల్ప సమాధిమహత్త్వమున లీనమయ్యెను!

నిర్విరామముగా మూడుదినములు ఒక్కపట్టున శ్రీరామకృష్ణుడు అదే విధముగా సమాధినిమగ్నుడై కూర్చుండియుండుట గాంచి, తోతాపురి, "ఏమిది! ఇది నిజమా! నలుబదియేండ్ల కఠోరతపస్సుచే నేను సంపాదింపఁ గలిగినదాని నీతఁడు ఒక్కదినముననే సాధింపఁ గలిగెనా?" అని నిశ్చేష్టుడయ్యెను. హృదయము స్పందించుచున్నదా? లేశమైనను ఊపిరి ఆడుచున్నదా?—అని బహుజాగ్రత్తగాఁ బరీక్షించిచూడ, ప్రాణచిహ్నముగాని, చైతన్యలక్షణముగాని యెంతమాత్రము గోచరింపకుండెను. ఐనను ముఖమండలము ప్రశాంతమై, దివ్యతేజోవంతమై ప్రకాశించుచుండెను. "ఓహో! ఇది మహాద్భుతము! నిర్వికల్పసమాధియే యిది!" యని యాతఁడు నిశ్చయించుకొని, బౌద్ధాప్రజ్ఞ కలిగించుటకై "హరిః ఓమ్" అను మంత్రమును గంభీరస్వరమున, ఆ పంచవటీధ్యానకుటీరము మాఱుమ్రోగునట్లు ఉచ్చరింప

నారంభించెను. మెల్లమెల్లఁగా బహిఃప్రజ్ఞ నొంది, కన్నులు తెరిచి, శ్రీరామకృష్ణుఁడు, తన్ను పరిపూర్ణవాత్సల్య మహాశ్చర్యానందములతో అవలోకించుచున్న గురువర్యునిఁ గాంచి, సాష్టాంగవందన మొనర్చెను. గురువు శిష్యుని ఆలింగన మొనర్చుకొనెను. ఎచటను. మూఁడునాళ్లకంటె అదనముగా నిలువని యా మహాపరివ్రాజకుఁడు—ఆ సర్వసంగపరిత్యాగి—తన అద్భుతశిష్యునిచే ఆకృష్టుడై పదునొకండు నెలల పర్యంతము ఆతని సాంగత్యమునఁ గడపెను. కొన్ని విషయములలో శ్రీరామకృష్ణుఁడు స్వయముగాఁ దన గురువున కెట్లు గురువయ్యెనో, ఆముచ్చటల నీకఁ గనుఁగొనఁగలము.

గురుజనసాన్నిధ్య విశేషములు

“నిష్కళంక హృదయముతో, తీవ్రపరితాపముతో, మనఃపూర్వకముగ ప్రార్థనలతో భగవత్ప్రాప్తిని ఆశించు వానికి గురువు అనావశ్యకము. కాని యిట్టి పరితాపము పొందువా రరుదు, — కావుననే గురుని ఆవశ్యకత”యని శ్రీరామకృష్ణుడు వచించును. స్వయముగాఁ దా నట్టి అసాధారణవ్యక్తియైయుండియు గురువులను ఆశ్రయించుటకు కారణ మేమి? “శాస్త్రవిధిని మన్నించి శాస్త్రప్రామాణ్యమును పాటించుటకై (నా) యీజీవితమున బ్రాహ్మణి, దిగంబరుఁడు మున్నగువారు గురువులుగా నేర్పడినట్లు తోఁచుచున్నది”¹ అని యాతఁడే సమాధానించును. గురుముఖము ననే తత్త్వజ్ఞానము నొందనగునను లోకసామాన్యోద్దిష్టమైన శాస్త్రనియమమును శ్రీరామకృష్ణుడు యథావిధిగాఁ బరిపాలించుటయే కాక, తనవ్యక్తిత్వప్రభావముచేఁగన గురువుల దృక్పథమును సైతము సువిశాల మొనర్చె

తన గురువగు తోతాపురి అనుదిశ

ధ్యానించుచుండుట చూచి, శ్రీరామక

“ఉత్తమోత్తమజ్ఞానము సాధించిన మీ చేయుచుందురు?” అని

దినము శుభ

“చూడ

తోమనియెడల దాని మెఱుఁగు మాయదా? మనస్సువిషయముకూడ నిట్టిదే. ధ్యానముచే. ప్రతిదినము మెఱుఁగుపెట్టనిచో, మనస్సు కళంకితమగును' అని సమాధానించెను. అందుల కొప్పుకొనుచు, శ్రీరామకృష్ణుఁడు, "నిజమే కాని, పాత్రము బంగారపు దై నయెడల, ప్రతిదినము తోమనక్కఱలేదుకదా?" యనెను. "ఔనౌను, నీవు చెప్పినది నిజమే" యని తోతాపురి చిఱునవ్వుతో అంగీకరించెను. ప్రతిదినము యథావిధిగ ధ్యానించుటవలని ప్రయోజనమునుగూర్చి తన గురువర్యుని యీపలుకులను శ్రీరామకృష్ణుఁడు మది నుంచుకొని తన శిష్యులకు మున్నుండు తఱచు తెలుపును. మేలిమి బంగారమువంటి శీలవర్తనములతో శోభించు తన శిష్యుని సమాధానపుఁ బసిడిపలుకులును తోతాపురి మనఃఫలకమున నిట్లే ముద్రితమై యుండనోపును!

శాల్యమున నే సద్గురుసాన్నిధ్యమును బొంది క్రమముగా నిర్వికల్పసమాధిస్థితిని బడసిన తోతాపురి దైవానుగ్రహములేకయే, స్వప్రయత్నముననే నూనవుఁడు మౌను. ఆ 'పక్కావేదాంతి' దృష్టికి శ్రీగజ్జనని యని వచించు పరాశక్తి తుదకు న అనిర్వచనీయ శక్తివిలాసములచే ను లోకమును కీలుబొమ్మవలె నున్న భావ మాతనికి మువలన

ఒక్కొక్కప్పుడు ఆనందపారవశ్యమున నృత్యముచేయుచు, భగవన్నామసంకీర్తన మొనరించుట శ్రీరామకృష్ణునకు చిన్న నాఁటినుండియు అలవాటు. “హరి బోల్ ! హరి బోల్ !” (హరియనరా ! హరి యనరా!)—“హరి గురు, గురు హరి” (హరియే గురువు, గురువే హరి)— “హరి ప్రాణ హే గోవింద మమ జీవన !” (ఓ గోవిందా ! నా జీవనమా!)— “మన్ కృష్ణ, ప్రాణ కృష్ణ, జ్ఞాన కృష్ణ, ధ్యాన కృష్ణ, బోధ కృష్ణ, బుద్ధి కృష్ణ”—అని యీవిధముగా ఉచ్చైఃస్వరమునఁ గొంతసేపు ఆతఁడు సంకీర్తనచేయును. సాక్షాత్కార పరమానధి నొందినపిమ్మట సైత మాతఁ డిది విడువలేదు. శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు తోతాపురితో పరమార్థ ప్రసంగములుచేయుచు, సాయంకాల మైనంత నేతన యభ్యాసము ననుసరించి కరతాళధ్వనులతో భగవన్నామసంకీర్తన చేయసాగెను. సంకీర్తనాదులు కేవలము ప్రారంభస్థితిలోని వారికి ఉద్దేశింపఁబడిన “గుంట ఓనమాలు” అని భావించు తోతాపురి, ముక్తపురుషుఁడైన తన శిష్యుఁడు వాని నవలంబించుట గని విస్మితుఁడై, వికటముగా నవ్వుచు, “ఏమది ! ఆ విధముగా చేతులతోఁ దట్టుచు చపాతీలుచేయుచున్నావా?” అని హేళనచేసెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడును నవ్వుచు నిట్లు సమాధానించెను : “ఏమి అవివేకము ! నేను భగవన్నామ సంకీర్తన చేయుచుండఁగా, మీరు దానిని చపాతీలు చేయుటతోఁ బోల్చుటయా !”

మఱియొకనాఁటి సాయంకాలము శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన గురునితో, నెగడిప్రక్కనఁ గూర్చుండి వేదాంతచర్చ

చేయుచుండఁగా, తోఁటకాపరి యొకఁడు ఆ నెగడినుండి హుక్కాకై యొక నిస్పృకణికను దీసికొనఁ బోయెను. తోతాపురి కోపోద్దీప్తితుండై యాసేనకునిఁ దిట్టిపోయుచు, పట్టుకాటువంటి తన చివ్వుతోఁ గొట్టెదనని బెదరించెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు, “ఆహాహా! ఏమి మాయామోహము! సిగ్గు! సిగ్గు!!” అని అర్ధబాహ్యప్రజ్ఞావస్థలోఁ బదేపదే పలుకుచు, పొరలిపొరలి నవ్వుసాగెను. తనశిష్యుని వింతచర్యకు విస్మితుండై, తోతాపురి, “ఎందుకు నవ్వెదవు? అతఁడు చేసిన సని యెంత అక్రమమో చూడు!” మనెను.¹ చిఱు నగవుతో శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఇట్లు బదులుచెప్పెను : “నిజమే కాని, దానితోఁబాటు మీ బ్రహ్మజ్ఞానవిజృంభణముకూడ గమనించుచున్నాను! బ్రహ్మమే అద్వితీయసత్త యనియు, జగత్తునందలి సర్వము తత్ప్రకాశమాత్రమే యనియు ఇప్పుడే కదా మీరు చెప్పుచుంటిరి? కాని మఱుక్షణముననే సర్వము మఱచి యొకనిని గొట్టఁబోయితిరి! అప్రతిహతమైన మాయా ప్రభావము కూడ నాకు నవ్వువచ్చుచున్నది!” ఈపలుకులు విని తోతాపురి గంభీరవదనుండై కొంతసేపు నిశ్శబ్దముగా నుండి పిమ్మట నిట్లనెను : “నిజమే నీవు చెప్పినమాట. కోప వివశుఁడనై సర్వము మఱచితిని. కోపము చండాలము. ఇక నెన్నఁడును, కోపమునకు వశుఁడనుగాను.”

జగజ్జనని యగు మాయాశక్తికటాక్షవీక్షణములందే మోక్షమార్గము కలదని శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈ క్రింది

¹ నాగసంప్రదాయపు సాధువులు ‘ధుని’ యనఁబడు తమ నెగడిని పూజనీయముగా భావించుచు, ఎప్పుడును దగ్గఱ నుంచుకొందురు.

యుదాహరణమూలమున అతిమనోహరముగ విశదీకరించును :

“సీతారామలక్ష్మణులు అడవులగుండా పోవుచున్నారు. అది మిక్కిలి యిటుకుదారి, — ఒకరివెంబడి నొకరుగా మాత్రమే పోగలరు. కోదండపాణియగు రాముడు ముందు, ఆతనివెనుక సీత, ఆమెవెనుక ధనుర్బాణహస్తాదు లక్ష్మణుడును నడచుచున్నారు. రామనియెడ గాఢ భక్తిప్రేమాసక్తుడగు లక్ష్మణుడు నవఘనశ్యామసుందరుడగు రాము నెప్పుడును జూచుచుండఁగోరును. కాని సీత యడ్డుగా నుండుటచే ఆతఁడు చూడఁజాలక పరితపించును. ఇది యెఱిగి యామె కొంచెము ప్రక్కకుఁ దొలగి, ‘అదిగో, చూడు’ మనును. లక్ష్మణుడంతట కన్నులార తనయిష్ట మూర్తి నవలోకించును. ఇటుల సజీవునకును ఈశ్వరునకును నడుమ మాయా శక్తి — జగజ్జనని — కలదు. ఆమె దయదలచి తొలగి నేకాని జీవుఁడెన్నఁ టికిని ఈశ్వరునిఁ గనఁజాలఁడు. కావున ఆమె కృప లేనిచో, నిత్యానిత్య వస్తువివేచనము, వేదాంతవిచారము, ఎంత చేసినను నిష్ప్రయోజనము.”¹

1 కాలాంతరమున శ్రీరామకృష్ణుడు ఈవిషయమునుగూర్చియే భక్తులకును శిష్యులకును ఇట్లు బోధించెను : “కామకొంచనములు నిజముగా మిథ్యాభూతములని గ్రహించుటయు జగత్తు త్రికాలములయందును ఆసత్తను దృఢనిశ్చయము నొందుటయు సామాన్యవిషయ మనుకొంటివా? వాని (భగవంతుని) దయ లేనిదే యిది సాధ్యమా?...తన సాధనచే — స్వప్రయత్నముచేత నే — మానవుడు ఈవిశ్వాసము నొందఁగలఁడా? ఆహా! మానవుని శక్తి యేపాటిది! ఆశక్తితోఁ దాను జేయఁగల్గిన ప్రయత్న మేపాటిది!” భగవత్కృపనుగూర్చి యీవిధముగాఁ బ్రసంగించుచు శ్రీరామకృష్ణుడు సమాధిస్థితుఁ డయ్యెను. కొంతసేపటికి అర్ధబాహ్యప్రజ్ఞావస్థలో నాతఁడు, “ఓ కుశలవులారా! స్వయముగా నేను బంధితుఁడనుగానొడఁబడియుండనిచో, నన్ను మీరు బంధింపఁగల్గియుందురా?” యను సర్థమిచ్చు వంగకీర్తన పాడనారంభింప, నాతని యశ్రుధారలచే — తివాస్తిపైఁ బఱవఁబడియుండిన — దుప్పటి కొంత భాగము తడిసిపోయెను. వేదాంతగ్రంథపఠనాదులందు ప్రబలాసక్తుఁడై యుండిన వారి (తురీయానందస్వామి)యను శిష్యుఁ డీసన్నివేశమునుగాంచితన యశ్రుధారల నాపుకొనఁ జాలకపోయెను. అతఁడు అపూర్వమనఃపరివర్తన మందెను.

వజ్రకాయుడగు తోతాపురి వ్యాధియన నేమో యెన్నఁడును ఎఱుఁగఁడు. కాని వంగదేశపు శీతోష్ణస్థితియు నీరును భర్జింపక, రక్తగ్రహణిపీడితుఁ డయ్యెను. ప్రేవులను మెలిపెట్టి పిడుచున్నట్లు అహర్నిశము ఒకటే బాధ, శ్రీ రామకృష్ణుని ప్రేరణమున మఘరుఁడు చికిత్సచేయింపసాగెను. కాని వ్యాధితగ్గకుండెను. ఒక రాత్రి బాధ మహాతీవ్రమయ్యెను. అలవాటు చొప్పున శరీరస్థితినుండి మనస్సు మల్లించి, బ్రహ్మముపై లగ్నమొనర్చి ధ్యాననిమగ్నుఁ డగుట కెంత ప్రయత్నించినను సాధ్యము కాకుండెను. అంత నాతఁడు ప్రాణము విసుగ, “ఈ దౌర్భాగ్యపుశరీరమూలమునఁగదా మనస్సు నేఁడు వశము తప్పినది! నే నీశరీరము గాననుట నాకు విస్పష్టము. దీనిని గంగార్చితముచేసి యీ బాధల నన్నిఁటిని తుదముట్టింతును” అని నిశ్చయించుకొని గంగలో దిగెను. అనంతరము జరిగిన సంఘటనమునుగూర్చి కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు భక్తుల కిట్లు తెల్పును: “ఈశ్వరేచ్ఛ లేనిచో, గడ్డిపోఁచ యైనను కదలదు. నిజముగా స్వతంత్రేచ్ఛ—స్వేచ్ఛ—యనున దెక్కడిది? ఎల్లరును ఈశ్వరేచ్ఛాధీనులై యున్నారు.¹ దిగంబరుఁడు గొప్పజ్ఞాని.

¹ ‘జీవుఁడు స్వతంత్రుఁడా, అస్వతంత్రుఁడా?’ యను విషయమై శ్రీరామకృష్ణుఁడు కాలక్రమమున నిరువురు ప్రియశిష్యుల కొనర్చిన యీ క్రిందియుపదేశము ముఖ్యముగా గమనింపఁదగియున్నది: “... ‘ఈనిరీత ప్రదేశమున ఈయావు తన చిత్తానుసారము సంచరించుఁగాక’ యని ఆవు నొక పొడవైన త్రాటితో రౌటకుఁ గట్టిపెట్టుచుందుముకదా? ఇట్లే భగవంతుఁడు మానవునకుఁ గొంతశక్తి నిచ్చి అందు తన(మానవుని)చిత్తానుసారము ఎంతవఱకు దేనికి వినియోగించుకొనుటకైనను స్వాతంత్ర్యము

విసరీతమైన కడుపునొప్పివలన ఒకప్పుడు వివశుడై నదిలో మునిగి(చని)పోవుటకై అందు దిగెను. స్నానఘట్టముకడ రేవు చాలదూరమువఱకు మెట్లక ప్రదేశము. ఎంత లోపలికిఁ బోయినను, మోఁకాఁజీబంటినీటికంటె ఎక్కువ లేకుండెను. అంతట సర్వము గ్రహించి తిరిగివచ్చెను.”¹

శ్రీరామకృష్ణుని యీసంగ్రహకథనమందలి “సర్వము గ్రహించి” యను వాక్కులలో భావబ్రహ్మాండ మిమిడి యున్నది. తోతాపురిదృక్పథము నావరించియుండిన తెర తొలగిపోయెను. సర్వము జగన్మాతృస్వరూపముగా ఆతనికిఁ గన్పట్టెను. ఆమె కరుణించిననేకాని యామె గీచిన గిఱి నెవ్వరును దాటఁజాలరు. ఆత్మసమర్పణ మొనర్చుకొని

నిచ్చియున్నాఁడు. అందుచేతనే మానవుఁడు తాను స్వతంత్రుఁడననుకొను చుండును. కాని త్రాడు రాటకుఁ గట్టఁబడియున్నది. కాని యీవిషయము గుర్తింపుఁడు : విసీతుడై మనఃపూర్వకముగా మానవుఁడు భగవంతుని ప్రార్థించినచో, వాని నాతఁడు మఱియొకచోట మఱింత పొడవైన త్రాటితోఁ గట్టవచ్చును, బంధమును పూర్తిగా తొలగింపనువచ్చును.... భగవంతుఁడు నీ కిచ్చిన శక్తిని సద్వినియోగముచేసిననేకాని నీ కౌతఁడు అధికముగా నీయఁడు. అందుచేతనే పురుషకారము (మానవప్రయత్నము) యొక్క అక్కఱ. కాఁబట్టి భగవదనుగ్రహము పొందుటకైనను ప్రతి వ్యక్తియు శ్రమపడి యేదోకొంత కృషిచేయవలసియే యున్నది. ఇట్లు చేసినచో, పదిజన్మములలోఁ బొందవలసిన అనుభవములు వానికృపవలన ఒక్కజన్మములోనే తీటిపోవుచుండును. ఏమైనను, కొంత మానవప్రయత్నము అత్యావశ్యకము.”

¹ ఈసంఘటనవిషయమున ఇతరగ్రంథములకంటె ‘శ్రీ శ్రీరామ కృష్ణకథామృత’మే విశేషప్రామాణికముగ గ్రహింపనగును. (Refer ‘The Gospel of Sri Ramakrishna,’ p. 83.)

యావజ్జీవితము తాను ఏతత్త్వమును బ్రహ్మముని యుపాసించు చున్నాఁడో, అట్టి సరతత్త్వము ఆమెయే! బ్రహ్మము, శక్తియు అభిన్నము—ఏకసత్త్వదార్థమును గుఱించిన రెండుభావములు.

భక్తిప్రపూరితహృదయుఁడై తోతాపురి తన ధుని కడకుఁ దిరిగినచ్చి, మిగిలిన యారాత్రి యంతయు జగజ్జననీ పావననామస్మరణతోడను ఆమె ధ్యానముతోడను గడపెను. మఱునాఁడు తోతాపురి మనఃవర్తనకథను ఆతనివలననే శ్రీరామకృష్ణుఁడు విని చిఱునగవుతో నిట్లు పలికెను: “ఆహా, అమ్మను మీరు నమ్మక, మాయాశక్తి—జగజ్జనిని—మిథ్య యని నాతో వాదించుచుంటిరే! ఆమెయునికి సత్యమని మీ కిప్పటికి అనుభూతమైనది. అగ్నియు దహనశక్తియు వలె బ్రహ్మమును శక్తియగు తానును అభిన్నమని శ్రీజగదంబ నాకు చాలకాలముక్రిందటనే బోధపఱచెను.”¹

1 ‘జగత్తు మిథ్యయా?’ యను విషయమై శ్రీ రామకృష్ణుని యీక్రింది యుపదేశము ముఖ్యగమనార్హము:—“సంసారము—జగత్తు—మిథ్యయా? భగవంతునిఁ గనఁజాలకుండునంతవఱకు మిథ్యయే. (ఇందుల కొక ఉదాహరణము.) మారేడుపండుయొక్క ముఖ్యభాగమును గూర్చి చెప్పినపుడు అందలి చిప్పను, గింజలను గాక గుంజునే గ్రహింతుము. కాని దాని పూర్తితూనిక చెప్పవలసివచ్చినప్పుడు గుంజుమాత్రమే తూఁచిన, చాలదుకదా? మొత్తమంతయు—గుంజు, గింజలు, చిప్ప—అన్నింటిని గైకొనవలయును. ఇవన్నియు ఒకే పండునకుఁ జెందునట్టివి. (ఇట్లే) నిత్యమగు బ్రహ్మమును, లీలామాపమగు జగత్తును ఒకే సత్త్వదార్థమునకుఁ జెందునట్టివి. కావున నేను సర్వము—బ్రహ్మమును జగత్తునుగూడ.—అంగీకరింతును. జగత్తు మాయయుని త్రోసివేయును. అట్లు త్రోసివేసినచో, పూర్తితూనిక తెలియదు. భగవంతుని నిరుణావస్థయందు సాక్షాత్కరించు కొనినపిమ్మట నెవ్వఁడు (ఏభగవంతుఁడు) స్వతస్సిద్ధముగా నిత్యుఁడో,

భగవత్ప్రేమామృతపరిపూరితహృదయులైన యా మహానీయు లిరువురును, నహబత్థానానుండి ప్రభాతార్చనా గానవాహినులు దేవాలయోద్యాన సువాసనలతో సమ్మిళితమై నల్దిక్కులను వ్యాపించుచుండ, భవతారిణికాళికాలయమునకు వెడలి దేవికి సాష్టాంగవందన మొనరించిరి. తన పరివ్రాజకయాత్రలను సాగింప నెంచిన తోతాపురిగమనమునకు దేవి సమ్మతించినట్లు ఇరువురకును అనుభూతమైనది. పూర్ణారోగ్యనంతఃకై కొలఁదిదినములైనపిమ్మట తోతాపురి శ్రీరామకృష్ణునికడ సెలవుగైకొని దక్షిణేశ్వరము వీడి వెళ్లెను.

తోతాపురితోడి తన సంసర్గమునుగూర్చి కాలాంతరమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యులతో నిట్లు ముచ్చటించును: (ప్రారంభమున ఛలోక్తులతో): “నే నొకస్వ ఊక జ్ఞాని బారిఁ బడితిని; పదునొకండు నెలలపాటు వేదాంతము విని పించెను. కాని నాలోని భక్తిబీజమునుమాత్రము నశింపఁ జేయఁజాలకపోయెను! మనస్సు ఎక్కడెక్కడికిఁ బోయినను, తిరిగి అచ్చ (జగజ్జనని) పాదపద్మములమ్రోల వాలుచుండెడిది. అమ్మనుగుఱించి నేను పాడిసపుడెల్ల దిగంబరుఁడు (భావావేశమున) విలపించి, ‘ఆహా! ఏమిది!’ యనును. అంతటి గొప్పజ్ఞానియై యుండియు విలపించువాఁడు.”

శ్రీరామకృష్ణునకు తాంత్రికోపాసనమున గురువైనను ఛైరవీ బ్రాహ్మణి యాతనివలె సమ్యగ్దర్శనము నొందియున్న

ఆతఁడే లీలామయుఁడై జగద్రూపమును దాల్చియున్నాఁడని బోధపడును.”

మారేడుపండు ఉదాహరణమున గింజలు జీవులను, చిప్ప ప్రపంచమును నూచించునని శ్రీరామకృష్ణుఁడు మఱియొకప్పుడు తెలిపెను.

వ్యక్తికాదు. అద్వైత వేదాంతమనిన, ఆమెకుఁ గిట్టదు. తోతాపురితో శ్రీరామకృష్ణుని సన్నిహితత్వమున కిచ్చగింపక యామె యాతనితో, “నాయనా! నీ వాసాధువుతో ఆట్టే చనవుగా మెలఁగకు. అతనిది శుష్కజ్ఞానమార్గము. అతనితోడి సంసర్గమువలన నీభక్తిని, భగవత్ప్రేమానురాగములను గోల్పోవుదువు” అనిపైతము హితోపదేశముచేసియుండెను. శ్రీరామకృష్ణుఁ డీమాటలను బెడచెవినిఁ బెట్టెనని వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱలేదు.

తాను రుచిచూచిన నిర్వికల్పానుభవమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు నెలకొనియుండ నభిలషించెను. ఆయభిలాష అప్రయత్నముగా నెఱవేఱ, తన మహానుభూతినిగూర్చి యనంతరమాతఁ డిట్లు వచించెను: “ఒక్కపట్టున ఆఱు నెలలనఱకు ఆస్థితి (నిర్వికల్పసమాధి)లో నుంటిని. సామాన్యమానవులు ఆస్థితిని బొందినచో, మరల నందుండి వెలువడరు—మూఁడువారములైనపిమ్మట శరీరము ఎండుటాకువలె రాలిపోవును. రేయుం బవళ్ల యెఱుకయే లేకుండెను. నిర్జీవక శేబరమునందువలె నోటిలోను ముక్కుపుటములలోను ఈఁగలు దూరుచుండెడివి, కాని వానియెఱుకయే (నాకు) లేకుండెడిది. ధూళిధూసరితములై తలవెండ్రుకలు జడలుకట్టెను. తెలియకుండఁగనే ప్రాయశముగా మలమూత్రవిసర్జన జరుగుచుండెడిది. దైవవశమున దక్షిణేశ్వరమున కపుడొక సాధువు వచ్చి పరిచర్యలు చేసియుండనియెడల, ఈశరీరము నిశ్చయముగా అంతరించియుండెడిది. ఆసాధువు వెంటనే స్థితిని గుర్తించి, యీశరీరమూలమున శ్రీలోకేశ్వరి యింక ననేక కార్యములు ఒనర్పవలసియున్నదని—

ఈశరీరము పరిరక్షింపఁబడినచో, అనేకులు శ్రేయస్సు నొందఁ గలరని—గ్రహించెను. అతఁడు వేళకు ఏదో కొంత ఆహారము తీసికొనివచ్చి, రూళ్ల కట్టవంటి తన చిన్న కట్టతోఁ గొట్టికొట్టి బాహ్యస్మృతి కలిగించుటకై యెంతో ప్రయత్నించువాఁడు. తుదకు కొంచెము స్మృతి వచ్చినట్లు కాన్పింపఁగనే కొంచెము ఆహారమును నోటిలోఁ గ్రుక్కెను. కొన్ని దినములలో అందు బహుస్వల్పభాగముమాత్రమే కడుపులోనికిఁ బోయెడిది; మఱి కొన్ని వేళల అదియు సాధ్యము కాకుండెడిది. ఈవిధముగ ఆఱు నెలలు గడచినవి. అంతట అమ్మ ఆజ్ఞ నాకిట్లు వినవచ్చెను: ‘భావముఖమున ఉండుము, లోక శిక్షకై (అనఁగా లోకమునకు బోధించుటకై) భావముఖమున (అనఁగా ద్వైతప్రపంచస్ఫురణము, ఆత్మావలోకనము ననురంజింపి నడుమ—ద్వైత ప్రపంచద్వారమున) ఉండుము.’ అటుపిమ్మట రక్తగ్రహణి సంభవించెను. ప్రేవులను మెలిపెట్టి పిండుచున్నట్లు దాదాన బాధ. ఇంచుమించు ఆఱు నెలల పర్యంతమైన యాబాధమూలమున క్రమముగా మరల స్మృతి కలుగనారంభించెను. అంతకు ముందు స్వల్పావకాశము దొరకినపుడెల్ల మనస్సు తీవ్రమైన పైకెగసి నిర్వికల్పసమాధిస్థితిలో లీనమగుచుండెడిది!”

ఇంచుమించుగా ఈసమయముననే మధురుఁడు, తన భార్యయగు జగదంబాదాసి రక్తగ్రహణిపీడితయై వైద్యులు నిరాశచేసికొనుట సంభవింప, మహాదుఃఖితుడై శ్రీరామ కృష్ణుని సన్నిధి కేగి కన్నుల నీరు గ్రమ్మ గద్గదకంఠుడై యిట్లు విన్నవించెను: “వ్యక్తిగతముగా నాకు ఘోరమైన ఆసద సంభవింపఁబోవు టటుండ, జమీందారి నిర్వహణ

యితరుల చేతిలోనికిఁ బోయెనా, మిమ్ము సేవించు భాగ్యము నాకికఁ దక్కను.” మధురుని మనోవ్యధ కెంతయు జాలిపడి, అతీంద్రియావస్థలో శ్రీరామకృష్ణుఁడు, “భయపడకు, నీ భార్యకు నిమ్మళించును” అని అభయమొసఁగెను. అనంతరము జరిగిన అద్భుతసంఘటనమునుగూర్చి యాతఁ డిట్లు వచించును : “ఆనాఁటినుండి జగదంబకు క్రమముగా స్వస్థత కలుగనారంభించెను ; ఆ వ్యాధి (తన శరీరమును జూపుచు) ఇచటికి మాఱినది. ఆమె వ్యాధినివారణఫలితముగా ఆఱు నెలలవఱకు రక్తగ్రహణితోడను తదితరవ్యాధులతోడను బాధపడితిని.¹ పదునాలుగేండ్లపర్యంతము మధురుఁడు ఊర కే అంతటి విశ్వాసముతో ఉపచరించెనా? అమ్మ యీ శరీర మూలమున ఎన్నియో అద్భుతముల నతనికిఁ జూపుటచేత నే ఆతఁ డట్లు ఉపచరింపఁగలిగెను.”

పర షేమార్థము శ్రీరామకృష్ణుఁ డెట్లు స్వయముగా దారుణవ్యధల ననుభవించెనో! మధురుఁడు ఘనవైద్యునిచే శ్రీరామకృష్ణునకు చికిత్స చేయించుచుండ, హృదయుఁడు నిరంతరము పరిచర్యచేయసాగెను. జ్ఞానయోగసాధకులగు యతినరేణ్యు లెందఱెందఱో ఈసమయమున దక్షిణేశ్వరము నకు రాసాగిరి. తీవ్రవ్యాధిగ్రస్తుఁడై యుండియు దాని నిసు మంతయు లక్షింపక, శ్రీరామకృష్ణుఁడు వారల మహోన్నత వేదాంతచర్చల నాలకించుచు, వారికిఁ బొడకట్టని తత్త్వ రహస్యములను దెలుపుచుండువాఁడు.

¹ గీర్ణ నిర్వికల్పసమాధిస్థితిపిమ్మట ఆఱునెలల వఱకును సంభవించిన వ్యధ లివియే యని గ్రహింపనగును.

క్రమముగా శ్రీరామకృష్ణుడు స్వస్థుఁ డయ్యెను. సనాతనధర్మమందలి నానాసంప్రదాయములచే నానారీతులను పరంజ్యోతిని సందర్శించిన యాతని సువిశాలవీక్షణములు అన్యమతములపై నైతముప్రసరింపసాగెను. మహమ్మదీయమతమునకు—ప్రాయికముగా అందలి సూఫీసంప్రదాయమునకు— జెందిన గోవిందరాయ్ అను మహనీయుఁడు దక్షిణేశ్వరము వచ్చియుండ, శ్రీరామకృష్ణుడు ఆతని దివ్యజీవనవిధానముచే ఆకృష్టుడై, ఇస్లాంమతోద్దిష్టమగు భగవదుపాసనమున ఆతనిచే ఉపదేశ మందెను. ఈసాధనానుభవములనుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు వచించును : “అపుడు అల్లానామ స్మరణముచేయుచు, మహమ్మదీయులవలెనే బట్ట కట్టుకొనుచు, యథావిధిగా నమాజుచేయుచుండెడివాఁడను. మనస్సునుండి హిందూమత భావములన్నియు పూర్తిగా పలాయనమగుటచే హైందవదేవతలకు నమస్కరింపకుండుటయేగాక, వారిని దర్శింపవలయునని నాకపుడు బుద్ధికూడ పుట్టెడిది కాదు. ఈవిధముగా మూఁడునాళ్లు సాధనచేసినపిమ్మట ఆసాధనగమ్యము పొందితిని.” తేజస్వంతుడైన యొక పురుషుఁడు గంభీరాకారముతోడను, పొడవైన గడ్డముతోడను శ్రీరామకృష్ణునకు ప్రత్యక్షమయ్యెను; అంత నాతనిమనస్సు సగుణబ్రహ్మ భావము నొంది తుదకు నిర్గుణబ్రహ్మనుభవమున లీనమయ్యెను.

ఈసాధన కాలమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు మహమ్మదీయాహారమునైతము భుజింపసమ్మతించెననియు మధురుఁడాతని నెంతయో బతిమాలుకొనినమీఁదట మాత్రమే విరమించెననియు హృదయుఁడు తెలుపును. కాని యేసాధన నైనను

సమగ్రముగా, హృదయపూర్వకముగా, అవలంబించుట శ్రీరామకృష్ణునకు స్వభావసిద్ధమనియు, తదనుగుణముగాఁ దనకోర్కె కొంతవఱకు ననుతీతినఁగాని యాతఁడు సంతృప్తి నందఁడనియు గ్రహించిన మధురుఁడు పలురకముల భోజ్యముల నొక మహమ్మదీయుని సలహా ననుసరించి బ్రాహ్మణునిచేఁ జేయించి పంపువాఁడు. మహమ్మదీయమత సాధనకాలమున శ్రీరామకృష్ణుఁ డెన్నఁడును దేవాలయావరణములో అడుగిడ లేదు; నెలుపల నున్న మధురుని తాత్కాలిక నివాసభవనమున నివసించుచుండెను.

“వేదాంతసాధనయందు పరిపూర్ణత నందినపిమ్మటనే శ్రీరామకృష్ణుఁడు మహమ్మదీయమతసాధన నాచరించుటను ఒట్టి చూచినచో, వేదాంతవిజ్ఞానమున విశ్వాస మేర్పడినప్పుడే హిందువులును మహమ్మదీయులును పరస్పర సానుభూతి నొంది సోదరభావనిబద్ధులు కాఁగలరనుట స్పష్టము” అని శ్రీరామకృష్ణలీలాప్రసంగగ్రంథకర్త శ్రీశారదానందస్వామి వ్యాఖ్యానించియున్నాఁడు. హిందువులకును మహమ్మదీయులకును మధ్య నేర్పడియున్న విభేదముల కెంతయో చింతించుచు, పరస్పర సఖ్యభావావశ్యకతను దెలుపుచు, శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు వచించువాఁడు : “హిందువులకును మహమ్మదీయులకును నడుమ విభేదపర్వతము లేర్పడియున్నవే! ఎంతో కాలము నుండి కలసి నివసించుచున్నను, వీరల భావములు, మతవిశ్వాసములు, ఆచారవ్యవహారములును ఒండొరులకు దుర్బోధమై యున్నవే!” ఐనను సర్వధర్మసమన్వయమూర్తియగు నాతఁడు మహమ్మదీయమతసాధనయందుఁ బడసిన దివ్యానుభవము

ఏనాటికై నను ఈ యుభయజాతులును తమలోఁ దమకుఁ గల విభేదము లంతరింప సౌభ్రాత్రమున నొండొరుల నాలింగన మొనర్చుకొనఁగల రను దివ్యసూచనయేమో!

గ్రహాణి నివారణమైనను శ్రీరామకృష్ణుఁ డింకను నీరసించియుండెను. పల్లెటూరివాతావరణము ఆరోగ్యమునకు విశేషముగా అనుకూలించు నను మధురుని ప్రేరణమునను, తోడ్పాటునను ఆతఁడు 1867-వ సం॥ మే నెలలో భైరవీ బ్రాహ్మణితోడను, హృదయునితోడను జన్మగ్రామమగు కామార్పుకున్ నకు వెళ్లెను. తల్లి చంద్రాదేవి గంగాతీరమును వీడుట కిష్టపడక, మధురుని సంరక్షణమున దక్షిణేశ్వరము ననే యుండెను.

గ్రామవాసులు ఎడతెఱపి లేకుండ శ్రీరామకృష్ణుని సాన్నిధ్యము నొందుచు, ఆతని బోధామృతమును గ్రోలసాగిరి.

శ్రీరామకృష్ణుని రాకనుగూర్చి ఆత్మీయు లన్ని సతీ మణియగు శ్రీశారదామణిదేవికిఁ గబురంప నా

శ్రీరామకృష్ణభక్తకోటిచే మాతృదేవి యనియనియుఁ బిలువఁబడు నామె యిపుడు

నవయావనవతి. కొలఁదిదినములలోనే ప్రా

వృత్తిని గ్రహించి యామె పరిపూర్ణభక్తిప్రేమ లతో నేవింపనభిలషించుచుండెను. ప్రాయము

ప్రాణవల్లభునితోఁ దన కొనఁగూ

మిదియే. సుసంప్రదాయము భర్తకు ఆత్మసముత్పాదమును త

ంత
రక్ష
త

కృష్ణుడో? తాను సన్న్యాసియైయుండియు, వనితయనినంత నే
భీతిలు సామాన్యవిరాగులవలెగాక, తన నూతనబాధ్యతను
మనఃపూర్వకముగా గుర్తించి సహధర్మచారిణికిఁ దగు
శిక్షణ గఱపసాగెను. వివాహితుడనని తన గురువగు
తోతాపురితోఁ దాను జెప్పినప్పు డాతఁ డిట్లు తెలిపియుండెను:
“ఐన నేమి? భార్యతో నివసించుచున్నను, ఎవఁడు తన వివేక
వైరాగ్యములను చెక్కుచెదరకుండఁ గాపాడుకొనఁగల్గునో,
అతఁడే స్థితప్రజ్ఞుఁడు, బ్రహ్మజ్ఞాననిష్ఠుఁడు. ఎవఁడు స్త్రీపురుషు
లను ఆత్మగ నే గ్రహించి, ఆత్మభావముతో వారియెడ వర్తింపఁ
గలుగునో అతఁడే పరిపూర్ణజ్ఞాని. స్త్రీపురుషభేదభావము
గలవాఁడు ఉత్తమసాధకుఁడు కావచ్చు నేమోకాని పరమా
వధి కింకను దూరస్థుఁడే.” ఈ సద్గురువాక్కులు శ్రీరామ
కృష్ణున కిపుడు స్మరణకు వచ్చెను.

దాని నను తనధర్మముగా, కర్తవ్యముగాఁ, దోచినచో,
దాని ననుచుపట్ల శ్రీరామకృష్ణుఁ డిసుమంతయు జాగు
నేర
విష
ధరి
అసంపూర్ణముగను విడువఁడు. ఆధ్యాత్మిక
కాక, సాంసారిక విషయములందును సహ
గఱపిన శిక్షణ మనఃపూర్వకమై, లోకా
ప్రసన్ను. గృహకృత్యనిర్వహణమునం దేమి, ధన
సం దేమి, అన్నిటికంటెను ముఖ్యముగా
ఆయా పరిస్థితులకు అనుగుణముగా
కోముఖమగు శిక్షణ మామె
శుద్ధ వహించెను.
చివ్యఫలప్రద

మయ్యోనో యింకఁ జూచెదము. పావనాత్ముఁడగుతన
హృదయేశ్వరుఁడు తనపైఁ జూపిన స్వార్థరహిత వినిర్మల
ప్రేమానురాగములకు ఆమె ముగ్ధురాలై, పరమానందముతో
నాతనిఁ దన యిష్టదైవముగా నుపాసించుచు, ఆతని యడుగు
జాడల ననుసరించి స్వీయవ్యక్తిత్వశీలములను ఆదర్శప్రాయ
ముగా నొనరించుకొనసాగెను.

భైరవీబ్రాహ్మణి రామేశ్వరుని కుటుంబముతో చన
పుగ మెలఁగుచు నెల్లరిచే గారవింపఁబడుచుండెను. దివ్యాను
భూతులను బడసిన వ్యక్తియే కాని, ఆమె యింకను పరి
పూర్ణత నందలేదు. ఇతరగురువులతో శ్రీ రామకృష్ణుఁడు
సంసర్గ మొనర్చినను, తుద కేయితరభక్తునియెడనైనను విశేష
గౌరవము చూపినను ఆమె సహింపఁజాలదయ్యె. బ్రాహ్మణి
వంటి భక్తురాలును, విదుషీనుణియు నిట్టి యసూయాహంకార
పిశాచగ్రస్తురా లయ్యెనన్నచో, సామాన్యులగు లోకుల
మాట యింకఁ జెప్పనేల?

క్రమముగా బ్రాహ్మణి అహంభావమును దురభి
మానమును హెచ్చెను. శ్రీరామకృష్ణుని గురువగు తాను
అత్యంతప్రముఖవ్యక్తి ననియు ప్రతివారును తనమాటను
శిరసావహింపవలయుననియు నామె తలంచుచుండెను. భార్య
యెడ శ్రీరామకృష్ణుఁడు విధ్యుక్తధర్మమును నిర్వహించుట
ఆమెకుఁ గిట్టకుండెను. ఆతని బ్రహ్మచర్యమున కది భంగకర
మగునేమో యని యామె భయపడియుండవచ్చును. కాని
శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఆమెమాటలను పెడచెవినిఁ బెట్టెను. ఇది
యామెకు అవమానకరముగఁ దోచుటయేకాక, అహం

భావమును ప్రజ్వలింపఁజేయ, నాతనిఁ జిన్నచూపునఁ జూడ సాగెను. ఆధ్యాత్మికవిషయములనుగూర్చి తనతో నెవ్వరై నను జర్పించి పిమ్మట శ్రీరామకృష్ణుని యభిప్రాయము నరయఁ గోరుచో, అహంకారము ఉట్టిపడ నామె యిట్లు పలుకును :
 “అతని నేల యడుగవలయును? అతని కన్నులను దెఱచినది నేనేకదా?” క్రమముగా ముంగోపియై యామె చీటికి మాటికి ఇంటిలోని స్త్రీలను గద్దించసాగెను. కాని సరమశాంత స్వభావుఁడగు శ్రీ రామకృష్ణుఁ డామెను మునుపటివలెనే గారవించుచుండెను. పతిహితోపదేశానుసారము శ్రీశారదా దేవి యామెను తనయత్తగాఁగివలెనే భావించుచు, ప్రేమ గౌరవములతో, వినయవిధేయతలతో సేవించుచుండెను.

వినయముకంటె ఒప్పులకు పట్టుకొమ్మగాని, అహంకారముకంటె తప్పులకు ఆలవాలము కాని మఱియొకటి లేదు. వినయవంతుఁడగువానికే జ్ఞానలాభము గలుగుననియు, మిట్టి పడువాని హృదయమునుండి జ్ఞానము కొట్టుకొనిపోవుననియు శ్రీరామకృష్ణుఁడు వచించును. యోగానుభూతులను బడసియు, బ్రాహ్మణి ఆత్మనిగ్రహమును గోల్పోయెను. ఒకనాఁ డామె హృదయముతో నేదియో అల్పవిషయమునుగూర్చి పెద్ద జగడము తెచ్చిపెట్టుకొనెను. ఇంటిలోని యితరవ్యక్తులందఱును జేరి దానిని బరిష్కరింపవలసివచ్చెను. బ్రాహ్మణి మొదట ఈయనమానమున కెంతయో దుఃఖించి, పిమ్మటఁ దనతప్పు గ్రహించిసిగ్గుపడెను. పశ్చాత్తప్తురైన యామెకుఁ దా నిటీవల చేసిన తప్పులేకాక, వానికి మూలమగు తన మనోదౌర్బల్యమును గోచరింపఁ, దా నాకుటుంబమున నిక

బాహ్యముగా, నీభవనమున ఆసీనురాలై యీమూఁడు దినములును నీపూజను స్వీకరించినది. కాని యంతటినుండి అమ్మ నీ కింకను సన్నిహితరాలై, నిరంతరము నీహృదయమున అధివసించుచు నీపూజను స్వీకరించును.”

ఆ మహిమాన్వితస్వర్ణయు భక్తిజ్ఞానామృతవీచికలైన యా వాక్కులును మధురునకు అపూర్వశాంతిని—మధుర ప్రశాంతిని—గల్గించెను. హృదయమున దేవి భాసించుట గోచరించియుండనోపును. ప్రతిమానిమజ్జనమున కాయతఁడు వెనువెంటనే సమ్మతించెను. స్వర్ణచే, వాక్తుచే, కటాక్షముచే సద్గురువరేణ్యులు మహత్తరమైన మనఃపరివర్తనము గల్గింపఁ గలరనుట కిది యొక నిదర్శనముగదా? శ్రీరామకృష్ణసూర్య కరస్వర్ణనమున శిష్యహృదయకమలము లెట్లు వికసించెడివో ఇట్లుపైఁ గనుఁగొనఁగలము. అది హృదయాంతరభావస్వర్ణ. తాను స్పృశించునపుడు శిష్యుని మనోమాలిన్యము తొలఁగ, వాని నిర్మలదృష్టిని సత్యము భాసించునని యాతఁ డిందలి కీలకము దెల్పును.

శ్రీరామకృష్ణునియెడ మధురుని గాఢభక్తిని నిరూపించు నొక సంఘటనము. అపాయకరమైన వ్రణముచే మధురుఁ డొకప్పుడు మంచముపట్టియుండి, తన కొకసారి వచ్చి దర్శన మిమ్మని పలుసారులు శ్రీరామకృష్ణునకు వర్తమాన మంపెను. ఆతఁడు వచ్చినంతనే మధురుఁడు మహాశ్రమపడి లేచి కూర్చుండి యామహనీయుని పాదరజమునకై యాచించెను. “దానివలన నీకేమి ప్రయోజనము? అది నీవ్రణమును మాన్పునా?” అని శ్రీరామకృష్ణుఁడు అడుగ, మధురుఁడు, “వ్రణచికిత్సకై

వైద్యులున్నారు. కాని సంసారసాగరమును తరించుటకై నేను కోరునది నా రక్షకుని పాదధూళి!" యని పలికెను. వెంటనే శ్రీరామకృష్ణుడు భావసమాధిస్థితుడై యొప్ప, మధురుడు తన కన్నులవెంట బాష్పధారలు ప్రవహింప, మహాభక్తిపూర్వకముగా ఆతని పాదకమలములందుఁ దన శిరము నుంచెను. అచిరకాలముననే యాతఁడు వ్యాధి నివారణ నొందెను.

దివ్యభావపరవశుడై శ్రీరామకృష్ణుడు ఊకనాఁడు మధురునితో, "నీవు జీవించియున్నంతపర్యంతము నే నిచట (దక్షిణేశ్వరమున) నుందును" అని పలుక, మధురుడు శ్రీరామకృష్ణ సేవాసాన్నిధ్యమహాభాగ్యము తన భార్యకును, కుమారుడగు ద్వారకానాథునకునుగూడ యావజ్జీవితము లభింపవలయునను నాత్రమును బ్రకటింప, శ్రీరామకృష్ణుడు "మంచిది; నీభార్యయు 'ద్వారి'యు జీవించియున్నంతవఱకు దక్షిణేశ్వరముననే యుందును" అని యనుగ్రహించెను. వారల యనంతర మే యాతఁడు దక్షిణేశ్వరము వీడెను.

మధురుడు తన ప్రతిరహస్యము శ్రీరామకృష్ణునకు విన్నవించుకొను ఁతి నే ఆతఁడును ప్రాయశ్చిత్యముగా సర్వవిషయములందును మధురునితో సమాలోచించి, బాలకునివలె ఆతని సలహా, లేదా, అభిప్రాయము గైకొనును. ఐనను ఆతఁడు మధురుని ఐశ్వర్యము సద్వినియోగ మగునట్లు చూచును. యోగీశ్వరునిసర్వజ్ఞత్వము, పసిబాలకుని అమామృత కత్వమును అద్భుతరీతిని శ్రీరామకృష్ణునియందు సమ్మేళన మొందియుండుట గాంచి మధురుడు ముగ్ధుడై యాతని

శరీరరక్షణభారము తాను వహించుచు, తన శ్రేయోభారము నాతనిపై నిడెను. వ్యావహారికవిషత్తులలోఁ జిక్కుకొన్నప్పుడును శ్రీరామకృష్ణునే యాతఁడు ఆశ్రయించుచుండును. ఒకప్పు డాతఁడు తన బలఁగమునకుఁ దన యెదిరిపక్షపు జమిందారుని బలఁగముతో యధేచ్ఛముగాఁ బోరాడ నాజ్ఞ యిచ్చెను. ఈపోరాటమునఁ గొందఱు మడిసిరి. శాసన సంబంధమైన విషత్తునకుఁ దాను గుఱి కానుండుట కనుఁగొని, వెంటనే వెళ్లి శ్రీరామకృష్ణుని పాదసన్నిధిని వాలి, “బాబా! రక్షింపుము!” అని ప్రార్థించెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు మొదట గట్టిగాఁ గూఁకలిడుచు, “ఓధూర్తుఁడా! రోజూ నీ వేదో తంపి తెచ్చిపెట్టుకొని వచ్చి, ‘నన్ను రక్షింపు’ మనుచుండువు! నేనేమి చేయఁగలను? పోయి స్వయంకృతకర్మఫలము ననుభవింపు” మనెను. కాని మధురుఁడు పట్టుపట్టి బతిమాలఁకొన, తుద కాతఁడు, “వెళ్లు! అమ్మ సంకల్పము ఎట్లున్నదో అట్లగును!” అని పలికెను. మధురునకు విపత్తుతోలఁగిపోయెను.

శ్రీరామకృష్ణుని సమాధిస్థితులనేకాక, ఆతని యపార దివ్యప్రభావమున కెన్నియో నిదర్శనములను కన్నులారఁ గాంచుచుండిన మధురుఁడు స్వయముగా సమాధిదివ్యానం దానుభవము నందనభిలషించి, ప్రార్థింప నాతఁ డిట్లు సమాధానించెను : “ఓహో! అది సకాలమున ప్రాప్తించును, సకాలమున ప్రాప్తించును. గింజ పాతినంతనే చెట్టయి ఫలించునా? ఏల? నీపరిస్థితి బాగుగనే యున్నది—ఈవైపు, ఆవైపు—రెండు వైపులును (ఇహపరము లని భావము) నడచుచున్నవి. అవన్నియు (సమాధి మొదలైనవి) నీకు

ప్రాప్తిచెనా, నీ జమిందారి చక్కగా నిర్వహించుకోజాలవు. సర్వము తాఱుమా అగును.” కాని మధురుడు పట్టుపట్టెను. అంతట శ్రీరామకృష్ణుడు, “స రే, అ మ్మ నడిగెదను. ఆమె తన యిచ్చానుసారము చేయును” అని పలికెను. కొన్ని దినము లైనంతనే మధురునకు నిజముగా సమాధిస్థితి కలిగెను. తన జమిందారి నీక నాతఁ డెంత మాత్రము నిర్వహించుకో జాలకుండెను. ఆతఁ డాడును, పాడును, నవ్వును, అశ్రుధారలు ప్రవహింప నిష్ఠారణముగా నేడ్చును. ఈవిచిత్రపరిణామమునకు కారణము గ్రహింపఁ జాలక బంధువులు ఘనవైద్యులచే చికిత్సచేయింపసాగిరి, కాని నిష్ప్రయోజన మయ్యెను. ఎల్లరును మహాదోళన మొందు చుండిరి. తుదకు మధురుని సూచనపై శ్రీరామకృష్ణునకు వర్తమాన మంపఁబడ నాతఁడు వచ్చెను. ఈయద్భుతసంఘటనమునుగూర్చి యాతని వాక్కులనే ఆలకింతము :

“వెళ్లి చూచుసరికి ఆతఁడు విచిత్రస్థితిలో నుండెను. కన్నులు ఎఱి వాటియై యుండెను. భగవంతునిగూర్చి యాతఁడు ప్రసంగించుచుండ చెక్కిళ్లపై అశ్రుధారలు ప్రవహించుచుండెను. తొమ్మిదడదడలాడుచుండెను. వచ్చి నాపాదములను పెనవైచుకొని, ‘బాబా! యమింపుడు! మూర్ఖత్వాన్నిగా ఈస్థితిలో నున్నాను. ఎంత ప్రయత్నించినను మనస్సు వ్యవహారముమీదికిఁ ద్రిప్పుకోజాలకున్నాను; సర్వము తాఱుమాటైనది. దయ యుంచి మీభావ సమాధిస్థితిని మీరే తీసికొనుఁడు, నాకిక వలదు’ అనెను. ‘ఏల? నీవే కదా కావలయునని పట్టుపట్టితివి?’ అంటిని. అందు కాతఁడు, ‘నిజమే, ఈస్థితి వలని ఆనందముకూడ అనుభవించుచున్నాను. కాని నేనిట్లే ఉండిపోతినా, జమిందారి ధ్వంస మైపోవును. మీకే కాని మాకుఁ దగని స్థితి యిది. కావున దయయుంచి తిరిగి తీసికొనుఁడు’ అనెను. నవ్వి, నేను, ‘ఆసంగతి మునుపే చెప్పితినిగదా? కాని నీవు వినవైతివి’ అంటిని. ‘నిజమే

బాబా! కాని యిది నన్ను భూతమువలె ఆవేశించి సదా తన చిత్తానుసారము త్రిప్పునని అప్పుడు నా కట్లు తెలియును?' అన్నాడు మధురుడు! అంతట చేతితో బొమ్మ నిమరఁగా, అతఁడు స్తిమితపడెను."

ప్రబలమైన ఆధ్యాత్మికస్థితులను భరించుటకుఁ దగు శిక్షణయు సాధనయు అత్యావశ్యకము. లేనిచో, తన్నూలమున శారీరమానసిక ప్రతిఘాతములు—అనర్థములు—పైతము సంభవించును. ఆశించుటకు ముందు అర్హత కలిగియుండవలయును. నానావిధధ్యుభోజ్యపానీయములతోఁ గూడిన దివ్యభోజనమును ఆరోగ్యవంతుఁడు, తుఢార్తుఁడు నగువాఁడే కదా తనివి తీర నారగించి జీర్ణించుకొనఁగల్గుచున్నాఁడు? ఇట్లే బ్రహ్మసందానుభవమునకును విసిర్మలశీల మనెడి ఆరోగ్యమును, భగవత్పరితాపమనెడి ఆకలియు ఆవశ్యకము. వేదాంతమైనను, యోగశాస్త్రమైనను, మఱియే ఆధ్యాత్మిక శాస్త్రమైనను బ్రహ్మచర్యాదికమైన సాధనసంపదనుగూర్చి మున్నుండు నొక్కవక్కాణించుచుండుట సువిదితము. ఐహిక వాంఛలను పరిత్యజింపనిదే మహాత్తమాధ్యాత్మికస్థితుల నందఁగోరుట నిష్ప్రయోజన మనియు హాస్యాస్పద మనియు మధురుని చరిత్రయందలి యీ సంఘటనము లోకమునకు బోధించు మహత్తర గుణపాఠము.

శ్రీరామకృష్ణుని సుఖజీవనమున కేదియో కొంత శాశ్వతాధారము నేర్పఱుపవలయు నని మధురుని మహాభిలాష. కాని అఖండత్యాగతపోధనుఁ డగు శ్రీరామకృష్ణుఁ డందుల కొల్లఁడయ్యె. చంద్రాదేవి దక్షిణేశ్వరమున నుండ, మధురుఁడు తన యభిలాషను నెఱవేర్చుకొనవచ్చునని తలఁచి,

యొకనాఁ డామెను సమీపించి, యిచ్చ వచ్చిన దేనినై నను-
 త న్నడుగుఁ డని—తనవలన నేదియో యొకటి స్వీకరింపక
 తప్పదని—పట్టుపట్టెను. ఏ మహాభూదానమో, గృహ
 దానమో, ధనదానమో చేయవలయునని యాతని హృద
 యాభిలాష. చంద్రాదేవి యాశ్చర్యపడి, యెంత యాలోచిం
 చినను కోరఁదగిన దేమియుఁ దోఁపక, చిట్టచివరకు,
 “సరే, ఏమైనను ఈయక తప్పనియెడల, ఒక అణా పెట్టి
 పొగాకు కొనియిమ్ము, పండ్లపొడి చేసికొందును” అనెను.
 ఈపరమాదర్శసంతృప్తి, తన్ములమగు నిస్పృహత్వమును
 గనిన మఘరునకు కన్నుల నీరు గ్రమ్మ, “ఆహా! ఇటువంటి
 తల్లిగాక మతెవ్వరు శ్రీరామకృష్ణునివంటి పుత్రునిఁ గనఁ
 గలరు?” అని తనలోఁ దా ననుకొనుచు, నాతఁ డామెకు
 సాష్టాంగవందన మొనర్చెను.

ఒకపండాతోడను గంగానదిపై పడవలోఁ బయనించుచుండెను. పడవ మణికర్ణికను సమీపింప, నచటి శ్మశానమందలి శవదహనమును గని, అకస్మాత్తుగా అనందపరవశుడై వడిగా పడవయంచునకు వెడలి సమాధినిమగ్నుడై నిల్చెను. నదిలోఁ బడకుండఁ గాపాడుటకై కొందఱు రయమున ముందునకు వచ్చిరి. కాని యాతఁడు దివ్యదరహాసకాంక్షులను వెదచల్లుచున్న ముఖమండలముతో నిశ్చలుడై యచట నిలిచియుండ, నెవ్వరును గాపాడసక్కఱయే లేకపోయెను. తన దివ్యానుభూతినిగూర్చి యనంతర మాతఁ డిట్లు వచించెను: “పాడగరియు, పింగళవర్ణజటాధారియు, శ్వేతవర్ణుడను నగు నొక పురుషుఁడు మెల్లఁగా నడుగు లిడుచు, ప్రతిచింత కడుకును వెడలి, నెమ్మదిగా అందలి జీవునిఁ బైకెత్తి, చెవిలో తారకబ్రహ్మమంత్ర ముపదేశించుచుండుట కనుఁగొంటిని! సర్వశక్తిమయి యగు శ్రీజగదంబు—మహాకాళి—కాప్తమున కవ్వలిప్రక్క గూర్చుండి, యాజీవుని స్థూలసూక్ష్మకారణాది బంధముల నన్నిటిని విడదీసి, స్వయముగా మోక్షద్వారమును తెఱచి, కైవల్యధామమున కనుపుచుండెను. ఎన్నో యుగముల యోగతపోనిష్ఠులచేఁ బొందనగు అద్వైతానుభవ భూమానందమును శ్రీవిశ్వనాథుఁడు తుణములొ ఆజీవులకు ఈవిధముగ ప్రసాదించి వారిని కృతార్థుల నొనర్చుచుండెను.”

యాత్రికబృందముతో శ్రీరామకృష్ణుఁడు తాత్కాలికముగా ప్రయాగకు వెడలి, త్రివేణీసంగమ మగు గంగా యమునాసరస్వతీసంగమమున స్నాన మాచరించి, తిరిగివచ్చి బృందావనమునకు బయలుదేఱెను. శ్రీకృష్ణలీలావిహార

భూమియగు బృందాననమున శ్రీరామకృష్ణుడు పొందిన దివ్యానందానుభవములు వర్ణనాతీతములు. వానినిగూర్చి యాతఁడే యిట్లు వివరించెను:

“(మందిరమున) బంకువిహారిని (బంకువిహారియను శ్రీకృష్ణవిగ్రహము ననిభావము) గని పరవశుడనై ఆలింగనమొనర్చుకొనుటకై పరుగెత్తితిని. గోవిందజీని జూచినప్పుడు నాకట్టి భావపారవశ్యము గలుగలేదు. కౌళియ దమనఘట్టమును జూచినంతమాత్రముననే వివశుడనైపోవ, హృదయుడు నన్ను పసికొట్టెనువలె స్నానముచేయించువాడు. సాయంకాలము యమునా తీరమున నడయాడుచుండువాడను. అచట పెద్ద రేగుచెట్లనడుమ పర్ణ కుటీరము లుండెను. మేత మేసి తిరిగివచ్చుచున్న ఆలమందలను ఒకనాడు సాయంకాలము చూచితిని. అవియు వానివెనుక గోపబాలకులును యమునా నది నీడికొని వచ్చుచుండిరి. ఆదృశ్యము వెంటనే శ్రీకృష్ణుని పిక్కిలేదేగా, భావపరవశుడనై, ‘అహో! కృష్ణుఁ డేడీ! కృష్ణుఁ డేడీ!’ అని ఉన్మత్తునివలె గేకలిడుచు బరుగెత్తితిని. శ్యామకుండమును రాధాకుండమును (మఘురకుఁ గొన్ని మెల్ల దూరమున నున్న పావనతటాకములు) దర్శింప నొక పల్లకీ నెక్కి వెళ్లితిని. త్రోవలో గోవర్ధనగిరియొద్ద దిగి, వివశుడనై దాని శిఖరమునకుఁ బరుగిడిపోయి బాహ్యస్మృతిరహితుడనై నిలుచుంటిని. అపుడు వ్రజవాసులు (అచటి జనులు) వచ్చి మెల్లగా నన్ను దింపిరి. శ్యామకుండరాధాకుండములకుఁ బోవుదారిలో పూర్వపుఁబచ్చిక బయళ్లు, చెట్లు, పొదలు, పక్షులు, లేళ్లు,—శ్రీకృష్ణుని బాల్యక్రీడలకు నిలయమైన వీని నన్నింటిని—జూచి మనస్సు పట్టజాలకపోతిని. కన్నీళ్లు జలజల ప్రవహింప బట్ట తడిసిపోయెను. ‘ఓకృష్ణా! నీసహవాసభాగ్యముచే పవిత్రమైన ప్రతిదియు ఇచ్చట నున్నది, నీవుమాత్రము కానరాకున్నావు!’ అని భావించితిని. పల్లకీలో నుంటిని, కాని యొక్కమాటయైనను బయకు శక్తి లేదు, ఆపుడని బోయాలకుఁ జెప్పజాలకుంటిని. హృదయుడు వెనుక వచ్చుచుండెను. ‘బహుజాగ్రత్తుడీ!’ అని వారిని ముందే యాతఁడు హెచ్చరించియుండెను. శ్యామకుండరాధాకుండముల సమీపమున సాధువులు పర్ణకుటీరముల నేర్పలుచుకొని, వెలుపలి జనులు తమకు అగపడకుండుటకై ద్వారమువైపు వీపు త్రిప్పి సాధనల నొనర్చుచుండిరి.”

బృందావనమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు గంగామాత
యనునొక గొప్ప వైష్ణవభక్తురాలిని సందర్శించెను. ఈమె
మహోత్తమదివ్యానుభూతుల నందిన దని ప్రసిద్ధి. అప్పటి
కామెకు అఱువదేం డుండును. ఈమహనీయురాలి దివ్యగుణ
సంపద్వైభవము త న్నెంతగా ఆకర్షించెనో తెలుపుచు
శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు వచించును:

“గంగామాయీ న న్నెంతో ఆప్యాయముతో నాతో ఆదరించు
చుండెడిది. ఆమె వృద్ధురాలు. నిధువనసమీపము నున్నగా ఒక
కుటీరమున నివసించుచుండెను. నాస్థితిని, పరమా
జూచి, ‘ఈ... గాధాదే’
‘... నన్ను
...పుడు

భక్తిపరాయణుడను శ్రీరామకృష్ణుడే! “పుష్పచందన
ములతో మా అమ్మను పూజించువాడను. సాక్షాత్తు
జగన్నాథయే లోకమున మన తల్లియై ఆవిర్భవించుచున్నది.
తలివంతులను సంతుష్టులనొనర్పనిదే ఏకధ్యాత్మికసాధనయు
సఫలముకాదు” అని యాతడు తెలుపును.

బృందావనమున శ్రీరామకృష్ణుడు వైష్ణవవేషము
సవలంబించెను. మఘరలో ధ్రువఘట్టమును గాంచినంతనే
యాతనికి ప్రాణము “చేతులలో. శిశువగు శ్రీకృష్ణుడు ✓
నెత్తుకొని దాటుచుండును” దివ్యదర్శనము
కలిగెను

ఈమె మనశ్శరీరములను పరమపవిత్ర మొనర్చి, యీమె యందు ఆవిర్భవించి సర్వకల్యాణసాధనభూతవు కమ్ము!" అంత నామెను సరమేశ్వరీ స్వరూపముగా భావించి షోడశోప చారములతోఁ బూజింపసాగెను. ఆ సమయమున నామె దివ్యభాషపారవశ్యమును బొందియుండి తుదిని సమాధిస్థితి నందెను. పూజ సమాప్త మగుసరికి ఆతఁడును సమాధి నిమగ్నుఁ డయ్యెను. ఆప్రశాంతసమయమున నిటు లా లోకోత్తరదంపతులు హృదయైక్యనౌక నధిష్ఠించి యింద్రియా తీతానందసాగరమున నోలలాడిరి! ఆ దివ్యానందపారవశ్య మున గంటలు గడచెను. అర్ధరాత్ర మగుసరికి శ్రీరామ కృష్ణునకు అల్లన గాహ్యస్మృతి కలుగసాగెను. అంత నాతఁడు కట్టెదుట సతీమణియందు ఆవిర్భవించియున్న లోకేశ్వరికి ఆత్మసమర్పణగావించుకొని సమంత్రకముగాఁ దన సమస్తసాధనఫలమును, జపమాలను, తన దగు సర్వస్వమును సమర్పించి ప్రణామ మొనర్చెను.

షోడశీ¹ పూజ యను నీ మ హా (తాంత్రిక) క్రియ శ్రీశారదా రామకృష్ణుల దాం ప త్య ము నెంత దివ్య సుందర మొనర్చెనో గమనింపనగును. శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యసాధనల కిది శాంతిపాఠమై, యాతని గురుభావమునకు —లోకమున కాతఁ డొనర్చిన యఖండజ్ఞానదానమునకు— గణపతిపూజయై యొప్పెనన్నచో, శ్రీశారదాదేవిజీవితమున నియ్యది నిరుపమాన మానసికపరిణతికి నాందియై, ఆమె

¹ త్రిపురసుందరియనియు రాజరాజేశ్వరియనియు శ్రీవిద్యయనియు భావింపఁబడు జగన్మాతయే షోడశి.

పారమార్థిక జీవితమునకు ప్రాణప్రతిష్ఠయై యలరారెనని చెప్పనొప్పును.

శ్రీరామకృష్ణుని పావనసాహచర్యమున దక్షిణేశ్వరమునఁ దాను గడపిన దివ్యానందదినములను గూర్చి శ్రీశారదాదేవి యిట్లు పలుకును: “అహర్నిశము అపు డాయన పొందుచుండెడి అద్భుతమైన దివ్యభావములను నర్ణింప నెవరి తరము? దివ్యభావపరవశులై ఒక్కొక్కప్పు డాయన దురవగాహమైన వేదాంతవిషయములనుగూర్చి ప్రసంగించు వారు. ఒకప్పుడు నవ్వుమరు, మఱియొకప్పుడు ఏడ్చురు, ఇంకొకప్పుడు గాఢసమాధినిమగ్నులై నిశ్చలులై యొప్పుదురు! రాత్రి యంతయు నిట్లే జరుగుచుండును. ఆయనయందు ప్రత్యక్షమగు అసాధారణమైన దివ్యవేశమును, దివ్యచైతన్యమును జూచి భయముతో నణఁకుచు, రాత్రి యెట్లు కడచునా యని తత్తఃకిల్లుదానను. సమాధిస్థితు లనఁగా నెట్టివో అపుడు నాకుఁ దెలియదయ్యె. ఒకనాఁ డాయన సమాధినుండి యెంతసేపటికిని స్మృతి నొందకుండుట చూచి భయభ్రాంతురాలనై విలపించి హృదయునకుఁ గబురంపినాను. ఆతఁడు వచ్చి ఆయనచెవిలో భగవన్నామము నుచ్చరింప నారంభించెను. చాలసే పైన వెనుక బాహ్యస్మృతి కలిగెను. అటుతరువాత నాచిక్కును గ్రహించి యే యే సమాధిస్థితులలో ఏ యే భగవన్నామములను, ఇతరస్థితులలో ఏ యే మంత్రములను ఉచ్చరింపవలయునో తాకురు స్వయముగా నాకు నేర్పిరి. అప్పటినుండి ఆ విధానములవలన బాహ్యస్మృతి కలుగుచుండెడిది ; అందుచే నాకును చాలవఱకు భయము

తగ్గెను. ఈవిధముగా నెలలు గడచెను. ఐనను తమ కే నిమి
షమున సమాధిస్థితి కలుగునోయని నేను రాత్రియంతయు
మేల్కొనవలసివచ్చుచుండట కనుఁగొని, ఆయన నన్ను
సహబత్తునఁ బండుకొనుమని చెప్పిరి.” శ్రీ శారదాదేవి
తాకురు తన కా దినములలో సంసారనిత్యకృత్యములందలి
వివరములు—దీపపువత్తుల నెట్లు కత్తిరించి చక్కఁజేయవల
యునో, తములపాకులచిలుకల నెట్లు చుట్టవలయునో, వారివారి
స్వభావానుగుణముగా కుటుంబమునందలి వివిధవ్యక్తులతో
నెట్లు మెలఁగవలయునో, ఇతరుల యిండ్లకు వెడలునపు డెట్లు
నడచుకోవలయునో—ఇట్టి దైనందిన వ్యావహారికవిషయ
ములు మొదలుకొని ప్రార్థన, భగవన్నామసంకీర్తన, ధ్యానము,
బ్రహ్మసాక్షాత్కారము పర్యంతము సర్వవిషయములను
గూర్చియు బోధించిరని చెప్పుచుండెడిది. జ్ఞానవిజ్ఞానప్రదము,
ఇహపర శ్రేయోదాయకము, పరమానందమయము నగు
మహత్తరాదర్శదాంపత్యము ఇంతకంటె మతేది?

తన సతీమణినాలుకపై శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకప్పుడు
మహోపదేశాత్మకమంత్రాక్షరములను లిఖించెను. ఒకనాఁ
డతఁ డామెకు యోగమునుగూర్చి బోధించుచు, కుండలినీ
విజృంభణమునుగూర్చి కాకితముపై పట్చక్రములను
చిత్రించెను. జపధ్యానార్థము ఆతఁ డామెను తెల్లవాఱు
జాముననే మేల్కొల్పినట్టి, లేదా, తన యన్నకుమార్తెయగు
లక్ష్మీదేవిచే మేల్కొల్పఁజేసినట్టి, సమయము లనేకములు
కలవు. సకాలమున వారిరువురును మేల్కొననిచో, వారల
పడుక యొకించుక తెడియునట్లు తన కమండలువుతో

నొక్కొక్కప్పు డాతఁడు గడపపై నీడు పోయును! “పని పాటులలో ఎంత మునిగితేలుచుండినను, ప్రతిదినము లక్ష పర్యాయములు నా మంత్రమును జపించుచుండెడిదానను” అని శ్రీశారదాదేవి యొకప్పుడు తెల్పెనన్నచో, శ్రీరామ కృష్ణుఁ డామెకుఁ గఱపిన శిక్షణము ఎట్టిదో తెలియఁగలదు. గృహకృత్యములతోఁబాటు సకాలమున జపధ్యానాదుల నాచరించుచుఁ దాను బొందెడి పరమానందమునుగూర్చి యామె పల్కిన యీక్రిందివాక్కులు సుస్మరణీయములు:

“ఆదినములలో తెల్లవాఱుజామున మూఁడుగంటలకు లేచి ధ్యానమునకుఁ గూర్చుండుదానను. తఱచుగా ధ్యాన నిమగ్నత కలుగ శరీరస్మృతి లేకుండెడిది. పండువెన్నెలలో నహబత్థానా మెట్ల సమీపమునఁ గూర్చుండి యొక రాత్రి జపమొనర్చుచుంటిని. అంతయు ప్రశాంతముగా నుండెను. రాకుడు అపు డా త్రోవను బట్టి వెల్లిరను సంగతియే నాకుఁ దెలియలేదు....ఆహా! ఏమి యా దివ్యానందదినములు! పండువెన్నెలరాత్రులలో చంద్రునిఁ దిలకించి కరములు మోడ్చి యిట్లు ప్రార్థించుదానను: ‘నా హృదయము ఆ చంద్రకిరణముల వలె నిర్మలమై వెలయుఁగాక!’ లేదా, ‘తంద్రీ! లోకేశ్వరా! చంద్రునియందుఁగూడ మచ్చకలదు, కాని నా హృదయము అకలంకమై వెలయుఁగాక!’ ధ్యానమున సుస్థిరుల మైనంతనే హృదయమున భగవానుని విస్పష్టముగాఁ గనవచ్చును, అపు డాతని వాక్కులను వినవచ్చును. ఇట్టి నిర్మలమానసమున ఏభావము తోఁచినను వెనువెంటనే ఫలించును. అపుడు మీరు దివ్యానందమున నోలలాడెదరు,

ప్రశాంతి మిమ్ముల నావరించును, వరించును. ఆహా! ఆదిన
ములలో నామానన మెంత ప్రశాంతముగా నుండెడిది!
(పరిచారికయగు) బృంద యొక నాఁడు నాయెదుట (ప్రమాద
వశమున) నొక కంచుపల్లెము దొరలింప, ఖింగుమనిమ్రోఁగెను.
ఆశబ్దము నా హృదయాంత రాశమునఁ జొచ్చినది. ¹
ఏపర మేశ్వరుఁడు మనహృదయాంతర్వర్తియై వెల్గొందు
చున్నాఁడో, ఆపరమేశ్వరు
లందును—దీనుల—నిస్సహ
—హృదయములందును
త్తారము నొందునపుడు గ్ర
దనుభవము నరునకు నిజ

(శ్రీ) శారదాదే

తరులందఱ హృదయము
శ్శకుల—చండాలుర
దని సాక్షా
ము. ² ఇట్టిభగవ
ంచును.”

నొ దాను జేయు
బరిగణించెను.

గ్ర శ క్తికి సరిగా

సరిపడునట్లు నండిపెట్టువా రెవ్వరు?" అనును. ఒకప్పుడతఁ డామెతో, "నీవు వండిన యాహారమును దిని నే నెంత బలారోగ్యముల నొందుచున్నానో చూడు" మనెను.

శ్రీశారదారామకృష్ణుల యన్యోన్యదివ్యానురాగమున కామవాసన లేశమును గానరాదనుట కనేక నిదర్శనములు కలవు. ఆమె తనపక్కను బండుకొనియుండఁగాఁ గాంచి

శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడ

కొనెనట: "మనసా

చెప్పఁబడునది.

దీనికై ప్రాకులా

భగవంతునిఁ బూ

శుద్ధిగా—లోపల

జెప్పు, నీ కీ ప్రీతి

కావలయునా?

అ.క.మున. ఇదిగో

లోఁ దా నిట్లు వితర్కించు

చే నిదియే నారీశరీర మని

తాపత్రయపడెదరు. కాని

భిమానకూపమునఁ బడి

ఓ మనసా! త్రికరణ

కటియుఁ గాకుండఁ—

12 మనసు

యన శ్రీశారదాదేవి యొకనాఁడు శ్రీ రామకృష్ణుని పాదకమలములను తన కరపల్లవముల నల్లన నొత్తుచు, “నన్నుగూర్చి మీరేమని తలఁచెదరు?” అని మోమునఁ జిలునవ్వు వెలయఁ బ్రశ్నించెను. వెంటనే శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు సమాధానించెను : “ఆలయమున ఆరాధింపఁబడుచున్న యేతల్లి యీశరీరమును గన్నతల్లియై యిపుడు నహబత్తున నివసించుచున్నదో, ఆతల్లియే యిపుడు నాపాదములు ఒత్తు చున్నది.¹ ఆనందమయియైన జగజ్జనని ప్రత్యక్షమూర్తి వనియే నిన్నుగూర్చి సదా భావించుచుండును.” పావనానంద దాయకములు, ఆత్మోద్ధారకములును గదా ఆ లోకోత్తర దంపతుల సరస సల్లాపములు!

సర్వసంగపరిత్యాగియయ్యు, శ్రీరామకృష్ణుఁడు శ్రీ శారదాదేవిజీవితము నన్నివిధములను ఆనందమయ మొనర్చు టకై — సతీమణి తన యభిరుచులను, పాపములను పతి లక్షించుపట్లఁ బొందు ననిర్వచనీయసంగములను గూర్చుటకై — మనఃపూర్వకముగాఁ బ్రతి దినము ఉచితమగు నాభరణములం దామెకు గ్రహించి మూఁడువందలరూపాయలను జేయించెను. తన దివ్యదర్శనమున లుండెనో, అట్టివానినే యాతఁ డా

1. “నా భార్య నా పాదములు నమస్కరింతును” అని శ్రీరామ భక్తులకుఁ బెల్పెను.

చెను.¹ ఆతఁ డామె నెంతగాఁ బ్రేమించెనో, ఆమె మానసము నెట్లు అలరించెనో తెలుపు నిదర్శనములు అనేకములు కలవు. శరీరచ్ఛాయనుగూర్చి దక్షిణేశ్వరమున నొకప్పు డొక పోటీ పరీక్ష జరిగెను. అందు శ్రీరామకృష్ణుఁడే యొక యభ్యర్థి.² మఱియొకఁడు (కాలాంతరమున) ఆతని శిష్యులైనవారిలో నొకని యల్లుఁడు. ఇరువురును వర్చస్సునకు పేరు గాంచి యుండిరి. శ్రీరామకృష్ణుఁడు శ్రీశారదాదేవిని మధ్యవర్తినిగా నియమించెను. అభ్యర్థు లిరువురును ఆమె తమ్ముఁ బరీక్షించుటకై సంచవటీప్రాంతమున నొకరి ప్రక్క నొకరు నడువ సాగిరి. శ్రీ శారదాదేవి నిష్పక్షపాతబుద్ధితో రెండవ వ్యక్తి కే విజయపతాకము నొసఁగెనట.

“నీ పెవరిని ఎక్కువగా ప్రేమింతువు—నన్నా, ఆమెనా?” యని శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకప్పుడు శ్రీశారదాదేవి యెదుఁది యను భక్తురాలి నడుగ, నామె సందర్భోచితముగా సభీధరా! రాధకంటె నీవు అధికుఁడవు న్నలగు జనులు నిన్ను, ‘ఓ మధుసూదనా! శార్థింప, నీవో, ‘ఓ రాధా! నామనోహరిణీ!’ యను నీ మురళీగానమున వెడలఁబోసి

(సభీభావసాధనకాలమున శ్రీరామకృష్ణుడు గాజులు, మెడను బంగారు గొలుసు— ధీమచుండెడి నగలు. ఆమె రూపము ‘మిల రూమె యాపురాలు’ తెలిపెను.

అదినములలో స్వర్ణచ్ఛాయతో నొప్పు ననగన మొనర్చుచుండ, ఆయన

కొందువు” అని తెల్పు వంగకీ ర్తనద్వారా సమాధానించెను!

తన సతీమణినిగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుడు ఛలోక్తిగా, “నిజవర్ణమును బూడిదచే మఱుఁగుపఱుచుకొను పిల్లి” యని వచించును. కాలక్రమమున నాతఁ డామె విజ్ఞానమును గొని యాడుచు, “ఆమె సామాన్యురాలా? ఆమె నా శక్తి” యని పల్కెను. హృదయునితో నొకనాఁ డాతఁడు, “నాయనా! ఆమె పేరు శారద. ఆమె స ర స్వ తి. అందుచేతనే యామె నగలను దాల్చుఁగోరును” అనెను. వేయేల, తన సహధర్మిణి యనినచో, శ్రీ రామకృష్ణునకు అపురూపమైన ప్రేమ శౌరవానురాగములు. తాకురు త న్నెన్నఁడును ‘ఏమే’ యని పిలిచియెఱుఁగ రనియు పూవుతోనైనను గొట్టియెఱుఁగ రనియు శ్రీశారదాదేవి తెలుపును.

కాలక్రమమున భక్తు లనేకులు శ్రీ రామకృష్ణుని సన్నిధికి ఫలములను మధురాహారములను పుష్కలముగాఁ గొనివచ్చుచుండువారు. శ్రీశారదాదేవి శ్రీరామకృష్ణునకు అందుఁ గొంత యుంచి, తన మాటయే తలపెట్టక, భక్తుల కును, ఇరుగుపొరుగుబిడ్డలకును వాని నన్నిఁటిని బంచిపెట్టెడిది. శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁ డది గాంచి, అయ్యది అతివ్యయ మునకు లక్షణముగా నెంచి సంతాపసూచకకంఠస్వరమున నిట్లు పలికెను: “ఈవిధముగా వ్యయించిన నెట్లు నిర్వహింపఁ గలవు?” ఆమె మృదులమాతృహృదయమున కా పలుకులు ములుకులై సోకెను. బొమముడిచే వదనకమలము ముకుళింప, ఎఱ్ఱవాఱిన కనులతో తరితరగతి నామె యటనుండి వెడలి పోయెను. తత్ త

సన్నిహితుడగు రామలాలును గేకవైచి, కంపితగాత్రమున నిట్లు పలికెను : “రామలాల్ ! వెళ్లి మీ పిన్నిని సమాధాన పఱుచు. ఆమె మనస్సు ఊభించెనా, నా కింక దుర్గతియే.”

హృదయసింహాసనమున ఉన్న తాదర్శములను నెల కొల్పుకొని విజ్ఞానానందతేజమున వాని నుపాసించుచుండు వారికి విషయవాంఛ లనెడి చీకట్లు పటాపంచ లైపోవును. “నన్ను మాయలోనికి లాగుట నీ యభిమతమా?” అని శ్రీరామకృష్ణుడు తన యర్థాంగిని ఆమె దక్షిణేశ్వరప్రారంభ దినములలో నొకనాడు ప్రశ్నింప, వెంటనే యామె యిట్లు సమాధాన మొసఁగెను : “ఏల? పరమార్థమార్థమున మీకుఁ దోడ్పడుటకే నేనువచ్చియున్నాను.” ఏమిదివ్యసమాధానము!

ఇట్టి పరమానుకూలదాంపత్య మమరినచో, ఏ యున్నతాదర్శములు అవలీలగా సాధింపఁబడకుండును?

ఆదర్శదాంపత్యమునుగూర్చి యిట నొక విషయము పరికింపవలసియున్నది. సత్సంతానమున దాంపత్యము శోభిల్లు ననుటకును, వివాహమువలని ముఖ్యప్రయోజనము సత్సంతానమే యని వేదశాస్త్రప్రమాణములు కలవనుటకును సంది యము లేదు. సన్న్యసింపుటకు పూర్వము శ్రీరామకృష్ణుడు ఒకప్పుడు అత్తవారింటికి వెడలియుండ, ఆతని యత్త శ్యామ సుందరీదేవి తన కుమార్తెకు—శారదాదేవికి—బిడ్డలు లేరనియు మాతృజీవనమహాభాగ్యమున కామె నోచుకొనలేదు కాబోలు ననియు వగచి, అల్లునకు వినవచ్చునట్లు ఇట్లు పలికెను : “మా శారదను సిని వాని కిచ్చి పెండ్లిచేసినాము. కుటుంబజీవనసౌఖ్యము అయ్యెను! బిడ్డలు లేరైరి!

‘అమ్మా!’ యనిపించుకొను భాగ్యమున కామె నోచుకోలేదు కాబోలును!” తన గదిలోనుండి యది విని శ్రీరామకృష్ణుడు ఈసమస్యను బరిష్కరించుచు నిట్లు సమాధానించెను: “అత్తా! ఆవిషయమై మీ రెంతమాత్రమును తాపత్రయపడనక్కఱ లేదు. అహర్నిశము ‘అమ్మా! అమ్మా!’ యని ప్రాణము విసిగించునంతమంది బిడ్డలు మీ కుమార్తెకుఁ గలుగఁగలరు.” శ్రీరామకృష్ణుని వాక్యములు అమోఘములుకదా! శ్రీశారదా రామకృష్ణులకంటె విశేషాధ్యాత్మిక పుత్రపౌత్రసంతతిని— శిష్యప్రశిష్యసంతతిని—గనిన తల్లిదండ్రు లెవ్వరు?

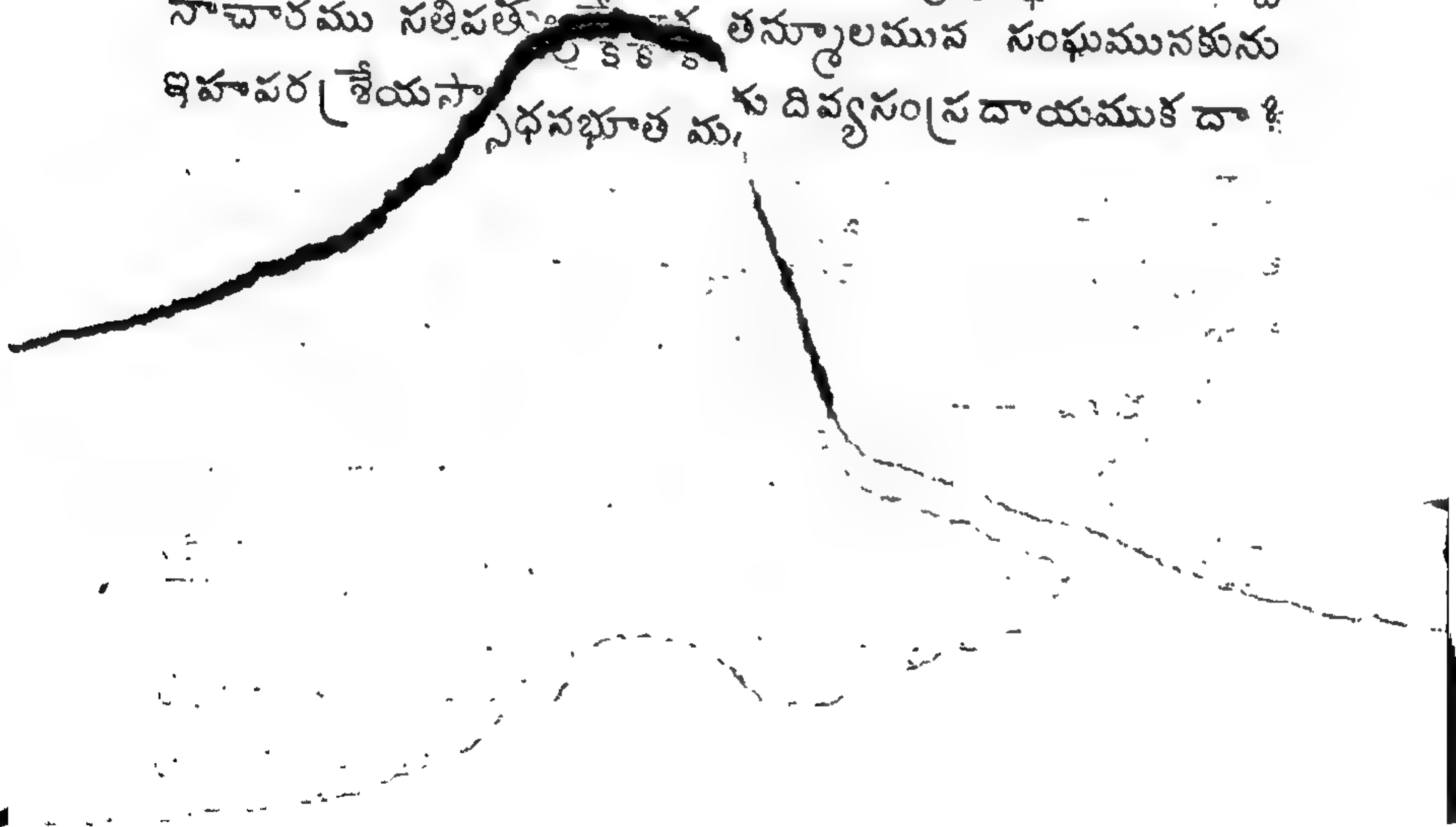
“కాపురము చేసితి వన్నమాట నేకాని, మగనితో సంసారసుఖమును నీ వేమనుభవించితి వమ్మా! మగనివిలువను నీ వెఱుఁగవైతివి!” అని కామె క్రమమున నొక యాపురాలు తన్ను అధిక్షేపింప, శ్రీశారదాదేవి వెంటనే సగర్వముగా నిట్లు సమాధానించెను: “ఔను! నా భర్త దిగంబరుఁ డగు యతీంద్రుఁడు,—పరమహంస!”

శ్రీశారదా రామకృష్ణుల దాంపత్యజీవనోన్నత్యము పైని జూచు యామె యీ సమాధానమున దేదీప్యమానమై ట లేదా?

శీమణివలనఁ దాను మొపుచు కాల

వాంఛలను నిర్మూలింపు'మని వివాహానంతరము అమ్మను
మనఃపూర్వకముగా ప్రార్థించినాను, అమ్మ నా ప్రార్థనను
సఫలమొనర్చినని యామెతో (అనగా శారదాదేవితో)
వివసించినప్పుడు గ్రహించినాను."

దంపతుల కిట్టి హృదయైక్యమే సనాతనభారతీయ
వివాహపరమలక్ష్యము. వివాహసమయమున వరుడు
వధువు హృదయమును స్పృశించి, "యదేతత్ హృదయం
తవ తదస్తు హృదయం మమ, యదిదం హృదయం మమ
తదస్తు హృదయం తవ" అని హృదయైక్యప్రార్థన మొనర్చు
నాచారము సతీపత్యమునకు తన్మూలమున సంఘమునకును
ఇహపరశ్రేయసాధనభూతమగు దివ్యసంప్రదాయముకదా!

సాధనానుభవవిశేషములు : సాధనాంతము

“మీరెందుకు సాధన చేయవలసివచ్చినది?”¹ అని గిరీశచంద్ర ఫోష్ అను ప్రియశిష్యుడు కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణుని బ్రశ్నింప, నాతడు చిఱునవ్వు నవ్వుచు నిట్లు సమాధానించెను : “శివుని దన భర్తగాఁ బడయుటకై భగవతి (పార్వతి) పై తము పంచాగ్నితపస్సు, శీతకాలమున జలమున (కంఠసర్వంతము) నిలిచియుండుట, సూర్యుని తదేక దృష్టితోఁ జూచుట—ఇట్టి యనేకకఠోరసాధన లొనరించెను. స్వయముగా కృష్ణుడును రాధాయంత్రముఁ గైకొని అనేక సాధన లొనరించెను.” (ఒనరింపవలసివచ్చెనని భావము.)

ఎల్లరను సంసారమోహితులను జేయు కామమును దా నెట్లు ఎదుర్కొనెనో తెలుపుచు, కాలాంతరమున శ్రీరామ కృష్ణుడు శిష్యభక్తబృందముతో నిట్లు వచించును : “కామిసీ కాంచనములయెడ మనస్సు విరక్తి పొందినయెడల, ఇఁక దేనినిగూర్చియైనను వ్యాకులపడవలయునా? ఎంత విచిత్రము! ఎంతో జపధ్యానములను ఆచరించినపిమ్మటమాత్రమే నే నీ వాంఛలను తొలగించుకోఁగలిగితిని. కామవిముక్తి పొందు టనిన మాటలా? సాధన ప్రారంభించిన ఆఱునెలలకు నాకే అంతరంగమున ఒక విచిత్రభావము తల యెత్తెను. అంతట చ్చెట్టు (అనఁగా పంచవటి) క్రింద నేలపైఁబడి బోరన విలపించి, శ్రీజగజ్జననితో, ‘అమ్మా! అంతవఱకు వచ్చెనా, కత్తితో నిజముగా గొంతు కోసికొందు’ నంటిని.”

¹ ‘మీరు ఆజన్మసిద్ధులు కదా’ యని భావము.

“మహాశయా! కామవిముక్తి నొందు తెట్లు?” అని సాధకుడైన యొక యువకుడు తన మనోవికారమునుగూర్చి మిక్కిలి ఖిన్నుడై యొకప్పుడు తన్ను బ్రశ్నింప, శ్రీరామకృష్ణుడు స్వానుభవమును దెల్పుచు నిట్లు ఉద్బోధించెను : “అహ! భగవత్సాక్షాత్కారము కలుగనిదే కామము పోదు. శరీర మున్నంతవఱకు సాక్షాత్కారానంతరముకూడ ఏ కొంచెమో నిలిచియుండును; కాని యపు డది తల యెత్తఁ జాలదు. నే నైనను పూర్తిగా కామవిముక్తుడ ననుకొనుచుంటివా? ఒకప్పుడు నేను కామమును జయించితి ననుకొంటిని. పంచవటిక్రిందఁ గూర్చుండియుండఁగా, కామము నిగ్రహింప శక్యము గాదని తోచునంతటి ఉద్భృతముగాఁ గలిగెను. అంతట నేలమీఁది ధూళిపై మొగము పెట్టి రాచుకొనుచు, విలపించి అమ్మ కిట్లు మొఱలిడితిని: ‘అమ్మా! మహాపరాధముచేసితిని, కామమును జయించితి నని యొక నెన్నఁడును అనుకొనను.’ అప్పు డది యంతరించినది.... భగవంతుని మనఃపూర్వకముగా ప్రార్థింపుము, నిరంతరము హరినామస్మరణ చేయుచుండుము. కామభావము లంతట క్రమముగా నీకు వశమైపోవును.”¹

¹ గాంధీ మహాత్ముని ‘ఆత్మకథ’యందలి యీ క్రిందివాక్కులను గమనింపుడు: “వికారరూపములగు మలములను, అనఁగా కామాదులను, శుద్ధిచేయుటలో హృదయపూర్వకమైన ఉపాసన ఉత్తమసాధన మని చెప్పుటకు నేను సందేహింపను.” “మనోమాలిన్యము విచారముచేత, ఈశ్వరధ్యానముచేత, తుదకు ఈశ్వరానుగ్రహముచేతనే త్కళితమగును.” (శతావధాని శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారిచే అనువదింపబడియున్న ‘ఆత్మకథ’ నుండి ఉద్భృతము.)

తన కామదమనమునుగూర్చి కాలాంతరమున శ్రీ రామకృష్ణుడు ఆప్తశిష్యుల కిట్లు తెల్పెను : “మితో అతి గుహ్యవిషయము చెప్పుచున్నాను. కామమును జయించుటకై అనేక సాధనలను ఆచరించినాను. ‘జయ! కాళీ!’ ‘జయ! కాళీ!’ యనుచు, ఎన్నో సార్లు... ప్రదక్షిణముచేసినాను.”

మఱియొకప్పు డాతఁ డిట్లు తెలిపెను : “మానవుడు జితేంద్రియుఁడు కాఁగలుగు పెట్టు? స్వయముగా స్త్రీభావమును ఆరోపించుకొనవలయును. నేను అనేక దినములు (జగజ్జననీ)సఖిభావమునఁ గ... వలె చీర కట్టుకొని, నగలు పెట్టుకొని, పయఁట... పయఁటతోనే సాయంకాలము దేవికి హ... ను. కానిచో, భార్యను ఎనిమిదిమాసము... బిగితిని? ఇరువురముకూడ అమ...

అహంకార

రించిన

కల్గిం చెడివో పరికింపుడు. మఱియొకప్పు డాతఁడెట్లు తెలిపెను:

“అహంకారము నెట్లు నశింపఁ జేసికొనవలయునో తెలియునా?

వడ్లు దంచువారప్పుడప్పుడు ఆఁగి, ఊఁక పూర్తిగాపోయెనో

లేదో యని పరిశీలించుచుందురు. . నగలను త్రాసులో వేసి

తూచువారు ముల్లు సరిగా నడుమ నిలుచుచున్నదో లేదో

తఱచుగా ఆఁగి కనుఁగొనుచుందురు. అటులనే అహంకారము

ఇంకను తల యెత్తుచున్నదో, అడఁగిపోయినదో తెలిసికొను

టకు అప్పుడప్పుడు నన్ను నేను నిందించుకొనువాఁడను.

ఒక్కొక్కప్పుడు శరీరసంసృతి నూర్చి యెట్లు పర్యాలోచించు

కొనువాఁడను: ‘చుట్టదో! మాంసముతోడను

ఎముకలతోడను కాక మఱేమిది? ఇందులో

పదార్థములు తప్ప మఱే

నూనమును అహంకార

నెత్తుడు

దొకప్పు

అజ్ఞానమును) కబళించివేయుచున్నట్లు భావించువాడను.”

సర్వము తన కెట్లు భగవన్మయముగాఁ గాన్పింపసాగెనో, తన పూజాకలాపము ఎట్లు అంత మొందెనో కాలాంతరమున భక్తుల కాతఁ డిట్లు నెల్లడించెను : “ఈశ్వరసాక్షాత్కారముతో సమస్తకర్మములును తొలఁగిపోవును. నా పూజాకలాపము ఈవిధముగనే అంత మొందినది. కాళికాలయమున పూజచేయువాడను. సమస్తము చిన్మయమని అకస్మాత్తుగా నొకనాఁడు నాకు విదితమైనది. (అమ్మ చూపినది.) పూజాపాత్రములు, వేదిక, ద్వారబంధము—సర్వము చిన్మయమై గోచరించినవి. మానవులు, జంతువులు, సమస్తప్రాణులును చిన్మయమే. అంతట పిచ్చివానివలె నలువైపులను పూలను వెదచల్ల నారంభించితిని. చూచినదాని నెల్ల పూజించితిని.

“శివార్చన చేయుచు, ఒకనాఁడు శివుని శిరస్సున (శివలింగముపై) వజ్రము నుంచుచుండఁగా, ఈ విశ్వమంతయు శివుఁడే యని నాకు గోచరించినది. అంతటితో నా శివమూర్తి పూజ అంత మొందినది. మఱియొక నాఁడు పూవులను గోయుచుండఁగా, స్రతి పూల మొక్కయు భగవంతుని విశ్వరూపము నలంకరించుచున్న పూగుత్తివలెఁ గాన్పించినది. పూలు గోయుట కదియే నాకు కడసారి.”

ఈవిధముగా సనాతనధర్మమహాసాగరమండలి అమూల్య రత్నములను కైవస మొనర్చుకొని, పిమ్మట మహమ్మదీయ మతతత్త్వానుభూతిని బడసియున్న శ్రీరామకృష్ణుని సువిశాల దృష్టి ప్రాయికముగా 1874-వ సం॥న కైస్తవమతముపైఁ బ్రసరింపసాగెను. కైస్తవమతానుసారము సాక్షాత్కారము

నొంద నాతనికి అభిలాష కలిగెను. అది యిట్లు సంఘటిల్లెను. మధురుని యనంతరము శ్రద్ధాభక్తులతో శ్రీరామకృష్ణుని యక్కఱలను దీర్చుచు, సేవల నొనర్చుసాగిన ధన్యుఁడు— శంభుచరణమల్లిక్ అను నుదారహృదయుఁడగు హిందువుఁడు— శ్రీరామకృష్ణునకు బైబిల్ చదివి వినిపించుచుండువాఁడు. శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడొక భక్తుని భవనమున బాలక్రీస్తు చిత్రపటమును—మేరీకన్య తన దివ్యశిశువు నెత్తుకొనియున్నట్లుండు మనోహరచిత్రపటమును—జూచుట తటస్థించెను. తదేకదృష్టితో నాతఁడు ఆ చిత్రువు నవలోకించుచు, ఏసు ప్రభుని యద్భుతజీవితమునుగూర్చి చింతింపసాగెను. పటము నిక్కముగా ప్రాణప్రదీప్తమై భాసించెను. మేరీక్రీస్తులనుండి దివ్యతేజఃకిరణములు వెలువడి తనలోఁ బ్రవేశించుచు, తన దృక్పథమును పూర్తిగా మార్చివేయుచున్నట్లు తోఁచెను. నూతనభావతరంగములు పొంగిపొరలి తన హిందూభావముల నొకమూలకు నెట్టివేయుచుండెను. “అమ్మా! అమ్మా! ఇదేమి? నన్ను నీ వేమి చేయుచున్నావు?” అని యాతఁడు ఆత్రముతో కాళీమాతను ప్రార్థించెను. కాని ఫలము లేదయ్యె. ఈనూతనభావతరంగవిద్యుంభణమునకుఁ దన హైందవదేవతా సక్తి మటుమాయమైపోవ, వాని తావున క్రీస్తు నెడలను, క్రైస్తవసంప్రదాయము నెడలను గాఢభక్తి హృదయము నాక్రమించెను. క్రైస్తవభక్తులు తమ ప్రార్థనాలయములలో క్రీస్తువిగ్రహము మ్రోల ధూపదీపారాధనములతో హృదయ పూర్వకప్రార్థనల నొనర్చుచున్నదృశ్యము ప్రత్యక్షమయ్యెను. మూఁడుదినము లీ భావములు మనస్సున సంపూర్ణాధిపత్యము

వహించెను. నాలవనాఁ డాతఁడు పంచవటియందు నడయాడు చుండ, ప్రశాంతముఖమండలముతో నొప్పునొక యపూర్వ వ్యక్తి తదేకదృష్టితోఁ దన్నుఁ జూచుచు, సమీపించుచున్నట్లు కాన్పించెను. ఆతఁడు అన్యదేశీయుఁడని వెంటనే గ్రహించెను. సుందరవిశాలనేత్రములు. ఒకించుక చిదకముకై యున్నను, ముఖదివ్యసౌందర్యమునకది యించుకంతయు వెలితి కలిగించుట లేదు. ముగ్ధుడై శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈ యపూర్వవ్యక్తి యెవ్వరా యనుకొనుచుండ, చట్టున ఆ మూర్తి తన్ను సమీపింప, హృదయాంతరాళమునుండి, “మానవకోటిసముద్ధరణ మునకై తన హృదయరక్తమును ధారపోసి దారుణవ్యధల ననుభవించిన క్రీస్తు మహాశయుఁడే యీతఁడు ! ప్రేమ మూర్తియు పరమ యోగియు నగు ఏసుక్రీస్తుప్రభువే యీతఁడు!” అను విస్పష్టభావము వెలువడెను.

ఏసుక్రీస్తు అంతట శ్రీరామకృష్ణుని ఆలింగన మొనర్చు కొని, యాతనియందు లీన మయ్యెను. శ్రీ రామకృష్ణుఁడు బాహ్యస్మృతిరహితుఁడై, సమాధిస్థితిని, తన్మూలమున సగుణ బ్రహ్మసాక్షాత్కారము నందెను. కొంత సేపటికి బాహ్యప్రజ్ఞ కలిగెను. ఏసుక్రీస్తు భగవదవతారమని శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈవిధముగా నిశ్చయించుకొనెను.¹

¹ ఏసుక్రీస్తు-భగవానుని జన్మదినోత్సవము పూజ, బైబిల్ పారాయణ మున్నగువానితో నేఁడు దేశదేశాంతరములలో వ్యాపించియున్న శ్రీరామ కృష్ణమతము లన్నిటియందును శ్రద్ధాభక్తులతో జరుపఁబడుచుండును. ఇట్లే శ్రీబుద్ధదేవునియొక్కయు, శ్రీరామ శ్రీకృష్ణ శ్రీచైతన్య శ్రీశంకరాదుల యొక్కయు జన్మదినోత్సవములను సముచితరీతిని జరుపుట శ్రీరామకృష్ణమత సంప్రదాయము.

క్రీస్తుముఖవై ఖరినిగూర్చి విద్యమానమై యున్న త్రివిధ వర్ణనలలో నొకటి యాతని ముక్కు చిదకముక్కు అని తెలుపుచున్నట్లు కాలాంతరమున శ్రీ రామకృష్ణుని శిష్యులు—గురునిర్యాణానంతరము—తెలిసికొనిరి! సాక్షాత్కారసంజనిత వచనములు—ప్రత్యక్షానుభవవాక్కులు—అమోఘములుకదా!

ఇప్పట్టున బుద్ధదేవునిగూర్చియు, ఇతరమతమహాసంస్థాపకులనుగూర్చియు శ్రీరామకృష్ణుని యభిప్రాయము నరయుట సమంజసము. బుద్ధుఁడు భగవదవతారమూర్తియని నమ్మి భక్తితో శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఆతని నారాధించువాఁడు. శ్రీజగన్నాథాలయమందలి విగ్రహత్రయమున శ్రీబుద్ధదేవుఁడే యిప్పటికిని అర్చింపఁబడుచున్నాఁడని విశ్వసించి, గంగాజలమువలెనే జగన్నాథప్రసాదమును పరమపవిత్రముగాఁ బరిగణించువాఁడు. జగన్నాథాలయమందలి సర్వమతసహనమునుగూర్చి విని సందర్శింపఁ గుతూహలపడెను గాని, శ్రీచైతన్యుఁడెచటఁ దన యవతారమును జాలించెనో, అట్టి యాదివ్యక్షేత్రసంబంధమైన భావసంసర్గప్రభావమునకుఁ దన శరీర మచట పతన మగునేమోయని—తా నింకను లోలో ద్వరణార్థము జీవింపవలసియున్నదని యెఱింగియున్న యాతఁడు—వెడల మానుకొనెను. “బుద్ధుఁడు అవతారమూర్తియనుట కిసుమంతయు సందియము లేదు, వైదికజ్ఞానకాండకును ఆయనసిద్ధాంతములకును భేదము లేదు” అని యాతఁడు వక్కాణించెను.

జై నమతస్థాపకులగు తీర్థంకరులనుగూర్చియు, సిక్కుమతగురువులనుగూర్చియు తదీయమతప్రతినిధులగువారివలన

శ్రీరామకృష్ణుఁ డెంతయో విని విశేషగౌరవము చూపెను. సిక్కుగురువులందఱును జనకమహారాజయొక్క అవతారము లనియు, సిక్కు మతస్థాపనానంతర మాతఁడు శాశ్వతపర బ్రహ్మైక్యము నందెనని విశ్వసింపఁదగు ననియుఁ దెలిపెను.

తాను భగవదవతార మను మనోనిశ్చయము శ్రీరామ కృష్ణునకుఁ గలిగెను. ¹

శిష్యుని, లేదా, భక్తుని అర్హత ననుసరించి శ్రీరామ కృష్ణుఁడు తన యధార్థవ్యక్తిత్వమును సూచించువాఁడు. ఏమైనను, తాను అత్యంతము అసాధారణవ్యక్తి ననియు, తన యపూర్వసాధనానుభూతులు నూతనమైన యొక ఆధ్యాత్మికవికాసయుగమును వెలువరించి ముక్తిమార్గమునందలి యవరోధముల నెట్లు అతిక్రమింపవలయునో మానవకోటికిఁ జూపుట కేకాని స్వప్రయోజనార్థము కావనియు నాతఁడు అంగీకరింపవలసినచ్చెను. తన వివిధసాధనలు ఇతరులనిమిత్తమే కాని నిజముగాఁ దనకు ఆనశ్యకము కావనియుఁ దాను నిత్యము క్షుఁడ ననియు గ్రహించెను. కావున ముక్తియను మాట తనకు అన్వయింపదు. “జమీందారుని యుద్యోగి యెచట కల్లోలము సంభవించునో అచటికిఁ బరుగెత్తవలసియుండును” అనియాతఁడు తన్నుగూర్చి దివ్యభావగర్భితముగాఁ బలుకును. (వాయవ్యమూల, అనఁగా పశ్చిమోత్తరదిక్కు చూపుచు) అచట మరలఁ దాను ఆవిర్భవింపవలసియుండు నని శిష్యులకుఁ

¹ అవతారతత్త్వమునుగూర్చి శ్రీ రామకృష్ణుని ప్రవచనములను ‘భైరవీ బ్రాహ్మణి’ యను ప్రకరణము తుదిని క్రోడీకరించియున్నాము.

జెప్పావాడు.¹ గిరీశచంద్ర ఫోమ్ మున్నగు కొందఱు శిష్యులు ఆతఁ డీ సంఘటనకాలమును సూచించుచు, “ఇన్నూతేండ్ల తరువాత నే నచటికిఁ బోవలసియుండును. అపుడు అనేకులు ముక్తి నొందుదురు; అపు డింకను ముక్తులు కానివారు దీర్ఘకాలము వేచియుండవలసివచ్చును” అని తెలిపె నని పలికియున్నారు.

తన వివిధమహాసాధనాంతమున శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యదృష్టికి గోచరములైన మహత్తరవిషయము లిట్టివి అనేకములు కలవు. ఇందొకటి తన నిర్యాణసమయవిషయము. శ్రీ శారదాదేవితో దక్షిణేశ్వరమున నొకనాఁ డాతఁ డిట్లు పలికెను : “ఎవ్వరిచేతినుండి మైనను సరియే, నే నెపుడు అన్నము తినుట, కలకత్తాలో రాత్రులు గడపుట, ఒకరికిఁ బెట్టఁగా మిగిలినదాని నారగించుటయుఁ జూతువో అపుడు నా అవసానకాలము ఆసన్నమైన దని గ్రహింపుము.” ఈ వాక్కులు ‘తు, చ’ తప్పకుండ యథార్థము లయ్యెను. ఆమెతో మఱియొక సందర్భమున భావపారవశ్యస్థితిలో నాతఁడు, “అవసానకాలమున పాయసము తప్ప మఱేమీ తినను” అని తెలిపెను. ఇదియు వాస్తవ మయ్యెను.

ఇక సర్వసాధారణముగా ఆధ్యాత్మికవిషయములను గూర్చి శ్రీరామకృష్ణుని సిద్ధాంతములను గమనింతము.

“ఏకం సత్ విప్రా బహుధా న దంతి” (ఉన్న

¹ ఆ సమయమునఁ దా నొక ప్రభువుగా ఆవిర్భవించు నని శ్రీరామ కృష్ణుడు తనతోఁ జెప్పినట్లు శ్రీ విజ్ఞానానందస్వామివలన మేము విని యున్నాము.

దొక్కటియే, ఋషులు దాని ననేకనామములఁ బేర్చొందురు) అను వేదవాక్యమే శ్రీరామకృష్ణుని భగవత్తత్వోపదేశముల కన్నిటికిని మూలసూత్రము. “భగవంతుని నామరూపములు అనంతములు. ఏనామమున, ఏరూపమున నీవు వాని నారాధించినను సరియే, తన్ములముననే నీకు వాని సాక్షాత్కారము లభింపఁగలదు” అని యాతఁడు బోధించును.

సర్వమతములును యథార్థమే (అనఁగా ఆస్తికధర్మము లన్నియు పరమార్థప్రాప్తిమార్గములే) యని నానామత సాధనల మూలమున శ్రీరామకృష్ణునకుఁ గలిగిన సునిశ్చితాభిప్రాయము. “బ్రహ్మనందనస్థోవరమునకు అనేకమైన రేవులున్నవి. ప్రపంచమందలి ప్రతిమతమును అట్టి యొకానొక రేవు. కాళీఘట్టమందలి కాళికాలయమును జేరుటకు అనేక మార్గము లున్నవి. ఇట్లే ఈశ్వరసదనమును జేరుటకును. ఎన్నియో మార్గములు కలవు. ప్రతిమతమును వీనిలో కేవలము ఒకానొక మార్గము” అని యాతఁడు వక్కాణించును. సంగ్రహముగా యని, “వాతఁడు, “మతము లెన్నో, పథము లన్ని”

మతవివాదములు
ము లెన్నో, పథము
నిరూ

యాతఁడు కనుఁగొనెను. వివిధమానసికదృక్పథములకు అనుగుణమగు నివి భగవత్ప్రాప్తిమార్గమున క్రమసాధనములే కాని యెంతమాత్రము పరస్పరవిరుద్ధములు కావని చాటెను. శ్రీరామకృష్ణుని యీ సిద్ధాంతమువలననే వేదములు అర్థవంతము లగుననియు, శాస్త్రములకు సమన్వయ మేర్పడుననియు శ్రీరామకృష్ణ హృదయతత్వవేత్తలలో మేటియగు వివేకానందస్వామి చాటియున్నాఁడు. మతవాఙ్మయమును అర్థముచేసికొనుటకై శ్రీరామకృష్ణుని యీ మహానుభూతి లోకమున కెంతగాఁ దోడ్పడఁగలదో ఒకించుక పరిశీలించినచో స్పష్టము కాఁగలదు. క్రమవికాససాధనభూతమైన యీ త్రిమతసిద్ధాంతములనుగూర్చియు పండితుల నడుమ నెట్టి భేదాభిప్రాయపు తుపానులు చెలరేగియున్నవో మతచరిత్రను గమనించినవారి కెల్లరకును విదితమే. ఈ త్రిమతసిద్ధాంతముల యంతర్గత సామరస్యము నరయక, ప్రతిసంప్రదాయమును వీనిలో ఏ యొకానొక దృక్పథమునో అవలంబించి, మిగిలిన రెంటిని త్రోసిరాజని శాస్త్రతత్వనిర్ణయము చేయఁబూనుటచే, స్వపక్షేతర శాస్త్రవాక్యములకు విపరీతార్థకల్పనలతోఁ గూడిన యీ వ్యాఖ్యానములవలన తత్త్వజిజ్ఞాసువులకును ముముక్షువులకును అంతగా ప్రయోజనము లేకపోవుచున్నది. కావున వీని యన్నిటి యంతర్గతమును స్వయముగా అనుభూత మొనర్చుకొని యపార్థములను దొలఁగించు మహాప్రవక్త ఆవిర్భవించుట ఆవశ్యక మైనది. త్రిమతసిద్ధాంత సామరస్యమును దెలుపుచు నాతఁ డిట్లు వక్కాణించును :

“సాక్షాత్కారవిషయమున అద్వైతము తుదిమాట. అది మనస్సునకును వాక్కునకును గూడ అతీత మగుటచే కేవలము సమాధిస్థితిలో అనుభూత మొనర్చుకొనఁదగినది.”

“మనస్సుచేతను, బుద్ధిచేతను విశిష్టాద్వైతపర్యంతము మాత్రమే గ్రహించి వాక్కులలోఁ దెలుపనగును. ఆస్థితిలో నిత్యము, లీలయు (అనఁగా బ్రహ్మము, జగత్తును) గూడ తుల్యముగనే నిత్యము (యథార్థము)—భగవానుని నామము, ధామము, భగవానుఁడును చిన్మయమే!” (“చిన్మయ నామ్, చిన్మయ ధామ్, చిన్మయ శ్యామ్!”)

“వేదములలోఁ దెలుపఁబడిన సచ్చిదానందబ్రహ్మమే తంత్రములలోని సచ్చిదానందశివుఁడు, ఆతఁడే పురాణముల లోని సచ్చిదానందకృష్ణుఁడు.”

“విషయరాగము ప్రబలముగాఁ గల సాధారణ మానవులకు ద్వైతభావము, అనఁగా, నారదపాంచరాత్రమున ఉపదేశింపఁబడియున్నటుల బిగ్గటగా నామసంకీర్తన చేయుట మున్నగునవి ప్రశస్తము, శ్రేయస్కరము.”

కర్మమునుగూర్చియు, కర్మరాహిత్యమునుగూర్చియు నాతఁ డిట్లు బోధించును : “సత్త్వగుణాధిక్యము గల వ్యక్తి నుండి కర్మములు తమంతఁ దామే తొలఁగిపోవును. ప్రయత్నించినను ఆతఁడు కర్మములను జేయఁజాలఁడు; భగవంతుఁడే వానిని కర్మములను జేయనీయఁడనియుఁ జెప్పనచ్చును. గర్భవతి యగు కోడలికి ప్రసవకాలము సమీపించుకొలఁదియు గృహకృత్యభారము తగ్గింపఁబడును. ప్రసవానంతరము బిడ్డను సంరక్షించుకొనుట తప్ప మఱేమియు నుండదు, ఉండ

నీయరు. కాని సామాన్యమానవుడు శ్రీమంతుని యింటి దాసివలె—గృహాయజమానునకు సమస్త పరిచర్యలను జేయుచున్నను, తనయిల్లు అది కాదను యెఱుక గల యా దాసివలె—మెలఁగుచు, సదా భగవంతునిమీఁదనే నిర్భర పడి కర్తవ్యముల నన్నిటిని అసంగబుద్ధితో నిర్వర్తింపఁ బూనవలయును. ఇదే కర్మయోగము. సాధ్యమైనంతవఱకు భగవన్నామము స్మరించుచు, తోడ్తోడనే పైని జెప్పిన రీతిని నిత్యకృత్యముల నొనర్చుచుండవలయును—ఇదియే మార్గము.” తన జీవితమున ప్రకాశితమైన ఉదారధర్మతత్త్వములను పరమప్రమాణముగా గ్రహించువారితోఁ గూడిన యొక నూతన సంప్రదానము—శ్రీరామకృష్ణుడు తన మూలమున జగజ్జనని స్థా

“ఇక పునర్జన్మ
జన్మమె యున్నవా

గ్రహించెను.

“తజస్మే కడసారి
మఱియు
యగా ప్రార్థించి
యును” అని
మమున శిష్యు
మొదల కనికాని,

ఆప్తబంధు వియోగములు

మహాత్యాగశీలుఁడును భక్తుఁడును నగు రామేశ్వరుఁడు
 —శ్రీరామకృష్ణుని చిన్నన్న—క్రీ. శ. 1873-వ సం॥న
 కామార్పుకున్ దివంగతుఁ డయ్యెను. ఆసన్నమృత్యువును
 గూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతనిని సూచనప్రాయముగా
 హెచ్చరించియే యుండెను. తన ముదుసలితల్లి . యీ పుత్ర
 వియోగదుఃఖభారమునఁ గ్రుంగిపోవునేమో యని శ్రీరామ
 కృష్ణుఁడు అత్యంతాదుఃఖై యామె నూటడింపు మని
 జగజ్జననిని ప్రార్థించెను. అనంతరము కన్నీటితో మరణవార్త
 నాతఁడు చంద్రాదేవికిఁ జెప్పిన నామె, “నాయనా!
 సంసారము అనిత్యము
 మరణింపక తప్పదు
 అని తానే శ్రీరామ
 కృష్ణుని వేశము ల
 తొప్పగించి యె
 “ప్రార్థించునపు
 తప్పక భగవంతు
 నను

మొకనాఁడు ఎవ్వరై నను
 సుట నిష్ప్రయోజనము”
 ను ! జీవితవిషయము

ఉపాధ్యాయ యను మణియొక భక్తుని తోడ్పాటున ఆలయ సమీపమున నామెకై యొక కుటీరమును నిర్మించెను. ప్రతి దినము ఆమె శ్రీరామకృష్ణుని భోజనమును సిద్ధమొనర్చి యాతని గదికిఁ గొనివచ్చును. ఆతఁడను ఆమె యోగక్షేమముల నరయుటకై ప్రతిదినము నొక్కసారి యామె కుటీరమునకు వెడలి, సాయంకాలము తప్పక తన నివాసమునకుఁ దిరిగి వచ్చును. ఆ ప్రేమలో అంతటి యసంగబుద్ధి!

ఇంచుమించుగా నొక సంవత్సర మైనపిమ్మట నామె తీవ్రమైన గ్రహణిచే బాధపడి జయరామవాటి వెళ్లెను. అంతట నిమ్మళించినను, కొన్నాళ్లకు వ్యాధి తరుగఁబెట్టి ప్రాణాపాయస్థితి సంభవించెను. ఈ వార్త విని శ్రీరామకృష్ణుఁడు విషాదగ్రస్తుఁడై హృదయనితో నిట్లు పలికెను :

“హృదయా! ఆమె మానవజన్మనా ము నొందనియెడల, ఈ లోకమున జన్మించు మైపోవునే!” కాని శ్రీరామ వెలువరించిన భగవద్విశ్వాసముగా నామె తమ నకు వెళ్లి, ప్రాణము

విస్మయోజన కృమయమున రహస్య దేవ్యాలయము నా చేయనిచో, యడెను.

దినము కొంత సేపు తన తల్లియొద్ద నుండి, యామె యక్కటలను దీర్చుచు నామెను సేవించును. ఆమె యవసానసమయము సమీపించెను. మూడు దినములు శరీరస్పృతిరహితయై యుండిన యామెను అవసానసమయమున గంగాతీరమునకుఁ గొనిపోయిరి. మాతృపాదములకు శ్రీరామకృష్ణుఁడు పుష్పాంజలి సమర్పించెను. ప్రశాంతముగా నామె పరమపదించెను. నాఁడు 1876-వ సం॥న మార్చి నెలలో శ్రీరామకృష్ణుని నలుబదవ జన్మదినము. యతి యగు నాతఁడు తన యన్నకుమారుఁ డగు రామలాలుచే యథావిధిగా ఉత్తరక్రియలు జరిపించెను. అనంతర మాతఁడు తల్లికి తర్పణముచేయఁబోవఁగా, వ్రేళ్లు కొఱడుపాటి, పట్టు వదిలిపోవ, జలమంతయుఁ గాటిపోయెను! పదేపదే ప్రయత్నింపఁ బదేపదే యిట్లే సంభవింప నాతఁడు విలపించెను. యముగాఁ దాను నిత్యనైమిత్తిక కర్మవిముక్తుఁడనై, శ్రేయుఁడు, ధర్మ విహితము కానై, యందులకు అగమనసిక విశిష్ట!

గదా? పరమధర్మా నాతఁడు ఒక వేళఁ దనకు నెనిసను, ఆతని శరీరమే నైన యాతని శారీర

మాత్రలను సేవింపుఁ డని సలహాచెప్పి, వానిని దనయొద్ద నుండి తీసికొం డనెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు అంగీకరించెను గాని, యాతనితో సంభాషించుచు, ఆతనితోఁబాటు తానును ఆమాట మఱచి, పిమ్మట నాతని ధర్మవైద్యశాలను నిర్వహించుచున్న యొకని నడిగి కొంచెము నల్లమందు గైకొనెను. అంత నాతఁడు తన నివాసమునకు బయలుదేలి, దారి తప్పుచుండెను. ఆశ్చర్యపడి దృష్టి వెనుకకు సారింప, శంభునింటికిని, వైద్యశాలకును బోవు దారి స్పష్టముగా గోచరించుచుండెను, గాని ముందుతెరువు సరిగాఁ గనఁబడదయ్యె. వెనుకకు మఱలి, జాగ్రత్తగా దారి చూచుకొనుచు, ముందడుగు వేయఁబూనెను. కాని మఱల తొక్కుపాటే! తన్నేదియో వెనుకకు లాగుచున్నట్లుండెను. టల్లు పలుసార్లు విఫలప్రయత్న మొనర్చిన పిమ్మట నాతనికి శంభుఁడు తన యుద్యోగియొద్దనుండికాక తనయొద్దనుండి నల్లమందు తీసికొనువాని చెప్పినట్లు అకస్మాత్తుగాఁ దట్టెను. అనుమతి లేనిదే యిచ్చుట కాతనికి అధికార మెక్కడిది? జగజ్జనని తన్ను నివారించియుండనిచో, తాను అసత్యము, దొంగ తనము నను దోషి లకుఁ బాల్పడినవాఁడనై యుందునని తోఁచెను! కావున నల్లమందు తేజెప్పుచు, కిట్టి దుఃఖము దిరిగి

నమునుగూర్చి యనంతర మాతః డిట్లు పలికెను : “భారము నంతయు అమ్మపైఁ బెట్టితిని గావున ఆమె నాచేయి పట్టుకొనియుండి లేశమైనను మార్గమునుండి యెన్నఁడును తప్పిపోనీయదు.”

శంభుచరణుఁడు తీవ్రవ్యాధిగ్రస్తుఁ డయ్యెను. ఆతనిఁ జూచివచ్చి, శ్రీరామకృష్ణుఁడు హృదయునితో, “శంభుని జీవనదీపములోని చమురు ఐపోయినది” అని చెప్పెను. అది యథార్థ మయ్యెను. గతించుటకుఁ గొలఁదినాళ్లకు ముందాతఁడు, “మరణమునుగూర్చి నా కెంతమాత్రము చింత లేదు, అవసానయాత్రకై సంసిద్ధుఁడనై యున్నాను” అని ధైర్యోల్లాసములతోఁ జెప్పఁగలిగిన ధీరుఁడు. మఘరునకుఁ బిమ్మటఁ దనసౌకర్యముల నరయుటకై దేవిచే నియమితుఁడైన రెండవరసద్దారు శంభుచరణుఁడని శ్రీరామకృష్ణుఁడు తెల్పెను.

నేపాళసంస్థానమునకుఁ జెందిన గొప్ప పైనికోడ్యోగి యగు విశ్వనాథడిపాధ్యాయ యను నతఁడు ప్రభామండల పరివేష్టితుఁడై యున్న యొక మహాపురుషుఁడు ఉత్తమజ్ఞానము తనయొద్దఁ బొందుమని తన్నుఁ బిలుచుచున్నట్లు కల గని, యనంతరము శ్రీరామకృష్ణుని గూర్చి విని, కలసికొని, స్వస్థమునఁ దానిని గాంచిన పురుషుఁడయని గుర్తించి, ఆశ్చర్యపరవశుఁ డయ్యెను. డీతనిని పూర్వ స్నేహితునివలె ఆహ్వానించెను. మహాపండితుఁడగుమానసిక

బ్రాహ్మసామాజిక సంసర్గము

బ్రాహ్మసామాజికలతో సంసర్గము శ్రీరామకృష్ణుని దివ్య జీవిత చరిత్రలో నూతనాధ్యాయమును వెలువరించిన యొక ముఖ్యసంఘటనము. బ్రాహ్మసామాజికలనుండియే కాలక్రమమున నాతని ప్రధానశిష్యులు వెలువడిరి.¹

‘ఆదిబ్రాహ్మసమాజ’ సంస్థాపకుఁ డగు మహర్షి-దేవేంద్రనాథతాకుర్ యొక్క భగవద్భక్తినిగూర్చి విని శ్రీరామకృష్ణుఁ డిదివఱకే మధురానాథునితో వెడలి యాతనిఁ గలసికొని యుండెను. స్మరణీయమైన యా సమావేశమును గూర్చి యాతఁడు (శ్రీరామకృష్ణుఁడు) ఇట్లు తెలిపెను :

“...దేవేంద్రుని శరీరలక్షణములను జూడఁగోరి యాతనితో, ‘నీ శరీరము చూపు’మంటిని. ఆతఁడు తన చొక్కా పై కెత్తి చూపెను. గౌరవరము. అొమ్మ సిందూరకొంతి కలిగియుండెను.... మొదట నేను ఆతనిఁ గలసికొనినప్పుడు ఆతఁడు కొంచెము అహంకారము కలిగియున్నట్లు కనిపించెను. అది సహజముకదా?—అంతటి విశ్వరూప, విద్య, పేరు ప్రతిష్ఠలను అనుభవించుచుండె నాయెను. దానిని గనుఁగొని మధురనితో ఇట్లంటిని : ‘అహంకారమునకు మూల మేది? జ్ఞానమా, అజ్ఞానమా? బ్రహ్మజ్ఞాని యైనవానికి, ‘నేను పండితుఁడను, నేను జ్ఞానిని, నేను ధనవంతుఁడను’ అనునట్టి అహంకారము ఉండఁగలదా?’ దేవేంద్రునితో ప్రసంగించుచుండఁగా, నిజముగా ఎవ గెట్టివాగో కనుఁగొనుగల విచిత్రమైన

¹ బ్రాహ్మసామాజిక సమావేశమునుగూర్చి డొకప్పుడు, “బ్రాహ్మసభయా, లేక (బ్రాహ్మ) శోజమున నియమితమైన ఉపాసన జరుగుచుండునా కాని యంగు మనుగవలయును” అని పలికెన (Ramakrishna, p. 947.)

మనఃస్థితి అకస్మాత్తుగా నన్ను ఆవేశించినది. ఆ మనఃస్థితిలో మహాపండితులు సైతము, వివేకవైరాగ్యరహితులైనయెడల, నాకంటికి గడ్డిపరకలవలె గనబడుదురు....లోలోన నాకు నవ్వు పొంగిపొరలుచుండెను. దేవేంద్రుని యందు యోగము, భోగము రెండును గూడ కనబడెను. అతనికి చాలమంది పిల్లలుండిరి. జాని యొరుండియు సర్వదా సంసారనిమగ్నుడై యుండవలసినవాఁడాయెను. 'నీవు కలియుగజనకుడవు' అంటిని. 'ఇహపరములను రెంటిని జతపఱచి తన పరిపూర్ణక్షీరకలశమునుండి యాతఁడు పాలను గ్రోలెను.' 'నీవు సంసారమం దుండి మనస్సును భగవంతునియందు నిలిపి యుంతు వని విని నిన్ను జూడవచ్చినాను. భగవద్విషయ మేమైనను విని పింపు' మంటిని. అంత నతఁడు వేదములనుండి కొలఁదిగా వినిపించి యిట్లనెను : 'ఈ జగత్తు వేయికొమ్మల దీపపు సెమ్మెనంటిది. ఇంగుఁ గల ప్రతిజీవియు ఆం దొక దీపము.' పంచవటియందు ధ్యానించుచుండఁగా, సరిగా ఇట్టి దృశ్యమునే ఒకప్పుడు చూచియుంటిని. ఆ నా దర్శనముతో అతని వాక్కులు ఏకీభవించుట చూచి యాతఁడు చాల గొప్పవాఁడైయుండవలయునని యూహించి, యా వాక్కులను వ్యాఖ్యానింపు మంటిని. అంత నతఁడు, 'ఈ జగత్తత్త్వము నెవరు తెలిసికోఁగలరు?—తన మహిమను ప్రకాశిత మొనర్చుటకై భగవంతుఁడు మానవుని సృజించెను. దీపపు సెమ్మెలో దీపములు లేనిచో అంతా అంధకారమైపోవును; సెమ్మెకూడా కనబడదు గదా?' యనెను. మేము చాలనేపు సంభాషించితిమి. అతఁడును సంతసించి తమ సమాజవారి కోత్సవమునకు నన్ను ఆహ్వానింప నే నిట్లంటిని : 'అది ఈశ్వరేచ్ఛాధీనము. నా స్థితి చూచుచుంటివికదా! ఈశ్వరుఁడు నన్ను ఎపుడు ఏస్థితిలో నుంచుకో వానికే యెఱుక.' అందు కాతఁడు, 'కాదు మీరు రాక తప్పదు. కాని దోవతి ధరించి, ఉత్తరీయము కప్పుకొని రాఁగొరెదను. మీ దుస్తులు చిందఱవందఱగా నుండుట చూచి యెవరైనను ఏమైనను ఆశ్చర్యపడవలెననిన, నాకు కష్టముగా నుండును' అనెను. అందులకు, 'అది నావ' నేను బాబును (లౌకిక వేషధారి నని భావము) కాఁజాల' నంటిని. 'అవును, మఘురుఁడును, అందఱును పక్కున నవ్విరి. ఆ ఉత్సవ ధరించి రానియెడల, అసభ్యముగా నుండునని చేంద్రునియొద్దనుండి మఱునాఁడు మఘురునకు

శ్రీరామకృష్ణున కింతవఱకు విశేషముగా యతులతోడను, సనాతనపండితులతోడను గల్గుచుండిన సమావేశములవలన నాతని దివ్యాశయములును, ఉపదేశములును సనాతనమతధర్మావలంబుల—పూర్వాచారపరాయణుల—నడుమ విశేషముగా వ్యాప్తి నొందసాగెను. ఆంగ్లభాషావేత్తలు, ఆధునిక భావపూరితులు, సంఘసంస్కరణప్రవృత్తులు, అందు ముఖ్యముగా బ్రాహ్మసామాజికులును అగువారితో నాతనికి సుపరిచయము గల్గుటకును, వారిపై నాతని ప్రభావము ప్రసరించుటకును బ్రాహ్మసమాజనాయకుఁడు, సుప్రసిద్ధ ప్రచారకుఁడును నగు శ్రీకేశవచంద్రసేను నాతఁడు కలసికొనుటయే ప్రారంభమని చెప్పవచ్చును. విద్యాధికుఁడును, గంభీరవక్తయు, దేవేంద్రనాథమహాశయునకు కుడిభుజమునై యుండిన కేశవచంద్రసేను అచిరకాలముననే 'ఆదిబ్రాహ్మసమాజ'మందలి పురోగమనశాఖకు నాయకుఁడై 'భారతవర్షీయ బ్రాహ్మసమాజము'ను స్థాపించెను.

1875-న సం॥న మార్చి నెలలో నొకనాఁడు శ్రీరామకృష్ణుఁడు హృదయునితో బయలుదేటి, (యాసమయమున దక్షిణేశ్వరసమీపమున నివసించుచుండిన) కేశవచంద్రసేనుని గలసికొని, "మీరు భగవంతుని సందర్శించితిరట. కావున దానినిగూర్చి వినుటకై మీయొద్దకు వచ్చితి" ననెను. అనంతర మాతఁడు భక్తిపరవశుఁడై యొక కాళీకీర్తన పాడి సమాధిస్థితుఁడయ్యెను. అట్టిస్థితుల నెఱుఁగి కేశవునకును నాతని యనుచరులకును అది యొక విశేషముగాఁ దోఁపలేదు, కాని హృదయుఁడు శ్రీరామకృష్ణుని చెవిలో ఓంకారము

నుచ్చరించుచు బాహ్యప్రజ్ఞ కలిగించుట వారలకు ఆశ్చర్య
జనక మయ్యెను. శ్రీరామకృష్ణుని వదనము దివ్య తేజముతో
విరాజిల్లుచుండ, నందుండి గంగాప్రవాహమువలె అనర్గళమైన
దివ్యవాణి వెలువడి యెల్లరను సమ్మోహితుల నొనర్చెను.
అనంతకల్యాణగుణపరిపూర్ణుఁడు, అద్వితీయుఁడు నగు భగ
వంతుఁడే నానావిధములుగా భాసించుచున్నాఁడని తెలుపుచు,
నాతఁడు మనోహరమైన యుదాహరణములతో భగవ
త్తత్త్వమునుగూర్చి సహజసరళరీతి నిట్లు ప్రసంగింపసాగెను:

“కొందఱు గ్రుడ్డివాండ్రు ఒక జంతువుకడకు వచ్చుట తటస్థించెను.
వారి కొకఁడు అది యేమి గని చెప్పి, యది యెట్లు తోచుచున్నదో
తెలుపుఁడనెను. అంతట వారిలో నొకఁడు దాని కౌలు తడవి, ‘ఏనుఁగు
సంభమువలె నుండు’ ననెను. రెండవవాఁడు దాని చెవి తడవి, ‘ఏనుఁగు
చేటవలె నుండు’ నని చెప్పెను. ఇట్లే దాని తొండమును, లేదా, కడుపును
తాఁకిన వారు వివిధాభిప్రాయములను వెలిపుచ్చిరి. భగవద్విషయముకూడ
నిట్టిదే. ప్రతివాఁడును (పరిమితమైన తన) అనుభవము ననుసరించి భగవ
త్తత్త్వమును గూర్చి భావించుచుండును....”

అత్యంతము పరిమితమైన తన బుద్ధిచే, అనుభవముచే
మానవుఁడు అపరిమితము, అవాఙ్మనసగోచరము నగు
భగవత్తత్త్వమును నిరూపింపఁ బూనుట పంచదారగుట్ట
నంతయుఁ దననోటఁ గఱచుకొనిపోనెంచిన చీమ యత్నము
వంటిదని—అంతటి పరిహాసాస్పద మని—శ్రీరామకృష్ణుఁడు
తెలిపెను. భగవత్కృపనలననే భగవత్సాక్షాత్కారము
లభించు నని పక్కాణించెను. ఆ వాగ్వైఖరి చే నాతఁడు
భగవత్సాక్షాత్కారము నొందిన మహనీయుఁడని భాసింప,
బ్రాహ్మసమాజాచార్యశ్రేణుఁ డగు కేశవచంద్రుఁడు

ని శ్చేష్టుడై యా సిద్ధపురుషునిముందు పసిబాలునిగాఁ దన్ను భావించుకొని, యఖండగౌరవముతో నాతని హక్కుల నాలకింపసాగెను. ప్రసంగము తుదిని శ్రీరామకృష్ణుడు కేశవునితో, “నీ తోఁక ఊడినది” అని పలికెను. శ్రోతల కీమాటలు బోధపడలేదని గ్రహించి యాతఁ డిట్లు విశదీకరించెను : “కప్పపిల్లలను జూచితిరికదా? తోఁక యున్నంత వఱకు అవి నీటనే నివసింపవలసియుండును; కాని యది యూడినపిమ్మట నవి నీటను, నేలమీఁదనుగూడ నివసింపఁ గలవు. ఇట్లే అజ్ఞాన మను వాల మున్నంతవఱకు మానవుడు లోకమును గుంటయందుమాత్రమే మనఁగలుగుచున్నాఁడు. కాని యీ తోఁక యూడినపిదపఁ దన చిత్తానుసారము లోకమునను భగవంతునియందునుగూడ నెలకొనియుండఁ గల్గును. కేశవా, ఇపుడు నీమనస్సు అట్టి స్థితిలో నున్నది. నీవు లోకమునను మనఁగలవు, దివ్యానందానుభవమును బొందఁగలవు.” కొంత సేపటికి నెలవు గైకొని శ్రీరామ కృష్ణుడు దక్షిణేశ్వరమునకు మఱలెను.

శ్రీరామకృష్ణునియెడ కేశవుడు గాఢాసక్తచిత్తుడయ్యెను. ఐనను, ఆ మహాపురుషునిగూర్చి సవిమర్శముగాఁ దెలిసికొనఁగోరి యాతనిఁ బరిశీలించి తనకుఁ దెలుపుటకై కేశవుడు తన యనుచరులను గొందఱను దక్షిణేశ్వరమునకుఁ బంపెను. క్రమముగా నిరువురకును ఆప్తత పెంపొంద, కేశవుడు తఱచు శ్రీరామకృష్ణుని సంవర్ణించుచు దిన్వ ప్రసంగానందలాభము నందసాగెను. శ్రీరామకృష్ణుడును ఒక్కొక్కప్పుడు కలకత్తా వెడలి కేశవునిఁ గలసికొనును.

గ్రాహ్యసమాజవార్షికోత్సవసందర్భములలోఁ దన యనుచరులతో కేశవుఁడు దక్షిణేశ్వరము వచ్చుటయో, సమాజమునకు శ్రీరామకృష్ణుని రావించుకొనుటయో జరుగుచుండెడిది. భక్తశిష్యబృందముతో నాతఁడు ప్రత్యేకమైన స్త్రీమధులో శ్రీరామకృష్ణుని సన్నిధికి వచ్చి యాతనిఁ దోడ్కొని వెడలి పావనగంగానదిపై ఆ సరసుపావనవాగమృతానందతరంగములలో నోలలాడిన సమయములనేకములు కలవు. శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యబోధనలను గ్రాహ్యసమాజమందిరములనుండి తన ప్రబోధోపన్యాసమూలముననేకాక, ఆంగ్లమునను పంగభాషయందును గల వివిధవార్తాపత్రికలలోఁ దన రచనలమూలమునను కేశవచంద్రుఁడు వ్యాప్తిచేయసాగెను. ఆ మహనీయసాన్నిధ్యమున మహోన్నతవేదాంతమతతత్త్వములనుగూర్చి క్రమక్రమముగా గ్రహించుచు, తదనుభూతికై వలయు సాధనల నాతఁడు అవలంబింపసాగెను.

“ఎంతకాలము మీ రీవిధముగా దాగియుండురు? క్రమముగా జనులు తండ్రిోపతండములుగా మీసన్నిధికి వత్తురు” అని కేశవుఁ డొకప్పుడు పలుక, శ్రీరామకృష్ణుఁడు, “ఏమనుచుంటివి?...ప్రతివాని పాదఘాతికి ఘాతిని నేను. ఎవ్వరై నను ఇ చ టి కిఁ దమ దయావిశేషమున వచ్చుచో వత్తురుగాక!” అని బదులుచెప్పెను! మఱియొకప్పుడొతఁడు కేశవునితో నిట్లు పలికెను : “మీ పత్రికలో నన్నుగూర్చి యెందుకు వ్రాయుదువు? పుస్తకాలలోను, వార్తాపత్రికలలోను వ్రాయుటవలన నీ వెవ్వరిని ఘనునిఁ జేయఁజాలవు.... నేఁడు నిన్ను పొగడిన నాలుక రేపు నిన్ను తెగడును. నాకు పేరు

ప్రతిష్ఠలు అక్కఱలేదు. సదా అధమాధముఁడనై యుందును గాక.” ఇట్టి నిరహంకారము—ఇట్టి వినయము—మహోదారశీలసౌరభముకదా! “శ్రీరామకృష్ణుఁ డెల్లరను తన సమస్కారాయుధముచే (వినయముచే) జయించెను” అని గిరీశ చంద్రఘోష్—శ్రీరామకృష్ణుని గృహస్థశిష్యులలో ప్రధానగణ్యుఁడు—వచించును. తన్ను సందర్శింప వచ్చు వారలకు శ్రీరామకృష్ణుఁడు తఱచు ముందు తానే నమస్కరించుననుట టఱుండ, చిన్నబిడ్డలు తనకుఁ బ్రణమిల్లినను, అందులకు ప్రతిగా ఫాలముతో నేలను దాకి వారికి ప్రణామ మొనర్చును. భక్తులతోఁగూడి భగవద్భజన, లేదా, సంకీర్తన చేయునపుడు తుది నాతఁడు, ‘భాగవత-భక్త-భగవాన్!’ అని పలుకుచు, ఆ భక్తబృందమునకు సాష్టాంగ వందన మొనర్చును. అట్టియెడ నాతఁ డొకప్పు డిట్లు వచించెను : “జ్ఞానుల పాదములకు ప్రణామములు; భక్తుల పాదములకు ప్రణామములు; సాకారవాదులగునట్టియు నిరాకారవాదులగు నట్టియు భక్తుల చరణములకు నా ప్రణామములు; ప్రాచీన బ్రహ్మజ్ఞానుల చరణములకు నా ప్రణామములు; నవీన బ్రహ్మజ్ఞానుల కౌతఁడు నా ప్రణామములు. వీవనతో విసరిన దాసానుదా కు నా

తెన్ని

చున్నాను—లేశమును అహంభావము పొందను” అని తెలిపెను. మాటియొకప్పు డాతఁడు, “నా కేమియుఁ దెలియ దన్నసంగతి తెలియును” అని పలికెను. ‘గురువు’, ‘గాఢా’ (అనఁగా తండ్రి), ‘కర్త’ యను పలుకులు తన్ను ములుకుల వలె గ్రుచ్చుకొనుననియు, జగత్తునఁ దన శిష్యుఁ డెవ్వఁడును లేడనియు, ఎల్లరకును దానే శిష్యుఁడ ననియు నింకొకప్పుడు వచించెను. కాళికాలయవనమున నొకప్పు డాతఁడు నడచు చుండ, నొకానొకఁ డాతనిని సామాన్యుడైన తోటమాలి యనుకొని, “ఓయీ, అది గో, ఆ పువ్వులను నాకుఁ గోసియిమ్ము” అనఁగా, పల్లెత్తుమాట యైనను అనక, అట్లే గోసియిచ్చి చల్లఁగా అటనుండి వెడలిన నిగర్వచూడఁమణి యా జగద్గురువ రేణ్యుఁడు. వినయాదిసుగుణప్రబోధకమైన నైతికధార్మికశిక్షణము నేటి పాఠశాలలలోను, కళాశాలల లోను వెనుకఁబడియుండు పెంతయు శోచనీయము.

శ్రీరామకృష్ణునియెడ కేశవచంద్రుని గౌరవము క్రమముగా విశేషభక్తిభావముగాఁ బరిణమింప, నొకనాఁ డతనిఁ దన ధ్యానపుగదికిఁ దోడ్కొనివెడలి యాతఁడు బూజించెను.

సుతములును భక్తులును

విశ్వజనీషు

కు

యను

క్రియ

మాత్ర మనఁదగియుండ, ప్రతివ్యక్తిని స్వధర్మమును, లేదా, స్వీయమానసిక సంస్కారానుగత మగు మతమును మనః పూర్వకముగా అవలంబింపనిచ్చుటయే శ్రీరామకృష్ణుని యాశయ మని చెప్పనొప్పును.

బ్రాహ్మసమాజమందలి సవవిధానసభ్యులు, సాధారణ బ్రాహ్మసమాజసభ్యులు నను నిరుశాఖలవారును తమలోఁ దాము స్పర్థలచే, స్వపక్షదురభిమానముచే, బద్ధులు గాక యావచ్చక్తితో భగవదన్వేషణచేయఁగల్గుటకై అట్టి యవ రోధములను శ్రీరామకృష్ణుఁడు తొలఁగింపఁబూనెను.

శ్రీరామకృష్ణుని సంస్కరమువల్లన బ్రాహ్మసమాజము విశేషలాభము సందెను. భగవద్భావమును తదీయ సభ్యులకుఁ గల్గించిన దాతఁడే. భగవద్భావమును, భగవ దుపాసనమునుగూర్చి కేశవచంద్రునకును తీతని యనుచరుల కును ఒకనాఁ డాతఁ డిట్లు ఉద్బోధించెను :

“భగవానుని వైభవమునుగూర్చియు శక్తులనుగూర్చియు గొరంతగా స్తోత్రములు చేయుచుండురేల? తండ్రికడ నున్న కుమారుడు, ‘మా నాయన కిన్ని యిండ్లు, వాకిండ్లు నున్నవి; ఇన్ని గుఱ్ఱము లున్నవి, ఇన్ని యావు లున్నవి, ఇన్ని తోట లున్నవి’ అని తలపోయునా? లేక తండ్రి త న్నెంత మక్కువతోఁ జూచునో తలపోయునా? తండ్రి తన బిడ్డలకు ఆన్నవస్త్రము లిచ్చి పోషించి వారిని సుఖపెట్టుట ఆబ్బరమా? మన మందఱము భగవానుని బిడ్డలము కామా? మన యోగక్షేమముల నాతఁడు ప్రేమతో వహించుటలో ఆశ్చర్య మేమున్నది? కావున నిజమైన భగవద్భక్తుఁడు వాని వైభవమునుగూర్చి చింతించుటకు బదులు వానితో సన్నిహితసంబంధము నేర్పఱుచుకొని వానిని తనవానినిగా నొనర్చుకొనును; తన ముగ్ధు చెల్లింపుమని పట్టుపట్టును; ‘భగవంతుఁడు నావాఁడు’ అని గర్వింపును; ‘నాకు నీవు సాక్షాత్కరింపక తప్పదు’ అని నిర్బంధించును.

వాని వైభవమునుగూర్చి—విభూతులనుగూర్చి—మీ రంతగా చింతించు చున్నపక్షమున వానిని మీరు సన్నిహితునిగా—ఆపునిగా—భావింపఁ జాలరు; వానిని నిర్బంధింపఁజాలరు. అపుడు భగవంతుని మహిమాతీశయ మునుగూర్చి ‘ఆతఁ డెంత అతీతుఁడో’ యని భయభ్రాంతు లగుదురు. ఆతఁ డింక సన్నిహితుఁ డెట్లగును? భగవంతుని మీరు అత్యంతసన్నిహితునిగా, పరమాపునిగా భావింపవలయును. అపుడే మీరు వానిని సాక్షాత్కరించు కొనఁగల్గుదును.”

భగవంతునిగూర్చి బ్రాహ్మసామాజికుల భావము శ్రీరామకృష్ణుని బోధలవలన విశేషవైశాల్యము నొందెను. ఆతఁడు వారి కిట్లు ఉపదేశించువాఁడు : “భగవంతునిగూర్చి తాను సర్వము గ్రహించితి నని యెవ్వరును వానికి పరిమితి కల్పింపఁజాలరు. సాకారుఁ డాతఁడే, నిరాకారుఁడును ఆతఁడే. సర్వాతీతుఁ డగు హతఁ డింకను ఎట్టివాఁడో యెవరికిఁ దెలియును!” భగవంతుఁడు సాకారుఁడై యుండుట అసంభవ మనియు, విగ్రహమూలమునఁగాని, ప్రతీకమూలమునఁగాని వాని నర్చింపట దోషమనియు, పాపమనియుఁ దలఁచువారి కాతఁ డిట్లు బోధించును : “నీటికి ఆకారము లేదు, నిజమే; కాని మంచుగడ్డగా గట్టిపడినప్పుడు ఆకార మేర్పడుచున్నది కదా? ఇట్లే నిరాకారసచ్చిదానందబ్రహ్మమును ఉపాసకుని భక్తిఫలితముగా వివిధరూపములను దాల్చు చుండును. బొమ్మసీతాఫలము నిజమైన సీతాఫలము నెట్లు తోఁపించునో, లేదా, ఛానూపటము ఒకనికి గతించిన తన తండ్రి నెట్లు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చునో, అట్లే విగ్రహాదిచిహ్నములును యథార్థ భగవత్స్వరూపసాక్షాత్కారమునకుఁ దోడ్పడును.”

‘ఉత్త బొమ్మలకొలుపు’ అనియు, తాళ్లను అప్పలను

బూజించుట యనియుఁ దాము నిరసించుచుండిన విగ్రహ రాధనమున విశేషార్థము కలదని బ్రాహ్మమతస్థులు గ్రహింప సాగిరి. దేవీమూర్తిపూజవలన అఖండసాక్షాత్కారమును బడసి లోకపూజ్యుడై కేశవచంద్రాదిబ్రాహ్మమతాచార్యులకు సైతము ప్రబోధకుడైన శ్రీరామకృష్ణుడే విగ్రహ రాధనప్రయోజనమునకు ప్రత్యక్షనివర్తనభూతుఁడు కదా!

కేశవచంద్రసేనుని సహచరుఁ డగు ప్రతాపచంద్ర మజుందారు *The Theistic Quarterly Review* అను పత్రికలో శ్రీరామకృష్ణుని సర్వతోముఖానుభూతినిగూర్చి అత్యంతహృదయంగమముగ నిట్లు చాటును :

“ఆయన మత మేమి? సనాతనహిందూమతము; కాని యది విచిత్రమైన, అపురూపమైన, హిందూమతము. రామకృష్ణపరమహంస యే ప్రత్యేకహిందూదేవతారాధకుఁడును గాఁడు. ఆయన శైవుఁడు కాఁడు, శాక్తేయుఁడు కాఁడు, వైష్ణవుఁడు కాఁడు, వేదాంతి కాఁడు. ఐనను ఈ సర్వమును ఆతఁడే. శివారాధకుఁడు, కాళీకారాధకుఁడు, రామారాధకుఁడు, కృష్ణారాధకుఁడు నాతఁడే, తోడ్తోడనే వేదాంతసిద్ధాంతముల నాతఁడు సుస్థిరవిశ్వాసముతో సమర్థించును.... విగ్రహారాధకుఁడయ్యు, అఖండసచ్చిదానందస్వరూపమని తాను వచించునట్టి నిరాకార-అద్వితీయ-అనంతపరిపూర్ణ-భగవత్త్వమును అఖండభక్తివిశ్వాసములతో ధ్యానించును. ఆయనకు ఈ దేవతలలో ప్రతి యొక్కరును అఖండజ్ఞానానందమయము, నిత్యము, నిర్వికారము నగు పరబ్రహ్మముతో జీవాత్మకుఁ గల పరమసంబంధమును బ్రకాశింపజేయు నొక మహాశక్తికి మూర్తీ భావము... అనిర్వచనీయము, నిర్వికారము నగు అఖండసచ్చిదానంద సాగరమునకు ఈయవతారములు కేవలము వివిధశక్తులనియు లీలాస్వరూపములనియు ఆయన వచించును.... భగవదనుగ్రహమున ఆయన సజీవుడై మాకు ప్రాప్యుడై యున్నంతవఱకు సంతోషపూర్వకముగా ఆయన

పాదసన్నిధిని గూర్చుండి పవిత్రతను, పారమార్థికతను, భగవద్భక్తిప్రభుత్వ తనుగూర్చి యాయన దివ్యబోధలను బడయుచుందుము.”

ప్రతాపచంద్రుడే మఱియొక వ్యాసమున నిట్లు ప్రకటించెను: “సర్వజీవులను నిత్యనిర్ణద్రప్రేమతోఁ బోషించు భగవానుని జగన్మాతృత్వమునుగూర్చి తన సుదృఢభావములచే, శిశుస్వభావవినిర్మలమైన తనభక్తిచే ఆయన దానిని (జగన్మాతృభావమును) మా మనస్సునకు అద్భుతముగా విశదపఱచెను. పురాణవర్ణిత దేవతల రూపమున—ముప్పది మూఁడుకోట్ల పౌరాణిక భారతవర్షీయ దేవతల రూపమున—ఆరాధింపఁబడు భగవదనంతకల్యాణగుణములను ఆయన సాంగత్యప్రభావమున మునుపటికంటె బాగుగా గ్రహింపఁగల్గితిమి.” బ్రాహ్మమతస్థుల ఆధ్యాత్మికదృక్పథమును శ్రీరామకృష్ణుఁ డెట్లు పరివర్తన మొందించెనో దీనివలన స్పష్టమగుచున్నది కదా?

శ్రీరామకృష్ణుని లోకోత్తరవ్యక్తిత్వమూర్తిమత్త్వములచే ఆకర్షింపఁబడిన బ్రాహ్మసమాజనాయకులలో మఱియొక ప్రసిద్ధపురుషుఁడు పండిత విజయకృష్ణ గోస్వామి. తొలుత కేశవచంద్రు ననుసరించుచుండిన యీ తండ్రి అభిప్రాయభేదముచే విడివడి, తన సత్యాన్వేషణము రగుల్చిన శ్రీరామకృష్ణుని సాన్నిధ్యము నొందునప్పటికే భగవత్సాక్షాత్కారమునకై సరితపించుచుండెను. దక్షిణేశ్వరమునను, బ్రాహ్మసామాజిక గృహములందును అనేక పర్యాయములు శ్రీరామకృష్ణునితో స్వయముగా తన్మయనృత్యము సల్పిన ధన్యుఁ డీతఁడు. విజయకృష్ణుని స్థూలకాయము నెంచి

శ్రీరామకృష్ణుడు డొకప్పుడు, “విజయునకు ఈ రోజులలో సంకీర్తన మనిన, అమితప్రీతి; కాని యీతఁడు (మిద్దెపై) స్మృత్యము చేయుచో, మిద్దె యంతయు గభాఃన కూలిపోవు నేమోయని నా భయము!” అని యాప్యాయముతోఁ బరిహసించెను. శ్రీరామకృష్ణసాన్నిధ్యసదుపదేశముల నొందుచు, విశేష శ్రద్ధాభక్తులతో సాధనల నొనర్చుచు, విజయకృష్ణుడు వివిధ దివ్యానుభవముల నొందసాగెను. బ్రాహ్మమతాభిప్రాయముల ననుసరించి యింతకుముందుఁ దాను మూఢవిశ్వాసముగాఁ బరిగణించుచుండిన దేవతాస్వరూపములలో నవ్మక మీతనికి మరలఁ గుదిరెను. శ్రీరామకృష్ణునుండి యొక్కొక్కప్పుడు వందలకొలఁది మైళ్లదూరమున నున్నను, తదీయదిర్భన స్పర్శనభాగ్యము ఈ మహనీయునకు లభించుచుండెడిదట.

బ్రాహ్మమతాచార్యులలో మఱియొక విఖ్యాతపురుషుఁ డగు పండిత శివనాథశాస్త్రి శ్రీరామకృష్ణుని పరిచయము నొంది, అపురూపమైన యీతని కామకాంచనత్యాగమునకు విస్మితుఁ డయ్యెను. “జిజ్ఞాసువులగు ప్రేక్షకులచే పరిశోధనార్థము ఆయన చేతిలో నాణెములుంచఁబడిన సమయములలో నే నచట నుంటిని. అప్పుడు పరమహంస తనకు అలవాటైయున్న యొకానొక సమాధిస్థితి నొంది, యవితీసివేయఁబడినపిమ్మటఁ గాని బ్రాహ్మస్మృతి నొందకుండు వాఁడు” అని యీతఁడు వ్రాసియున్నాఁడు. ఏమైనను శ్రీరామకృష్ణు నఖండకామకాంచనత్యాగతత్త్వము ఆతనికి మ్రింగుడుపడకుండెను. శివనాథునితో ఒకానొక సంభాషణమున, శ్రీరామకృష్ణుడు నవ్వుచు, “నీకు వేళ యైనది;

ఆలస్య మగునేమో జాగ్రత్త! లేకున్న మీ ఆవిడ నిన్ను గదిలోనికి రాసీయదు!" అని వేళాకోళము చేసెనట! శ్రీరామకృష్ణుని సమాధిస్థితులు నాడీదౌర్బల్యసంజనితమైన మూర్ఛానష్ట లనియు, శ్రీచైతన్యఁడు, మహమ్మదు మున్నగు మహనీయులును మహాభక్తులును పొందుచుండినవి సైత మిట్టివే యనియు శివనాథు సభిప్రాయము. ఇది యిట్లుండ, శ్రీరామకృష్ణునితోడి విశేషసంసర్గమువలన గ్రాహ్యసామాజికలకు ఆధ్యాత్మిక భావవిప్లవము సంభవించునేమో యనియు, తన్మూలమున గ్రాహ్యసమాజమే అంతరించునేమో యనియు తుద కౌతఁడు భయపడినట్లు కాన్పించును. శ్రీరామకృష్ణుఁడు శివనాథుని యభిప్రాయములను గూర్చి విని, యొకనాఁడతనితో నిట్లు పలికెను: "సరేకాని శివనాథా! నా సమాధి ఒకరోగ మనియు, అందుచే ఆసమయమున బాహ్యస్మృతి కోల్పోవుచుండుననియు నీవు చెప్పుచున్నట్లు వినుచున్నాను. అహర్నిశము నీవు నానావిధతాకికవిషయములనుగుఱిచియుఁ జింతించుచున్నను, సుస్థిరమతిమంతుఁడ ననుకొనుచున్న నీకు, దేని దివ్యతేజముచే సర్వము భాసించుచున్నదో, అట్టి యనంతచిత్స్వరూపమును ధ్యానించు నేను మతిభ్రష్టుఁడనుగాఁ దోచుచుంటినా?! సెబాస్! ఏమి యుక్తి వాదము!" శివనాథుఁడు మాఱుమాటాడక ఊరకుండెను.

శివనాథుఁడనిన శ్రీరామకృష్ణునకు అఖండప్రేమ. తన్నాతఁడు ఆలింగనమునర్చుకొనువాఁడని శివనాథుఁడే వ్రాసియున్నాఁడు. శివనాథుని సత్యకాంక్షయే, తత్వజిజ్ఞాసయే, యిందులకు కారణమని చెప్పనొప్పును.

శ్రీరామకృష్ణ సాంగత్యలాభము నొందిన మఱియొక ప్రసిద్ధబ్రాహ్మమతాచార్యుఁడు చిరంజీవిశిర్మ యను ప్రచ్ఛన్న నామమునఁ బరఁగిన త్రైలోక్యనాథ సాన్న్యాస్. ప్రసిద్ధ గాయకుఁడు, కీర్తనరచయితయు నగు నీతఁడు శ్రీరామకృష్ణని అతీంద్రియస్థితులను తఱచు సందర్శించుచు, దివ్యావేశపూరి తుండై వెలువరించిన భక్తికీర్తనలను గేయములను స్వయముగా నాతని మోహన నొంది వేలకొలది వంగదేశీయ హృదయములను నేటికిని స్పృశించుచున్నవి.

త్రైలోక్యనాథునితో నొకానొక సందర్భమున శ్రీ రామకృష్ణుఁ డొసరించిన యీ క్రింది ప్రసంగ మెంతయు గమనింపఁదగియున్నది :

“...ఏమేమి! మొదట ధనసంచయము, పిమ్మట భగవంతుఁడనా! దానమును దయాదాక్షిణ్యములనుగూర్చియూ జెప్పుచున్నావు? కూతుల పెండ్లిండ్లకై వేనవేలరూపాయలు ఖర్చుపెట్టుచుండును, గాని, పొరుగు వాఁడు కుటుంబసహితముగా పస్తుపడియున్నను, పట్టెడన్నము పెట్టుటకై వేయిసార్లు ఆలోచించి తటపటాయించుచుండును! ఇరుగుపొరుగువాగు తినఁ దిండి లేక పస్తుపడియుండఁగా, ‘కానీ, ఆ నిర్భాగ్యులు చచ్చినను, బ్రతికినను నా కేమి?—నేను, నా కుటుంబమును హాయిగా నుండఁటయే నాకుఁ గావలసినది’ అని వారనుకొనుచుండురు. ‘చిన్న నా పొట్టకు శ్రీరామరక్ష!’ సర్వభూతదయనుగూర్చి నోటఁ జెప్పుచుండురు!

“నరుఁడు సంసారమున నున్నను పారమార్థికుఁడై యుండవచ్చును. కాని యట్టివాఁడు మొదట జ్ఞానప్రాప్తి నొందియుండవలయును. తొలుత భగవత్సాక్షాత్కారము నొందియుండవలయును. అపు డాతఁడు కళంక సాగరమున నీడులాడినను కళంకితుఁడు గాకుండును. భగవత్సందర్శనము నొందిన పిమ్మట నరుఁడు సంసారమున బరదలో చేపవలె (లేదా, మట్టిలో కుమ్మరపురుగువలె) లిప్తుఁడు గాకుండ మెలఁగఁగలుగును.”

బ్రాహ్మసమాజాధ్యాత్మిక భావ వికాసస్థితిగతులను

గూర్చి కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణుని శిష్యులు కొందఱు ప్రతాపచంద్రునిఁ బ్రశ్నింప నాతఁ డిట్లు సమాధానించెను :
 “ఆయనను (అనఁగా శ్రీరామకృష్ణుని) జూచుటకుముందు ధర్మ మనఁగా, పరమార్థ మనఁగా, నెట్టిదో గ్రహించితిమా? కేవలము ప్రాతిపదికస్థితిలో ప్రాచులాడుచుంటిమి. ఆయన సందర్శనలాభము నందినపిమ్మటనే నిజమైన పారమార్థిక జీవన మనఁగా నెట్టిదో మాకు బోధపడినది.”

ప్రతాపచంద్రమహాశయుని వినయ పూర్వక మైన యిగా ప్రకటనము బ్రాహ్మసమాజముపై శ్రీరామకృష్ణుని ప్రభావమునకు ప్రబలనిదర్శనము కదా?

వంగ దేశమున ఆధునికవిద్యానంతలగు యువకుల మనోభావములను, ధోరణులను గ్రహించుటకేకాక, కాల క్రమమునఁ దన సందేశవ్యాపనమునకు ప్రధానసాధనభూతులైన మహాత్మాగు లా జనసంఘమునుండి వెలువడుటకును బ్రాహ్మసమాజసభ్యులతోడి సంసర్గము శ్రీరామకృష్ణునకు విశేషముగా నుపకరించెను. లోకమున వికాసనంతనుగు నే యుద్యమమున నైనను ముందంజ వేయు విద్యానంతలగు నడిమితరగతిజనులతో పరిచయము నొందుటకు యుగధర్మ ప్రవర్తకుఁ డగు శ్రీరామకృష్ణున కిదియే ప్రారంభము. విద్యుద్దీపకాంతులతో మిర్చిట్లు గొల్పుచు, వివిధయంత్ర యానవేగముతో దూరభారములను తృణీకరింపఁ జేయుచు, వార్తాపత్రికాదిప్రచురణలతో పులకలు గల్గించుచు, చలన చిత్రచాతుర్యముతో సమ్మోహితులను జేయుచు, పురాణ వర్ణితస్వర్గసుఖములను బెక్కింటిని స్వయముగా భూతలమునకు

దింపి, లోకులకు లోకాంతరచింత యనుదానిని దొలగించి, తాకికచింతను అన్భుతరీతిని రేకెత్తింపఁజాలు పాశ్చాత్య నాగరికతావిజ్ఞానములు సనాతనఋషీశ్వరసంతతి యగు భారతీయుల మానసమును సైతము ఎట్లు వశమొనర్చుకొన సాగెనో గ్రహించుటకు శ్రీరామకృష్ణునకు—పల్లెటూరి వాతావరణమునఁ బుట్టిపెరిగి, పిమ్మటఁ దన యపూర్వసాధ నానుభవములలో నిమగ్నుఁడై యుండిన యాతనికి—ఇంత వఱకు అవకాశము లేకపోయెను. కామకాంచనత్యాగ మెన్వని యాధ్యాత్మికజీవితమునకు హృదయస్పందనమో, ఆత్మవశీకరణ మెన్వనికి అక్షరాభ్యాసమునాఁటినుండియు అభ్యస్తముకాసాగిన విద్యయో, అట్టి యా మహాసీయునకు యోగమును భోగముతో సమన్వయింపఁజూచుట—క్షణిక తుచ్ఛవిషయసుఖములను శాశ్వతబ్రహ్మనందముతో ముడి వెట్టఁజూచుట—పరిహాసాస్పదముగాఁ దోఁచుట సహజము గదా? సనాతనభారతీయవిధానముల ననుసరించియే యాతఁడు పరమపురుషార్థసిద్ధిని బడసెను. ఇంక దేశీయమతధార్మిక స్థితిగతు లపు డెట్లుండెను? భారతీయమహాత్ముల మహోపదేశ ములకంటె పాశ్చాత్యతత్త్వశాస్త్రవేత్తల యభిప్రాయ ములును ఊహలునే దేశీయులకు—అందు ముఖ్యముగా ఆంగ్లవిద్యావంతులకు—విశేషప్రామాణికముగాఁ దోఁచు చుండెను. సనాతన భారతీయధర్మతత్త్వములు శ్రీరామ కృష్ణునియందు ప్రత్యక్షముగా ప్రకాశించుచుండినను, వానిని గ్రహించుట వారికి దుస్సాధ మయ్యెను. యోగమును భోగముతో జతపఱుపఁబూనిన విద్యావంతుల విచిత్రమైన

కలగలుపు భావములను దొలగించు టాతనికిని కష్టసాధ్యముగాఁ దోచెను. కాని యాతఁ డెంతమాత్రము నిర్విణ్ణుఁడుగాక, అక్షీణప్రేమతో బ్రాహ్మసామాజికులకుఁ దన సాధనానుభవములను సర్వము తెలుపుచు, త్యాగావశ్యకత, సాధనదీక్ష, భగవద్విశ్వాసము, నిష్కామకర్మాచరణము, స్వధర్మానుష్ఠానము మున్నగు మహత్తరవిషయములనుగూర్చి తన బోధనసారమును వారి కొసఁగసాగెను. వారల మనస్తత్త్వమును గ్రహించి, తన బోధలలోఁ దమకు ఇచ్చవచ్చినంత వఱకే స్వీకరింపవచ్చు నని స్వేచ్ఛ నొసఁగెను. అప్పటి కది చాలునని యాతని భావము. తన బోధలను పూర్తిగా గ్రహించుటకేకాక, అవలంబించుటకును ఎవ్వరు మహాధైర్యోత్సాహములతో ముందంజ నేయుదురో, అట్టి జగజ్జననీప్రియతమనందనులను గలసికొనుటకై యాతని ఆత్రము ఈ యనుభవానంతరము శతగుణాధిక మయ్యెను.

సంకీర్తనానంద పారవశ్యము : కాంచనాది

విషయ విముఖత్వము

శ్రీశనచంద్రసేనునిఁ గలసికొనిన కొలఁది కాలమునకుఁ బిమ్ముట శ్రీరామకృష్ణుఁడు సర్వజనసమ్మోహనకరమైన శ్రీచైతన్యుని నగరసంకీర్తనమును దర్శింప నభిలషించి, అద్భుత దివ్యదర్శనము నొందెను. భక్తజనమహాసమూహము పంచవటివై పునుండి ఆలయవనప్రధానద్వారముదిశగా నడచుచు, క్రమముగా నృక్షసమూహమువెనుక అదృశ్యమైపోవుచున్నట్లు కాన్పించెను. సవద్వీపచంద్రుఁ డగు శ్రీచైతన్యుఁడు తనకు ఒకవైపున అద్వైతునితోడను, మఱియొకవైపున నిత్యానందునితోడను ఆ మహాసమావేశమధ్యము నుండి అఖండభక్త్యావేశపరవశుఁడై మెల్లఁగాఁ బురోగమించుచుండ, భక్తజనసాగరము సంకీర్తనానందతరంగములతో నుస్పాంగుచుండెను. దివ్యానందోన్మత్తులై, కొందఱు తన్మయ నృత్యము సల్పుచుండ, మఱి కొందఱు ఆనందోద్వేగమున నిశ్చేష్టు లగుచుండిరి. ఈవిధముగా నాలుగు శతాబ్దముల క్రిందటి యా దివ్యప్రేమాన్మత్తదృశ్యము శ్రీరామకృష్ణుని కట్టెదుట మరలఁ బ్రదర్శిత మయ్యెను. ఆ సమావేశమందలి కొన్ని ముఖములు ఆతని మనఃఫలకమున ముద్రితమై నిలువ, కాలక్రమమున నాతఁడు తదీయవృత్తులను తన ముఖ్యశిష్యులలోఁ గొందఱుగా గుర్తించి, వారు తమ పూర్వజన్మమున శ్రీచైతన్యుని సాంగోపాంగకోటితోనివారని విశ్వసించెను.

శ్రీ చైతన్యుని సంకీర్తనదివ్యానందానుభవములను శ్రీరామకృష్ణుడు స్వయముగా అనతికాలముననే పడసెను. అది యిట్లు సంఘటించెను. పై దివ్యదర్శనానంతరము కొన్నాళ్ల కాలము కామాద్భుతమగు కడసారి వెడలెను. అటనుండి పరిసరగ్రామములకు వెడలి యందలి సంకీర్తనము లోఁ బాఁగొనసాగెను. సంకీర్తనసంఘములును, జనసమూహములును ఆతని సంకీర్తనానందస్థముత్తతచే నెట్లు అద్భుతరీతిని ఆకర్షింపఁబడసాగెనో వెల్లయుట కాతని యాక్రీంది వాక్కులే మనకు నిదర్శనములు:

“సిహార్ గ్రామమందలి హృదయు నింటికి వెళ్లియుంటిని. అటనుండి వారు నన్ను శ్యామబజాటునకుఁ దీసికొనిపోయిరి. ఆ గ్రామమునఁ బ్రవేశింపఁ బోవుచు, గౌరాంగభక్తులను గలసికొందునని గ్రహించితిని. ఏమి ఆకర్షణ! అహోరాత్రము ఏమనాళ్లు జనసమూహములు! నిరంతరము నృత్య సంకీర్తనలే. జనులు గోడలపైకిఁ బెట్టపెక్కిగూడ ఎక్కిచూచుచుండిరి. నటవరగోస్వామి యింట నాకును. అచటను ఇదే విధముగా ఆహర్నిశము ఒకే జనసమృద్ధి. ఉదయము రవంత శ్రాంతికే ఒకసాలెయింటికిఁ బాటి పోవువాడను. కాని మనోహరము, తాళములతోను కొలఁది నిమిషములలోనే అచటను జనసమూహము సిద్ధమగును. ‘తాకుటీ, తాకుటీ’ యను నిరంతర మృదంగధ్వని! మనోహరములు జనములు అపరాహ్ణము మాఁడుగంటలకు! ‘దినమునకు ఏడుసార్లు మరణించి మరల అన్ని సార్లును జీవించు నొకఁడు వచ్చె’ ననువార్త నల్లిక్కులను వ్యాపించెను! (ఆ నిరంతరసంకీర్తనపు థాకకు) సామ్యసిలి పడిపోవుదునేమో యని హృదయుఁడు నన్ను ఆ జనసమూహములనుండి యొక పొలమునకు లాగుకొనిపోవును. కాని మరల చీమల బాగువలె జనులు మమ్ము వెంబడించువారు. మరల తాళములు, మృదాలు— ‘తాకుటీ, తాకుటీ!’ ‘మీ గెండు కీవిధముగా మా వెంటఁ బడెదరు? ఇదివఱ కెన్నఁడును మేము సంకీర్తన వినలేదనుకొనుచుంటిరా?’ అని హృదయుఁడు వారిని మందలించును. దూరగ్రామములనుండి జనులు తండ్రిపతండములుగా వచ్చుచు, రాత్రులు కూడ అచటనే యుండిపోవువారు. దివ్యాకర్షణ యన

నేమో నా కచ్చట బోధపడినది. భగవంతుడు భూమిపై నవతరించి జరుపు
లీలలనుండు ఆకర్షణ మోగమాయాప్రభావమునఁ గలుగుచుండును. సమ్మో
హనాస్త్రమునతో యచన్లు దాని కెల్లగును వశీభూతు లైపోవుచుండురు!

“అయూరి గోస్వాములు (వైష్ణవప్రముఖులు) తమకు రావలసిన
కట్నములలో మేము వాటా కోరును మేమోయని నాతో జగడమాడవచ్చిరి.
కాని నే నొకబట్టనైనను, తుద కొకనూలుపోగునైనను తీసికొనుట లేదని
శీఘ్రముగ నే వారు కనుఁగొనిరి! నేను బ్రహ్మజ్ఞాని నని వారితో నెవనో
చెప్పిరి. అందుచే వైష్ణవపండితులు నన్ను బరీక్షింప నెంచి, వారిలో నొక
రిట్లు ప్రశ్నించిరి: ‘ఏతే యితనికి మెడలో తాపశమును నుడుట నామమును
లేవేమి?’ దీనికి వారిలో నే యొకఁడు, ‘కొబ్బరిచెట్టు-ఎండుమట్టలవలె
వానియంత టవియే రాలిపోయినవోయి!’ అని బదులుచెప్పెను.”

జ్ఞానోదయానంతరము సమస్తానుబంధములును తమంతఁ
దామే వీడిపోవుననుట కుదాహరణముగా శ్రీరామకృష్ణుడు
ఈ సామ్యము చెప్పుచు, తా నెక్కడ దీనిని వినెనో, తన
సహజసరళస్వభావమునఁ బేర్కొనుచుండువాఁడు. ఇట్లే
యెవరివలన ఏలేశము గ్రహించినను, దానిని అనకాశము
కలిగినప్పుడు వెల్లడించుట ఆమహనీయుని యలవాటు.

సుమధురకంఠుఁ డగు శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యగానము
వలెనే యాతని సృత్యమును ఎల్లరను సమ్మోహితుల నొనర్చు
చుండెడిది. కాలాంతరమున నొక బ్రాహ్మసామాజికభక్తు
నింట శ్రీరామకృష్ణుని సహజసుందర సృత్యమును కన్నులారఁ
గాంచిన శారదానందస్వామి యిట్లు వ్రాసెను :

“అది యొక అపూర్వదృశ్యము! దివ్యానందమహాత్ముంగతరంగములు
పొంగిపొరలుచుండెను. ఎల్లరును సంకీర్తనానందపరవశులై యుండిరి....
తాళమృదంగానులతోఁ గూడిన యా దివ్యగానమందలి యారోహణా
వరోహణముల ననుసరించి త్వరితగతి నింతలో ముందుకును, మరల నంతలో
వెనుకకును బోవుచు, ఆ భగవదానందప్రస్తుతజనసంఘమధ్యమున తాకుడు

(శ్రీరామకృష్ణుడు) నృత్యము చేయుచుండెను.... ఆయన మందస్మిత ముఖమండలమున అసాధారణమైనయొక దివ్య తేజము తాండవించుచుండెను. అపురూపమైన లాలిత్యసౌకుమార్యములు సింహబలముతో అద్భుతరీతిని సమ్మేళన మొంది యాయనప్రత్యంగమునను భాసించుచుండెను. ఆహా! ఆ లోకోత్తరనృత్యము! ఆం దేమియు షటాకోపము లేకు; ఎగురుటలు, దుము కుటలును లేవు; ఆసహజమైన చేష్టలు లేవు; సంయమలోప మిసుమంతయు లేదు. చాలకాల మొకచిన్నబురదగుంటలో బంధితమైయుండి, అకస్మాత్తుగ నొక సరోవరమున విడువబడిన యొక పెద్దచేప యెట్లు ఇంతలో మెల్లగా, అంతలో త్వరితముగా, నానాదిక్కులను ఈడెలాడుచు, నానావిధములఁ దన యానందమును వెలువరించునో, అట్లే ఆయన నృత్యమున లోనుండి పై కుబుకుచున్న లాలిత్యమాధుర్యానందములకు అనురూపమైన సహజస్థితి గతులు ప్రత్యవయవవిన్యాసమునను ప్రకాశించుచుండెను. ఆయన తన యంతరంగమునఁ బొందుచుండిన బ్రహ్మానందమునకు, బ్రహ్మసాక్షాత్కార మునకు, ఆ నృత్యము ప్రత్యక్ష శారీర ప్రకటన మో యనునట్లు తోచు చుండెను....”

ఇక శ్రీరామకృష్ణుని కామాద్బుకుర్ నివాసవిశేష ములు. గ్రామాంతరము వెడలుటకై యొకనాఁ డాతఁడు పల్లకీయొద్దకు వచ్చెను. పచ్చనిశరీరమున కెంజాయసట్టుపంచె, బాహువున బంగారుతామెతు, తాంబూలరంజితమై యొప్పు పెదవులును ఆతని రూపసంపద నినుమడించుచు, సొగసు గులుకుచుండెను. పల్లకీ యెక్కఁబోవుచు, నాతఁడు అచటికి వచ్చియున్న జనసమూహమును జూచి, “ఇందటి రాకకు కారణ మేమి?” అని తన సన్నిధి నున్న హృదయు నడిగి, యాతని సమాధానము విని, తన శారీరసౌందర్యము జనుల నట్లు ఆకర్షించుచుండుటకు మిక్కిలి నొచ్చుకొనెను. ఆ భావ మే తనకు అసహ్య మగుటచే నాతఁడు, “ఒక మనుష్యునిఁ జూచుటకా యింతమంది జనులు గుమిగూడుట!

నేను వెళ్లను. నే నెక్కడికి వెళ్లినను జను లిట్లే చేరుదురు” అని యఖండవిరక్తితోడను, అసహ్యతతోడను తన గదికి మఱలి యాదుస్తు తీసివేసెను. హృదయాదు లెంత బతిమాలు కొన్నను, ఆతఁ డానాఁడు బయలుదేఱలేదు. గౌహ్య సౌందర్యాదులనే లోకులు లక్షించుచు, విషయాకర్షణలకు లోనై, సంసారసంతాపపరిపీడితు లగుచుండుట శ్రీరామ కృష్ణునకు అఖండమనోవ్యధ కలిగించియుండనోపును. తాంత్రికసాధనానంతరము తనకుఁ గలిగిన యసాధారణశరీర తేజమునుగూర్చి యాతఁడిట్లే మహావిరక్తుఁ డై యుండఁగదా!

శ్రీరామకృష్ణునకు ఈకాలమున నొకటిరెండుసార్లు విపరీతమైన యాఁకలి కలిగెను. కామార్పుకుఁ లోఁ గొలఁది. నెల లుండి యాతఁడు దక్షిణేశ్వరమునకు మఱలెను. భక్తులు, సాధకులును అనేకు లాతని సాన్నిధ్యము సందసాగిరి. లోకు లెల్లరును దేనినిగూర్చి కలలు గనుచు, కలవరించుచుందురో, అట్టి ధనమునెడ శ్రీరామకృష్ణుని యనాసక్తిని, విముఖతను వేనోళ్లఁ జూటు నొక సంఘటనము ఈ సమయముననే జరిగెను. దానినిగూర్చి యాతఁ డిట్లు పలుకును : “మార్వాడీ యగు లక్ష్మీనారాయణ వేదాంతి. తఱచుగా ఇచటికి వచ్చు చుండువాఁడు. ఒకనాఁ డాతఁడు (నా) పడక మలినముగా నుండుట చూచి, (అనఁగా దానిపై మలినవస్త్రము పఱవఁ బడియుండుట చూచి యని భావము) ‘మీపేర పదివేల రూపాయలు బ్యాంకులో వేయుదును, దానిపై వచ్చు వడ్డీతో మీసేవ జరుగుచుండును’ అనెను. ఆతఁ డీమాట లన్నంతనే తలపై నెవ్వరో లాశీతోఁ గొట్టినట్లు స్మృతి తప్పి పడిపోతిని.

తిరిగి స్మృతి వచ్చిన పిమ్మట నాతనితో నిట్లంటిని : ‘మరల నీ విట్టి మాట లాడు నెడల, ఇంక నీ విచటికి రావద్దు. ధనము ముట్టుట నాకు అసాధ్యము. దగ్గట ఉంచుకొనుటయు నాకు అసాధ్యమే.’ చాల గడుసువాఁడాతఁడు. ‘హేయోపాదేయ భావము’ (ఇది విషువదగినది, ఇది గ్రహింపదగినదియునను భావము) మీ కింకను పోలేదన్నమాట. ఐతే మీరు పూర్ణజ్ఞానము నొందలేదు’ అన్నాఁడాతఁడు. అందుపై, ‘అయ్యా, నే నంతవఱకు ఇంకా రాలే’ దంటిని. అంతట లక్ష్మీనారాయణ ఆధనము హృదయునియొద్ద నుంచఁగోరెను. ‘అదియు వలదు. హృదయు నియొద్ద నుంచితి నా, నా యిష్టానుసారము దానిని ఖచ్చిపెట్టుమని నే ననవచ్చును ; నానూట అతఁడు వినకపోయెనా, నాకు కోపమురావచ్చును. ధనసంపర్కమే చెడ్డది. హృదయునియొద్ద నీ వుంచరాదు’ అంటిని. అద్దమునొద్ద నుంచిన వస్తు వేదైనను దానిలో ప్రతిబింబింపదా ?”

ఈ సంఘటనమునుగూర్చియే మఱియొకప్పు డాతఁ డిట్లు పలికెను : “ఆ మార్వాడీ భక్తుఁడు ఆధనము ఈయఁ గోరినప్పుడు నా తల అంపముతోఁ గోయఁబడుచున్నట్లు (నాకు) అనిపించెను. ‘అమ్మా! అమ్మా! ఇస్పటికిని నీవు నాకు మరల ప్రలోభనము చూపవచ్చితివా?’ అని అమ్మతో మొఱపెట్టినాను. ఇది యిట్లుండ, ఆమె (అనఁగా శారదా దేవి) మనస్సు తెలిసికొనుటకై అపుడు పిలిపించి, ‘ఇదిగో, చూడు. ఆతఁడు ఆధనము ఈయఁగోరుచున్నాఁడు. నేను పుచ్చుకోఁజాలను. నీపేర నుంచఁగోరుచున్నాఁడు. నీవు

పుచ్చుకోరాదా?—ఏమందువు?’ అంటిని. ఈమాట విన్నంతనే యామె, ‘అదెట్లు? దాని నెన్నఁటికిని గ్రహింపరాదు. నేను పుచ్చుకొన్నట్లయితే, మీరు పుచ్చుకొన్నట్లే యగును. ఆధనము నాదగ్గఱ ఉంచుకొంటినా, మీసేవకును, ఇతరమైన అవసరములకునే కదా ఖర్చుపెట్టవలసియుండును? కాబట్టి మీరు స్వీకరించినట్లే యగును. మీ త్యాగముమూలమున జనులు మీయందు శ్రద్ధాభక్తులు చూపుచున్నారు : కావున ఆధనము నెన్నఁటికిని ప్రతిగ్రహింపరాదు’ అనెను. ‘బ్రతుకు జీవుఁడా’ యనుకొని దీర్ఘనిశ్వాసము నిగిడ్చితిని!’

సర్వవిధములను శ్రీరామకృష్ణునకుఁ దగిన సహధర్మిణీమణి గదా శ్రీశారదామణిదేవి!

భగవంతునిపై నిర్భరపడక, భవిష్యత్తునుగూర్చి లేనిపోని వ్యాహములను బన్నుట శ్రీరామకృష్ణుని కెంతటి అసహ్యమో నిరూపించు నొక సంఘటనము జరిగెను. దానిని గూర్చి యాతఁడే యిట్లు తెలిపెను : “హృదయుఁ డొకప్పుడిచటి కొక కోడెదూడను తీసికొనివచ్చెను. వనములో మేయుటకై యది త్రాటితోఁ గట్టఁబడియుండుట చూచి, ఒకనాఁ డతనితో, ‘హృదయా, ప్రతిరోజు దాని నేల అచటఁ గట్టివేయుచువు?’ అని యడిగినాను. అందు కతఁడు, ‘బాబూ! దీనిని మా ఊరు పంపుదును. ఇది బలిష్ఠమైన గిత్త అగును. అపుడు దీనిని నాఁగలికఁ గట్టుదును’ అన్నాఁడు. ఈ మాటలు వినఁగానే దిగ్భ్రాంతుఁడనై యిట్లు భావించితిని: ‘ఆహా! ఏమి దురవగాహమైన మాయాశీల! ఎక్కడి

సిహాన్ (హృదయుని జన్మగ్రామము)! ఎక్కడి కలకత్తా! పాపము ఈదూడ అంతదూరము పోవలయునట! అపు డది పెరిగి పెద్ద గిత్త యగునట! అపుడు దీనిని నాగలికిఁ గట్టు నట! ఇదే కదా సంసారము! ఇదే కదా మాయ!’ స్మృతి తప్పి క్రిందఁ బడిపోతిని. ఎంతో సేపటికిఁగాని పొదిగి స్మృతి రాలేను.”

దివ్యదర్శనములలో, దివ్యరూపములలో, తన కిదినట కే జగజ్జనని చూపిన పావనాత్మలగు భక్తులను—తన యాంతరంగికకోటిని—గలసికొనుటకై శ్రీరామకృష్ణునకు ఈ కాలమున మహాతీవ్రవాంఛ కలుగసాగెను. జగన్మంగళ కరమగు తన సందేశమును తన దివ్యోపదేశరత్నములను లోకమునకు అందఁజేయనున్న వారలను సుశిక్షితుల నొనర్పవలయు సమయము వచ్చెను. తన యతాకికపరితాపమును గూర్చి యాతఁ డిట్లు పలుకును :

“అపుడు నేను బొందుచుండిన పరితాపమునకు మేర లేకుండెను. ఆ నిరంతరపరితాపమును పగటిపూట యెట్లో అణఁచుకొనియుండువాడను. తాకికుల నిస్సారవిషయప్రసంగములు నాకు విషప్రాయముగాఁ దోఁచెడివి; వారందఱును—ఆత్మీయులగు వారందఱును—ఎపుడు వత్తురోకదా!—వారితో మనసార భగవత్ప్రసంగములు చేయుచు, ఎపుడు చిత్తశాంతిని, శ్రవణానందమును బొందుదునో కదా!—ఆని యావేదనపడువాడను. ఆత్మానుభూతుల నన్నిటిని వారితో ముచ్చటించి హృదయభారము నెపుడు తగ్గించుకొందునా యని యుబలాటపడువాడను. ప్రతిస్వల్పవిషయము నన్ను వారిని స్మరింపఁజేయుచు, వారి రాకనుగూర్చి నా మనోభావములను ఉద్దీపింపఁజేయుచుండెడిది;—ఈవిధముగా నాకపుడు వారినిగూర్చియే నిరంతరచింత. ఒకరి కేమి చెప్పవలసియుండునో, మఱియొకరి కేమి యాయవలసియుండునో యని యిట్లు అప్పటికే నాలో నేను ఆయితపడు

చుండువాడను. పగలు గడచి సాయంకాల మెనంతనే యింక నా భావములను, వ్యాకులమును అణచుకొంటానని పోవువాడను. 'అయ్యో! మఱి యొకదినము గతించినది, వారింకను 'రాత్రేదే!' యను చింత నన్ను ఆలముకొనెడిది. ఆరాత్రిక సమయమున శంఖఘంటారావములతో దేవాలయము మాటుమోగునపుడు, వనభక్తనపుకప్పుపై కెక్కి, దుర్భరహృదయ సంతాపమున, కన్నుల నీరు... గమ్మగా, ఎలుగెత్తి, 'ఓ నా వత్సలారా! రండు! ఆహా! మీ... రక్కడ నున్నారు? మిమ్ముఁ జూడకుండ నే నింక జీవింపఁజాల... ' అని యఱచువాడను. వారికోసమే నేఁ బరితపించినంతగా తల్లి తన బిడ్డను జూచుటకై పరితపించునా యని నా సందేహము; ప్రేయసీ ప్రేయసులుకొని, ఆప్తమిత్రులుగాని ఒండొరులను గలసికొనుటకై అట్లు వర్తించిరని నే నెన్నఁడును వినియుండలేదు—అంతగా తల్లిడిల్లిపోయితిని. అసంతరము కొన్నాళ్లకు భక్తులు ఒకరొకరుగా రాసాగిరి."

రసభరితమగు కావ్యమే రసిక హృదయములను ఆకర్షించునట్లు లోకాతీతమైన యీ శిష్యవాత్సల్యమే లోకోత్తరచరిత్రులగు శిష్యులను, భక్తులను శ్రీరామకృష్ణుని సన్నిధికిఁ గొనిరాసాగెను.

ప్రియతమశిష్యుఁ డగు నరేంద్రుఁడు

శ్రీరామకృష్ణుని అతాకికప్రేమపూరితమైన యాపిలుపు నకు ఆతని సాన్నిధ్యము నొనరించిన కొలఁదిమంది గృహస్థశిష్యులకును భక్తులకును బిమ్మటఁ బ్రేరేపించిన మహామహానీయుఁడు కాలక్రమమున వివేకానందనామమునఁ జగద్విఖ్యాతుఁడై నటలిన నరేంద్రుఁడు ('నరేంద్రనాథదత్త'). గతశతాబ్దపు తుదిభాగమున అమెరికా (చికాగో) లో జరిగిన సర్వమతమహాసభయందు హిందూమతప్రతినిధియై, తన మహోపన్యాసామృతవాహినులచే సభ్యులను తస్మయత నొందించిన మహాప్రబోధకుఁడు, భారతీయవిజ్ఞాన సనాతన ధర్మ మహాత్మ్యమును పాశ్చాత్యులకు అనర్గళముగాఁ జూటి, పాశ్చాత్యమేధానిధులచే 'ఈశ్వర నియుక్త మహా వక్త' (*Orator by Divine Right*) అనియు, వేదాంతి శిరో భూషణము (*The Paragon of Vedantins*) అనియు, హైందవ ఝంఝామాదతము (*The Hindu Cyclone*) అనియు సంకీర్తితుఁడు, అఖండభోగైశ్వర్యసంపన్ను లగు తన అమెరికాదేశీయమిత్రుల భవనములలో హంసతూలికా తల్పములపైఁ దాను సుఖనిద్రితుఁడు కాఁజాలుటకు మాఱు, ఘోర దారిద్ర్యపీడితులై, 'అన్న మో రామచంద్రా!' యని యాద్యుచు, పస్తులు పడియుండు భారత దేశీయదీనజనసహస్ర ములను దలచి కన్నీటిధారలచే పడకనంతయుఁ దడిపిన దయార్ద్రహృదయుఁడు, "నా దేశమున (నా పరమపవిత్ర భారత దేశమున) నొక కుక్కయైనను బస్తుపడియున్నంత

శ్రీ వివేకానందస్వామి (చికాగో ఐశ్వమతమహాసభలో)

‘ఈశ్వరప్రేరిత మహావక్త’ (‘Orator by Divine Right’)

296 b

الحمد لله الذي
جعلنا من خلقه
وهدانا لهذا
الذي كنا عنده
غافلين

వఱకు దానికి ఆహారమిడి రక్షించుటయే నా పరమధర్మము, ఇదియే నా మతము; తిద్భిన్న మంతయు అధర్మము, కృత్రిమధర్మము”; “సమస్తజీవస్వరూపుని, అద్వితీయుని.... విశేషము...నా ఆర్తనారాయణుని, నా దీననారాయణుని, సమస్తదేశీయుల కెల్ల పేదయగు నా భారతనారాయణుని,— నాయిష్టదేవత నర్చించుటకై యెన్ని జన్మములైన నెత్తెదను గాక, ఎన్ని వేల బాధలనైనను అనుభవించునుగాక” యని ప్రకటించి, అన్నదాన విద్యాదాన జ్ఞానబోధాదులచే నేఁడు అఖండ దేశ సేననేకాక, స్రవంచ సేనను నల్పుచు, శాఖోప శాఖలతో జగద్వ్యాప్తమై యున్న శ్రీరామకృష్ణమఠ సేవా సంఘములను స్థాపించిన దేశభక్తాగ్రగణ్యుఁడు, విశ్వమానవ ప్రేమపూరితుఁడు, ద్వైతాద్వైతాది సిద్ధాంత సమన్వయ మూర్తి, ప్రాచ్యపాశ్చాత్యవిజ్ఞానసాగరుఁడు, సింహగంభీర పురుషాకృతియు జగన్మోహనస్త్రీసౌందర్యమును అద్భుతరీతిని సమ్మేళన మొందియున్న సర్వజనాకర్షకమూర్తియు నగు శ్రీ వివేకానందస్వామినిగూర్చి వినియుండని—పులకీతాంగులై యుండని—దేశభక్తులుగాని, మతభక్తులుగాని, సారస్వత భక్తులుగాని యుండరు.

కలకత్తాలోని సిన్హా యను పేటయందు దత్త వంశము విద్యావిజ్ఞానములతోడను సింహసంపదలతోడను తులతూఁగుచు ప్రఖ్యాతి గాంచియుండెను. వీరు కాయస్థతత్త్వయులు. మహా విద్యానంతుఁడై, సాంసారికజీవితోన్నత్యము కరతలామలక మయ్యు, విడనాడివైచి, యిరువదియైదేండ్లు నిండకమునుపే సర్వసంగపరిత్యాగ మొనర్చి సన్న్యసింపిన దుర్గాచరణదత్తు

న రేంద్రుని పితామహుడు. దుర్గాచరణుని పుత్రుడు, కలకత్తాలో సుప్రసిద్ధన్యాయవాది, ఉదారహృదయుడు, మహాభోగి, తోడ్పాడనే మహాదాతయునగు విశ్వనాథునకును, విద్యాసౌశీల్యవతియు, శివభక్తిపరాయణయు నగు నాతని సతీమణి భువనేశ్వరీ దేవికిని వీరేశ్వరశివానుగ్రహమున, దుందుభినామసంవత్సర పుష్యబహుళ సప్తమీ సోమవారమున (1863-వ సం॥ జనవరి 12-వ తేదీని) సర్వజనానందకరమగు మకరసంక్రాంతినాడు నరేంద్రుడు ఉదయించెను. నిత్యము రామాయణమహాభారతములను పాఠాయణ మొనర్చుచు, వానిలోని విశేషభాగములను కంఠస్థ మొనర్చుకొనిన యామె రామాయణమహాభారతసారమును నరేంద్రునకు ఉద్గుణాలతోఁ బోసెనని చెప్పనొప్పును.

నరేంద్రుడు దినదినప్రవర్ధమానుడై, తోడిబాలురకు నాయకుడై, మహామృతప్రతిభతో పాఠశాలలో విద్యనభ్యసింపసాగెను. ప్రేమానురాగ నిలయమగు హృదయము, ధైర్యసాహసములకు ఆకరమగు నాత్మవిశ్వాసము, శాస్త్రకళాకౌశలమునకు తావలమగు ధీశక్తియు బాల్యముననే యాతనియందు వికసింపనారంభించెను. బుద్ధి బలమునకు దేహబలము దీప్తి నొసఁగ, వ్యాయామము, ఈత, సాము, గరిడీ, కూస్తీ, మల్లయుద్ధము మున్నగువానిలో నిపుణుడయ్యెను. శారీర-మానసిక-ఆధ్యాత్మిక-వికాసమునకు వలయు నిట్టి సమగ్రవిద్యాభ్యాసమే కదా విద్యార్థులకు ఆవశ్యకము? ఇంక లలితకళలలో గాన మనిన నరేంద్రునకు ప్రాణము. గానకళాకోవిదుడైన యాతని దివ్యగానమారుత

మునకు శ్రీరామకృష్ణపరమహంస యెట్లు బ్రహ్మనందనరో
వరమున నోలలాడునో కనుఁగొనఁగలము.

ధ్యానము నరేంద్రునకు బాలక్రీడ. దేవతావిగ్రహ
ములతో నాడుకొనుచు, చిన్ననాఁడే యాతఁడు మైవఃఱపు
నొందిన సమయము లెన్నియో కలవు. కాలక్రమమున
ధ్యానమున విశేషానురక్తుడై యితరులకుఁ దెలియరాకుండ
రాత్రి విశేషభాగము ధ్యానమునఁ గడపువాఁడు.

కళాశాలలో నరేంద్రుఁడు అంగ్లము, సంస్కృతము,
దేశచరిత్ర, తర్కశాస్త్రతత్త్వశాస్త్రములు—వీనియన్నిఁటి
యందేకాక, గాన కవితా వక్తృత్వములందును దన కౌశల
ముచే సహపాతులను, అధ్యాపకులను ముగ్ధుల నొనర్చుచు,
“లోకమున నీతఁడు ఘనత వహించితీరును” అని కళాశాలా
ప్రధానాచార్యునిచే ప్రశంసల నందిన ప్రతిభానిధి. పాశ్చాత్య
తత్త్వశాస్త్రవాఙ్మయము నాతఁ డెంతశ్రద్ధగా, కూలంకష
ముగాఁ జదువసాగినను, తన విపాసను దీర్ఘగల తత్త్వాను
భవామృతము ఆతని కందు లభింపకుండెను.

నరేంద్రుఁడు అధశ్శయనబ్రహ్మచర్యవ్రత మవలం
బించుచుండిన నిష్ఠాపరుఁడు. కటికినేలమీఁదనే, లేదా,
క్రింద నొక్కొక్కప్పు డొక కంబళిమాత్రము పఱచుకొని
పరుండును. మాంసాహారము వంశానుగత మైయుండినను,
దానిని వర్జించి యాతఁ డీ కాలమున శాకాహారమును
మాత్రమే గ్రహింప సాగెను.¹ గంటలతరబడి నాతఁడు
ధ్యానించుచుండును.

¹ శ్రీరామకృష్ణుని ప్రియతమ శిష్యుఁడగు నీతఁడు (కాలక్రమమున

యావనోదయమునుండియు సరేంద్రునకుఁ దన
యంతరంగమున అపూర్వభావసంఘర్షణ—తన జీవితాదర్శ
మునుగూర్చి హృదయమథనము—కలుగసాగెను. దానిని
గూర్చి యాతఁడే యిట్లు పలుకును :

“యావనోదయమునుండియు ప్రతీదివము రాత్రి పరుండఁబోవునపుడు
రెండు ఆదర్శములు చిత్రితములై నా కట్టెరుటఁ గాన్పించెడివి. అందొకటి
నేను ఆఖండభోగభాగ్యములతో, ఆశ్రితపరివారములతో, అధికారగౌరవ
ములతో, సకలైశ్వర్యసంపద్విలాసవైభవోపేతుఁడనై లోకమున ఘను
లనఁబడువారిలో అగ్రస్థానము వహించియున్నట్లు ప్రదర్శించును. నిశ్చయ
ముగా అట్టి సామర్థ్యము నా కున్నట్లు తోచును. ఉత్తరక్షణమున నే
రెండవ దృశ్యము—సర్వసంగపరిత్యాగినై, కాపీనమాత్రధారి నై, భిక్షున్న
తృప్తుఁడనై, ఏచెట్టుక్రిందనో రాత్రులు గడపుచు, కేవలము ఈశ్వరేచ్ఛపై
నిర్భరపడి మనుచున్నట్లు ప్రదర్శించును.... పరిశీలించినకొలఁదియు, ఈ
రెండు దృశ్యములలో తుదకు రెండవదే ప్రబలాకర్షకమై హృదయము
నాక్రమించును. యథార్థపరమానందము నొందు మార్గ మిదే యని
తోచును....”

ఈ విధముగా మోక్షసామ్రాజ్యలక్ష్మీపై దృష్టి నిలిపి
యున్న సరేంద్రుఁడు వివాహము నొల్లక భగవద్దర్శన
కాంక్షతోఁ బరితపించుచుండెను. ఇంతకుముందే యాతఁడు

శ్రీ వివేకానందస్వామి) మాంసాహారవిషయమై Practical Vedanta
(అనుష్ఠాన వేదాంతము)నఁ బల్కిన యీ క్రిందివాక్కు లెంతయు గమనింపఁ
దగియున్నవి : “నేను సరియైన శాకాహారిని గాకపోవచ్చును, కాని యీ
విషయమున ఆదర్శ మెట్టిదో నాకు అవగత మైయున్నది. మాంసము
తినుచో, అది తప్పని నాకుఁ దెలియును; కొన్ని పరిస్థితులలోఁ దినుట
తప్పనిసరియైనను, అది క్రూర మని నాకుఁ దెలియును.... సర్వజంతువు
లును నా సోదరులే కావున, మాంసము తినకుండుటయే, ఏజీవిని సింహింప
కుండుటయే, ఆదర్శము, ధర్మము.”

బ్రాహ్మసమాజమునఁ జేరి మహర్షి దేవేంద్రనాథునిఁ గలసి
కొనియుండెను. నరేంద్రుఁ డిప్పుడు మరల దేవేంద్రుని
సందర్శించి, “మహాశయా! మీరు దేవునిఁ జూచితిరా?”
యని యావేశపూరితుఁడై ప్రశ్నించెను. అఖండవైరాగ్య
సంజనితము, మహాద్వైతసాహసోపేతము నైన యా ప్రశ్నకు
సంశృప్తికరమైన సమాధానము నొసఁగక, దేవేంద్రుఁడు,
“వత్స! నీవి యోగినేత్రములు” అని వచించి యూర
కుండెను. నరేంద్రుఁడు నిరాశతో వెనుకకు మఱలెను.

భగవత్సందర్శనమునకై యింక నరేంద్రుని పరితాపము
వర్ణనాతీతము: అకస్మాత్తుగా నాతనికి ఈ క్రిందివిషయము
జ్ఞప్తికి వచ్చెను:—సురేంద్రనాథమిత్ర యను భక్తునింటికి
శ్రీరామకృష్ణపరిమహాంస వేంచేసియుండిన సమయమున
సంకీర్తన మొనర్చుటకై తా నచటికి వెడలియుండెను. తన
గానమునకు శ్రీరామకృష్ణుఁడు ముగ్ధుఁడై తన్నుగూర్చి
విచారణసల్పుటయేకాక, త్వరలో దక్షిణేశ్వరమునకు రమ్మని
త న్నాహ్వానించియుండెను. ఇంక నరేంద్రుఁడు శ్రీరామ
కృష్ణుని సందర్శింప నెంచెను.

ఈసమయమున నరేంద్రు నాతని చుట్టమగు రామ
చంద్రదత్తు, “బీలే! (నరేంద్రుని ముద్దుపేరు) పరమార్థమే
నీకు వలసినపక్షమున బ్రాహ్మసమజాధికములకుఁ బోవనేల?
దక్షిణేశ్వరములోని శ్రీరామకృష్ణాంసకడకు వెళ్లు”
మని ప్రోత్సహించెను. అన
నరేంద్రుఁడు శ్రీరామకృష్ణ
దయసమయమున

“ఘాంసకడకు వెళ్లు”
వలయుమిత్రులతో
ను. చంద్రో
దయసమయమున

తన హృదయ ముహూర్తముగ శ్రీరామకృష్ణుని డాతని నెట్లు ఆదరించెనో తెలిసికొనుటకు న రేంద్రుని యీక్రిందివచనములే మనకు నిదర్శనములు :

“(ఆయన కోరిక ననుసరించి) కీర్తనలను పాడితిని. అనంతరము తాకురు అకస్మాత్తుగా లేచి నాచేయి పట్టుకొని నన్ను... ఏకాంతప్రదేశమునకుఁ గీసికొనిపోయిరి. అచట నా కేదియో ఉపదేశమొనర్తురని తలఁచితిని; కాని నా యాశ్చర్య మేమని చెప్పుదును?... ఆనందపారవశ్యమున అశ్రుధారలు జాలువాఱ, ‘ఎంతకాలమునకు వచ్చితివోయి తండ్రీ! ఇంతవఱకెట్లు నిర్దాక్షిణ్యము వహించితి వోయి!’ అని వివశులై పలికిరి. భావాతిశయమించుక శాంతించినంత నే మరల ఆయన, ‘నాయనా! చాలకాలము నీకోసము వేచియుంటిని. లౌకికజనుల తుచ్ఛప్రసంగములను వినుటచే నాచేవులు మండిపోయినవి. ఆహా! నా ఆత్మచుభవములనుగూర్చి యొక రసజునితో ముచ్చటించుట కెంతగాఁ బరితపించితి నోయి! ఇంక నీకోఁ బ్రసంగించి యాతాపమును చల్లాన్పుకొంగును’ అని (ముదితాంతరంగులై) వచించిరి. అంతట బద్ధాంజలియై నాయునుట నిలిచి, ‘ప్రభూ! నీవు వరుఁడను ఆ సనాతనఋషివని—మానవకోటిబాధలను బాపుటకై ఆవిర్భవించిన నారాయణుని అవతారమవని—నే నెఱుఁగుదును’ అని పలుకసాగిరి!— అనంతర మాయన స్వహస్తములతో వెన్న, కలకండ, మిఠాయిని నాచేఁ దినిపించి, ‘మరల నొంటరిగా, శీఘ్రముగా, రావలయునుజూమీ!’ యని నన్ను ఒడంబఱిచి పంపిరి.”

ఏమహావాంఛచేఁ దాను శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శించెనో, అట్టి భగవత్సందర్శనైకవాంఛవలననే న రేంద్రుఁ డాతని నిట్టి ప్రేమపాశములచే బంధించినై చెను. ఇవ్విషయమై శ్రీరామకృష్ణుని పునః వినుఁడు :

“...ఆతఁడు బాహ్యవిషయస్పృహకొంశము సర్వము కన్నులు.

...తనము అసంగుడై యున్నట్లు, మనస్సున అధిష్టించినది. మనస్సున అధిష్టించినట్లుండెను అతని అట్టి సత్త్వ

గుణాధికుఁడు — ఆత్మనిరతుఁడు — వచ్చుట నాకు ఆ శ్చ ర్య ము గాఁ
దోచినది.... నాకోరిక ననుసరించి నరేంద్రుఁడు పాడిన పాటలలో,

‘మన్ చలూ నిజ నికేతనె,

సంసార విదేశె విదేశీర్ వేష భ్రమ కేసా అకారణె....’

(మనసా! స్వస్థానమునకు వెడలుదము రమ్మ! విదేశమగు నీసంసార
మున పరుండవై యేల పరిభ్రమించెదవు?) అను నాతని పాట... విని
వివశుఁడనై భావసమాధినిమిగ్నుఁడ నైతిని.

“పిమ్మట నరేంద్రుఁడు నెలవు తీసికొని వెళ్లెను. కాని మరల
నరేంద్రునిఁ జూచుటకై నేఁ బడిన పరితాపము ఇంతింత కొదు....తడి
బట్టను బిండునట్లు ఆవ్యాకులత నా హృదయమును బిండివేసినది! దుర్భర
విచారమునకు లోనై,....వనములో నొక మాటుమూలకుఁ బోయి, ‘ఓ
నరేంద్రా! నాయొద్దకు రమ్మ! నిన్ను జూడనియెడల నే నెట్లు జీవింపఁ
గలను?’ అని యెలుగెత్తి విలపించితిని. ఇట్లొక దినమా, రెండు దినములా?
ఆఱు నెల లట్లు కడచినవి. నరేంద్రునితో నితరబాలురును వచ్చినను, నా
ప్రాణములకు ప్రాణమై నన్ను ఆకర్షించిన కృత్తి నరేంద్రుఁ డొక్కఁడే.”

శ్రీరామకృష్ణుని చేష్టలును అతని విచిత్రనచనములును
నరేంద్రునకు బోధపడలేదు. “నిజముగా నీతఁ డొక దివ్య
పురుషుఁడా? కాక యొక పిచ్చివాఁడా?” అని యాతఁడు
ఆందోళన మొందసాగెను. ఈవిషయమునే తలఁచి నరేంద్రుఁ
డిట్లు పలుకువాఁడు :

“నే నాయనను సావధానుఁడనై పరిశీలించితిని. ఆయన వచనము
లందుఁగాని, వర్తనమందుఁగాని నా కేమియు విరుద్ధముగాఁ దోఁపలేదు.
విశేషము, ఆయన దివ్యప్రసంగములను, సమాధిస్థితులను బట్టిచూడ, నిజమైన
విరాగివలెఁ గాన్పించెను: తాకురు వచనములకును జీవితమునకును అద్భుత
మగు సామరస్య మున్నదని గ్రహించితిని.... ‘భగవత్సాక్షాత్కారము
పొందవచ్చును. నే నిప్పుడు నిన్నెట్లు చూచుచున్నానో, అట్లే మనము
భగవంతునిఁ జూడవచ్చును, నీతో నే నెట్లు సంభాషించుచున్నానో,
అట్లే మనము భగవంతునితో సంభాషింపవచ్చును. కాని భగవంతుని

కోసము పరితపించువా రెవ్వరు? పుత్రసంతానము లే దనియో, కలిమి కలుగలే దనియో కన్నీరు కొలువలు కట్టువట్లు విలపింతురు; కాని భగవంతునికోసము విలపించువా రెవ్వరు? నిజముగాఁ బరితపించినయెడల, భగవంతుఁడు ప్రత్యక్ష మైతీరును' అని యాయన వక్కాణించిరి. ఇన్విషయములను ఆయన సామాన్యబోధకులవలెఁగాక, స్వాత్మానుభవపూర్వకముగాఁ బలికెనని నమ్మకతీరినది కాదు. కాని యాయన వచనములకును నన్నాదరించుపట్టున ఆయన విచిత్రచర్యలకును సామరస్యము నా కగపడలేదు.... అందుచే ఆయన పిచ్చివాఁడని నిశ్చయించుకొంటిని. ఐనను ఆయన వైరాగ్యమో, అత్యద్భుతము! 'ఈతఁడు పిచ్చివాఁడే యగుఁగాక; కాని యిట్టిమహాన్నతవైరాగ్యసంపద యెందఱు అదృష్టవంతులకు అబ్బును? నిజముగా నీతనికి పిచ్చియై తినదనుకొన్నను, మహానీయుల కల్ల మహానీయుఁడీతఁడు. యథార్థమైన మహర్షి. లోకము ఈతని పాదసేవ చేయవలయు ననుట కీ యొక్క కౌరణము చాలును!' పరస్పరవిరుద్ధములగు నిట్టి భావములతో ఆయనకు పాదాభివందన పూచరించి సెలవుగైకొని మఱితిని."

ఇంచుమించుగా నొక నెలయైనవెనుక నరేంద్రుఁడు రెండవసారి శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శించెను. నరేంద్రునిఁ జూచినంతనే శ్రీరామకృష్ణుఁడు అసరిమితానందభరితుఁడై అత్యంతప్రీతిపూర్వకముగాఁ దన పాన్పుపైఁ గూర్చుండఁ జేసెను. ఉత్తరక్షణముననే యాతఁడు అఖండవేశసరవశుఁడై నరేంద్రునిపై దృష్టి నిగిడ్చి తనలోఁ దా నేదియో గొణఁగుకొనుచు మెల్లఁగా నాతని సమీపించెను. ఆ సమయమున జరిగిన మహాసంఘటనమునుగూర్చి నరేంద్రుని వచనములనే యుదాహరించుట ఉచితము :

"...వెనుకటివలెనే యీతఁ డేరియో విచిత్రచర్య నొనర్చును గాఁబోలు ననుకొంటిని. తెప్పపాటుకొలనులో ఆయన తన కుడిపాదమును నా శరీరముపై నుంచెను. తోడనే నా కొక అపూర్వానుభవము కలుగ నారంభించెను. కంఠు తెఱచికొని చూచుచుండఁగ నే యామందిరము సమస్త వస్తుసహితముగా గిట్టువఁ దిరుగ నారంభించి క్షణములో అదృశ్య మైనది.

నాతోఁబాటు చరాచరప్రపంచమంతయు సర్వవ్యాప్తమగు మహాశూన్యమున
లయించిపోవుచున్నట్లు తోఁచెను. అట్టి ఘోరభయంకరస్థితిలో నా
వ్యక్తిత్వమే నశించిపోవుచున్నట్లు కాన్పింప, నే నిక వృత్తుముఖమునఁ
బడుచుంటినిని తలఁచి, ‘నన్ను మీ రేమి చేయుచున్నారు? నా కింట
తల్లిదండ్రు లున్నారు’ అని వివశుఁడనై పల్కితిని.¹ ఆయన పక్కున
నవ్వి, మెల్లఁగా నావక్షమును నిమురుచు నిట్లు పలికిరి: ‘మంచిది. ఇప్పటి
కిది చాలును. సర్వము సకాలమున ప్రాప్తించునులెమ్ము.’ అత్యాశ్చర్యము!
ఆయన ఇట్లు పలికిన మఱుక్షణమే నా విచిత్రానుభవము అదృశ్య మైనది.
మందిరాంతరమందును వెలుపలను సమస్తము మరల యథాప్రకారముగఁ
గాన్పించెను. నా యెప్పటి మనఃస్థితి నొందితిని.”²

“ఇది యంతయు ఇంద్రజాలమా? యధార్థమా?”
యని నరేంద్రుఁడు ఆశ్చర్యచకితుఁడై వితర్కింపసాగెను.
శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతని కొక మహాసమస్యగాఁ దోఁచెను.
“ఏమైనను మరల నాతని సమ్మోహనవిద్యకు వశ్యుఁడను

¹ ఇవ్విషయమునే స్మరించుచు శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకప్పు డిట్లు
నరేంద్రునిఁ బరీహసించెను: “ఒకప్పు డొకఁడు చనిపోయి దయ్య మయ్యెను.
ఆదయ్య మెవ్వరై నను తోడు దొరకుదురా యని పరితపించుచుండెను.
ఎవ్వరై నను చనిపోయిరని విన్నంత నే ఆత్రముతో అచటికిఁ బోవుచుండెడిది;
కాని దురదృష్టవశమున—విశేషము అవ్యక్తిపూర్వపుణ్యవశమున—ఆజీవుఁడు
ముక్తుఁ డగుట సంభవించుటచే, ప్రతిపర్యాయము నిరాశతో వెనుకకు
మఱలుచుండెడిది. నా స్థితియు నట్లే యున్నది. నిన్న జూచినంత నే నా
కొక మిత్రుఁడు దొరకెనని మురిసితిని; కాని నీవో, ‘నా కింట తల్లిదండ్రు
లున్నారు’ అంటివి! ఆకథలోని దయ్యమువలె నేను ఏకాకినై యున్నాను.”

² “తామర్ (శ్రీరామకృష్ణుఁడు) ఎవ్వనినైనను అవలీలగా పూర్వ
సంస్కారబంధపముక్తు నొనర్చి, తెప్పపాటులో ఉన్నతభూమికలకుఁ
గొనిపోఁగల్గుచుండెడివారు” అని యాయన శిష్యులును మా గురువర్యులును
అగు శ్రీ విజ్ఞానానందస్వామివలన వినియున్నాము.

గారాజుని సరేంద్రుఁడు నిశ్చయించుకొనెను. శ్రీఘ్రముగా మరల వచ్చెదనని వాగ్దాన మొనరించినవెనుక శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతనికి సెల వొసంగెను.

అచిర కాలముననే సరేంద్రుఁడు మరల శ్రీరామ కృష్ణుని సందర్శించెను. చెంత నున్న యదునాథమల్లికుని వనమునకు శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతనిఁ గొనిపోయి కొంత సే పందు విహరించెను. పిమ్మట నిరువురును అచటి చానడిలోఁ గూర్చుండిరి. వెంటనే యాతఁడు సమాధిస్థితుఁడై సరేంద్రుని స్మరించెను. శ్రీరామకృష్ణు నద్భుతప్రభావ మను సూర్య రశ్మిచే సరేంద్రుని మనోనిశ్చయ మను మంచు కరఁగిపోవ, పరిపూర్ణముగా నాతఁడు బాహ్యస్మృతిరహితుఁ డయ్యెను. కొంత సేపటికి స్మృతి కలుగ, చూచుసరికి శ్రీరామకృష్ణుఁడు తనఁజూమ్ము మెల్లఁగా నిమరుచుండెను.

శ్రీరామకృష్ణుఁ డాసమయమున సరేంద్రునిగూర్చి గ్రహించిన యద్భుతవిషయము లనేకములు గలవు. ఇవిష్వ యమునుగూర్చియే యనంతర మాతఁ డిట్లు వచించెను :
 “ఆస్థితిలో సరేంద్రు సనేకప్రశ్న లడిగితిని. ఆతని పూర్వ జన్మవృత్తాంతమునుగూర్చియు, ఈలోకమున నాతని యుద్య మమునుగూర్చియు, ఆయుఃపరిమితినిగూర్చియుఁ బ్రశ్నింప నాతఁడు అంతర్ముఖుఁడై నా ప్రశ్నల కన్నిటికిని సదుత్తర ముల నొసఁగెను. ఆతనిఁగూర్చి నా కిదివఱకే కలిగిన యభి ప్రాయములును, చూచిన విషయములును ఆ సమాధాన ములచే మఱింత బలపడినవి. అవన్నియు పరమరహస్యములు. కాని యాతఁడు ధ్యానసిద్ధుఁ డనియు మహర్షి యనియు నిజ

స్వరూపమును గ్రహించిన మఱుక్షణముననే యోగమార్గమున శరీరత్యాగ మొనర్చుననియు గ్రహించితిని.”

నరేంద్రుఁడు తన్ను సందర్శించుటకు పూర్వమే శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతనిఁగూర్చి పొందిన దివ్యదర్శనములు అత్యాశ్చర్యకరములు.

నరేంద్రుని జననమునకు పూర్వ మొకనాఁడు గగనమండలమున కాశీక్షేత్రమువై పునుండి కాశీఘట్టము (కలకత్తా) వై పునకు దివ్యతేజము మెఱసినట్లు కౌంచి, తోడనే యాతఁడు, “నా ప్రార్థన సఫల మైనది, నా ప్రియబాలకుఁడు నాయొద్దకు వచ్చితిరును” అని యానందపరవశుఁడై వచించెను. సమాధిస్థితుఁడై యుండ మఱియొకప్పుడు శ్రీరామకృష్ణుని చిత్తము తేజోమార్గమున క్రమముగా నూర్య-చంద్ర-నక్షత్రమండిత-నూలజగమును, సూక్ష్మభౌవప్రపంచమును, దేవతామూర్తులను, తేజోనిర్మితావరణమును దాటి, నిరామయమగు లోకమును జొచ్చెను. అం దాతఁడు దివ్యతేజోమయమూర్తులు, సమాధినిమగ్నులును నగు సప్తరులను గాంచెను. అంత తేజోమండలమున నొక భాగము దివ్యశిశురూపముఁ దాల్చెను. తోడనే యా శిశువు సప్తరులలో నొకనిని తన చిన్నిముగ్దుచేతులతో ఆలింగన మొనర్చుకొని మధురస్వరమునఁ బలుకరించుచు, సమాధినిష్ఠమగు నాతని చిత్తమును బహిర్ముఖ మొనర్చుటకై ప్రయత్నింపసాగెను. ఆ దివ్యశ్చర్యచే నాతఁడు అతీంద్రియావస్థనుండి వెలువడి, అగ్నిమీలితలోచనుఁడై ప్రేమతరంగములను బాలునిపైఁ బ్రసరింపఁజేయ, బాలుఁడు అమందానందపరవశుఁడై, “నేను క్రిందికిఁ బోవుచున్నాను, నీవును నాతో రావలయునుజుమీ!” యని వచించెను. ప్రేమపూరితమగు మహర్షి చూడ్కులే యందుల కాతని యంగీకారము నూచింప, మరల సమాధినిమగ్నుఁడైన యాతని మనశ్శరీరాంశ మొకటి వెనువెంటనే ఉజ్జ్వలతేజోరూపమున భూమండలమున అవతరించుచున్నట్లు శ్రీరామకృష్ణునకు గోచరించెను. “నరేంద్రుని జూచినంతనే ఆమహర్షియే యాతఁ డని గుర్తించితిని” అని శ్రీరామకృష్ణుఁడు వచించెను.¹

¹ ఆప్తశిష్యులు ప్రశ్నింపఁ దానే యా దివ్యబాలకుఁడ నని మఱియొకప్పుడు శ్రీరామకృష్ణుఁడు తెలిపెను.

మఱియు నాతఁ డిట్లు పలికెను : “ఆ దివ్యతేజము నంతయు భరించుటకు ప్రపంచమునకు శక్తి చాలదు. లోకమున నేటి లోపములను దీర్చుటకు ఆ యంశ మొక్కటియే చాలును ; తచ్చక్తివలన మహాద్భుతములు జరుగఁగలవు.”

శ్రీరామకృష్ణుని పాదస్పర్శవలనఁ దనకు అపూర్వ దివ్యానుభవము కలిగినదాది నరేంద్రుని మనోభావ నూతని యెడ మాఱిపోవ నారంభించెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు పిచ్చివాఁడు కాఁడనియు, కామకాంచనాదివిషయవ్యామోహిత లోకమున నాతఁడే సుస్థిరమతి యనియు, ధీరాగ్రేసరుఁ డనియు నరేంద్రుఁడు గ్రహింపసాగెను. ఐనను ప్రథమసమావేశమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన్నుగూర్చి పల్కిన వాక్కులు నరేంద్రున కింకను అవగతము కాలేదు. బంగారమును గీటుతాత్తిపైఁ బరీక్షించునట్లు శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యానుభవవర్తనముల నాతఁడు తన తీవ్రవిమర్శనశక్తిచేఁ బరిశోధించిననేకాని తా నాతని శిష్యాగ్రగణ్యుడై యొనర్పవలయు మహాకార్యమును జక్కఁగా గ్రహింప లేదు.

నరేంద్రుఁ డెందుచేనై నఁ గొన్నిదినములవఱకు, లేదా, కొన్నివారములవఱకు రాకున్నచో, శ్రీరామకృష్ణుఁడు కాళీమాత తనకుఁ గొన్నింపని సమయమున నెట్లు తల్లడిల్లెనో అట్లు తల్లడిల్లువాఁడు. నరేంద్రుఁడు రాకుండుటచే నాతఁడు కాళీదేవిమూర్తిని సమీపించి, “అమ్మా! ఆతనిఁ జూడనిచో, నేను జీవింపఁజాలను. కరుణించి యాతనిని రప్పింపుము” అని ప్రార్థించిన సమయము లనేకములు కలవు. నరేంద్రునిఁ జూచి నంతనే తటచుగా నాతఁడు భావపరవశుడై, మనోహరమైన

యొకించుక నత్తితో, 'న-న-న' యనుచు, "నరేంద్రుఁడు ఇడిగో!" యను వాక్యమును పూర్తిచేయఁగలుగుటకుముందే ఆనందపారవశ్యమున సమాధిస్థితుఁ డగుచుండును. ఆతని యందలి యీ వాత్సల్యాతిశయము చూచి యితరశిష్యులు అబ్బురపడువారు. "నరేంద్రునిపై ఈయన కింతటి పక్షపాత మేల?" యనియుఁ గొందఱు తలంపకపోలేదు. ఏమైన నేమి? ఆదినములలో శ్రీరామకృష్ణుఁడు అప్రయత్నముగా నరేంద్ర నామమును జపించెను, ఆతనికొఱకే తపించెను. అగాధమైన మాతృప్రేమను మించిన శ్రీరామకృష్ణుని ప్రేమానురాగ ముల తత్త్వము నరేంద్రునకు ఊహితీత మయ్యెను. ఆతని విశుద్ధప్రేమమును మోహముగా నెంచి నరేంద్రుఁడొకప్పుడు, "నన్నుగూర్చి మీ రింతగాఁ గలవరించుచున్నచో, మీకు జడభరతుని గతి పట్టు" ననెను. 'ఈపలుకులకుఁ దన ముగ్ధ హృదయ మెంతయో కలఁత నొంద, నాతఁడు కాళీమాతను ఆశ్రయించి, యీ బాలునియందుఁ దనకు భగవంతుఁడు కాన్పించుచుండుటచేతనే తన యనురాగ మని కనుఁగొను వటకును శాంతి నందలేదు. "అగాధమైన ప్రేమచే న న్నాయన తన దాసుని జేసివేసెను" అని కాలక్రమమున నరేంద్రుఁడే పలుకును.

నరేంద్రుని విశుద్ధతయందును భావిమహోన్నతైర్లుందును తన యఖండవిశ్వాసమున శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతని యెదుటనే యాతనిని గుఱించి యితరులతో నిట్లు ప్రశంసించును :
"ఇచటికి వచ్చు ముముక్షువులలో నరేంద్రునకు నరేంద్రుఁడే సాటి. వీరిలో నొకఁడు అష్టనశపద్మము, మఱియొకఁడు

పోడశదశపద్మము నై నచో, నరేంద్రుఁడు సహస్రదశపద్మము.

“ఒక మహాలక్షణముచే కేశవసేను ప్రఖ్యాతుఁడైనచో, అట్టి లక్షణములు నరేంద్రునందు పదునెనిమిది కలవు. కేశవనందును విజయనందును జ్ఞానము దీప్తమై వెల్లుచుండ, నరేంద్రునందయ్యది ప్రచండసూర్యలింబమై ప్రజ్వలించుచున్నది.”

అసాధారణమైన యీ ప్రశంసలకు ఉబ్బిపోవుటకు బదులు నరేంద్రుఁ డిట్లు ప్రతిఘటించును : “మహాశయా! మీరట్లు పల్కిన, జనులు మీకు మతిపోయిన దని భావించురు. అఖండయశోధురీణుఁ డగు కేశవచంద్రునే నెక్కడ! అజ్ఞాత విద్యార్థినగు నే నెక్కడ! మహనీయుఁ డగు విజయకృష్ణ గోస్వామి యెక్కడ! అల్పుఁడ నగు నే నెక్కడ! నయముంచి నన్నిక వారితోఁ బోల్చుకుఁడు.” నరేంద్రుని వినయ సంపదను గాంచి శ్రీరామకృష్ణుఁడు అలరి నెమ్మదిగా నిట్లు వచించును : “నరేన్! నే నట్లు ఛాప్పక తప్పదు. ఇవి నా మాట లనుకొనుచుంటివా? అమ్మ నాకుఁ దెల్పిన విషయము లివి. అమ్మ నా కెన్నఁడును అసత్యము తెలుపదు.” నరేంద్రుఁ డింకను ప్రతిఘటించును.

ఈవిధముగా శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యులలో నరేంద్రుని ప్రత్యేకదృష్టితోఁ జూచువాఁడు. నరేంద్రు నెవ్వరై నను నిందించినచో, “శివనిందాపాపమున కొడిగట్టుకొనకు” మని వారించును. శిష్యు లొనర్పవలయు సరిచర్య నాతనివలన గ్రహింపఁడు; “నీ మార్గము వేఱు” అని వారించును. ఇతర శిష్యులకు నిషిద్ధమైన యాహారాదికము నరేంద్రుని మాత్రము

కలుషితు నొనర్పఁజాల దనును. దుశ్చరిత్రులు వండినను, తాఁకిననుగూడ తనకు అపరిగ్రాహ్య మగు మధురాహారాది కమును నరేంద్రున కిచ్చి భుజింపుమనును. “జాజ్వల్యమాన మగు నాతని జ్ఞానాగ్ని డహింపఁజాలని అపరిశుద్ధాహారమే లేదు” అనును.

బ్రాహ్మసమాజసభ్యుఁ డగు నరేంద్రుఁడు ఆదినము లలో విగ్రహారాధనమును తీవ్రముగా నిరసించువాఁడు. కాళికాదిదేవతల నాతఁడు నమ్మఁడు. ఆతని యీధోరణిని జూచి తుదకు శ్రీరామకృష్ణుఁడు, “సరిలే, ఆనందమయి యగు నా జగన్మాతను నీవు నమ్ముటయేకాక, ఆమెను స్మరించి విలపించు దినములు వచ్చితీరును” అని వచించెను. ఈ యమోఘవాక్కు లెల్లు అద్భుతముగా ఫలించెనో చూచెదము.

అద్వైత వేదాంతతత్త్వగ్రహణమునకు నరేంద్రుఁడు ఉత్తమాధికారి యని శ్రీరామకృష్ణుఁడు తొలుతనే గ్రహించి తద్రహస్యముల నాతనికి ఉపదేశింపఁబూనెను. కాని జీవబ్రహ్మైక్యసిద్ధాంతము నరేంద్రునకు విపరీతముగాఁ దోఁచెను. కాలక్రమమున అద్వైతాశ్రమస్థాపనాచార్యుఁ డైన నరేంద్రుఁ డా దినములలో “నేనే బ్రహ్మమను” (“అహం బ్రహ్మస్మి”) యనుకొనుటకంటె మహత్తరపాపము ఉండఁబోదని వాదించును! ఒకప్పుడు నరేంద్రుఁడు తన మిత్రునితో, “ఈ కూజా బ్రహ్మము, ఈ బల్ల బ్రహ్మము, మనముకూడ బ్రహ్మమే! ఎంత అసంగతము! అవివేకము!! —” అని యేమేమో పలుకుచుండ, శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతనిని సమీపించి, “నాయనా! ఏ మనుచుంటివి?” అని నవ్వుచు

స్పృశించి సమాధినిమగ్నుఁ డయ్యెను. తత్ఫలితమును నరేంద్రుఁడే యనంతర మిట్లు వెల్లడించెను : “గురుదేవుని యా మహాద్భుతస్వర్గ వెనువెంటనే నా మనస్సున అపూర్వ పరిణామము కల్గించెను. నిజముగా బ్రహ్మేతరవస్తువు ప్రపంచమున లేనేలేదని కనుఁగొని దిగ్భ్రాంతిఁడ నైతిని! ... (అట్లు అనేకదినములు గడచిన తరువాత) ప్రపంచము స్వప్నప్రాయముగాఁ గనఁబడసాగెను.... శాస్త్రవాక్కులు మిథ్య కావని తోఁచెను. అద్వైతవేదాంతసిద్ధాంతముల నిక నిరాకరింపఁ జాలకపోతిని.”

పరస్పరపరీక్షల కన్నిఁటికిని తాళి, వేళ్లు పాటి నిల్చునదే డిత్తమగురుశిష్యుని హితసంబంధము. తన తత్త్వానుభూతులను పరీక్షింపుఁడని పదేపదే శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యులకుఁ జెప్పును. “వర్తకులు నాణెములను బరీక్షించునట్లు నన్ను బరీక్షింపుము. పూర్తిగాఁ బరీక్షించిననేకాని నామాటలు అంగీకరింపవలదు” అని యాతఁ డొకప్పుడు నరేంద్రునకుఁ దెలిపెను. ఈమాటలు జ్ఞప్తి నుంచుకొని నరేంద్రుఁడు గురువర్యునిఁ బరీక్షింపసమకట్టి, యొకనాఁ డాతఁడు గదిలో లేనప్పు డాతని పాన్పుక్రింద నొక రూపాయ దాచియుంచెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు వచ్చి పాన్పుపైఁ గూర్చుండి యుఁ గూర్చుండకమును పే బాధతో అదరిపడిలేచెను! సాధనదశయం దాతఁడు అంతఃకరణమునేకాక, ఇంద్రియములను సైతము నివృత్తివశ మొనర్చుటచే ధనసంపర్కమునై నను సై పఁజాలని యద్భుతస్థితి వాని కబ్బెను. అనంతర మాతఁడు ‘నరేన్’ త న్నిట్లు పరీక్షించెనని విని మిక్కిలి సంతసించెను.

కఠినపరీక్షలకుఁ దాళనిదే నరేంద్రుఁడు శ్రీరామ కృష్ణుని ప్రియశిష్యుఁడు కాలేదు. ఒకప్పు డాతఁడు నరేంద్రుని అతి కఠినముగాఁ బరీక్షించెను. నరేంద్రుని జూచినంతనే యాతఁ డెట్లు ఆనందపరవశుఁ డగునో చూచియుంటిమి కదా? అట్టి యాతఁడు నరేంద్రుఁడు వచ్చినచో నికఁ బలుకరింపఁ డయ్యెను. ఆతని ప్రస్తావమే పెట్టుకొనక పరి పూర్ణమైన అలక్ష్యభావము చూపును. ఇట్లు అనేకవారములు గడచినను యథాప్రకారము నరేంద్రుఁడు తన్ను సందర్శించుచునేయుండుట చూచి, శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడుకారణ మరయ, నరేంద్రుఁ డిట్లు సమాధానించెను: “నేను వచ్చునది మీ వచనములను వినుటకుమాత్రమే యనుకొనుచుంటిరా? మీపై నాకుఁ గల ప్రేమవలన వచ్చుచుందును.” శ్రీరామ కృష్ణుఁడు బ్రహ్మానందభరితుఁడై నరేంద్రు సభినందించెను.

మఱియొకప్పు డాతఁడు నరేంద్రుని జేరఁబిలిచి, “తీవ్ర సాధనలఫలితముగ లభించిన దివ్యశక్తులను—సిద్ధులను— అమ్మ యాజను గొని నీకు ఈయఁదలఁచుచున్నాను. ఏమని యెదవు?” అనెను. భగవత్సాక్షాత్కారమే తన అద్వితీయ లక్ష్యముగాఁ గల నరేంద్రుఁడు వానిని నిరాకరించెను. శ్రీరామ కృష్ణుఁడు నరేంద్రుని బరీక్షించియుండవచ్చును. ఏమైనను నరేంద్రుఁ డెట్లు సిద్ధులను నిరాకరింపఁగల్గినందులకై శ్రీరామ కృష్ణుఁడు అపరిమితానందభరితుఁ డయ్యెను.

నరేంద్రుఁ డిపుడు ఇరువదియొక టేండ్ల యువకుఁడు. బి. ఏ. పరీక్ష నిచ్చియుండెను. తండ్రి విశ్వనాథుఁడు హృద్రోగ మువలన హఠాత్తుగ మరణించెను. నరేంద్రునకు కష్టదినములు

సంప్రాప్తమైనవి. తండ్రి సంపాదించిన సిరిసంపదలు ఆతని తోడనే పోయినవి. ఆతేడుగురతోఁ గూడిన కుటుంబమున కంతకును ఇంకఁ దనదే పోషణభారము. భోగభాగ్యములతోఁ బుట్టిపెరిగిన యాతఁడు ఘోర దారిద్ర్యము నెదుర్కొనవలసి వచ్చెను. “జ్ఞాతిశ్చేదనలేన కిమ్?” అనునట్లు దాయానులు సమస్తము హరించుటకు సంసిద్ధులైరి. దీనికిఁ దోడు ఋణ దాతల యొత్తిడి. నిరాహారియై, కాలికి జోడైనను లేకుండ, మండుటెండలలో, చేత దరశనాస్తుతో, ఆశీసులవెంట నరేంద్రుఁడు ఉద్యోగమునకై తిరుగులాడవలసివచ్చెను. ఎన్ని చోట్లఁ బ్రయత్నించినను ‘లే’ దనుచూటయే! ఈ కష్టకాలమున నొక్క మిత్రుఁడుమాత్రము అనామకముగా నరేంద్రుని తల్లి పేర అపుడపుడు విరాళములను బంపుచుండెను. స్వల్పకాలము నరేంద్రుఁడు ఉపాధ్యాయుఁ డయ్యెను. ఎంత కష్టించినను కడుపార భుజించుటకు కఱవయ్యెను. కాని యీ కష్టపరంపర యను నగ్నిజ్వాలలే నరేంద్రుని జీవితాభరణమునకు నన్నె దెచ్చినవి. ఆతఁ డీకష్టదినముల నెన్నఁడును మఱవలేదు. “ప్రపంచమున స్వార్థరహితమగు సానుభూతిని జూపువారరు దనియు దుర్బలులు, దరిద్రులు, దీనులును అగువారికి లోకమున తావు లేదనియు ఈ మొదటి స్వానుభవమువలన గ్రహించితిని” అని యాతఁడే తెల్పియున్నాఁడు. తన్ను జేపట్టినచో నాతని దారిద్ర్యమును రూపుమాపుదు నని ధనికురాలగు నొక వనిత పలుక, నరేంద్రుఁడు ఆప్రస్తావమును తృణీకరించెను. ఇట్లే మఱియొక యువతి యాతని వ్యామోహితుని జేయఁబ్రయత్నింప, నాతఁడు, “నరకప్రాప్తిహేతువైన

యీ తుచ్చవాంఛను విడిచి భగవంతుని స్మరింపుము” అని యుపదేశించి తన విశుద్ధహృదయమును వెల్లడించెను. ఇంతకు రెండుమూఁడేండ్లకు మునుపే యొక బాలవితంతువు సమ్మోహితయై తన్ను సమీపింప, నామె కిట్లే నరేంద్రుఁడు తన మనోనైర్మల్యమును బ్రకటించియున్నాఁడు. జీవితమున నాతఁ డెదుర్కొనిన యిట్టి యగ్నిపరీక్ష లనేకములు కలవు.

విషత్పరంపర లెంతటి భగవద్విశ్వాసవంతులనై నను ఒక్కొక్కప్పుడు ఉక్టాఁత లాఁపి సంశయాందోళితుల నొనర్చుచుండును. “కలఁడు కలండ నెఁడువాఁడు కలఁడో, లేఁడో?” యను సంశయము మానసము నాక్రమించును. “నిజముగా దేవుఁడు కలఁడా? ఉన్నచో నా మొఱ లేల యాలకింపఁడు? దయామయుఁ డని చెప్పఁబడు నాతని సృష్టి వ్యధామయమై యుండనేల?...” అని నరేంద్రుఁడు భావింపసాగెను. నాఁటి తన మనఃస్థితినిగూర్చి తెలుపుచు నాతఁడే యిట్లు పలుకును :

“చాటుమాటుగా ఏపని యెనను జేయుట నా స్వభావమునకు వ్యతిరేకము. చిన్ననాఁటినుండియు ఏ భయాదులకుఁగాని లోఁబడి నా యభిప్రాయమును బ్రకటింప వెనుదీయువాఁడను గాను. దేవుఁడు లేఁడనియు, ఒకవేళ నిజముగా ఉన్నను, ప్రార్థనాదులు వ్యర్థము లనియు లోకమునకు నిరూపింపఁబ్రయత్నించుట నాఁడు నా పరిస్థితులలో నాకు సహజము కదా? తోడనే నేను నా సికుఁడ నైపోతిననియు సురాపానవ్యభిచారము లకుఁగూడ సంకోచింపకుంటి ననియు పుకారు పుట్టెను.... ‘నరేంద్రుఁ డిట్లు భ్రష్టుఁ డైపోవునని కలనైనను అనుకోలేదు’ అని కండ్ల నీరు పెట్టుకొని తాకురుప్రియశిష్యులలో నొక రాయనతోఁ జెప్పఁగా, తాకురు అగ్రహపూరితులై యాతనితో, ‘ఓ అవివేకీ! అట్టి ప్రసక్తులు కట్టిపెట్టు. అట్లు ఎన్నఁడును జరుగదని అమ్మ నాకుఁ జెప్పినది. మరల నిట్టి ప్రలాపము లాడితివా, నే నింక నీ మొగము చూడఁజాలను’ అనిరి.”

సంశయధూమము ఎంత కాలము సత్యజ్ఞులను మఱుఁగుచేయఁగలదు? అచిరకాలముననే నరేంద్రుని భగవద్విశ్వాసము నిరాచ్ఛాదితమై వెలువడియెను. సన్న్యసింపవలయునను వాంఛ జాఙ్వల్యమానమై యాతని హృదయమున భాసించెను. అనతికాలముననే యాతఁడు శ్రీరామకృష్ణుని గలసికొనెను. శిష్యుని హృదయాంతర్గతభావముల నాతఁడొక కీర్తనలో వెలువరించి, పిమ్మట నిట్లు ఉపదేశించెను: “అమ్మకార్యమును నిర్వహించునిమిత్తమే నీవు ఉద్భవించితివని నేనెఱుఁగుదును. సంసారమున నీ వెన్నఁటికిని ఉండఁజాలవు. ఐనను నేను జీవించియున్నంతవఱకు నాకోసము నీ నింట నుండుము.”

ఇక నరేంద్రుఁడు దేవిని ఆశ్రయించిన సుస్మరణీయ ఘట్టము. ఎంత ప్రయత్నించినను స్థిరమగు కుటుంబపోషణ మార్గము కాన్పింపకుండెను. దారిద్ర్యబాధ యించుమించుగా నెప్పటివలెనే యుండెను. అత్యంతాత్తుఁడై యాతఁడు శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శించి, “మీరు కోరినచో దైవానుగ్రహము తప్పక లభించును. పస్తుండవలసివచ్చుచున్న (మా) కుటుంబమునకై మీరీ ప్రార్థన చేయక తప్పదు” అని పట్టుపట్టెను. నరేంద్రుని కుటుంబస్థితి శ్రీరామకృష్ణుఁడెఱుఁగును. ఆతఁ డిట్లు పలికెను: “నాయనా! నే నట్టి మాటలు చెప్పఁజాలనని నీకుఁ దెలియును. నీవే యేల ప్రార్థింపరాదు? అమ్మను (జగదంబను) నమ్మకపోవుటచేతనే నీ వింతగా బాధపడుచున్నావు.” కాని నరేంద్రుఁడు తనపట్టు వీడకుండెను. అంతట శ్రీరామకృష్ణుఁడు పరమవాత్సల్య

ముతో నిట్లు వచించెను : “నీ కష్టములను దొలఁగింపుమని అమ్మ నెన్నోసార్లు ప్రార్థించితిని. కాని అమ్మను నీవు నమ్మ కుండుటచే నా ప్రార్థన నాలకింపకున్నది. సరి, నేఁడు మంగళ వారము—నేటిరాత్రి కాలికాలయమునకు వెళ్లి, అమ్మకు ప్రణమిల్లి, నీ కేమి కావలయునో అడుగు : తప్పక (ఆవరము) ఇచ్చును. ఇచ్చామాత్రముననే యీ జగత్తును సృజించిన చిన్మయి—బ్రహ్మశక్తిస్వరూపిణి—గదా నా తల్లి! ఆమెకు అసాధ్య మేమి కలదు?” అపరప్రహ్లాదుఁడగు నరేంద్రుఁడు మాత్రము అట్లు ఐహికవిషయములకై —దారిద్ర్యని వారణకై—ప్రార్థింపఁగలఁడా? దేవిని సమీపించినంత నే నరేంద్రుఁడు తన సంకల్పమును మఱచి, “తల్లీ! వినిర్మల జ్ఞానభక్తివైరాగ్యములను, నీ నిరంతరసందర్శనమును నాకు అనుగ్రహింపుము!” అని ప్రార్థించెను. నరేంద్రుఁడు వచ్చి నంతనే శ్రీరామకృష్ణుఁడు, “కుటుంబస్థితిని జక్కఁ జేయుమని ప్రార్థించితివా?” యని ప్రశ్నింప, నరేంద్రుఁడు తెల్లపోయి జరిగిన సంగతి తెలిపినంతనే, “మరల ఈసారి వెళ్లి ప్రార్థించి రమ్మ” అని పంపెను. లోకైక మాతను జూచినంతనే నరేంద్రుఁడు మరల తన సంకల్పమును మఱచి, “అమ్మా! కేవలభక్తిజ్ఞానములను నాకు ప్రసాదింపుము” అని ప్రార్థించి వచ్చెను. శ్రీరామకృష్ణుఁ డది విని సంకల్పసిద్ధికై మరల వెళ్లి ప్రార్థింపు మనియెను. నరేంద్రుఁడు దేవిని సందర్శించి, “ఏమీ! ఎట్టి తుచ్ఛవిషయమునకై తల్లిని ప్రార్థింపవచ్చితిని! ప్రసన్నుఁడగు భూమండలాధిపతిని కూరగాయలకై అర్థించిన

ట్లున్నది! ¹ ఎంతటి అవివేకి” నని లజ్జావనతవదనుడై, మహా భక్తితో, “అమ్మా! విశుద్ధభక్తిజ్ఞానములు దక్క నాకు వేతొండు వలదు, అనుగ్రహింపుము!” అని ప్రార్థించెను. ఆలయమునుండి వెలువడి, “ఇది యంతయు శ్రీరామకృష్ణుని లీల” యని విశ్వసించి గురుదేవుని సమీపించి, “మహాశయా! మీ ప్రభావమే నన్నిట్లు మఱపించినది. ఇంట నా ఆప్తులకు ఈ దుర్భర దారిద్ర్యబాధ లేకుండునట్లు వరమియ్యఁడు” అని పట్టుపట్టెను. ఎట్టకేలకు శ్రీరామకృష్ణుడు, “వారి కింక సామాన్యమైన అన్న నస్త్రములకు లో టుండదు” అని యానతిచ్చెను.

శ్లో॥ “అనన్యాశ్చింతయంతో మాం యే జనాః పర్యుపాసతే,
తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం మోగక్షేమం వహి వ్యహమ్”
అని భక్తజనావళికి భగవానుడు శాశ్వతాభయప్రదాన మొనర్చియుండఁడే! ²

- 1 మ. ధనహీనుండు నృపాలుఁ జేరి మిగులన్ ధాటిన్ ఫలీకార మి
మ్మని యర్థించిన రీతి ముక్తిఫలదుం డైనట్టి పంకేజిలో
చనుడే చాలఁ బ్రసన్నుడైన నతనిన్ సాంసారికం బర్హిఁ గో
రిన నావంటి విమూఢమానసులు ధాత్రిం గల్గితే యెవ్వరున్!

—శ్రీమదాంధ్రమహాభాగవతము, ధ్రువోపాఖ్యానము.

- 2 మ. కలలోనన్ దను ము న్నెఱుంగని మహాకష్టాత్ముఁ డైనట్టి దు
ర్బలుఁ డాపత్సమయంబునన్ నిజపదాబ్జాతంబు లుల్లంబులోఁ
దలఁప న్నంతనె మెచ్చి యార్తిహరుడై తన్నైన నిచ్చున్ సుని
శ్చలభక్తిన్ భజియించువారి కెడఁడే సంపద్విశేషోన్నతుల్?

—శ్రీమదాంధ్రమహాభాగవతము, కుచేలోపాఖ్యానము.

భగవంతునియెడ జగన్మాతృభావము కలుగుట కై న నేమి, సాకారోపాసనతత్త్వము, విగ్రహారాధనతత్త్వమును సుబోధమగుట కై న నేమి, నరేంద్రున కిదియే ప్రారంభము. ప్రియశిష్యునియం దీపరిణామమును గాంచి శ్రీరామకృష్ణుఁడు అపరిమితానందభరితుఁ డయ్యెను. మఱునాఁ డాతఁడు తన దివ్యప్రేమానురాగములు పొంగిపొరల నరేంద్రుని యొడిలోనికి జరిగి కూర్చుండి, మొదట తనను, పిదప నాతనిని సూచించి యొక భక్తునితో నిట్లు పలికెను : “ఇదియు నేనే, అదియు నేనే. భేదము నా కేమియుఁ దోచుట లేదు. గంగలోఁ దేలుచుండు నొక పుల్లనలన జలము రెండుగా విభజింపఁబడి నట్లు కనఁబడును గాని నిజమున కొక్కటియే కదా! బోధ పడినదా? ఈ సకలమును అమ్మయే.”

ఆ గురుశిష్యసంబంధమును పర్ణింప నెవరి తరము? శ్రీరామకృష్ణ సన్నిధిని నరేంద్రుఁ డెట్టి స్వాతంత్ర్యము ననుభవించెనో, ఎట్టి నిరంతరదివ్యప్రేమానురాగతరంగములం దోలలాడెనో, ఆ సద్గురుభాస్కరుఁడు ఆ ‘సహస్రదళకమలము’ నెట్లు క్రమవికాసము నొందించెనో యెవరు చిత్రింపఁగలరు?

సుప్రసిద్ధవ్యక్తులతో సమావేశములు

శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యకీర్తిచంద్రికలు నల్దిక్కులను వ్యాపించుచుండ, నానాస్థితిగతులలోనివాడును ఆతని సన్నిధికి రాసాగిరి. సుప్రసిద్ధదేశసేవకుఁడు, మహానీయుఁడు నగు అశ్వినీకుమారదత్తు 1881-వ సంవత్సరమున తొలిసారి శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శించెను. ఆ సమయమున కేశవ చంద్రుఁడును శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శింప, ప్రసంగవశమున కేశవచంద్రునితో శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు పలికెను : “కేశవా! మీ కలకత్తా బాబులు దేవుఁడు లేఁడందురట—నిజమేనా? అట్టి యొక బాబు ఒకప్పుడు మేడమెట్లు ఎక్కుచుండెను. ఒక మెట్టెక్కి, పైమెట్టుపై కాలు వేయఁబోవునంతలో, ‘అయ్యో! నా పక్క! నా పక్క!’ అని యఱచుచు, స్మృతి తప్పి పడిపోయెను. ‘పిలు, పిలు, డాక్టరును పిలుపు’ మనుచు, డాక్టరుకోసము పెద్దగోల బయలుదేతెను. డాక్టరు నచ్చు లోపున బాబు కడతేతెను. ఇట్టివారా, దేవుఁడు లేఁడనుట!” ప్రసంగానంతరము జరిగిన నృత్యసంకీర్తనములలో అశ్వినీకుమారుఁడు తాను కన్నులారఁ గాంచిన శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యభావసమాధిదృశ్యములను జన్మజన్మాంతరములలో నెన్నఁటికిని మఱవఁజాలనని వ్రాసియున్నాఁడు.

“మహాశయా! నేను భగవంతుని సందర్శించు టెట్లు?” అని (కాలక్రమమున) మఱియొక సమావేశమున అశ్వినీకుమారుఁడు శ్రీరామకృష్ణునిఁ బ్రశ్నింప, నాతఁ డిట్లు సమాధానించెను: “అయస్కాంతము ఇనుమును ఆకర్షించునట్లు

భగవంతుడు సదా మనలను ఆకర్షించుచున్నాడు. కాని మాలిన్యముచే గప్పబడిన యినుము ఆకర్షింపబడదు. మనస్సును గప్పియున్న మాలిన్యమును కన్నీరు కడిగివేసి నంతనే మనస్సు భగవంతునివై పునకు ఆకర్షింపబడును.” అశ్వినీకుమారులు శ్రీరామకృష్ణుని వాక్కులను వ్రాసికొనుచుండ, శ్రీరామకృష్ణుడు డిల్లు పలికెను : “ఇటు చూడు. ‘గంజాయి’ యని యటచినంతమాత్రమున మత్తు కలుగునా? దానిని దెచ్చి నీటితో నూటి త్రాగవలయును. నీవు సంసారివై యున్నావు, కావున మనస్సు నించుక భగవచ్ఛింతామత్తత నొందనిమ్ము. పనిచేయుచున్నపుడు కూడ ఆ మత్తతను నిలుపుకొనుము. సంసారివై మనవలసియున్న నీవు భగవంతు నకు నీ ముక్త్యరునామా యిచ్చి, సమస్తభాగ్యతలను అప్ప గింపుము. భగవంతుని తన చిత్తానుసారము చేయనిమ్ము.”

శ్రీరామకృష్ణుని సాన్నిధ్యమునఁ దాను బొందిన యానందము వర్ణనాతీత మని వెలుపుచు అశ్వినీకుమార మహాశయుఁ డిల్లు వ్రాసెను :

“నాలురైనాడు మాత్రమే వాకును సందర్శింపఁగోతిని. కాని యా స్వల్పకాలములోనే, ఆయనయు నేమను సహపాకులమా యను నంతటి చనవుతో మెలఁగితిమి. ఆయనతో ఎంత స్వేచ్ఛగా మాటలాడు వాడను ! కాని యాయన సన్నిధినుండి యీవలకు వచ్చినంతనే, ‘ఎంతటి మహామహునితో అట్లు మాటాడుచుంటిని!’ యని వెఱఁగుపడువాడను. కాని యా కొలఁదిన్నాళ్లలో ఆయన సాన్నిధ్యమున నే నేమి పొందితిను, చూచితిను అయ్యది నాజీవితమును మధుమయ మొనర్చినది. అమృతవర్షము గురిసెడి యా దివ్యమందహాసము—తదీయసంస్కృతి—నా మనస్సున నేటికిని నిలిచి నిరంతరానందప్రదాయకమై భాసించుచున్నది.”

మహారాజా యతీంద్రమోహన తాకు రొకనాఁడు శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శించెను. ఆ సమావేశమున గూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు తెలిపెను : “ ‘మానవుని కర్తవ్య మేమి? భగవచ్చింతయే కదా?’ అని యతీంద్రునితో అంటిని. ‘సాంసారికులము మేము. మా కిఁక ముక్తి యెక్కడిది? యుధిష్ఠిరమహారాజు సైతము నరకదర్శనము చేయవలసి వచ్చెను’ అన్నాఁడు యతీంద్రుఁడు. అందుపై నాకు చాల కోపము వచ్చినది. అతనితో ఇట్లంటిని : ‘ఏమి మనిషి వయ్యా సీవు! యుధిష్ఠిరుని జీవితములో ఈ ఒక్క విషయము మాత్రము జ్ఞప్తి నుంచుకొంటివి! యుధిష్ఠిరుని సత్యనిష్ఠ, ఆతని ఊమాశీలము, ఆతని ధైర్యము, ఆతని వివేకవై రాగ్యములు, ఆతని భగవద్భక్తి—ఇవన్నియు మఱచిపోయితివి!—’”

The Hindu Patriot (హిందూ దేశభిమాని) పత్రికాధిపతియు జాతీయోద్యమపురోగాములలో నొకఁడును నగు బాబు కృష్ణదాస్ పాల్ శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శించి, వైరాగ్యప్రస్థానము నెలువడఁగా నిట్లు పలికెను : “ఈ వెట్టియే దేశమును నాశనదశకుఁ దెచ్చి దాస్యమునఁ గూల్చినది. పరోపకారము, విద్యాప్రదానము, ముఖ్యముగా దేశీయుల ఐహికస్థితిని బాగుపఱచుట—ఇవియే యిప్పుడు మన కర్తవ్య కార్యములు. పరమార్థఘోషయు వైరాగ్యఘోషయు కేవలము మనలను బలహీనులను జేసివేయును. దేశోద్ధరణకు ఆవశ్యకమైన యీ కార్యములందుమాత్రమే ప్రసక్తులు కం డని మీరు వంగదేశీయయువకులకు బోధచేయవలయును.”

శ్రీరామకృష్ణుఁడు తీవ్రస్వరమున నిట్లు బదులుచెప్పెను :

“మందబుద్ధివిగాఁ గనఁబడుచున్నావు. వేదశాస్త్రము లన్నియు మహోన్నత మని కొనియాడుచున్నదానిని నీ విట్లు నిరసింపసాహసింతువా! రెండు ఇంగ్లీషు పుటలను జదివినంత నే ప్రపంచతత్త్వమంతా కరతలామలక మైనదను కొనుచున్నావు. సర్వజ్ఞుడ ననుకొనుచున్నట్లున్నావు. వర్షములు ఆరంభ మైనప్పుడు గంగానదిలో అప్పటికప్పుడు పుట్టుచుండు చిన్నచిన్న పీతలను జూచితివా? ఈ మహా విశ్వములో నీ వాయల్పజీవులలో నొకదానికంటెను అల్పుడవు. లోకమునకు ఉపకారము చేయవలయునని యెట్లు చెప్పసాహసింతువు? భగవంతుని కార్యమది. లోకమునకు ఉపకారము చేయుటకును లోకము నుద్ధరించుటకును నీ వెవ్వఁడవు?...కొందఱకు భోజనము పెట్టుట, రోగులను చికిత్సచేయుట, గోడ్లు వేయించుట, బావులు త్రవ్వించుట— ఇంతేకదా లోకోపకార మనఁగా నీ యభిప్రాయము? ఇవి మంచిపనులే, ఎవరును కాదనరు; కాని యీ మహావిశ్వముతోఁ బోల్చి చూచినచో, ఇవి యేపాటివి?! టామదేశత నోటినుండి యెందఱును నీవు రక్షింపఁగలవు?...ప్రపంచ యోగక్షేమములను గనుఁగొనఁగలవాఁడు పరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడే. మానవుఁడు మొదట తన్ను ఉద్ధరించుకొనుటకై ఈశ్వరసాక్షాత్కారము నొంది, ఆయనయొద్దనుండి యితరులకు మేలుచేయు శక్తిని, అధికారమును పొందవలయును. అహంకారమును పూర్తిగా విడిచిపెట్టినవాఁడుగాని లోక హితము చేయుటకై ఆనందమయి యగు జగదీశ్వరివలన అధికారము నొందఁజాలఁడు.”

శ్రీరామకృష్ణుని యీ మహోపదేశము లోక సేవా తత్త్వమును విశదీకరించుచున్నది. మానవసేవ మాధవసేవ యనుట నిక్కమే యైనను, జ్ఞానభక్తివై రాగ్యావలంబన మున నిరహంకారి యైననేకాని మానవునకు ఆ భావము అభావమే యగును. మతీయు సరియైన భావము లోకసేవ కాని లోకోపకారము కాదు. సేవాభావప్రపూర్ణులై దీనజన సానుభూతితో శ్రీశారదా రామకృష్ణ వివేకానందాదులు విలపించిరిగదా ?

విద్యాసాగరబిరుదాంచితుఁడు, విశ్వమానవసౌహార్ద పూరితుఁడనై వాసికెక్కిన ఈశ్వరచంద్రవిద్యాసాగరుని శ్రీ రామకృష్ణుఁడు 1881-న సంవత్సరమున సందర్శించెను. ఇరు వురకును జరిగిన అత్యంతమనోహరము, ఆత్మోద్ధారకమును నగు సంభాషణమునుండి కొన్ని ముఖ్యగుట్టములను క్రోడీక రించుచున్నాము.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు (మందహాసముతో) : నేఁడు సముద్రుని జేరితిని. ఇంతవఱకుఁ జూచినవి కౌలువలు, వాఁగులు, నదులును మాత్రమే.

విద్యాసాగరుఁడు (వినయస్మిత వదనుడై) : ఐతే కొంచెము ఉప్పనీటిని తీసికొనుఁడు.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు : ఆ దెట్లు ? అవిద్యాసాగరుఁడవు కావు నీవు, విద్యాసాగరుఁడవు—క్షీరసాగరుఁడవు....నీవు చేయునవి సాత్త్వికకార్య ములు. సత్త్వముయొక్క రాజసికౌంశ మవి. సత్త్వగుణమువలన దయ కలుగును. దయవలనఁ జేయఁబడు కార్యము రాజసిక మైనను, ఈరజస్సునకు మూలము సత్త్వము కావున అందు దోషము లేదు. శుకదేవాదులు భగవద్విషయము లోకమునకు బోధించుటకై తమయంగు దయ నిలుపుకొనిరి. నీవు విద్యాదానము, అన్నదానమును జేయచున్నావు, ఇది మంచిదే. నిష్కామముగా ఇవి చేయఁగలిగితివా, వీనిమూలమున నీకు భగవత్సందర్శనలాభము

కలుగఁగలదు. కొందఱు పేరుప్రతిష్ఠలకో, పుణ్యమునకో వీనిని జేయుచుందురు. అట్టివారిది నిష్కామకర్మము కాదు.

“...పండితమాత్రు లెన్నఁటికిని పండని తెగులుగొంటుకాయల వంటివారు. అవి యెందుకును కొఱగావు. రాబందు ఎంతో యెత్తుగా ఎగురుచున్నను, దాని దృష్టి దిగువ నున్న యే శవమువీఁదనో లగ్నమై యుండును. అట్టివారు పండితు లను పేరేకాని, కామినీకాంచనములందే వారి ఆసక్తి....దయ, భక్తి, వైరాగ్యము—ఇవన్నియు విద్యావిభూతులు. ...బ్రహ్మము విద్యకును అవిద్యకును గూడ ఆతీతము. అది మాయాతీతము, వాచామగోచరము. వేదములు, పురాణములు, తంత్రములు, షడ్దర్శనములు—ఇవన్నియు నోటితో ఉచ్చరింపఁబడుటచే, పఠింపఁబడుటచే, ఉచ్చిష్ట మైపోయినవి. ఉచ్చిష్టము కాని దొక్కటే, అదే బ్రహ్మము! బ్రహ్మమునఁగా ఎట్టిదో ఇంతవఱ కెవ్వరును జెప్పఁజాలినవారు లేరుకదా!”

విద్యాసాగరుఁడు : (తన మిత్రులతో) ఆహా! ఎంతచక్కని మాట! నేఁ డొక నూతనవిషయము నేర్చుకొంటిని.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు : శుష్కపాండిత్యము నిరర్థకము. భగవంతుని బొందుమార్గము తెలిసికొనుటకే గ్రంథపఠనము. గీతయొక్క భావ మేమి? గీ-తా-గీ-తా-గీ—అన్నచో, అది ‘తాగీ’, అనఁగా ‘త్యాగి’ యగును. ఇదే గీతాబోధ—‘ఓ జీవులారా! సర్వము త్యజించి భగవత్సత్త్వత్కారమునకై ప్రయత్నింపుఁడు.’ సన్న్యాసి యగుఁగాక, సంసారి యగుఁగాక,—మనస్సు నుండి ఆసక్తిని (అనఁగా విషయాసక్తిని, కర్మఫలాసక్తిని) విడువవలయును.

“నీలో బంగారము నిక్షిప్తమై యున్నది; దానినిగూర్చి నీ కింకను ఏమియుఁ దెలియకున్నది. కేవలము పలుచని మట్టిపొర యొకటి దానిని గప్పియున్నది. నీవు దానిని గనుఁగొంటివా, భగవచ్చింతకంటె అన్యమైన కార్యము లన్నియు క్షీణించిపోవును.”

విద్యాసాగరుఁడు శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యప్రసంగములను ముగ్ధుఁడై యాలకించెను.

సుప్రసిద్ధపండితుఁడు, సనాతనధర్మమహాప్రచారకుఁడు నగు శశధరతర్కచూడామణిని శ్రీరామకృష్ణుఁడు 1884-వ

సంవత్సరమున స్వయముగా వెడలి కలసికొని యిట్లు సంభాషింపసాగెను :

“నీవు దేనినిగూర్చి యుపన్యసించుచుందువు ?”

పండితుడు: మహాశయా! శాస్త్రవిషయములను బోధింపఁ బ్రయత్నించుచుందును.

శ్రీరామకృష్ణుడు: కలియుగమునకు నారదీయభక్తియే సముచితము. శాస్త్రనిర్దిష్టమైన కర్మకలాపముల నన్నిటెని యథావిధిగా ఆచరించుట కిప్పటివారికి తీటిక లేదు....జ్వరమునకు నేడు దశమూలకసాయము వినియోగపడదు. నేడు దానికి ‘ఫీవర్ మిక్చర్’. దశమూలకసాయము మెల్లఁగాఁ బనిచేయులోపున రోగి కడలేఱును.¹ కావున కర్మకాండను బోధించుచో, అందలి ప్రధానవిషయములను మాత్రమే చెప్పవలెను. మాగ్జనమంత్రాదులతోఁ గూడిన సంధ్యావందన మంతా చేయు పెట్టని వ్యాకులపడక, మీరు గాయత్రీజపము చేయుచుండినఁ జాలు నని నేను లోకులకు (అనఁగా సామాన్యుల కని భావము) చెప్పుచుందును.... ఈశ్వరసాక్షాత్కారపూర్వము ఎవ్వరును పూర్తిగా కర్మత్యాగము చేయఁ జాలరు....కాయ కాచినంతనే పువ్వు రాలిపోవును. భక్తి కాయ, కర్మములు పువ్వులు....క్రమక్రమముగా లయించు ఘంటానాదమువలె సంధ్య గాయత్రియందును, గాయత్రి ప్రణవమునందును, ప్రణవము సమాధియందును లయ మొందును....

“ఈశ్వరాదేశము నొంది యితరులకు బోధింపఁబూనుచో, అందు దోషము లేదు. అట్టి బోధకుడు అజేయుడు. గీపముకడకు కీటకములు తమంత తామే చేరును. ఇట్లే ఈశ్వరాదేశము గల ప్రచారకుడు తన యుపన్యాసములను వినుటకై లోకుల నాహ్వానింపనక్కఱ లేదు. అయి స్కాంతము ఇనుమును ఆహ్వానించునా ?...”

1 దీనినిబట్టి శ్రీరామకృష్ణునకు ఆయుర్వేదచికిత్సయొడ నిరసనభావ మనియు, ఆల్లోపతిచికిత్సయొడ గౌరవ మనియు భావింపరాదు. తన జీవితమున ఆవశ్యకమైనపు డెల్ల, ముఖ్యముగా నాతఁడు ఆయుర్వేదచికిత్సనే పొందెననియు, ప్రత్యేకపరిస్థితులలో హోమియోపతిచికిత్సకు ఒడంబడి ననియు గ్రహింపనగును.

కొన్నా శ్లయినపిమ్మట శశధరపండితుఁడు శ్రీరామ కృష్ణుని సందర్శింప, నాతఁ డెన్నియో దివ్యకీర్తనలు పాడి, పెక్కు- బోధ లొనర్చి, యిట్లు పదేశించెను : “శాస్త్రము లెన్నియో సద్విషయములను బోధించును. కాని భగవత్సాక్షాత్కారము నొందనిదే, భగవత్పాదపద్మములయందు భక్తి నొందనిదే, చిత్తశుద్ధి నొందనిదే సర్వము నిష్ప్రయోజనము. పంచాంగమున ఇన్ని దుక్కుల వాన కురియు నని వ్రాయఁ బడియుండును. కాని దానిని మెలిపెట్టి పిండుటచే ఒక్క బొట్టయినను ఓడిగిలదు కదా!”

బాలకన్యభావుఁ డగు శ్రీరామకృష్ణుఁడు పండితుఁడు తన్ను సందర్శింపవచ్చుచున్నాఁ డని విని మిక్కిలి భయపడితి నని తెలుపుచుఁ బలికిన యాక్రింది వాక్కులు గమనార్హములు :

“అమ్మతో నిట్లంటిని : ‘అమ్మా! నిన్ను వినా నేను అస్య మెఱుంగను—ఈ శాస్త్రములు, గీత్రములు నా కేమీ తెలియవు. నీవే నన్ను గాపాడవలయును. పిమ్మట ఒకరిద్దఱతో, ‘ఆనమయమున ఇట నుండుఁడు’ అంటిని—వారిని జూచిన నాకు ధైర్యము కలుగునని.... పండి తుఁడు వచ్చినతరువాతకూడ భయము వేయుచు నేయుండెను.... అతని అంతరంగమును అమ్మ నాకు విప్పిచూపెను : వివేకవైరాగ్యములు లేనిచో పాండిత్యాదులు నిష్ప్రయోజన మని తెలిపెను. (తన శరీరమును జూపుచు) శిరస్సువైపున కేదియో (కుండలినీశక్తి యని భావము) చరచర ప్రాఁకి పోయెను; భయ మంతరించెను; పూర్తిగా వివశుఁడ నైతిని. ముఖ మెత్తితిని, నోటినుండి మాటలు ప్రవహింపసాగెను.... ఒకఁడు ధాన్యము కొలుచు నపుడు మఱియొకఁడు వెనుకనుండి ముందుకుఁ ద్రోయుచుండును. ఇదియు నట్టిదే. కొంచెము స్మృతి వచ్చినపిమ్మటఁ జూచునదికి, పండితుఁడు కన్నీ టితో శరీరము తడిసిపోవ నేడ్చుచుండెను. అప్పుడప్పుడు (నాకు) ఈస్థితులు గలుగుచుండును.... (పండితుని రాకనుగూర్చి విని) మొదట భయముచే పక్కపొదలవైపు (బహిర్భూమి కని భావము) పడేపడే వెళ్లుచుంటిని!”

దివ్యత్వము, మానవత్వమును శ్రీరామకృష్ణునియందు
దెట్లు అద్భుతరీతిని సమ్మేళన మొందియున్నవో ఈ సంగతుల
నము తెలుపుచున్నది కదా! దివ్యత్వమానవత్వ సమ్మేళన
మూర్తులే కదా శ్రీరామాదులు? మఱియొకసారి పండితుఁడు
తన్ను సందర్శింప, శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతనికి ముఖ్యముగా భగవ
త్ప్రార్థనకు పొందవలయు పరితాపమునుగూర్చి బోధించెను.

ప్రసిద్ధమగు తన నవలలమూలమునను ఇతరగ్రంథముల
మూలమునను ఆధునికవంగవాఙ్మయనిర్మాతలలో ప్రధాన
గణ్యుఁడై యొప్పిన బంకించంద్ర చటర్జీ (చట్టోపాధ్యాయ)
శ్రీరామకృష్ణు నొక భక్తునింట 1884-వ సంవత్సరమున
సందర్శించెను. ఇరువురకును ఈక్రింది సంభాషణము జరిగెను.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు (బంకించంద్ర నామమందలి 'బంకిమ్' (వంగిన)
అనుమాటనుగూర్చి చిటునవ్వుతో, ఛలోక్తిగా) : 'బంకిమ్' ఆ ! ఎవరి
ప్రభావము నిన్ను వంచినది ?

బంకించంద్రుఁడు (చిటునవ్వుతో) : ఆహా ! మహాశయా ! మన తెల్ల
దొరల కాలిజోళ్ల తన్నులు.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు : కాదు, కాదు, నా ఉద్దేశ మది కాదు.
శ్రీకృష్ణుఁడు తన దివ్యప్రేమవలన వంగెను. రాధయందలి తన ప్రేమవలన
శ్రీకృష్ణుఁడు తిథంగుఁడు (అనగా మూఁడువంపులు తిరిగినవాఁడు) అయ్యె
నందును. శ్రీకృష్ణుడు పురుషుఁడు, శ్రీమతి (రాధాదేవి) అతని శక్తి, ఆది
శక్తి....సరి, మానవుని విద్యుత్తధర్మములు ఏమని నీ యభిప్రాయము ?

బంకించంద్రుఁడు (చిటునవ్వుతో) : భోజనము, నిద్ర, కామోప
భోగమును.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు (జుగుప్సతో) : ఇస్సీ ! అధికప్రసంగివలె నున్నావు.
రేయుంబవళ్లు చేయున దేవో అదే నోటినుండి వెలువడును. తిండి యెట్టిదో
తేఱు అట్టిది....నిరంతరము కామినీకాంచనములనడుమ నుండుటచే, అట్టి
మాటలే నీ నోటినుండి వెలువడును. లౌకికవిషయములనుగూర్చిన నిరంతర

చింతవలన మానవుడు లోభియై, కపటి యైపోవును. భగవచ్చింతవలననో, నిష్కపటి యగును.... ధ్యానము, వివేకవైరాగ్యములను లేనిచో, కేవల పాండిత్యమువలన ఏమి లాభము?... భగవంతునివైపు తన మనస్సు మఱిప్పనివాడు పండితుఁ డనఁదగఁడు.

“భగవద్భక్తులనుగూర్చి కొందఱు, ‘వీరి కెంతనేపు ఇదే గొడవ— దేవుని గొడవ; వీరు మతిభ్రష్టులు! మనమెంత తెలివైనవారమో! సంపదను, కీర్తిని, ఇంద్రియసుఖములను ఎట్లు ఆనుభవించుచున్నామో!’ అనుకొనుచుందురు. కాకికూడ తా నెంతో తెలివైనదాన ననుకొనుచుండును; కాని తెలవాటి లేచినది లగాయతు ఆశుదముకోసమే దాని దేవులాట!... భక్తుడు హంసవంటివాడు. పాలను, నీటిని గలిపి హంసమందుంచిన యెడల, అది నీటిని విడిచి పాలనే క్రోలును.... (బంకించంద్రుని జూచి, ప్రేమపూర్వకముగా) దయయుంచి నామాటలకు కోపగించుకొనవలదు.

బంకించంద్రుడు: వహశయా! నేను తియ్యనిమాటలను మాత్రమే విన నిచ్చగించువాడను గాను.

శ్రీరామకృష్ణుడు: కావున భగవంతు నాశ్రయించి సాక్షాత్కారమునకై పరితాపముతో ప్రార్థించుటయే మానవుని ధర్మము.... మొదట భగవంతుడు, పిమ్మట ప్రపంచమును.¹ ఒకటి తెలిసిన, సర్వము మీకుఁ దెలిసినట్లే.² ఒకటి తర్వాత నేఁబది సున్న లుంచినచో, షెద్దమొత్త మగును. ఒకటి తీసివేసిన, ఇంక సున్నల విలువ సున్నయే కదా?

ప్రసంగానంతరము జరిగిన దివ్యసంక్షేప్తనమున శ్రీరామకృష్ణుని సమాధిస్థితిని గాంచి బంకించంద్రుడు ముగ్ధుఁ డయ్యెను.

¹ “Seek ye first the Kingdom of Heaven and all other things shall be added unto you.”—Jesus Christ. (మొదట ఈశ్వర సామ్రాజ్యమును అన్వేషింపుము, పిమ్మట నీకు సర్వము లభింపఁ గలదు.”—ఏసుక్రీస్తు.)

² “కస్మిన్న విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతి.” (దేనిని తెలిసికొనినచో, ఈసర్వము తెలిసికొనఁబడుచున్నది?) ముండకోపనిషత్తు, 1-1-3.

ఈవిధముగా శ్రీరామకృష్ణుని జీవితోపదేశములు ప్రాచీనసంప్రదాయసిద్ధమయ్యు, ఆధునిక దేశకాలయోగ్యము, అన్యమతసమ్మతమునై, అత్యంతసరళ మయ్యు, గంభీరము, దివ్యసుందరమునై, పాండితీవిరహిత మయ్యు, కావ్యకళాసారభూతము, పండితులకు మహాశ్చర్యకరమునై వెల్లొందసాగెను. సమన్వయసూత్రమున అనుసంధానింపఁబడి నానామతములును నానాధర్మములును శ్రీరామకృష్ణజీవితరత్నహారమై విలసిల్లినవి. కాలాంతరమున విశ్వకవి రవీంద్రుఁడు శ్రీరామకృష్ణజీవిత మహాసౌందర్య ముగ్ధుఁడై, “పరిపూర్ణతాప్రాప్తి సాధనము లగు వివిధోపాసనావాహినులు నీ ధ్యానసాగరమున లీనమై యున్నవి. బ్రహ్మనందతేజము నానావిధములఁ బ్రకాశితమై నీ దివ్యజీవితమున ఐక్యమందిరమును నిర్మించి యున్నది. సర్వజననంద్యమైన యా మందిరమున కివే నా నమోవాకములు” అని దివ్యపుష్పాంజలి నర్పించియున్నాఁడు గదా? శ్రీపరమహంససందర్శన దివ్యప్రసంగశ్రవణానంతరమునై యెందఁడెందఁతో మహాపురుషులును భక్తులును జిజ్ఞాసువులును ముముక్షువులును ఆతని సాన్నిధ్యము నొందుచుండ, వారలతో నాతఁ డొనరించిన అమూల్యప్రసంగములే దేశదేశాంతరభాషలలోనికి పరివర్తన మందుచు, ఎందఁడెందఁటి హృదయములనో పరివర్తన మొందించుచు, జగత్ప్రసిద్ధమై యున్న ‘శ్రీరామకృష్ణకథామృత’¹ రూపమును దాల్చియున్నవి.

¹ ఈ పంగ్రంథమునకు ఆంగ్లానువాదము The Gospel of Sri Ramakrishna.

శ్రీరామకృష్ణ నిర్వాణానంతరము శరీరసన్నిధిని నిలిచియున్న శిష్యుల కబృందము

- (1) మక్తాంద్ర ('మ') (3) కౌళి (5) శరత్ (7) గంగాధర్ (11) తార్క్ (13) బుడాగోపాల్ (15) వెకుంఠ
- (18) హర్షిక్ (19) నారాయణ్ (21) శశి (22) లోటూ (24) బాబురాం (25) నిరంజన్ (26) సశేంద్ర
- (27) రామచంద్రదత్త (28) బలరాం (29) రాఖాల్ (30) నిత్యగోపాల్ (31) సోగింద్ర

3306

مجلس
العلماء
(مجلس)

శిష్యభక్తకోటి : శిష్యశిక్షణము

శిష్యవితృప్తాపహరకులగు 'బాధగురువులు' ఎందఱో యుందురు కాని శిష్యహృత్తాపహరకు లగు 'బోధగురువులు' అత్యంత దుర్లభులు గదా! మనుష్యత్వము, ముముక్షుత్వము, మహాపురుషసంశ్రయము నను నీ మూఁడును సమకూడు టెంతయు దుర్లభమని శ్రీశంకరాచార్యుఁడు వక్తాశించును. బోధగురువ రేణ్యుఁ డగు శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన శిష్యులకును తన్ను ఆశ్రయించిన పలువురు భక్తులకును మహోపదేశము లొనర్చుచు, దివ్యానుభవము లొనగూర్చుచు, భగవత్ప్రాప్తి మార్గమున వారల నెట్లు పురోగమింపఁజేసెనో యీ ప్రకరణ మున సంగ్రహముగా ముచ్చటించుము.

సర్వవిధములను అర్హు లని తోచిననే కాని శ్రీరామ కృష్ణుఁ డెవ్వరికిని పరమార్థము నుపదేశించువాఁడు కాఁడు. సుప్రసిద్ధుఁ డగు నొక ధర్మప్రచారికునితో నివ్వీషయమై యాతఁ డొకప్పు డిట్లు పలికెను: "పాత్రత చూచి ఉపదేశింప వలయును. మీరు పాత్రత చూచి ఉపదేశింపరు. నాయొద్దకు ఏకుట్టవాఁడు (యువకుఁడు) ఐనను నచ్చినయెడల, ముందు వాని ఆత్మీయులనుగూర్చి వానిని అడుగుదును. వానికి తండ్రి లేఁడనుకొనుము; లేదా, తండ్రియొక్క ఋణభారము వానిపై నున్నదనుకొనుము. అట్టివాఁడు మనసు నెట్లు భగవంతునిపై నిలుపఁగలుగును?"

తన బాలశిష్యుల యోగ్యతను గూర్చి కొందఱు భక్తులకు శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకప్పు డిట్లు తెలిపెను: "ఈ

కుట్టల ఆంతరంగిక లక్షణములు ధ్యానావస్థలో నాకు గోచరించు చుండును. ఇంటిని, ఆ స్థిని సంపాదించవలయు నను తలఁపే వారికి లేదు. కామోసభోగములు వారు కాంక్షించుట లేదు. ఈయువకులలో వివాహితులై యున్నవారు భార్యతోఁ బరుండరు. రజోగుణము తొలఁగించుకొని మానవుఁడు సత్త్వము సముపార్జించిన నేకాని భగవంతునియందు స్థిరముగా మనసు నిలుపఁజాలఁడు, భగవదనురక్తుఁడై సాత్వాత్కారము నొందఁ జాలఁడు—ఇదియే కీలకము.” “మహాశయా! మీసన్నిధికి వచ్చు బాలురను సంసారము పరిత్యజించి సాధువులు కండని ప్రోత్సహించుచు, మీరు వారికి వైరాగ్యము బోధించుచుందురే—ఇది న్యాయమా?” అని యొకడు తన్నొకప్పుడు ప్రశ్నింప, శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు సమాధానించెను : “ఇచటికి వచ్చు బాలురు విశుద్ధహృదయులు, చిన్ననాఁటినుండియు భగవదాసక్తచిత్తులు. వీరిలోఁ గొందఱు త్రికాలస్నానము చేయుచు, స్వయంపాక మొనర్చుకొని హవిష్యాన్నము భుజించుచు, అధ్యయనాదులలో నిమగ్నులై యున్నారు. ఐహిక జీవనమునకై ఆరాటపడవలసిన కుట్టలు త్యాగవైరాగ్యములను కాంక్షించుచున్నారు! ఒక్క జన్మములో ఇది సాధ్యమా? చిన్ననాఁటినుండియు నివృత్తిపరమైన యిట్టి చిత్తవృత్తి నొందుటకు పూర్వజన్మములలో వీరెన్ని తపో నిష్ఠలను, సాధనలను అవలంబించియుండవలయునోకదా! పరమార్థమునుగూర్చి వీరితోఁగానిచో, మఱెవ్వరితోఁ బ్రసంగింపుమందు నోయి!”

కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణమఠ సేవాశ్రమప్రదీపకు

లైన యా బాలశిష్యుల పారమార్థికాశయములకు మఱికొన్ని నిదర్శనములు. పసితనముననే తన్మయుడై దేవతావిగ్రహములను ఆరాధించుచు, తదారాధనతో క్రీడించుచుండిన పారమార్థికుడు రాఖాల్ (రాఖాల్ చంద్ర ఫోష్) అను బాలశిష్యుడు. అఖండవైరాగ్యముతో ఏకాంతప్రదేశమున నొక కుటీరమున మఱియొక సాధువుతో తపోధ్యాననిమగ్నుడై యుండుటయే తన లక్ష్యముగా ఎనిమిదేండ్ల లేబ్రాయముననే భావించుచుండిన భగవదనురక్తుడు బాబురామ్ (బాబురాం ఫోష్) అను మఱియొక బాలశిష్యుడు. చిన్ననాడు ఆటలనడుమ, అకస్మాత్తుగా గంభీరవదనుడై, యొక మూలకుఁ బోయి, ఆకసమువంకఁ జూచుచు, “అం దుండు నక్షత్రములలో ఒకదానినుండి వచ్చితి నేమో. వీరు కారు నా జతపిల్లలు—వారు వేటుగా ఉన్నారు” అని యీవిధముగా భావించుచుండెడి అంతరవలోకనపరుడు జోగీన్ (యోగీంద్ర నాథరాయ్ చౌధురి) అను నింకొక బాలశిష్యుడు. శ్రీరామకృష్ణుని ప్రియబాలశిష్యబృందమున గంగాధర్ (గంగాధర ఘటక్), హరి (హరినాథ చట్టోపాధ్యాయ) యను బాలురు త్రిసంధ్యాస్నానముచేయుచు, స్వహస్తపాక మొనర్చుకొనుచు, భగవద్గీతను నిత్యము పారాయణమొనర్చుచు—హరి కదికంఠస్థము—బాల్యమునుండియు తపోధ్యాననిష్ఠాపరులై యుండిన మహానీయులు. వీరే కాలక్రమమున (వరుసగా) అఖండానంద తురీయానంద స్వాములైరి. “నీవు పూర్వజన్మమున యోగివి. అందుచేతనే యింత చిన్నతనముననే యోగాసక్తుడవై యున్నావు” అని స్వయముగా

శ్రీరామకృష్ణుని యభినుతి నందిన ధన్యాత్ముడు కాళి (కాళీ ప్రసాదచంద్ర—కాలక్రమమున నీతఁడే అభేదానందస్వామి) యను మఱియొక బాలశిష్యుడు. ఈవిధముగా శ్రీరామకృష్ణుని ప్రియశిష్యులలో అనేకులు బాల్యమునుండియు పరమార్థా సక్తచిత్తులై యుండిన పావనాత్ములు. ఈ యనుభూతుల నన్నిటిని బట్టి చూచినచో, పూర్వజన్మము, లేదా, పునర్జన్మ మనునది భ్రాంతి కా దని భావింపవచ్చునుగదా?

శ్రీరామకృష్ణుడు తన శిష్యకోటిలో ఐదాఱుగురను ఉత్తమోత్తములుగా గణించుచు, వారలను ఈశ్వరకోటి లోనివా రనియు నిత్యసిద్ధు లనియు వచించును. వారిసిగూర్చి యిట్లు పలుకును : “సాక్షాద్భగవదవతారమూర్తులుగాని, అవతారలక్షణములలోఁ గొన్నిటితో ఆవిర్భవించియున్న వారుకాని యీశ్వరకోటి యనఁబడుదురు. ఒకించుక ప్రయ త్నము వారియందు అంతర్గతమై యున్న పారమార్థికతను వికసింపఁజేయును. ముందు పిందెలు పెట్టి తరువాత పువ్వులు పూచు సొర, గుమ్మడి తీగలవంటివారు వీరు. వీరు మొకట భగవత్సాక్షాత్కారము నొంది పిమ్మట సాధన చేయు ప్రత్యేకవర్గములోనివారు. అవతారమూర్తికి అనుచరులై జన్మించువాతే నిత్యసిద్ధులు (జన్మమునుండియు సిద్ధులు); వారిలోఁ గొందఱు కదియే తుదిజన్మము. నిత్యసిద్ధులు అల్ప సాధనచేతనే, ఒక్కొక్కప్పుడు ఏసాధనయుఁ జేయకుండఁగనే కూడ భగవల్లాభము నొందుచుందురు. కాని తదనంతరము వారు సాధనచేయుదురు.” నరేంద్రనాథదత్త (వివేకానంద స్వామి), రాఖాల్ చంద్ర ఫోష్ (బ్రహ్మనందస్వామి),

బాబురాం ఘోష్ (ప్రేమానందస్వామి), నిత్యనిరంజన ఘోష్ (నిరంజనానందస్వామి), యోగీంద్రనాథరాయ్ చౌధురి (యోగానందస్వామి), పూర్ణచంద్ర ఘోష్ అను వారు ఈశ్వరకోటిలోనివా రనియు నిత్యసిద్ధులనియుఁ బేర్కొనఁబడిన మహానీయులు. ఇందు తుదివ్యక్తి తక్క మిగిలినవారును మఱియాఱుగురు శిష్యరత్నములును శ్రీ రామకృష్ణునిచేఁ దన “ఆంతరంగికులు” అని పేరొందిరి. వారినిగూర్చి సందర్భానుసారముగా ముచ్చటెంతయు.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యుల పారమార్థికచిత్తవృత్తిని అద్భుతరీతుల నుద్దీపింపఁజేయును. కొందఱకు పరమార్థము నుపదేశించును; కొందఱకు వ్రేలితో నాలుకపై మంత్ర బీజాక్షరములను వ్రాయును; నాభినుండి కంఠమువఱకును నిమురుచు, ‘అమ్మా, మేలుకో’మని కుండలినీశక్తిని మేల్కొల్పును; అతీంద్రియస్థితిలోఁ గొందఱపై కేవలము తన కటాక్షవీక్షణముఁ బఱుపును; కొందఱను స్పృశించును; ఒక్కొక్కరి నక్షమున, లేదా, శిరమునఁ దన పాదము నుంచును; కాలిబొటనవ్రేలితో నొకానొకరి తొమ్మనో, తలనో, తాఁకును. వీనిలో వారివారి అర్హత ననుసరించి దేనిని బడసినవా రైనను అపూర్వహృదయవికాసమును, దివ్యానుభూతులను బొందుచుండువారు. ఏకొలఁదిమందికి మాత్రమో స్వయముగా నాతఁడు మంత్రోపదేశము నొనర్చును. కొందఱ తాతనివలన స్వస్నమున మంత్రదీక్ష నొందియున్నారు. వివిధములైన యీ ఆత్మప్రబోధమునకు రెండు మూఁడు ఉదాహరణములు. కాలక్రమమున శ్రీ

రామకృష్ణమత సేవాసంఘాధ్యక్షుడు, సద్గురువ రేణ్యుడునై
యొప్పిన తారకనాథ ఫోలోవర్ (శివానందస్వామి) నాలుకపై
శ్రీరామకృష్ణుడు జేచియో వ్రాచుఁగా, వెంటనే యాతఁడు
అ పూర్వానుభవము నొంది, బౌద్ధాస్త్వైతిరహితుఁడై
ధ్యాననిమగ్నుఁ డయ్యెను. గురుసాన్నిధ్యమునఁ దనకుఁ
గల్గిన మహానుభూతులనుగూర్చి యాతఁ డిట్లు తెలిపెను :
“తాకురుసన్నిధిని తఱచు నాకు ఏమపు వచ్చెడిది.... ఆయన
చూపు నాపై సోకఁగనే విలపింపనారంభించితిని. తాకురు
మానముగా నిలుచుండిరి. నాయొడలు జలదరించి నణఁక
నారంభించెను. నా కట్టి స్థితి లభించినందుల కాయన
హర్షించి యది దివ్యభావావేశఫలిత మనిరి.... సాధకుని
యందలి ఆధ్యాత్మికశక్తులను తమ కటాక్షవీక్షణమాత్రము
ననే తాకురు మేల్కొల్పుఁగలరు.” కాలక్రమమున సుబోధా
నందస్వామి యను యతివర్యుఁడైన సుబోధ్ (సుబోధచంద్ర
ఫోల్స్) అను బాలశిష్యునకు శ్రీరామకృష్ణుడు నాలుకపై
నేమియో వ్రాసి, కుండలినీశక్తి నుద్దేశించి, ‘మేలుకో,
అమ్మా! మేలుకో’ మని నాభినుండి కంఠమువఱకును నిమిగి,
పిమ్మట ధ్యానింపఁబనుపఁగా, నాతఁడు ధ్యానారంభముననే
కంపితగాత్రుఁడై, ఆనందపరవశుఁడై, తనలో దివ్యతేజమున
స్త్రీపురుష దేవతాస్వరూపములను గాంచెను.¹ కాలక్రమ
మున నాగమహాశయనామమున విఖ్యాతుఁడైన దుర్గాచరణ
నాగ్ అను గృహస్థశిష్యుని యురమున శ్రీరామకృష్ణుడు

1 క్షీగోడ్ అను బాలునకు శ్రీరామకృష్ణుడు డిట్లే యొనర్ప, నాతని
కేదివ్యానుభూతియుఁ గలుగకపోఁగా, కాలక్రమమునఁ గలుగునని తెలిపెను.

తన కుడిపాదము నుంచినంతనే యాతఁడు విశ్వ మంతయు అనంతవివ్యానందసాగరమునఁ దేలియాడుచున్నట్లు దివ్య దర్శనము నొందెను.

శ్రీరామకృష్ణుని శిష్యవాత్సల్యము, భక్తప్రేమానురాగములును అసారము లనుటకు అనేకనిదర్శనములను జూచియున్నాము. ప్రీతిపాత్రు లగు బాలశిష్యులచే నాతఁడు స్వహస్తములతో మధురాహారములను దినిపించును. అట్టి యేశిష్యుని, లేదా, భక్తుని రాకకై నను ఏదేని అభ్యంతరము కలిగినచో, లేదా, ఆలస్యమైనచో, నాతఁడు పొందు పరితాపము ఇంతింత కాదు. “కేనలము నీ విచటికి వచ్చుచుండినఁ జాలును, నీ జీవిత లక్ష్యము సిద్ధించును” అని యాతఁడు అనేకభక్తులకును శిష్యులకును దెల్పెను. ఉత్తమ సంస్థారసంపన్నులగు తన బాలశిష్యులయెడ శ్రీరామకృష్ణుని వాత్సల్యము వర్ణనాతీతము. నిరంజన్ (నిత్యనిరంజన ఫూడ్స్) అను బాలశిష్యు నొకనాఁ డాతఁడు గాఢప్రేమతో ఆలింగన మొనర్చుకొని, “నాయనా! నిరంజనా! దినములు గడచి పోవుచున్నవి....నీ వెపుడు ఈశ్వరాన్వేషణపరాయణుడవగుదువోయి? నీవిషయమై నాకెంతో ఆందోళనగా నున్నది” యని పలికెను. నరేంద్రుని కాయఁ డొకప్పుడు, “నరేన్! నీకొఱ కింటింటికిఁ దిరిగి బిచ్చమెత్తుట కై నను సంసిద్ధుడ” నని తెలిపెను. ఇట్టిదికదా వినిర్మలప్రేమ! అవ్యాజానురాగము! మానవమానసమును మహోన్నతాదర్శసౌధములకుఁ గొని పోవు దివ్యాందోళిక!

శిష్యభక్తకోటికథనమున నిదివఱకుఁ బేర్కొనఁబడిన

శ్రీనివాసుఁడు, మధురానాథుఁడు, వైష్ణవచరణుఁడు మున్నగు భక్తులును, ప్రసన్నమయి, హేమాంగినీదేవి మున్నగు భక్తురాంధ్రును, నారాయణశాస్త్రి, గౌరీపండితుఁడు మున్నగు శిష్యులును, శిష్యప్రాయులగు ననేకులును మన కియ్యెడ సంస్కరణీయులు.

స్వయముగా శాస్త్రపండితుఁడు గాకపోయినను శ్రీరామకృష్ణుని శాస్త్రతత్వజ్ఞానము శిష్యులకు ఆశ్చర్యము గొల్పెడిది. “మహాశయా! చదువుటయు వ్రాయుటయు మీ రెన్నఁడును అంతగా నేర్వకున్నను, ఇవన్నియు ఎక్కడ గ్రహించితిరి?” అని చనవుతోఁ గొందఱు శిష్యులు ప్రశ్నింప, చిఱునగవుతో నాతఁ డిట్లు సమాధానించును : “ఁబోను, స్వయముగాఁ జదువకపోయినను, ఎంతో వినియుంటినిగదా? అదంతా నాకు జ్ఞప్తి నున్నది. వేదవేదాంతములను, దర్శన శాస్త్రములను, పురాణములను మంచిమంచి పండితులవలన వినియుంటిని. విని యందలి విషయములను గ్రహించి, వాని నన్నింటిని మాలగా నొనర్చి, గళమున ధరించి, ‘అమ్మా! ఇవిగో, నీ శాస్త్రపురాణములు ; వీనిని స్వీకరించి నాకు శుద్ధ భక్తిని అనుగ్రహింపుము’ అనుచు, వానిని అమ్మ పాద పద్మములకు సమర్పించితిని.”

ఇక శ్రీరామకృష్ణుని శిష్యశిక్షణవిధానము. తన దివ్యసాధనానుభవ ప్రకృతిపరిశీలనములవలననే మానవ మనస్తత్వవేత్తలలో మేటియై యొప్పిన యాతఁడు శిష్య మనస్తత్వానుగుణముగా బోధించుచు, సాధనలను గలపుచు, వారికి ఆత్మవికాసము నొనగూర్చును. సాధకుల శారీరలక్షణ

ములను బరిశీలించి వారల స్వభావాదులను గనుఁగొనుటలో శ్రీరామకృష్ణుని కౌశలము అత్యద్భుతము. నుదురు, మెడను జూచి పరమహంసను గుర్తింతు ననియు, ఒకనికేసి చూచినంతమాత్రముననే వాని స్వభావాదులు తనకు విదితమగుననియు నాతఁడే తెలిపియున్నాఁడు.¹ అద్దాలబీరువాలోని వస్తువులు గాన్పించునట్లు ఆతని మనోనేత్రమునకు ఒరుల మనోభావములు కనఁబడుచుండెడివట.

శ్రీరామకృష్ణుని బోధన నవరసభరితము. భక్తి గానిండు, వేదాంతము గానిండు, లోకవర్తనము గానిండు — దేనినిగూర్చి బోధించినను, ఆతని బోధనలు హాస్య చమత్కారములతో, మనోహరదృష్టాంతములతో, నీతి కథారత్నములతో వంగీయ జానపదసంభాషణశైలిలో మృదుమధురస్వరమున ప్రాణప్రదీప్తములై యలరారుచుండెడివి. బాలశిష్యులకుఁ దన శిక్షణ నుద్దేశించి యాతఁడే కొందఱు భక్తులతో నొకప్పుడు, “ఈ కుట్టలకు వట్టి శాకాహారపు చప్పిడిపథ్యము పెట్టను, (వారికి ఇష్టమైన) యే చేపలవాసన నీరో, చారో అప్పుడప్పుడు కొంచెము పోయుచుందును ; లేనిచో వా రెందుకు వత్తురు?” అని వ్యంగ్యముగాఁ బలికెను. శ్రీరామకృష్ణుని వ్యక్తిత్వము ఎట్లు సర్వజనమనోరంజకమై యొప్పెనో రొమే రోలా (Romain Rolland) మహాశయుఁడు తన శ్రీరామకృష్ణచరిత్రలో

¹ మెల్లకన్ను, పిల్లికన్నులు, తుట్టెపెదవులు మున్నగునవి అవలక్షణము లనియు, అట్టివి కలవారు పరమార్థజ్ఞానము నొందుటకుఁ జాలకొలము పట్టు ననియు శ్రీరామకృష్ణుఁడు తెలుపును.

వ్రాసిన యీ క్రిందివాక్యములు మనోహరముగాఁ దెలుపుచున్నవి : “స్వభావవర్తనములందు బాలకుఁడు, విషయవిమర్శనమున ఋషియుఁ గాఁగల్గియుండిన మహనీయుఁ డాతఁడు. నవ్వుచు, ప్రేమించుచు, పరిశీలించుచు, మానవస్వభావమునకు లోప మెంతమాత్రమును లేనట్టి యాతని యీ పరిపూర్ణస్వచ్ఛందతయే యాతనియందలి మనోరంజకత్వమునకు ముఖ్య కీలకము. నిజముగా అట్టి ఋషి మన కైస్తవ ప్రపంచపు ఋషులకంటె కేవలము భిన్నుఁడు! ఒరుల దుఃఖమును వెదకి కనుఁగొని స్వయముగా దాని నాతఁడు భరించె నన్నచో, అది యాతనియందు అంతర్ధానమైపోయెను....”

తన సర్వతోముఖవ్యక్తిత్వమును, సర్వతోముఖ దివ్యానుభూతినిగూర్చి గంభీరార్థబంధురముగా నరేంద్రాది శిష్యులతో శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకప్పు డిట్లు పలికెను: “ఇచట (ఈయంగడిలో) మీకు సర్వము—సాధారణమైన కందులు, చింతపండు కూడ—దొరకును.” మఱియొకప్పు డాతఁడు, “అయ్యో! చచ్చు మినుపపప్పు బేరగాండ్రే కాని మంచి బేరగాండ్రు దొరకకున్నారే!” యనెను.

శిష్యులకు శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఆప్తబంధువు, ప్రాణమిత్రుఁడు. బాలశిష్యులతో నొక్కొక్కప్పు డాతఁడు వినోదముగా కుస్తీ పట్టును.¹ ఆటలతో, పాటలతో, హాస్యోక్తులతో

¹ శ్రీరామకృష్ణుఁడు తనతో నొకప్పు డిట్లు కుస్తీపట్టఁగా, తా నాయన నొకగోడకుఁ ద్రోసివేసితి ననియు, అంతట ఆయన, “నే నొకప్పుడు బలాధ్యుఁడనై యుంటిని; కాని యిపుడు బలహీనుఁడనై యుండుటచే గోడకుఁ ద్రోసివేయఁబడితిని” అని పలికి రనియు శ్రీవిజ్ఞానానందస్వామి (మా గురువర్యులు) ఒక ప్రసంగమున మాకుఁ జెప్పిరి.

నాతఁడు మహాన్నతాధ్యాత్మికత త్వములను బోధించును. ఇంతలో ప్రక్కలు పడునట్లు శిష్యులను నవ్వించును; అంతలో శ్వాసలు కట్టువడ నిశ్చేష్టుల నొనర్చును; మఱియొకప్పుడు ఏదివ్యానుభూతినో యొనగూర్చి యానందభాష్పము లొలికించును! శిష్యుల మానసముపై శ్రీరామకృష్ణుని ప్రభావమునుగూర్చి వివేకానందస్వామి పలికిన యీ క్రిందివాక్యములను గమనింపుఁడు: “భౌతికశక్తులను వశపఱుచుకొని యేలద్భుత క్రియనో ప్రదర్శించుట అంత దుర్లభమైన పని కాదు: కాని మంటిముద్దలనువలె ఎట్లు అవలీలగా మాననమానసములను ఈ ‘పిచ్చి బ్రాహ్మణుఁడు’ (శ్రీరామకృష్ణుఁడు) గైకొని యే పరిణామము నైనను బొందించుచు, స్పర్శమాత్రముననే నూతనభావములతో నింపెడివాఁడో, దానికంటె మహత్తరమైన అద్భుతము నాకుఁ గానరాకున్నది.”

“నన్నుగూర్చి నీ వేమని తలఁచెదవు?” అని శ్రీరామకృష్ణుఁడు తనకు ప్రీతిపాత్రులైనవారల నడుగును. ఇందులకు మహాగౌరవపూర్వకమైన తమ అభిప్రాయమును అనేకులనేక విధములుగాఁ దెలుపఁ, గొందఱు తమ యిష్టదైవమును బేర్చొని “ఆమూర్తియే మీరు” అనియో, “తదవతార” మనియో సమాధానించువారు. సాధకుని పారమార్థికదృక్పథమును గనుఁగొనుటకు శ్రీరామకృష్ణున కిదియొక సాధారణమార్గము.

శిష్యుల నాతఁ డొండ్లొరులతోఁ జర్చించుకొనఁ బ్రోత్సహించును. ఇతరశిష్యులను నరేంద్రునితో సంసర్గముచేయఁ బ్రేరేపించును. తన బోధనలను శిష్యులు అవలంబించు విషయమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు అఖండశ్రద్ధ వహించును.

అజాగరూకు లై యున్నతటి వారల ప్రవర్తనమును అతిజాగరూకతతోఁ బరిశీలించును; దై నందినజీవితచర్యలలో క్రమ విరహితమగు నెట్టి స్వల్పవిషయమునుగూర్చి యైనను సదుపదేశముల నొనర్చును.

“నావిరతో దుశ్చరితాత్ నాశాంతో నాసమాహితః,
నాశాంతమానసోవాఽపి ప్రజ్ఞానేనైవ మాపుయాత్.”

(ఎవ్వఁడు దుర్మార్గమును వీడఁడో, ఎవ్వఁడు ఇంద్రియములను నిగ్రహింపఁడో, ఎవ్వఁడు ఏ కాగ్రచిత్తుఁడు గాకుండునో, చిత్తశాంతిని బొందకుండునో, అట్టివాఁడు విశేషజ్ఞానముచే నైతము ఆత్మను బొందఁజాలఁడు) అను కఠోపనిషద్బోధయే శ్రీరామకృష్ణుని శిష్యశిక్షణమందలి మూలసూత్రమని చెప్పవచ్చును. త్రికరణశుద్ధి పరమార్థప్రాప్తికి మొదటిమోట్టు అని యాతని ముఖ్యోపదేశము. ఆతఁ డిట్లు వక్కాణించును : “హృదయము శుద్ధమైననే కాని భగవంతుఁడు ఉన్నాఁ డను విశ్వాసముకూడ కలుగఁ జాలదు.” “శుద్ధమనస్సు, శుద్ధబుద్ధి, శుద్ధాత్మ—ఈమూఁడు నొక్కటియే.” “ఎవ్వఁడైనను ఉదారహృదయుఁడు, నిష్కపటచిత్తుఁడు నై యున్నచో, అది మహాతపఃఫలమని భావింపవలయును. నిష్కపటి యైననే కాని నరుఁడు నారాయణుని గనఁజాలఁడు.” తనకు అత్యంతప్రీతిపాత్రుఁ డగు రాఖాల్ అను శిష్యుఁ డొకనాఁడు తన సన్నిధికి వచ్చియుండ, శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతనిఁ జూచి యిట్లు పలికెను : “నీకేసి చూడఁజాలకున్నాను. నీమోమున నొకవిధమైన మాలిన్యము ఆవరించియున్నట్లు కనిపించుచున్నది. ఏమైనను తప్పు

చేసితివా, చెప్పు.” రాఖాల్ స్తబ్ధుడయ్యెను ; ఆతని కేమియు స్ఫురింపలేదు. అంతట శ్రీరామకృష్ణుడు, “ఎవరితో నైనను అసత్యము చెప్పితివా?” యని, యాతని సమాధానము విని, “ఇక నెన్నడును అట్లు అసత్యము చెప్పకు. నిజము చెప్పటయే ముఖ్యసాధన” యని మందలించెను. సత్యనిష్ఠును గూర్చి శ్రీరామకృష్ణుడు డిట్లు బోధించును : “కలియుగమున సత్యనిష్ఠయే తపస్సు. సత్యవ్రతమే ముఖ్యమైన వ్రతము. సదా సత్యసంధుడై యుండునట్టివాడు (సత్యస్వరూపుడగు) భగవానుని (సత్యసారాయుని) గనఁజాలును. పుష్పాంజలినై అమ్మనిట్లు ప్రార్థించితిని : ‘అవ్తా, ఇదిగో, నీ జ్ఞానము; ఇదిగో, నీ అజ్ఞానము—రెంటిని గైకొని నీయందు నిర్మలభక్తిని నాకు అనుగ్రహింపుము. ఇదిగో, నీ శౌచము ; ఇదిగో, నీ అశౌచము—రెంటిని స్వీకరించి నీయందు నాకు విశుద్ధభక్తి నిమ్ము....ఇదిగో, నీ శుభము ; ఇదిగో నీ అశుభము—రెంటిని గ్రహించి నీ పాదపద్మముల యందు వినిర్మలభక్తిని ప్రసాదింపుము.’ కాని నేను, ‘ఇదిగో, నీ సత్యము; ఇదిగో, నీ అసత్యము—రెంటిని స్వీకరింపుము’ అని చెప్పఁజాలనైతిని.”

శ్రీరామకృష్ణుని సత్యనిష్ఠ శ్రీరామసత్యహరిశ్చంద్రాదులను తలఁపునకుఁ దెచ్చును. అత్యంతవిషమపరిస్థితులలో నైత మాతఁడు సత్యవ్రతమును బరిపాలించుటయుండ, ఒకానొక దినమున నొకానొక చోటికిఁ బోవుదు నను వాగ్దానమును గాని, యొకనియొద్దనుండి యొక వస్తువును గైకొందు నను మాటనుగాని యెన్నఁడును జవదాఁటి

యెఱుఁగఁడు. ఒకవేళఁ దన వాగ్దానమును మఱచినను, తద్వ్యతిరీక్తముగా వర్తింప నాతని మనశ్శరీరములే—సత్య నిష్ఠాపరిపూరితములై యున్న యా మనశ్శరీరములే—నిరాకరించి విషయమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చెడివి. దివ్యజీవితమునకు ఇట్టి సముజ్జ్వలసజీవనిదర్శనము కట్టెనుట నుండుటకంటె సాధకునకు నలయు మహత్తరశిక్షణ మేమి? ఇదియే ప్రాచీనార్య గురుకులవాసమందలి ప్రధానోద్దేశ మని గ్రహింపనగును.

రాఖాలునెడ శ్రీరామకృష్ణుని అసాధారణ వాత్సల్యమునుగూర్చి యొకటిరెండు ముఖ్యవిషయములు తెలుపవలసియున్నది. “అమ్మా! సదా నా కొకఁడు లోడునీడయై యుండఁగోరెదను. నిర్మలహృదయుఁడు, సదా నీ పాదపద్మములనే నమ్ముకొనియుండువాఁడును నగు నొక బాలుని దెచ్చియిమ్ము” అని శ్రీరామకృష్ణుఁడు దేవిని ప్రార్థించి యుండెను. కొన్నాళ్ల కొక దివ్యదర్శనమున దేవి యొక బాలుని ఆతని యొడిలో నుంచి, ‘ఇడిగో, నీ పుత్రుఁడు’ అనెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఉలికిపడి, “నా కేమి! పుత్రుఁడేమి!” అని యాశ్చర్యచకితుఁడై దేవి నడుగ నామె, “నీ మానసపుత్రుఁడు, ఆధ్యాత్మికపుత్రుఁడు లెమ్ము” అని యూహించెను. మఱియొక దివ్యదృశ్యమున గంగాజలముపై పూర్ణవికసితశతపత్ర కమలమధ్యమున శ్రీకృష్ణుఁడు తన చెలికాఁడగు మఱియొక బాలునితో మనోహరనృత్య మొనర్చుచున్నటులఁ గాన్పించెను. రాఖాల్ తన యొద్దకు వచ్చినంతనే దివ్యదృశ్యములలోఁ గాన్పించిన బాలుఁ డీతఁడే యని శ్రీరామకృష్ణుఁడు గుర్తించెను. ఈవిధముగాఁ దనకు కాళీవర

ప్రసాదలబ్ధమానసపుత్రుడైన రాఘాలును ఆతఁడు ప్రేమించి, లాలించి, పాలించుచు, అనన్యసామాన్య మగు చనవున బుజములపై కెక్కించుకొనువాఁ డన్నచో, రాఘా లాతని కెంతటి ప్రీతిపాత్రుడై యొప్పెనో తెలియఁగలదు.

ఆగర్భశ్రీమంతుఁ డగు రాఘాల్ భాగ్యము న నే వివాహితుడైనను, శ్రీరామకృష్ణుని చెంత నుండి సేవించుచు, అచిర కాలముననే సాంసారికచింత నతిక్రమించి సమాధ్యను భవము నందెను. భాలశిష్యబృందమున నరేంద్రునికంటఁ గొలఁది నెలలు ముందుఁగా రాఘాల్ శ్రీరామకృష్ణుని ఆశ్రయించెను. సమనయస్కులు, ఇదివఱకే సహాధ్యాయులు, మిత్రులునై యుండిన నరేంద్రరాఘాలులు సోదరశిష్యులు, యావజ్జీవితము ప్రాణమిత్రులునై, శ్రీ రామకృష్ణసంస్థకు ఒకరు స్థాపకులు, మఱియొకరు వ్యాపకులు నై బ్రహ్మనంద వివేకానందనామముల జగద్విఖ్యాతులై నెలసిరి.

తన ఆంతరంగికశిష్యవర్గమునకుఁ జెందిన కాళీప్రసాద చంద్రుఁడు గాలమువేసి చేపలు పట్టసాగెనని శ్రీరామ కృష్ణుఁడు విని, యట్టి క్రూరకార్యము నెందుకుఁ జేయుచుంటి వని యడుగఁగా, నాతఁడు సమస్తజీవులును మరణరహితాత్మ స్వరూపులే కావున నిజముగాఁ దాను చేపలను జంపినవాఁ డనుగాననియు, తన కార్యమున దోషము లేదుకదా యనియు సమాధానించెను! అంతట శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతని కీట్లు బోధించెను : “నాయనా! నీవు పొరపడుచున్నావు. ఆత్మను భూతి నొందియున్నవాఁ డెన్నఁడును ఇతరులను హింసింపఁ జాలఁడు—అది వాని స్వభావమునకే విరుద్ధము. అట్టివాఁడు

తప్పుటడుగు వేయఁజాలఁడు. వాని బుద్ధి యెన్నఁడును తప్పు త్రోవను జరింపదు. దీనినిగూర్చి ఆలోచింపుము.” గురువాక్కులనుగూర్చి మూఁడుదినములు పర్యాలోచించి కాళీప్రసాదుఁడవి యథార్థ మని గ్రహించెను.

ధర్మతత్వము అతిసూక్ష్మము. వ్యక్తుల మనోవికాస స్థితిగతుల ననుసరించి ధర్మము ను ప దేశించుచు, శ్రీరామకృష్ణుఁడు వారిని బురోగమింపఁజేయును. బలరాం బోష్ (బలరామ వసు) అను గృహస్థశిష్యుఁడు దోమలబాధచేఁ దన ధ్యానము సాగకుండుట గని, వానిని జంపవచ్చునా, కూడదా యను ధర్మసందేహముచే మఱింత బాధితుఁడై, తన్నివార గార్థము శ్రీరామకృష్ణుని సమీపించుసరికి—విచిత్రము— ఆతఁడు తన తలగడ నున్న నల్లులను దీసి యొకటొకటిగాఁ జంపుచు నిట్లు పలికెను: “ఈతలగడ కెన్నో నల్లులు పట్టి నవి. ఇవి కుట్టి చిత్తవిక్షేపము కలిగించును. అందుచే వీనిని జంపుచున్నాను.” జనమనస్సంవేది యగు శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు శిష్యుల సంశయములను యథోచితముగా నివారించు చుండును. బలరాం బోష్ శ్రీరామకృష్ణునిచేఁ దనకై దేవీ నియుక్తు లైన రసద్దారులలో నొకఁడుగా భావింపఁబడి, అఖండశ్రద్ధాభక్తులతో నాతనిని సేవింపసాగిన ధన్యాత్ముఁడు.

బాలశిష్యుఁ డగు యోగీంద్రుఁడు (జోగీన్) మితి మీఠిన మెత్తని మనసు గలవాఁడు. శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁ డాతనిఁ దనబట్టలలోని కెక్కియున్న బరిణేపురుగును జంపిరమ్మని చెప్పఁగా, నాతఁడు దానిని వదలిపెట్టి వచ్చెను. అంతట శ్రీరామకృష్ణుఁడు, “దానిని జంపుమనఁగా వదలి

పెట్టితివి. నా మాటలను నీవు అక్షరాల నెఱవేర్చవలయును. లేనిచో ఇంతకంటె ముఖ్యవిషయములలోఁ బశ్చాత్తాపపడవలసివచ్చును” అని మందలించెను. మఱి యొకనాఁడు యోగీంద్రుఁడు పడవ నెక్కి వచ్చుచుండ, అం దొకఁడు శ్రీరామకృష్ణుని దూషింపసాగెను. అజ్ఞతచే ఆతఁ డట్లు మాటాడుచున్నాఁడని యోగీంద్రుఁడు చల్లఁగా ఊరకుండెను. శ్రీరామకృష్ణుఁ డీసంగతి విని శిష్యున కిట్లు ఉద్బోధించెను : “గురునిందాలాపములను విని కిక్కురుమనకుండ ఊరకుంటివి. ఈసందర్భమున శాస్త్రము లేమనిచెప్పుచున్నదో తెలియునా? గురునిందకునకు శిరశ్చేదన మైనను జేయవలయును, లేదా, వెంటనే ఆతావు వీడనై నను వీడవలయును: కాని నీవు గురు నిందను చల్లఁగా సహించితివి!”

మఱియొక బాలశిష్యుఁ డగు నిరంజనుఁ డొకనాఁడు పడవపై దక్షిణేశ్వరము వచ్చుచుండ, పైని దెల్పిన రీతినే తోడి ప్రయాణికులు కొందఱు శ్రీరామకృష్ణుని గూర్చి నిందాలాపము లాడసాగిరి. ఉద్రేక పూరితస్వభావోపేతుఁడు, ఆజానుబాహువు, మహాబలిష్ఠకాయుఁడు నగు నిరంజనుఁ డందులకు ఖండితముగాఁ దన యసమ్మతి తెలిపినను, వారు వినకుండుటచే, నట్టేట మి మ్మందఱను ముంచివేసెద నని గర్జించుచు, రాద్రమూర్తియై లేచి, భీకరముగా పడవ నుట్టుఁత . లూఁపివేయసాగెను. భయభ్రాంతులై వారు తక్షమాపణ కోరుకొనిరి. శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈసంగతి విని, నిరంజనుని తీవ్రముగా మందలించి యిట్లు ప్రబోధించెను : “కోపము మహాపాపిష్ఠిది. సజ్జనుని కోపము నీటిపై గీచిన

గీత వంటిది—క్షణికము. అవివేకు లేమేమో వాఁగుదురు. నీ వా వాఁగుదు నెన్నఁడును పాటింపఁగూడదు.”

అహింసనుగూర్చియు అప్రతికారమునుగూర్చియు వివిధ వ్యక్తుల ఆంతరంగికస్థితిగతులను బురస్కరించుకొని శ్రీరామకృష్ణుఁడు విభిన్నోపదేశములు చేసియుండుట గమనింపఁదగియున్నది. ఒకే సంఘటనవిషయమున యోగీంద్రున కొక విధముగను నిరంజనునకు దానికి కేవలము వ్యతిరేకముగను ఆతఁడు ఉపదేశించె నన్నచో, వ్యక్తిగతమనఃపరిపాకము నందలి భేదమే కారణ మని గ్రహింపనగును. భక్తుఁడయ్యు, దుడుకుతనము గల నిరంజనునకు అలవడఁ జేయవలసినవి సహనశాంతతాగుణములు; మితిమీరిన మెత్తనివాఁడగు యోగీంద్రునకు నేర్పవలసినది ఒకించుక కఠికుతనము. ఎవని దౌర్బల్యము నేచికిత్సచే నివారింపవలయునో ఆ భవరోగవైద్యుఁడెఱుఁగును.

శ్రీరామకృష్ణుని సర్వభూతప్రేమను అద్భుతరీతిని జాటు కొన్ని సంఘటనము లీ సందర్భమున గమనింపఁదగియున్నవి. కాళికాలయవనమున లేలేత పచ్చికతో నొప్పు చుండిన యొక తావున నొకప్పు డొకఁడు నడచుచుండ, శ్రీరామకృష్ణుఁ డాపచ్చికతో ఐక్యభావము నొంది దుర్భర బాధ పడసాగెను. తనయనుభూతినిగూర్చి యనంతర మాతఁ డిట్లు తెలిపెను: “(ఆపచ్చికపై నాతఁడు నడచుచుండ)ఎవ్వరో నాగుండెలపై నెక్కి తొక్కుచున్నట్లు బాధ కలుగసాగెను. ఆవిధమైన భావసమాధి మహాబాధాకరము. అది నాకు రెండుజాములసేపు ఉండెను. ఆ బాధ భరింపఁజాలకపోతిని.”

మఱియొక ఐక్యానుభూతినిగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు తెలిపెను : “పూజకై యొకనాఁడు మారేడుదళములు కోయఁబోవ, ఒకదళముతోఁ గొంత పట్టకూడ ఊడివచ్చెను. చెట్టు చైతన్యమయమై యున్నట్లు కనుఁగొంటిని. చెట్టుకు బాధ కలిగించినందులకై దుఃఖపడితిని.” మఱియొకనాఁడు ఆతఁడు భావపరవశుడై గంగానదిని అవలోకించుచుండ, సడవ నడుపువాఁ డొకఁడు మఱియొకనితో జగడమునకు దిగి వానివీఁపుపై ఫెడేలుమని చఱచెను. అది గని శ్రీరామ కృష్ణుఁడు వెంటనే దుర్భరబాధతో అఱచెను. ఆతని యార్తనాదము విని హృదయుఁడు సరుగెత్తుకొని వచ్చిచూడ — అత్యాశ్చర్యము — శ్రీరామకృష్ణుని వీఁపు ఎఱ్ఱవాటి, తట్టు తేటి వాచియుండెను ! శ్రీరామకృష్ణుని సర్వజ్ఞవైక్య భావము — అద్వైతభావము — ఎట్టిదో పరికింపుఁడు.

ఆధ్యాత్మికానుభవశిఖరముల నధిరోహించి తఱచు సమాధినిమగ్నుఁ డగుచుండు శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యులకు వ్యవహారవిషయములందు సైతము చక్రని బోధలొనర్చువాఁ డనుట కొక్క నిదర్శనము. బాలశిష్యుఁ డగు యోగీంద్రుఁ డొకనాఁడు వర్తకుని పారమార్థికతను నమ్మి యొక యోటి బూరెలమూఁకుడు కొనితేఁగా, శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యు నిట్లు మందలించెను : “భక్తుఁడు వెఱ్ఱివెంగళప్ప కారాదు. పరమార్థసాధనకై యావర్తకుఁడు దుకాణము పెట్టెనను కొంటివా? వాని పారమార్థికతను నమ్మి మూఁకుడు నొక్కసారి యైనను బరీక్షింపకుండ తెచ్చుటయా! వస్తువులు కొనఁదలఁ చినయెడల, ముందుఁగా నాలుగు దుకాణములలోను ధరలు

విచారించి, పరిశీలించి మఱి కొనవలయును. మామూలుగా వచ్చు కొనరులుకూడ తీసికోవలయును.”

త న కెంత మాత్రము వివాహేచ్ఛ లేకున్నను, కన్నీటితోఁ దన్ను బతిమాలసాగిన తల్లిని తృప్తిపఱచుటకై యోగీంద్రుఁడు పెండ్లిచేసికొని, పిమ్మట శ్రీరామకృష్ణుని సమక్షమునకుఁ బోవుట కెంతయో సిగ్గుపడి వెనుదీసెను. కాని శిష్యవాత్సల్యప్రపూర్ణుఁ డగు శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఊరకుండునా? యోగీంద్రు నెట్లో రావించి, వాత్సల్యము పొంగిపొరలిపాఱ, అతాకికశక్తిసంజనిత తేజము మోమునఁ దాండవింప, శిష్యుని చేయి పట్టుకొని యిట్లు ఆతఁడు అభయ ప్రదాన మొనర్చెను: “వివాహము చేసికొంటివి. ఐన నేమి? భయ మేమి? (తన్ను ఉద్దేశించుచు) దీని యనుగ్రహమున్న పక్షమున ‘లక్ష పెండ్లిండ్లైనను’ నిన్నేమియుఁ జేయఁజాలవు. సంసారముచేయుచు, ఈశ్వరప్రాప్తి నొందఁగోరెదవా, నీ భార్య నొకసారి యిచటికిఁ దీసికొనిరమ్ము, — ఆమెను, నిన్ను అందులకు అర్హులను జేయుదును; సంసారము త్యజించి యీశ్వరలాభము నందఁగోరెదవా, అదియు నీకు సాధ్యమగునట్లు చేయుదును.” దివ్యభావోత్తేజితుఁడై యాతఁడు మహోజ్వలమూర్తియై భాసించుచుండెను.

నిరాశాంధకారమునుండి ధైర్యతేజోలోకమునకుఁ గొంపోఁబడినట్లు యోగీంద్రునకుఁ దోచెను. ఆహా! గురుదేవునకుఁ దనపై నెంతటి మహావాత్సల్యమో! యోగీంద్రునకు దివ్యజీవనమార్గము దొరకెను.

తన్ను నమ్ముటకుముందుఁ బరీక్షింపుఁ డని శ్రీరామ

కృష్ణుడు శిష్యులను ప్రోత్సహించుచుండును గదా? యోగీంద్రుడు దొకనాడు డిపరీక్ష చేయుట తటస్థించెను. ఆతఁడు గురువర్యునిగదిలోఁ బరుండియుండెను. నడిరేయిని మెలఁకువ వచ్చిచూడఁగా, శ్రీరామకృష్ణుడు డచట లేడు. “ఈయన రహస్యముగాఁ దన భార్యకడకుఁ బోయియుండునా?” అను సంశయము కలుగ, ఆమె పరుండు నహబతానాచెంతకుఁ బోయి కనుపెట్టియుండెను. ఇంతలో శ్రీరామకృష్ణుడు పంచవట్టినైపునుండి వచ్చి ప్రియశిష్యుని జూచి, “ఏమిరా, ఇక్కడ నిలువఁబడియున్నావు?” అనెను. యోగీంద్రుడు తెల్లపోయి సిగ్గుతో తల వంచుకొనెను. సంగతి గ్రహించి శ్రీరామకృష్ణుడు డాతనిని మెచ్చుకొనెను.

“మహాశయా! కామవిముక్తి నొందు తెట్లు?” అని యోగీంద్రుడు గురుసాన్నిధ్యప్రారంభదశలో నొకనాడు శ్రీరామకృష్ణు నడుగ, నాతఁ డిట్లు ఉపదేశించెను : “హరినామస్మరణ చేయుచుండుము, కామము అంతరించి పోవును—మతేమియు అవసరము లేదు.”¹

శ్రీరామకృష్ణునకు యోగీంద్రుడు ఆత్మసమర్పణ మొనర్చుకొని యాతని శిక్షణమున కామవిజేతయై, సార్థక నాముడై యొప్పెను. “కామమును సర్వవిధములను జయించినవారు మాలో నెవ్వరైనను ఉన్నచో, ఆతఁడు జోగీస్” అని స్వయముగా వివేకానందస్వామి ప్రశంసించెనన్నచో,

¹ ఏయాసనములో వేయుమనియో, కరక్కాయలు తినుచుండు మనియో తాకుచు చెప్పుననుకొంటిననియు, కొని యాయన యుపదేశము ననుసరించి తత్ఫలితము నొందసాగితిననియు యోగీంద్రుడు తెలుపును.

యోగీంద్రుని మహానీయత యెట్టిదో తెలియఁగలను.

కామదమసమునుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁడు శిష్యుల కొనర్చిన యుపదేశములు గమనార్హములు. హరి యను ప్రియశిష్యునకు బాల్యమునుండియు స్త్రీలనిన ఆసక్త్యము, చిన్నపిల్లలనుగూడ దగ్గఱకు రానీయఁడు. “అబ్బా! స్త్రీలనిన నేను సహింపఁజాలను” అని యాతఁ డొకనాఁడు గురుదేవునితోఁ బలుక, నాతఁడు మందలించుచునిట్లు ఉద్బోధించెను: “అవివేకివలె మాటలాడుచున్నావు! స్త్రీలను నిరసించుటయా! ఎందుకు? వారు దేవీమూర్తులు. నీతల్లికివలెనే వారికి సమస్కరించుచుండుము, వారియెడ గౌరవము కలిగియుండుము. స్త్రీమోహాధీనుఁడవు గాకుండ తప్పించుకొను మార్గ మిదియే. వారిని ద్వేషించుకొలఁదియు మోహజాలమునఁ బడిపోవుదువు.” ఈప్రబోధముచే హరిదృక్పథము పూర్తిగా మాటిపోయెను. కాలక్రమమున నాతఁడు మహాయోగి యయ్యెను, హరిప్రసన్న¹ యను ప్రియబాలశిష్యునకు శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు ఉపదేశించెను: “మేలిమిబంగారమువంటి శీలము గలదై భగవత్ప్రేమచే నేలపైఁ బొరలునట్టి దైనను, స్త్రీని కన్నెత్తి చూచుట హానికరము.”

సాధకులకు శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు ఉపదేశించును: “తోటమాలి చిన్న మొక్కను బెంచు విషయమున నేమి

¹ శ్రీరామకృష్ణునివలన నా లు క పై మహాపదేశాత్మకమగు మంత్రాక్షరలేఖనమునను ఇతరవిధములను ఆధ్యాత్మికశక్తిని, ప్రబోధమును బొందిన హరిప్రసన్నచట్టోపాధ్యాయ యను నీతఁడు కాలక్రమమున విజ్ఞానానందస్వామి యను యతివరేణ్యుఁ డయ్యెను.

చేయును? దాని చుట్టును కంచె వేసి, పశువులు మేయకుండ సంరక్షింపఁదా? అది యెదిగి పెద్దచెట్టయి, పశువులవలన దాని కింక అపాయ మనునది లేకుండునపుడుకదా కంచె తీసివేసి యథేచ్ఛముగాఁ బెరుగనిచ్చును? నీ ఆధ్యాత్మికజీవితవిషయ మునఁగూడ అట్లే చేయుము; తత్త్వారంభమున స్త్రీలకు దూరముగాఁ దొలఁగి మెలఁగుచుండుము. బలవంతుఁడవై తగినంత వికాసము నొందినపిమ్మట వారి సాహచర్యము నపేక్షింపవచ్చును.” “సాధనకాలమున పురుషుఁడు స్త్రీని దావానల మనియో, నల్లత్రాఁ చనియో భావింపవలయును. సిద్ధావస్థలో స్త్రీ నీకు జగజ్జననీ స్వరూపిణిగాఁ గాన్పించును.” స్త్రీలకును శ్రీరామకృష్ణుఁ డిదే విధముగా నుపదేశించువాఁడు. గృహస్థుల కౌతఁ డిట్లు బోధించును : “ఒకరిద్దఱు బిడ్డలు పుట్టిన పిమ్మట భార్యాభర్తలు సోదనీ సోదరులవలె జీవించుచు, భగవంతునిగూర్చియే ప్రసంగించు చుండవలయును. అపు డిద్దఱును భగవదాసక్తు లగుదురు. అప్పుడు భార్య భర్తకు ఆధ్యాత్మికమార్గమునఁ దోడ్పడును. కామమును త్యజింపక, దివ్యానందము ననుభవించుట అసాధ్యము.¹ కామవిముక్తికై మనఃపూర్వకముగా భగవంతుని ప్రార్థింపవలయును.”

¹“నాయనా! కామినీకాంచనములను త్యజింపనిదే నీ వెన్నఁటికిని ఈశ్వరసాక్షాత్కారము నొందఁజాలవు” అని శ్రీరామకృష్ణుఁడు నరేంద్రునకు బోధించెను. (Gospel, p. 637.) సాధకలోకమున కౌతఁ డిట్లు ఉపదేశించును : “మాయ యనఁగా నేమి? ఆధ్యాత్మికసాధనకు—అత్మవికాస

బ్రహ్మచర్యమహాత్వమునుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుడు ముఖ్యముగాఁ దన బాలశిష్యుల కిట్లు ప్రబోధించును :
 “భగవత్సాక్షాత్కారము నొందఁగల్గుటకై అఖండబ్రహ్మచర్య మవలంబింపవలయును. తన్మూలముననే కాని ఆధ్యాత్మిక రహస్యముల నెవ్వరును గ్రహింపఁజాలరు. అస్థలితబ్రహ్మచర్యమూలమునఁ దన శక్తిసామర్థ్యములను, పవిత్రతను గాపాడుకొనువాని నిర్మలహృదయమున పరమేశ్వరుని దివ్య మంగళస్వరూపము అద్దమున ముఖమువలె ప్రతిబింబించును. పండ్రెండేళ్లు ‘ధైర్యరేతస్కుఁడై’¹ బ్రహ్మచర్యమును బరిపాలించువాఁడు అసాధారణశక్తిని బొందును. వానియందు అంతర్గతమైన ‘మేధానాడి’ యను నొక క్రొత్తనాడి బయలుదేలును. తన్మూలమున నాతఁడు సమస్తము జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనఁగల్గును, సమస్తము గ్రహింపఁగల్గును.”
 సంసారబంధమున కంతకును పెండ్లియే మూలకారణ మని తెలుపుచు, సాధారణముగా బాలశిష్యుల కాతఁడు పెండ్లి చేసికొనవల దని యుపదేశించును. బైబిల్ నుండి యిందుల కనుగుణమగు నుపదేశములను శశి (శశిభూషణ చక్రవర్తి), శరత్ (శరచ్ఛంద్ర చక్రవర్తి) అను నిరువురు ప్రియబాల శిష్యులచేఁ జదివించెను. కాలక్రమమున వీరే (వరుసగా) రామకృష్ణానంద శారదానందస్వాములై వెలసిరి.

మునకు—అట్లు వచ్చుచుండు కామమే మాయ.” “సర్వము ధ్వంసము చేయుదానిని మాయ యనవలయునా, మదనాన్ని యనవలయునా?”

¹ పూర్వము కామసుఖము నొందియున్నను, అటుపై అఖండ బ్రహ్మచర్యము నవలంబించియుండువాఁడే ‘ధైర్యరేతస్కుఁ’ డని శ్రీరామకృష్ణుడు తెల్పును.

త్యాగవైరాగ్యములనుగూర్చి బోధించుచు, సన్న్యాస జీవననియమములు అతికఠినము లని శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు వక్కాణించును: “ఎవ్వఁడు మఱునాఁడు తా నేమి తిందునో; ఏమి ధరింతునో యను చింత లేశమును లేక సాంసారిక విషయములను పూర్తిగా విడిచిపెట్టునో, అట్టివాఁడే నిజముగా సన్న్యాసము స్వీకరింప నర్హుఁడు. సన్న్యాసి కామకాంచన ములను పరిత్యజింపవలెను; వానిని మరల ఆసించుట కక్కిన కూటిని ఆసించుటే. సన్న్యాసి స్త్రీపటమునై నను జూడరాదు. అది వానికి హానికరము. సన్న్యాసజీవనము ఏకాదశీనిర్జలలోప వాసము వంటిది. తా నెంత విరక్తుఁడై యింద్రియనిగ్రహము కలిగియున్నను, లోకమునకు మార్గదర్శకుఁడై యుండుటకై సన్న్యాసి కామినీ కాంచనములను పూర్తిగా విసర్జింప వలయును. సన్న్యాసి జగద్గురువు.”

రామచంద్రదత్తయను ప్రియగృహస్థశిష్యుఁడు సన్న్యాసదీక్షకై కోరఁగా, శ్రీరామకృష్ణుఁడు అతని కిట్లు బోధించెను: “గృహస్థజీవనము కోటవంటిది. శత్రువుతో బయటనుండికంటె కోటలోనుండి పోరాడుట సులభము. మనస్సున మూఁడుపాళ్లు ఎపుడు భగవంతునిపై నుంచఁ గల్గుదునో, అపుడు సంసారము త్యజించు స్థితి నొందుదువు— అంతకుముందుమాత్రము కాదు.” శ్రీరామకృష్ణుని గృహస్థ శిష్యులలో అగ్రగణ్యుఁడు, నాగమహాశయనామమున జగద్విఖ్యాతుఁడును నగు దుర్గాచరణనాగ్ తాను సన్న్యా సము స్వీకరింప శ్రీరామకృష్ణు ననుజ్ఞ వేడ, నాతఁ డిట్లు సమాధానించెను: “జనకమహారాజువలె సంసారమునం

దుండుము. గృహస్థుఁడు ఎట్లు జీవింపనలెనో నీ జీవితము లోకమునకు తార్కాణము కాఁగలదు.” మఱియొకప్పు డాతని కిట్లు తెలిపెను : “సాధువులను వెదకుటకై నీవు గడప దాటనక్కఱలేదు. ఇంటనే యుండుము ; నిజమైన సాధువులు నిన్ను గౌరవించుటకై నీకడకు వత్తురు.” కామ కాంచనములపై నాగమహాశయుఁడు సాధించిన విజయము అద్భుతావహము. అహింసకును వినయమునకును ఔదార్య మునకును ఆతఁడు పెన్నిధి.

వంగదేశమున సుప్రసిద్ధనాటకకర్త, నాటకప్రదర్శకుఁడు, స్వయముగా మహానటుఁడైనై యుండిన గిరీశచంద్ర ఘోష్ శ్రీరామకృష్ణుని గృహస్థశిష్యులలోప్రధానగణ్యుఁడు. నవనాగరికతాప్రభావమునకు ఎరయై, అంతనటకుఁ దనలో మినుకుమినుకుమనుచున్న పరమార్థకాంక్ష నొక మూలకు నెట్టి, లేనిపోని యాధ్యాత్మికసాధనసంపదకై ప్రాకల్యాడుట కంటె అ నా యా స ము గా లభించు నింద్రియసుఖములను యథేచ్ఛముగా అనుభవించుటయే మే లని యెంచి, నానావిధ వ్యసనములలోఁ దగుల్కొనియుండిన యీతఁడు శ్రీరామ కృష్ణసాన్నిధ్యమునఁ బొందసాగిన పరిణామము లోకమున కొక గొప్ప నీతిపాఠము. నాలుగైదుసమావేశము లైన పిమ్మటఁగాని, ఎంతయో పరిశీలించిన పిమ్మటఁగాని, గిరీశు నకు శ్రీరామకృష్ణునియందు నమ్మిక కలుగలేదు. అనంతర మాతనికి శ్రీరామకృష్ణుఁడే తన గురు వను మనోనిశ్చయము కలిగెను. నాటకరంగముతోఁ దన సంబంధము సాగింప వచ్చునా యని గిరీశుఁడు ప్రశ్నింప, ‘అది హానికరము గా’దని

శ్రీరామకృష్ణుడు సమాధానించెను. ఈవిషయమును గూర్చియే మఱియొకప్పుడాతఁ 'డది యనేకులకు ఉపకరించుచున్న' దని తెల్పెను. సురాపానమత్తుడై గిరీశుడు ఒక్కొక్కప్పుడు తన్ను దూషించినను, శ్రీరామకృష్ణుడు అఖండ వాత్సల్యముతో సహించును. వేళ్లు పాటియున్న దురభ్యాసములను దొలగించు కీలకమును ఆ సద్గురువరేణ్యుఁ డెఱుఁగును. గిరీశుఁ డొక రాత్రి మితివీరిత్రాగి, తెల్లవాటిన పిదప పశ్చాత్తప్తుడై శ్రీరామకృష్ణుని సన్నిధికి వచ్చి, పాదాక్రాంతుడై విలపింపసాగెను. ఆలోపున శ్రీరామకృష్ణుడు బండిలో గిరీశుడు మఱచివచ్చిన సారాబుడ్డిని, చెప్పలను, దుమాలను ఒక శిష్యునిచేఁ దెప్పించియుంచెను. భావోద్రేక మొకించుక శాంతించినంతనే మరల సారాపై వాంఛ కలుగ, దానికై వెదకులాడసాగిన గిరీశునకు శ్రీరామకృష్ణుడు సారాబుడ్డిని గనఁబఱచెను. గిరీశుఁ డందఱియెదుటను త్రాగి పిమ్మటఁ దన పనికి మిక్కిలి సిగ్గుపడెను. శ్రీరామకృష్ణుడు శాంతముగా నిట్లు పలికెను : “సరిలే, తృప్తితీర ననుభవింపుము ; ఆత్మే కాలము ఉండదులే.” అట్లుపిమ్మట నెన్నఁచోకాని గిరీశుడు సారాయి తానువాడు కాఁడు.

శ్రీరామకృష్ణుడు దురభ్యాసములను మాన్పురీతులు గమనార్హములు. అవి మనస్తత్త్వశాస్త్రసమ్మతము లని గ్రహింపనగును. “ఇది చేయకు, అది చేయకు” మను కేవలనిషేధాత్మక మైన ఆజ్ఞలవలన అంతగా ప్రయోజనము లేదనియు, సమన్వయాత్మకము, శీలనిర్మాణాత్మకము, మనస్తత్త్వనుగుణము నగు బోధలే ఫలవంత మగుననియు నాతఁ

డెలుగును. గిరీశున కాతఁ డొకప్పు డిట్లు తెలిపెను :

“నీవు అనేకమైన మోటుమాటలను, దూషణవాక్కులను ఆడుచుందువు, దాని కేమి లెమ్ము. ఇవన్నియు బైటికి వచ్చి వేయుటయే మంచిది. చెడురక్తమువలనఁ గొందఱు రోగ గ్రస్తు లగుచుందురు ; అది యెంత బహిర్గతమైన, అంత మంచిది. మానవుని ఉపాధి (కాపట్యము) నశించుచున్న పుడు అది చప్పుడు చేయును. కట్టెలు కాలిపోవునపుడు చిటచిటలాడును. కాలుట పూర్తియైనంతనే యింక శబ్దము ఉండదు. నానాఁటికి నీవు శుద్ధుఁడ వగుదువు ; నానాఁటికి విశేషమైన ఉన్నతి నొందుదువు. నిన్నుజూచి జనులు ఆశ్చర్య చకితు లగుదురు.” ఇట్లే సురేంద్రనాథమిత్ర యను మఱి యొక గృహస్థశిష్యుఁడు వ్యసనములఁ జిక్కియుండెనని విని శ్రీరామకృష్ణుఁడు, “ఆతని కింకను గొన్ని భోగకాంక్ష లున్నవి, అనుభవింపనిండు, త్వరలోనే నిర్మలుఁ డగును” అని శాంతముగాఁ బలికెను. ఆతని వ్యామోహముల నుద్దేశించి యొక నాఁడు, “పోరాని తావునకుఁ బోవునపుడు నరుఁడు తనతో జగజ్జననిని (దేవీస్మరణ మని భావము) ఏల తీసికొనిపో రాదు ? దానివలన ఎన్నో దుష్కార్యములు తప్పనుగదా ?” అని దివ్యభావపరవశుఁడై పలికెను. ఈవాక్కులు సురేంద్రు నకు మేలుకొలుపులై నవి. గిరీశునకువలెనే సురేంద్రునకును త్రాగుడు ఒక మహావ్యసనము. శ్రీరామకృష్ణుఁడు నిషేధించినచో దానిని మానుదా నని తన మిత్రుఁడగు రామచంద్ర దత్తుతోఁ జెప్పి యాతనితో సన్నిధికి రాఁగా, శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఇట్లు పలికెను : “సురేశా ! నీవు సారాయి సారాయిగా ఏల

త్రాగదవు? కాళికి అర్పించి యామె ప్రసాదముగాఁ బుచ్చుకొనుచుండుము. కాని మైకము కలుగఁగూడదుసుమీ. నడక తడఁబడఁగూడదు, తలఁపులు చంచలింపఁగూడదు. 'మొదట నెప్పటివలెనే ఉద్రేకము కలుగును గాని, త్వరలోనే దివ్యానందమునకు దారితీయును.' ఈ హితోపదేశము ననుసరించి యాతఁడు అచిరకాలముననే ఉత్తమభక్తుఁడయ్యెను. పెద్ద యుద్యోగి యగు సురేంద్రుఁడు శ్రీరామకృష్ణుని సేవించుచు, ఆతనిచేఁ దనకై దేవీనియమిత్రులైన రసద్దారులలో నొకఁడుగాఁ బరిగణింపఁబడిన ధన్యాత్ముఁడు.

సురేంద్రునివలెనే గిరీశుఁడును శ్రీరామకృష్ణుని శిక్షణమున మహత్తరప్రబోధము నొందసాగెను. నిత్యము ఉదయ నాయంకాలములం దైనను భగవంతుని స్మరింపవలయు నని శ్రీరామకృష్ణుఁడు గిరీశునకుఁ జెప్పి, సమాధానమునకై యాతనికేసి చూచెను. "ఇది చాల సులభమే కాని, నాకెన్నో పనులుండును. నిద్రాహారములకుఁగూడ నాకు ప్రత్యేకమైన వేళయనునది లేదు. అట్టి స్థితిలో మఱవవచ్చును. వాగ్దానము ఎట్లు చేయఁగలను?" అని గిరీశుఁడు భావించుచుండెను. ఆతని భావములను గనుఁగొని శ్రీరామకృష్ణుఁడు, "సరి, అది నీకు సాధ్యము కానియెడల, నీ ముక్త్యురునామా నా కిమ్ము. ఇంతటి నుండి నీకై బాధ్యతవహింతును. నీవు ఏమియుఁ జేయనక్కఱ లేదు" అని మహోన్నతభావావస్థలో వచించెను. ఈవాక్కులు విని గిరీశుఁడు, "బ్రతుకు జీవుఁడా!" యని నిట్టూర్పునిగిచ్చెను. తన కింతకంటెఁ గావలసిన దే మున్న దనుకొనెను. తన స్వాతంత్ర్యమును శ్రీరామకృష్ణునకు అర్పించి తా నాతని

కింకరుడ నై తినని మొదట ఆతనికి స్ఫురింపలేదు. ఇందలి గంభీరమైన ఆత్మసమర్పణము తొలుత నాతనికి ద్యోతకము కాలేదు. కర్తృత్వభావమును విడిచి యాతఁడు సర్వవిషయములందును భగవదీచ్ఛను—అందులకుఁ దనకు ప్రత్యామ్నాయముగా భాసింపసాగిన శ్రీరామకృష్ణుని యిచ్ఛను—అనుసరించి నడచుకొనఁబూనెను. ఇక నాతనికి నిరంతరము శ్రీరామకృష్ణచింతయే! గిరీశుని ఆత్మసమర్పణము పరిపూర్ణమై, లోకాదర్శమై యొప్పెను.

శ్రీరామకృష్ణుని పావనసంసర్గప్రభావమున పునీతులైన పతితు లెందఱో కలరు. ఆతఁ డొకప్పుడు బోగీన్ మా యను శిష్యురాలి యింటికిఁ గొందఱు అనుచరులతో వెడలఁగా, అందఱును అదరఁగొట్టి పంపివేయుటకై యామె సోదరునిచే నచటికి రావింపఁబడియుండిన మన్మథ్ అను పైలుమాను—దండగీడు—శ్రీరామకృష్ణుని జూచి, యాతని వాక్కు లొకటిరెండు వినుటతోడనే, పాదములపై వ్రాలి, “ప్రభూ! ఈయపరాధిని క్షమింపుఁడు!” అని విలపింపసాగెను. శ్రీరామకృష్ణుఁ డతని నొకసారి దక్షిణేశ్వరము రమ్మనెను. రెండుమూఁడు సందర్శనములతో మన్మథుని జీవితమే మాటి పోయెను. లోకకంటకుఁడగు నాతఁడు సాధకుడై, పరమ సాధునై, “ప్రియనాథా! ప్రియనాథా!” యని జీవితాంత పర్యంతము తఱచు శ్రీరామకృష్ణుని స్మరించుకొనుచుండు వాఁడు. పరమదుర్మార్గుని పరమసన్మార్గునిగా నొనర్పఁగల్గుట కంటె మహత్తరమైన అద్భుతకృత్య మేమున్నది?

శిష్యభక్తకోటిలో ముఖ్యులగు మణికోండజతో శ్రీ
రామకృష్ణుని సంబంధమును దిజ్ఞాత్రముగాఁ దెలిపెదము. 'మ'
యను సాంకేతిక నామమున 'శ్రీశ్రీరామకృష్ణకథామృత'
సంకలనకర్తయు, అనేక బాలశిష్యురత్నములు శ్రీరామకృష్ణు
నాశ్రయింప సాధనభూతుఁడైన మహాసుకృతాత్ముఁడును
నగు మహేంద్రనాథగుప్త యను గృహస్థశిష్యునకు ఆతఁడు,
“సీవు నాకు స్వకీయుఁడవు, తండ్రికొడుకులవంటివారము
మనము” అని తెలిపెను. వాదప్రవృత్తి కలవాఁడగు
నాతనివలన వాదింపనని వాగ్దానము గైకొనెను. ఆక్షయ
కుమారసేన్ అను శిష్యుఁడు శ్రీరామకృష్ణునివలన మంత్రో
పదేశము నొంది . కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణుని జీవిత
చరిత్రను వంగభాషలో సుప్రసిద్ధపద్యకావ్యముగా రచించిన
సత్కవి, నిత్యగోపాల్ అను బాలభక్తుఁడు శ్రీరామకృష్ణునిచే
పరమహంసస్థితి నొందినవాఁడని ప్రశంసించి యాతనితో
తన్మయనృత్యము సలుపఁగలుగుచుండెడి పాపనాత్ముఁడు.
అటులయ్యును, ఒకభక్తురా లీతనితో వాత్సల్యభావమున
మిక్కిలి చనవుగా నుండుట గని శ్రీరామకృష్ణుఁడు, “ఓ
సాధూ ! జాగ్రత్త !” యని సన్న్యాసనియమములను గూర్చి
హెచ్చరించెను. కాలక్రమమున సీతఁడు సన్న్యాసించి
జ్ఞానానందావధూత యయ్యెను. పాణిహాటి యను పుణ్య
క్షేత్రమున శ్రీరామకృష్ణుని స్పర్శచే అద్భుతమనఃపరిణామము
నొంది, సంసారత్యాగియై, గంగాతీరమున ధ్యానప్రార్థనలతో,
దివ్యాన

తో జీవితశేషమును గడపసాగిన ధన్యుఁడు

నవాయితైతన్య యను భక్తుఁడు.¹ సంసార త్యాగియు, శ్రీరామకృష్ణునిచే నిత్యసిద్ధుఁ డని పేర్కొనఁబడిన మహా నీయుఁడును నగు భవనాథ చట్టోపాధ్యాయ, అధరచంద్ర సేన్, మనోమోహనమిత్ర, ఈశానచంద్ర ముఖోపాధ్యాయ, పండిత శ్యామాపద భట్టాచార్య, శ్రీరామకృష్ణసందేశవ్యాప్తి చేయసాగిన కేదారనాథ చట్టోపాధ్యాయ మున్నగు ప్రియ గృహస్థశిష్యులను, ప్రియభక్తులనుగూర్చి వ్రాయఁబూనుచో, అదియే యొక ఉద్గ్రంథ మగును.

‘నేనే బ్రహ్మమను’ (‘అహం బ్రహ్మాస్మి’, ‘సోఽహమ్’) అను నద్వైతభావమును, నిర్గుణోపాసనమును దుస్సాధ మనియు, కావున ముఖ్యముగా గృహస్థులకు ఉచితముకావ నియు శ్రీరామకృష్ణుఁడు బోధించును.² మఱియు నాతఁడు వారి కిట్లు ఉపదేశించును : “చేతులకు ముందుఁగా నూనె

¹ శ్రీరామకృష్ణుని శరీరము అనిర్వచనీయమైన యొకానొక దివ్య విద్యుచ్ఛక్తితో సంభరితమై యుండెడిదనియు, ఆయన వాదస్పర్శాదిక ప్రభావవిషయ మటుండ, సాన్నిధ్యముననే భక్తులు అపూర్వానందానుభూతి నొందువా రనియు శ్రీవిజ్ఞానానందస్వామివలన మేము వినియున్నాము.

² శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు వచించును : “సంసారులై యుండువారికిని, దేహబుద్ధి (అనఁగా శరీరమే ‘నే’ ననుకొనుభావము) కలిగియుండువారికిని ‘సోఽహంభావము’ (అనఁగా నేనే బ్రహ్మమను నను భావము) మంచిది కాదు. (అద్వైత) పేదాంతముకాని, యోగవాశిష్ఠముకాని చదువుట సంసారులకు మంచిది కాదు. అట్టి గ్రంథములు చదువుట వారికి చాల హానికరము. భగవంతుఁడు తమ ప్రభు వనియు, తా మాతని సేవకుల మనియు వారు సేవ్యసేవకభావమును అవలంబించియుండవలయును.”

(The Gospel of Sri Ramakrishna, p. 520. See pp. 105, 198, 279, 294-5.)

రాచుకొని పిమ్మట పనసపండు ఒలువవలయును; లేనిచో దాని బంక అంటుకొనును. ముందుగా భగవద్భక్తి యను తైలము సంపాదించి పిమ్మట నీ సంసారికృత్యములలో చేయి పెట్టుము. (అపుడు సంసారమాలిన్యము నిన్ను అంటదు.)”

“పడవ నీటిలో నుండవచ్చును, గాని నీరు పడవలోఁ జేరరాదు. సాధకుఁడు సంసారములో నుండవచ్చును, కాని సంసారము వానిలో నెలకొనరాదు.”

‘సత్సాంగత్యము ఆత్మవికాసమునకు ముఖ్యాంగము.’

తనయొద్దకు వచ్చునపుడు వట్టిచేతులతో రాక, యే ఉపహారలేశమో, తుదకు ఏ వక్కపలుకో కై కొనిరమ్మని మహేంద్రనాథగుప్తవంటి ప్రియగృహస్థశిష్యుల కాతఁడు తెల్పును. “రిక్తహస్తేన నోపేయాత్ రాజానం దైవతం గురుమ్” అని కదా శాస్త్రవచనము.

భగవత్సాక్షాత్కారమునుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు బోధించును: “నిజముగా, నిశ్చయముగా, జెప్పుచున్నాను, వినుఁడు: భగవంతునికై పరితపించువాఁడు వానిని గనుఁగొనును. ఇందలి సత్యమును స్వయముగా మీ జీవితముననే పరీక్షించుకొనుఁడు. పోయి త్రికరణశుద్ధిగా మూఁడు దినములు ప్రయత్నింపుఁడు, తప్పక విజయము నందుదురు.”

శ్రీరామకృష్ణునకు విశేషప్రీతిపాత్రులైన బాలభక్తులలో పూర్ణచంద్ర ఘోష్, నారాయణ, సరేంద్రనాథ మిత్ర యనువారు సుస్మరణీయులు. కాలక్రమమున యతి వరేణ్యులై లోకమునకు అపార సేవల నొనర్చిన బాలశిష్యులలో నిదివఱకుఁ బేర్కొనఁబడిన సరేంద్రరాఖాలాదులే

కాక, లాటూ (రక్తురామ్ అను నీతఁడు తొలుత రామ చంద్రదత్తు నింట పరిచారకుఁడు, కాలక్రమమున నీతఁడే అమ్మతానందస్వామి), శారదాప్రసన్న మిత్ర (త్రిగుణా తీతానందస్వామి), తులసీచరణ దత్త (నిర్మలానందస్వామి) యనువారును శ్రీ రామకృష్ణునకు పరమప్రేమాస్పదులై యొప్పిరి. గోపాల సుర్ (బుడా గోపాల్, అనఁగా పెద్ద గోపా లుఁడు) అను ప్రియగృహస్థ శిష్యుఁడు కాలక్రమమున అద్వై తానందస్వామి యను యతివతంస మయ్యెను.

బాలశిష్యులయెడ శ్రీరామకృష్ణుని వాత్సల్య మెట్టిదో చూచియున్నాము. దక్షిణేశ్వర కాళికాలయముకడ నివసింప సాగిన ప్రతాపచంద్ర హాజ్రా యను నాతఁ డొకనాఁడు బాబురామ్ మున్నగు బాలశిష్యులను, “శ్రీరామకృష్ణు నడిగి యోగసిద్ధులను బొందుఁడు” అని హెచ్చరింపసాగెను. అతని తాకికధోరణిని జూచి శ్రీరామకృష్ణుఁడు బాబురా మును బిలిచి యిట్లు పలికెను : “సరి, మీరు నన్ను అడుగఁ గలిగిన దేమి? నా సర్వస్వము మీదే కదా? ఔను, దివ్యానుభూతుల రూపమున నేను బొందిన దంతయు మీ యందఱనిమిత్తమే. కావున ఈ యాచకభావము విడిచి పెట్టుఁడు,—దీనివలన మనము అన్యోన్యము దూరుల మైపో వుదుము. మీతో నాకుఁ గల ఆప్తతను గ్రహించి యా భాగ్యమున కంతకును కీలకము మీ వశము చేసికొనుఁడు.” ఇట్టి సర మాదర్శ శిక్షణమున శిష్యులు సర్వవిధములను శ్రేయోభివృద్ధి నందసాగిరి.

శిష్యభక్తకోటిలో ప్రశంసనీయ లగు మహిళామతల్లు

లనేకులు గలరు. తా మాయన నొక పురుషుఁడుగాఁ గాక, తమలో నొకరుగనే భావించుచుంటి మనియు, ఆయనతోఁ దెలుపని రహస్యమే లే దనియు నించుమించుగా భక్తురాండ్రు అందఱును దెలుపువారు. రుచ్య మగు నేభత్యము చేసినను, ముందుఁగా అందుఁ గొంత శ్రీ రామకృష్ణునికై దాఁచి యుంతురు. అంతఃపురనివాసమునకు అలవడినవారు సైతము ఆచారదాస్యమును అభిమానమును వీడి యాతనికై బజాఱు నకుఁ బోయి వస్తువులను గొని తెత్తురు, సందర్శనార్థము ఎంత దూరమునుండియైనను నడచి వత్తురు. క్రమముగా శరీరాభిమానమును, మితిమీరిన లజ్జను అతిక్రమింపఁ జేయుటకై శ్రీరామకృష్ణుఁడే వారల కిట్టి శిక్షణ గలపువాఁడు. పాతివ్రత్యము నాతఁడు గొనియాడును.

మహాపతివ్రతయు, తన యల్లుఁడగు రాఖాల్ (బ్రహ్మనందస్వామి) బైరాగి యైపోవునని యిరుగుపొరుగమ్మలక్కలు గుసగుసలాడుచుండ, “ఈశ్వరాన్వేషణకై నా యల్లుఁడు సంసారము త్యజించి, సాధుసేవలో, మహాపురుష సేవలో, నిమగ్నుడైనయెడల, నిజముగా అది నా జీవితమున పరమశుభముహూర్త మనుకొంచును” అని పలుకఁగల్గిన శ్యామసుందరీదేవి శ్రీరామకృష్ణుని విశేషాదరాభిమానములను బడసిన మహానీయురాలు. జోగీన్మా (యోగీంద్ర మోహినీదేవి) యనునామె శ్రీరామకృష్ణునివలన మంత్రోపదేశము నొంది, “యీమె అసాధారణమైన ఆధ్యాత్మిక శక్తి కలది. క్రమముగా ఈమె పొందు నానాసిద్ధులను జూచి జనులు అబ్బురపడుదురు” అని స్వయముగా నాతనిచేతనే ప్రశంసింపఁ

బడిన యొక ముఖ్యశిష్యురాలు. శ్రీశారదాదేవికి ఈమె సహచరురాలై యుపచరింపసాగెను. శ్రీరామకృష్ణునిచే స్వజనమున నొక తెగా భావింపఁబడి, ఆత్మవికాసము నొంది, శ్రీశారదాదేవికి తోడునీడయై మెలఁగసాగిన గోలాప్మా (గోలాప్ సుందరీదేవి) స్త్రీభక్తకోటిలో ప్రధానగణ్యురాలు. అసమాన త్యాగవైరాగ్యములతో యావనారంభముననే సన్న్యసించి, యెన్నియో సాధనల నొనర్చి, పిమ్మట శ్రీరామకృష్ణుని సాన్నిధ్యము నొంది ధన్యత గాంచి తఱచు శ్రీశారదాదేవితో నివసించుచుండెడి గౌరీమా (మృడానీ చట్టోపాధ్యాయ) మఱియొక మహాభక్తురాలు. కాలక్రమమున శ్రీశారదాదేవి పేర 'శ్రీశారదేశ్వరీ ఆశ్రమము' అనునొక ప్రసిద్ధమైన జాతీయాదర్శవిద్యాసంస్థను కలకత్తాలో బాలికలకై నెలకొల్పిన విదుషీమణి యీమె.

బ్రాహ్మసామాజికభక్తుఁడగు మణిలాల్ మల్లిక్ అను నాతని కుమార్తె ధ్యానమునఁ దనకు మనసు నిలువకున్న దని శ్రీరామకృష్ణునితో మొఱపెట్టుకొనఁగా, “నీవు ఎవరిని ఎక్కువగా ప్రేమింతువు?” అని యాతఁ డడిగెను. ఆమె తన సోదరుని బిడ్డను బేర్కొనెను. “సరి, ఆబాలునే బాలకృష్ణుఁ డని భావింపుము. నీవు వానిని సంరక్షించుచుండు నపుడు గోపాలునకే యీ యుపచారము లన్నియుఁ జేయుచున్నానని తలపోయుచుండుము. నీమనోభావమునుబట్టియే సిద్ధి కలుగును” అని యాతఁడు ఉపదేశించెను. ఈ యుపదేశము ననుసరించి యీమె అచిరకాలముననే అనేకదివ్యానుభూతుల నందఁగల్గెను.

“శ్రీరామకృష్ణ హృదయోద్యాన మందలి యీ మృదులతాకుసుమము నా కెంతటి మనోహరము! ఇదెంతటి గంభీరార్థబంధురము! మనలో ప్రతివ్యక్తియు—వాని హృదయము రాత్రియంతటి అంధకారమయమై యున్నను—యథార్థప్రేమ మనెడి దివ్యతేజఃకణము అందు ఏమూలనో మినుకుమినుకుమనుచు నుండకపోదు. తన మార్గమును ప్రకాశిత మొనర్పఁజాలునంతటి దీపిక లేనివాఁ డెవ్వఁడును లేడు. ... కావున మానవుఁడా! ఆత్మవిశ్వాసము కలిగి నీ మార్గమునఁ బురోగమింపుము!” అని రోమే రోలా (Romain Rolland) తన శ్రీరామకృష్ణచరిత్రలో ఈ సందర్భమున వ్రాసిన వాక్కు లెంతయు హృదయోత్తేజకమై యున్నవి.

నిజముగాఁ బరితపించినచో, ఎంతటి పాపులైనను ఆత్మోద్ధారణనొందితీరుదు రని తెలుపుచు శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు వచించును : “ఒకానొక మల్లికునితల్లి—చాల గొప్ప కుటుంబమునకుఁ జెందిన యామె—‘వేశ్య లెన్నఁటికై నను ఉద్ధారణ నొందుదురా?’ యని న న్నడిగెను. ఇదివఱలోఁ దా నట్టి జీవితము గడపియుండెనుగదా!—అందుచేత నే అట్లు అడిగినది. అందుకు నే నిట్లంటిని : ‘ఔను, ఆంతరంగిక వ్యాకులముతో విలపించి, ‘ప్రభూ! ఇఁక నట్లు చేయను’ అని భగవంతునకు వాగ్దానము చేసినయెడల, అట్టివారును తప్పక ఉద్ధారణనొందుదురు.’ వట్టి హరినామోచ్చారణచే నేమగును?—హృదయపూర్వకమైన ఆర్తితో విలపింపవలయును.”¹

¹ శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకప్పు డిట్లు పలికెను : “జనులకు భోజనమిడుట ఒకవిధమైన ఈశ్వరసేవకాదా? కాని యట్లని దుర్మార్గులకు—వ్యభిచారాది

అఘోరమణీ దేవి యనునామె స్త్రీభక్తకోటిలో అగ్ర గణ్యురాలు. ఈమె కడు పేదరాలు. అఱువ దేండ్ల బ్రాహ్మణ వితంతువు. దక్షిణేశ్వరమునకు అనతిదూరమున, ఒకానొక రాధాకృష్ణాలయమునకుఁ జెందిన యొక గదిలో నివసించుచు, బాలకృష్ణునిఁ దన ఇష్టదైవముగా నుపాసించుచు, ముప్ప దేండ్లుగా జపతపము లొనర్చుచుండిన యీమె 1884-వ సంవత్సరమున నొకనాఁడు శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శించి, నాఁటినుండియు నాతనియెడ గాఢాసక్తచిత్తురా లయ్యెను. ఈమె వంశి తెచ్చు కూరలను శ్రీరామకృష్ణుఁడు అపరిమిత ప్రీతితో ఆరగించును. మఱిమఱి తెమ్మనును. తన యశక్తత నెంచి, “ఇదేమిరా, గోపాలా! తుదకు నన్నిట్టి సాధువు కడకుఁ దెచ్చినావు! ‘పాటిమీఁదిదేవరకు కూటిమీఁదనే ధ్యానము’ అన్నట్లున్నది ఈ తనికథ!” అని యీమె యొక్కొక్కప్పుడు విసుగుకొనును! కాని మఱుక్షణముననే అనిర్వచనీయాకర్షణ! పిమ్మట నొకనాఁటి వేగుజామునఁ దన వాడుకచొప్పున జపమొనర్చి, తత్ఫలమును ఇష్టదైవము నకు అర్పింపఁబోవుచుండ, అకస్మాత్తుగాఁ దన యెడమ ప్రక్కను శ్రీరామకృష్ణుఁడు కూర్చుండియున్నట్లు ఆమె కాంచెను. ఆమె యద్భుతదివ్యానుభూతిని ఆమె వాక్కుల లోనే తెలిపెదము : “ఈయన ఇపు డిచటి కెట్లు వచ్చెనా

మహాపాతకములు చేసియున్న ఘోరవిషయాసక్తులకు—అన్నదానము చేయరాదు. వా రెచటఁ గూర్చుండియుందురో, అచట ఏడుమూలలోఁతు వఱకును మట్టి అపవిత్ర మైపోవును.” (The Gospel of Sri Ramakrishna, p. 376.)

యని యబ్బురపడుచు, ఆయనవైపు చూచుచుండ, ఆయన చిఱునవ్వు నవ్వుచుండెను. ధైర్యము పూని యాయన యెడను చేతిని బట్టుకొంటిని. హఠాత్తుగా ఆమూర్తి మాయమై, ఆతావున, (చేతితోఁ జూపుచు) ఇంత పరిమాణము గల నిడమైన గోపాలుఁడు ప్రత్యక్షమయ్యెను. అతఁడు నావైపు ప్రాకివచ్చి, నాపై దృష్టి నిగిడ్చి, ఒక చేయి చాపి, (ఆహా! ఆదివ్యరూపసౌందర్యము నే నేమని చెప్పుదును!) ‘అమ్మా! నాకు వెన్న పెట్టు’మని వచ్చీరాని మాటలతో నన్ను అడిగెను....’ ఇక నామెతో బాలగోపాలుని క్రీడావినోదములు వర్ణనాతీతములు. అయ్యవి శ్రీరామకృష్ణుని వాత్సల్యభావదివ్యానుభవములలో రామలాలా. వృత్తాంతముతోఁ దులఁదూఁగు నని చెప్పినఁ జాలును.

శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఆమెను జూచినంతనే తటచు దివ్యభావపరవశుఁ డగును. ఒకనాఁ డామెను గని యాతఁడు స్వయముగా గోపాలహావభావముల నొందెను. గోపాలుని యీ అవిచ్ఛిన్నసాక్షాత్కారమును అఘోరమణిదేవి రెండు నెలలసర్వంతము పడసెను. “ఇంతటి మహోత్తమానుభూతి యింతకంటె విశేషకాలము ఉన్నచో, ఈ కలియుగమున శరీరము ఆ ధాటికి ఆఁగలేక పతన మొందును” అని శ్రీరామకృష్ణుఁ డామె నూఱడించి, “అసాధ్యమును సాధించితివి” అని యభినందించెను. ఇంతటినుండి ధ్యానసమయముననే యామెకు సాక్షాత్కారము. తనకుఁ గలుగసాగిన దివ్యానుభూతివలన నామె శ్రీరామకృష్ణుఁడును గోపాలుఁడును అభిన్నులని దృఢవిశ్వాసము నందెను. కొందఱచే స్వార్థ

కాంక్షలతో, దనకు అర్పింపఁబడు ఫలాహారాదులను—
స్వయముగాఁ దాను గ్రహింపనట్టివానిని పైతము—(శ్రీ)
రామకృష్ణుఁడు నరేంద్రుని, అఘోరమణిని మాత్రము నిర
భ్యంతరముగాఁ దిననిచ్చువాఁ డన్నచో, శిష్యభక్తకోటిలో
ఈయిరువురియెడలను నాతని కనురియున్న ప్రేమతాత్పర్యము
లెట్టివో యూహింపనగును. శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈమెచే
నామె గోపాలదివ్యానుభూతులను నరేంద్రునకుఁ జెప్పింప,
నాతఁడు ఆనందబాష్పములతో ఆలకించి, యందలి ప్రత్యక్ష
రము విశ్వసనీయమనియు యథార్థమనియు నక్రొణించెను.
ఆమె పొందిన యద్భుతానుభూతిని బట్టి యామెకు
'గోపాలునితల్లి' యను పేరు వచ్చెను.

శిష్యులును భక్తులును దక్షిణేశ్వరమున గురుదేవజన్మ
దినోత్సవము జరుపువారు. అదిదినములు—కలకత్తానివాసులు
—(ఇతరసమయములలో) శ్రీరామకృష్ణుని దమ యిండ్లకు
ఆహ్వానించి, సంకీర్తనాదుల నేర్పఱిచి యుత్సవములు జరుపు
వారు. స్వయముగా శిష్టాచారపరుఁ డయ్యు, నాతఁడు బల
రామునినంటి కొలఁదిమంది బ్రాహ్మణేశ్వరులగు భక్తులయిండ్ల
లో ప్రీతితో భుజించును. కలకత్తాలోని భక్తుల యిండ్ల
కాతఁడు విచ్చేయునపుడు పలువురచట గురుదేవుని సంద
ర్శించి దివ్యప్రసంగములను వినుటకేకాక, దక్షిణేశ్వరమున
గురుదేవసన్నిధి నేర్పడిన ఆధ్యాత్మికసోదర బృందము పెంపొం
దుటకును ఈయుత్సవములు సాధనభూతముకాఁజొచ్చెను.

“ఇను మయస్కాంతసన్నిధి నెట్లు భ్రాంత
మగు హృషీకేశు సన్నిధి నావిధమునఁ

గరఁగుచున్నది దైవయోగమునఁజేసి

బ్రాహ్మణోత్తమ! చిత్తంబు భ్రాంత మగుచు”

అని భక్తావతంసమగు ప్రహ్లాదుఁడు వచించిన చందమున జిజ్ఞాసువులు, ముముక్షువులును అగువారెల్లగును శ్రీరామకృష్ణునిదెసకు ఆకర్షింపఁబడసాగిరి.

నిరంతర భగవచ్చింతామృతపాన పరితృప్తి, సత్యధర్మపరాయణత్వము, లోకకల్యాణకాంక్ష—ఇవియే శ్రీరామకృష్ణజీవితోపదేశ సౌరభ సౌందర్య మాధుర్యములు. శిష్యశిక్షణమునను ఆతఁడులక్షించిన మూలసూత్రములివియే. “ఆచరణరూపకధర్మకథయే రామకృష్ణపరమహంస జీవితకథ. భగవత్సాక్షాత్కారభాగ్యము నొందుటకు ఈయన జీవితము మనకుఁ దోడ్పడఁగలదు. రామకృష్ణుఁడు సజీవాకృతిని దాల్చిన దివ్యత్వము. ఈయన యుపదేశములు ఒక పండితమాత్రుని వాక్కులు కావు, అవి జీవిత మను గ్రంథములోని పుటలు, స్వానుభవప్రకాశకములు. కావుననే వానిని జదువునప్పుడు పాఠకునికి అనివార్యమైన చిత్తసంస్థారము గల్గుచుండును.¹ పారమార్థికవిషయములయెడ విశ్వాస హీనమైన యీయుగమున సజీవమై, ఉజ్వలమై దీపించు విశ్వాసమునకు రామకృష్ణుని జీవితము ఉత్కృష్టనిదర్శనము. ఇదే కనుక లభించియుండనిచో, వేలకొలఁది స్త్రీపురుషులు

¹ “తాకురు (శ్రీరామకృష్ణుఁడు) వచించిన ప్రతివాక్యమును గూర్చియు పెట్టెలకొలఁది వేదాంతగ్రంథములను వ్రాయవచ్చును” అని శ్రీవివేకానందస్వామి వచించును. (Sri Ramakrishna The Great Master, p. 331.)

మనశ్శాంతికి దూకులై, ఆధ్యాత్మికవికాసమునకు అంధులై యుండెడివారు. అహింసావిషయమున రామకృష్ణుని జీవితము లోకమునకు గుణపాఠము. దేశకాలవర్ణాదులచే గట్టువడక అపారమై ప్రవహించినది ఈమహానీయుని ప్రేమ ప్రవాహము..." అని గాంధీ మహాత్ముడు (కాలక్రమమున) వక్కాణింపలేదా?

అగుచో, శ్రీరామకృష్ణుని ముఖ్యోపదేశము తెవ్వి? ఆతఁడే (శ్రీరామకృష్ణుఁడే) సదేపదే యిట్లు వక్కాణించి యున్నాడు :

“మొదట నీహృదయదేవాలయమున భగవంతుని బ్రతిష్ఠించుకొనుము; మొదట వాని సాక్షాత్కారము నొందుము. ప్రసంగములు, ఉపన్యాసములు—ఇవన్నియు దాని తరువాతిమాట—అంతకుముందు మాత్రము కాదు.”

“ఇతరులకు బోధించుటకు బదులు ఎవ్వరైనను నదా భగవంతుని ఉపాసించుచున్నచో, అదియే కావలసినంత బోధ—ప్రచారము. స్వయముగాఁ దాను ముక్తుఁడు కౌఁబూనువాఁడే నిజమైన ప్రచారకుఁడు. ముక్తుఁడైనవానికడకు వందలకొలఁది—వేలకొలఁది—జనులు నానాదిక్కుల నుండియు వత్తురు, వచ్చి వానిబోధల నొందుదురు. పువ్వు వికసించినంతనే తేనెటీగలు తమంతఁ దామే దానికడకు వచ్చును.”

“సంఘసంస్కరణమునుగూర్చియా మాటలాడుచున్నారా? మంచిది, భగవత్సాక్షాత్కారము నొందినపిమ్మట మీ రది చేయవచ్చును. భగవత్ప్రీతికై ప్రాచీనఋషులు సంసారము పరిత్యజించిరని జ్ఞప్తి నుంచుకొనుడు. కావలసినది అది ఒక్కటే. మిగిలినవన్నియు, నిజముగా మీకుఁ గావలసినచో, లభ్యమగును. మొదట భగవద్దర్శనము నొంది యటుపిమ్మట ఉపన్యాసములనుగూర్చియు సంఘసంస్కరణములనుగూర్చియు మాటాడుడు.”

“విద్యాధిదైవతమగు నా జగన్మాతయొక్క కటాక్షవీక్షణ మొక్కటి ప్రసరించినఁ జాలును—ఉద్దండపండితుని సైతము నేలపైఁ బ్రాఁతు కీటక మువలెఁ గాన్పింపఁజేయుటకు.”

అట్టిజగన్మాతృకటాక్షవీక్షణ మొక్కటియైనను ప్రాప్తి పఁజేసికొనుటకు శ్రీరామకృష్ణుఁ డేమని యుపదేశించును? ఆత్మసమర్పణము, ఏకాంతమైన ధ్యానప్రార్థనలు ననియే.

సాధనానుష్ఠానములనుగూర్చి శిష్యులతో శ్రీరామ కృష్ణుఁ డిట్లు వచించువాఁడు : “నేను విధించు నియమములను పరిపూర్ణముగా మీరు పరిపాలింపఁగల్గుదురా? అందు పదు నాఱువంతు మీరు అనుష్ఠించినయెడల మోక్షప్రాప్తి— భగవత్ప్రాప్తి—మీకు నిశ్చయ మని నమ్ముఁడు. సాక్షాత్కారము కావలయుననిన, సాధనలను ఆచరించితీరవలయును. కాని పరిపూర్ణశ్రద్ధ యున్నచో, స్వల్ప సాధనయైనను జాలును.” పట్టువలలేనిసాధకులనుగూర్చి యాతఁడు, “వారి విషయమున సంవత్సరమునకు పదు నెనిమిది మాసము లున్నవా యనిపించును!” అనును.¹ పురుషప్రయత్నమును

¹ సాధనదీక్షనుగూర్చి యాతఁ డిట్లు బోధించును : “‘భగవత్సాక్షాత్కారము ఈ జన్మమున సాధ్యము కానిచో మఱుజన్మమునఁ గల్గును’ అను నిట్టి మందబుద్ధి యేల? శ్రద్ధాభక్తులవిషయమున నిట్టి మాంద్యము కూడదు. ఈజన్మముననే—ఏల?—ఈక్షణముననే వాని సాక్షాత్కారము నొందవలయునను దృఢనిశ్చయముతో భల్లూకపుఁబట్టు పట్టిన నేకాని పరమపురుషార్థమగు మోక్షము సిద్ధింపఁజాలదు. పల్లెటూళ్లలో వ్యవసాయులు గిత్తలను గొనఁబోవునపుడు వానితోఁక నట్టే తాఁకుదురు. అందులకుఁ గొన్ని యేమియుఁ గదలవు, మెదలవు, సరికదా, అవయవముల నన్నిటిని చాచుకొని నేలపైఁ బరుండియుండును. వ్యవసాయులు అవి యెందుకును బనికెరావని వెంటనే తెలిసికొందురు. కాని మఱికొన్ని వాని

దై వానుగ్రహముతో సమన్వయించుచు నాతఁ డిట్లు వచించును : “ఈ శ్వరానుగ్రహ మను గాలి సర్వదా వీచుచునేయున్నది. సోమరులై సంసారసాగరమునఁ బడి యుండువారు దానిలాభమును బొందరు. కాని కార్యదక్షులు, బలాధ్యులు సగువారు తమ మనస్సను తెరచాఁపను నిండా ర విప్పకొని, ఆ యనుకూలవాయువును గ్రహించి శీఘ్రముగా పరమావధిని బొందుదురు.”

“కామక్రోధాదులను వశపఱుచుకొను టెట్లు? వానిని భగవంతుని వైపు మఱిల్పుము. ఆత్మసంయోగము నందఁ గోరుటలో కామము కలిగియుండుము. భగవత్ప్రాప్తి మార్గమున నీకు అడ్డువచ్చువారిపై కోపింపుము. భగవంతుని బొందవలయునను కాంత్యయందు నీ లోభము చూపుము. ‘నేను, నాది’ యని చెప్పవలసివచ్చుచో, ‘నా రాముఁడు, నా కృష్ణుఁడు’ అని యిట్లు అభిమానింపుము. గర్వముండెనా, ‘ప్రణామమున రాము నెదుట వంచిన యీ శిరస్సు మఱి యొకరియెదుట వంచను!’ అనిన విభీషణునివలె గర్వింపుము.”

‘నేను పాపిని, బద్ధుఁడను’ అని సదా తలపోయుచుండు నట్టి నిర్భాగ్యుఁడు తుదకు పాపియు, బద్ధుఁడనే యైపోవు ననియు, సుస్థిరవిశ్వాసముతో నొనర్పఁబడిన భగవన్నామ

తోకను దాఁకినంతనే యెగిరి గంతులువేయును. రైతులు అవి చాల ఉపయోగకరమైనవని వెంటనే గ్రహింతురు. ఈ విధమైన చుటుకు గల గిత్తలనే వా రెన్నుకొందురు. మాంద్య మెన్నటికిని తగదు. బలాధ్యుఁ డవు కమ్ము, దృఢవిశ్వాసముఁ బూనుము. ఈ క్షణముననే నేను వాని సాక్షాత్కారము నొందవలయునని పలుకుము. అపుడు నీకు తప్పక విజయము సిద్ధించును.” (చూ. శ్రీరామకృష్ణబోధామృతము, సాధనయందు దీక్ష)

స్మరణముననే సమస్తపాపరాసులును భస్మపటల మైపోవు ననియు శ్రీరామకృష్ణుడు బోధించును. సంధ్యాకాలము ధ్యానమునకు అత్యంతానుకూల మని వచించును.¹ ఉపవాసము, ఏకాంతవాసము, సాధుసేవ మున్నగునవి ఆత్మవికాసమునకుఁ దోడ్పడు నని తెల్పును. మన ధర్మశాస్త్రములందలి విధులలో, ఆచారములలో, కాలక్రమమున వచ్చిపడినవాని కన్నిఁటికిని స్వస్తి చెప్పి, ధర్మశాస్త్రములను ప్రస్తుత కాలమునకు అక్కఱకు వచ్చునట్లు ఒనరింపవలయుననును. 'సనాతన ధర్మము' శాశ్వతముగా నిలిచియుండునని వచించును.

ధర్మసమన్వయాత్మకమైన తన దృష్టితో, అతాకిక ప్రేమపూరితమైన తన హృదయముతో, యోగశక్తిసంభరితమైన తన హస్తములతో శ్రీరామకృష్ణుఁ డీవిధముగా వివిధ మనస్తత్వములు గల వ్యక్తులను అవలీలగా వశ మొనర్చుకొని పరమార్థప్రాప్తిమార్గమునఁ బురోగమింపఁ జేయసాగెను.

1 తన ధ్యానసాధనలనుగూర్చి తెలుపుచు శ్రీరామకృష్ణుడు శిష్యుల కిట్లు బోధించును: "ఇష్టదేవతాధ్యానము చేయుటకుముందు ఆదినములలో అంతరంగమును ప్రక్షాళనచేయుచున్నట్లు భావించువాఁడను. మనస్సున బహురీతుల మాలిన్యము (దుశ్చింతాదులు) ఉండునుగదా? వానిని కడిగివేసి, ఇష్టదేవతను మనస్సున ప్రతిష్ఠించుకొనునట్లు భావించువాఁడను. మీరును అట్లే చేయుఁడు." "నా సాధనకాలమున ధ్యానించునపుడు గాలి లేని తావున నిశ్చలముగా నుండు దీపశిఖను గూర్చి చింతించువాఁడను." (భగవద్గీత, 6-19 చూడుఁడు.)

అంత్యదశ : నిర్వాణము

మహోదారచరిత్రు లగువారికి ప్రపంచమే తమ కుటుంబము. లోకకల్యాణమే వారల జీవితలక్ష్యము. జ్ఞాని మౌనియై నిరంతరసమాధినిమగ్నుడై యున్నచో, లోకులకు సరమార్గము నుపదేశించువా రెవ్వరని శ్రీరామకృష్ణుడు ప్రశ్నించును. లోకకల్యాణసాధనార్థము లక్షలకొలది పర్యాయము లైనను తాను జన్మించి శరీరయాతనల ననుభవింపవెనుదీయనని యాతడు అనేక పర్యాయములు శిష్యులకుఁ దెల్పెనన్నచో, శ్రీరామకృష్ణుని విశ్వచూనవప్రేమ సానుభూతు లెట్టివో యూహింపనగును.

శిష్యవర్గమునకుఁ జాలకాలము ముందే శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శింపసాగినవారిలో మహిమాచరణచక్రవర్తి యనునాతఁ డొకఁడు. సంసారమునెడ 'పురాణవైరాగ్యము' నొందిన యీతనికి పేరుప్రతిష్ఠలయందు విపరీతమైన ఆశ. అందులకై తేనిపోని ఆడంబరము. ఒక పాఠశాలను స్థాపించి దాని కీతఁడు 'ప్రాచ్య-ఆర్య-శిక్షాకాండ-పరిషత్' అని పేరు పెట్టెను. తన గురువు 'ఆగమాచార్యడమరువల్లభుఁ' డనును. తోతాపురి తన్ను జ్ఞానమార్గమును, శ్రీరామకృష్ణుని భక్తి మార్గమును అవలంబింపుమని చెప్పెననును! ఎన్ని లోపములున్నను, పాటింపక, ఆధ్యాత్మికచింత లవలేశ మున్నను మెచ్చుకొను శ్రీరామకృష్ణుఁ డీతనికి ఆదరపూర్వకముగా అనేక సదుపదేశము లొనర్చువాఁడు.

ఇదివఱకే పేర్కొనఁబడిన ప్రతాపచంద్ర హాజ్రా

యను మఱియొక ఆ డంబర స్వభావుఁడు తాత్కాలిక
వైరాగ్యముతో వచ్చి, కొన్ని సంవత్సరములుగా కాళి
కాలయావరణమున నివసించుచుండెను. తనకుఁ దెలిసియుఁ
దెలియనివేదాంతతత్త్వములనుగూర్చి సదా సిద్ధాంతరాద్ధాంత
ములను జేయుచు, వేదాంతి నని లోకులను భ్రమపెట్టుచు,
సాధకుల నీతఁడు కలవరపఱుచుచుండువాఁడు. నరేంద్రుఁ
డెట్లో యీతనియెడల సౌహార్దము నొంది, యతనికి మరణ
కాలమున మోక్షము నొనగూర్చుఁడని శ్రీరామకృష్ణుని
వేడుకొని వాగ్దానము నొందెను. ఏమైనను, “హాజ్రా
బూటకుఁ డైనచో, అతని నిచటినుండి తొలఁగింపు” మని
శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు దేవిని ప్రార్థించెను. కొలఁది
దినములలోనే హాజ్రా దక్షిణేశ్వరము విడిచివెళ్లెను.

శ్రీరామకృష్ణునకు ఉపచరించుచుండిన హృదయుఁడు
క్రమముగా దురాశాపరుఁడై, సందర్భనాథులకు శ్రీరామ
కృష్ణునితో సమావేశముల నేర్పఱుచుపట్ల వారియొద్దనుండి
వీలైనంతవఱకు కానుకలను గుంజుకొనసాగెను. లక్ష్మీ
నారాయణుని పదివేలరూపాయల విరాళమును శ్రీరామ
కృష్ణుఁడు నిరాకరించె నని హృదయుఁ డాతనిపై కారాలు,
మిరియాలును నూటిపోయుచుండెను. అసహ్య మగు మాట
లతో నాతనిని ఎత్తిపొడుచును. ఆతని కీర్తనలను, తన్మయ
స్మృత్యమును అనుకరించుచుఁ దాను నొక పరమహంస వలె
నటించును! దురాశాహంకారపిశాచగ్రస్తుఁ డైన నరుఁడు
ఏవెకిలిపనులు చేయఁడు?! హృదయుఁ డొకనాఁడు తన్ను
ఎందులకో తీవ్రముగా గద్దెంప, శ్రీరామకృష్ణుఁడు విలపించుచు

జగజ్జనని కిట్లు మొఱలిడెను : “అమ్మా! నా ఐహిక బంధముల నన్నింటిని తొలగించితివి. నన్ను సమస్తబంధవిముక్తుని జేసితివి. కాని హృదయునివలన ఈయవమానమును నాకు మిగిల్చితివి!” అక స్మాత్తుగా నాతని విషాదభావము మాటిపోవ, చిఱుచవ్వతో నాతఁ డిట్లు పలికెను : “న న్నాతఁ డెంతో ప్రేమించును, అందుచే మందలించును. కేవలము కుట్టవాఁ డతఁడు. తా నేమి చేయు చు న్నాఁ డో అతనికిఁ దెలియదు. అమ్మా! వానిపై నీవు కోపింపరాదు.” ఇట్లని యాతఁడు సమాధిస్థితి నొందెను.

హృదయుఁడు త న్నొకప్పుడు పీడింపఁగా, తాను కాళి వెడలిపోఁదలఁచితి ననియు, కాని, ధనము తీసికొనిపోఁ జాలకుండుటచే మానుకొంటి ననియు శ్రీ రామకృష్ణుఁ డొకప్పుడు తెలిపెను. మఱియొకప్పు డాతఁ డిట్లు పలికెను : “హృదయుఁడు నా కెంతో చేసెను—అనేక సేవలు చేసెను—జబ్బుపడినప్పుడు చేతితో మలమూత్రములు తీయువాఁడు. కాని చివరకు న న్నట్లే పీడించెను. ఒకప్పుడు గంగానదిగట్టు మీఁదినుండి నదిలోనికి దుమికి దే హా త్యా గ ము చేసి కొనుటకై వెళ్లి నాను—అంతటి దుర్భరభాధ పెట్టెను.”

సహృదయత కోల్పోయిన హృదయునకు—శ్రీరామ కృష్ణుని సదుప దేశములను బాటింపకుండిన యాతనికి— తుదకు ప్రాయశ్చిత్తసమయము వచ్చెను. అతఁ డొకనాఁడు మధురుని కుమారుఁ డగు త్రైలోక్యనాథుని బాలకుమార్తెను తాంత్రికపద్ధతిని పూజింపఁగా, బ్రాహ్మణుఁడు శూద్రబాలిక నట్లు పూజించుట లోకాచారవ్యతిరెక్త మనియు బాలికకు

అమంగళకర మనియు భావింపఁబడుటచే, త్రైలోక్యనాథునిచే వెంటనే దేవాలయావరణము వీడిపోవ నాజ్ఞాపితఁ డయ్యెను. హృదయుఁడు వెళ్లి నపిమ్మటఁ గొంచెము సేపటిలోనే యెవ్వరో వచ్చి, “మీరును ఆలయవనమును వీడిపోవలయును” అని శ్రీరామకృష్ణునకుఁ జెప్పఁగా, నాతఁడు సల్లెత్తుమాట యైనను అనక, లేచి, ద్వారమువై పునకు నడువసాగెను. త్రైలోక్య నాథుఁ డది గని పరుగున వచ్చి, “దయతో మీ రిచటనే యుండుఁ” డని ప్రార్థింప, శ్రీరామకృష్ణుఁడు శాంతముగాఁ దనగదికి మఱలెను. ఆతని దంతటి నిర్లిప్తత. హృదయునకుఁ బిమ్మట శ్రీరామకృష్ణుని సన్నిధి నుండి సేవించినవారిలో హరీశ్ అను సంసారత్యాగి యగు భక్తుఁడు గణనీయుఁడు.

తనకు అత్యంతప్రేమపాత్రు లైన ధన్యజీవులలో నొకఁ డగు కేశవచంద్రునను తీవ్రవ్యాధిగ్రస్తుడై యుండ, (1883-వ సం॥ నవంబరు నెలలో) శ్రీరామకృష్ణుఁడు నెడలి యాతనిఁ గలసికొనెను. ఆసమయమున అనేకదివ్యబోధ లొనర్చి, కేశవునెడఁ దన యపారప్రేమను దెలుపుచు నిట్లు పలికెను : “నీ వెప్పుడు జబ్బుపడినను నా కెంతో వ్యాకుల ముగా నుండును. ఇటీవల నీవు జబ్బుపడ్డప్పుడు నేను వేళ్ళకువ జామున విలపించుచు, ‘కేశవున కేమైనను సంభవించెనా, నే నిం కెవరితో మాటలాడుదును!’ అని అమ్మతో మొఱపెట్టు కొనువాఁడను. కలకత్తా వచ్చినప్పుడు అమ్మను అర్చించి నీ ష్టేమమునకై ప్రార్థించినాను.”

పిమ్మట అచిర కాలముననే కేశవచంద్రుఁడు గతించెను. అది విని శ్రీరామకృష్ణుఁ డెంతయో విలపించి యా దుఃఖ

ముతో మూడునాళ్లు మంచముపట్టెను. అనంతర మాతడు,
 “నా అవయవములలో నొకటి పడిపోయినట్లు అనిపించినది”
 అని తెలిపెను.

1884-వ సంవత్సరమున జనవరి నెలలో శ్రీరామ
 కృష్ణుడు దేవాలయవనమున నొంటరిగా నడచుచు, సమాధి
 స్థితుడై క్రిందబడుట తటస్థిప, ప్రబలఘాతమున నెడమముం
 జేయి బెణకెను, అందలి యెముకలు కీలు తప్పెను. వైద్యుడు
 చికిత్సచేయసాగెను. శ్రీరామకృష్ణుడు తన్నూలమున
 నొక్కొక్కప్పుడు దుర్భరబాధపడుచుండినను, మఱుక్షణము
 ననే నవ్వుచు, భక్తులతో దివ్యప్రసంగముల నొనర్చును.
 మఱియొకప్పుడు దేవితో సంభాషించును. చేయి యథాస్థితి
 నొందుటకు నాలుగైదు నెలలు పట్టెను.

గిరీశచంద్రుని నాటకప్రదర్శనశాలకు వెడలి శ్రీచైతన్య
 ప్రహ్లాదనాటకములను గాంచి శ్రీరామకృష్ణుడు దివ్యానంద
 పరవశుడయ్యెను. సాక్షాత్సాక్షాతరాయణుడే ఆయాపాత్రల
 రూపమున నటించినట్లు కనుగొంటి నని యాతడు తెలిపెను.
 కొంత కాలమునకుముం దొకనాఁ డిట్లే ‘సర్క్యస్’ ప్రదర్శన
 మును బాలకోత్సాహముతోఁ జూచెను. ప్రకృతివైచిత్ర్య
 ములను, సుందరప్రకృతిదృశ్యములను ఆతఁ డెప్పుడును
 అత్యంతకుతూహలముతోఁ దిలకించువాడు. విశేషమైన
 పోటు వచ్చునపుడు గంగానదియందలి వెల్లువ నాతడు
 బాలశిష్యులను బిలుచుచు, పరుగెత్తుకొనివెళ్లి తన్నయ
 నృత్యముచేయుచుఁ జూచిన సమయము లనేకములు కలవు.
 ఒకానొకప్పు డాతడు చిత్రవస్తుప్రదర్శనశాల (Museum)

చూచి యనంతర మిట్లు పలికెను : “వారు నా క చట తాయి యైపోయిన అస్థిపంజరములను జూపిరి. ఒక జంతువు యావత్తు తాయి యైపోయినది ! సంగప్రభావము ఎట్టిదో చూడుఁడు! అట్లే నిరంతరము సాధుసంగము చేయుచున్నచో మానవుఁడు నిశ్చయముగా సాధు వగును.” ఒకప్పు డాతఁడు కలకత్తా లోని జంతుప్రదర్శనవనమునకు వెడలి, సింహమును గాంచి నంతనే సింహవాహినీదేవి—దుర్గాదేవి—స్ఫురింప సమాధి స్థితుఁ డయ్యెను. (1881-వ సంవత్సరాంతమున) శ్రీరామ కృష్ణుఁడు ఛాయాపటముల నెట్లు తీయుదురో(Photography) అవలోకించి యెంతయో ఆనందించితి నని తెల్పెను. రసాయనములు పూయఁబడిన అద్దముపై నెట్లు ఛాయాచిత్రము పడునో, అట్లే భగవద్భక్తి యను రసాయనము పూయఁబడిన అంతరంగమున ఆధ్యాత్మికబోధలు హత్తుకొనునని యాతఁడు ఉపదేశించును. లోకులు గమనింపని చిన్నచిన్న సంఘటనలు శ్రీరామకృష్ణుని గంభీరార్థబంధురమైన సుభాషితములకును మనోహరమైన ఉపమానములకును ఈవిధముగా ఆలవాల మగుచుండెడివి.

శ్రీరామకృష్ణున కపుడపుడు విపరీతమైన ఆకలి కలుగుచుండినట్లు కనుఁగొంటిమి. ప్రస్తావనకాలమున నిట్టి యొకానొక సందర్భమున, దివ్యావస్థలో నాతఁడు అనేకులకుఁ జాలునట్టి హల్వా భుజించుచు, తదేకదృష్టితోఁ దన్ను అవలోకింపసాగిన యొక భక్తురాలిని గని, “ఈ తినుచున్న దెవరను కొందువు? నేనా, మఱియొక రెవరై ననా?” యని యడిగెను. “మీలో మఱెవరో ఉండి తినుచున్నట్లు అగపడుచున్నది”

అని యామె సమాధానింప, నాతఁడు, “సరిగాఁ జెప్పితివి” అని చిఱునవ్వుతోఁ బలికెను.

దివ్యానందపారవశ్యస్థితులు అతివిచిత్ర మైనవి. శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు కాళికాలయమునుండి దివ్యానంద పరవశుడై, యెఱ్ఱవాటిన మోముతో, తడఁబడుచుండిన యడుగులతో, వెలువడుచు, శ్రీశారదాదేవిని గని, “నేను త్రాగియున్నానా?” అనెను. ఆమె, “లేదు! లేదు!” అన నాతఁడు, “ఐతే యిట్లేల ప్రవర్తించుచున్నాను?” అని యడిగెను. అందుల కామె, “మీరు కేవలము శ్రీకాళికానందామృతమును ఆస్వాదించియున్నాడు!” అని సమాధానింప, నాతఁడు మిక్కిలి సంతసించి, “బాగుగాఁ జెప్పితివి” అనెను. ఆ పరమపావనదంపతుల సల్లాపము లిట్టివి.

తన భావపారవశ్యమునుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఈకాలమున నొకనాఁడు విజయకృష్ణాదిభక్తులతో ప్రసంగ వశమున నిట్లు తెలిపెను : “భగవద్భావమున సహజానందముననే (నాకు) మైకము కలుగును—మద్యము పుచ్చకో నక్కఱలేదు. చరణామృతము (దేవీపాదతీర్థము) చూచి సంతనే మత్తత—ఐదుబుడ్ల సారా త్రాగినంత మత్తత—కలుగును. ఈ యనన్త నొందునపుడు మానవుఁడు ఆహార విషయమున విచక్షణచేయకుండ నుండఁజాలఁడు.” తన నిరంతర భగవదాయత్తచిత్తమునుగూర్చి మఱియొకనాఁ డొక భక్తున కిట్లు చెప్పెను : “జసతపములుకూడ నాకు రుచించుట లేదు. ఐనను సర్వదా స్మరణమననములు కలవు.” తన మనస్సు సహజముగా నిర్వీకల్పసమాధినిమగ్న మగుటకు

ఉన్నుఖమై యుండుననియు, ఫలాని పదార్థము తిందుననియో, ఫలాని చోటకు వెళ్లుదు ననియో,—ఏవియో యిట్టి చిన్న చిన్న కోర్కెలు కల్పించుకొని శిష్యశిక్షణాదులకై ప్రబల ప్రయత్నపూర్వకముగా మనస్సును నిరోధించి యుంతు ననియు మఱియొకప్పుడు శిష్యులకుఁ దెల్పెను. “ఎవ్వరైనను మనస్సు అంతయుఁ గూడగట్టుకొని నాపై నిల్పినచో, నిశ్చయముగా సర్వము సాధింతురు” అని యాతఁడు (ఒకప్పుడు) వచించెను. సమాధిస్థితిలో శరీరమును త్యజించుట తనకు సాధ్యమే యని యొకానొకప్పుడు వెల్లడించెను.

శ్రీరామకృష్ణుని వ్యక్తిత్వము అత్యంతము అసాధారణము. కఠోరనిష్ఠాపరుఁడగు జ్ఞానియు ప్రేమప్రపూర్ణుఁడగు భక్తుఁడును ఆతఁడే. శిష్యశిక్షణాదులలో చండశాసనుఁడయ్యు, తోడ్తోడనే వారల యోగ క్షేమములనుగూర్చి పరితపించు దయానిధి, ప్రేమామృతమయమాతృహృదయుఁడు. స్త్రీపురుషస్వభావములును, స్త్రీపురుష మనోభావములును ఆతనియందు అత్యద్భుతరీతిని సమ్మేళన మొందినవి. ఈ వైచిత్ర్యమును గాంచి గిరీశచంద్రుఁడొకనాఁడు చనవుతో, “మహాశయా! మీరు పురుషులా, స్త్రీలా?” యని ప్రశ్నింప, శ్రీరామకృష్ణుఁడు చిఱునవ్వుతో, “అది నాకుఁ దెలియదోయి!” అని సమాధానించెను. నిజమే, స్వయముగా ఈశ్వరుఁడే అర్ధనారీశ్వరుఁడు గదా!

సామాన్యమానసికావస్థలో శ్రీరామకృష్ణుఁడు ప్రతి విషయమునుగూర్చియు అత్యంతజాగరూకుఁడై యుండును. ఆతని నిద్ర చాల తేలికగాను, అల్పముగాను ఉండెడిది.

లోకమునకు ఇహపరశ్రేయోమార్గప్రదీపక మైన శ్రీరామకృష్ణజీవనజ్యోతి తిరోహిత మగు కాలము ఆసన్నమైనది.

1885-వ సంవత్సరమున వేసవి దుస్సహముకాగా, నిత్యము భక్తులు అర్పించు పాలమంచుగడ్డ (Ice cream)ను, మంచుగడ్డతోఁ గూడిన పానీయములను గైకొని శ్రీరామకృష్ణుఁడు కొంత యుపశాంతి నందసాగెను. కాని తఱచు మంచుగడ్డ నుపయోగించుచుండుటచే గొంతులోఁ గొంచెము నొప్పి బయలుదేఱెను. అది యొక నెలలోనే యెక్కువై విశేషముగా మాటాడినపుడును, సమాధ్యనంతరముననుచాలా శాధ కలిగించుచుండెను. భక్తురా లగు గోలాప్ మాప్రేరణపై శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁ డామెతోడను, ఇరువురు బాలశిష్యులతోడను ఒక నైద్యునికడ కేగి, తిరిగి పడవపై వచ్చుచుండ, శ్రీరామకృష్ణుని అమృతయోగ శక్తిని బ్రకటించు నొక సంఘటనము జరిగెను. తామందఱును తుత్పీడితులై యుండ, గోలాప్ మామొద్ద నున్న ఒక అణాపెట్టి యొక శిష్యునిచే మిఠాయి కొని తెప్పించి శ్రీరామకృష్ణుఁడు భుజించి, గంగాజలము త్రాగి, “ఆహా! సంతృప్తుఁడ నైతిని” అని వచించెను. తోడనే, అత్యాశ్చర్యము, మిగిలిన మువ్వరి యాఁకలియుఁ దీటిపోయెను!

ఇది యిట్లుండ, శ్రీరామకృష్ణుని గొంతునొప్పి క్రమముగా అధిక మగుచుండెను. ప్రసిద్ధుఁడైన యొక డాక్టరు వచ్చి, ఔషధములను నిర్ణయించి, యెక్కువగా మాటాడుటను తఱచు సమాధిస్థితి నొందుచుండుటను నిషేధించెను. కాని

సంసారదుఃఖసంతప్తు లగు లోకులకు జగద్గురూత్తముని కరుణా ప్రేరితప్రబోధ ప్రసంగములను, సహజసిద్ధ మైన యాతని దివ్యభావపారవశ్యస్థితులను ఎవ్వరు అరికట్టఁగలరు? ఆయఖండ ప్రేమవికాసము నెవ్వరు బంధింపఁగలరు?

వైష్ణవతీర్థ మగు పాణిహాటియందు భగవన్నామసంక్తీర్త నానందవై భవముతో జరుగు సాంవత్సరికమహోత్సవమును ముఖ్యము గాఁ దన శాలశిష్యబృందమునకుఁ జూపనెంచి యీ సమయముననే శ్రీ రామకృష్ణుఁడు శిష్యభక్తసమూహముతో బయలుదేఱెను. దివ్యభావపారవశ్యమున—తన యనారోగ్యస్థితి నిసుమంతయుఁ గాటింపక—యొక సంక్తీర్తన బృందమునడుమకుఁ జెంగున వెడలి నాఁ డాతఁడు వెలువరించిన నృత్యసమాధిస్థితివై భవము వర్ణనాతీతము. కొశేయ కాషాయాంబరసంశోభిత మైన యాతని మూర్తియు, దివ్య దరహాస భాసురము, దయాశాంత్యాసందాదివిలసితము, అతాకిక తేజోమయమునై వెల్గొండసాగిన యాతని ముఖ మండలమును సర్వజనసమ్మోహనమై యొప్పుచుండెను. ఇంతలో భక్త్యావేశపారవశ్యము నొందినట్లు నటింపసాగిన యొక కపటవైష్ణవుఁడు అకస్మాత్తుగా వచ్చి, యొక భక్తురాలు శ్రీరామకృష్ణునకు అర్పించుటకై తెచ్చిన ప్రసాదపుపాత్రను ఆమెయొద్దనుండి లాగికొని యందలి ప్రసాదమును సమాధి స్థితుఁడై యుండిన యా మహానీయుని నోటఁ పెట్టెను. ఈ యపవిత్రస్పర్శచే శ్రీరామకృష్ణుని శరీరము కంపింప, సమాధి భంగమైపోవ, నాతఁ డా యాహారము నుమిసి, నోరు కడిగి కొని, మఱియొక పాత్రలోని ప్రసాదము నొక లేశము గైకొని

మిగిలినదానిని భక్తులకుఁ బంచిపెట్టించెను. కపటవైష్ణవుఁ డీలోపున జనసమూహములోనికిఁ జల్లఁగా జాతెను!

దేవమందిరాదులకు దర్శించి, యనుచరులతో శ్రీ రామకృష్ణుఁడు దక్షిణేశ్వరమునకుఁ దిరిగి వచ్చి, రాత్రి భోజన సమయమున, శ్రీశారదాదేవి నుద్దేశించుచు, “ఉత్సవము నకు ఆమె మనలను అనుగమింపక మంచిపని చేసినది. ఆమె నాతో నుండుట జనులు చూచినచో, ‘అదిగో, హంసయు హంసియు వచ్చినారోయి!’ అని చెప్పుకొనియుందురు. ఆమె యెంతో వివేకవతి” యని కొనియాడెను. అంత నాతఁడు లక్ష్మీనారాయణుని పదివేలరూపాయల విరాళము నామెయెట్లు నిరాకరించెనో పరమప్రీతిపూర్వకముగా ముచ్చటించెను.

పాణిహాటికి వెడలిననాటినుండియు గొంతుకొప్పి మఱింత యెక్కువయ్యెను. పూర్ణిమ, అమావాస్యలం దది తీవ్రమగును. ఘనాహారమును దినుట అసాధ్యమయ్యెను. వ్యాధి ‘Clergyman's sore throat’ (మతబోధకుల కంఠ వ్రణము) అని డాక్టర్లు నిర్ణయించిరి. కాని శ్రీరామకృష్ణుని సంవర్ధింపవచ్చువారల సంఖ్య నానాటికిఁ బెరుగుచుండెను. సంసారార్తులగువారలతో ఆదయామయుఁడు ప్రసంగింపకుండ నుండఁగలఁడా? ఒకనాఁ డాతఁడు తన యనారోగ్యస్థితి నెంచి, దేవి నుద్దేశించి, “ఇంత గుంపు నెందుకుఁ దీసికొనివచ్చు చున్నావు అమ్మా! స్నానపానాదులకై నను నాకు వ్యవధి లేకున్నది. అహర్నిశము నీవు ఈ ఓటిమద్దెలను వాయించు చున్నచో, ఇది యెన్నా ఖలుండును?” అని మొఱలిడెను. వ్యాధికి ముందే యొకప్పు డాతఁడు, క్రొత్తగాఁ దనకడకు

వచ్చువారలను మొదటఁ గొంత దారిలోఁ బెట్టు శక్తిని గిరీశ కేదార మహేంద్ర రామచంద్ర విజయకృష్ణుల కిమ్మని దేవిని ప్రార్థించియుండెను.

దక్షిణేశ్వరము వీడి కలకత్తాలో నివసించుచు చికిత్స నొందుటకై భక్తుల కోరిక నంగీకరించి శ్రీరామకృష్ణుఁ డచటికి వెడలెను. కలకత్తాలోని సుప్రసిద్ధాయుర్వేదవైద్యులు పరీక్షించి వ్యాధి 'రోహిణి' (Cancer) అని నిర్ణయించిరి. శ్రీరామకృష్ణుఁడు తాత్కాలికముగా బలరాము నింట నివ సించుచుండ, పరమహంస వచ్చెననువార్త నల్లిక్కులను దివ్యసౌరభము నలె వ్యాపింప, జను లెడ తెఱపి లేకుండ సందర్శనార్థమై రాసాగిరి. తాపత్రయపరిపీడితలోకమునెడఁ దన దయారసము వెల్లివిరియ, శ్రీరామకృష్ణుఁడు వైద్యుల నిషేధములనుగాని, శిష్యభక్తబృందపు మొఱలనుగాని, తన యస్వస్థతనుగాని పాటింపక, మహోత్సాహముతో మాటా డుచు, జిజ్ఞాసువుల సందేహములను దీర్పసాగెను. దక్షిణేశ్వ రము రాజులని జనసమూహములకుఁ దన సందేశము నందఁ జేయుటకై అస్వస్థత యను మిష కల్పించుకొని యాతఁడు కలకత్తా వచ్చెనా యనిపించెను. ఏకొలదిగంటల విరామ సమయమో తక్కు నిరంతరము దివ్యప్రసంగములే! మల్లెపొదల యాకుగుముల నడుమ వెల్గొందు పూవుల నలె తత్ప్రసంగ ముల నడుమ నాతఁడు పొందు దివ్యభావసమాధిస్థితులు శ్రోతలను అద్భుతరీతిని ఆకర్షించుచుండెను. అపు డాతఁ డచట నుండిన దొక వారమే యైనను, అసంఖ్యాకులైన జనులకు ఆధ్యాత్మికప్రబోధ మొదవించెను.

1885-వ సం॥ సెప్టెంబరు మాసారంభమున శ్రీరామ కృష్ణుడు శ్యామపుకుర్ అను పేటలో నొక చిన్న మేడలోఁ బ్రవేశించెను. సుప్రసిద్ధహోమియోపతిచికిత్సకుఁ డగు డాక్టర్ మహేంద్రలాల్ సర్కార్ పరమప్రేమతో ఉచితముగా చికిత్సచేయనారంభించెను. శ్రీశారదాదేవి వచ్చి, యీనూతన నివాసము తన నిద్రాస్నానాదుల కెంత యసదుపాయముగా నుండినను, ఎన్ని యిబ్బందుల కైనను ఓర్చి, సభ్యపానీయములను యథాయోగ్యముగా సిద్ధ మొనర్చుచు, అఖండ శ్రద్ధాభక్తులతో ప్రాణేశ్వరుని సేవించుచుండెను.

రాత్రిసేవాభారమును వహింప నరేంద్రుడు ముందంజ వైచి శ్యామపుకుర్ ననే రాత్రు లుండనారంభించెను. ఇది చూచి కాళి, శశి మున్నగు యువకులును తమ సంరక్షకుల యధిక్షేపములను, ఆటంకములను లక్షింపక, గురుసంసేవన మున నరేంద్రు ననుసరించిరి. ఇట్టి సేవకులు మొదట నలుగు రైదుగురే యైనను తుదకు వారిసంఖ్య నాలుగురెట్లయ్యెను.

గృహస్థభక్తులలో సురేంద్రుడు ఇంటియద్దెను, గిరీశ మహేంద్ర బలరామ రామచంద్రాదులు మిగిలిన వ్యయమును భరించుచుండ, శ్రీరామకృష్ణభక్తసోదరబృందము ఈరీతిని గురుసేవాపరాయణమై దృఢతరప్రేమబద్ధము కాఁజొచ్చెను. భక్తబృందమున గిరీశునివంటివారిలోఁ గూడిన యొక వర్గము శ్రీరామకృష్ణునివ్యాధి లీలామాత్ర మని విశ్వసింప, లోక కల్యాణమొనగూర్చు తన యేనిగూఢకార్యము నిమిత్తమో జగజ్జనని తాత్కాలికముగా ఆయన కీస్థితి కల్పించె నని మఱి యొక వర్గము భావింప, నరేంద్రునివంటివారిలోఁ గూడిన

మూఁడవవర్గము ఇది కేవలము సహజశారీరకసంఘటన మరియు గురుదేవుని పునరావ్యసేధికై సర్వవిధములను బ్రయత్నించుచు, ఆయన చూపిన మహోన్నతాదర్శములను శక్తికొలఁదియు అనుసరించుచు సాధనచేయుటయే తమ పరమధర్మ మరియు విశ్వసించెను.

మహేంద్రలాలుతోఁ బ్రసంగించుచు శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు తన శాలశిష్యులను జూపి, “‘నెచ్చెలీ! జీవించి యున్నన్నాళ్లు నేర్చుకొనుచునేయుందును’ అని వీరితోఁ జెప్పుచుందును” అని నచించెను. శ్రీరామకృష్ణసంసర్గభాగ్యము మహేంద్రలాలు నానాటికి విశేషముగా గ్రహించుచు, గాఢాసక్తుడై ప్రతిదినము ప్రసంగాదులలో ఆతనితో గంటల కొలఁది గడపువాఁడు. నరేంద్రుని ప్రసంగములను, దివ్యగానమును విని ముగ్ధుడై మహేంద్రలాలు ఆతనిగూర్చి శ్రీరామకృష్ణునితో మహోత్కర్షతోఁ బ్రసంగింప, శ్రీరామకృష్ణుఁడు హర్షముతో నరేంద్రు నవలోకించి యిట్లు పలికెను: “అద్వైత గోస్వామి హుంకారములచే (ప్రబలప్రార్థనలచే నని భావము) నవద్వీపమున గౌరాంగుఁడు అవతరించెనందురు. అట్లే యిదంతా ఆతని (నరేంద్రుని) మూలముననే సుమా!”

శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాఁడు గాఢసమాధినిమగ్నుఁ డైయుండ, మహేంద్రలాలును మఱియొక డాక్టరును హృదయ పరీక్షాసాధనము (Stethoscope)తో నాతని హృదయమును బరీక్షించిరి. గుండె కొట్టుకొనుట లేదు. కంటిగ్రుడ్డుపై వేలుంచినను చలనము లేదు. భౌతిక శాస్త్రము (Science)న కివి యందని విషయము లని యిరువురును ఒప్పుకొనవలసి

నచ్చెను. 'సైన్స్' మూలమున ఇంద్రియగ్రాహ్యవిషయజ్ఞానమే కాని, ఇంద్రియాతీతమైన బ్రహ్మజ్ఞానము కలుగఁజాల దని శ్రీరామకృష్ణుఁడే యొకప్పుడు విశదీకరించెను. ప్రస్తుతసమయమునఁ దన సమాధ్యవస్థలో నాతఁడు దివ్యతేజోమయమార్గమున సురేంద్రనాథమిత్ర యను భక్తునింట దుర్గాపూజాసన్నివేశమును, తాను (శ్రీరామకృష్ణుఁడు) రాలేదని విలపించుచున్న సురేంద్రునిఁ గని, పిమ్మటఁ గొంతసేపటికి బాహ్యప్రజ్ఞ నొంది, "మీరు వెళ్లిన, ఆతఁడు శాంతినిొందు" నని సరేంద్రాదులను బంపెను.

నెలలు గడచుచుండెను, కాని వ్యాధి తగ్గకుండెను. శరీర మెంత దుర్బలముగా నున్నను, ఆతఁ డెప్పటివలెనే దివ్యోల్లాససంశోభితుఁడై యుండెను. శ్రీరామకృష్ణునకు అత్యంతప్రీతికర మగు కాళీపూజాదినమున, పూజాద్రవ్యము లన్నియు సంసిద్ధ మొనర్పఁబడియుండ, చాలసేపు ఆతఁడు నూనముగాఁ దన శయ్యపైఁ గూర్చుండియుండ, "జయ ! మాతా !" యని బిగ్గటగా నుచ్చరించుచు, గిగీశ చంద్రుఁడు చందనలిప్తకుసుమములను కాళీపూజాభావముతో గురుపాదములకు సమర్పించెను. మహేంద్రరాఖాలాదిశిష్యులును భక్తులును ఆతని ననుసరింపసాగిరి. ఈలోపున సమాధినిమగ్నుఁడైన శ్రీరామకృష్ణుని వదనము దివ్యమందహాసముతోఁ బ్రకాశించుచుండ, హస్తములు అప్రయత్నముగా వరదాభయహస్తముల తీరు నొంది స్వయముగా కాళీదేవి యాతని యందు ఆవిర్భవించియున్నట్లు భాసింపసాగెను. ఎల్లరును తన్నయై యుండిరి. బాహ్యప్రజ్ఞ నొందినపిమ్మట శ్రీ

రామకృష్ణుడు నై వేద్యముల నొకించుక యారగించి, సన్నిధి నున్న వారల నందఱను పరమభక్తిజ్ఞానముల నొందుదురు గాత మని యాశీర్వాదించెను.

ఒకవైపున శ్రీరామకృష్ణుని వ్యాధియు మఱియొక వైపున సందర్శనార్థంబు సంఖ్యయు నానాటికి హెచ్చుచుండెను. వ్యాధిని, బాధలను ఎంతమాత్రము లక్షింపక వారి కాయము దివ్యబోధ లొనర్చుచుండెను. ప్రభుదయాల్ మిశ్రయను నొక దొడ్ల కైస్తవభక్తుడు డొకనాడు శ్రీరామకృష్ణుని సందర్శించెను. ఏసుక్రీస్తునకును, శ్రీరామకృష్ణునకును సంబంధించిన తన దివ్యదర్శనములను, వారల యభిన్నతనుగూర్చి తన గాఢవిశ్వాసమును దెలిపి, యాతఁడు బద్ధాంజలియై, “నాటినుండియు మీకు నా మనస్సును, శరీరమును, ఆత్మను సమర్పించుకొంటిని” అని విన్నవించెను. పరమప్రేమతో శ్రీరామకృష్ణుఁ డాతనితో కరచాలన మొనర్చి, “నీ వాంఛ నెఱవేఱును” అని యనుగ్రహించెను. (విలియమ్స్ అను మఱియొక కైస్తవభక్తుడు ఒకప్పుడు శ్రీరామకృష్ణు నాశ్రయించి, యిష్టసిద్ధి నొంది, యాతని పనుపున హిమాలయములకు తపఃమొనర్ప నేగినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.)

శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాడు అతీంద్రియావస్థలోఁ దన పాదములను మహేంద్రలాల్ ఒడిలో నుంచి, యనంతర మాతనితో, “నీవు పరిశుద్ధుఁడవు: కానిచో నిన్ను తాఁకఁ జాలకపోయియుండును” అని పలికెను.

శ్యామపుకున్ నుండఁగా శ్రీరామకృష్ణుఁ డొకనాడు తన సూక్ష్మశరీరము స్థూలశరీరమునుండి వెలువడి

గదిలో సంచరించుచున్నట్లు కాంచెను. దానివీపున, ముఖ్యముగా వీపు మెడను గలియు భాగమున, అనేక వ్రణములు గోచరింప, నివి యేల కలిగెనో యని యాతఁడు నివ్వెఱపడసాగెను. దుశ్చరిత్రుల స్పర్శచే నవి కలిగెననియు, వారా స్పర్శచే స్వయముగా నిర్మలులైనను, వారి పాపములాతని నావరించినందున వ్రణము లేర్పడెననియు దేవి విశదపఱిచెను. లక్షపర్యాయములైనను లోకకల్యాణసాధనకై జన్మించి శరీరయాతనల ననుభవింప వెనుదీయ నని యాదయాసముద్రుఁడు వచించియుండెఁగదా ! ఈ దృశ్యమును గూర్చి విని శిష్యులును భక్తులును గురుదేవుని యపారకారుణ్యమునకు విస్మితులై, తమ పాపభారమును ఆ మహనీయుఁడీరూపమున నహించుచుండెనేయని పరితప్తులైరి. ఒరులను ఆయన పాదములను దాఁకనీయకుండుటకై జాగరూకులమై యుండవలయు నని వారు నిశ్చయించుకొనిరి. వారిలోఁ దమ మహాపాపములను స్మరించిన కొందఱు వ్యాధినివారణపర్యంతము ఆయన పాదములను దాఁకఁజూమని శపథము దాల్చిరి.

శ్రీరామకృష్ణసాన్నిధ్యము శిష్యులయు భక్తులయు భగవద్భక్తివిశ్వాసముల నినుమడించుచుండెను. ఒకవైపున గిరీశరామచంద్రాదులు శ్రీరామకృష్ణుఁడు సాక్షాద్భగవదవతార మని ప్రకటింప, మఱియొకవైపున విజయకృష్ణగోస్వామి తన శ్రీరామకృష్ణదివ్యదర్శనస్పర్శనానుభవములను వెల్లడింప, శిష్యుల నేకులు గురుదేవుని మహిమములను గనుఁగొనుటకై నిరీక్షించుచుండిరి. గిరీశచంద్రుని చిత్తశుద్ధి తమకు లేకపోయినను, కొందఱు తమ “ముక్త్యురు నామా”

శ్రీరామకృష్ణున కిచ్చి వేసితిమనియుఁ దమ కిఁక సాధనావశ్యకత లేదనియుఁ బ్రకటింపసాగిరి! ఈ భావోద్రిక్తస్థితిగతులలో నామసంకీర్తన మనినంతనే వణఁకిపోవుట, నేలపైఁ బడి దొరలుట, మూర్ఛ నొందుట మున్నగునవి ముఖ్యముగా ఐదాఱుగురకు సామాన్యము లయ్యెను. ఈఘోరణి యంతయు ప్రమాదసంజనితము, ప్రమాదసంజనకము ననియు గ్రహించి నరేంద్రుఁడు వారల కిట్లు ఉద్బోధింపసాగెను :
 “ఎయ్యది తాత్కాలికభక్త్యావేశము పురికొల్పినను, మనస్సున సుస్థిరసంస్కారము గల్గింపఁజాలదో—ఎయ్యది కామకాంచ నాది విషయవ్యామోహముల నెదుర్కొని నిర్జించుటకు వలయు మనోబలము నొనగూర్పఁజాలదో, తదనుగుణమగు శీలపరి వర్తనము గల్గింపఁజాలదో—అట్టి భావోద్రేకము నిస్సార మనియు నిష్ప్రయోజన మనియు గ్రహింపుఁడు. అయ్యది అశ్రుపాతము, పులకాంకురము మున్నగు వానిని, లేదా, తాత్కాలికమైన శరీరవిస్మృతిని గల్గించుఁగాక—కాని యవి కేవలము నాడీదౌర్బల్యముచేఁ గలుగునట్టి ఉద్రేకలక్షణము లని నా నిశ్చితాభిప్రాయము. దృఢప్రయత్నముచే, సంకల్ప శక్తిచే, వీనిని నిరోధింపఁజాలకుండినచో, బలకర మైన ఆహారము తినవలయును, మఱియు వైద్యసాహాయ్యము నొంద వలయును. విశేషము, జను లీ యావేశములను దెచ్చినెట్లు కొనుచుందురు, చాలవఱకు నటించుచుందురు. ఆత్మసంయమము దృఢమైనకొలఁదియు మనోభావములు గంభీర మగు చుండును....పామరులగు లోకు లిది గ్రహింపక, యీ వికృతావేశములను జూచి, ‘ఆహా! ఏమి భక్తియో!’ యని

నివ్వెఱపడుచుందురు....(పూనికతో మనస్సంయమము నవలంబింపకుండ) పరమార్థమును సాధింపఁబూనువారిలో నూటికి ఎనుబదిమంది కపటసన్న్యాసులుగనో, కృత్రిమ యోగులుగనో, డాంబికభక్తులుగనో పరిణమించుచుందురు. పదునైదుగురకు గమ్యస్థానము పిచ్చియాసుపత్రి. ఇంక మిగిలిన యైదుగురకును తత్వజ్ఞానము లభించుచో, వారు మహాదృష్టవంతు లని భావింపనగును. కావున మెలఁకువ గలిగి వర్తింపుఁడు.”

జ్ఞానఖడ్గసందీపితుఁ డగు సరేంద్రునిగూర్చి “యాతఁడు ఒఱనుండి తీసిన ఖడ్గ”మని శ్రీరామకృష్ణుఁడు ప్రశంసించి యుండెఁగదా!

సరేంద్రు సభిప్రాయము సత్యసమ్మత మని శీఘ్రకాల ముననే ఋజు వయ్యెను. అట్టి భావోద్రిక్తులలోఁ గొండ టింటియొద్ద ప్రయత్నపూర్వకముగా భావావేశముల నల వఱుచుకొనుచుండిరనియు, కేవల మవి యనుకరణము లనియు తెల్ల మైనది. సామాన్యపద్ధతులకు లొంగనిచో, సరేంద్రుఁ డట్టివారిని గేలిచేసియైనను దారిలోనికిఁ దీసికొనిరాఁబూనును. తన ప్రేమపూరితప్రేరణలచే, తన మనోహరకీర్తనలచే, తన సముజ్జ్వలప్రసంగములచే సోదరశిష్యుల కాతఁడు శ్రీరామ కృష్ణదివ్యజీవితలక్ష్యములను మనఃఫలకమున ముద్రిత మగు నట్లు ప్రదర్శించును.

ఇది యిట్లుండ, శ్రీరామకృష్ణుని వ్యాధి నానాటికి ప్రబలుచుండెను. నగరమునకు బయట, విశాలమగు నొక యారామభవనమున నివాసము ఆరోగ్యమునకు అనుకూ

లించు నను డాక్టరు హిత్తోపదేశము ననుసరించి కాశీపుర మను పేటయం దట్టి యొకమేడ నద్దెకుఁ దీసికొని, యించు మించు 1885-వ సంవత్సరాంతమున శ్రీరామకృష్ణుని బస నచటికి మార్చిరి. ఫలపుష్పవృక్షములతో రమ్యము, ఐదెక రముల విస్తీర్ణమున సువిశాలము, ప్రశాంతము నైన యా వనప్రదేశము శ్రీరామకృష్ణున కెంతయో యింపిత మయ్యెను.

మానవహృదయక్షేత్రములను భక్తిజ్ఞానాస్థావిత మొనర్చుచు, లోక శాంతిమార్గదర్శకమై ప్రవహింపసాగిన యా దివ్యజీవననది పరబ్రహ్మసాగరమున అంతర్ధాన మగుట కిఁకఁ గొలఁదినెలలు మాత్రమే మిగిలియున్నవి. “నెల్లటకు ముందు కుండ బద్దలుకొట్టివేయుదును” (విషయ మంతయు బహిరంగపఱుతునని భావము); (తన శరీరమును జూపుచు) “దీని ననేకులెపుడు తెలిసికొని గుసగుసలాడుకొనుచుందురో, అపు డీకోశ మిఁక నిలువదు, అమ్మ సంకల్పముచే అంతరించును”; “భక్తగణమున ఎవరు అంతరంగకోటిలోనివారో, ఎవరు బహిరంగకోటిలోనివారో ఆ సమయమున (తన చరమావస్థలో) నిరూపిత మగును”—ఈవిధముగాఁ దన నిర్యాణసమయాదికములనుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుడు పల్కిన వాక్కుల యాధార్థ్యమును, ఆతని దివ్యమహిమాతిశయమును శిష్యభక్తకోటి కిచటనే—కాశీపురవనముననే—ప్రత్యక్ష మైనవి. తన మహోద్యమమును గొనసాగించుటకై నరేంద్రాది శిష్యులను సమర్థులను జేయు టొక్కటే శ్రీరామకృష్ణున కిఁక మిగిలియున్న మహాకార్యము. అవసానశయ్యయందుండియు నాతఁ డొనర్చుచుండిన దివ్యకార్య మిదియే. అట్టి

సద్గురూత్తముని సేవించుటే భగవదారాధన మని నమ్మి, నిద్రాహారములను లక్షింపక, నరేంద్రుని నాయకత్వమున బాలశిష్యు లేకరీతిని సేవించుచుండిరి.

శ్రీరామకృష్ణుని సూచనపై ఆతని సొంత వ్యయము నంతయు బలరాముఁడును, (నెల కెనుబదిరూప్యముల) యింటి యద్దెను సురేంద్రుఁడును భరింపసాగిరి. భక్తురాలును, శ్రీరామకృష్ణుని చిన్నన్నకొమార్తెయునగు లక్ష్మీ దేవి శ్రీశారదా దేవికి ఆమె చేయు సేవలలో తోడునీడయై యుండెను.

శశధరమహాపండితుఁ డీసమయమున నొకనాఁడు శ్రీరామకృష్ణుని సంవర్ధించి యిట్లు పలికెను : “మహాశయా! సంకల్పబలముననే మీవంటి సిద్ధపురుషు లెట్టి వ్యాధి నైనను నివారించుకోఁగలరని శాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి. బాధిత భాగముపై మీ మనస్సు నిలిపి కుదురవలెనని నిశ్చయించి నచో వ్యాధి కుదురును. మీరట్లు ఏల చేయరాదు?” శ్రీరామకృష్ణుఁడు వెంటనే యిట్లు సమాధానించెను : “పండితుఁ డవై యుండియు నీ విట్టి అనాలోచితప్రసంగము చేయుచున్నావే! భగవదర్పిత మైన యీ మనస్సును ఈ తుచ్ఛ కళేబరముపై కెట్లు మఱల్పఁగలను?” పండితుఁడు నివ్వెఱ పడి యూరకుండెను. ఆతఁడు వెడలినవెనుక నరేంద్రుఁడును మఱికొందఱు శిష్యులును తమకొఱకై నను వ్యాధి మాన్పుకొనుఁడని గురుదేవుని వేఁడుకొనిరి. అంతయు అమ్మ సంకల్పమని యాతఁ డందుల కెంత ప్రతిఘటించినను నరేంద్రుఁడు వినమిచే తుదకు వారల యభీష్టమును తల్లికి నివేదింపనంగీకరించెను. కొంతసేపటికి శ్రీరామకృష్ణుఁడు నరేంద్రునితో

నిట్లు వచించెను : “ఈభాధవలన ఏమియుఁ దినఁజాలకున్నా ననియుఁ గొంచెము తినునట్లు ఏర్పఱుపుమనియు అమ్మతోఁ జెప్పినాను. ఆమె మి మ్మందఱను జూపి, ‘ఏల? అన్నిముఖ ములమూలమున నీవు తినుచుంటివి గదా!’ యనెను. లజ్జచే నిఁక మాటాడఁజాలకపోతిని.” గురువచనములను విని సకేంద్రాదులు నిశ్చేష్టులైరి. ‘ఆహా! ఏమి శరీరవిస్మృతి! ఏమి అద్వైతతత్త్వానుభవము!’ భక్తిమార్గమునను అద్వైత వేదాంతశిఖరము నధిరోహింపవచ్చుననుట కిదియే కదా పరమనిదర్శనము?

హోమియోపతిచికిత్సలో మఱియొక సుప్రసిద్ధుఁ డగు రాజేంద్రలాల్ దత్తు శ్రీరామకృష్ణుని వ్యాధినిగూర్చి విని తన మిత్రుఁ డగు మహేంద్రలాల్ అనుమతితో చికిత్సచేయ సాగెను. తాత్కాలికముగా దానివలన గుణము కనఁబడెను.

ఈ సమయమున నొకనాఁడు (డిసెంబరు 23-వ తేదిని) దివ్యానందస్థితిలో శ్రీరామకృష్ణుఁడు కొందఱు భక్తులపైఁ దన అవ్యాజానుగ్రహము వర్షించెను. నాటి సాయంకాలము మహేంద్రునితో నిట్లు పలికెను : “లోకశిక్ష అంతము కావచ్చుచున్నది—జనుల కిఁక బోధింపఁజాలను. సర్వము రామమయముగాఁ గనఁబడుచున్నది. ఎవరికి బోధింతు నని యొక్కొక్కప్పుడు తోచుచుండును.” మఱికొంత సేసటి కిట్లు తెలిపెను : “ఎవరు అంతరంగకోటిలోనివారో, ఎవరు బహిరంగకోటిలోనివారో ఈవ్యాధి తెలుపుచున్నది. సంసారము త్యజించి యిచట నివసించుచున్నవారు మొదటి వర్గమునకును, అప్పుడప్పుడు వచ్చుచు, ‘ఏలా గున్నారు

మహాశయా?' అని యమగుచుండుచట్టివారు రెండవవర్గము నకును జెందుదురు." ¹

క్రీ. శ. 1886-వ సంవత్సరప్రారంభదినము శిష్యభక్త కోటికి చిరస్మరణీయ మైన సుదినము. శ్రీరామకృష్ణుని అఖండాధ్యాత్మికశక్తియు అపారవాత్సల్యమును నాఁడు వారికి అపూర్వరీతిని సువ్యక్త మైనవి. చాల గుణముగా నున్నట్లు తోఁప, నాఁ డాతఁడు క్రిందికి దిగి తోటలో మెల్లఁగా విహరింపఁబోయెను. అటఁ గూర్చుండియుండిన గిరీశరామచంద్రాదులు వచ్చి ప్రణమిల్లి, నాతఁడు, "గిరీశా! (నన్నుగూర్చి) నీ వేమి చూచి, యేమి గ్రహించి, యందఱతోను అంతగా ('నేను అవతారపురుషుఁడనని' యని భావము) చాటుచున్నావు?" అనెను. గిరీశుఁడు భక్తివినముఁడై మోఁకఁ జింది బద్ధాంజలియై గద్గదకంఠమున నిట్లు పలికెను : "వ్యాస వాల్మీకులు ఎవని మహిమాలేశయమును వర్ణింపఁజాలకుండ్రిరో, అట్టి మహనీయునిగూర్చి విశేషము నే నేమి చెప్పఁగలను?" గిరీశుని హృదయాంతరాళమునుండి వెలువడిన యీవాక్కులకు శ్రీరామకృష్ణుఁడు సరమకరుణాప్రపూర్ణుఁడై, "ఇంక నే నేమందును! మి మ్మందఱు ఆశీర్వాదించుచున్నాను! జ్ఞానవికాసము నొందుదురుగాక!" యని పలికి అర్ధబాహ్యప్రజ్ఞావస్థ నొందెను. ఈ గంభీరవచనములను విని వారు హర్షోన్మత్తులైరి. ఆయన నంటరాదను తమ నియమమును మఱచి, పాద

¹ నరేంద్రనాథ్, రాఖాల్, బాబురామ్, నిరంజన్, జోగీన్, లాటూ, తారక్, బుడా (పెద్ద) గోపాల్ (లేక గోపాల్ సుర్), కాళి, శశి, శరత్, గోపాల్ అనువారు ఆంతరంగికు లని గ్రహింపనగును.

ధూళిని గైకొనుటకై భావపరవశులై ముందునకు వచ్చి యొకరివెంబడినొకరుగఁబ్రణమిల్లసాగిరి. అపారకృపాసింధువై శ్రీరామకృష్ణుఁడు వారిని దాఁకుచు, సముచితరీతి నాశీర్వాదించుచుండఁ, గొందఱు నవ్వుచుండిరి; కొందఱు ఏడ్చుచుండిరి; మఱికొందఱు ధ్యానావస్థితు లగుచుండ, నింకఁ గొందఱు దూరమున నున్నవారిని వచ్చి యాశీస్సుల నొందుఁ డని కేక లిడుచుండిరి. గతరాత్రి సేవాదికనిమగ్నులై యిపుడు నిద్రితులై యున్న నరేంద్రాదులు లేచి రయమున వచ్చిరి. లాటూ శరచ్చంద్రులు సేవాకార్యనిమగ్నులై యుండిరి. బాలశిష్యులు సమీపించుసరికి శ్రీరామకృష్ణుఁడు పూర్ణబాహ్యస్మృతి నొంది తనగదికి మఱలెను.

అనుగ్రహము నొందినవా రెల్లరును దివ్యానందమునే కాక, తమకు అపూర్వము, మహత్తరము నైన ఆధ్యాత్మికానుభూతుల నొందినట్లు పిమ్మటఁ దెలియవచ్చెను. శ్రీరామకృష్ణుని చిన్నన్నకుమారుఁ డగు రామలాల్ తన యిష్టదైవ సంపూర్ణదర్శనము నొందితి నని తెలిపెను. వైకుంఠనాథ సాన్న్యాల్ అను శిష్యుఁడు సమస్తవస్తుజాలమునను శ్రీరామకృష్ణుని పరమానందమయస్వరూపమును గాంచ నారంభించితి ననియు, గొన్నాళ్లకు తదీయతీవ్రతను భరింపఁజాలక మందగింపఁజేయఁ బ్రార్థింప, సంతటినుండి యది ప్రతిది నము కొలఁదిసార్లు మాత్రమే ప్రత్యక్షము కాసాగెననియుఁ దెలిపి యున్నాఁడు.

ఈ నానాజనస్పర్శఫలితముగా—పర పాపగ్రహణ ఫలితముగా—శ్రీరామకృష్ణునకు నాఁడు శరీర మంతయు

మంటలెత్తెను. గంగాజలప్రోక్షణమున ఆబాధ యుపశమించెను. పరమహంసస్వర్గయు గంగాజలస్వర్గయు పాపహరము, తాపహరమును గదా? కావుననే తన్మహత్త్వమును వేదశాస్త్రములు ఉద్ఘోషించుచున్నవి.

నరేంద్రుఁ డీసమయమున సాక్షాత్కారమునకై పరితపించుచుండెను. ఒకనాఁ డాతఁడు గురుదేవుని సమీపించి, ఆహారనిమిత్తము మాత్రమే సమాధిస్థితినుండి బహిర్ముఖుఁడనగుచు, మూఁడునాలుగుదినముల పర్యంతము సమాధినిమగ్నుఁడనగుచుండఁగోరెద నని పలుక, శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు సమాధానించెను : “నెట్టివాఁడా! అంతకంటెను ఉన్నతస్థితి కలదని గ్రహింపుము. ‘చరాచరప్రపంచమీవే పరాత్పరా!’ అని నీవు పాడుచుందువే. సరి, మీ కుటుంబమునకుఁ గొంత జీవనాధారము కల్పించిరమ్ము, సమాధికంటెను ఉన్నతస్థితి నీకు లభించును.”

శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన ప్రధానశిష్యుఁ డగు నరేంద్రునకు భావిమహాకార్యనిర్వహణమునకు వలయు శిక్షణ గఱపుచుండెను. నరేంద్రు నొకనాఁ డాతఁడు తనప్రక్కకుఁ బిలిచి యిట్లు వచించెను : “ఈబాలుర నందఱను నీ యధీనముచేయుచున్నాను. వీరు సాధనలను సాగించుచుండునట్లును, ఇంకఁ దిరిగి యిండ్లకు మఱలకుండునట్లును జూడు.”

భావిసన్న్యాసజీవితమునకై బాలశిష్యులను శ్రీరామకృష్ణుఁడు సంసిద్ధులను జేయుచుండెను. గురుదేవుని పనుపున వారొకనాఁడు భిక్షాటన మొనర్చి బియ్యము మున్నగువానిని దెచ్చి వండ్లి యాతనికి సమర్పించిరి. ఆతఁ డొకటి

రెండు మెతుకులు భుజించి పరమానందముతో, “శాపురే!
ఇది పరమపవిత్రమైన యాహారము” అని వచించెను.

కంతవ్రణమువలని దారుణబాధల ననుభవించు
చుండియు, శ్రీరామకృష్ణుడు చిఱునగవుతో, “మనసా!
దేహము, దాని బాధయు ఒండొంటిని జూచుకొననీ; నీవు
మాత్రము సదా ఆనందనిమగ్నమైయుండు!” మని పలుకును.
భక్తబృందము నుద్దేశించుచు, నొకనాఁడతఁడు, “మీరు
విలపింతు రని యీబాధనంతయు సహించుచున్నాను. ఈ
దారుణయాతన ననుభవించుటకంటె శరీరము గతించుటయే
మేలని మీరందఱును అందురా, అందులకు సంసిద్ధుఁడను” అని
మెల్లమెల్లఁగా అతికష్టముతో మహేంద్రునితో జెప్పెను.

తన యనంత ప్రేమవిలసిత వీక్షణములను సన్నిధి
నున్నవారిపైఁ బలుపుచు, శ్రీరామకృష్ణుఁడొకనాఁడు దేవీ
సంకల్పమునుగూర్చి ప్రసంగించుచుండెను. తల్లి పిల్లలను
బుజ్జగించు రీతిని రాఖాలును, సరేంద్రుని బుజ్జగించుచు,
మహేంద్రునితో నాతఁ డిట్లు వచించెను : “ఈ శరీరమును
మఱికొన్నాళ్లు నిలువనిచ్చినచో, ఇంకా అనేకులు ప్రబోధము
నొందియుందురు.” తన మూరకుండి మరల నిట్లు పలికెను :
“కాని యది అమ్మ సంకల్పము కాదు. నా అమాయకత్వ
మును, విద్యావిహీనతను జూచి, జనులు నన్ను వశపఱుచు
కొని దుర్లభ మగు దివ్యానుభూతులను బొందకుండుటకై
అమ్మ నన్ను ఈ లోకమునుండి కైకొనిపోవును. ఈ కలి
యుగమున జపధ్యానము లెంతయో వెనుకఁబడియున్నవి
సుమీ!” మరలఁ దన ప్రియశిష్యులతో నిట్లు వచించెను :

“శరీర మున్నంతవఱకు బాధపడుట తప్పదు....కాని (భగవానుని) యీ శరీరధారణము భక్తులనిమిత్తమే....సర్వము ఇందుండియే వెలువడెనని నా కిప్పుడు కనబడుచున్నది. (నరేంద్రుని జూచి, సంజతో) తెలిసినదా?” “సమస్తస్మృష్టి జాతమును మీయందుండియే ఉద్భవించినది” అని నరేంద్రుడు పలుక, శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యమందహాసము తత్సమాధానమై తేజరిల్లెను— ఆచిఱునగవులో నాతని యథార్థవ్యక్తిత్వ సూచనలు పొంగిపొరలెను.

చికిత్స యంతయు విఫలమగుట గని శ్రీశారదాదేవి తారకేశ్వరమునందలి శివాలయమునకు వెడలి శివానుగ్రహమునకై ప్రాయోపవేశమును బూనెను. రెండవ రాత్రి యొక పెద్దధ్వని—‘యెవ్వరో కుండలదొంతరను బగులఁగొట్టి నట్లు’—ఘెళఁఘెళమను ధ్వని—విని, “ఐహికసంబంధములు స్వస్మప్రాయములు గదా!” యని యామె మహావైరాగ్యము నొందెను. మఱునాఁడు కాశీపురమునకు వచ్చి జరిగిన వృత్తాంతమును శ్రీరామకృష్ణునకుఁ దెలుపఁగా, అట్లు జరుగునని యాతనికి ముందే విదితమైయున్నట్లు కాన్పించెను.¹

సాక్షాత్కారమందలి తీవ్రకాంక్షచే నరేంద్రుఁ డొక నాఁడు సోదరశిష్యులగు కాళీతారకులతో బుద్ధగయకు యాత్రగావించి, యట మహాధ్యాన మొనర్చి కొలఁదిదినము లలోనే తిరిగి వచ్చెను.

విశేషశ్రద్ధాభక్తులతో శ్రీరామకృష్ణుని సేవించు

¹ ఈసమయమున నొక యేనుఁగు తనకై మందు తీసికొనివచ్చుటకై వెళ్లినట్లును, అందులకై యది వేలను త్రవ్వచున్నట్లును అతఁడు కలగనెనట.

చుండిన బాలశిష్యబృందమున శశి గురుసేవాతత్పరత గురు భక్తుల కెల్లరకును మేలుబంతి. గురుసేవయే యాతని సాధన, ఆతని తపస్సు. పరమార్థప్రాప్తికి సద్గురు సేవయే మహోత్తమ సాధన మని యాతని గాఢవిశ్వాసము. ఆతని నిరంతర సేవా దీక్షను, ఆతని యకుంతితసహనశక్తిని, ఆతని యపారగురు భక్తిప్రేమానురాగములను గని యెల్లరును అబ్బురపడువారు. వేయేల, గురుసేవామూర్తీభావమే యాతఁడు.

ఒకనాఁడు పెదగోపాలుఁడు కాషాయవస్త్రములను, రుద్రాక్షమాలలను సన్న్యాసులకుఁ బంచిపెట్టవలయునను తన యభిలాషను గురుదేవునకుఁ దెలుప, నాతఁడు తన బాల శిష్యులను జూపుచు నిట్లు పలికెను : “వీరిని మించిన ఉత్తమ సాధువులు నీకు మతెచ్చటను దొరకరు. వానిని వీరి కమ్ము.” అంతఁ దన యెదుట నుంపఁబడిన కాషాయవస్త్రములు శ్రీరామ కృష్ణుఁడు స్వయముగా బాలశిష్యులకుఁ బంచిపెట్టెను. ఒకటి మిగులఁగా దానిని వైరాగ్యసంపదలో మతెవ్వరికిని దీసిపోని గిరీశునికై భద్రపఱుపఁజేసెను. ఒకనాఁటి సాయంకాలము బాలశిష్యులచే నొక క్రియ జరిపించి, జాతిభేదము లేకుండ నెల్లర యిండ్లనుండియు భిక్షాన్నము గ్రహింపననుమతించెను. ఈవిధముగా శ్రీరామకృష్ణనివలననే వారు సన్న్యాసదీక్ష నొంది కాలక్రమమున శ్రీరామకృష్ణసంస్థాప్రదీపములై ప్రజ్వలించిరి.

అనేకజన్మార్జితతపఃఫల మగు నిర్వికల్పసమాధి నరేంద్రున కీసమయముననే లభించెను. ధ్యానస్థితుఁడై యుండ, నాతఁ డొకనాఁడు అకస్మాత్తుగాఁ దన శిరస్సునకు వెనుక

భాగమున నొక దివ్యజ్యోతిని గాంచెను. అయ్యది క్రమముగా విజృంభింపసాగెను. సరేంద్రుఁ డాకాంతిపుంజమున మునిఁ గెను. ద్వైతప్రసంఛాతీతమై యాతని మానసము అఖండ సచ్చిదానందబ్రహ్మమున లీనముకా నాతఁడు మహోన్నత నిర్వికల్పసమాధిస్థితి నొందెను! కొంతసేపటికి తలయేకాని శరీర మున్నట్లు తోఁసకుండెను. అంతట, “అయ్యో, నా శరీర మేమైనది?” అను సరేంద్రుని కేక విని, పెదగోపాలుఁడు ఆగదిలోనికి వచ్చి, “సరేన్! ఏమది? ఇదిగో, ఇచ్చటనే యున్నదికదా!” యని చెప్పినను, సరేంద్రునకు సమ్మకము కలుగఁజే గోపాలుఁడు భయభ్రాంతుఁడై గురుదేవునికడ కేఁగుసరికి, ప్రశాంతముగా నాతఁ డిట్లు పలికెను : “అతనిని గొంతసేపు అట్లుండనిండు. అందులకై చాలకాలము న న్నాతఁడు వేధించియున్నాఁడు.”

చాలసే పై నపిమ్మట సరేంద్రుఁడు భాగ్య ప్రజ్ఞ నొందెను. అతని వదనము అనిర్వచనీయానందమును విరజిమ్ముచుండ, నేత్రకమలములు ప్రశాంతిలక్ష్మీనిలయములై భాసించుచుండెను. గురుసన్నిధి కేఁగినంత నే యాతని ముఖశ్రీ నవలొకించి యాతఁ డిట్లు పలికెను : “అమ్మ నీకిప్పుడు సర్వము చూపినదికదా! నీ యీ దివ్యానుభూతి ప్రస్తుతము తాళమువేయఁబడి, యీ తాళపుఁజెవి నాయొద్ద నుండును. అమ్మపనిని పూర్తి చేసి న పిమ్మట ఈ నిధి మరల నీవశ మగును.” కొన్నాళ్ల వఱకు ఆరోగ్యవిషయమై జాగరూకుఁ డవై యుండుమనియు, ఆహారవిషయమున విశేషవిచక్షణతో మెలఁగుమనియు సరేంద్రున కాతఁడు ఉపదేశించెను.

తన యిష్టమంత్ర మగు రామమంత్రమును శ్రీరామ కృష్ణుఁ డొకనాఁడు నరేంద్రునకు డపదేశింప, నాతఁడు రామభక్త్యానందప్రమత్తత నొందెను.

సింధురాష్ట్రమున పత్త్రికాద్వయ సంపాదకుఁడును, తనకు అత్యంతప్రేమపాత్రులలో నొకఁడును, తన్ను సందర్శింపవచ్చిన భక్తుఁడును నగు హీరానందుఁడు, “భక్తుఁ డేల బాధపడును?” అని ప్రశ్నింప, బాధపడునది శరీరమే యనియు, లోకులకు ప్రబోధము గల్గించుచు, వారల పాప భారమును తాను భరించుచుండుటయే తన బాధలకు కారణమనియు శ్రీరామకృష్ణుఁడు విశదీకరించెను.

తన్ను సందర్శింపవచ్చిన నాగమహాశయని శ్రీరామ కృష్ణుఁ డొకనాఁడు గాఢాలింగన మొనర్చుకొనెను. మఱి యొకనాఁడు గురుదేవునిప్రశ్నకు సమాధానముగా నాగమహాశయుఁడు, “ఆహా! బాబా! నేను మీ వ్యాధి నివారణచేయఁగలను. మీ కృపవలన ఇప్పుడే చేయుదును” అనుచు, మహోజ్వలభక్తివిశ్వాసములతో, గురుదేవుని వ్యాధిని తనలోనికి మార్చుకొనవలయునను మహాసంకల్పముతో సమీపించెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు ఆతని యుద్దేశమును గ్రహించి, “ఔను, నీ వది చేయఁగలవని నాకుఁ దెలియును” అనుచు నాతనిని వెనుకకుఁ ద్రోసివేసెను. ఏ నిగూఢభావముతో నాతఁ డటులొనరించెనో యెవరి కెఱుక?

మఱియొకనాఁడు నాగమహాశయుఁడు గురుదేవుని గదిలోఁ బ్రవేశింపఁబోవుచు, ఆతఁ డొక యుసిరికకాయ తినఁగోరుచుండుట విని, అకాలమైనను వెంటనే వెళ్లి, రెండు

నాళ్లు తదేకదీక్షతో తోటలెల్ల వెదకి, మూడవనాటికి ఎట్లో రెండుమూడుకాయలు లంకించుకొనివచ్చి గురుదేవునకు సమర్పించి యాతని నపరిమితానందభరితు నొనర్చెను.

నిర్యాణమున కెనిమిదితొమ్మిదినాళ్లు ఉన్నవనగా శ్రీరామకృష్ణుడు యోగీంద్రునిచే పంచాంగమునుండి ఆగస్టు తొమ్మిదవతేదికి సరియగు తిథినుండి తదనంతరతిథులను జదివించుచు, సౌరమాస శ్రావణమాసాంతమునకు వచ్చుసరికి, “చాలు”నని సంజ్ఞ యొనర్చెను. ఆ నిలుపుమనిన తిథియే నిర్యాణదిన మగునని యెవ్వ రెఱుంగుదురు!

శ్రీరామకృష్ణుని మహాసమాధి కిరీక మూడునాలుగు దినములు మాత్రమే మిగిలియున్నవి. సరేంద్రు నాతడు తన యొద్దకుఁ బిలిచి, యెదుటఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని తదేకదృష్టితో నాతనిఁ జూచుచు సమాధినివాగ్నుఁ డయ్యెను. ఇంతలో విద్యుత్కంపనమువలె నేదియో సూక్ష్మశక్తి తనలోఁ బ్రవేశించుచున్నట్లు సరేంద్రునకుఁ దోచెను. క్రమముగా నాతడును బాహ్యస్మృతిని గోల్పోయెను. స్మృతి వచ్చిన పిమ్మట నాతడు శ్రీరామకృష్ణుడు విలపించుచుండుట గని, ఆశ్చర్యచకితుడై కారణమరయ, నాతఁ డిట్లు పలికెను: “నాయనా! నేడు నా సర్వస్వము నీకు ధారపోసి పకీరు నైతిని! ఈ శక్తిచే నీవు లోకమునకు అపారమైన మేలు చేయుదువు; అటుపిమ్మటనే నీ నిర్గమనము.” ఎవ్వరైన నొక పుష్పము నిచ్చునట్లు, కానుక నొసఁగునట్లు, శ్రీరామకృష్ణుడు తన శిష్యాగ్రగణ్యునకుఁ దన సర్వస్వమును లోకకల్యాణమునకై ధారపోసెను. త్యాగమున కింతకంటె పరమావధి

యెద్ది? శ్రీరామకృష్ణ నరేంద్రనాథు లీ మహాక్రియమూలమున అపూర్వైక్యము నొంద, తదీయవ్యక్తిత్వయవాహినీ సంయోగసంజనిత దివ్యప్రభావమే సనాతనధర్మసముద్ధరణ భారతదేశోద్ధరణములకేకాక, మానవకోటి పునరుద్ధారణమునకును మహాత్తమసాధనభూతమై అచిరకాలముననే వివేకానందస్వరూపమున జగద్విలసితమయ్యెను.

విశ్వాసము స్థిరపడుటకుముం దెంతవారికై నను అనేక శంకలు గలుగుచుండును. శ్రీరామకృష్ణుడు తాను అనతారమూర్తి నని తెలుపుచుండుటనుగూర్చి పై సంఘటనానంతరము రెండునాళ్లకు నరేంద్రుడు తనలోఁ దానిట్లనుకొనెను: “ఈ దారుణశరీరయాతనలలోఁగూడ ఈయన తాను అవతారమూర్తి నని చెప్పఁగల్గినచో నమ్మెదను.” అతివిచిత్రము, నరేంద్రున కీభావము తోచినంతనే శ్రీరామకృష్ణుడు తన యావచ్ఛక్తిని వినియోగించి స్పష్టముగా నిట్లు పలికెను: “ఎవ్వఁడు రాముఁడో, ఎవ్వఁడు కృష్ణుఁడో, ఆతఁడే యీ శరీరమున నిపుడు రామకృష్ణుఁడు—కాని నీ వేదాంత ప్రకారము గాదు సుమీ.” గురుదేవుని వాక్కులు అమోఘములనుట కెన్నియో నిదర్శనములు కన్నులారఁ గాంచియు నిట్లు సందేహించినందులకై నరేంద్రుఁ డెంతయో సిగ్గుపడి పశ్చాత్తాపము నొందెను.

అంత్యదినము—శిష్యభక్తకోటికేకాక లోకమునకును అతిదుఃఖకరమైన దినము—పరుగెత్తుకొని వచ్చెను. బాధ తీవ్రత మయ్యెను. నాడి క్రమగతి తప్పెను. సూర్యాస్తమయమునకుఁ గొంచెము ముందు ఊపిరి

యాడుట కష్టముగా నుండెను. దుఃఖపరవశులై భక్తులు విలపించిరి. గురుదేవుని శయ్యప్రక్కను వారు నిలుచుండిరి. సాయం కాలము ఆకలి కాఁగా, జాన నాతఁడు మిక్కిలి కొంచెము మ్రింగఁగలెను. ఇరువురు గురుదేవునకు విసరుచుండిరి. అకస్మాత్తుగా నాతఁడు సమాధిస్థితుఁ డయ్యెను. శరీరము కొయ్యపాఱెను. నడిరేయి దాఁటిన పిమ్మట శ్రీరామకృష్ణుఁడు స్మృతి నొంది, చాల యాఁకలి యగుచున్నదని, పరిచారకుల సాయమున లేచి కూర్చుండి, గిన్నెఁడు జావను అనాయాసముగాఁ ద్రాగెను. త్రాణ వచ్చినదనెను. ఇంత సులభముగా నాతఁడు ఆహారము గైకొని యెన్నియో నాశ్చర్యమనినది. నరేంద్రుఁడు నిద్రింపుఁడనెను. ఇటీవల తేని విస్పష్ట స్వరమున శ్రీరామకృష్ణుఁడు అంతట ముమ్మాట కాళీ నామము నుచ్చరించి మెల్లఁగాఁ బరుండెను.

ఆరాత్రి ఒంటిగంటపై రెండునిమిషములకు శరీరము జలపరింప, రోమములు నిక్కపొడుచుకొన, నాసాగ్రమున దృష్టి నిలువ, ముఖమండలము దివ్యమందహాసమున దీపింప, శ్రీరామకృష్ణజీవనజ్యోతి పరంజ్యోతితో ఐక్య మొందెను. యుగసంప్రదాయప్రవర్తకుఁడు, సర్వధర్మసమన్వయమూర్తి, లోకాదర్శస్వరూపుఁడు శరీరము విడనాడి సచ్చిదానందపర బ్రహ్మైక్యము నొందెను. లోకమున కంతకును తీరని లోసము సంభవించిన యానాఁడు వ్యయనామసంవత్సర (చాంద్రమాన) భాద్రపద బహుళద్వితీయా సోమవారము— 1886-వ సం॥ ఆగస్టు, 16-వ తేది.

కాళీపురా రామభవనము దుఃఖనిలయ మయ్యెను.

ఆ వన మంతయు నాఁటిరాత్రి చంద్రకాంతిమయమై యండినను, శిష్యభక్తహృదయసీమలను వెల్లొందఁజేసిన శ్రీరామకృష్ణచంద్రుఁడు అస్తమింప, నాఁడు వారికి సర్వము అంధకారమయమై తోఁచెను. గురుదేవునివలెఁ దమ్మిఁకఁ బ్రేమించువా రెవ్వరు? పరమార్థమును అరఁటిపం డొలిచి నట్లు విప్పిచెప్పవా రెవ్వరు? తమ ముఖ్యప్రాణమిత్రము, తమ పరమాత్మబంధువు, తమ గురుదేవుఁడు తమ్ము వీడిపోవ, నిఁక మాకు ది క్కెవ్వరని వారు పొందిన దుఃఖము అపారము. “అమ్మా! కాళీ! ఏయపరాధముచేసితి నని నన్ను నీవు విడనాడి పోతివి?” అని శ్రీశారదాదేవి యంతావునకు వచ్చి బోరన విలపించెను. సాక్షాజ్జగజ్జననియే శ్రీరామకృష్ణుఁ డను నామె భావము ఈ వాక్కులలో మాటుమోఁగుచున్నదికదా?

గిరీశరామచంద్రాదులు అనతికాలముననే వచ్చిరి. పరమహంస గతించెనను దుఃఖవార్త కలకత్తాపట్టణమందంతటను కార్చిచ్చువలె వ్యాప్తింప, కడసారి పరమహంసదేవముఖావలోకనమునకై నానాదిక్కులనుండియు రాసాగిన జనులతో ఆ భవనప్రదేశమంతయు ఉడయముననే నిండిపోయెను. దివ్యకాషాయాంబరములతో, పుష్పచందనానులతో శరీరము నలంకరించి సాయంకాల మైదుగంటలకుఁ గ్రిందికిఁ దెచ్చిరి. గురుదేవశరీరసన్నిధిని శిష్యభక్తబృందము నిలిచియుండ ఛాయాపటము తీయఁబడెను. భజనచేయుచు సద్గురుదేవశరీరమును సమీపమున నున్న బరా (వరాహ) నగరమందలి శ్మశానమునకుఁ గొనిపోయిరి. గురుభక్తు లందఱును వచ్చి సాష్టాంగవందనములు సల్పిరి. అంతట శరీరమును

చితిపై నుంచిరి. త్రైలోక్యనాథ సాన్న్యాస్ సమయోచిత కీర్తనలు పాడెను. పరమపావనమైన యా శరీరమును దన కడుపున నిడుకొని పావకుడు ప్రజ్వలించెను. కొలది గడియలలో దహనకర్మము ముగిసెను.

పవిత్రసార్థక నామముచే, పవిత్రపరమాదర్శజీవితముచే, పవిత్రమహిమాన్వితవ్యక్తిత్వముచే అమృతాత్మక డైన యాతడు మరణించెననుకొనఁజెల్లునా? సశరీరుడై యున్నను, అశరీరియై యున్నను ఆ పరమపావనాత్మకడే కదా తమ జీవననౌకాధ్రువతార? లోచూపుచే గనుఁగొనఁదగినదే కాని వెలిచూపునకు అందనిదికదా యాతని వ్యక్తిత్వము? రుద్రభూమినుండి మఱలునపుడు వారల యంతరంగమున నిట్టి భావపరంపరచే ప్రశాంతమైన ఆత్మసమర్పణభావము పాదుకొనెను. అవశిష్టపావనాస్థికలను ఒకతామ్రపాత్రలోఁ జేర్చి, “రామకృష్ణ భగవానునకు జయ!” యని జయజయధ్వానము లొనర్చుచు, వారు కాశీపురవనభవనమునకు మఱిరి.

శ్రీరామకృష్ణమఠ సేవాసంఘోదయము

గతించినది శ్రీరామకృష్ణుని భౌతిక శరీర మేకాని యాతని లోక కల్యాణసాధనమహోద్యమము కాదు. దానిని బలు తెజంగులఁ గొనసాగించు మహాశిష్యబృందము నాతఁడు లోకమున కొసంగియుండెఁగదా?

గురుస్మారకచిహ్నములైన అస్థికలను సముచితరీతిని భద్రపఱచువిషయమున బాలశిష్యులకును గృహస్థభక్తులకును భేదాభిప్రాయములు కలిగెను. అందలి విశేషభాగము నిత్య పూజార్థము బాలశిష్యులు బలరామునింటికిఁ బంపిరి. సాధ్యమైనంత త్వరలో వానిని గంగాతీరమున నొకతావున సమాధి చేయవలయునని వారి సంకల్పము. స్మారకాస్థికలలో మిగిలిన భాగము కలకత్తాసమీపమందలి కాఁకురుగాచి యను పేటలో రామచంద్రునకుఁ జెందిన యొక తోటలో శ్రీకృష్ణ జన్మాష్టమినాఁడు గృహస్థభక్తులు సమాధి గావింప, రామ చంద్రుఁడు ఆ సమాధికి నిత్యపూజాదికము నెలకొల్పెను. బాలశిష్యులును ఈ సమాధికార్యమున విశేషశ్రద్ధాభక్తులతోఁ బాల్గొనిరి. శ్రీరామకృష్ణయోగోద్యాన మను నొక చక్కని శ్రీరామకృష్ణాశ్రమము శ్రీరామకృష్ణాలయసహితముగా కాలక్రమమున నిచట వెలసియున్నది.

శ్రీరామకృష్ణనిర్యాణానంతరము శ్రీశారదాదేవి కొందఱు శిష్యులును భక్తురాండ్రును తన్ననుగమింప, బృందావనమునకు యాత్ర నొనర్చి, తన దుర్భరదుఃఖము నచట

తీవ్రతపస్సాధనలలో ముఱవఁబూనెను. శ్రీరామకృష్ణుఁ డామెకు ప్రత్యక్షమై యిట్లు పలికెను : “ఎందు కింతగా విలపించుచున్నావు? ఎచటికిఁ బోతినని నీ యభిప్రాయము? ఒక గదినుండి మఱియొక గదికి—అంతే.” ఒక సంవత్సర మైనపిమ్మట నామె కామార్పుకు¹ నకు ముఱలెను. శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన లోక శ్రేయస్సాధనమహోద్యమమున శ్రీశారదాదేవి నిర్వహింపవలయు పాత్రను గుర్తించి, “చుట్టు నున్న జనులు చీకటిలో నివసించు కీటకములవంటివారు, వారిని నీవు రక్షింపవలయును” అనియు, “లోకమునకై నీవు చేయవలసియున్న దెంతయో కలదు” అనియు నామెకుఁ దెలిపి యుండెను. జన్మగ్రామమునను, కలకత్తాలోను ఆమె గడప సాగిన మహాసీయజీవితము ఈ దివ్యవాక్య సాఫల్యమై దీపించెను. “భగవత్మాత్మత్వమును లోకమునకు నిరూపించుటకై ఆయన నన్ను ఈ యిలలో దిగవిడిచిరి” అని యామెయే యొకప్పుడు తెలిపెను.¹ వేలకొలది జనులు

¹ నారీమణుల నవీనప్రాచీనాదర్శములు శ్రీశారదాదేవియందు అద్భుతసమన్వయము నొందుట గాంచి, “శ్రీశారదాదేవి పురాణయుగము నకు భరతవాక్యమా, లేక నవీనయుగమునకు నాందియా?” యని సోదరి నివేదిత (Sister Nivedita) భావగర్భితముగాఁ బ్రశ్నించును. “భారత నారీత్వాదర్శమునుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుని పరమసిద్ధాంతమే శ్రీశారదాదేవి” యని యామెయే మఱియొకప్పుడు వక్కాణించెను. శ్రీవివేకానందస్వామి తన సోదరశిష్యులలో నొకనికి, “అద్భుతమగు మాతృదేవిజీవితార్థము, జీవిత ప్రాముఖ్యము, నీకు—నీకన నేల—మీలో నెవ్వరికిని ఇంకను² బోధపడలేదు; కాని క్రమముగాఁ దెలియఁగలదు.... ఆమెను మూలాధారముగాఁ జేసికొని గార్గులను మైత్రేయులను లోకమున మరల ప్రభవించురు.... అందుచే నాకు మొట్టమొదటఁ గావలయునది ఆమె మరము” అని

—అం ద నేకులు స్త్రీలు—ఆమెవలన ఉప దేశప్రబోధముల నొంది ధన్యులైరి. శ్రీరామకృష్ణమత సేవాసంఘోదయము నకు ఆమె యెట్లు మూలసాధనభూతురా లయ్యెనో, ఆమె మహోదారమాతృహృదయము ఎట్టిదో, ప్రసంగవశమున నామె యొకస్పృడు పల్కిన యీక్రిందివాక్కులు వేనోళ్లఁ జూచుచున్నవి :

(తన సన్న్యాసపుత్తుల యసౌకర్యము నుద్దేశించుచు) “అహా! నా బిడ్డలనుగూర్చి నే నెంతగా ప్రార్థించి కన్నీరు గార్చితినోకదా! అందు చేతనే, ఆయన యనుగ్రహమున, నేఁడు మతము (శ్రీరామకృష్ణమతసంస్థ) వెలసియున్నది.... అపరిమితపరితాపముతో తాకురు నిట్లు ప్రార్థించితిని : ‘ప్రభూ! మీరు ఆవిర్భవించి యీ కొలఁదిమందిసన్న్యాసశిష్యులతో మీ లీలలను నెఱపి తిరోహితు లైతిరి; అంతటితోడనే సర్వము చెల్లి పోయెనా? ఐతే, మీరు అవతరించి యంతటి మహావ్యధల ననుభవింప నేల? ఒకచెట్టు నీడనుండి మఱియొకచెట్టునీడకు తమ ‘నివాసము’ను మార్చుకొనుచు, ఆహారమునకై బిచ్చమెత్తుకొను సాధువులను కాశీబృందావనములలో ఎందఱనో చూచితిని. అట్టిసాధువులకు లోపము లేదు. ఇల్లు, వాకిలి మీదేర విడనాడి, పిడికఁడు అన్నమునకై యిందంగుఁ దిరుగాడు నా బిడ్డలను జూచి సహింపఁజాలను—ఆదృశ్యమును భరింపఁజాలను. మీదేర సంసార మును త్యజించువారి కెన్నఁటికిని ఆత్మావశ్యకమైన అన్నవస్త్రములకు లోపము లేకుండుఁగాక యని నా ప్రార్థన. మీ ఆశయములను, ఆదర్శ ములను అవలంబించుచు, వా రందఱును గలసినివసించుచుండ, తాపత్రయ పరిపీడితులగు లోకులు వారిని ఆశ్రయించి మిమ్ముఁగూర్చి వినుచు, శాంతి నొందుదురుగాక! ఇందునిమిత్త మేకదా మీరు ఆవిర్భవించితిరి? వా రట్లు

ప్రాసెను. స్వామిమహాసంకల్పసాఫల్యముగా శ్రీరామకృష్ణమత సేవాసంఘ సంస్థయందు నేఁడు ప్రత్యేకముగా స్త్రీలశాఖ వెలసియున్నది. శ్రీశారదాదేవి మహాత్మ్యమును చెలుపుచు శ్రీవివేకానందస్వామి, “శ్రీరామకృష్ణునిఁ దెలిసి కొనుటకంటె మాతృదేవినిఁ దెలిసికొనుట వేయిరెట్లు ఎక్కువ కష్టము” అనును. స్వయముగా శ్రీరామకృష్ణుఁడే యామె మహానీయతను బహురీతులఁ చెల్పును.

తిరుగాడుచుండుట నా కెంతో బాధగా నున్నది.' అటుపిమ్మట నరేన్ (వివేకానందస్వామి) క్రమముగా వీనిని (మఠములను, సేవాశ్రమములను) అన్నింటిని నెలకొల్పినారంభించెను."

శ్రీరామకృష్ణుని బాలసన్న్యాసశిష్యుల యునిక్తికై సురేంద్రనాథ మిత్ర మహోదారహృదయుడై వరాహానగరమున నొకయింటి నద్దెకుఁ దీసికొన, కాశీపురవనగృహము నుండి గురుశయ్యాదికము నచటికిఁ గైకొనివచ్చి, బాలశిష్యులచట క్రమక్రమముగా నివసింపసాగిరి. బలరామునింటి నుండి పాపనాస్థిసంచయమును దెచ్చి, గురుదేవుని ఛాయాపటముతో. దాని నొకతావున నెలకొల్పి, వారు నిత్యపూజాసంక్రీతనాదు లొనర్చుచుండిరి. ఇండ్లకును, తమ చదువులకును మఱలిన సోదరశిష్యులను నరేంద్రుఁడు గుర్వాజ్ఞననుసరించి తన మహాకార్యదీక్షతో, మహత్తరప్రబోధప్రసంగాదులతో, త్యాగాశయపూరితుల నొనర్చి వరాహానగరమఠమునకుఁ దోడ్కొనిరాసాగెను. ఈసమయమునఁ దన్నెట్లయినను ఇంటికిఁ దీసికొనిపోఁబూని వచ్చిన తన తండ్రితో రాఖాల్, "మీరిచటి కెందుకు ఆయాసపడి వత్తురు? నే నిచట హాయిగా ఉన్నాను. నన్ను ఆశీర్వాదించి పూర్తిగా నావిషయమై మఱచిపోండు. మిమ్ము గుఱించి నన్ను మఱచిపోనిండు" అని పలికిన పలుకులు సామదానాదులచేఁ దమ్ము ఇంటికి లాగఁబూనిన తమ సంరక్షకులయెడ బాలసన్న్యాసుల ధోరణికి మచ్చుతునకలు. ఈవిధముగా గురూపదేశముల నుపలక్షించి, సాక్షాత్కారమే పరమావధిగా నిడుకొని, సర్వసంగపరిత్యాగచిహ్నము లగు కాషాయాం

బరములఁ దాల్చి, యెండొరులయెడ మాతృప్రేమను మించిన ప్రేమతో మెలఁగుచు, నరేంద్రుని నాయకత్వమున వాడు తపోధ్యాన సంకీర్తన సద్గ్రంథపఠనాదులతో కాలము గడపుచుండిరి. గిరీశ మహేంద్ర బలరామాదులును అప్పుడప్పుడు మఠమునకు వచ్చుచు శాలసాధుసోదరులకుఁ దోడ్పడసాగిరి.

వరాహానగరమఠమున శాలసన్న్యాసు లొనర్చిన మహోత్తమ తపశ్చర్యలనుగూర్చి నరేంద్రుని యీ క్రింది వచనములు మననీయములు : “ఆ కాలమున మఱుసటి దినమునుగూర్చి మే మెన్నఁడును స్మరించియెఱుఁగము.¹ అయాచితముగా భగవంతుఁ డేమి ప్రాప్తింపఁజేయునో అదియే మా కాహారము. అనేక దినములు నిరాహారులమై గడపితిమి. అన్న ముండినచో ఉప్పు లేకుండెడిది. ఉడుకఁబెట్టిన దొండ యాకులు, ఉప్పు, అన్నము—నెలలకొలఁది యివియే మాకు ఆహారము! నిరంతరతపోధ్యానాదికములచే భగవదావేశ పూరితులమై గడపిన యా పుణ్యదినముల నేమని స్మరింతును! బ్రాహ్మముహూర్తమున లేచి, కాల్యములను దీర్చికొని, పూజామందిరమున జపము ఆరంభించినచో, ఒక్కొక్కప్పుడు సాయంకాల మగుచుండెడిది. అంతవఱకును శశి మా భోజన మునకై కనిపెట్టుకొనియుండువాఁడు. ఆ వశ్యక మగుచో బలవంతముగా మ మ్మాతఁడు ధ్యానస్థితినుండి యీవలకు లాగుచుండెడివాఁడు! జగ త్తుండెనో, లేదో, అప్పు డెవరికి లక్ష్యము!”

¹ “Think not of the morrow” అని యేసుక్రీస్తు మహాశయుఁడు బోధించును.

శ్రీరామకృష్ణమఠ సేవాసంఘ మూలపురుషులగు వారల తపోధ్యానాదికము లెట్టివో వివేకానందస్వామి పలికిన యీ వాక్కులు ప్రకటించుచున్నవికదా? తపోధ్యానములే సనాతనభారతీయసంస్కృతిని గన్న తల్లులు; అఖండాత్మ ప్రశాంతిదాయక మగు వేదవేదాంతములకు ఆలవాలములు; ఎన్నఁటికైనను విశ్వకల్యాణమహాసాధనభూతమై యొప్పు భారతీయవిజ్ఞానమునకు పట్టుకొమ్మలు. స్వార్థరహితులగు మహాత్ములు తపోధ్యానముల నాశ్రయించి త్యాగాగ్నికీలలలో దుమికిననే వారిని గని లోకులు నిజమైన పరమార్థికచింత నొందుచుందురు. ఐహికభోగకాంక్షలను రేకెత్తించునట్టిది కాక, పరమార్థచింతను బురికొల్పునట్టి విద్యావిధానము— ఆత్మమోక్షజగత్కల్యాణసాధనభూతమగునట్టి విద్యావిధానము— సోదరభారతీయులకు నేడు అత్యావశ్యక మైయున్నది. నైతికధార్మికశిక్షావిరహితమైన విద్యావిధానము అవిద్యా విధాన మని భారతీయులు గుర్తింతురుగాక !

అఖండశ్రద్ధాభక్తులతో గురుపూజను నిర్వహించుచు, పరమప్రేమానురాగములతో సోదరశిష్యులను సేవించుచు, ఎల్లరకును తల్లివలె నుండిన శశిభూషణునిగూర్చి, “మఠము నకు శశి మూలస్తంభము” అనియు, “తల్లి” యనియు, “ఆతఁడు లేనిచో మఠజీవనము అసాధ్య మైయుండెడిది” అనియు వివేకానందస్వామి ప్రశంసించును.

నేడు జగద్వ్యాప్తమై యలరాదు శ్రీరామకృష్ణమఠ సేవాశ్రమములకు ఈ బరా(వరాహ)నగరమఠమే బీజము. శ్రీరామకృష్ణనామక మహాశమంతకమణి లోకమున

కొనఁగిన బంగారురాసు లనఁదగు ఆ బాలసాధువులు కాల క్రమమున శాస్త్రోక్తవిరజాహోమపూర్వకముగా సన్న్యసించినను, ఇప్పటికే సముజ్జ్వలత్యాగవైరాగ్యాదులతో ఆదర్శసన్న్యసులై విరాజిల్లుచుండిరి. శ్రీరామకృష్ణజీవితనందనవనమందలి నానాకల్యాణగుణప్రసూనములలో ఈ బాలయతిశిష్యబృందమునఁ గొందఱు ఒక్కొక్కదానిని, మఱికొందఱు కొన్నిఁటిని తమ మహానీయజీవితములచే లోకమునకుఁ బ్రదర్శించిరని చెప్పనొప్పును. త్యాగవైరాగ్యసందీపితులగు వారికి సహజముగా పరివ్రాజకజీవితేచ్ఛ ప్రబలము కాఁజొచ్చెను. అంత నొకరి వెంబడి నొకరుగా మఠము వీడి, భారతపుణ్యక్షేత్రములను, మహాయోగులను దర్శించుచు, మహోత్తమనియమములతో, మహత్తర దివ్యానుభవములతో ఆసేతుహిమాచలము వారు యాత్రల నొనర్పసాగిరి. ఆదర్శగురుసేవానిరతుఁ డగు శశి మాత్రము గురుపూజానిమగ్నుఁడై యుండి మఠమును వీడలేదు.

ఈ సమయమున (1893-వ సం॥న) అమెరికాయందలి చికాగోలో జరిగిన విశ్వమతమహాసభ (Parliament of Religions)కు వివేకానందస్వామి హిందూమత(సనాతన ధర్మ) ప్రతినిధియై వెడలి, అఖండవిజయోపేతుఁడై, అశేషజనపూజితుఁడై, ఇంగ్లండ్, అమెరికాదేశములలోఁ దన మహోపన్యాసజైత్రయాత్రానంతరము భారతదేశమునకు విచ్చేసి, ఆసేతుహిమాచలము సార్వభౌమసముచిత స్వాగతములను, యతిసార్వభౌమసముచిత పూజలను బొందుచు, తన యశశ్చంద్రికలు ప్రాకృశ్చిమఖండములం దంత

టను అఖండవ్యాప్తి గాంచియున్న యా సమయమునఁ దన గురువరేణ్యుని మహత్త్వమునుగూర్చి పల్కిన యీ క్రింది వాక్కుల నరయుఁడు : “భావములచేఁగాని, వాక్కులచేఁగాని, క్రియలచేఁగాని నే నేమైనను సాధించియున్నచో, ప్రపంచమున ఏ యొక్కరికై నను ఉపకరించిన ఒక్క వాక్కునా నోటినుండి వెలువడియున్నచో, అది నాదని నేను జెప్పుకోఁజాలను. ఆయనదే అది. కాని నా నోటినుండి యెన్నఁడైనను శాపాలాపములు వెలువడియున్నచో, నాయందుండి యెన్నఁడైనను ద్వేషము బయల్పెడలియున్నచో, అదంతయు నాదే, ఆయనది కాదు. దుర్బలమైన దంతయు నాదే; బలకరము, ఉజ్జీవనకరము, పరిశుద్ధము, పావనమునై యున్న దంతయు ఆయన దివ్యప్రేరణయే; అట్టి వన్నియు ఆయన వాక్కులే,¹ స్వయముగా ఆయనయే. ఔను, మిత్రులారా! లోక మింకను ఆ మానవోత్తముని దెలిసికోవలసియున్నది.”

సాధుసోదరు లందఱును ఈలోపున ఆలంబజా అను పేటలోనికి మార్పఁబడియున్న మఠముఁ జేరుకొనిరి. అటునుండి మఠము మరల స్థలపరివర్తనము నొంది తుదకు 1899-వ

¹ “నీవు ఘనుఁడవు—మహాఘనుఁడవు—కాఁగోరెదవా? ఎంత ఘనుఁడవు కాఁగోరెదవు? అవతారమా? చెప్పు. శ్రమపడి కృషి చేయుము, అవతారమవే అయ్యెదవు” అని శ్రీరామకృష్ణుఁడు వచించువాఁడని యాతని ప్రియశిష్యులలో నొకఁడగు శ్రీ అద్భుతానంద స్వామి పలుకును. (అవతారతత్త్వమునుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణుని ముఖ్యోపదేశములను 144, 145-వ పుటలలో గమనించియుంటిమి.) See Prabuddha Bharata, Jan. 1956, p. 2.

సం॥న, కలకత్తాకు ఎగువ నించుమించు నాలుగుమైళ్లదూరమున నున్న బేలూర్ అను నుపనగరమున, సరిగా గంగా తీరమున, సువిశాలప్రదేశమున, వివేకానందస్వామిచే సుప్రతిష్ఠితమై, శ్రీరామకృష్ణసంస్థ కంతకును ప్రధానకేంద్రమై యలరారుచున్నది.¹ రెండేండ్లకు ముందే (1897-వ సం॥న) స్వామి విశ్వమానవసేవలోకకల్యాణార్థము శ్రీరామకృష్ణ సేవాసంఘము (The Ramakrishna Mission) స్థాపించెను. ఆ సమయమున సోదరశిష్యులకు ఆతఁ డిట్లు ఉద్బోధించెను: “శ్రీరామకృష్ణుని శిష్యుల మగు మనము మన మోక్షమునకై ప్రాచులాడుట అత్యంత శోచనీయము. ‘ఒక్క జీవికి

¹ బేలూర్ మతప్రదేశమున నొకటియు కామార్పుకుర్నందలి నివాస సలమున మరొకటియు కాలక్రమమున నిర్మితమై యున్న శ్రీరామకృష్ణ దేవాలయములు దివ్యసుందరమై దీపించుచున్నవి. ఇందు బేలూర్నందలి శ్రీరామకృష్ణాలయనిర్మాణమున కించుమించు ఎనిమిదిలక్షల రూప్యము లైనవి. ఇందు విశేషభాగము ఇరువురు అమెరికాదేశీయభక్తురాండ్రు ఒసఁగి యున్నారు. ఈ దేవాలయ గర్భాలయమున నొకటిన్నరరెట్ల నిలువున చలువతాతితో నిర్మితమై యున్న శ్రీరామకృష్ణవిగ్రహము జీవకళా ప్రదీప్తమై సమున్నతమగు మంటపముపై-భావసమాధిస్థితిలోఁ-గూర్చుండి యున్నట్లు ఒప్పుచుండును. ఈయాలయము శ్రీవిజ్ఞానానందస్వామి పర్యవేక్షణమున నిర్మితమై యున్నది. ఇందలి శిల్పసౌందర్యము వర్ణనాతీతము.

పావనప్రశాంతగంగాతీరమున, పుష్పవనసమీపమున వెలయు నీ శ్రీరామకృష్ణాలయమును సాయంసంధ్యాకాలమున, ఆరాత్రికసేవాసమయమున, పవిత్రతతో స్పందించు వాతావరణమున, తాళమృదంగాదులతో మనోహరసంకీర్తన జరుగుచుండునపుడు సందర్శించు పుణ్యాత్ములు అప్రయత్నముగాఁ దమ మనోభావములు ఆ సన్నివేశమున లయ మొంద, మైమఱచి, లోకాతీతమగు నేదియో దేవలోకమున నుంటిమా యనిపించు ననుభూతి నొందుచుందురు.

సాయము చేయఁగల్గుచో, సహస్రపర్యాయములు కుక్కనై పుట్టుటకై నను సంసిద్ధుఁడను' అని గురుదేవుఁడు వక్కాణింప లేదా? ఆ మహనీయునకు ప్రీతిపాత్రులమై యుండుటయే మోక్షము మనకు కరతలామలక మనుటకు నిదర్శనము. మీలో ప్రతి వ్యక్తియు ఆధ్యాత్మికసింహమని గుర్తింపుఁడు. మతధర్మముల నుద్ధరించుటే మన ధర్మమని గ్రహింపుఁడు. ప్రతి జీవియు సాక్షాద్భగవత్స్వరూపమని గ్రహించి దరిద్రనారాయణులను, ఆర్తనారాయణులను అర్చించు విధానము లోకమునకు మనము చూపవలసియున్నది. భారతదేశమున నూతన సన్న్యాససంప్రదాయమును స్థాపించుటయే నా జీవితోద్దేశ్యము. జనసామాన్యము నుద్ధరించుటకై జీవితములను ధారపోయుటే యీ సన్న్యాసుల యాదర్శము.” శ్రీరామకృష్ణదివ్యవాణియే వివేకానందవాణి యని గ్రహించి సోదర శిష్యులు వినమితశిరస్కులై స్వామి యాజ్ఞ లెట్టివైనఁ బరిపాలింప బద్ధకంకణు లైరి. లోకోద్ధరణార్థమేకదా శ్రీరామకృష్ణుఁడు తన యఖండాధ్యాత్మికశక్తిని సరేంద్రునకు ధారపోసియుండెను?

కాలక్రమమున సుప్రసిద్ధ శ్రీరామకృష్ణసేవాశ్రమము లలో నొకటగు ‘కాశీసేవాసదనము’ను జూచి, “స్వయముగా తాకురు ఇచట వెలసియున్నట్లు నాకు గోచరించినది : ఆయన వెలసియుండుటచేతనే యీసేవాకార్యము లిచట జరుగుచున్నవి. ఇవన్నియు ఆయన కార్యములే— ఆయన సేవాకార్యములే”¹ యని స్వయముగా శ్రీశారదాదేవి

¹ ఇచట నేఁ డించుమించు రెండువందల పడుకలతో, సమస్తాధు

వక్కాణించెనన్నచో, మానవసేవ—మాధవసేవ యను శ్రద్ధాభక్తులతోఁ గూడిన మానవసేవ¹—శ్రీరామకృష్ణమఠసేవాశ్రమములలో నెంతటి ప్రధానస్థానము వహించి యున్నదో తెలియఁ గలదు. ‘ఆత్మనో మోక్షార్థం జగద్ధితాయ చ’యను సూత్రమే శ్రీరామకృష్ణమఠసేవాసంఘములసూత్రము.

నానావిధవిద్యాలయములు, ఆనాథబాలబాలికాశరణాలయములు, శ్రామికజనసేవాశ్రమములు, వైద్యశాలలు, మున్నగు సేవాసంస్థలమూలమునను, నానాదేశభాషలలో మత-వేదాంత-వైజ్ఞానిక-గ్రంథ-పత్రికా-ప్రచురణమూలము

నిక పరికరములతోఁ గూడిన ధర్మచికిత్సాలయమున శ్రీరామకృష్ణసేవాశ్రమ సన్న్యాసులు, బ్రహ్మచారులును దీనులు, ఆర్తులు నగు రోగులకు నానావిధసేవలను జేయుచుందురు. హరిద్వారసమీపనగరమగు కన్ఖల్, బృందావనము, ఢిల్లీ, రంగూన్ మున్నగు తావులలో నిట్టి శ్రీరామకృష్ణసేవాసదనములు కలవు.

¹ శ్రీరామకృష్ణుఁ డిట్లు బోధించును : “కర్మమూలమున భగవదను సంధానమే కర్మయోగము.” “మొదట భక్తిని అలవలించుకొనుము. ఆట పిమ్మట నీకు ఇష్టమైనయెడల మిగిలినవన్నియు, అనఁగా పాఠశాలలు, ఆసుపత్రులు మొదలైన వన్నియు నీవు ప్రారంభింపవచ్చును. మొదట భక్తి, తరువాత కర్మము. భగవద్భక్తి లేని కర్మము పునాది లేని గోడ. అది నిలువఁజాలదు.” “బౌద్ధార్యము, దయాశుత్వము, ఒరులయెడ సానుభూతి మున్నగువానిని నిష్కామముగా అవలంబించినయెడల మంచిదే. వానితోఁబాటు భగవద్భక్తి యున్నచో, అవి నిన్ను భగవంతుని బొందించును.” (చూ. ‘శ్రీరామకృష్ణబోధామృతము’—భక్తి కర్మము నెట్లు పరిరక్షించును ?) “మాతృదేవో భవ, పితృదేవో భవ, ఆచార్యదేవో భవ, అతిథిదేవో భవ” ఇత్యాద్యుపనిషద్వాక్కులకును ఇదియే తాత్పర్యమని గ్రహింపనగును.

నను, మత-ధర్మప్రచారమూలమునను—సర్వవిధములను—
మానవసేవ—జాతిమతాది భేదములను పాటింపక విశ్వమానవ
సేవ—చేయుటకై శ్రీరామకృష్ణ సేవాశ్రమములు దేశ
దేశాంతరములలో నెలకొల్పఁబడియుండుట జగద్విదితము,¹
మఱియు భూకంపములు, తుపానులు, వటదలు, అగ్ని
ప్రమాదములు, ఈతిబాధలు, సాంక్రామిక వ్యాధులు మున్నగు
వానిచే జనులు పరిపీడితు లగునపుడు—తినఁ దిండియుఁ,
గట్ట బట్టయు, నివసింపఁ గొంపయు లేక దీనజనసహస్రములు
అల్లాడుచుండునపుడు—‘వారి ప్రారబ్ధమునకు మన మేమి
చేయుదుము!’ అను మెట్టవేదాంతము చెప్పక, ‘ఆత్మవ
త్సర్వభూతాని’ యను అనుష్ఠానవేదాంతము నవలంబించి
శ్రీరామకృష్ణమత సేవాశ్రమ సాధువులు శక్తికొలఁదియు వారి
బాధలను నివారింపఁ బూనుచు, దీనార్తనారాయణసేవ
చేయఁబూనుచుండుటయు లోకవిదితము. లోకోద్ధారకుఁడైన
శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యవ్యక్తిత్వమూర్తిమత్వములకు శ్రీరామ
కృష్ణమత సేవాసంఘసంస్థలకంటె సుస్థిర-పావన-సజీవోజ్వల-
స్మృతిచిహ్నములు—స్థిరతర-పావన-సజీవోజ్వల-భాష్య
ములు—మతేమి వెలయఁగలవు?

స్వీయమోక్షజగత్కల్యాణసాధన కెల్లరకును శ్రీరామ
కృష్ణుని జీవితోపదేశములే దివ్యమార్గదర్శకములు. “రామ

¹ శ్రీరామకృష్ణమత సేవాశ్రమ మహావృక్షము నేడు భారతదేశమున
మొత్త మించుమించు శతశాఖలతోడను, పాకిస్తాన్, బర్మా, సిలీన్,
చారీషియన్, సింగపుర్, ఇంగ్లాండ్, ఫ్రాన్స్, అర్జెంటైన్, అమెరికా దేశ
ములలో ఇంచుమించు నలుబది శాఖలతోడను వ్యాప్తి గాంచి శాఖోప
శాఖలతో దినదినప్రవర్ధమాన మగుచున్నది.

కృష్ణుడు సజీవాకృతిని దాల్చిన దివ్యత్వము....భగవత్సాక్షాత్కారభాగ్యము నొందుటకు ఈయన జీవితము మనకుఁ దోడ్పడఁగలదు” అని గాంధీమహాత్మునివంటి మహాత్ములును, “మనకు ఆధారభూతమై యున్న శక్తికిని భావిభాగ్యోదయమునకును ఆతఁడే (శ్రీరామకృష్ణుడే) దివ్య నిదర్శనభూతుడు” అని శ్రీఅరవిందయోగివంటి యోగులును వక్కాణింపలేదా? సకలదేశస్థులకును సకలమతస్థులకును ఇహపరశ్రేయోమార్గప్రదీపకమై భారతీయవిజ్ఞానవియత్తమున వెల్లొందు దివ్యతేజోమయధ్రువతార గదా శ్రీరామకృష్ణపరమహంస?

“భారతదేశపు గాలి నా మహాభాగ్యము, భారతదేశపు ధూళి నాకు సరమపవిత్రము, భారతదేశము ఇప్పుడు నాకు పావనతమపుణ్యక్షేత్రము....భారతవర్షము నా బాల్యఙ్గోలిక, యశావననందనవనము, వార్ధకవారణాసి.... భారతవర్షము నశించెనా, ప్రపంచమందలి పారమార్థికత యంతయు నశించును; నైతికధార్మికసంపద యంతయు నశించును; దివ్యానందదాయక మగు మతసానుభూతి యంతయు నశించును; ఆదర్శజీవన మంతయు నశించును; వానితావున ధన మను పురోహితునితో, స్పర్ధావంచనా బలాత్కారము లను నుపచారములతో, మానవాత్మ యను బలితో, కామభోగము లనెడి స్త్రీపురుష దేవతలు ఏలుబడి సాగింతురు. కాని యట్టి దెన్నఁడును జరుగఁజాలదు.¹...

¹ ‘సనాతనధర్మము శాశ్వతముగా నిలిచియుండును’ అని శ్రీరామకృష్ణుడు వక్కాణించును.

ద్వేషశక్తికంటె ప్రేమశక్తి కోటిరెట్లు ఘనతరము.¹...
 నమ్ముఁడు నానూట—భారత దేశము ఉద్ధారణ నొందితీరును,
 జనసామాన్యమును, పేదలును సుఖవంతు లొనర్పఁబడి
 తీరెదరు—ఇది విధాయకము, ఈశ్వరాజ్ఞ, ఆనందింపుఁడు....
 ఆధ్యాత్మికవాహిని బయల్పెడలినది. అపారము, అప్రతి
 హతము, సర్వాప్లావమునై యా దివ్యవాహిని మన మాతృ
 భూమిపైఁ బ్రవహించుట నాకు ప్రత్యక్షమై భాసించు
 చున్నది....మన భారతమాత మరల నిదురపోఁబోనదు ;
 ఏ బాహ్యశక్తియు నామె నిఁక నిరోధింపఁజాలదు. అఖండ
 భారతశక్తి విజృంభించుచున్నది....భారత దేశపునరుద్ధారణ
 ము న కే శ్రీరామకృష్ణపరమహంస యాగమనము....
 ఆతని జీవితము దివ్యజ్యోతి....ఆతఁడు శాంతిదూత....
 ఆతఁడు ఆవిర్భవించిననాఁడే సత్యయుగము ఆరంభమై
 యున్నది....” అను శ్రీరామకృష్ణశిష్యాగ్రగణ్యవాణి—
 ధీర-వీర-గంభీర-సుస్థిరోదార-వివేకానందవాణి—ఘోషిం
 చుచున్నదిగదా! శ్రీరామకృష్ణాలయములలోను, జన్మ
 దినోత్సవాదులలోను ఆతని స్తుతిపూజాదులతో మన
 కర్తవ్యము చెల్లిపోయిన దనుకొనక, మనఃపూర్వకముగా,
 ధృత్యుత్సాహములతో శ్రీరామకృష్ణ మహోపదేశములను
 అవలంబించి ధన్యుల మగుదముగాక!

ఓం తత్ సత్

శ్రీరామకృష్ణార్పణ మస్తు!

1 ప్రేమద్వారమును అహింసచేత నేకదా భారతదేశము స్వరాజ్యము
 సాధించినది!

అనుబంధము
జాతకము

శు 26		రా 3	గు 6
ల 30-24' ర 24, చ 25 బు 24	రా శి		
కు 22			
	కే 3	శ 15	

మున, కామార్పుకుర్ అను గ్రామమున

స్వస్తిశీ మన్మథనామ సం॥

ఫాల్గున శుక్లద్వితీయా బుధ
వారమున (క్రీ. శ. 1836-వ
సం॥ ఫెబ్రువరి 18-వ తేది)
ఉదయము పూర్వభాద్రపద
నక్షత్రయుక్త కుంభ లగ్న
శుక్ర నవాంశమున, ఇంచు
మించుగా గం. 5 ని. 15 లకు
(సూర్యోదయమునకు
పూర్వము ని. 12లకు) వంగదేశ

శ్రీరామకృష్ణుఁడు జన్మించెను.¹

		శ రా	లగ్న
	రా శి		
శు			కు చం
ర గు	బు కే		

¹శ్రీరామకృష్ణుని సహధర్మిణి
యగు శ్రీ శారదామణిదేవి
ప్రమాదీచనానుసం॥ మార్గశిర
బహుళ సప్తమీ గురువారము
(క్రీ. శ. 1853-వ సం॥ డిసెం
బరు 22-వ తేది) సాయం
కాలము ఉత్తరఫల్గునీ నక్షత్ర
యుక్త మిథున లగ్నమున
గం. 6 ని. 52 లకు వంగదేశ
మున జయరాంబాటి (జయ
రామవాటి)యను గ్రామమున

జన్మించెను. జననకాలరవిమహాదశాశేషము 5 సం॥ 11 నెలల 19 దినములు.

(అయనాంశ ఇంచుమించు 20⁰-34.) జననకాల గురుమహాదశాశేషము 13 సం॥ల 10 నెలల 12 దినములు.

ఈయన జననకాల గ్రహసంయోగమును సూచించుచు, అట్టి యోగమునఁ బుట్టిన వ్యక్తి యుగసంప్రదాయప్రవర్తకుఁడును, ధర్మజ్ఞుఁడును, మాననీయుఁడును, సదా పుణ్యకర్మనిరతుఁడును, దేవమందిరవాసియు, బహుశిష్యసమన్వితుఁడును, మహాపురుషసంజ్ఞితుఁడును, నారాయణాంశసంభవుఁడనై సర్వత్ర జనపూజ్యుఁ డగుట సునిశ్చయమని భృగుసంహితలో వ్రాయఁబడియున్నది. ¹

(పైనఁ దెలుపఁబడిన విషయములలో అధికభాగము శ్రీశారదానంద స్వామిరచిత 'శ్రీ శ్రీరామకృష్ణలీలాప్రసంగ'(ము)నుండి క్రోడీకరింపఁబడినది. శ్రీరామకృష్ణుని జాతకము శ్రీనారాయణచంద్ర జ్యోతిర్భాషణ్ అను సుప్రసిద్ధ జ్యోతిషికునిచే గణింపఁబడినది.)

ఆత్మకారకుఁడగు సూర్యుని హోర, వేదాంతవిజ్ఞానకారకుఁడగు శని ద్రేక్కాణము, లలితకళాకారకుఁడగు శుక్రుని నవాంశ, సమస్తవిగ్యాకారకుఁడగు గురుని ద్వాదశాంశ—ఇత్యాదిశుభషడ్వర్గులను బొందిన కేవలమోక్షజ్ఞానహేతుభూతమగు కుంభలగ్నమున శ్రీ పరమహంస జననము. ఇట్టి లగ్న కేంద్రమున ఆత్మమనోబుద్ధికారికులగు రవిచంద్రబుధులు ఇంచుమించుగా ఒకే కిశయందు (24 లేక 25 అంశలలో) లీనమై, బుద్ధిస్థానమం దున్న దేవగురుని విశేషవీక్షణము నొందుట శ్రీరామకృష్ణుని మనోవైర్మల్యనిశ్చలత్వ

¹ “ధర్మస్థానాధిపే తుంగే ధర్మస్థే తుంగ భేషరే
గురుణాదృష్టి సంయోగే లగ్నే శే ధర్మసంస్థితే.
కేస్థస్థానగతే సౌమ్యే గురౌచైవ తు కోణభే,
స్థిరలగ్నే యదా జన్మ సంప్రదాయప్రభుః హి సః.
ధర్మవిన్యాసనీయస్తు పుణ్యకర్మరతః సదా,
దేవమందిరవాసీ చ బహుశిష్యసమన్వితః.
మహాపురుషసంజ్ఞోఽయం నారాయణాంశసంభవః,
సర్వత్ర జనపూజ్యశ్చ భవిష్యతి న సంశయః.”

ములకును నిరుపమానబుద్ధివికాసమునకును అఖండబ్రహ్మసాక్షాత్కారము నకును తార్కాణము. మఱియు వాక్ స్థానమగు బృహస్పతిక్షేత్రమున శుక్రుఁడు ఉచ్చయం దుండుట శ్రీరామకృష్ణుని దివ్యప్రేమమయ వాఙ్మో ధుర్యమును, తత్త్వబోధనాశక్తి సంపన్నతను, దివ్యకంఠస్వరమును సూచించు చున్నది.

కళత్రస్థానాధిపతి యగు రవి లగ్న కేంద్రమున మిత్రులగు బుధచంద్రుల సంయోగమున గురువీక్షణము నొందుటయు కళత్రకారకుఁ డగు శుక్రుఁడు ఉచ్చయం దుండుటయు శ్రీ పరమహంస-సతీమణి యగు శ్రీశారదామణిదేవి పారమార్థికసంపద్వైభవమును ప్రకటించుచున్నవి.

లగ్నకర్మాధిపతులు ఉచ్చబలములను బొందియున్నను, ఆయుః స్థానాధిపతియగు బుధుని స్థితి యనుకూలముగ నున్నను, పాపగ్రహములు కేంద్రగతములై తత్కేంద్రములు శుభవర్జితములై యుండుటచేతను అష్టక వర్ణన గ్రహములు మధ్యమానుర్పిందువులను బొందియుండుటచేతను జాత కుని ఆయుర్దాయము సుమారు ఏబదియేం డ్లని వినితమగుచున్నది.

‘సుజవత్ కేతుః’ అను న్యాయమునను, స్వయముగా కేతువు ప్రణ కారకుఁ డగు కుజునిక్షేత్రమం దుండుటచేతను కేతుదశాప్రారంభమునుండియు కంఠమున ప్రణము సూచితము.

తపఃకిర్మిమోక్షస్థానములందు గ్రహములు ఉచ్చయం దుండుటయు మిగిలిన స్థానములందలి గ్రహములును దివ్యబలవీక్షణములతో భాసించు చుండుటయు కళత్రగ్రహస్థితియు తత్ఫల్యమై యొప్పుచుండుటయు శ్రీ రామ కృష్ణపరమహంస యుగసంప్రదాయప్రవర్తకుఁడై, ధర్మసమన్వయాచార్య శేఖరుఁడై, జగద్గురువర్యుఁడై యవతరించిన దివ్యదేవోమూర్తి యని విశదీకరించుచున్నవి.

(సుప్రసిద్ధపండితులు, కీర్తి శేషులును అగు శ్రీ నాకల కృష్ణశాస్త్రిగారి పుత్తుఁడును శిష్యుఁడును, బరంపురము ‘ప్రేట్ బ్యాంక్’ న ఒక ఉన్నతో ద్యోగియు, మాకు ఆప్తుఁడును అగు శ్రీ సూకల సూర్యభగవానులు, ఓ. కామ్. గారు వ్రాసియున్న యాజాతకఫలములకు ఇది మా సంగ్రహకథనము.)

విషయానుక్రమణిక

(శ్రీరా. = శ్రీరామకృష్ణ లేక శ్రీరామకృష్ణుడు)

అక్షయకుమార సేన్, 361
అక్షయుడు, 222—4
అఘోరిమణిదేవి (గోపాలుని తల్లి),
368—70
అశ్వినీకుమారదత్తు, 320—2
ఈశ్వరచంద్రవిద్యాసాగరుడు,
324—5
కర్తాభజాసంప్రదాయము, 140
కానాయరాముడు, 9
కామార్పుకుర్ వర్ణన 5—6
కాళీతత్త్వము, 64; కాళీవర్ణన,
63—4
కాళీప్రసాదచంద్ర (అభేదానంద
స్వామి), 334, 345—6, 388
కృష్ణకేశోర్, 164
కృష్ణదాస్ పాల్, 322—3
కేనారాం భట్టాచార్యుడు, 61
కేశవచంద్రసేన్, ఆతని నవవిధా
నము, 276—7; శ్రీ రా.నితో
ప్రథమ సమావేశము, 271—3;
శ్రీరా. నియెడ గౌరవాభివృద్ధి,
273—4, 276; ఆతనియెడ
శ్రీరా. ని ప్రేమ, 379—80;

ఆతని ప్రశంస, 273; మరణము,
379
క్షీరోద్, 336 పాదటిక
క్షుదిరాముడు, 2—11, 15; ఆతని
దవ్యస్వప్నములు, 7, 12; —
భక్తి, 2, 3, 6—8, 11, 12;
—యాత్రలు, 11, 12;—సత్య
సంధత, 5; ఆతనినిగూర్చి శ్రీరా.
3; మరణము, 22
క్షేత్రనాథ్, 58
గంగాధర్ (అఖండానంద
స్వామి), 333
గంగామాయి, 215
గదాధరుడు (చూ. రామ
కృష్ణుడు, శ్రీ)
గిరిజ, 133, 156—7
గిరీశచంద్రఘోష్, 258, 356—7,
388, 390, 392, 398, 403,
415; శ్రీరా.నకు ఆత్మసమర్పణ,
359—60
గోపాలసుర్ (పెదగోపాలుడు,
లేక అద్వైతానందస్వామి),
364, 403
గోలాప్ మా, 366, 384

గౌరీకాంతతర్కభూషణుడు, 138;
అతని అమానుషశక్తులు, 141
—2, శ్రీరా.ని గూర్చి యతని
యభిప్రాయము, 144—6; శ్రీ
రా. ని ఆశ్రయించుట, 161;
శ్రీరా. ని తో పోటీ, 142—3
గౌరీమా, 366

జ్ఞానోన్మత్త సాధువు, 159

చంద్ర, 133, 155—7

చంద్రహాస్ (శ్రీరా.ని తన్నుట),
131

చంద్రా దేవి (చంద్రమణిదేవి),
106, 110, 111, 113, 264;
ఆమె అతనికిగర్భము, 12;
దివ్యానుభవములు, 14, 18;
ధన నిస్పృహత, 208; ప్రేమాను
రాగములు, 13; ఆమెనుగూర్చి
శ్రీరా., 4, 5; మరణము, 266

జగదంబాదాసి, 193—4

జటాధారి, 165—6, 168

జోగీష్ (యోగీంద్రుడు లేక
యోగానందస్వామి), 333,
346—8, 349—51; శ్రీరా.ని
పరీక్షింపఁబూనుట, 351; శ్రీ
రా. నిచే మందలింపఁబడుట,
347, 349; అతని వివాహము,
350; వివేకానందస్వామిచే

ప్రశంసింపఁబడుట, 351

జోగీష్ మా, 360, 365

త్రాంప్రికోపాసన, 147—51

తారికనాథఘోషాల్ (శివానంద
స్వామి), 336

తోతాపురి, 177, 179—86, 191,
198; కోపోద్దీప్తితుఁ డగుట,
186; అతని మరణప్రయత్నము,
మనఃపరివర్తనము, 188—91;
—వ్యాధి, 188

త్రైలింగస్వామి, 211—2

త్రైలోక్యనాథ సాన్న్యాస్, 283,
410

దక్షిణేశ్వరకాళి కాలయాదిపర్ణి, 50—1; ఆలయసంప్రోక్షణ,
52

దయానంద సరిస్వతి, 164

దివ్యోన్మాదము, 70, 75

దుగ్ధాచరిణ దత్తు, 297

దుగ్ధాదాస్ పాయిస్, 39, 40

దేవేంద్రనాథ తాకుర్, 269—70,
301

ధృ, 13, 15, 24

నరేంద్రుడు (వివేకానంద
స్వామియును కిర్నకికూడఁచూ.),
అతని అద్వైత తత్త్వము భూతి,
311—2; విహికి విషయ

ములకై దేవిని ప్రార్థించుట, జాలకపోవుట, 317; దేవిని ఆశ్రయించుట, 316-9; అతని కష్టదశ, 313-6;—కార్యదీక్ష, 414;—గురుభక్తి, 388; జననము, 298;—జితేంద్రియత్వము, 314—5; నిర్వికల్పసమాధికాంక్ష, 400; తత్సాఫల్యము, 403—4; —బ్రహ్మచర్యనిష్ఠ, 299; — భగవత్పరితాపము, 300—1; వినయము, 310; — సర్వతోముఖప్రతిభ, 298—9; సౌశీల్యము, 298; హృదయమధనము, 300; శ్రీరా. నిత్యమొదటి మూడు సమావేశములు, 301—5; శ్రీరా. ని పరీక్షించుట, 312—3; శ్రీరా. ని చే పరీక్షింపబడుట, 313, నరేంద్ర శ్రీరా. సంబంధము, 319; అతనినిగూర్చి శ్రీరా.ని ప్రశంసలు, 306—11, 389, 394; అతనియెడ శ్రీరా.ని వాత్సల్యము, 302—3, 308—9; శ్రీరా.ని వలన రామమంత్రోపదేశము, 405; అతనికి శ్రీరా. తన సర్వస్వము ధారిపోయుట, 406—7; సోదరి శిష్యులకు నరేంద్రుడు ఉద్బోధించుట, 393—4

నవాయితైతన్య, 362
నాగమహాశయుడు, 336, 355—6;
శ్రీరా. నియెడ గాఢ భక్తి
విశ్వాసములు, 405—6
నారాయణశాస్త్రీ, 162
నిత్యగోపాల్, 361
నిరంజన్ (నిరంజనానందస్వామి),
337, 347, 348
పంచపటి, 65, 92, 93
పద్మలోచనుడు, 163—4
పరమహంస లెట్టివారు? 1
పాణిహాటి, 98, 125, 361, 385
ప్రతాపచంద్రమజుందార్, 161,
279—80, 284
ప్రతాపచంద్ర హాజ్రా, 364,
376—7
ప్రభుదయాల్ మిశ్ర, 391
ప్రసన్న, 30, 338
బింకించంద్రచటర్జీ, 328—9
బలరాం బోస్, 346, 387—8,
396, 415
బరా (వరాహ) నగర మతప్రచారం
భము, 414—5; అచట నరేం
ద్రాదుల తపశ్చర్యలు, 415
బాబు రాం (ప్రేమానందస్వామి),
333
బ్రాహ్మసమాజము, 269; బ్రాహ్మ
సామాజికులకు శ్రీరా. ని

ఉద్బోధన, 269, 277—9, 286

భగవాద్వాన్ బాబా, 227

భారతదేశ మహాత్మ్యము, 423—4

భువనేశ్వరీదేవి, 298

భైరవీబ్రాహ్మణి, ఆమె అద్వైత
వేదాంత విముఖత, 192;—అ

హంభావము, తన్ని వారణము,

199—201; — కా మార్పు

కుర్ వీడుట, 201; శ్రీరా.నితో

ప్రథమ సమావేశము, 132;

కాశిలో శ్రీరా. సమావేశము,

216; ఆమె గురుత్వము, 135

—7, 149—51; శ్రీరా. భగవ

దవతానమని యామె నిరూ

పణ, 138—40; ఆమె తన్మ

యత, 134; —వాత్సల్యభక్తి

భావము, 135

మణిలాల్ మల్లికుని కుమార్తె,
366—7

మధురఁడు, 53, 56—7, 84, 92,

94, 123, 125—8, 138, 140,

196—7; అతని తీర్థయాత్రలు.

209—12, 217; —భావ

సమాధి, 206—7; —మర

ణము, 229—30

మధురఁడు: శ్రీరా.

శ్రీరా. నిపై అతని భక్తివిశ్వాస

ములు, 57—60, 62, 71, 84,

92, 123—5, 126—7, 172,

193—4, 203—5, 208; భగ

వస్విషయమై శ్రీరా. నితో

సంవాదము, మనఃపరివర్తనము,

94—5; శ్రీరా. నిచే మంద

లింపబడుట, 126; శ్రీరా. ని

పరీక్షింపబూనుట, 95—6;

శ్రీరా. ని యందు శివకాశీదర్శ

నము, 123—4; శ్రీరా.ని

శరణు చొచ్చుట, 193—4,

203—5

మధురభావము, 171

మన్మథ్, 360

మహాభావము, 133, 139, 174

మహిమాచరణ చక్రవర్తి, 376

మహేంద్రనాథగుప్త (మ), 361,

390, 397, 401, 415

మహేంద్రలాల్ సర్కార్,

388—91

మాణిక్యరాముఁడు, 2

మానవసేవ : మాధవసేవ, 323—4,

421—2

మాయాప్రభావము, 186—7, 189

మైకేల్ మధుసూదనదత్తు, 162—3

యశీంద్రమోహననాథుర్, 322

రాఖాల్ (బ్రహ్మనందస్వామి),

157, 333, 342—5, 390,

414

రామకుమారుడు, 9, 22, 35-6,
45, 52-3, 55-6, 61;
అతని శోషము, 10; —మర
ణము, 62

రామకృష్ణుడు (రామకృష్ణ
పరమహంస) శ్రీ

శ్రీరా. జీవితమహాత్మ్యము, 29, 33,
41-3, 62-70, 81-2,
121, 134, 136, 137 పాదటీక,
138-9, 143-6, 160-1,
164, 279-80, 284, 304-5,
321, 330, 336, 339-41,
362 పాదటీక, 367, 371-2,
375, 418-20, 423-4;
దీనినిగూర్చి మహాజనవాణి,
౨౦-౩౫

శ్రీరా. ఉపదేశమహాత్మ్యము, 330,
371 పాదటీక, 418

శ్రీరా. దేవాలయవర్ణన, 419 పాద
టీక

శ్రీరా.ని అందచందములు, బాల్య
మున, 18; నడిమివయసున,
154, 290; —అణిమాదిసిద్ధి
ప్రాప్తి, 153; —అనుకరణ
సామర్థ్యము, 20, 36, 40; —
అన్నప్రాశనము, 17; —(తన)
ఆంతరంగిక కోటిని గలసికొను
టకై శీవ్రవాంఛ, 294-5;

—ఆంతరంగికులు, 335,
397-8; —ఉచ్చిష్ట భక్షణ,
103, —ఉద్యోగనియమము,
58, 60, 62; —ఉపనయన
మున భిక్షాగ్రహణము, 24; —
ఉపనిషత్ స్త్రీలచేత బ్రేమింపఁ
బడుట, 18, 30, 36, 43; —
కంతవ్రణప్రారంభము, 384;
—కాశీపురవనగృహ నివాస
ప్రారంభము, 395; —కాశీ
పురవనమున మహిమాతిశయ
ప్రకటనము, 395, 398-9;
—కాళికార్చన ప్రారంభము,
62; (తనయందు) కాళికా
విర్భావము, 390, 409; —
కుండలినీ విస్మంభణము, 61,
152; —చేయి బెణఁకుట, 380;
—చైతన్యసనము నధిష్ఠించుట
(కలుటోలాగా), 226; —జయ
ముఖిన్దీని దండించుట, 91; —
తాను తిని యితరుల యాకలిఁ
బాపుట (యోగశక్తిచే), 384

శ్రీరా.ని తీర్థయాత్రలు

210-7. దేవఘర్, 210; నవ
ద్వీపము, 226-9; ప్రయాగ,
213; బృందావనము, 214-7,
కాశి, 210-3. (గయా
జగన్నాథములకుఁ బోవ నిచ్చ
గింప కుండుట, 217, 256)

శ్రీరా.ని దారుణక్షుధ, 137, 138,
291, 381

శ్రీరా.ని దివ్యదర్శనములు

ఏతత్సంఘటన విధానము, 76;
ఏనుక్రీస్తు, 255; (నానావిధ
ములుగా అవిచ్ఛిన్న దర్శన
మున కాళి, 79; (బాలికా
రూపమున) కాళి, 80;
కృష్ణుడు, శ్రీ, 175; గడ్డ
ముతో సౌమ్యవచనము, 104;
చైతన్య నిత్యానందులు, శ్రీ,
228—9; చైతన్యని నగర
సంకీర్తనము, శ్రీ, 287; జగ
జ్జననీ ప్రథమ సాక్షాత్కారము,
72—4; ఆమె అవిచ్ఛిన్న దర్శన
ప్రారంభము, 79; త్రిలోకము,
153; త్రిపురసుందరి, 154;
త్రిశూలపాణియగు సన్న్యాసి,
86, 116; దివ్య తేజః కిరణ
పాశము, 175; పాపపురు
షుడు, 86—7, 116; మహా
మ్మదు, 195; మంత్రాక్షర
దర్శనము, 60; మాయాస్వరూ
పము, 153; రాధ, 173;
సర్వము చిన్మయమై యున్నట్లు,
253; సర్వముఖముల మూల
మునను తాను తినుచున్నట్లు,
397; సీత, 88; వేశ్యయందు

సీతాదర్శనము, 114; స్వీయ
సూక్ష్మ శరీరము, 391—2;
విశ్వనాథుడు, 213

శ్రీరా.ని దివ్యోన్మాదము, 69-70,
75—96, 105, 114—5; —
దేవతార్చన, 23, 25, 47; దేవీ
సంకల్పమును గూర్చి శ్రీరా.,
401; —నరేంద్రుని శిష్యులకు
కాషాయ వస్త్రము లొసగుట,
403; —నరేంద్రుని గొని
యాడుట, 306—11, 389,
394; —అతనిపై వాత్సల్యము,
301—3; —నాటక క్రీడలు
(చాల్యమున), 34—5, 14;
—(తన) నిర్యాణ దినమును
నిర్ణయించుట, 406; నిర్యాణ
సమయ సూచనలు తెల్పుట,
258, 395; —నిర్యాణము,
407—10; —నిర్వికల్ప సమాధి,
178—81, 192—3; —పురాణ
పఠనము (చాల్యమున), 26,
43; —సాట్టకూటి చదువు నెడ
విముఖత, 48—9; —పోటీ
(గౌరీకాంతునితో), 142—3;
శ్రీరా.ని ప్రార్థనలు, 78, 92,
96, 117—8, 120, 125,
236—7, 248, 264; (తన)
బాలశిష్యుల యోగ్యతనుగూర్చి

శ్రీరా., 331—4; శ్రీరా.
బాల్యవిశేష సమీక్ష, 45—6;
శ్రీరా.ని బాల్యశిక్షణ, 19;
బుద్ధికాశలము, భాగణాశక్తి,
19, 25; బుద్ధునిగూర్చి శ్రీరా.,
256; —బ్రాహ్మ సామాజిక
సంస్కరము, 259—86; బ్రాహ్మ
సా మా జి కు ల కు శ్రీరా.ని
ఉద్బోధన, 269, 277—9,
286; —భగవత్పరితాపము,
67—9, 71, 73, 114, 117;
— (తాను) భగవదవతార మని
నమ్ముట, 257; అట్లు తెల్పుట,
407; —భగవన్నామ సంకీర్తన,
185; నృత్యసంకీర్తనానంద
పారివశ్యము, 226, 288—90;
భగ్న విగ్రహమును గూర్చి నిర్ణ
యము, 59; —భార్యకు శిక్ష
ణము, 198, 235, 239—40;
—భార్యను జగన్మాతగా
భావింపుట, 243; పూజించుట
(నోడశీపూజ), 236—8; —(తన)
భావ పారివశ్యాదులను గూర్చి,
114—5, 117—8, 382—3;
— ‘భావముఖమున నుండు’
మను ఆదేశము వినుట, 104—5,
193; శ్రీరా.ని భావసమాధి
స్థితులు (బాల్యమున), 27—33;

మొదటి భావసమాధి, 27—8;
మధుర రాసమణులచే శ్రీరా.
పరీక్షింపబడుట, 95—8; —
మధురుని మందలించుట, 126;
శ్రీరా.ని మనః పరిణామము,
తీవ్ర వైరాగ్యము, 61—2;
మటుజన్మమున తాను బ్రాహ్మణ
చాల విలంబువై జన్మింపఁ
గోరుట, 38; శ్రీరా.ని మహా
భావానుభూతి, 174

శ్రీరా.ని ముఖ్యోపదేశములు

అద్వైతభావము, 186, 362;
అద్వైతము, 179—80, 260—2;
అవతారతత్త్వము, 144—5,
418 పాదటీకలు; అష్టపాశ
ములు, 66; అహంకారము,
200, 252, 269; అహింస,
345—6, 348; ఆదర్శబాల్యము,
45—6; ఈశ్వరకోటి, నిత్య
సిద్ధులు, 334—5; ఉపదేశా
ర్హత, 331—2; కర్మము, కర్మ
యోగము, 47, 253, 262—3,
321, 326, 363, 421 పాద
టీక; కామదమనము, 249—51,
351—3, 374; కామాదిక
సంయమ విధానము, 374;
కామినీ కాంచన మోహము,
127, 249, 353—4 పాదటీక;

కాశీతత్త్వము, 64 పాదటీక;
కుండలినీ ప్రబోధము, 152;
గంగాజల మహాత్త్వము, 54,
217; గార్వాష్ట్యము, 355; గీతా
తాత్పర్యము, 325; గురువు,
118, 183; 'గ్రంథములు
గ్రంథులు', 103; జగత్తు
మిథ్యయా? 190 పాదటీక;
జాతిభేదాదులు, 55, 115;
జీవుఁడు స్వతంత్రుఁడా?
188-9 పాదటీక; తీర్థసంసేవన
ప్రభావము, 209; త్యాగ
వైరాగ్యములు, 179, 355;
త్రికరణశుద్ధి, 342; దేహాభి
మానము: దేహసంరక్షణము,
252 పాదటీక; ధ్యానము, 66;
77, 115, 116, 183—4, 375
పాదటీక; నారదీయ భక్తి,
262, 326; నాస్తికత, 320,
నిర్వికల్ప సమాధి, 176; బ్రహ్మ
చర్య మహాత్త్వము, 354;
భక్తివికాస క్రమము, 85; భగ
వంతుఁడు, 94—5, 126, 175,
272, 278; భగవంతునకు ఆత్మ
సమర్పణ, 321; భగవత్ప్రార్థన,
235-6, 250, 264, 277, 353;
భగవత్ప్రేమ, 169; భగవ
త్సౌత్కారము, 272, 320—1,

324, 363; భగవదనుగ్రహము,
187, 272, 374; భగవన్నా
మము, 158, 367, 375; భోగ
లాలస, 129—30; మహా
భావము, 174, మానవుని
విధ్యుక్తధర్మము, 328;
'మొదట భగవద్దర్శనము నొం
దుము,' 283, 329, 372—3,
ముక్తుఁడు, 159—60; యోగ
సిద్ధులు, 153, 156; లోకోప
కారతత్త్వము, 323; వామా
చారము, 140—1, 150—1;
సంఘసంస్కరణము, 372, సత్య
నిష్ఠ, 343; సన్న్యాసమహా
త్త్వము, 179, 355, సర్వమత
సామరస్యము, 259—60, 262;
సాధనయందు దీక్ష, 373, సాధ
నావశ్యకత, 249, 373, సిద్ధా
త్ముఁడు, లేక ధన్యాత్ముఁడు,
231; విగ్రహారాధన, 278;
వినయము, 200; హిందూ
మహమ్మదీయ పరస్పరభావ
గ్రహణావశ్యకత, 196; మఱి
కొన్ని ముఖ్యోపదేశములు,
362—3, 374—5

శ్రీరా. నకు రక్తప్రావము (అంగిలి
నుండి), 101—2; శ్రీరా.ని
రసద్దామలు, 125, 268, 346,

359; —రాధాగోవిందా
లయార్చకత్వము, 60—1;
—రాసమణిని దండించుట,
89—90; —రూపలాపణ్యము,
154, 290; బాల్యమున, 18;
—లలితకళాకాశలము, 20,
44; —వంశచరిత్ర, 2—11;
విద్యాభ్యాసము, 19, 20;
—వివాహము, 106—112;
—వెన్నెముక పెరుగుట, 87;
—వ్యధ, అక్షయుని మరణ
మునుగూర్చి, 224; —వ్రాత
యందలి నేర్పు, 21; —శరీర
మున మంటలు, 86, 106, 113,
136, 173, 400; —శారదా
దేవితో సల్లాపములు, 242,
244—5, 382; —ఆమె - విపే
కమును గొనియాడుట, 386;
శ్రీరా.ని శాస్త్రోత్తత్వజ్ఞానము,
338; —శిల్పకాశలము, 60;
—శివపాత్రధారణ, 31—2;
శివమహిమ్నస్తోత్ర పఠనము,
122; —శిష్యభక్తి వాత్స
ల్యము, 194, 201, 204,
294—5, 337, 350, 364,
391, 397—9, 401; —శిష్య
శిక్షణవిధానము, 337—43,
345—60; శిష్యులయందు

ఆత్మశక్తిని మేల్కొల్పుట,
335—7

శ్రీరా.ని శీలము

—కాంచన విముఖత, 127,
281, 291—3, 312—3;
తత్సాధన, 119; కార్యదీక్ష,
25, 171—2, 196, 198;
—కృతజ్ఞత, 289; —కోర్కెలు,
107, 116, 128—30, 159,
216, 294, 383; బాల్యమున
పురాణశ్రవణాసక్తి, 20;
—(సహజసిద్ధమగు) జనాకర్షణ
శక్తి, 21, 36, 371, 387;
—జితేంద్రియత్వము, 96—7,
151, 242—3, 249—51;
—దీనజనసానుభూతి, 210,
225, 283; —నిర్భయత్వము,
19, 21; —సాట్టకూటి చదు
వునెడ విముఖత, 48—9;
—బాలకస్వభావము, 92,
327, 380, 401; —భగవం
తునిపై నిర్భరత, 268, 293
—4; —భగవద్భక్తి, 80, 82—3,
122; —మననశీలము, 22,
—మాతృభక్తి, 23, 45,
215—6, 264—6; —గంగా
భక్తి, 54, 217; —మానవ
స్వభావము, 231, 340, 367,

380—1, 383; —స్వభావ
మున స్త్రీపురుషతత్త్వ సమ్మే
శనము, 383; —వినయము,
139, 155, 274—6, 389;
—విశ్వమానవ ప్రేమ, 4,
376, 386—7, 391, మహాజన
వాణి, ౨౦, ౨౬; —వైరా
గ్యము, 64—5, 67, 71, 154,
290; —సత్యనిష్ఠ, 24, 266—8,
342—4; ఆతిని సర్వజనాదర్శ
ప్రాయమగు శీలము, 1, మహా
జన వాణి, ౨౨; —సర్వ
భూతప్రేమ, ఐక్యానుభూతి,
348—9; —సర్వసమభావము,
33, 120, 121, 151—2;
సహనము, 131; —సోదర
ప్రేమ, 44, 62, 264; —స్వా
తంత్ర్య ప్రవృత్తి, 58, 126;
—శిష్యభక్తవాత్సల్యము, 194,
201, 204, 294—5, 337,
350, 364, 391, 397—౮,
401; —శిష్టాచారపరత, 53,
370; —హాస్యచమత్కార
ములు, 21, 40, 42, 186,
270, 281—2, 305 పాదటిక,
327, 328, 373

శ్రీరా.ని మోడశీపూజ, 236—8;
—సమాధిస్థితి పరీక్షింపబడుట,

389—90; మూర్ఖగా భావిం
పబడుట, 29, 33, 282;
—సన్న్యాసస్వీకారము, 178;
సర్వమతసామరస్యము
259—62

శ్రీరా.ని సాధనలు

అహంకార నిర్మూలన సాధ
నలు, 120, 251—2; కాంచన
మోహనిర్మూలనము, 119;
కామ నిర్మూలనము, 251;
క్రైస్తవమతసాధన, 253—5;
జ్ఞానసాధన, 252—3; తాంత్రిక
సాధనలు, 149—51, తత్ఫలిత
ములు, 149—54; దాస్య
భక్తిసాధన, 87, 93; దేవి
సాక్షాత్కారార్థము, 64—72;
ధ్యానసాధనలు, 77—8, 375;
నిర్వికల్పసమాధిసాధన 180—1;
మహమ్మదీయమతసాధన, 195;
వాత్సల్యచురురభావసాధనలు,
తదీయ దివ్యానుభవములు,
165—75; విషయవాంఛా
నివృత్తిసాధనలు, 128—30;
సర్వసమభావప్రాప్తి సాధనలు,
120, 150; సాధనానుభవ
విశేషములు, 249—53; హఠ
యోగసాధన, 101

శ్రీరా.ని సాక్షు సుసర్గము, 23,

24; సాధుపండిత సంసర్గము,
155—64; —సాలెపడుచు
వేషము, 40; —స్త్రీ స్వభా
వము, 37—8; —తాను గోపిక
నని భావించుకొనుట, 37
రామచంద్రదత్తు, 301, 355, 358,
388, 392; శ్రీరా. యోగో
ద్యానప్రతిష్ఠ, 410
రామచంద్రుడు, 17
రామలాలా, 165—8
రామానందరాయ్, 5
రామేశ్వరుడు, 106, 264
రాసమణి, 89, 90, 92; ఆమె
కాశీభక్తిని గూర్చి శ్రీరా., 50;
ఆమె నిర్యాణము, 125; శ్రీరా.
ని బ్రహ్మచర్యమును బరీక్షింపఁ
బూనుట, 95
రుక్మిణి, 41—3
లక్ష్మీజల, 5, 7
లక్ష్మీదేవి, 396
లక్ష్మీనారాయణ, 291—2
లాటూ (అద్భుతానందస్వామి),
364, 418
విజయకృష్ణగోస్వామి, 280—1
వివేకానందస్వామి (చూ. నరేం
ద్రుడు అను శీర్షికకూడ)
అతని ద్విజయము, 417—8; —
దీనజన సానుభూతి, 210, 296

—7; —ప్రతిభాతిశయము,
296—7, —వినయము, గురు
ప్రశంస, 418, 424; —గురు
వాక్య ప్రశంస, 371 పాదటీక,
418; —భారతదేశ మహాత్మ్య
ప్రశంస, 423—4; —జోగీస్,
(యోగీంద్రుని) గూర్చి ప్రశంస,
351; మాంసాహారమునుగూర్చి
వి. స్వామి యభిప్రాయము,
300 పాదటీక; సన్న్యాస మహా
త్మ్యమునుగూర్చి, 178; శ్రీరా.
సేవాసంఘస్థాపన, 418—9;
సోదర శిష్యులకు ఉద్బోధన,
419—20
వికాలాక్షిదేవి, 30
విశ్వనాథ ఉపాధ్యాయ, 264
268
వైకుంఠనాథసాన్న్యాల్, 390
వైష్ణవచరిణుడు, 98, 138—40,
143—5
శంభుచరణమల్లిక్, 156, 264,
268
శరత్ (శారదానందస్వామి), 96,
354, 399
శశధరతర్కచూడామణి, 325—
7, 396
శశి (రామకృష్ణానందస్వామి), 354,
388; —గురుసేవాదీక్ష, 403,
416—7

శారదాదేవి, శ్రీ (శారదామణి దేవి)

—కాశీ సేవాసదన ప్రశంస, 420; —జ్వరగ్రస్తయై యుండ దివ్యదర్శనము, 234; —దక్షిణేశ్వరమున భర్తను గలసికొనుట, 233—4; —ధననిస్పృహత, 292—3; —పతిభక్తి, 112, 197, 199, 241, 388; —బృందావనయాత్ర, 411—2; —భగవద్విశ్వాస ప్రాయోప వేశములు, 265, 402; భర్తచే పూజింపఁబడుట (షోడశీపూజ), 236—8; —ఆమె మహత్త్వము, 245, 412,—3; —మహోదారమాతృహృదయము, 413; శారదా రామకృష్ణుల దివ్యదాంపత్యము, 231—48, 265, 382; —భర్తవలని శిక్షణము, 198, 235, 239—40

శివనాథశాస్త్రి, 281—2

శీతలాదేవి, 8, 9

శుకలాల్ (సుఖలాల్), 5

శ్యామసుందరీదేవి (శ్రీరా.ని అత్త), 246—7

శ్యామసుందరీదేవి (రాఖాల్ అత్త), 365

శ్రీనివాస్, 33, 338

షోడశీపూజ, 236—8

స్థితానాథపాయిన్, 31, 41, 42
సుబోధ్ (సుబోధానందస్వామి), 336

సురేంద్రనాథమిత్ర, 301, 358—9, 388, 390, 396; అతని ఔదార్యము, 414

హరి (తురీయానందస్వామి), 333
హరిప్రసన్న (విజ్ఞానానందస్వామి), 36, 258, 305, 340, 352, 362, 419 పాదటీకలు; ప్రస్తావన ౫, పీఠిక, ౧౮

హరీశ్, 379

హలధారి, 96, 99—105

హీరానందుఁడు, 405

హృదయుఁడు, 57, 65, 76, 77, 81—3, 194, 215, 218—23, 227; అతని ఆర్తనాదము, 221; కాళికాలయమున ఉద్యోగప్రాప్తి, 58; అతని దివ్యదర్శనములు, 219—20, 222; శ్రీరా.ని పీడించుట, 377—8; హృదయుని భావసమాధి, 219; —నిర్గమనము, 379; —లోభము, 377

హేమాంగినీదేవి, 201

మైతాపూర్, మద్రాసు శ్రీరామకృష్ణమఠమువారిచే ప్రకటితమై
విక్రయింపఁబడుచున్న

చిరంతనానందస్వామి రచనానువాద గ్రంథములు

రూ. అ. పై.

శ్రీ వివేకానంద జీవితచరిత్ర	7-వ కూర్పు	వెల 3 0 0
”	(అట్టబైండింగ్)	3 8 0
శ్రీ శారదాదేవి చరిత్ర	3	2 0 0
శ్రీరామకృష్ణ బోధామృతము	5	3 8 0
గురూపదేశములు	5	0 8 0
శ్రీరామకృష్ణ పరమహంస } నీతికథారత్నములు }	2	0 12 0
శ్రీరామకృష్ణ పరమహంస } సంగ్రహచరిత్ర }	2	0 4 0
ప్రబోధ రత్నాకరము	2	2 4 0
శ్రీ వివేకానంద లేఖావళి (1-వ భా.)	3	1 8 0
” (2-వ భా.)	2	1 8 0
వివేక సూర్యోదయము	2	1 0 0
షికాగో నగరొపన్యాసములు	3	0 8 0
రాజయోగము	5	2 8 0
భక్తియోగము	4	1 4 0
కర్మయోగము	6	1 8 0
నవీన భారతదేశము	2	0 4 0
వివేకానంద సింహగర్జన	3	0 0 6
నా మతము	2	0 0 6
బ్రహ్మానంద బోధనలు	1	3 8 0

1 నుండి 424 వఱకుఁ గల పుటలు తెనాలిలోని ‘యూనివర్సిటీ
ప్రెస్’లోను మిగిలినవి గుంటూరులోని ‘వెల్ కం ప్రెస్ ప్రైవేట్ లిమిటెడ్’
లోను ముద్రితము. తెనాలి నివాసి శ్రీ అక్కల వేంకటేశ్వర్లుచే ‘ప్రెస్’
చేయఁబడినది.

మహామ ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనావర్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA120B177
పుస్తకం పేరు	శ్రీరామకృష్ణుని జీవితచరిత్ర
తారీఖు	28/10/24
ముందు అర్థ	no
వెనుక అర్థ	no
మొత్తం పేజీలు	463
విద్య సైజు పేజీలు	no
భాష పేజీలు	vi,d,296b,330b ,I,B
లేవి పేజీలు	no
తయారు చేసేవరి	akshaya
పేజీలు విడదీసేవరి	Thasin
ప్రీన్ట్ చేసేవరి	thasin
పరీక్ష చేసేవరి	pragathi
పేజీలు పరిశీలించేవరి	
బైండింగు చేసేవరి	
ప్రొఫైలింగు చేసేవరి	
పరిశీలి	gou